DE REGEERINGE VAN AMSTERDAM

SOO IN 'T CIVIEL ALS CRIMINEEL EN MILITAIRE

(1653—1672)

ONTWORPEN DOOR

HANS BONTEMANTEL

UITGEGEVEN DOOR

Dr. G W. KERNKAMP

TWEEDE DEEL

'S GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1897

F.G. KOSTER BOEKBINDER
AMSTERDAM

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(GEVESTIGD TE UTRECHT)

DERDE SERIE

N°. 8

DE REGEERINGE VAN AMSTERDAM, SOO IN 'T CIVIEL ALS CRIMINEEL EN MILITAIRE (1653—1672)

ONTWORPEN DOOR

HANS BONTEMANTEL

TWEEDE DEEL

'S GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1897

DE REGEERINGE VAN AMSTERDAM

SOO IN 'T CIVIEL ALS CRIMINEEL EN MILITAIRE

(1653—1672)

ONTWORPEN DOOR

HANS BONTEMANTEL

UITGEGEVEN DOOR

DR. G. W. KERNKAMP

TWEEDE DEEL

'S GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1897

VII. DE VROETSCHAP.

(p. 392. [1])) Bestaet in ses-en-dartich Raeden. Bij dit collegie, als in de Verthooninge van het recht, bij den Ridderschap, Edelen en Steeden van Hollant ende Westfrieslant in den jaere 1587, ten tijden van den Graef van Lycester, gedaen, hiervoore, fol. 19 en 20, gedruckt ingebonden [2]), (is te leesen), is alleen de macht om te adviseeren, resolveeren ende disponeeren van alle saeken, concerneerende den staet van den landen ende de steeden respectiven; ende wat 't selfde collegie adviseert, resolveert ende disponeert, werd bij de gansche burgerij gevolcht. Dienen haer leeven lang ofte haer poorterschap gedurende, ofte dat om andere merckelijcke oorsaeke werden van den eet ontslagen, als hiernae breeder, en wanneer becomen hooge permanante charges oft offitiën in 's lants dienst, buyten dese stadt, volgens resolutie van den raet in date 26 Julij 1641, geregistreert in 't Groot Memoriaelboeck, berustende ter secretary, fol. 188 en 188 verso [3]). D' Heer Jacob Opmeer, in den jaere 1638 Raetsheer in de Hogen Raedt gemaekt sijnde, is van den eet gedelibereert, uyt cracht der resolutie van den raet en instructie van den Hove, als hiernae breeder, daer van den Heer Hudde sal gesyt werden. — Den Heer Coenraet Burg, den 8sten Januarij 1666 tresorier gemaekt sijnde van den Raet van Staeten, heeft, volgens resolutie van den raet, 12 Maert desselven

---

1) De paginatuur in het HS. springt over van p. 388 op p. 392.

2) Dit stuk (Tiele N°. 326) is in Bontemantels handschrift niet meer aanwezig. Men kan het ook vinden bij Bor (ed. 1626), Boek XXII, fol. 48 v° sqq. De door Bontemantel bedoelde plaats vindt men aldaar op fol. 50.

3) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 294, noot 2.

jaers, den eet afgestaen, doch is bij deselfde resolutie een acte toegevoecht van, die charge comende te verlaeten en in de stadt wederom woonen, (bij) de eerste openvallende plaets Raet sal gemaekt en op de oude seetel (p. **393**.) gestelt werden, en ook gelijke sessie als Out-Schepen op de electie van Burgemeesteren hebben; en is den 28sten Januarij daeraenvolgende een ander Heer, neffens eenige vacante plaetsen meer, in de plaets gecooren. Den Heer Gerrit Hasselaer, op sijn tour sullende stemmen, versocht alvoore de resolutie van den voorschreeven 12 Maert te leesen, waernae van advys was, de vacante plaets van den Heer Burg te moeten open blijven; doch met de electie wierde voortgevaeren.

Daer sijn veel deliberatiën gevallen om den Heer Hendrick Hudde Gerretsen, in gevalle Raetsheer mocht comen te werden, in den eet, als Raet gedaen, te houden; dat den 18den Maert 1656 is gestelt ter examen van de Heeren Witsen, Valckenier, Roeters, van Hoorn, Dronckelaer en Cloeck, welke commissaressen tot haer hebben geassumeert den president van Burgemeesteren, den Heer van Polsbroek; soodat den gesyde president en twee presidenten van Schepenen, als Valckenier en Roeters, neffens de vordere gesyde Heeren de saeke rijpelijk hebbende overwoogen, den 21sten daeraenvolgende hebben gerapporteert in substantie: dat den eet der vroetschap wel syt van te moeten compareeren, ontbooden sijnde, nootsaeken uytgesondert, en dat, in gevalle in Den Haech Raetsheer sijn, de stadt van derselver raet niet can gedient sijn, maer dat integendeel de aensienelijkeyt der Raeden daermeede soude geaugmenteert werden, ende dat in dien gevallen, als bij eede verbonden sijnde aen dese stadt, in 't selfde collegie goede diensten connen doen en be-(p. **394**.) quamer correspondentie houden; dat, in gevalle van nootsaekelijcke besoignes den raet beschreven werbende, bijtijts alhier connen weesen, aengesien Den Haech niet veer geleegen is. Den raet daerop gediscoureert hebbende, is verstaen: de Vroetschappen, niettegenstaende tot Raetsheren worden beroepen, sullen vermogen te blijven in den eet van Raet deser stadt. Alhoewel de voorschreeven resolutie met seer grooten ijver is uytge-

bracht, soo is echter, den 14den April daernaevolgende, de gemelde saecke naerder gebracht in deliberatie en verstaen, dat hetselfde niet bestaen can, ten opsicht de ampliatie der instructie van byde de Hoven van Justitie. Waerop verder is gelijt in omvraech, oft geviel dat den gemelde Heer Hudde mocht comen Raetsheer te werden, en 't selfde weder afstaende en in de stadt comende woonen, de eerste vacerende raetsplaets niet behoorde bij resolutie toegevoecht te werden en op de oude plaets geplaest; dat wierd gebracht ter examen van de Heeren Witsen, Rynst en Cloeck. Den 23sten Januarij 1657 is verstaen, van den eet te sijn ontslagen, alsoo in November laestleeden Raetsheer in den Hogen Raet was geworden; niettegenstaende exempelen wierden bijgebracht, dat in Zeelant alsoo werdt gepractiseert, maer alsoo in Hollant geen aen te wijsen waeren, wierd daerbij gepersisteert.

Den 12den Maert 1666, als wanneer de saecke van Coenraet Burg, voorsyt, was geresolveert, is gebracht in verder consideratie door de Heeren Valkenier, Tulp, Vlooswijk en Graef, Burgemeesteren, of den Heer Hudde meede niet gelijke acte, bij resolutie, als die aen den Heer Burgh heeden (was) toegevoecht, soude connen ter hande gestelt werden, alsoo is blijvende in den eet van Hollant, (p. **395**.) ende de eerste is overgegaen in den eet der Generalityt. Twelk in consideratie sijnde gelyt, waeren de Burgemeesteren eenparich van advys, van een acte alsvoore te geven. Den Heer Courtenhoef (hoewel seer nae bemaechschapt met den Heer Burg, en naederhant die heerlijckeyt heeft geërft) adviseerde dat den raet behoorde bij sijn vrijhyt te blijven, en aen Burg die acte niet toegestaen te hebben, en bijgevolch deese meede niet conde toestaen; Van Hoorn, Rynst, Blaeuw en Geelvink: met Burgemeesteren; Van Loon: het af te slaen; Bontemantel: dat wel memory had en geleesen, dat in den jaere 1618 eenige Heeren onwettelijck uyt den raet waeren geset, ende naederhant wederom ingeroepen sijnde, sijn geplaest op haer uytgesette plaets; maer deese Heeren gaen gewillich uyt den raet, als becomen hebbende hooger en proffitabelder gesach; soo te raede werden die af te staen en wederom in de stadt comen te woonen, dat de

Raeden, die dan sijn, de vrijheyt moeten behouden te stemmen die sij goet vinden, en geen verbant subject te wesen; want soo die acte word gegeven, soo werd den vroetschap belet desselfs acte hebbende naeste magen [1]) tot Raedt te kiesen, en oversulx best te sijn, sulcke nieuwicheeden achterwege te laeten; en soo andere steeden het doen, dat en verbint deesen raet niet, te meer, gelijk den Heer Courtenhouf wel heeft geadviseert, dat de andere steeden haer met vuyle cuyperijen behelpen, daer (p. **396**.) deese stadt van behoorde vrij te blijven. Roeters adviseerde te excuseeren. Hooft syde, 't selfde noyt soude toestaen, dat een Raet, afgegaen wesende en wederom Raet werdende, uyt cracht van soo een acte boven hem soude sitten, ende soo het stijl was in deesen raet te protesteeren ofte aentykeninge te doen, dat hetselfde soude laeten aentykenen. Outshoorn adviseerde, dat den raet sijn vrijheyt moet behouden, en in de oude plaets te sitten niet conde toe verstaen, doch etc. Cornelis Backer: te excuseeren, en bracht veele suffisante reedenen bij, en dat het eerst soude connen geëxamineert werden. Riael: excuseeren; Van de Capelle: advys van Burgemeesteren; Van Neck, Jacobsen, Corver en Schaep: de acte te excuseeren; soodat thien stemmen adviseerden den Heer Hudde geen acte te geven als aen den Heer Burg heeden was toegestaen, negen adviseerden die te geven, den Heer van Outhoorns advys sijnde van ja nochte neen. Soo is met één stem overgehaelt, dat daer niet conde in getreeden werden. Was Secretares Wybout Slicher. — Den Heer Valckenier maeckte groote estime van deesen meergemelden Heer Hudde, als sijnde bemaechschapt, en andere goede qualityten (hebbende), bevorderde sijn E. E. tot Raedt ter Admiralityt wegens dese stadt in 't collegie van Zeelant, volgens de resolutie van den raet, date 5 Februarij 1654, naedat den 28sten Januarij 1653 Vroetschap was geworden; wierde, als gesyt, vandaer gebracht en Raetsheer door de Staeten van Hollant in den Hoogen (p. **397**.) Raet gemaekt; (Valckenier) bracht te weech

---

1) Nl. de naaste magen van hem, die de acte heeft.

dat den Heer Burgh bequam de meerverhaelde acte, niet twijffelende of de tweede soude gevolcht hebben, ten opsicht president van Burgemeesteren was en de vordere Burgemeesteren sijn E. E. daerin secondeerden; doch alsoo aen de tweede voorstel wierd gemerckt, waerom de eerste was toegestaen, wierde, als gesyt, met één stem meer als d'andere, die saeke ter sijde gestelt. In den jaere 1670 den Heer Valkenier Burgemeester sijnde, heeft alle middelen door de regeeringe aengewent, die te bedenken waeren, om sijn E. E. neef uyt den Hoogen Raedt over te brengen tot het presidentschap van het Hof van Hollant [1]), maer den Heer van Bennebroek prevaleerde. — 't Geen niet is connen uytgewerckt werden in den gemelden Hendrick Hudde Gerretsen, is in den jaere 1672 door denselfde Heer Valckeniers bestier ten effecte gebracht in sijn E. broeder Jannes Hudde, bij sijn Hoochyt den Heer prince van Orange Burgemeester gemaekt. De oorsaeken der veranderinge van de regeeringe in den jaere 1578, 1618 en 1650 sijn noch connen niet verschoont werden, dan met den text, dat de tijden boos waeren, en van den jaere 1672 sal omstandelijker gehandelt werden. Men heeft noyt gehoort, dat om onrechtvaerdige middelen ymant uyt de vroetschap is geset of heeft moeten absenteeren, maer wel door quade weereltlijcke fortuynen of schickinge in opgestookte troubele tijden, meest door diegeene, die in 't onderspit laegen.

De extentie voorseyt van den Heer Burg sal apparent in substantie sijn als die van de Heer Dirck Blom, als in de volgende resolutie (is te leesen):

Copye.

„Extract uyt de Resolutiën van de vroetschap der stadt Amsterdam. L. M. fol. 155.

Den 22sten November 1679.

Op het geproponeerde van de Heeren Burgemeesteren

---

1) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 158 sqq.

is met eenparichyt goetgevonden en verstaen, van nu af aen vast te stellen, dat d' Heer Dirck Blom, Out-Schepen deser stadt, ende tot noch toe een plaets onder de 36 Raeden alhier bekleet hebbende, doch sedert eenige weeken versocht ende verkooren bij de E. E. Bewinthebberen van de Oost-Indische Compaignie tot Raedt-ordinares in Indiën, ende mitsdien staende om sijn domicilie nae Batavie over te brengen, soo wanneer sijn E. E. het gemelde ampt van Raedt-ordinares in Indiën soude mogen comen te verlaeten ende weder binnen deser stadt metterwoon keeren, alsdan in de eerste vacante plaets wederom in desen raedt sal werden aengenomen, en geadmitteert te sitten op deselve rang, die hem daer volgens sijn eerste verkiesinge is competeerende geweest; dat ook insgelijcks de gemelde Heer Blom, in cas van soodanige wederkeeringe, in de Oude-raedt, op de verkiesinge van Burgemeesteren, in qualityt van Out-Schepen op sijn voorige plaetse sal mogen sessie nemen ende stemmen, alles in dier voegen alsof hij continueelijk hier ware gebleeven.

Onder stont:

Dirck Schaep."

1680 en 1681 heeft Dirck de Vlaming van Outshoorn, Heer van Westerdijxhoorn, geobsteert diergelijcke acte, verleent aen Vincent van Bronckhorst in Julij 1677, als wanneer Raetsheer is geworden in den Hoogen Raedt, alsoo oom over den gemelden Bronckhorst is, en bijgevolch geen vroetschap conde worden gemaekt, als te benaemaechschapt.

1. Electie der XXXVI Raeden.

(p. **398**.) Een der Vroetschappen overleeden, ofte ontvrijt van sijn poorterschap, ofte (om) andere wettelijcke oorsacken van den eet sijnde geëxcuseert, (als hiervoore gesyt, en of een Raedtspersoon ter eygen contemplatie sich vermach te excuseeren, sal noch van gesprooken werden) werden andere door de ses-en-dartich Raeden, die in

wesen sijn, in desselfs plaetse gecooren, in maniere als volcht.

Alhoewel bij de previlegiën geen seeckeren tijt daertoe gestelt is, soo werd echter den 28sten Januarius jaerlijx vóór het nomineeren der XIIII[en] daertoe gebruykt, werdende, op citatie door een der roedraegende booden, door ordre van Burgemeesteren, als de directie hebbende van den raet, (als, daer van Burgemeesteren is geschreven, te sien is [1])) versocht in de raetcamer ten dien eynde te verschijnen, op sulken eur als in het billjet staet uytgedruckt, op 't luyden der steeklock, die gewoonelijk een half eur voor den beschyde tijt werd getrocken.

Dese en alle citatiën werden gedaen door een der roedragende booden; pleech gedaen te werden door de conscharge, volgens sijn instructie, in 't 2 Groot Memoriael fol. 271 verso; en alsoo de dienstbooden de bootschappen somtijts quamen te vergeeten, soo sijn Burgemeesteren te raede geworden die te laeten doen bij billjetten in druck, waervan de eerste is gedaen den 18[den] December 1665, ontworpen door den presideerende Burgemeester Valckenier, nae resumptie van de verdere Burgemeesteren Hasselaer, Spiegel ende Courtenhoef, in maniere als volcht:

„De Heeren Burgemeesteren versoeken, UE. gelieve te verschijnen in de raetcamer hier te stede, alwaer de vroetschap sal vergaederen, Anno 1665, den 18[den] December, (p. 399.) ten klocke tegen 9 eure."

Burgemeesteren, soo die Vroetschappen sijn, binnengecomen sijnde, nemen haer plaets aen de tafel, en de Raeden, vervolgens in eede [2]), op stoelen, beginnende aen de linkersijde van Burgemeesteren. Aldus sijn haere Achtbaerheden geplaest in 't nieuwe stadthuys op den 5[den] September 1663. Van voor menschen-gedencken, in 't oude stadthuys, tot den 7[den] Julij 1652, als wanneer het is afgebrant, en daernae op 't Princenhof tot den 29[sten] Julius 1655, als wanneer de intreede van het nieuwe stadthuys is gedaen (als hiernae breeder), hebben Schepenen, dat

---

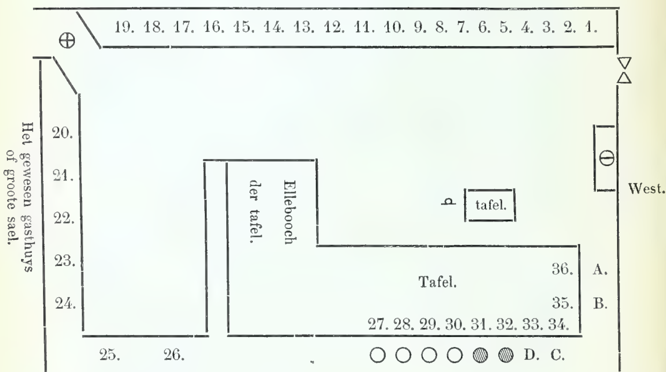
1) Vgl. Eerste deel, p. 104.

2) „Vervolgens in eede" = in volgorde van het tijdstip hunner beëediging.

Raeden sijn, geseeten nae de jongste Raed, van onderen op, soodat den president van Schepenen de laeste als Raet sat, daer Burgemeesteren, soo Raeden sijn, meede van onderen op, op volchden, als bij deese aftyckeninge is te sien.

Afbeeldinge van Schepenencamer, soo die was vóór het afbranden van het stadhuys, alwaer den raet ofte vroetschap mede haer vergaederinge hadt, sittende op de bancken [1]).

Gasthuyssteech.

A. B. C. D. Burgemeesteren.
◍ ◍ President-Schepenen } die Raeden
○ ○ ○ ○ Schepenen } sijn.
1 tot 26 de vordere Raeden.

▽△ Deur nae de pijncamer.
⊖ Schoorsteen.
⊕ Deur nae den Dam of groote sael.
Secretares.

1) Met deze teekening vergelijke men die op p. 242 van het Eerste deel. — In Bontemantels Aanteekeningen vond ik nog een andere afbeelding van de Schepenkamer van het oude stadhuis, wanneer de raad daar vergaderde. Deze afbeelding is gelijk aan de bovenstaande, met dit onderscheid, dat daar een deur is aangegeven (evenals geschiedt

Alsoo sat den raet, en als die niet vergadert was, wierd de pleytbaly gestelt. Den Schout sittende A, en B den president en C. den tweeden president van Schepenen, en voort vervolgende [1]).

Den eersten Raet heeft de eerste stem, en vervolgens tot het comt aen Schepenen, die Raeden sijn, van onderen op, en dan Burgemeesteren, mede van onderen op, soodat den president van Burgemeesteren de laeste stemde; de veranderinge leest hier voor en nae.

(p. **400**.) De tafel in Schepenencamer naer de brandt bevonden sijnde niet beschaedicht, is gebracht op 't Princenhof, in een bequaeme sael aen de Zuytsijde van de poort, langs de Fluweele burgwal (sijnde Burgemeesterencamer geordonneert aen de Noortsijde van de poort) en gestelt langs de muer van de straet, en de banken langs de andere mueren, het hooge end aen de Zuytsijde; soodat den raet, vergaederende, saeten in maniere als in de oude Schepenencamer hadden gedaen. Daechs nae de intreede van 't nieuwe gebouw, sijnde den 30sten Julius 1655, is de raet in 't groote vertrek van Burgemeesteren vergaedert geweest, Burgemeesteren sittende aen een tafel, gestelt voor de schoorsteen, nae de sijde van haer E. E. camer, de Raeden haer begin nemende aen de linkersijde van Burgemeesteren, langs de glaesen, soo veer het gehoor conde toerycken, van daer nae de oversijde van de camer en weer langs de muer; daernae Schepenen, dat Raeden waren, volchden tot de hoochte van de tafel. De raetcamer gereet sijnde, heeft de vroetschap den 3den Februarij 1660 voor de eerste mael daerin sessie genomen.

---

op de teekening van het Eerste deel, p. 242) op de plaats, waar hier N°. 25 zit, zoodat N°. 25 en 26 daar op de plaats komen, waar hier N°. 26 zit; ook zitten N°. 27 en 28 daar aan den „ellebooch der tafel." Dit is echter zeer onwaarschijnlijk, daar zij dan den rug toewenden aan de Raden, die op N°. 22, 23 en 24 zitten. Bovendien blijkt uit p. 428 van het HS., in fine, — waar van Cornelis Bicker, die, zelf geen vroedschap zijnde, een mededeeling in den raad kwam doen, gezegd wordt: „sittende separaet aen de ellebooch van de taefel, alsoo geen Raet was" — dat de plaatsen aan den elboog niet ingenomen werden door leden van den raad.

1) Zie de teekening op p. 242 van het Eerste deel.

De tafel van Burgemeesteren en de stoelen sijn van tijt tot tijt dan dus, dan soo gestelt, om het gehoor te vinden, alsoo de mueren de stemme ofte galm teruggekaetsten, totdat door 't behangen het gehoor is uytgevonden, (en) de tafel gestelt (is) in 't midden van de camer tegen de muer, de ouste Raeden haer plaetsende als in het vertreck hadden geseeten; waerover Schepenen, dat Raeden waeren, den 22sten Augusti 1663 questie maekten, seggende van verstant te sijn, dat moeten geplaest werden, als van outs, aen de linkersijde van Burgemeesteren, gelijck aen de (p. **401**.) oude tafel pleegen te sitten, en de ouste Raeden aen de rechtersijde, en de omvraech alsoo gedaen worden tegen de ommeloop van de son, en dat de tafel nu alleen sijnde voor vier Heeren, niet conde verhinderen, dat op stoelen sitten alsof de tafel daer stond. Niettegenstaende de Heeren Roetert Ernst en Jacob Hinloopen, Schepenen, hard daerop drongen, soo wierd verstaen, dat (sij) de saeke souden connen communiceeren met de vordere Heeren Schepenen, die Raeden sijn en niet present, en onderwijle sonder prejuditie haer sitplaetsen nemen, als in 't vertreck hebben geseeten. Waerop de Heeren Spiegel, van Hoorn, Pol en Outshoorn, Burgemeesteren, den 5den September desselven jaers den raet hebben gecommuniceert, dat met Schepenen over dat verschil hadden gesprooken en overeengecomen, dat voortaen Schepenen, dat Raeden sijn, souden sitten in rang als Raeden, nae de outhyt in eeden, alsoo de vroetschap noyt een camer seperaet nochte alleen heeft gehad, maer altijt is vergaedert geweest in Schepenencamer, soodat Schepenen aen haer tafel bleven sitten, alle opschuyvende om plaets te maeken voor Burgemeesteren, als de vroetschap vergaederde. Den voorsittende Burgemeester, de Raeden omgevraecht hebbende, is gecomen bij de Schepenen, die Raeden waeren, vragende bij vervolch deselfde en ook Burgemeesteren, soodat Schepenen en Burgemeesteren, van onderen op, de laeste adviseerden. De Heeren Schepenen, dat Raeden waren, als: Maerseveen, (Burg absent sijnde) Roeters, Hinloopen en Hartochvelt verklaerden genoegen daerin te hebben, ende den raet hetzelfde haer wel latende gevallen, sijn de gemelde (p. **402**.) Schepenen van onderen opgestaen en heeft yder

sijn plaets genomen nae de rang van eede, die als Raed hadden gedaen. Schepen Roeters, die de voornaemste aensetter van deese veranderinge was, syde, als waer was, (dat) Schepenen, die Raeden sijn, voordeel bij de veranderinge hebben, want, onderaen sittende, noyt conden een Raet noch Veertien opsetten, en dat alle deliberatiën bijnae gekloncken waeren door de meeste stemmen, als anders, eer advysen conden geven; daer nu, als veeltijts in bedieninge lange jaeren sijnde geweest en hooch aensittende, meede een advys en stemme in 't capittel conden brengen.

Op de electie der Raeden noch nominatie der XIIII^en^, als gesyt, comen Burgemeesteren, dat geen Raeden sijn, niet. Den Heer Jan Munter, als te nae bemaechschapt sijnde met eenige der Vroetschappen [1]), is geen Raet connen werden, ende den Heer Andries de Graef is Raet gemaekt, nae sijn broeder Cornelis de Graef, Heer van Polsbroek, den 4^den^ Mey 1664 was gestorven; doch op de dagelijxse vergaederinge compareeren neffens de vordere Burgemeesteren.

Den raedt seedert den 5^den^ September 1663 alsoo geseeten sijnde, werd het gebet door den secretaris gedaen, niet het ordenares gebet, dat in den raet werd geleesen, maer een seer out formelier, dat in het boek der electie van voor veel jaeren is gestelt, waernae den presideerende Burgemeester uyt een bort opleest alle de Raeden; de presenten, haer naem hoorende, neemen met reverentie haer hoeden af en setten die aenstonts weder op. Het ordenaris gebet en leesen der namen werd niet alleen gedaen op de electie, maer tot allen tijden als de vroetschap vergaedert; de presenten noch absenten werden geen notulen van gehouden; daerop volcht, door (p. **403**.) den secretares, het leesen der previlegiën, tot de electie specteerende; nae een aenspraek door den voorsittende Burgemeester, ter materie dienende, versoeckt aen den ousten of bovenaen sittende Raet, dat gelieft één tot vervulling van den vacante plaets op te setten; die sijn stem gegeven hebbende, werden ver-

---

1) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 155.

vervolgens in ordre alle de stemmen afgeyscht. Nimant uyt sijn advys, voordat daertoe werd versocht, opdat den secretares de gemaeckte ordentelijk can aentyckenen; de Raeden gestemt hebbende, stemmen Burgemeesteren, gevraecht door den president, van onderen op, soodat (de president) sijn stem de laeste geeft. Den ommetreck alsoo gedaen sijnde, syt den secretares, wie door de eenparicheyt ofte de meeste stemmen Raedt gemaekt is, volgens sijn aentyckeninge, op de schalily met crijtpennen gedaen; stelt de naem op 't pampier, waernae met een sponcie, in een tinne com met waeter nat gemaekt sijnde, de gesyde ly uytveecht met een drogeldoek, alles ten selven eynde op Burgemeesteren tafel gelyt. De ouste Heeren pleegen somtijts te verhaelen, dat van noch ouder hadden gehoort, dat den secretares sijn mouwen en hemsmouwen was gehouden op te stroopen, en met de crijtpen, door uytgestreckte vingeren, de stemmen aen te tyckenen [1]). Soo wanneer meer plaetsen open sijn, vraecht den voorsittende Burgemeester den tweeden Vroetschap sijn stem af, en soo vervolgens, tot al de open plaatsen gevult sijn; (p. **404**.) als in den jaere 1653 waeren seven plaetsen open, soodat de seven voorsittende Raeden yder in ordre één opwierpen, daer sooveel maele omvraech op wierd gedaen, en worden alle, die één voorgestelt hebben, de laeste het advys afgevraecht, dat is: de sevende voorstel gedaen werdende, soo stemmen de ses voorsittende nae Burgemeesteren de laeste.

De vroetschap alsoo gekooren sijnde, werd de roedragende boode binnen geschelt, de namen (hem) ter hande gestelt en gelast deselve Heeren te versoeken boven te comen, in de camer ofte vertreck van Burgemeesteren, alsoo tot Raeden vercooren sijn. Soo deselfde nieuwe Heeren t' huys niet aen te treffen sijn, dat seer selden gebeurt [2]), werden opgesocht, en (werd) soolang gewacht tot in volle getalle sijn; als in den jaere 1639, als wanneer

---

1) Deze voorzorgsmaatregel werd waarschijnlijk genomen om te beletten, dat de secretaris met zijne mouwen enkele streepjes uitveegde.

2) Gewoonlijk wisten zij nl. wel dat zij gekozen zouden worden.

ses Raeden gemaekt waeren, was Jacob Wilkens niet te vinden, soodat soolang wierde gewacht, totdat op de Sint Anthonesdijck, alwaer ging wandelen, is gemoet, ende bove was gecomen en alsoo gelijkelik beëedicht. — In den jaere 1653, als gesyt, seven Raeden sijnde gemaekt, was Hans Bontemantel, om eenige sijner affaires, nae de treckschuyt op Muyde, wel het jaer van tevoore, maer doe geen kennisse hebbende, dat in consideratie soude comen [1]); ende alsoo het lang duerde, is gelyt in deliberatie of de ses nieuwe heeren niet souden connen beëedicht werden, en den absente daernae werden den eet door Burgemeesteren afgenomen; doch daer wierd verstaen tot de nominatie der XIIII^{en} niet conde getreeden werden, tenwaer de vroetschap compleet was, ofte (den absente) (p. **405**.) door siekte ofte andere nootsaeke niet conde booven coomen, ofte dat den nieuw gemaekte Raed buyten de stadt is. Onderwijle is Bontemantel op 't Waeter ofte Ammerak aengetroffen, en op 't Princenhof gecomen sijnde, en den raet daer kennisse door de boode van gekreegen hebbende, sijn (alle seven nieuwe Raeden) tegelijk binnen gestaen en door den voorsittende Burgemeester beëedicht. — Anno 1654 Jacob Teunessen van Straelen Vroetschap gemaekt sijnde, en de boode rapporteerende, dat bij Utrecht aen de Vecht was, is tot de nominatie der veertienen getreeden, ende daernae in de stadt comende, (is hem) den eet door Burgemeesteren afgenoomen.

De nieuwe gemaekte Vroetschappen, versocht sijnde in den raet te comen, treeden nae binnen naer den ouderdom haerder jaeren, tensij eenige van dien alreede Burgemeester, Schepen, Out-Burgemeester, Out-Schepen ofte in Commissares-bancken sijn of hebben geseeten. In den jaere 1659 quamen Frans Riael, President-Schepen, Jan van Waveren en Jan van Helmont, Out-Schepenen, in alsulcke ordre binnen, alhoewel de president de jongste van jaeren was; Van Waveren volchde, als sijnde ouder Out-Schepen dan Helmont. Den eet gedaen sijnde, plaeste den gemelde president Riael sich in die qualityt de on-

---

1) Vgl. de bijlage „Magistraatsverkiezingen", op 28 Januari 1653.

derste van Schepenen, die Raeden waeren, (alsoo noch geen veranderinge in de sessie was gemaeckt, als fol. 401 is te leesen) en de Heeren van Waveren en Helmont neffens de Raeden, boven Schepenen, nae de ouderdom, als hiervooren gesyt. — In den jaere 1666 quamen de Heeren Schaep en Corver binnen, alhoewel Corver ouder van jaeren was, ten opsicht Schaep Axcijsmeester was, die den tytel van Commissaressen hebben, als breeder (te leesen is), daer van Axcijsmeesteren werd gesprooken [1]; beëedicht sijnde, nam Corver de plaets boven Schaep. Doch op de lijste werden gestelt als sitten, nae de ouderdom der jaeren, sonder dat regard werd genomen op eenige qualityten, die den een boven den (p. **406**.) anderen soude mogen bekleeden. Den Heer Andries de Graef was Burgemeester, doen Raed wierd [2]; daerop in de raetcamer gecomen sijnde ende den eet gestaeft, nam sijn plaets als Burgemeester, doch (werd) op de lijst gestelt als de jongsten Raet. In gelijcke maniere is het gegaen op de electie van den jaere 1657, als wanneer de president van Burgemeesteren, Cornelis de Vlaming van Outshoorn, Raed was gemaekt, ende door Burgemeester Polsbroek beëedicht; nam sijn plaes als president, doch (werd) op de lijst ofte bort gestelt naest Fredrick Alewijn, als jonger van jaeren sijnde, ende boven Jacob Jacobsen Hinloopen, die de jongste was.

De Heeren staende voor Burgemeesteren-tafel, werd door den voorsittende Burgemeester aengesyt, dat (sij) door deesen raet, Raed ofte Raeden sijn gemaekt, met versoek den eet te doen; daerop den gemelde Burgemeester den volgende eet leest:

„Dat sweert ghij, dat ghij een goet, getrouw en eerbaer ses-en-dartich als Raet deser steede weesen sult, der stede ende de gemynte haer beste raeden ende voor 't quaet waerschouwen sult, ende alle tijt, als ghij ontbooden ende geeyscht word, te raede comen sult (nootsaeken uytgesondert), der stede raet secretelijk houden sult, der

1) Zie hiervoor, Eerste deel, p. 131.

2) Zie hiervoor, Tweede deel, p 11.

stede previlegiën, willekeuren ende ordonnantiën in alle haere pointen, naer alle vermogen, voorstaen, beschermen ende verantwoorden sult, soo wel tot proffijt van den armen als den rijcken, ende dat sult ghij niet laeten om vreese van uwen lijve, ofte om angst van uwe goederen, noch om geenderhande saeken, die u daertoe porren souden mogen.

Dat u Godt soo waerlijk moet helpen."

Sedert den 3den Januarij 1668, als wanneer den raet, volgens resolutie van haere Eedele Groot Mogende, in date 5 Augusti 1667, den eet op het Eeuwich edict gedaen ende onderteekent hebben, (als hiernae [1]) te leesen, daer van de emolumenten der Vroetschappen wert gehandelt) is dien eet en ondertykeninge bij alle de volgende ge- (p. **407.**) maekte Vroetschappen meede gedaen, eer haer plaes ofte sessie quamen te nemen. En was als volcht:

„Ick beloove ende sweere het bovenstaende Eeuwich edict, mitsgaders alle de pointen ende artykelen, daerin vervat, hylichlijk ende oprechtelijk te sullen mainteneeren, ook geensins te sullen gedoogen, dat daerjegens eenige indracht ofte infractie geschiede, veel min oyt of oyt eenige propositie of advys te sullen doen ofte geven, noch te sullen doen doen ofte doen geven, die daerjegens in eenige deelen strijdich soude mogen wesen.

Soo waerlijck moet mijn Godt Almachtich helpen."

Desen laesten eet en onderteekeninge is, volgens de resolutie van de Ridderschap, Edelen en Steden, in date 3 Julij 1672, overgesonden door de Heeren Willem Backer en den pensionares Hop, Gedeputeerden ter dachvaert, den elfden daeraenvolgende in de raet vernieticht, ende alle, die deselve successivelijk gedaen hebben, daervan gedispenseert. Ende wierde verder geresolveert het boek, daer de onderteekening in was gedaen, te verbranden, gelijck aenstonts door den secretares Schaep over een brandende kaers (ten dien eynde binnengebracht) is gedaen, onder de schoorsteen aen de sijde van de justitiecamer; ende alsoo de plancken in de schoorsteen laegen,

1) Op p. 455 en 456 van het HS.

vlogen de vonken van 't pampier door de camer, gevende een quade reuk; daer Burgemeester Hooft en Tulp op uytspatten en syden: „het Eeuwich edict stinkt;" Geelvinck vervolchde met te seggen: „het was beeter dat het noyt gemaekt was geweest."

(p. **408.**) [Alsoo dese stadts regeerders veelmaelen werden te laste gelyt, alsof aenlydinge souden hebben gegeven, ja dat oorsaek sijn van het te niet doen en breeken van soo dieren eet, daer nimandt was gevoecht tegen te gaen, als hiervoore breeder in den eet te leesen, soo is dienstich, tot soo quaede ingenomen opiniën te stuyten, aen te wijsen hoe die saeke in den raet sich heeft toegedraegen [1]). Op Vrijdach den eersten Julij 1672 hebben de Heeren Outshoorn, Hooft en Rynst, Burgemeesteren, Van de Pol absent sijnde, den raet gecommuniceert twee missives van de Heeren ter dachvaert, geteeckent door de Heeren Pieter Schaep en den pensionares Hop, behelsende, onder veel pointen van gewichte, dat de gemeente, door oploop, in de steeden van Dort, Delft, Rotterdam, Gouda en Schiedam, de magistraten hadden gedwongen het Eeuwich edict te vernietigen, en sijn Hoocheyt, den Heer Prince van Orange, opgeworpen tot stadthouder; ende alsoo meerder steden staen te volgen, ende ter vergaderinge (staet) voortgebracht te werden 't gemelde edict te mortificeeren, soo waeren versoekende, hoe haere E. E. daerin te draegen sullen hebben; ende terwijl alleen in den Haech sijn, dat met meerder Heeren mogen geassisteert werden. Waerop de Heeren Andries de Graef en Willem Backer sijn versocht weder (alsoo

---

1) Ik herinner hier aan wat reeds in mijne Inleiding werd gezegd, dat ik overal, waar Bontemantel in deze twee deelen gebeurtenissen bespreekt uit de geschiedenis van Holland of van de Republiek, die ook in de volgende deelen van mijne Bontemantel-uitgave ter sprake komen, een toelichting daarvan — door het citeeren van plaatsen uit zijne geschriften, welke over dezelfde zaak handelen, of van andere schrijvers, — achterwege laat, omdat ik in de volgende deelen alles denk te verzamelen, wat op de geschiedenis van Holland en de Republiek betrekking heeft, met verwijzing naar die passages, waar vroeger hetzelfde onderwerp reeds is aangeroerd.

den voorleeden jaere presidenten van Burgemeesteren en Schepenen waren geweest, die gewoonelijk, soo Raden sijn, den dachvaert waernemen[1])) daerwaers te gaen, ende (is) den Heer Valckenier aengesyt, dat geliefde sich meede op 't spoedichste op rys te begeeven, om de saecken, ter Gecommitteerde Raeden voorvallende, bij te woonen en assisteren, alsoo de economie van 's lants vloot (daertoe, (p. **409**.) neffens den Heer Graeflant, was gecommitteert) gedaen (is), en door de laeste voort alleen can waergenomen werden. En is vorder geresolveert wegens het Eeuwich edict, (nae hetselfde was, op versoek van de Heeren Geelvinck en Valckenier, gehaelt en geleesen) ter vergaederinge geen aenlydinge van stadts wegen te geeven, van hetselfde te vernietigen; doch soo de leeden alle daertoe verstaen, haer met de eenparichyt te voegen. In 't uytgaen van den raedt syde een der Heeren: „de cabel is aen stucken." — Den 2^{den} Julij hebben de gemelde Heeren Burgemeesteren in den raet gebracht een missive, getyckent bij den Heer pensionares Hop, alsoo den Heer Pieter Schaep noch ter vergaederinge was, inhoudende, neffens meerdere saeken, dat den 3^{den} ditto staet ter vergaederinge voortgebracht te werden het te niet doen van het meergemelde edict, en van Sijn Hoochyt stadthouder te maeken; waerop is geresolveert te persisteeren bij de resolutie, gisteren daerop genomen. Den Heer Valckenier adviseerde niet gevoecht te sijn op 't Eeuwich edict te adviseeren; waerop eenige discoursen sijnde gevallen, argumenteerde verder, dat het edict in sijn geheel can gelaeten werden. ('t Was geen wonder dat soo adviseerde, alsoo het Eeuwich edict met Fagel, doen pensionares van Haerlem, had gesmeet, 't welck den president van Schepenen sijn E. E. terselver sessie duydelijck op sijn advys te kennen gaf, als hiernae (te lesen is.)) Daerop ging het gevoelen van sijn E. E. soo verre, dat van stadts wegen soude connen geproponeert werden van Sijn Hoochyt Graef van Hollant te maeken, op de conditiën als aen den ouden prins Willem, loffelijcker memorie,

---

1) Vgl. hiervoor, Eerste deel, p. 102, en hierna, p. 416 van het HS.

was geoffreert, daer Geelvinck, Pancras, Hinloopen, Cornelis Backer en Corver groote inclinatie toe toonden. Den (p. **410.**) president van Schepenen, Bontemantel, syde, dat de gemeente roept om een Stadthouder en niet om een Graef, daer een afkeer van hebben [1]). De saeke in naerder deliberatie sijnde gelyt, was Burgemeester Outshoorn van advys, ter vergaedering van stadts wegen (in) te brengen, van tot het stadthouderschap te consenteeren, en, soo de leeden verstaen tot Graef te maecken, daer niet tegen te hebben (en was niet gedachtich 't geen sijn E. E. vaeder in den jaere 1618 overgecomen was [2]), of dat ijverich helde aen die sijde, uyt vrees deselfde gang te gaen.) Pancras, Geelvinck en Valckenier persisteerden bij de propositie van Sijn Hoochyt Graef van Hollant te maeken, doch de anderen lieten het sacken, en wierd verstaen alleen tot het stadthouderschap te gaen. Waerop den 3den Julij is gevolcht bij de Staeten van Hollant de onderstaende resolutie:

„Op 't gemoveerde van de Heeren Gedeputeerden der steden Haerlem, Rotterdam ende andere leeden van hare Ed. Groot Mogende vergaederinge, hebben d' Heeren van de Ridderschap ende Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de steden, uyt den name ende van wegen d' Heeren haere principalen, goetgevonden ende geresolveert, gelijk bij hare Eedele Groot Mogende goetgevonden ende geresolveert werd bij desen, dat, om bij dese bekommerlijke constitutie van tijden ende saeken, de leden van deese

---

1) Bontemantel zegt hier ongeveer hetzelfde, wat men leest in het rapport der commissie, die op 6 Februari 1675 den raad van Amsterdam van advies diende over de vraag of het wenschelijk was, dat Willen III de hem aangeboden waardigheid van Hertog van Gelder en Graaf van Zutfen aannam. (Zie daarover het art. van den heer J. H. van Bolhuis in Bijdr. voor Vaderl. Geschiedenis, 1842, p. 197—213.) In dat rapport leest men o. a.: „(dat) de goede gemeente sedert de afzweering van Koning Filips een innerlijken afkeer gehad hadt van Vorstelijke, Graaflijke en diergelijke titels, en daarentegen veel genoegen gevonden in de Stadhouderlijke Regeering". (Wagenaar, Amsterdam. I p. 658.)

2) Bij het verzetten van de wet door Prins Maurits in 1618 was Dirk de Vlaming van Oudshoorn uit de vroedschap verwijderd.

vergaederinge te bequamen tot het aenstellen van een stadthouder, deselve leeden malkandren sullen dispenseeren, gelijk zij malkandren ende allen dengenen, die 't selve Eeuwich edict successievelijk hebben beswooren, dispenseeren mits desen van den eet, bij henluyden gedaen op 't Eeuwich edict, bij resolutie van haere Eedele Groot Mogende in date den 5den Augusti 1667 gearresteert, stellende malkanderen in deselve vrijhyt ende facultyt, die haer tot het aenstellen ende eligeeren van een Stadthouder voor date van het voorschreeven Eeuwich edict heeft gecompeteert."

(p. **411**.) Waerop tenselve dage sijn Hoochyt is aengestelt en gemaekt bij haere Ed. Groot Mogende, Capityngenerael ende Admirael over de militie van dese provintie te water ende te lande, met alle soodanige dignityten ende waerdicheden, als deselve voor deesen bij de Princen sijne voorouderen, hoochloffelijker gedachtenisse, bekleet sijn geweest. Welcke resolutiën door de Heeren Gedeputeerdens van stadts wegen sijn den 4den derselver maend door twee missives, geschreven den eenen smorgens en den anderen savons, overgesonden en in den raet geleesen den 5den ditto; waeruyt te sien is, dat deese stadtsregeerders geen oorsaeke hebben, ja selfs geen aenleydinge gegeven tot het breeken van den eet, hiervoore gemelt, ook niet tot het stadthouderschap, dan bij en door de eenparicheyt van alle de leeden van de souveryne vergaederinge van Hollant, (voor sooveel het uytterlijck is gedirigeert; maer die het werck in Den Haech hebben bijgewoont, connen van het binnenspel beeter oordeelen.) Terselver tijt is bij den raet geresolveert Sijn Hoocheyt over de become dignityten te congratuleeren, en daertoe gecommitteert de Heeren Outshoorn, Boreel en Roch, Burgemeester, president van Schepenen [1]), Out-Schepen,

---

1) In 1672 was Bontemantel president van Schepenbank (op de voorgaande pag. wordt hij nog als zoodanig genoemd) en Boreel vicepresident. Na het ongeval, aan Schout Hasselaar overkomen (zie Wagenaar, Amsterdam. I p. 629 — en hiervoor, Eerste deel, p. 73) nam Bontemantel het Schoutambt waar, en bleef Boreel als eenige president van Schepenbank over. — Dat Bontemantel aan Boreel den titel

en tegader Raeden, en bij die gelegenthyt te bevorderen, dat eenige militie in de stadt mogen becomen, en voors confereeren tot de generale defentie van 't landt, en ten dien eynde nae Alfen te begeven.

Alsoo veel is en werd gesprooken van het maeken van het Eeuwich edict ende het stadthouderschap, soo sal niet vremt sijn, de aenlydinge van byde te stellen en in waerhyt te verhaelen. Den 17den Julij 1670 is den pensionares van Haerlem, Casper Fagel, over het besoliciteeren van het aenstellen ter vergaedering van een pre- (p. **412**.) sident van den Hove van Hollant [1]), smorgens in 't Heerenlogement van de Heeren van Amsterdam gecomen, bekent maekende aen de Gedeputeerden, dat goede inclinatie wegens Haerlem hebben tot den Heer Hendrick Hudde, geweesen Raetsheer in de Hoogen Raet, doch dat den Heer Adriaen Pauw, Heer van Bennebroek, souden stemmen wegens haer stadt, volgens ordre. Den gemelden pensionares in 't vertreck ter sijde van 't voorhuys gebracht sijnde, is Hans Bontemantel, een der Gedeputeerdes ter dachvaert, bij sijn E. E. gegaen, en in discoursen vallende van de gesyde twee saeken, syde den gemelden pensionares, hoedat de Heeren van Haerlem en Amsterdam suspect sijn bij veel leeden en voor goet prins werden uytgeroepen, omdat, wegens de introductie van Sijn Hoocheyt in den Raedt van Staeten, ijveren tot een concludeerende stem [2]), „daer ick en uw Burgemeester Valckenier het fondement van 't Eeuwich edict hebben gesmeet en geconcipieert, daer den Raetpensionaris de Wit niet toe te brengen was, en meer dan een jaer doende sijn geweest, eer dat (hem) daertoe conden brengen; en het meeste, daer den Burgemeester en ik in ijverden, was het mortificeeren van het stadthouderschap." Alle 't welcke Bontemantel seer vreemt dacht, alsoo yder 't selve edict lyt op de schouderen van den Raetpensionares de

---

„president van Schepenen" geeft, hoewel hij slechts vice-president was, is overigens niet ongewoon bij hem: vgl. Eerste deel, p. 195, noot c.

1) Vgl. Eerste deel, p. 158—162.

2) Vgl. Eerste deel, p. 107—109.

Wit. Waerop wederom antwoorde en syde: „vraecht het aen Valckenier, en hij sal het u seggen," en dat daervan (p. 413.) verseekert mocht weesen. Sijn E. E. vertrocken sijnde en Bontemantel sich niet connende genoch verwonderen, verhaelde alle het voorschreeven aen de Heeren Corver en Jan Hudde, den eerste sijnde mede een Gedeputeerde ter dachvaert, en de tweede die tot voortsettinge van sijn broeder tot president in den Haech was; eenige dagen daernae, sprekende met Willem van der Aa, Vroetschap en pensionares van Rotterdam, die gevraecht werdende, wie oorsaek en eerste aenlydinge van 't meergemelde edict sijn, antwoorde: „Fagel" [1]).]

2. Gecommitteerdens bij den raedt in diverse buyten-collegiën [2]).

Dese stadts tourbeurten ter Generalityt, Raet van Staeten en Generalityts-reekencamer aencomende, die gewoonelijk haer begin nemen tegen de maend Mey, werden bij den raedt meest in Februari daertoe genomineert, opdat tegen die tijt de saeken daernae connen schicken, en (aen) de Staeten van Holland (connen) voorgedraegen (werden), om die diensten dry jaeren nae den andren te bekleeden, nae welcken tijt de stadt nimant heeft in de gemelde collegiën, dan nae soodanige jaeren, dat de tourbeurten wederom aencoomen. De Reeckencamer van Hollant heeft mede sijn tour; maer in de collegiën ter Admiralityt (van) de Maes [3]), alhier, Noorderquartier en Zeelant, heeft deese stadt gedurich een gecommitteerde, die daertoe bij den raedt werden gekooren, en, als de voorschreeven, ter vergaederinge voorgestelt. In gelijke manier werd gedaen in de Gecommitteerde Raeden van Hollant; alle welcke Heeren bij haere Eedele Groot Mogende, nae omvraech,

---

1) In Resol. Raad III, 1. p. 356 luidt het antwoord van van der Aa: „Fagel. Ick wilde het veel crachtiger hebben."

2) Zie: Eerste deel, p. 165, noot 4.

3) Het college van de Maas wordt ten onrechte door Bontemantel hierbij genoemd. Amsterdam heeft nooit een gecommitteerde in dat college gehad.

geadmitteert sijnde, doen den eet nae de instructie van yder collegie, als oock van suyveringe en andere; deese admissiën siet men noyt wygeren, dan in merkelijke voorvallen. (Den 14[den] Maert 1670 liep Andries Ackersloot, (p. **414**.) geweesen secretaris tot Haerlem, en door die stadt voorgestelt tot Gecommitteerde in de Reeckencamer van Hollant, groot perykel.) Alle de commissiën ter Generalityt en daervan afhangende, alsoo in Hollant geadmitteert sijnde, werden gebracht ter Generalityt en aldaer vastgestelt, alwaer den eet doen op de instructiën. Alhoewel de commissiën spreeken van dry jaeren, soo werd somtijts, bij intervallen, daer bij den raedt niet precys op gestaen. De gemelde tourbeurten, die sommige om de seven en meerder jaeren, nae de expiratiën, aencoomen, sijn door den Raedtpensionares curieus uytgereeckent tot nae lange jaeren toe, naedat tusschen deese stadt, Alckmaer, Hoorn en Enckhuysen een inschickinge was gemaeckt; en sijn deselve, soo van Zuyt- als Noorthollant, genaemt: „Almanacken der ordre en tourbeurten van de steeden van Hollant", en in den jaere 1670 gedruckt door der Staeten drucker Jacobus Scheltus, ende sijn achter de Historiën van Aytsma ingebonden [1]).

3. Gecommitteerden ter vergaederinge van de Staeten van Hollant ende Westfrieslant, sijnde den souverayn van den lande.

Geen saeken werden ter vergaederinge verhandelt, dan op resolutie van de Ridderschap, Eedelen en Steeden. De gedeputeerden uyt de steeden bestaen uyt Burgemeesteren ende Vroetschappen ofte Raeden, gelijk in alle de resolutiën van de Staeten werd geëxpresseert, seggende: „Hebben de Heeren van de Ridderschappen ende Eedelen, mitsgaeders Gedeputeerden van de respective steeden, in den name en van weegen Burgemeesteren ende Vroetschappen van deselve verklaert, etc." Somwijlen werd

1) Nl. achter het zesde deel van Aitzema's Saken van Staet en Oorlogh; daaruit blijkt ook, dat de „inschickinge", waarvan Bontemantel in den tekst spreekt, in December 1663 is gemaakt.

het woort van Burgemeesteren niet gemelt en alleen gestelt: „Ende nae voorgaende communicatie in de respective (p. **415.**) vroetschappen etc.", ofte anders: „In den name ende van weegen d' Heeren haere principaelen, etc." De pointen van beschrijvinge, die door haere Eedele Groot Mogende Gecommitteerde Raden van Hollant sijn gestelt, ende aen de leeden gesonden, werden geadresseert aen Burgemeesteren en regeerders. Soo de leeden gelieven eenige pointen daerin gebracht te hebben, addresseeren die haer aen haere Eedele Mogende de Gecommitteerde Raden. Burgemeesteren, deselfde pointen becomen hebbende, brengen die in den raed, en werd, nae die sijn geleesen, articulatim op geadviseert en geresolveert, soo daertoe gedisponeert sijn, ofte anders gestelt ter examen van eenige Raeden, en, van gewichte sijnde, met een der Burgemeesteren; daervan rapport sijnde gedaen, werd op gedisponeert nae de saeke werd bevonden te behooren [1]. En dit is de richtsnoer, daer Burgemeesteren en de Gedeputeerden ter dachvaert haer nae hebben te gedraegen. Alle voorvallende saeken van gewichte, daerop voorcomende, werden gebracht in den raet, ofte op rapport der Heeren, die ten dien eynde thuyscomen ofte een keer doen, ofte op de missives, die Burgemeesteren dagelijx werden toegesonden. Den dachvaert geschyden sijnde, of op recès ofte finaelijk, doen de Gedeputeerden door den pensionares 't verhael van het gepasseerde aen Burgemeesteren, 't welck in geschrift aen haer Achtbaerheden ter handen stelt, (die) 't selfde in den raet brengen ofte wel bij monde rapporteeren; waerop de Heeren, die ter dachvaert sijn geweest, werden bedanckt, tensij etc. etc. De Raeden, die ter dachvaert gaen, sijn adjuncten van

---

1) Uit verschillende plaatsen in het vervolg dezer uitgave zal blijken, dat in vele opzichten ook voor Amsterdam geldt, wat Simon van Leeuwen in zijn geschrift „Over de Stadhouderlijke macht" vertelt omtrent de wijze, waarop de beschrijvingsbrief in de vroedschappen werd behandeld. Vgl. de uittreksels uit van Leeuwen's handschrift, medegedeeld door de Witte van Citters in de Inleiding van zijne „Contracten van correspondentie", p. XX, en door Prof. Fruin in de Bijdragen, III, 5. p. 241.

(p. **416**.) den Burgemeester, die de commissie waerneemt, en werden van deselfde daertoe versocht, sijnde de twee geweesene presidenten van Schepenen van den voorleeden jaere, soo Raeden sijn, en soodanige meerder Raeden, als goetvinden [1]). Den afgaende Burgemeester, die twee jaeren aen den ander in dienst is geweest, werd tot die commissie mede, selfs oock regeerende Schepenen, (hoewel tot ondienst van de Banck) den eersten gewoonelijk en de anderen somtijts daertoe versocht. In den jaere 1656 Burgemeester Outshoorn ter dachvaert gaende, had versocht de Heeren Maerseveen en Spiegel, Out-Burgemeesteren, Joores Backer en Symen van Hoorn, Schepenen, ende Frans Riael, Out-Schepen, ende alsoo de laeste doen geen Raet was (maer in den jaere 1659 het is geworden,

---

1) Vgl. hierbij Eerste deel, p. 102, noot 1. — Onder het afdrukken komt mij nog de volgende plaats uit den derden bundel van Schaep's aanteekeningen onder oogen, welke aan de genoemde noot kan worden toegevoegd:

„Een dienende Burgemeester, die de daghvaert van de Staten van Hollant sal waernemen, vermag na zijn eygen welgevallen sulcker personen uut de Vroetschap mede ter dachvaert te nemen, als het hem goetdunct, sonder 't selve met iemant van de 3 andere dienende Burgemeesteren te beraden; ja ooc tegen haer will, als anno 1626 geschiet is bij Burgemeester (van) Nec, die in het laetste ¼ jaers, als wanneer het zijn beurte eerst was, Frederic de Vrij mede ter dachvaert nam, tegen de wil ende opinie van de 3 andere Burgemeesters, alhoewel hij in die tijt, in dewelcke 2 huijsplonderaers van de stadssoldaten doorschoten werden *a*), de beste dienst aen de stad niet gedaen en hadde. Ex relatione van N. van Waveren." — „Anno 1638, in April, is Burgemeester Geelvinc bij de vroetschap gecommitteert, in de plaets van de overleden Burgemeester van Nec, in 't collegie van de Raed van State, doch hij, als gecomen zijnde in de plaets van Burgemeester Bas, die in sijn 2de jaer diende, heeft zich geëxcuseert ende willen behelpen met een resolutie off gebruyc, dat men niemant, die 2 achtercenvolgende jaren binnen de stadt als Out-Burgemeester off president van Schepenen gedient heeft, tegen zijn danc niet en mach met andere commissiën ende diensten beswaren, maer een jaer moet laten rusten; daerop geantwoort is, dat die resolutie in diensten buyten de stadt geen plaets en hadd, ende verscheiden exempelen verhaelt bij Burgemeesteren Graeff en Oetens, daer het anders gepleecht was."

---

a) Zie daarover: Wagenaar, Amsterdam. I 490 en 491.

en in den jaere 1669 Burgemeester gemaekt), sijn veel consideratiën daerover gevallen, als strijdende tegen de resolutie van de Staeten van Hollant, genomen in Maert 1581 [1]), die syt, dat nimant ter dachvaert sal coomen, dan die bij de Eedelen uyt haer collegie ende bij de steeden uyt haeren Raeden ofte Vroetschappen sullen weesen gecommitteert. De saeke wierde soo swaer opgenomen, dat den Schout Rynst, Valckenier, en Roeters, presidenten van Schepenen, met advys van Schepenenbanck (alsoo alle Raeden waeren, uytgenomen Jan Huydecooper de jonge) bij occasie dat bij Burgemeesteren mosten weesen over een missive van de Heeren ter dachvaert over gijsselinge van een Brabander, welke missive mede was geteekent bij den Heer Riael, daerover heevich hebben gediscoureert, dat voornaementlijck door den president (p. **417**.) Polsbroek wierd gedebatteert. Na verder wisselinge van discoursen syde Valckenier, (die het woort deede) dat Burgemeesteren sulx gelieven niet meer te doen, ofte dat het sullen genootsaekt sijn te brengen in den raet. Den Heer van Polsbroeck hoorde van ter sijde door eenige Heeren van de regeeringe schampere woorden over die saeke, daer den Heer advocaet Pieter Cloek, Raet, wel de voornaemste van was, als niet connende begrijpen, dat den raet door sulke exempelen van haer gesach soude werden ontset. Jacob Bas, die Schepen en Raet was, siek wordende, (daer den 23sten Maert desselven jaers van stierf) is Riael ter dier oorsaeke, alsoo sijn suster met den gemelden Bas was getrout, thuysgecomen en gebleeven, en daerdoor is het voort stil doorgegaen, en seedert noyt gesustineert. Het was veel Heeren vremt, dat Riael die commissie aennam, want de eerste vierschaermaeltijt van den jaere 1654, daar Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Tresoriers op stadtscosten werden getracteert, wierde daer geleesen een pasquil, 't welk dienstich wierde geoordeelt aen de Staeten bekent gemaekt te werden, ten welke eynde den Heer Frans Riael, Schepen, wierde gelast 't selfde aen de Gedeputeerdes ter dachvaert

---

1) Resol. Holl. 17 Maart 1581.

te overhandigen, met last het ter vergaederinge te communiceeren, alsoo (hij) niet gequalificeert was daer te compareeren.

De gemelde resolutie van den jaere 1581 syt, dat de Gedeputeerdes moeten werden gecommitteert uyt de Raeden ofte Vroetschappen, 't welck in alle de leeden wert gepractiseert; doch Burgemeesteren sijn van voor lange jaeren in possessie deselfde daertoe te versoeken uyt ygener authorityt, en den Burgemeester, die ter dachvaert gaet, neemt meede die 't gelieft, als hiervooren gesyt. De Raeden, sijnde ter dachvaert, pleegen, soo ter vergaederinge en ter tafel, te sitten boven Schepenen, dat Raeden waren, maer is volgens de resolutie van den vroetschap anders verstaen. Den Heer Burgemeester van Purmerlant, sullende nae Den Haech gaen, heeft de Heeren van Hoorn, Schepen, en Gerret Schaep Pieterss., Out-Schepen en (p. **418**.) Raeden, neffens eenige meerder Heeren versocht derwaers te gaen. Den 21sten October 1653 den vroetschap vergaedert sijnde, heeft den gemelden Heer Schaep voortgebracht, dat, alsoo versocht was ter dachvaert te gaen neffens een Schepen, en dat van outs de Raeden naer de outhyt der eeden sessie hadden, niettegenstaende een jonger Raet, Schepen sijnde, mede in die commissie was, hoe sich daerin sal hebben te gedraegen. Burgemeesteren discoureerden, dat een Schepen, niettegenstaende jonger in eede van den Raet is, vóór een ouder Raet moet sitten, volgens het gebruyk, en hebben de saek in omvraeg gebracht. Den Heer Tulp syde, dat de vergaederinge lang had gefrequenteert, en veel veranderinge gesien, dat sijn goethyt veel dingen had laeten over hem gaen, en de gewoonte pleech te weesen dat den ousten Raet in die commissie altijt boven den jonger in eede sat, niettegenstaende den jonger regeerende Schepen was; doch alsoo het nu anders werd gepractiseert, dat sich voechde bij het advys van Burgemeesteren; en is hetselfde advys voort alsoo gevolcht, uytgenomen van den Heer Rendorp en den gemelde Schaep, sustineerende dat Schepenen gesach niet verder streckt als in de stadt en jurisdictie van dien, en ter vergaederinge niet comen in die qualityt, maer als Vroetschappen. Den Heer Van Hoorn adviseerde op sijn

tour, seggende: dat seedert ter dachvaert gecompareert was, altijt de voorsittinge van Schepenen boven de Raeden, hoewel ouder in eede, had sien sitten; dat ook pleegen boven Out-Burgemeesteren geplaest te werden, doch dat die mettertijt de voorrang aldaer hebben becomen [1]).

(p. **419**.) De Gedeputeerden ter dachvaert werden geconsidereert als gesanten, en bijgevolch niet arrestabel jure gentium, als breeder te leesen in 't Waerachtich ende nodich bericht van de Staeten van Hollant, wegens en tegens de redenen van Sijn Hoochyt aengaende de menage, het arresteeren der Heeren en het gepasseerde voor Amsterdam, 1650, in: Aytsma, Herstelde Leeuw, in quarto, fol. 486 te leesen; en de volgende resolutie wijst aen, wat qualityt de Gedeputeerden bekleeden:

„Saterdach 16 September 1656.

Resolutie van haere Eedele Groot Moogende.

Is naer voorgaende deliberatie bij de leeden eenpaerlijck verstaen ende verklaert, dat, soo wanneer in eenige acten, resolutiën ofte anderssints, gebruyckt werden de woorden: Ridderschap, Edelen ende steden, alsdan door het woort steden niet verstaen werden de Gedeputeerden, in deese vergaederinge compareerende, maer Burgemeesteren ende Vroetschappen selfs, die door voorschreeven Gedeputeerden alhier ter vergaederinge alleenlijck werden gepresenteert."

Den 23sten Julij 1653, ter occasie ende gelegenthyt, dat den Heer van Schaegen wegens eenige schulden in gijselinge was genomen in Den Haech, weesende een der leeden van de Ridderschap en Eedelen in de Staeten van

---

1) Civ. en Mil. Reg. I p. 106 en 107 voegt aan dit advies van Van Hoorn nog toe: „doch of boven, als regeerende Schepen, of onder sat, hetselfde indifferent was, ende sich soude voegen nae de resolutie van den raet; ende heeft den raet, uytgesyt de twee voorsyde Heeren, haer gevoecht met Burgemeesteren, hoewel dat geen reede heeft." — Aangaande het verschil over den rang tusschen Oud-Burgemeesteren en Schepenen is reeds vroeger gesproken: zie Eerste deel, p. 246 sqq.

Hollant, is opgesocht een acte van den jaere 1588, date 4 October, waerin geresolveert ende geoctroyeerd is, dat de persoonen, wesende gesonden ter dachvaert, staende de vergaederinge in Den Haech, ofte waer de vergaederinge werd gelyt, in 't gaen en keeren niet arrestabel sijn; ende dat hetselfde aen den Burgemeester Kandt van Amsterdam terselver tijt is gepractiseert geworden. Waerop bij resolutie den edelen Heer van Schaegen uyt de gijselinge is ontslaegen, doch (heeft) uyt Hollant niet mogen vertrecken in prejuditie van sijn crediteuren; welke resolutie den 6den October 1673 ten opsicht van Duyst van Voorhout, Burgemeester tot Delft, Gedeputeerde ter dachvaert in Den Haech, sijnde gearresteert en gijselinge beteeckent, is geconfiermeert, met verbot aen den deurwaerder en (den) ontfanger Doublet [1]), den voorseyden Duyst van Voorhout ongemolesteert te laeten in Den Haech ofte op de reyse naer en van de vergaederinge, en gedurende deselve haer Edele Groot Moogende vergaederinge te incomodeeren ofte molesteeren.

Ten opsicht der Gedeputeerden ter Generalityt is het bij Hollant anders opgenomen; want den 27sten Julij 1635 is bij resolutie van haere Hooch Moogende de Staeten Generael verstaen, dat de gecommitteerde van deselve, ofte in een derselver collegiën, over civile schulden of civile actiën, bevooren de commissie gereesen, 't sij in 't coomen nae de plaetsen van de commissie, (ofte) gedurende haer verblijf aldaer of vertrecken, niet arrestabel sijn ofte geconvenieert connen werden, als voor haere (p. **420**.) competenten rechter. Den dach daeraen sijn extreordenares gedeputeerdens van wegen de provintie van Hollant ter gesyde vergaederinge verscheenen, en hebben tegemoet gevoert de consideratie van haere Heeren principaelen, van de voorschreven resolutie niet te connen aennemen. Niettegenstaende is door 't Hof van Hollant den 9den December 1653 anders verstaen in een saeke van den Heer Jan van Ysselmonde, drossaert tot Vollenhoven

---

1) Hier vergist Bontemantel zich: Doublet was al overleden. In Resol. Holl. 6 October 1673 staat dan ook: „den ontfanger-generael Jacob van Volbergen."

en Gedeputeerde ter Generalityt wegens de provintie van Overijssel, die door Gijsbert de Vries [1]), een coopman, was alhier gearresteert [2]), het arrest van waerde gekent den 24sten October 1652 op de vierschaer, en den 30sten Januarij 1653 gecondemneert den eysch van den arrestant te voldoen; waerover den gecondemneerde [3]) licht een mandement van relief d'appèl met committimus, sustineerende, ten opsicht (dat hij) was door deese stadt comen rysen nae Den Haech tot dienst van 't gemene lant, niet arrestabel te weesen; waerop partijen sijn den 9den December 1653 door 't Hof gerenvoyeert voor de(s) impetrants dagelijckse en competente rechter, uyt cracht van de voorseyde resolutie van de Generalityt, welck advys is geuyttet door de Heeren Cromom en De Raet. — In den jaere 1650, als wanneer eenige leeden haer gedeputeerdes reëel onwettelijck wierden gearresteert en fytelijk nae Loevestyn gevoert, is bij Hollant verstaen 't arrest in deselve Heeren geen plaets te hebben. (Een der Roomynsche crijsoversten syde: „wat praet ghij van de wetten, nu ick het harnas aen heb".

4. Stadts finantiën.

(p. **421.**) De finantiën van de stadt bestaen uyt resolutiën van den raet, soo over de effecten, incomen, lichten, afleggen, uytgifte, coopen, vercoopen, maeken, breeken, bouwen, graven, dempen en wat verder daervan afhangt, soo het eenichsins van gewicht is; twelck bij de Heeren Tresoriers-ordenares uytgevoert werd, als gesyt, daer hiervooren van dat collegie is gehandelt [4]). Ende alsoo ten tijde van de uytlegginge en sware werken het werck niet wel machtich waeren, soo heeft den raet, op voorstel van de Heeren Maerseveen, Polsbroek, Pol en Spiegel, Bur-

---

1) „Gijsbert Ariaensen Vries". Hij was „coopman tot Amsterdam". (Civ. en Mil. Reg. I p. 91 en 92.)

2) „over schult, spruytende uyt coop van lant" (ibidem).

3) „den 20sten Maert 1653" (ibidem).

4) Zie: Eerste deel, p. 109—118.

gemeesteren, den 15[den] Januarij 1655 geresolveert, commissaressen te stellen over de fortificatie, zeesaeken en neeringe, om haere speculatie daerover te laeten gaen en, (p. **422**.) eenige consideratie hebbende, òf Burgemeesteren òf Tresoriers van haer advys te dienen, nae de nature van de saeken is [1]). Den 22sten Junij 1663 is, naer examinatie en rapport van de Heeren Hooft, Riael, Hasselaer, Geelvinck, Backer en Valckenier, commissaressen, gestelt den 2[den] Mey desselven jaers over stadtswerken en meesterbaesen [2]), geresolveert, dat (ontrent) alle noodige werken (wel lettende op de schaershyt der finantiën) alle jaeren nae de verkiesinge der magistraten, Burgemeesteren in den raet sullen voorstellen, 't geen noodich is gedaen ofte gelaeten te werden, om met vruchtbaerhyt de consideratiën daerover te laeten gaen [3]); dat nimant yts sal toe-

---

1) „Alsoo Burgemeesteren haer ooch, neffens Tresoriers, over alle saecken niet connen laeten gaen, so sijn:

Witsen, Blauw, Burch, Backer — gecommitteert over de forteficatie. (Den 8sten December 1659 sijn oock gestelt over de amunitie.)

Graef, Spiegel — over de neringe.

Tulp, Pol, Rynst, Hasselaer — over de zeevaert.

Welcke commissaressen haer besoigne sullen maecken, en 't geen dienstich sullen oordeelen aen Burgemeesteren bekent maecken, om met den raet met beeter vrucht op alles te connen resolveeren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 204 — 15 Januari 1655.)

2) Resol. Raad II, 1. p. 614 (2 Mei 1663): „Alsoo Burgemeesteren en Tresoriers op alle de saecken voorvallende niet connen passen, ende oversulx de stadtsmeesters wat te veel voochts sijn, soo is geresolveert te stellen ses commissarissen, opdat haer ooch op alles beeter connen laeten gaen, dewelcke besoigneeren sullen moogen met de presenten, en sijn daertoe gecommitteert Hooft, Riael, Hasselaer, Geelvinck, Cornelis Backer ende Valckenier."

3) Duidelijker en uitvoeriger in Resol. Raad II, 1. p. 617 (22 Juni 1663) waar het besluit, op rapport van de genoemde commissarissen genomen, aldus wordt geformuleerd: „dat Burgemeesteren, met communicatie der Heeren Tresoriers, haer getal" (nl. van de Tresoriers)

gevoecht werden boven de twee hondert guldens, dan op resolutie van deesen raet, uytgenomen de predicanten, die jaerlijx dry hondert guldens op resolutie van Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren werden toegevoecht, als ook aen haer weduwen, gedurende haer leeven of soolang in den stadt blijven woonen.

5. Commissiën van den Raet.

(p. **423**.) Alhoewel het previlegie van de hartoginne van Parma ende Playsance syt: „soo de swarichyt der materie dat vereyscht, deselve saeken 's daechs te voore gecommuniceert sullen werden, omme des anderen daechs andermael te vergaederen ende rijpelijk in deselve saeke alsdan resolutie te mogen nemen" [1]), soo is sulx echter niet in practijcq, maer de saken werden rauwelijk voortgebracht door Burgemeesteren en op geresolveert; en die eenige ondersoek vereysschen ofte van importantie sijn, werden gestelt ter examen van eenige Heeren; en soo eenige van advys sijn, dat het voorstel best waere geexamineert te werden, soo sijn, veele van advys, dat het uyt cracht van de voorstaende previlegie niet can gewygert werden. Den 7[den] October 1671 gedelibereert werdende, of men ter vergaederinge van stats wege soude

---

„sooveel sullen vermeerderen als oordeelen sullen tot de groote besoignes noodich te weesen" (vgl. Eerste deel, p. 109); „jaerlijx naer de verkiesinge in den raet te brengen de gestaltenisse der gemaeckte en onvolmaeckte wercken, en een voorslach wat noodich oordeelen om 't aenstaende jaer te maecken, wel lettende op de incomste der stadt, om in ongelden daer reeckeninge van te connen maecken, opdat op alles rijpelijck mach geresolveert warden; de stadtsmaterialen publicq te verkoopen en niet door de meesterbaesen; alsoo de stadt merckelijck is beswaert, als gelt noodich hebben, de vaste goederen te vercoopen en geen penningen te negotieeren, en souden eenige in lijfrenten connen genoomen warden; doch is 't mogelijck, sooveel lasten af te leggen als doenelijck is; alle de tractementen der werckbaesen op te neemen om, in den raet gebracht sijnde, te redresseeren"; en dan volgt wat in den tekst staat over persoonlijke toelagen.

1) Noordkerk's Handvesten I p. 114.

inbrengen de France wijnen voor één ofte twee jaeren te verbieden, waren de Heeren Van Beuningen, Schaep en Grootenhuyse stijf van advys, dat de examen niet gewygert can werden [1]). — Alsoo het rapport somtijts haest vereyst en de ouste ofte voorsittende buyten de stadt of anders sijn belet, is den 3den December 1663 geresolveert, de volgende, de meeste in getal sijnde, de besoigne te moogen aenvangen, afdoen en rapporteeren. Welke besoignes meest werden gedaen ten overstaen van een der secretaressen van den raet, die, des gelast werdende, (p. **424**.) het advys op 't pampier omstandelijk stelt; welck advys communiceeren aen Burgemeesteren, die, den raet vergaedert sijnde, versoeken aldaer rapport te doen, dat in substantie door den voorsittende commissares bij monde werd gedaen, ofte in geschrift overgelevert aen den secretares om geleesen te werden; waerop omvraech sijnde gedaen, resolutie werd genomen, en de Heeren bedankt.

Daer sijn van voor veel jaeren geschillen geweest, wie in de commissie in rang behoorde de voorste te weesen, 't welck den 4den September 1660, door overeencominge, is bijgelyt, als te sien daer van Schepenen en Out-Burgemeesteren is gehandelt [2]). Twelck seedert alsoo is gevolcht. Den 27sten Julij 1671 was een commissie op de Heeren Rynst, Out-Burgemeester, Bontemantel, Schepen, van de Cappelle ende Graeflant, Out-Schepenen; den 16den (p. **425**.) November desselven jaers (op) Bontemantel,

---

1) „Van Beuningen, Schaep en Grootenhuysen (sustineerden) dat in den raet altijt gepractiseert werd en is geweest, als versocht werd de examinatie, altijt daertoe is verstaen; en syde Schaep, dat oock soo van sijn oom, den Burgemeester Schaep, had hooren seggen. Bontemantel adviseerde, dat in soo een geval altijt den eenen Raet of ander soude een goede saecke connen ophouden, onder dexel van te examineeren, om alsoo onderwijlen sijn opinie (aan te dringen?) en die van sijn gevoelen sijn te doen compareeren, ofte andere listen en laegen te leggen om sijn saeck te doen gelden." (Bontemantel, Resol. Raad III, 2. p. 21. — 7 October 1671.)

2) Vgl. Eerste deel, p. 247. — De nu volgende regels van p. 424 van het HS. laat ik weg, omdat daar nog eens de inhoud wordt medegedeeld van de t. a. p. vermelde resolutie van 4 September 1660.

Schepen, Hasselaer, Schout, van Beuningen, Out-Burgemeester, Roch, Schepen, Cornelis Backer en Hudde, Out-Schepenen, over het 7de point van beschrijving, van het indubitabel recht; den 10den December daeraenvolgende (op) Bontemantel, Hasselaer, van Beuningen, Schaep en Roch, wegens het resultaet der besoigne op de ordre, te houden in de leegers te velde, en wie het hoochste gesach daer sal hebben.

Burgemeesteren sijn oock wel gewoon in swaerwichtige saeken (en) tijden, (of om) andere oorsaeken, te versoeken, dat de Raeden gelieven in de stadt te blijven, en ook te beschrijven, als: den 25sten Augusti 1660 hebben Outshoorn en Maerseveen, Burgemeesteren, Vlooswijk ende Graef absent sijnde, den vroetschap versocht, alsoo de Princesse royale heeft eenige memoriën, soo ter Generalityt als ter vergaederinge van Hollant, ingegeven wegens de educatie, employ en tractement van haer soon den Heer Prince van Orange, van bij huys te blijven om den 27sten derselver maend daerover te delibereeren en resolveeren; 't welck den raed aengenomen heeft, en is verder verstaen de absenten te beschrijven. — Den 15den October 1666 [1]) hebben de Heeren Burgemeesteren aen alle de Raeden, soo buyten als in de stadt sijnde, afgesonden de volgende missive [2]):

„Mijnheer,

Alsoo van huyden in acht daegen, op Vrijdach den (p. **426**.) 22sten deser maend October, des naemiddach ten dry euren precys, in de vroetschap alhier staet gedelibereert te werden op den persoon, welke men van deser steede wegen sal voordraegen en recommandeeren tot het vacante ballieuw- en drossaertschap van Muyden en Goylant etc., soo is ons vrindelijck versoeck UEd. haer ten voorschreven tijde in de raedcamer gelieve te vervoegen om, ten fyne voorschreven, te hel-

1) In den tekst staat 1667.
2) Vgl. Eerste deel, p. 157.

pen adviseeren als nae behooren, waerop ons verlaetende, blijven,

Mijnheer,

Uw Ed. goede vrinden,

Burgemeesteren en Regeerders der stadt Amsterdam.

Ter ordonnantie van deselve, en was geteekent:

NICOLAES NICOLAY."

Den 15den October 1666.

De supercriptie was:

„Mijnheer N.N., Raet en Out-Schepen der stadt Amsterdam."

Den 2den Augustus 1667 hebben Burgemeesteren in gelijke maniere, soo die in de stadt als buyten waeren, 't haerder huyse gesonden diergelijcken brief in substantie, om den negende der loopende maent een Hooft-Offecier ofte Opper-Schout te maeken; alleen was dit verschil, dat in den hoofde, besluyt en opschrift stond:

„Eedele, erntfeste, wijse, voorsienige en seer discrete Heer",

en was gestelt en geteekent door den voorschreven secretares [1]).

6. SECRETESSEN VAN DEN RAET.

(p. **428.** [2])) Den eet der vroetschap syt: der stede raet secretelijk houden sult [3]). Als eenige saeken van secretesse door Burgemeesteren sullen werden voortgebracht, ofte dat in de deliberatie geoordeelt werd die stil gehouden

1) Dezen brief kan men vinden in het Eerste deel, p. 4 en 5.

2) P. 427 van het HS. heb ik weggelaten, omdat de inhoud daarvan al op p. 130 van het HS. is medegedeeld.

3) Hiervoor, Tweede deel, p. 14.

te werden, soo wert sulx gerecommandeert op den gemelden eet, als Raet gedaen. Het is remarkabel, dat het secreet dessayn, in Hollant gesmeet, van den admirael De Ruyter met twaelf scheepen uyt de Middelansche zee te senden nae Guinea, in den jaere 1664, ('t welck de Gedeputeerde leeden in mandatis hadden, alleen met Burgemeesteren te communiceeren; doch de Burgemeesteren deeser stadt, haer becommert vindende, hebben dat gebracht in den raet, 't welck gestelt wierde den 4den Augusti ter examen van de Heeren Spiegel, Cloek, Roeters en van de Capelle, die den 6den daeraenvolgende rapport deden, en de saeke oordeelden dienstich te wesen; doch den raet seer swack sijnde om over soo swaere saeck te resolveeren, (is verstaen) daer verder over nae Den Haech te schrijven; en den 10den derselver maend, door de thuysgecomen Heeren Courtenhoef en van Beuningen, is de resolutie van Hollant, daerover genomen, omstandelijk verhaelt[1]) dat hetselfde dessain soo verborgen is gebleeven, soo bij de leeden van Hollant als bij de Generalityt, bij welke laeste het met een sonderlinge directie, met kennisse van wynige, wierd belyt. Alhoewel het altijt alsoo behoorde te gaen, soo werd evenwel de menschen door de swackhyt of argelist de worm, soo men syt, uyt de neus gehaelt.

Den 24sten Januarius 1654 heeft Cornelis Bicker, Heer van Swieten, Out-Burgemeester en Gecommitteerde Raedt, in de vroetschap (sittende separaet aen de ellebooch van (p. **429**.) de taeffel, alsoo geen Raet was[2])) overgebracht de tijdinge der vreede met den protector Cromwel; dat de Gedeputeerdens uyt Engelant waren den 22sten der

1) Over het uitzenden van de Ruiter naar Guinea handelt Bontemantel uitvoerig in Resol. Raad II, 2. p. 37 sqq. Ik wil thans slechts opmerken, dat, wat Mr. J. C. Naber in zijn artikel „Johan de Witt en zijn jongste geschiedschrijver" (Gids, November 1888, p. 216) over deze zending schrijft, den indruk geeft alsof alleen het besoigne voor de zeezaken daarvan kennis droeg. Uit Bontemantels mededeeling in den tekst volgt echter, dat er nog meer heeren in het geheim waren, — waardoor het nog meer „remarkabel" wordt, dat „hetselfde dessain soo verborgen is gebleven."

2) Vgl. hiervoor, Tweede deel, p. 8, noot 1.

gesyde maendt daermeede overgecomen, met verdrach in 't corte met de ratificatie weder te Londen te moeten sijn; dat, neffens eenige meerder Heeren, als daertoe gecommitteert, de nedergestelde artykelen had geëxamineert en bevonden te accordeeren met de instructie, daertoe gegeven; ende alsoo daer yts in wierd gerept, dat Cromwel hart had gestaen op de seclusie van 't Huys van Nassouw tot Capityn-Generael of Stadthouder te maeken, soo scheen best te weesen, alles stil te houden, alsoo veel Heeren wel conden mercken (dat) het werck haperen soude. Daer vielen eenige particuliere speculatiën, het rapport gedaen sijnde, of den gemelden Heer niet had behooren op te staen en den raet te laeten haere vrije deliberatiën, alsoo geen Vroetschap was, ofte dat Burgemeesteren sijn Ed. hadden connen bedancken, en gesyt op het verhael te sullen delibereeren.

Den 28sten der voorschreeve maend, nae de electie der Raet ende nominatie der XIIIIen, heeft den Heer Cornelis Witsen, Burgemeester, gediscoureert de secretesse een der nootsaekelijxste deuchden te weesen in een Republique en vergaederinge, daer de Seigneurie van Venetië in uytmunt; ende dat ter contrarie het seer bespottelijk is, dat bijnae alle saeken soo haest ruchtbaer sijn, als de vergaederinge is geschyden; dat laest, nae het gemelde rapport van den Heer van Swieten, en (de) resolutie, daerop gevolcht, eenige cooplieden hebben weeten noch dien avont kennisse te becomen [1]) van 't gepasseerde in den vroetschap, (p. **430.**) niettegenstaende den Heer van Swieten had dienstich geacht en gerecommandeert verborgen te houden eenige saeken, die in 't rapport waeren geïnflueert. Waerover Burgemeesteren haer gedachten hebbende laeten gaen, haer E. Achtb. was voorgecomen een resolutie, genomen den 13den December 1586 [2]), die geobserveert is geworden

1) In plaats van „eenige cooplieden" enz. heeft Civ. en Mil. Reg. I p. 142 het volgende: „eenige Heeren sijn geweest op de Doelen en (hebben) wijtluchtich gediscoureert, in presentie van eenige cooplieden."

2) „Over de secretesse wegens het aenbieden der souverainityt van Hollant aen Engelant". (Civ. en Mil. Reg. I p. 142). — Over het aanbieden van de souvereiniteit aan Elizabeth in 1587, zie: Bor, Boek XXII,

tot in den jaere 1600 en langer, sijnde in substantie: dat al wat door Burgemeesteren, boven den eet als Raet gedaen, werd gerecommandeert secreet te houden, 't selfde sullen gehouden weesen te doen, of als myneedich werden geacht en gecorrigeert uyt cracht van den gedaenen eet, mitsgaeders uyt cracht van deese resolutie terstont ende op staende voet vervallen sal weesen in een mulcte van ses hondert guldens, die aen sijn goederen reëelijken ende metterdaed sal werden verhaelt en geëxcecuteert; dat soo wes elk van hem verneemt de voorschreeve gerecommandeerde secretesse gedivulgeert te sijn, 't selve Burgemeesteren sal aengeven, om, den raet daerop vergadert sijnde, yder in het bysonder, ook den secretares, bij eede daervan te suyveren; waerop Burgemeesteren en den raet, present sijnde, de beloften hebben gedaen, en (verstaen is dat) de absente, thuysgecomen sijnde, in handen van Burgemeesteren (de belofte sullen) doen, en die voortaen gecooren sullen werden, deselfde belofte sal afgenomen werden. Naer lecture van deselfde resolutie is gelyt in deliberatie, of die (alsoo de tijden nu soo periculeus sijn als doen) niet wederom in practijcq behoorde gebracht te werden; waerop met eenparige stemmen verstaen is, (p. **431.**) deselfde resolutie te hervatten, en hebben Burgemeesteren en verdere presenten alle aenstonts de beloften gedaen, en sijn Burgemeesteren geauthoriseert de absente die af te neemen, als: de Heeren van de Pol, van Waveren, Polsbroek en Tulp, Gedeputeerden ter dachvaert, ende Courtenhoef, Gerret Schaep Pietersen en Jacob Teunessen van Straelen. — Den 5den Februarij desselven jaers 1654 is den raet aengedient, dat in de resolutie van secretesse, den 28sten Januarij laest genomen, eenige duysterhyt resideert, waerop de Heeren Courtenhoef, Cloek en . . . . [1]) sijn versocht die te

p. 14 sqq. — Wagenaar, Vaderl. Historie. VIII. p. 185 en 192 sqq. — Fruin, Motley's Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden. (Gids, Mei 1862, p. 682.)

1) Uit Resol. Vroedschap Amsterdam 5 Februari 1654 blijkt, dat Dr. Cornelis Witsen, Dr. Cornelis van Dronckelaer en Mr. Pieter Cloeck benoemd werden om de resolutie van 28 Januari 1654 aangaande de

examineren en den raet te dienen van advys. — Den Heer Gerret Hasselaer, in April van 't gemelde jaer, heeft in den raet voorgestelt, dat, in gevalle yts onder secretesse was voorgestelt, of een der presente 't selfde aen de absente vermach bekent te maecken; waerop Burgemeesteren syden stili te wesen van neen; doch soo den geweesen absenten Heer 't begeerich is te weeten, sich moet adresseeren aen haer Achtbaerheeden, die dan, nae recommandatie van verborgen te houden, de saeke bekent maeken. — Den 28sten Januarij 1655 is geresolveert de resolutie, hiervoore gemelt, in date 28 Januarij 1654, te niet te doen, alsoo den eet als Raed tot secretesse swaer genoch verbind. — Voors is bij discourse, den 8sten December 1665, eenige secreete saeke wegens Denemarcken verhandelt sijnde, gesyt, dat den eenen Raed den andre, nae recommandatie van secretesse, wel vermach het geresolveerde te seggen.

Den raet werd somwijle gerecommandeert de secretesse van saeken, die haer niet werden geopenbaert, als: den 2den April 1654 heeft den Heer Tulp, Burgemeester, ge- (p. **432**.) rapporteert, dat in haest gistren avont uyt Den Haech was in dese stadt gecomen, en omtrent thien euren heeft gecommuniceert, 't geen alreede par post had geschreeven, aen Burgemeesteren, te weeten: dat de briven, uyt Engelant gecomen, nae de predicatie waeren geleesen (alsoo het beededach was), dewelke behelsden seer swaere secreete saeken, die soo comen uyt te lecken, het tractaet met den lord Cromwel, (dat anders sooveel als ten eynde gebracht is) staet ondermijnt en omveergeruckt te werden; ende oversulx seer dienstich te sijn, volgens het advys van Burgemeesteren, dat de Gedeputeerden ter dachvaert werden geauthoriseert, die secreete saecken voorcomende, van stadts weegen te moogen handelen als te raede sullen werden, in conscientie, den meesten dienst van den lande mede te brengen. Den Heer van Purmer-

secretesse te examineeren. Bontemantel vergist zich dus, als hij den Heer van Courtenhoef (Gerrit Schaap Simonsz.) als lid dezer commissie vermeldt.

lant, die, neffens den Heer Tulp, als Burgemeesteren alleen in den raet waeren, hebben daerover omvraege gedaen, en is eenparich verstaen, de Heeren ter dachvaert daertoe te authoriseeren, sullende van waerde houden dat daerin sullen gelieven te doen, gerust sijnde, sonder verder in die saeke te ondersoeken, wat hetselfde soude mogen wesen; werdende ondienstich geacht, op de propositie van den Heer Tulp, meerder Heeren derwaers te committeeren. Waerop den 29sten April desselven jaers, de Heeren Purmerlant en Maerseveen, Burgemeesteren, present sijnde, de Heer Spiegel, afgesonden door de verdere Heeren ter dachvaert Tulp en Gilles Valckenier, heeft in de vroet- (p. **433**.) schap gerapporteert, dat was meedebrengende een resolutie, bij Hollant genomen, dewelcke onder eede belooft is te secreteeren, ook geen notule in de ordenares resolutieboeken daervan te doen, maer deselve aen Burgemeesteren te behandigen, die deselfde sullen leggen in een beseegelde doose, met de superscriptie die niet te openen, tensij in den raet, die alvooren den eet extreordenares sal afgenomen wesen. Dese doos alsoo verseegelt opgeslooten sijnde, en de resolutie van de seclusie van het Huys van Nassauw, met Engelant gemaekt, genoch bekent en door de Staeten sijnde in druck gemeen gemaekt, een seer remarkabele deductie daerbij gevoecht sijnde sulx sonder beroon der andere provintiën te mogen doen, hebben de Heeren Maerseveen, Tulp en Paeter, (den Heer van Purmerlant siek sijnde en daechs daeraen stierf) Burgemeesteren, den laesten December 1654, den gemelden doos in den raet gebracht, en in deliberatie gelyt van deselve te openen, en te stellen in het resolutieboek van den raet; waerop gedelibereert sijnde, is deselfde geopent, de seclusie geleesen en verstaen op de gewoonelijke maniere te registreren.

7. Als in den Raet van een der presente wert gehandelt.

(p. **434**.) Den 28sten Januarij 1658 hebben de Heeren Vlooswijk, Courtenhoef en Maerseveen, Burgemeesteren, de electie der Raeden en nominatie der veertienen en

eenige andere saeken afgedaen sijnde, voorgebracht, dat den Heer van Waveren een hek had geset boven Ouderkerck, en tol eyst, en eenige andere saeken daaromtrent doet, die meenen tot naedeel van de stadt te sijn; waerop den Heer sijn verantwoordinge hebbende gedaen, is opgestaen en gegaen in Burgemeesterencamer, gedurende de deliberatiën [1]). — Den 9den April 1668, present Outshoorn, Burgemeester, na rapport van 't gepasseerde ter dachvaert en het leesen der messive uyt Den Haech, geteeckent bij de Heeren Valckenier, Riael, Roeters en pensionares Hop, behelsende de inclinatie der leeden, den Ambassadeur Boreel, ten opsicht sijn ouderdom, t'huys te laeten comen, nae gegeven contentement sijner pretentie en, als hebbende den Staet getrouwelijck bedient, te geven een sortabel jaerlijx tractement, bleef gedurende de deliberatie sijn soon Jacob Boreel sitten. — Den 3den September [2]) 1672, present Pol, Outshoorn, Hooft en Rynst, Burgemeesteren, den Heer Andries de Graef te groffelijck door Valckenier gevilipendeert sijnde, en (om) andere reeden, heeft versocht van de regeeringe ontslagen te weesen, en versocht gedurende de te nemen consideratie te mogen vertrecken; doch is versocht te blijven sitten, gelijk ook deede.

8. D'Audientiën in den Raet.

Burgemeesteren alleen hebben het gesach van audientie van buyten-commissiën toe te staen ofte te verschuyven, met bepaelinge der resolutie der Staeten van Hollant ende Westfrieslant, date 2 Augusti 1653 en 28 November 1662, als hiervoore te lesen, daer van Burgemeesteren werd gehandelt, uytgenomen de gecommitteerden van haere Eedele Groot Mogende de Heeren Staeten van Hollant, ingevalle derselver last lyt die te openen en te doen in den raet,

---

1) Vgl. hierbij de bijlage: „Magistraatsverkiezingen", op 28 Januari 1658.

2) Het HS. heeft „den 3den April 1672". De juiste datum, die ook gevonden wordt op p. 469 van het HS., blijkt uit de bijlage „Magistraatsverkiezingen", op 3 September 1672.

als hiervoore is gesyt, daer Burgemeesteren werden gestelt de hoofden van de vroetschap te weesen [1]). En alsoo eenige exempelen aldaer sijn als voorbijgegaen, soo staen dese te volgen.

Den 28sten Januarij 1653 heeft den President-Burgemeester Franco van der Meer gerapporteert, dat eenige gedeputeerdens der stadt Rotterdam hadden versocht den (p. **435.**) raet te willen vergaederen, om haere commissie aldaer af te leggen, hetwelcke Burgemeesteren hebben gedeclineert, en verder gesyt, dat, volgens ordre en gewoonte, soo yts hebben te proponeeren, 't selfde moet gedaen werden aen haere Eedele Achtbaerheden, die (het) vooraf toestaet, de credentialen gesien en de commissie verstaen hebbende, daerover te delibereeren, of dienstich oordeelen den raet daerover te beroepen, of anders te disponeeren, nae te raede werden. Waerop haere commissiën hebben geopent ende versocht geassisteert te mogen werden tegen de excecutie, die de weduwe en erfgenamen van Hugo de Groot drygen haer stadt, uyt crachte van becomen vonnisse, aen te doen [2]), overleverende de documenten, daertoe specteerende. Waerop Burgemeesteren den raet in bedencken hebben gegeven, of de beschyden sullen geleesen werden, ofte gestelt te examineeren; het laeste wierde bequaemst geoordeelt, en sijn daertoe versocht de Heeren Witsen ende Dronckelaer.

De commissie der gedeputeerden van de Staeten van Hollant, in date 21 April 1616, was: haer te transporteeren nae deese stadt, ende aen Burgemeesteren ende Raeden te verthoonen 't geen in de commissie was vervat, die door Hugo de Groot wierd uytgesprooken, als omstandelijk te leesen in de Kerckelijke Historie van G. Brandt [3]). De gesyde gedeputeerden, in de stadt comende, hebben haer comst doen bekent maeken aen den ousten (p. **436.**) Burgemeester; ende doen versoecken, dat op 't alderspoedichste den raet van de stadt mocht werden ver-

1) Vgl. Eerste deel, p. 104—107.

2) Over dit proces zie: Jhr. J. P. Cornets de Groot, Levensschets van Mr. Pieter de Groot. p. 12.

3) Brandt, Historie der Reformatie. II, Boek XXIV, p. 345—383.

gaedert, en sijn nae den middach, lang na dry euren, bij een der secretaressen gelyt tot in de raedtcamer, alwaer de Burgemeesters en de Raden waren vergaedert, ende hebben door den gemelde De Groot gedaen de waerdich geleesen (te worden) aenspraek, die, nae gedaene rapport, is gelast te stellen bij geschrift, en òf ter vergaederinge òf aen de Gecommitteerde Raeden over te geven, en is door der Staeten drucker gemeen gemaekt [1].

Op Vrijdach den 9den Mey 1659 hebben de Heeren Maerseveen, Spiegel en Polsbroek, Burgemeesteren, den raet bekent gemaekt, dat de Heeren van der Goes, van Delft, Frans Riael, deser stadt, en De Veer, van Hoorn, gedeputeerden van haere Edele Groot Mogende, aen hare Achtbaerheeden hadden bekent gemaekt, gecomen te sijn, om, ingevolch van de resolutie, date 22 Februarij, wegens de consumptie van de wijnen, bieren, gemael en bestiael, de magistraten te beëedigen, om de ordonnantie van deselve puntueelijk te doen observeeren. Waerop, nae lecture van den eet, deselfde Heeren, geassisteert met haren secretares, sijn binnengecomen, en hebben, nae een bequame aenspraek, haren last geopent; en de formelieren en den eet door den gesyde secretares geleesen sijnde, hebben Burgemeesteren en den raet yder die gedaen en de formelieren ondertykent; hebben voors den Schout geauthoriseert, ten overstaen van Burgemeesteren, de absente Heeren den eet en ondertyckeninge te laeten doen. Deesen eet was geresolveert alle jaeren te vernieuwen, doch is in Februarij 1660 met meerderhyt van stemmen te niet gedaen, niettegenstaende deese stadts gedeputeerden hard aendrongen die te continueeren, volgens resolutie van den raet, 13 Februarij desselven jaers.

(p. **437**.) Het admitteeren van sijn Hoochyt den Heer Prince van Orange in den raet heeft sich toegedragen in volgende maniere [2]. Ten opsicht der ongeluckige

---

1) Tiele N°. 1189. — De rede van de Groot vindt men ook bij Wagenaar, Amsterdam. I p. 438—456.

2) Over het bezoek van Willem III aan Amsterdam en zijne audientie in den raad vgl. het artikel van den heer J. F. Gebhard Jr., Amster-

ende boose tijden heeft de regeeringe geinclineert om sijn Hoochyt te hebben in de stadt, over merkelijke consideratiën; en is tot dien eynde eenige maele daertoe aengemaend. Den Heer Jacob Boreel, tweede president van Schepenen, en Raet, heeft den 9den Augusti 1672, present Hooft, Pol en Outshoorn, Burgemeesteren, gerapporteert dat, volgens de commissie van den 5den derselver maend, was geweest bij sijn Hoochyt, ende overhandicht de missive van den raet, en volgens last gededuceert en gerecommandeert den inhout van deselve brief; en dat sijn welgemelde Hoochyt op 't versoeck van in deese stadt te comen had geantwoort, van meeninge te sijn, Muyden, Weesp en de daerom leggende posten te gaen visiteeren, en te comen in deese stadt, doch dat, wegens het laeste, daer naerder kennisse van soude geven. Op welk rapport Burgemeesteren te raede sijn geworden den 11den daeraenvolgende den Heer Hendrick Hooft de jonge [1]), advocaet-fiscael ter Admiralityt ende ritmeester van een der vrijwillege compaigniën paerden, nae sijn welgemelde Hoochyt af te senden, met versoeke in de stadt te willen comen; dewelke Vrijdach den 12den smorgens ten thien euren heeft gerapporteert, dat sijn Hoochyt van meninge was dien morgen te vertrecken, om nae de middach (p. **438.**) alhier te sijn. Waerop aenstonts tot de receptie ordre is gestelt, en, den krijsraet tegen twaelf euren beroepen sijnde, wierdt goetgevonden de twaelf compaigniën borgers, die de wacht hadden, haer posten te bewaeren, en de twaelf compaigniën, die savons de wacht sullen hebben, op haer gewoonelijcke tijt de eerste af te lossen; dat de resteerende ses-en-dartich compaigniën tegens dry euren in de waepenen sullen werden gebracht en geordonneert, een gedeelte op 't Lytse en Coninxplyn, en andere advenues van passasie; dat de twee compaigniën vrijwillege ruyters, onder 't commande van den gemelden fiscael en secretares Vlooswijk, Heer van Mare, sullen comen op den Dam, om vandaer sijn Hoochyt nae

---

damsche Aanteekeningen uit 1672, in Fruin's Bijdragen. (1880) p. 231—244 — en A. W. Kroon, Amsterdam in 1672. p. 66—75.

1) Een zoon van burgemeester Hendrik Hooft.

den Overtoom in 't gemoet te rijden, werdende geoordeelt niet voor omtrent ses euren aldaer te connen weesen. Doch is wat nae dry euren in de stadt gecomen, geaccompaigneert met een compaignie te paerde, rijdende de Lytse straet langs, het Coninxplyn over, de Calverstraet door tot op den Dam, slaende cortom nae den Vijgendam en soo nae het Heerelogement; welck gerucht door de stadt loopende, en nimant noch op sijn post sijnde, sijn, nae de confusie, ordentlijk gemarcheert voorbij het gemelde logement en (hebben) salvo geschooten. Den 13den is sijn Hoochyt gereeden, vergeselschapt met de Burgemeesteren Hooft en Outshoorn en de compaignie vrijwillege ruyters, onder den ritmeester Hooft, om de stadt ende fortificatiën op te nemen, en (is) voors gereeden [1]) (p. **439**.) omtrent twee euren aen het stadthuys, en door de twee gemelde Burgemeesteren gelyt tot op de sael, alwaer door Burgemeester Pol is ontfangen, en gesamentlijck gegaen in haere Achtbaerheeden camer [2]). De taeffel geplaest op de gesyde sael, en opgedist sijnde, is sijn Hoochyt geset boven alleen aen de taeffel, met de ruch nae Schepenencamer, aen de rechtersijde den Graef van

---

1) Omtrent de houding der burgerij bij dezen rit van den prins door de stad vermeldt Bontemantel in Civ. en Mil. Reg. II. p. 559: „Outshoorn heeft naederhant verhaelt de groote genegenthyt der gemeente, en dat een bedaerde vrouw de prins bij 't been vatte, en syde, met schryende gelaet: O mijn prince, mijn prince." (Bontemantel schrijft dikwijls „bedaard", waar men „bejaard" zou verwachten.) — Nadat de Prins de wallen geinspecteerd had, bezocht hij nog het landsmagazijn, het Oost-Indisch magazijn en het Prinsenhof. (Uit het „Dagregister", aangehaald bij Gebhard t. a. p. p. 232.) Op het Prinsenhof vergaderde de Admiraliteit, waar de Prins, in qualiteit van Admiraal-Generaal, zitting nam. (Wagenaar, Amsterdam. I p. 636.)

2) „gevolcht van sijn swiete, gaende staen voor het open venster om van de gemeente gesien te werden. Bontemantel staet neffens hem en geeft een cussen in 't venster" (Resol. Raad III, 2. p. 291); „nemende de gemeente op den Dam alle haer hoeden af, met een groot gejuych." (Civ. en Mil. Reg. II p. 560.) — „Van de Cappelle, Graeflant ende den advocaet van Dam, weegens de Oost-Indische Compaignie, hebben versocht audientie, en hebben met sijn Hoochyt in 't vertreck van Burgemeesteren gesproocken." (Resol. Raad III, 2. p. 292.)

Nassouw, den overste der Spaense troepen Vilenove, den Heer van Brederode, den Heer van der Leck, collonel Schaep en meer andere Heeren, aen de andere sijde Burgemeesteren (Rynst ter dachvaert sijnde), Schepenen, Tresoriers en Collonellen [1]. Eenige tijt ter tafel geweest sijnde, heeft sijn Hoochyt versocht aen Burgemeester Hooft den raet te willen vergaederen, die, 't selfde met de verdere Burgemeesteren hebbende gecommuniceert, de boode last heeft gegeven de Heeren van den raet te versoeken op 't spoedichste boven te comen; en is de presente Raeden, die ter tafel waeren, sulx aengedient. De meeste Vroetschappen in het vertrek van Burgemeesteren sijnde (alsoo de raedtcamer wierd gebruykt tot de schattinge der 200en penninck), heeft de boode sulx den eersten Burgemeester bekent gemaekt, waerop is gegaen en gevolcht, met de Heeren die Raeden waeren, in het gemelde vertreck, en geseeten, het gebet gedaen en de Raeden geleesen sijnde, heeft in substantie gesyt: dat (p. **440**.) sijn Hoochyt den Heer Prince van Orange hadde versocht den raet te willen vergaederen, alsoo eenige saeken heeft te proponeeren; waerop omvraege sijnde gedaen, is verstaen in deese tijtsgelegenthyt 't selfde niet te wygeren, en als Stadthouder te admitteeren. Den Heer Out-Burgemeester Tulp was van advys, dat de gewoonte en het recht is, dat de gecommitteerden van haere Eedele Groot Mogende, als sijnde den souverayn, sijn geauthoriseert in den raet te comen, en geen Stadthouders, als in den jaere 1650 bij deesen raet omstandich is verstaen, op de propositie van sijn Hoochyt, den 30sten Junij ter vergaederinge gedaen, en van stadtswegen beantwoort en terselve vergaederinge van haere Edele Groot Mogende

---

1) „Niettegenstaende de goede ordre, tegen de foele gestelt sijnde, was de sael vol volckx." — „Een soet juffertje, out omtrent 13 jaeren, doch hooch van gewas, gelyt door eenen Arppecum, sach de Prins eeten, en voechde haer seer dicht aen de sijde van de Prins, en bleef soolang staen, dat 't ooch op haer begon te vallen, en een der eedelen lyde een bort vol beenen, om haer te vereeren, doch een der naeste vrinden heeft het beleeft belet." — „De Heeren wederom uyt den raet gecomen sijnde, is het banquet gegrabbelt door de omstanders." — (Resol. Raad III, 2. p. 292.)

ingebracht [1]); dat Burgemeesteren, sulxs versocht sijnde, hadden behooren 't geen te proponeeren heeft eerst afgevraecht te hebben, en bracht meer reeden bij in substantie; geadviseerd hebbende, ging van Heer tot Heer, om haer advys partinent te hooren; had wynich als geen gevolch, dan van Bontemantel. Den Heer Hooft, sonder verder te vraegen hoe sijn Hoochyt soude van de tafel opgehaelt werden en waer geplaest, stont op met een haestigen ijver, gelyde sijn Hoochyt van de tafel, door Burgemeesterencamer, in 't vertrek, op de stoel der president van Burgemeesteren. Alsoo geseeten sijnde, heeft sijn welgemelde Hoochyt Burgemeesteren en Raeden bedankt voor de debvoiren, die ten diensten van 't lant waeren contribueerende, ende voor de goede genegenthyt, soo aen sijn persoon als daer omtrent beweesen. 't Welck door den (p. **441**.) eersten Burgemeester met een contra compliment is bequaemelijk beantwoort, en heeft verder versocht, dat dese stadt mocht met meerder getal van crijgsvolck werden versien, ende ook van een commandant; dat mede geliefe te contribueeren, dat door Der Gouw als andere plaetsen, het soete waeter mocht ingelaeten werden, tot ververssinge der landen, die door het bracke en soute water te groote naedeel lijden; dat den ingenieur De Monq mocht afgesonden werden om de begraevinge te perfectioneeren, ende dat twee compaigniën ruyters tot garnisoen mogen becomen, tot weeringe van alle foele. Waerop sijn Hoochyt den raet in 't gemoet voerde: dat de militie schaers is; dat nae (sijn) oordeel deese stadt met geen beleegeringe te winnen is; dat nimant sal dencken deselfde te naederen, tensij Muyden en Weesp in der vijanden macht sal sijn gevallen, en dat dan tijts genoch sal sijn, om de militie in de stadt te brengen, ende van meeninge is in die extremityt persoonelijk in de stadt te comen, soodat voor alsnoch geen commandant oordeelde nodich te wesen. Waerop eenige verdere discoursen sijnde gewisselt wegens de fortificatiën, meende die bijnae in defentie te weesen, en dat het pesthuys noch ook de

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 104—107.

huysen nae den Overtoom onnodich sijn afgebrooken te werden; dat de begravinge aen den Overtoom eerst soude (p. **442.**) moeten geforceert sijn, daer tijt toe van noode is, en onderwijle tot de afbreekinge ordre (soude) connen gestelt werden; dat op het versoek der twee compaigniën paerden soude dencken; dat den ingenieur (De) Monq soude in de stadt senden, met versoek deselfde niet lang te willen ophouden, alsoo die noodich heeft op andere plaetsen, en de werken alhier wynich aen gebreekt; dat, wegens het inlaeten der soete wateren, had gesien (dat het water) door de Goutsche sluysen sterk was inloopende; dat, wegens ebdeuren te maeken aen het huys [1]) en sluysen halfwegen Haerlem en dese stadt, met die Heeren soude moeten gesprooken werden. Voors heeft sijn Hoochyt seer instantelijk versocht, (dat op) de militie, staende op de repartitie van deese stadt en comptoir van den ontfanger Jannes Uytdenbogert, die acht maenden ten achteren sijn, beeter ordre op mocht gestelt werden, alsoo anders becommert is voor ongeval, leggende de faute op de regeerders deser stadt. Waerop sijn Hoochyt is tegemoet gevoert, dat dese regeeringe wynich of geen gesach noch commande hebben over het comptoir (van den) ontfanger Uytdenbogert, maer dat hetselfde staet ter commande ende administratie van de Gecommitteerde Raeden, die het gemelde comptoir soo hebben belast met de wisselen (p. **443.**) der uytheemsche ambassadeurs en vordere afgesondene, (en de andere comptoiren werden ontlast, daer de ontfanger van Dordrecht soude connen over getuygen) dat naulijx genoch in de cas blijft om de lijf- en losrenten te betalen, (het laeste bracht den Heer Tulp sachjes Burgemeester Hooft in gedachte) soodat deese regeerders geen oorsaeke can gegeven werden van de achterstal der militie, versoekende dat sijn Hoochyt geliefte sij bij de Gecommitteerde Raeden te helpen uytwerken, dat het gemelde comptoir mochte werden ontlast ofte meer incomen toegeschickt, ten welcken eynde aen de Gedeputeerden ter dachvaert een ernstige missive sal afgesonden werden, te meer (omdat den ontfanger Uytdenbogert)

1) „aen het huys ter Hart". (Resol. Raad III, 2. p. 297.)

swaere banquerotten aen de impostmeesters heeft gehad. Sijn Hoochyt, merkende door de militaire hoofden qualijk te sijn onderrecht, liet dat daer blijven en syde vorders van opinie te sijn, dat, als de Oost-Indische schepen sullen binnen sijn, de vloot te laeten invallen, met dien verstande, dat de lichte schepen souden connen eenige tijt op yeders stroomen blijven liggen, als Tessel, Maes en Zeelant, om het landen der Engelse voor te comen. Waermede sijn Hoochyt is opgestaen en door Burgemeesteren gelyt in haer camer. Den Out-Burgemeeester (p. **444**.) Andries de Graef, de saeke bijnae afgedaen sijnde, in de camer comende, drong door de Heeren (die, alsoo sijn Hoochyt swak van stem was, waren opgestaen en, om tot het gehoor te comen, dicht om de tafel stonden), gaf sijn Hoochyt met verwellecomminge de hant; doch wierde gemerkt de groetenisse mager wierde opgenomen. Sijn Hoochyt is door Burgemeesteren afgelyt, in een caros geset en geconduiseert op 't Rockin, alwaer met eenige jachten noch dien avont is gevaeren nae Weesp ofte Muyden, men meende om de predicatie te ontgaen, ten opsicht der confusie, die in de kerck soude weesen; alsoo den 14den, sondachs snachts ten elf euren, wederom in de stadt quam, en den 15den, smorgens omtrent elf euren, vertrok, sijnde de compaigniën borgers, vier-en-twintich sterck, gerangeert van het Heerelogement langs de Fluweeleburchwal, Halsteech, Vijgendam en Dam, langs het stadthuys, alwaer sijn Hoochyt, sittende te paert, halte hielt, en sijn afschyt van Burgemeesteren, sijnde in compleete getal (alsoo den Heer Rynst was t'huysgecomen), staende voor het stadthuys op het plyn, nae de behoorelijcke ceremonie heeft genomen, en voors gereeden voorbij Jan Roomspoort-thooren langs de Heeregraft, Lytse straet tot aen de poort (sijnde mede de burgerij gerangeert op de voornaemsten plaetsen), alwaer door de Heeren collonellen Geelvinck en Roeters wierde geluck op de rys gewenscht, en het canon gelost, naedat buyten eenige gaerden van de stadt was [1]). Den gemelde fiscael

---

1) „Bontemantel stont met sijn compaignie gerangeert voor 't stad-

Hooft deed het uytgely met de compaignie paerden tot (p. **445**.) aen den Overtoom. Twee gemene voorvallen waeren speculatif, den een te sien en 't ander naederhant te hooren, te weeten: dat nae het vertrek van sijn Hoochyt, die niet weder aen tafel was geweest, het banquet door de omstanders wierde als geplondert; en het tweede: dat het sijdgeweer van den President-Burgemeester in de foele op 't Rockin wierdt gelicht, doen (hij) sijn Hoochyt uyt de koets in 't jacht gelyde; òf is door het bocken uyt de porteepee gevallen, òf den gauwert heeft sin gehadt in het silver gevest, soo den Heer syde.

9. Of de vroetschappen de vrije jacht hebben.

(p. **446**.) De Raeden ofte Vroetschappen van de steeden hebben veelmaelen verschil gehadt met de Ridderschap en Edelen, sustineerende, als sijnde medeleeden van de souverainityt, te hebben de vrije jacht, en voornaementlijk in 't laege, alsoo de reeckencamer van de graefelijchyts domainen het bewint van het hooge, dat sijn de duynen, hebben, die verpachten, van welk incoomen, voor sooveer het can strecken, sijn gedestineert tot betaelinge der Raetsheeren van den Hoven. De jachten ten tijde der Graven waeren vergunt tot haer vermaeck en tijtcortinge, en sijn, nae het becomen der vrijheyt, weder gevallen aen de Staeten van Hollant, dewelke door de Ridderschap en Edelen en de steeden werden gerepresenteert, en stellen een hooge- en opperhoutvester en meesterknaepen, tot besorginge van alle disordre, volgens instructie. In den jaere 1660 sijn die questiën ter vergaederinge van haere Eedelen Groot Mogende weder op 't tapijt gebracht; twelk voorgecomen sijnde in desen raet, den 20sten Julij, sijn de Heeren Tulp, Courtenhoef, Polsbroek en Cloek gecommitteert om het recht te ondersoeken en examineeren, om den raet te dienen van advys. De saeke was volgens

huys, ende volchde met sijn compaignie tot aen de poort, en marseerde de schans op, alwaer dry salves over de borstweeringe liet schieten, naedat het canon was gelost." (Resol. Raad III, 2. p. 293.)

rapport, den 26sten Julij in den raet gedaen, ter vergaederinge (van de Staten van Holland) soo hooch geloopen, (p. **447**.) volgens het schrijven der Gedeputeerdens ter dachvaert, dat het was geworden een point d'honneur. De leeden sustineerden, neffens de Edelen gevoecht te sijn, soowel in 't hooge als in 't laege te jaegen, ende Haerlem en eenige meerder leeden hadden het laeten aentykenen; welke missive is gestelt in handen van de gemelden Heeren den 26sten Julius, en bij occasie sijn den 27sten Augusti versocht het ondersoek te willen doen. Waerop den 22sten September bij den Heer Tulp en d'andere commissaressen is gedaen rapport, en vorders verstaen, dat de Raeden der steeden sijn gevoecht, neffens de Ridderschap en Edelen, te mogen jaegen, en deselfde resolutie, de saecke in Hollant voorcomende, van stadts wegen in te brengen.

10. Pensionaresen noch Secretaresen sijn geen raeden.

(p. **448**.) Alhoewel in eenige steeden werd gepractiseert, dat den pensionares en secretares mede bekleeden het raed- en burgermeesterschap, ja dat één persoon is notares, secretares, pensionares, Raed en Burgemeester tegelijk, soo werd echter hetselfde in deese stadt ondienstich geoordeelt. Den Heer Cornelis Boom, in den jaere 1628 pensionares geworden sijnde, heeft het in October 1650 neergelyt en den 11den ditto is gemaekt weesmeester; is den 28sten Januarij 1651 geworden Raed en gestelt op de XIIIIen, en door Burgemeesteren (tot) Schepen gecooren, en den eersten Februarij geworden Burgemeester, soodat geen Schepenseet heeft gedaen, als hiervooren is verhaelt [1]), daer werd gesprooken, dat den Outraet niet is vernootsaekt de Burgemeesteren uyt de Out-Burgemeesteren of Out-Schepenen te kiesen. — Den Heer Coenraedt van Beuningen, naedat van den jaere 1643 secretares was geweest, is A° 1650 geworden pensionares, 't welck wynich daegen vóór den 28sten Januarij 1660 [2])

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 92 en 93.

2) De tekst heeft: „in December 1660." De verbetering ontleen ik aan p. 475 van het HS.

heeft neergelyt, waerop den 28sten Januarij 1660 [1]) is gekooren tot Vroetschap; en hoe in den jaere 1669 en 1672 Burgemeester is geweest, is meede van gesprooken. — Den Heer Joores Jooresen Backer is gemaekt 1634 [2]) secretares, en 1638, op de ordenares dach der electie, Raed, Veertien en Schepen geworden, naedat het secretarisschap eenige daegen te vooren had gequiteert. — Van gelijcke is het toegegaen met den Heer Cornelis Backer, die in (p. **449**.) den jaere 1652 was secretares geworden, en 1658 Schepen en Raed.

De voorgemelde Heeren stonden af van haer honorable en proffitable ampten eenigen tijt vóór de electie, maer de volgende vond sich becommert en behiel het secretaresschap soolang, totdat van het raedschap als verseekert was, twelck toeging in de volgende wijse. Op Donderdach den 28sten Januarij 1666 hebben de Heeren Valkenier, Courtenhoef, Spiegel en Hasselaer, Burgemeesteren, den raet voorgehouden, dat sich een speculatie opdoet, daer, alvoore tot de electie te treeden der vacante raetsplaetsen en nominatie der XIIIIen, eenige discoursen dienen vooraf te gaen, te weeten: soo een secretaris mocht Raed gemaekt werden, (of) hetselfde ampt can behouden, of dat alvoore, eer den eet comt te doen, daervan sal moeten afstaen, alsoo bemercken dat de humeuren daerheen hellen, dat wel een der secretaressen mocht comen voorgestelt te werden, en door de eenparichyt ofte de meeste stemmen Raed gekooren werden; en voor sooveel Burgemeesteren advys aengaet, meenen dat het niet compatibel is, ten opsicht de eeden niet overeen comen, en meer andere

1) De tekst heeft 1661.

2) De tekst heeft 1631. In Groot Memor. III fol. 150 vond ik echter: „Op den lesten Januarij anno 1634 hebben de Heeren Burgemeesteren tot secretarissen deser stede aengenomen Mr. Joris Jorissen Backer, in plaetse van Mr. Wouter Valckenier, gecoren tot Schepen deser stede, ende Jacob Bruyning, notaris, in plaetse van Mr. Jacob van der Does, secretaris overleden." Uit deze plaats blijkt tevens, dat Wagenaar zich vergist, als hij schrijft: „Mr. Joris Jorisz. Backer en Jacob Bruyning zijn beide gekomen in plaats van Dr. Gualterus Valckenier." (Amsterdam. III p. 495)

consideratiën en reedenen, die daeromtrent te bemerken staen. Waerop omvraech is gedaen en nae eenige discoursen geconcludeert, door de meeste stemmen, met het advys van Burgemeesteren. Bontemantel meende, dat de eeden niet contrarie sijn, en de exempelen van veel steden (p. **450**.) voor den secretaris sijn. Hooft adviseerde, dat het tegen de authorityt van den vroetschap is, een te maeken op conditie; dat yder sijn vrije stem heeft, als het niet is strijdende met de previlegiën en resolutie, en die het gemaekt werd, is schuldich 't selfde te bedinen, op de peene, van outs daertoe staende, en yder moet weeten wie hij opwerpt ten dienste van de stadt. Nae welcke resolutie, die van wynige wierde tegengesprooken, is getreeden tot de electie, en met eenparige stemmen gecooren den Heeren Jan Corver ende Pieter Schaep; deselfde ontbooden en binnengecomen sijnde, heeft den president van Burgemeesteren gesyt tegen Corver, dat door desen raet Raed was gemaekt, en dat volgens de resolutie, soo het sijn E.E. aengenaem was, alvooren den eet te doen soude moeten afstaen van het secretarisschap. Waerop antwoorde, daertoe te weesen geresolveert, en gaf de sleutels der secretary in handen van den Burgemeester, die daerop deselfde twee Raeden den eet heeft afgenomen. Sijn daerop genomineert tot Veertienen, en door Burgemeesteren Schepenen gemaekt. De reede, waerom plaets tot een nieuw secretares most werden gemaekt, is te leesen, daer van Out-Burgemeesteren werd gesprooken [1]).

11. Resumptie der resolutiën van den Raet.

(p. **451**.) Den secretares, die den raet oppast, pleegt seer subject te weesen, en selfs als ter maeltijt of om andere sijnder saeken uytging, ordre te moeten laeten, waer te becomen was; dat den secretares Gerret Hulft alleen veel jaeren heeft waergenomen, totdat in hooch emploi in den jaere 1654 nae Oost-Indiën is vertrocken. Naederhant sijn de meesten tijt daer twee toe gecom-

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 165.

mitteert, dewelke ook specialijck waernemen de beveelen van Burgemeesteren. Deese Heeren secretaressen, van dewelke een in den raet de saeken bijwoont, tyckent de resolutiën en verdere besoignes, die dienstich sijn opgenomen te werden, par memorie op 't pampier, extendeert die bij tijtsgelegenthyt, en nae de resumptie, door Burgemeesteren gedaen, werden door den clerck, specialijck daerop beëedicht, in de resolutieboecken gestelt; 't welck door den gemelde Hulft en sijn voorsaeten selfs most gedaen werden. De resolutieboeken sijn en warden bewaert door de gemelde secretaressen, en alsoo eenige wierden vermist, te weeten die van den jaere 1644 tot 1652, soo sijn Burgemeesteren den 10[den] Julij 1656 geauthoriseert bij den raet, de secretaressen en clercken die bij (p. **452**.) eeden af te vorderen, en verder de secretaressen te gelasten geen boeken uyt te geeven, tensij alvoore daervan in een register, daertoe te houden, aentykeninge sal sijn gedaen; welke vermiste resolutiën weder daerop ter secretary sijn becomen. Men meende dat (door) den Heer van Swieten, als voornaemenlijk curieus sijnde de dagelijxse voorvallende remarcabele saeken ad notam te nemen, en specialijck doen als commissares-poletiq in den Achtbaeren Kerckenraedt sadt, de gemelde boecken sijn verlyt, en versuymt weder ter secretary te senden. — Nae het vertrek van den gemelden Hulft naer Oost-Indiën, in qualityt als Eerste Raedt en Directeur-Generael en Opperbevelhebber over de crijgsmacht te waeter en te lande, sijn Nicolaes Nicolay, Jan Corver, Wijbout Slicher en Dirck Schaep tot secretaressen van Burgemeesteren en den raet gebruykt; den eersten was den 24sten Julij 1653, den tweede 29 Mey 1654, den darde 5 Maert 1658 en den vierde den 28[sten] January 1670 voor de eerste mael in den raet. Nicolay, ten opsicht sijner indispositie, heeft het secretaresampt den 18[den] October 1672 afgestaen; Corver heeft den raet bedient tot den jaere 1657, als wanneer wierde geordonneert de rollen van Schepenen (p. **453**.) waer te nemen, totdat, als gesyt, Raed en Schepen was gemaekt; Slicher is in den jaere 1665 geworden Ontfanger ter Admiralityt, niettegenstaende van Burgemeesteren een merckelijke somme jaerlijx wierd ge-

presenteert, in gevalle in het secretaresschap wilde continueeren, maer heeft bedanckt en sijn afschyt den 15den December van de regeerders genomen; den Heer Schaep neemt die commissie noch dagelijx waer, met toevoeginge van een sijner confraters. Bij gedenken is altijt geen andere secretares gebruykt dan die daertoe waeren gecommitteert, dan alleen den 22sten April 1654, als wanneer den Heer Lieve van Loon, en den 5den September 1672 den Heer Jacob de Vogelaer, door absentie der ordenares-secretarissen van den raet, voor datmael den vroetschap hebben bedient. De secretarissen gemelt werden bij absentie, indispositie of andere saeken der pensionaresen, gebruykt ter dachvaert en andere diensten.

[Alsoo hierboven is gesprooken van eenige resolutieboecken van den raet, die vermist wierden en wederom te voorschijn waeren gecomen, soo is bij die occasie in de gedachten gecomen van eenige andere stadtsboeken, die niet te vinden waeren, doch naederhant bekent (sijn) geworden, te weten: de werken van den cardinael Baronius wegens de authorityt der pausen [1]), in dewelcken Daniel Blondel, professoor in de Ilustre schoole deser stadt [2]), veel had gemediteert en soo in margine als briefkens van remarque tot weederlegginge had genoteert en in de boeken gelyt. Den gemelden Blondel overleeden

---

1) Kardinaal Cesar Baronius (1538—1607), auteur van de „Annales ecclesiastici, a Christo nato ad annum 1198", 12 dln. in fol°., waarvan het eerste in 1588 te Rome verscheen.

2) Hij heette niet Daniel — zooals Bontemantel hem noemt — maar David Blondel. Zie over hem: Wagenaar, Amsterdam. III, p. 230, die o. a. zegt: „De Gereformeerde Kerken in Frankrijk leiden hem, in 't jaar 1626, op, tegen den Kardinaal Baronius te schrijven. Doch hij heeft dit werk niet voltrokken. De Jaarboeken van Baronius, op den rand van welken hij eenige aantekeningen geschreeven hadt, zijn, in laater tijd, door de stad Amsterdam, ten dienste haarer boekerije, gekogt, en sedert, op bevel van Burgemeesteren, gebruikt door eenen predikant, Magendie genaamd, en uit Bearn herwaards gevlugt, die eene zogenaamde wederlegging van den Kardinaal in 't licht gegeven heeft, met welke hij kleine eer heeft ingelegd." — De „wederlegging", waarvan Wagenaar spreekt, is de „Anti-Baronius", in 1675 te Amsterdam verschenen.

sijnde, sijn eenige sijner boeken, daeronder de voorschreven, vercoft; deselve op tafel comende, die anders gecoft werden voor tsestich guldens, wierden door eenige heeren (p. **454**.) opgejaecht tot dry hondert guldens; (men oordeelde het roomsch-catolycken te sijn.) Corcelles, professer der remonstrance gemeente [1]) ende Provoost, predicant derselve kerck [2]), lieden van groote geleerthyt, siende dat de roomsgesinde sochten die boeken meester te werden, wierden te raede 't selfde voor te comen, en syden uyt eygen ingevinge, dat ordre hadden van Burgemeesteren te coopen, en dat recht van benaederinge hebben, soodat de opveylinge door veel morrens opgehouden wierd. Corcelles, t'huys comende, heeft met den secretares Nicolay, die tot sijnen huyse woonde, de voorschreve saeke verhaelt en gesyt, soo (aen) de stadt (en) aen de gereformeerde godtsdienst geliefde dienst te doen, daer Burgemeesteren van te spreeken, opdat in geen roomsgesinde (handen) comen te vallen; op welck rapport den gemelde Corcelles is geauthoriseert de boeken machtich te werden ende thien guldens meerder te geven, als daervoor was gebooden. De boeken sijn gebracht op Tresory, daer Nicolay doen secretares was, en heeft op ordre een man opgesocht, om de anotatiën in ordre te brengen, om te connen sien wat daerin stack; dewelcke eenige tijt daerin gebesoigneert hebbende, is bedanckt, alsoo geen behaegen in sijn doen is genomen, ende is een ander van meerder studi daerover gestelt, door recommandatie van dominé Mores, walsche predicant [3]), die, met goet genoegen begonnen hebbende, is nae Italiën met eenige heeren geryst, en alsoo is dat werck blijven steeken. Het gerucht

---

1) Etienne de Courcelles of Stephanus Curcellaeus (1586—1659), Fransch predikant, kwam in 1634 naar Holland en sloot zich bij de broederschap der Remonstranten aan. In 1643 volgde hij Episcopius op als hoogleeraar aan het Remonstrantsch Seminarium, welk ambt hij tot kort voor zijn dood bekleedde.

2) Bartholomeus Praevortius (1587—1669) was van 1632—1669 predikant bij de Remonstrantsche gemeente te Amsterdam.

3) Alexander Morus (1616—1670). Zie over hem: Wagenaar, Amsterdam. III p. 232—233.

van deese boeken onder de grooten en geleerde verspryt sijnde, is veel vraegens en geloop over geweest, voornaementlijck in den jaere 1668, haer adresseerende aen den gemelden secretares, doch waeren niet te vinden, totdat in September 1669 sijn te voorschijn gebracht en op stadts biblioteeq gevonden te staen, en door den predicant Hydanes [1]) over 't hooft waeren gesien, alhoewel in folio (waeren) en (uyt) eenige volumen bestonden.]

12. De vroetschappen hebben geen tractementen.

(p. **455**.) De Raeden hebben geen belooninge noch tractementen, veelmin eenige emolumenten; dan alleen is gesien bij deese tijden, dat nae de vreede, tot Munster geslooten met den coninck van Spaignen Philipes de Vierde, in den jaere 1648, de Heeren van de regeeringe yder een goude medalie [2]) tot gedachtenisse is toegesonden. — Op de voorstel van de Heeren van Swieten, Maerseveen en Purmerlant, Burgemeesteren, Tulp absent sijnde, is den 8sten Mey 1654 geresolveert bij den raet, te doen slaen ofte schroeven goude medaliën, tot memorie der vreede, met den protector Cromwel gemaekt, en deselfde van stadts wegen te vereeren aen de Heeren van de regeeringe, ten welcken eynde de Heeren Tresoriers wierden gelast nae een bequaem meester uyt te sien, en de forme van dien te besorgen; dewelcke den 8sten Julij 1655 den Schout, Burgemeesteren, Schepenen, Raeden in dien tijt en eenige andere door Burgemeesteren sijn ter handen gestelt, wegende omtrent vier en veertich ducaten, in een swarte gedrayde doos, met felp gegarnieert [3]). — Den 3den Januarius 1668 hebben de Heeren Rynst, Graef en Pancras, Burgemeesteren (den Heer van Hoorn den 19den Augustus overleeden sijnde), naedat geleesen was een

1) Johannes Heidanus (1604—1670) was sinds 1649 predikant te Amsterdam. In 1668 gaf hij een catalogus van de bibliotheek der stad Amsterdam uit. Hij was een broer van den bekenden Leidschen hoogleeraar Abraham Heidanus.

2) Van Loon, Nederlandsche Historiepenningen. II p. 310 en 311.

3) Van Loon, ibid. II p. 383—385.

(p. **456**.) messive der Gedeputeerden ter dachvaert, met de bijlaege missive van haere Eedele Groot Moogende, en het exemplaer van het perpetueel edict ende eeuwichdurende wet, tot voorstant van de vrijhyt, mitsgaeders tot conservatie van eenichyt ende van de gemeene ruste van den landen van Hollant ende Westfrieslant, bij welcke messive Burgemeesteren en Raeden werden gelast den eet op het edict te doen [1]), waerop yder is een extract, gedruckt bij der staeten drucker van Wouw, ter hande gestelt, ende hetselve door den secretaris Wybout Slicher gelesen sijnde, hebben Burgemeesteren en Raeden, den een nae den andren, opstaende, met ongedeckte hoofde, den eet gestaeft, en daernae den secretaris. Alle de Raeden waeren present, uytgesyt Jacob van Neck, van Loon, Hasselaer, van Beuningen, van de Capelle en Jan van Maerseveen. Spiegel, Cloeck en van Hoorn waeren overleeden. Welcken eet alsoo met d'opgerechte twee vingeren gedaen sijnde, heeft yeder in orde het edict, leggende op de tafel van den secretares, ondertyckent, Bontemantel en Hooft al morrende; de laeste voechde met seggen daerbij: „met gelegenthyt van tijde ontsweeren." Na welcke saeken Burgemeesteren, als gesyt, den raet hebben in bedencken gegeven, naedat waeren geleesen twee resolutiën, den eenen van den jaere 1648 en den tweeden van den 8sten Mey 1654, hierboven gemelt, of ondienstich soude sijn, ten opsicht van de vreede, tot Breda gemaekt in Augusti 1667 met den coninck van Engelant, met 't samen Vrankrijk en Denemarcken, meede eenige goude (p. **457**.) penningen te laeten macken tot memorie; waerop met eenparige advisen de Heeren Burgemeesteren sijn geauthoriseert. Den Heer Tulp oordeelde 't selfde een last voor de finantie van de stadt te wesen, doch dat de beleefde consideratiën van Burgemeesteren toestondt. Hooft was van advys, dat best soude sijn, de stempel tot coste van de stadt te laeten macken, en de Heeren van de regeeringe, die daer speculatiën toe hebben, de metalen laeten verschaffen, doch dat sich evenwel met de andere advysen

1) Vgl. Tweede deel, p. 15.

was voegende. Op welcke authorisatie Burgemeesteren haren president Rynst hebben versocht dien last op hem te nemen, die door te veel speculatie, wat daer op te prenten, ofte andere redenen, de resolutie in verloop heeft gebracht; doch endelijk, door hart aenmaenen van Burgemeester Pancras, is de commissie tot effect gecomen en den 21sten Julij 1669 door Burgemeesteren de regeeringe laeten toecomen in een silveren gedreven doos, met felp gevoert [1]).

De vroetschap is, bij gedencken, tot costen van de stadt, nae 't seggen van oude regenten, noyt getracteert geweest; dan bij onse tijde sijn gecomen in consideratie daer in het nieuwe stadthuis de eerste sessie eeniger collegiën is genomen, 't welck is toegegaen in volgende ordre. De Heeren van de regeeringe, in de gedachten speelende de onordentelijkheeden, gepleecht in den jaere 1650, en de beleegeringe, voor deese stadt gedaen door sijn Hoochyt den Heere Prince van Orange, hebben gemeent die voor de posterityt, wegens de verlossinge, met vreuchdeteeckenen jaerlijx, als tot Lyden, Oudewaeter wert gedaen, te (p. **458**.) doen gedencken, en ten dien eynde den jaermarkt ofte kermisse te verleggen en te stellen op den tijt van de verlossinge ofte opbreecken van 't leeger van voor deese stadt [2]). Den 16den April 1655 hebben de Heeren Maerseveen, Polsbroek, Pol en Spiegel, Burgemeesteren, den raet voorgehouden, dat het nieuwe stadthuys [3]) tegens

---

1) Van Loon, Nederlandsche Historiepenningen. II, p. 557 en 558. — Zie ook: Scheltema, Aemstel's Oudheid. VI p. 16.

2) Vgl. Eerste deel, p. 212 en 213.

3) Over den bouw van het nieuwe stadhuis nog het volgende: „Door de slechte oorloochstijden hebben Burgemeesteren haer gedachten laeten gaen, of tot minder costen, als andere reeden, ongeraeden soude sijn het nieuwe stadthuys een verdiepinge laeger te cappen, vertoonende den raet een model, daervan gemaeckt. Waerop omvraech sijnde gedaen, is verstaen volgens het vertoonde model het stadthuys te cappen, met dien verstande, dat de groote sael ongecapt sal werden gelaeten, en te overleggen of die met eenige ciraet niet hooger behoorde opgetrocken te werden". (Civ. en Mil. Reg. I. p. 76; 27 Juni 1653.) — „Burgemeesteren hebben den raet voorgehouden, dat den 27sten Juni 1653 geresolveert is, ten opsicht der Engelse oorlooch, het stadthuys

het laetste van Julij of eerste van Augusti sal connen bequaem weesen om de voornaemste collegiën sessie te doen nemen, en (voorgesteld om) de kermisse, als wesende in het voornaemste saysoen van 't jaer, in plaetse van in September, te leggen op den eersten Sondach in Augusti, en de burgerij alsdan te laeten optrecken. Waerop sijnde gedelibereert, en yder wel merkende de intentie van Burgemeesteren, is verstaen het concept te converteeren in een resolutie. Waerop den 23sten Julij desselven jaers de Heeren Pol en Spiegel, Burgemeesteren, den raet hebben aengedient, dat geresolveert sijn, neffens Schepenen, op Donderdach toecomende, smorgens sessie te nemen in het nieuwe stadthuys, en deselfde, neffens den raet en outraet, smiddachs op 't middachmael te tracteeren, versoeckende daertoe de approbatie. Den raet heeft Burgemeesteren bedankt, en het versoek toegestaen, met toeségginge van te compareeren. Den Achtbaeren Kerckenraedt heeft, door last van Burgemeesteren, de gemeente bekent gemaeckt, dat op Donderdach den 29sten Julij, smorgens ten half achte, twee predicatiën sullen werden gedaen, d'eene in de Oude en d'andere in de Nieuwe kerk, om (p. **459**.) Godt te dancken en te bidden om Sijn goedertierene continuatie etc. etc. en zeegen wegens de sessie, die alsdan staet genomen te werden in het nieuwe groote gebouw [1]). Smorgens de regeerders uyt de kerck

---

een verdiepinge laeger te cappen dan het concept ende model begrijpt, doch de groote sael ongecapt te laeten, om tot ciraet die hooger te doen uytsteecken, 't welck t'eenemael de ordre der architecture sal coomen te breecken; ende of niet beeter sal weesen, alsoo den oorlooch een eynde heeft en de negotie wederom begint te gaen, het stadthuys voort op te bouwen in maniere van het model, dat door groote moyte en naersticheyt nae de ordre is ter neder gestelt door de condichste architeqmeesters. Waerop gediscoureert sijnde, is verstaen de ordre van het gedruckte model in 't opbouwen van 't stadthuys te volgen." (Civ. en Mil. Reg. I p. 212; 11 Februari 1655.)

1) Civ. en Mil. Reg. I p. 240 heeft nog: „In de Nieuwe kerk predickte dominé Melsior Johannes, sijnde den texst daer den Coninck David van sijn soon Absalon was vervolcht geweest en (dese) daerdoor was omgecoomen, waernae David wederom te Jerusalem gecomen sijnde, den tempel weder inwaide".

comende [1]), hebben haer vervoecht op 't Princenhof, alwaer de voornaemste collegiën sedert het afbranden van 't oude stadthuys hebben geseeten [2]), vanwaer sijn gegaen in volgende ordre nae het nieuwe:

1) De nu volgende beschrijving van de inwijding van het nieuwe stadhuis komt in hoofdzaak overeen met die, welke men vindt bij A. W. Kroon, Het Amsterdamsche stadhuis. p. 54—57, en welke is ontleend aan Civ. en Mil. Reg. I p. 240 sqq. (De aanwijzing van de bron bij Kroon is onjuist.) Waar Bontemantel t. a. p. meer bijzonderheden geeft dan boven in den tekst, vermeld ik dit in de noten.

2) In Resol. Raad I, 1, op een blad, ingenaaid vóór p. 1, vermeldt Bontemantel hierover het volgende: „Stadthuys afgebrant den 7den Juli 1652. Den brant 's morgens in 't hout ofte turf (soo men presumeert) geraekt weesende, is (het stadthuys) tot de gront bijnae afgebrant, wesende Sondaech.

De Burgemeesters namen haer vergaedering in de herberge, genaemt de Prins *a*), staende recht over de Waeg.

Den raet in de sael van de voorschreven herberge, voor welcke herberge „de Prins" strackx uyt het hoochste venster een clock *b*) gehangen wiert.

De wisselbanck wiert geordonneert in Jan Roompoerts-thooren, en ging 's maendaechs smorgens wederom de af- en inschrijvinge en cas voort.

In 't Princenhof wierde bequaemhyt gemaekt voor Burgemeesteren, Schepenen, Weesmeesters, Tresoriers-ordenares en secretary.

Burgemeesterencaemer was aen de linckerkant van de poort, op de Burgwal, over de hal, ingaende, Schepenen in de groote sael, de secretary daerboeven ofte boeven de groote sael, Weesmeesteren in de oude krijscaemer, Tresoriers boven Burgemeestercaemer.

Tresory extre-ordenares op de voorcaemer }
Reeckencaemer in een achtercaemer } in de herberge de Prins.

Clyne banck in de groote sael }
Assurancymeesters in een boevencaemer } op de Heeremart, ofte anders genaemt het
Desolaete boedels in een boevencaemer } West-Indische huys."

Vgl. hiermede: Domselaer, Boek IV, p. 5 — en A. W. Kroon, Het Amsterdamsche stadhuis. p. 46 en 47.

a) Over de herberg „de Prins", zie J. G. Frederiks, „In den Swarten Hondt". (Amsterd. Jaarboekje 1888, p. 69 sqq.) — en Mr. N. de Roever, Uit onze oude Amstelstad. I p. 107.

b) De „steeclock", die o. a. geluid werd vóór publieke executies, vóór de samenkomst van den oud-raad, het afkondigen van keuren, en de vergadering van de vroedschap, waarin nieuwe raadsleden en de veertienen gekozen werden. Vgl. hiervoor, Eerste deel, p. 68, 93, 241, en Tweede deel, p. 7.

De ruyterwacht [1]), die noyt hellebaerden hadden gebruykt, maer halve pieken, gingen met deselve, specialijk daertoe gemaekt [2]), vooraf, gevolcht door de roedraegende- ofte steedebooden, alle blootshoofts.

Den Heer Schout, gaende alleen, en sijn dinaers aen de sijde, waervan de voorste de roede van justitie droech.

De Burgemeesteren.

Schepenen.

Out-Burgemeesteren.

Tresoriers.

Weesmeesteren.

De Raeden, die in de voorgaende collegiën niet en saeten [3]).

De secretaresen.

De clercken.

Alle de Out-Schepenen, die geen Raeden waeren, saeten in een der voorschreven collegiën ofte bancken, uytgenomen Jacob Fransen Hinloopen, die versocht was uyt de stadt te willen gaen, om de oude questie voor te comen, wegens de voorsittinge, met de Raeden, die geen Schepenen geweest sijn, als breder in de verhandelinge van Schepenen is gesyt [4]). Dat Tresoriers en Weesmeesteren waeren gestelt vóór de vroetschap, is alsoo door (p. **460**.) Burgemeesteren ingeschickt, daer den Heer van Polsbroeck le maistre de cermonie, soo men syde, van was, en tegen de misnoegende bij discoursen uytgaf, 't selfde niet in consequentie soude getrocken werden.

---

1) Zij diende toen reeds te voet. (Wagenaar, Amsterdam. III p. 181 en 182.) Over de ruiterwacht vgl ook Eerste deel, p. 218 en 219.

2) „Naederhant sijn stocken geordonneert, geschildert met (het) stadtswaepen. (Civ. en Mil. Reg. I p. 240.)

3) „De Raeden, die in de voorgaende collegiën niet waeren, sonder onderschyt of Schepenen geweest waren of niet." (Civ. en Mil. Reg. I p. 240.)

4) „Op sijn hofsteede te gaen, alsoo Out-Schepen en geen Raed was, sittende in de Banck van leeninge; ende alsoo is Jan van Waveren als Weesmeester in rang gegaen, sijnde meede Out-Schepen en geen Raed. Staet te considereeren, dat Jan van Waveren ende Jacob Fransen Hinloopen alleen waeren Out-Schepenen, sijnde Frans Riael en Jan Munter Schepenen, die geen Raeden waeren, en Pieter Cloeck en Jacob van Neck Raeden, die noyt Schepenen sijn geweest." (Ibidem p. 240.) Vgl. Eerste deel, p. 254.

Op 't stadthuys comende, in het vertreck van Burgemeesteren, en als in 't ronde staende, heeft den Heer van Polsbroek gedaen een bequaeme aenspraek, op de materie passende; doch alsoo sacht van uytspraekt was, is wynich daervan op connen genomen werden; waernae yder collegie is gegaen in haer camer om het werck op te nemen. Een wynich tijts daernae, Burgemeesteren in haer camer sijnde, sijn ter audientie toegestaen de gedeputeerdens [1]), soo van de publique, Walsche, Engelsche en Hoochduytse kercken, en hebben haere Eedele Achtbaerheeden geluck gewenscht, waervoor de predicanten alle in danckbaerhyt een vadt Rijnsche wijn is t' huys gesonden. Nae de middach sijn de Heeren, in ordre als opgecomen waeren, ter tafel geplaest en heerlijck getracteert [2]). De burgerij, die haer beurte was op te trecken in die nieuwe kermisse [3]), sijnde ses compaigniën van het Geele regiment, hebben haer, volgens gewoonte, in slachordre gestelt op den Dam voor het stadthuys, waervan de capitynen en luytenants op versoek boven sijn gecomen en met eenige glaesen beschoncken, waerop dry scharges gedaen (hebbende), omtrent seven euren sijn afgetrocken [4]). De Heeren, soo op den dachvaert en elders buyten de stadt sijnde, sijn (p. **461.**) meest alle bijtijds in de stadt gecomen om de predicatiën te hooren, de sessie bij te woonen en de maeltijt te helpen vervroolijcken [5]). Den Heer Huygens, uytmuntende in geleerthyt en poesy, liet in druck gaen een geluckwenssinge, die ten opsicht van de hoochgeachte en sinrijke stellinge naederhant in toetssteen is gesneeden en in Burgemeesterencamer geplaest [6]). En dit is de

---

1) „Sijnde predicanten en ouderlingen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 241.)

2) „In 't vertreck van Burgemeesteren". (Ibidem p. 241.)

3) Vgl. Eerste deel, p. 212, noot 2.

4) De heeren van de regeering zijn „omtrent negen euren alle vertrocken, naedat seer vrolijck en soet sijn geweest". (Civ. en Mil. Reg. I p. 242.)

5) „Ende de nieuwe jaermard ofte kermis te houden". (Ibidem p. 242.)

6) „Joost van Vondel maeckte meede een inwijdinge van 't stadthuys, Tectum Augustum Ingens, gedruckt bij de Wed. van Abram de Wees, te lang om hier te stellen, alsoo het seventien vellen in folio groot is". (Ibidem p. 243.) — Over het gedicht van Huygens, door Elias Noski

eenichste maeltijt, als gesyt, daer de vroetschap een wynich op stadtscosten in consideratie sijn gecomen; en de emolumenten sijn geweest de dry voorschreeven meedaeliën.

Maer in 't besonder is den raet getracteert door den Heer Nicolaes Tulp, die in consideratie van de uytnementhyt waerdich is alhier te verhaelen [1]). Den gemelden Heer Tulp, docter in de medecijnen, is in den jaere 1622 gemaekt Raed en, gebracht sijnde op de veertienen, is door prins Mauritius gecooren tot Schepen, en anno 1654 geklommen tot het waerdige ampt van Burgemeester. In den jaere 1672 in 't begin van de swaere en ongeluckege en troebele tijden, als wanneer (hij) vijftich jaeren den raet bekleet had, heeft goetgevonden deselve ter maeltijt te tracteeren, ten welken eynde die heeft daertoe doen noedigen eenige daegen voor de electie. Op Donderdach den 28sten Januarij 1672, present in den raet de Heeren Vlooswijck, Graef, Pol en sijn E.E., Burgemeesteren, en alle de vordere Raeden, demptis van Beuningen en Hudde, (p. **462**.) heeft sijne Achtbaerhyt, nae de nominatie der veertienen, (alsoo geen raedtsplaes of plaetsen open wae-

in zwarten toetssteen gesneden, zie: Domselaer, Boek IV p. 41 en 42 — en Scheltema, Aemstel's Oudheid. I p. 141 en 201—202. Op de eerstgenoemde plaats bij Scheltema wordt ook melding gemaakt van een zilveren lampetschotel en kan, bij de inwijding van het nieuwe stadhuis gebruikt. Over den bij deze gelegenheid geslagen penning, zie van Loon, Nederl. Historiepenningen. II p. 310 en 311. — Verder mogen hier de volgende aanteekeningen van Bontemantel nog een plaats vinden: „Het nieuwe stadthuys bequaem gemaeckt sijnde om de gevangenen in genoch verseeckeringen te connen setten, soo sijn deselfde den 5den December 1654 uyt het tuchthuys der wittebrootskindren (in de wandelinge alsoo genaemt), dat sedert het afbranden van 't stadthuys tot de boeyen is gebruyckt, overgebracht." (Civ. en Mil. Reg. I p. 196 — 25 November 1654.) — „Den 13den November 1655 is de eerste crimineele executie gedaen voor het nieuwe stadthuys op 't schavot, tot dien eynde opgerecht, werdende . . . ., ten galge gedoemdt, opgehangen." (Civ. en Mil. Reg. I p. 260.) — Zie verder p. 487 van het HS.

1) Een beschrijving van Tulps feestmaaltijd is reeds gedrukt bij Scheltema, Aemstels Oudheid. V p. 202—206. Scheltema heeft den tekst gepubliceerd, die voorkomt in Bontemantels Aant. van verschillende zaken I, welke in hoofdzaak overeenstemt met den hier gepubliceerde. Waar een afwijking is van eenige beteekenis, geef ik die aan.

ren) en eenige verdere afgedaene saeken, den raet bedanckt voor de toeseggingo, voorleeden maendach gedaen op de noodinge en versoeck van deesen middach tot sijnen huyse ter maeltijt te comen; syde voors in substantie, dat de eer heeft gehadt van vijftich jaeren Raed geweest te sijn, en altijt van de Heeren groote eer genooten te hebben; had de stadt voor de darde mael sien uytleggen en in groote en rijckdom dusverre aengroeyen; dat swaere tijden had beleeft, doch door Godts bestier alles ten beste was afgeloopen, hoopende dat deese droevige en becommerlijke donckere wolken door Sijne grondeloose barmhartichyt ten besten sal werden gelyt. Waermede van de burgemeestersstoel opstaende, de vordere Burgemeesteren en Raeden meede opgereesen sijnde, doch yder op sijn plaets blijvende staen, is van heer tot heer gegaen, en met ongedeckte hoofde de hant gegeven en nochmael in civile termen en groote vergenoeging van alles bedanckt, met toesegginge van vergeldinge, en heeft vorder versocht tegen één euren t' sijnen huyse te willen comen; waernae den raet is geschyden. Omtrent twee euren heeft den Heer Tulp sijn gasten in 't voorhuys afgewacht en overwelkomt, die door sijn soon, den Heer Dirck Tulp, Outschepen, of in de binnecamer ofte (in de) sael sijn gelyt; in 't incomen werden de Heeren versocht, die knechs medebrachten, van deselve wederom nae huys te senden [1]), alsoo meer comfusie dan dienst op de maeltijden medebrengen. (p. **463**.) Het geselschap compleet sijnde, uytgenomen den Heer Jannes Hudde, die door de loop was geincomodeert, sijn de genoodichde versocht in de eetplaes te gaen, sijnde een loots, in de thuyn, achter het huys, opgerecht, en behangen met blaeuwe stoffe. Den Heer Tulp heeft versocht sijn gasten aen tafel te mogen plaetsen, gelijck in den raet sijn gewoon te sitten, en niet in die qualityt als in bedieninge sijn, daer geen dificultyt in wierd gemaekt. Nae een vrindelijke aenspraek en versoeck hebben de

---

1) „Nadat versocht waren, die knechts meedebrachten, te willen laten 's avonts comen, om het bancket t'huys te brengen". (Aant. van verschill. zaken I.)

Heeren haer plaets genomen, daerop sijn gevolcht den Heer Dirck Tulp, Outschepen, Docter Aernoult Tholing, commissares, en Outschepen Jan Six, de twee laeste getrouwt met de dochters van den Burgemeester [1]), en den pensionares Cornelis Hop en secretares van den raet Dirck Schaep. Alsoo geseeten sijnde, waeren veel Heeren uytsiende nae de spijse, alsoo eenige discoursen waeren gevallen, of het tractement mochte weesen nae de oude wijse, om te kennen te geeven waerdoor de rijckdommen deser stadt tot soo hoogen top waren gereesen, en omdat Tulp den voornaemste aensetter was geweest, in den jaere 1655, van de willekeure der leges sumptuarie, tot voorcominge der costelijcke bruyloften en 't geeven der juweelen aen de bruyden, boven de luyden haeren staet ende middelen, welke bij den raet 19 Januarij vastgestelt sijnde, door de Heeren van den Gerechte geconverteert in een willekeur en den 29sten derselver maend is gepubliceert [2]). Maer de spijsen, bestaende in dry gerechten, waeren als men gewoon is op soodanige aensienlijcke (p. **464**.) maeltijden aen te dissen, vermengt met eenige

---

1) Doctor Arnout Tholinx was getrouwd met Catharina Tulp, dochter uit het eerste huwelijk van Tulp met Aefgen van der Voegh, „quam reluctantibus parentibus duxit, captus formae venustate", zegt Mr. Gerrit Schaep Pietersz. in zijn „Antiquarum seu Patriciarum Familiarum Aemstelodamensium Catalogus et Progenies", gedrukt in Heraldieke Bibliotheek 1873 p. 193 sqq. — Jan Six was getrouwd met Margaretha Tulp, een dochter uit het tweede huwelijk van Tulp met Margaretha de Vlaming. (Vgl. Eerste deel, p. 98, noot 3.) Aan deze Margaretha Tulp had ook Jan de Witt het hof gemaaakt, vóór hij Wendela Bicker huwde. — Over bizonderheden aangaande Dr. Tulp en zijne familie raadplege men het artikel van Prof. Rogge over Nicolaas Tulp in Gids Juli 1880 p. 77 sqq. Op p. 117 van dat artikel zegt Prof. Rogge, die inzage gehad heeft van eigenhandige aanteekeningen van Nicolaas Tulp, dat ook Petrus Francius en dokter de Vicq als bizondere vrienden genoodigd waren en mede zaten aan den feestdisch. Bontemantel vermeldt wel hunne gelegenheidsgedichten, maar noemt hen niet onder de gasten.

2) In Noordkerk's Handvesten vindt men deze keur niet. Zij is herhaaldelijk gedrukt, o. a. in N. S. Calisch, De liefdadigheid van Amsterdam. p. 100—104, het laatst in het weekblad de Amsterdammer van 6 April 1879. — Vgl. ook Mr. D. Veegens, Wendela Bicker. (Historische Studien. II p. 111.)

ordentelijcke gesonthyden, als: de goede bijeencomste van 't geselschap, Haere Eedele Groot Moogende de Staeten van Hollant ende Westfrieslant, de gebiedende ende souverayne Heeren, de goede regeeringe deser stadt, de saeken van de zee etc. etc., dewelcken ingestelt wierden bij den heer tracteerder en vervolcht door de soon en swagers, yder santé in bysondere coppen of glaesen, nae de waerdichyt der conditie, geschoncken met libertyt. Gedurende yder gerecht wierden de Heeren ter handen gestelt gedructe [1]) latijnse vaersen, gecomponeert door den voorsyden Heer Six, den professer Francius en docter Francoys de Vicq; het tweede was vergeselschap met een silvere medalie, constich gesneeden en geschrouft, leggende in een swarte gedrayde doos, met blauw felp gestoffeert; de medalie vertoonde aen de eene sijde het pourtredt van den Heer Burgemeester, en de andere sijde een zeederenboom, die met sijn top tot door de wolken rijst, aen de voet van de boom een uytspruyssel, aen de andere sijde een fort ofte casteel, tusschen byde sijn wydende eenige schaepen, met de devisie als volcht [2]). Welke regaliën

---

1) In het reeds aangehaalde artikel zegt prof. Rogge, dat deze Latijnsche gedichten voorgedragen werden door Six, Francius en de Vicq. (zie vorige p., noot 1.)

2) Bontemantel heeft vergeten de devisen mede te deelen. Op de voorzijde stond het jaarschrift: „Nicolaus TVLpius, aMsterDamensis, Consul IIII, senator annIs qVInqVagInta". De rugzijde had tot randschrift de woorden van Virgilius: „Vires ultra sortemque senectae". (Virgil. Aeneis VI vs. 114.) Tulp kreeg zelf een gouden medaille. (Rogge, Nicolaas Tulp, p. 119.) Over deze medaille (zie ook: van Loon, Nederl. Historiepenningen. III p. 69 sqq., waar ten onrechte de boom een plataan of ahornboom genoemd wordt) vermeldt Bontemantel in Aant. van versch. zaken I nog het volgende: „17 Augusti 1682 heeft den Heer Six mij geseyt ende bij discourse verklaert, dat de gemelde medalie heeft laeten maeken buyten kennisse van sijn schoonvader, en dat verset sal doen *a*), die op de maeltijt in handen kreech; dat nimant daer wetenschap van heeft gehadt dan sijn swager Dirck Tulp, selfs niet sijn huysvrouw. Dat evenwel daer geen misnoegen over toonde en naederhant het geldt gaf volgens de reeckeninge, doch hondert

---

a) Dit geeft geen zin. De bedoeling schijnt te zijn: Tulp vond het niet aardig, dat op zijne partij een medaille zou worden uitgedeeld, waarvan hij niets wist.

door den Heer Six de Heeren, aen tafel sittende, wierden gegeven. Onderwijlen het tweede gerechte wierde verwisselt, stonden het geselschap op, waervan eenige haer voechden bij het vier in de sael, ende siende op de tafel staen eenige porcelyne schootels met tobacq, gecruyst met pijpen, hebben daer haer speculatie afgenoomen. Op vermaeninge wederom ter tafel geseeten sijnde, gedeckt met mannenbancket, is een wynich tijts daerna een swaere schootel, gevult met fijn, cierelijke gemaekte suycker ende

---

vijftich guldens afgedongen sijnde, stelde die weder aen sijn schoonvader ter hant. — Op Dynsdach den 15den September 1682 met den Heer Jan Six spreekende, comende te spreecken van de medalie, ende gevraecht sijnde, wat met de sedreboom wilde uytbeelden, alsoo die had geordonneert buyten sijns vaders kennisse te maken, als hier voren is gestelt, antwoorde, dat de cederboom staet op de berg Libanon, dat dien boom van lange groeit, dat het sap, 't geen daerin wert gelyt, lang voor bederving bewaert, dat ook alsoo sijn heer schoonvader is tot hooge jaeren gecomen en door groot respect als tot door de wolken geclommen was, gelijk het Latijns veers om de cant te kennen geeft, en dat voorts de reste door de maecker van de penninck is daerin gevoecht; dat sommige met het klyne uytschietende cedreboompje hadden willen uytbeelden de soon, den Heer Dirck Tulp, Schepen, doch dat daer geen gedachten op had gemaeckt; dat wel te geloven is, alsoo in tamelijcke goede correspondentie waren, als op de electie van Burgemeesteren in 1668 te sien is *a*). Oock het kasteel in 't verschiet, noch de lammeren, wydende onder den berg, syde van sijn speculatie niet te wesen. — Den eersten November 1682 hoorde ik in de morgenpredikatie in de Remonstrantse kerck een Dominé preecken, hebbende de text uyt het boeck der Psalmen 92, vers 13—15: De rechtvaerdige sal groeyen als een palmboom; hij sal wassen als een cederboom op Libanon. Die in 't huys des Heeren geplant sijn, dien sal gegeven worden te groeyen in de voorhoven onses Godts. In den grijsen ouderdom sullen sij noch vruchten dragen: sij sullen vet ende groen sijn."

In de eigenhandige aanteekeningen van Nicolaas Tulp (zie Rogge, Nicolaas Tulp, Gids, Juli 1880, p. 120) leest men de volgende verklaring: „het casteeltje stater bij om de berch hoog te doen schijnen, het boomtje om de ceder groter te doen schijnen. David zegt: de vrouwen zullen groeyen als de cederboom op Libanon. De Latinen hebben een spreekwoort, als se willen zeggen dat iets fray is en lang hoort te duren, en ook sal duren: cedro dignum, omdat men met het sap van de cederboom de dingen besmeert, die men lang bewaren wil."

---

a) Vgl. Eerste deel, p. 98. „Tamelijck goed" is hier = vrij slecht.

confyteuren yder op sijn tafelbort geset. Alles wat tot (p. **465**.) soo een aensienelijck geselschap conde bijgebracht werden tot stichtelijk vermaek, wierde niet naegelaeten, soodat nae vroelijke en soete t'samenspraek, nae een dronck van danckbaerhyt, het geselschap omtrent elf euren is geschyden. — Daer wierde gediscoureert of wel (van) soodanige bijeencomste van den raet in oude tijden is gehoort en bij deese eeuwe (in) gedachtenisse sijn, maer nimant hadde daer memorie van; wel dat in de Handvesten, soo men meende, opgesocht souden connen werden die vijftich jaeren den raet bekleet hebben; dat andere syden niet conde wesen, alsoo het afsterven in druck niet werd gestelt, maer uyt de memoriën soude moeten opgesocht werden; tot exempel wierde bijgebracht, dat Harmen van de Pol, de vaeder van den Burgemeester Jan van de Pol, op de maeltijt present, over de vijftich jaeren Raed is geweest, als daer werd bijgereekent de tijt dat, teegen de wettige regeeringe en previlegiën, neffens eenige van de braefste Heeren door prins Mauritius in den jaere 1618 is van den dienst bedanckt geweest; want is Anno 1595 Raed geworden, in den voorsyde jaere 1618 bedanck, 1629 op den ouden eet wederom herstelt en (op de oude) plaets geset, ende den . . . . Anno 1646 gestorven. Maer van soodanige danckbaere maeltijt is niet meer gehoort. — Den meergemelde Heer Tulp is overleden den 12den September 1674, sijnde gecommitteert van stadtswegen bij den raet in de Gecommitteerde Raeden van Hollant, voor de tweede mael, te weeten in den jaere 1663, den 3den Februarij, tot 1666, en de laeste mael (in) 1673, totdat is coomen te sterven. — De verhaelde maeltijt (p. **466**.) wierde bedient door wynich, maer wel oppassende mannen, die yder haer besteck in stilte wel waernaemen; eenige was haer werck te haelen en ryken, soodat de comfusie der dienaers en knechs, daer bijnae alle geselschappen door werden geïncomodeert en ruymte en vrijheyt benomen, aldaer geen plaets hadt [1]).

---

1) Over de anecdote, die omtrent dezen maaltijd lang in omloop geweest is, en de oudste lezing daarvan, zie het meermalen geciteerde artikel van prof. Rogge.

13. Of een Raetspersoon can op sijn versoek ontslagen werden.

(p. **467**.) De electie der Vroetschappen in de plaetse der aflijvege ofte ontvrijde van haere poorterschap, volgens de previlegiën, wijsen aen [1]), dat niet gevoecht sijn ter eygener contemplatie te versoeken daervan ontslaegen te werden; ook is den raet niet geauthoriseert sulx te doen. Den 20sten Julij 1658 is bij de Staeten van Hollant ende Westfrieslant verklaert ende verstaen (wegens eenige questie tot Schoonhoven, alwaer eenen Rooman uyt den raet was geset, onder pretexst dat eenige fouten soude begaen hebben) de uytsettinge verklaert voor nul en van onwaerde; daerop den 9den Augusti is bij de Staeten geresolveert, dat de respective vroetschappen in de steeden deser provintie geensints competeert het recht ofte dispositie tot uytsettinge ofte suspentie van haere meedeleeden uyt deselve vroetschappen, ende dat mitsdien deselve vroetschappen haer daervan sullen hebben te onthouden ende abstineeren. — In den jaere 1637 [2]) heeft den Heer Nicolaes Puyk, Out-Burgemeester en Raed tot Rotterdam, genegen sijnde van het raedschap ontslaegen te sijn, door notares en getuygen sijn inclinatie en intentie aen den vollen raet doen insinueeren; ende wel tegemoet siende, dat de gemelde vroetschap niet gequalificeert was hem van den eet te ontslaen, heeft sijn domicilium genomen op den Cingel, buyten de jurisdictie van de stadt, en (hem) alsoo van het poorterschap ontvrijdt. — Den 14den Februarij 1667 [3]) hebben haere Edele Groot Moo-

---

1) Er behoorde te staan: de previlegiën omtrent de electie der vroedschappen enz. wijzen aan enz.

2) De tekst heeft 1660. Uit J. H. W. Unger, Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam. I, p. XVI, 106 en 107 blijkt echter, dat Nicolaas Cornelisz. Puyck in 1637 uit Rotterdam is vertrokken, dat op 29 April 1638 door de vroedschap besloten werd hem te déchargeeren en dat op 22 November 1638 een ander lid van de vroedschap in zijne plaats is gekozen.

3) In Resol. Holl. vindt men geen notulen van een vergadering op dezen dag.

gende tot Ransdorp en Durckerdam eenige Vroetschappen wederom in haer plaetse geset en de nieuwe gemaeckte af doen staen, alsoo haer de uytsettinge niet competeerde. — (p. **468.**) In November 1668 [1]) hebben de Heeren van Schiedam ter vergaederinge van de Staeten gebracht, or een Heer (decifreerende Abram van Cleef, sijnde omtrent tachentich jaeren) ten opsicht sijner hooge ouderdom mach werden ontslaegen van den eet, als Raed gedaen, alsoo sulx versoekt; waerop de Eedelen verstonden van ja, doch wiert bij de leeden overgenomen, en is daer verder niet op gevolcht [2]). — Den 24sten Junij 1672 heeft den Heer Arent Sonnemans sich willen ontslaen van den eet, als Raed tot Rotterdam gedaen, alsoo oordeelde, dat den noot van het lant niet was te redden als door oblatie van het stadthouderschap aen den Heer Prince van Orange, en sulx niet gevoechelijk conde geschieden als door het revoceeren en vernietigen van het Eeuwich edict, en door dispensatie van de eeden, bij die van de regeeringe daerop gedaen, daervan hij mynde dat nymandt, ende selfs niet haere Eedele Groot Moogende, hem conden dispenseeren [3]); waerop den raet heeft geantwoort, dat niet gevoecht sijn hem van den eet te ontslaen, en dat behoorde met sijnen raedt de vroetschap te blijven assisteeren; doch heeft bij sijn versoek gepersisteert en (geseyt) dat in omnem eventum sich hielt ontslagen, en is in stilte uyt de stadt gegaen en (heeft) geschreeven de oorsaek van sijn vertreck, 't welck de Gedeputeerden ter dachvaert in Hollant hebbende gebracht, is den 12den Julij de finale resolutie uytgestelt. Heeft sich naederhant laeten onderrechten, dat den Souverayn van den lande gevoecht is

---

1) Resol. Holl. 30 November 1668.

2) Nu volgen deze regels, die in het HS. zijn doorgehaald: „apparent was (sulx) versoeck(ende), omdat volgens de loop der nateure niet lang soude leeven, en dan sijn soon in de plaets connen gemaekt werden, daer het hem om te doen was."

3) Uit de brieven, door Sonmans aan Burgemeesteren van Rotterdam geschreven (men vindt ze in Resol. Holl. 12 Juli 1672) blijkt, dat er nog wel andere redenen waren, waarom hij uit de regeering ontslagen verlangde te worden en de stad wenschte te verlaten.

(p. **469**.) van dien eet te delibereeren, waerop wederom in de stadt is gecomen en den raet (heeft) beklcet totdat, neffens veel braeve Heeren, door sijn Hoochyt is geëxcuseert van de regeeringe [1]). — Den Heer Out-Burgemeester Andries de Graef, eenige tijt gesien hebbende de tegen hem opgenomen onlusten, soo van de opgestoockte gemeente als eenige van de regeeringe, en voornaementlijk Valckenier sijn E. E. den 3den September 1672 seer schamper bejegent hebbende [2]), heeft terselver tijt versocht van den eet, als Raed gedaen, geëxcuseert te werden, ende buyten te staen onderwijlen dat daerop soude werden gedelibereert; doch wiert verstaen als Raed te blijven sitten, 't welck deede. De Heeren Hooft, Rynst, Pol en Outshoorn, Burgemeesteren, syden, dat meede wensten van de regeeringe ontslagen te sijn, doch dat den raet niet gevoecht is haer meedeleeden daervan te ontlasten. Tulp syde, dat door het verwoonen der poorterschap den eet werd gequeeten, of (soo iemand) door krancksinnichyt onder voogdije wert gestelt, of insolvent werd, en andere swaere oorsaeken. Bontemantel was van hetselfde advys, en (syde) dat sijn grootvaeder Gerret Janss. Delft, geworden sijnde tresorier van Hollant, in den jaere 1582 heeft verklaert voor diverse Raeden ende Gedeputeerden bij den Staeten van Hollant, dat niet van meeninge was wederom in deese stadt te comen resideeren, waerop Wyboult de Wael in de plaets is gemaekt [3]), als in de Handvesten te leesen; dat in periculeuse tijden yder wel wilde ontslaegen weesen, als men behoorde voet bij stuck

---

1) Unger, Bronnen voor de geschiedenis van Rotterdam. I p. 153 noemt Arent Sonmans onder de vroedschappen, die den 21sten Augustus 1672 *op verzoek van de burgerij* hun ambt neerlegden.

2) Over de houding van de „opgestoockte gemeente" tegen Andries de Graaf vgl. wat de heer Gebhard meedeelt op p. 160—165 en op p. 198 van zijn artikel „Amsterdamsche aanteekeningen uit 1672". (Fruin's Bijdragen 1880.) — Wat Valckenier in de vroedschapsvergadering van 3 September 1672 tegen de Graaf aanvoerde, kan men, op den genoemden datum, vinden in de bijlage „Magistraatverkiezingen."

3) Nl. in zijne plaats als lid van de vroedschap. Zie over Gerrit Jansz. Delft mijne Inleiding.

te setten; dat den eet, als hiervoore [1]), syt: niet te laeten uyt vreese van den lijve ofte angste der goederen, nochte om geenderhande saeke, die daertoe porren soude mogen. Den raet was van advys als Burgemeesteren.

(p. **470**.) Het gepasseerde van de jaeren 1618, 1650, 1672, can geensins strecken tot nadeel of prejuditie noch verminderinge van deeser steede previlegiën, coustumen, vrij- en gerechtichyt, sijnde de veranderinge alleen gedaen om reedenen, volgens de verklaringe der dry stadthouders Mauritius, Willem en Willem; welcke reede men seydt in de historiën te sijn, om tot haer oochwit te comen: de eerste en tweede op onwettelijcke commissie van haere Hooch Mogende de Staeten Generael, en de darde op vrijwillige afstandt, om massacre en plunderinge te ontgaen.

14. Het sterven der Raeden.

(p. **471**.) Als een ofte meer der Vroetschappen is of sijn overleeden, werden anderen, als gesyt, daer van de electie verder en breeder werd gesprooken, in desselfs plaets ofte plaetsen gecooren op den 28sten Januarij, tenwaer het lijck noch boven de aerde staet. Gerret van Helmondt sterf den 26sten Januarij 1658, ende Jacob Teunessen van Straelen den 27sten Januarij 1659, welke plaetsen de jaeren daernae sijn vervult. Over de laeste wierdt, vóór de electie, door Burgemeesteren van de Pol, Witsen, Courtenhoef en Polsbroeck, den raet in bedencken gegeven, of een ander in de plaetse soude kiesen, doch is nae deliberatie verstaen te blijven bij de oude gewoonte.

15. Met wat ceremonie de Raeden werden begraeven.

De Vroetschappen ter aerde werdende gebracht, gaen vier Heeren ter sijde van het lijk, twee die boven en twee die onder den overleeden in den raet hebben geseeten, geen maechschap sijnde. De conscharge ofte een

---

1) Tweede deel, p. 14 en 15.

der roedraegende- ofte steebooden gaen in 't sterfhuys, om de naemen der Heeren op te neemen en te versoeken, volgens out gebruyk, ter begraeffenisse te comen om (p. **472.**) neffens het lijck te gaen. De gesyde Heeren gaen gewoonelijk op de volgende wijse, en sal eenige begraffenissen voorstellen. Den 29sten December 1657 is begraven Jan Bicker Andriesz. [1]), Raed, en Raed ter Admiralityt in 't Noorderquartier; neffens het lijck gingen aen 't wedersijde van 't hoofde-eynde de Heeren Pancras en Blaeuw, en an 't voeteneynde Bontemantel en Hasselaer, alle Out-Schepenen en Raeden. — Den 20sten October 1661 hebben Bontemantel en Hinloopen aen 't boven(eynde), en Hartochvelt en van de Capelle, meede Out-Schepenen en Raeden, gegaen (aen 't voeteneynde) naest de kist van Willem Schrijver, die de plaets van den gemelden Bicker in 't Noorderquartier had bekleet. — Den 12^{den} Julij 1665 [2]) waeren neffens het lijck van Fredrick Halewijn, van Loon en Bontemantel aen het hooge, en Cornelis Backer en van Waveren aen het laege eynde. — Den 16^{den} Januarij 1669, doen Jan van Hartochvelt wiert ter aerde gebracht, waeren neffens de kist gaende, aen 't hooft: Jan van Waveren, president van Schepenen, en Frans Riael, ende Nicolaes van de Capelle, tweede president van Schepenen, en Maerseveen aen de voeten. — Doen de Heer Schout Witsen den 16^{den} Maert desselven jaers wiert ter aerde gebracht, is het lijk vergeselschapt door de Heeren Jan van de Pol, Out-Burgemeester, en Rendorp aen 't hooge, en Jan Blaeuw en Gilles Valckenier neffens het laege eynde, den eersten en laeste Out-Burgemeesteren en de andre Out-Schepenen en alle Raeden. — Burgemeester Frans Riael den 7^{den} November meede in het voorschreeven (p. **473.**) jaer werdende begraven, sijn ter lijckstatie ge-

---

1) Wagenaar (Amsterdam. III p. 358, 363 en 482) verwisselt Jan Bicker met Jan Bicker Andriesz. Dat Jan Bicker Andriesz. lid van de vroedschap geweest is, wordt ook bevestigd door J. A. Alberdingk Thijm, Het patriciaat van Amsterdam. fol. 21.

2) Op de lijst in de bijlage „Magistraatsverkiezingen" wordt 8 Juni 1665 als sterfdag van Frederik Alewijn genoemd. Is deze datum juist, dan zal men in den tekst 12 Juni moeten lezen.

weest de Heeren Hasselaer, Schout, den Heer van Outshoorn, Out-Burgemeester, Raed en Raed ter Admiralityt, Jacob van Neck Jacobsen en Pieter Schaep, de twee laeste aen de smalle sijde. — Den Heer Jan van Waveren, sijnde veertien daegen Burgemeester geweest, is begraeven den 20sten Februarij 1670, en wierde ter laeste statie ter sijde van het lijck gelydt door de Heeren Bontemantel en den gemelde Outshoorn, Corver en Graeflant, gaende de twee eerste aen het hoofteynde. — Den 4den Juli 1658, in 't begraeven van den Heer Gerret Rynst, wierd geoordeelt een fout te sijn begaen, alsoo Spiegel en Joores Backer aen de voeten, en Schellinger met van Hoorn aen 't hooft gingen, soodat de ouste Raeden de voeten vergeselschapten, daer uyt de voorgaende en nae(volgende) exempelen is te sien de practijque anders te wesen. Den 5den derselver maend, sijnde daechs nae de begraffenis, den raet vergaedert sijnde, vielen eenige particuliere discoursen daerover, en meende selfs Spiegel meede, dat foute was begaen, doch Tulp syde geen vaste regel daerin te weesen, en dat, nae de overeencomste der vier Heeren, gaen als te raede werden; sommige meenden dat de voorste de meeste eer geschiet. Eenige sijn van gevoelen dat den Schout (Burgemeesteren, syt men, werden daer noyt toe versocht) en Schepenen daertoe ter begraffenisse gebeeden sijnde, 't selfde sonder offence beleefdelijck can geëxcuseert werden. Het sijn speculatiën, en de exempelen leeren anders.

Geen magistraeten werden met die statiën begraven dan alleen de Vroetschappen, uytgenomen regeerende Burgemeesteren, die geen Vroetschappen sijn, als breeder te leese, daer van Burgemeesteren wert gehandelt [1]), als: Jan Bicker [2]) is 15 Mey 1653 begraven, was regeerende Burgemeester en geen Raed; aen de kist gingen Albert Paeter, Cornelis Waeyer, Jan van de Pol en Bernard Schellinger, Raeden. Werden gedraegen door de steede-

1) Eerste deel, p. 155.

2) Nl. Jan Bicker Gerritsz., de broer van Cornelis en Andries Bicker, de vader van Wendela Bicker.

booden, gelijck ook werden gedaen alle de Heeren van de regeeringe, tot commissaressen incluys.

16. Raeden-bij-avont-begraffenisse.

Den 5den September 1683 sterf Dirck Boelese, Raed en Out-Schepen; is begraven den 9den ditto savons. Egbert de Vrij, Gerret Hooft, Jacob Hinloopen en Jacob Grootenhuyse, versocht sijnde neffens het lijck te gaen, communiceerden met Burgemeesteren, alsoo geen exempelen sijn, dat seedert de keure van de avontbegraffenisse [1]) een Raetspersoon bij avont is begraeven, of neffens 't lijck sullen gaen, of 't selve excuseeren. Twelck Burgemeesteren den 8sten ditto hebben gebracht in den raet, en is verstaen voor deese mael 't selve te doen, doch in toecomende een Vroetschap bij avont werdende begraeven, 't selfde sal geëxcuseert werden. Cloeck adviseerde, dat de avontbegraffenisse is gewillekeurt om alles in stillichyt soude connen gedaen werden, en den 3den October 1679 specialijck is gepubliceert, dat geen meer dan twaelf paer ter begraffenisse mogen gaen, en dus doende veertien paer soude weesen.

17. Pensionaresen.

(p. **474**.) De pensionaresen werden gemaekt bij den raet, op instructiën, bij derselver vroetschap geärresteert, daer den eet op doen voor Burgemeesteren, welken instructiën eeniger pensionaresen sijn te leesen in het darde Groot Memoriaelboek, berustende ter secretary, als die van de Heeren Coenraet van Beuninge ende Pieter de Groot [2]), en (die) van den Heer Cornelis Hop in 't resolutieboek van den raet, 29 April 1666, welcke laeste mede staet in het boeck van Schepenen, neffens de instructie van den Heer Schout, berustende in haer Acht-

---

1) De keuren omtrent het begraven bij avond vindt men in Noordkerk's Handvesten. II p. 972 en 973.

2) Groot Memor. III fol. 289v°—291.

baerheeden cas [1]). Den Heer en meester Pieter Vogelesanck, in den jaere 1650 pensionares gemaekt sijnde, is A° 1654 geworden Raetsheer van den Hove van Hollant, ende alsoo het Hof versocht, dat mocht met gelegenthyt derwaers gesonden werden om dien dienst, als benodicht, waer te neemen, soo hebben de Heeren van Purmerlant, Maerseveen ende Tulp, Burgemeesteren, (den Heer van Swieten absent sijnde) den 20sten April desselven jaer 't selfde den raet voorgedraegen; ende alsoo den gemelden Vogelesanck tot het raetheerschap is gevordert met dien verstande, van dese stadt te dienen tot den Heer van Beuningen [2]) uyt Sweeden sal t' huys gecomen wesen, ofte een pensionares in hem Vogelsancks plaets sal gemaeckt sijn, volgens resolutie 21 November 1653, hebben Burgemeesteren gelyt in deliberatie van een nieuwe pensionares te maeken, oordeelende den Heer Pieter de Groot, soon van den hoochberoemde Hugo de Groot, de stadt bequame dienste soude connen toebrengen; waerover gediscoureert werdende, waeren eenigen van gevoelen, dat (p. **475**.) te veel was geattacheert aen de buytenhoven [3]), ende veel fraye mannen in de stadt sijn, als Rudolf van Nidek, soon van dominé Roelof Pietersen, (van welken in de Historiën van G. Brant veel is te leesen) sijnde den gemelden Nidek advocaet van de West-Indische Compaigni (deesen Nidek is naederhant geworden pensionares van Rotterdam, en eenige tijt daernae Raetsheer in den Hogen Raedt); den advocaet Lansman wierde gesyt meede seer bequaem te weesen, en veel andere. De Heeren Purmerlant en Maerseveen, siende dat de caert door den Heer Tulp was versteecken, hebben naer de discoursen geen omvraech gedaen. Ende wierde de saeke soo belyt, dat Vogelesanck eenige tijt daernae het raetsheerschap,

1) De instructie van Hop zal in de bijlagen worden afgedrukt; tegelijk zal daar aangegeven worden, waarin zij verschilt van de instructie van van Beuningen en de Groot.

2) Van Beuningen was — zooals beneden wordt medegedeeld — sinds 1650 de ambtgenoot van Vogelsanck.

3) De Groot was nl. resident van Bohemen, de Palts, Oldenburg en Oost-Friesland. (Zie het pleidooi van Mr. Simon van Middelgeest, bij Scheltema, Geschied- en Letterk. Mengelwerk. II, 3. p. 63.)

alsoo geen eet had gedaen ofte sessie genomen, (heeft gequiteert, en) tot pensionares is gecontinueert, volgens resolutie van den raet, in date 22 Augusti 1654, en heeft de stadt getrouwelijk tot in den jaere 1663 gedient, als wanneer in Den Haech, ter dachvaert sijnde, is gestorven [1]); is in den jaere 1659 door haere Hooch Mogende gebruykt geweest tot minister in Denemarken, tot vereeninge der Noorsche croonen.

Den Heer Coenraet van Beuningen is in den jare 1643 geworden secretares, en 1650 gemaeckt pensionares, 't welck wynich daegen voor den 28sten Januarij 1660 heeft afgestaen, en is gemaeckt Raed; daer Burgemeesteren op sijn versocht nae een bequaem Heer uyt te sien, om pensionares in de plaets te maeken. Den 6den Februarius is door Burgemeesteren den raet voorgestelt, dat op dat versoek de gedachte hadden laeten gaen tot een pensionares, en dat oordeelen Mr. Pieter de Groot goede diensten sal connen doen; waerop omvraege sijnde gedaen, is met eenparige stemmen daertoe gecooren, uytgenomen den Out-Burgemeester Tulp, die oordeelde [2]) den advocaet Hop (p. **476**.) daertoe bequamer te weesen, soo daertoe geneegen is; of (dat) nae ymant anders soude connen omgesien werden. (De Heeren Maerseveen, Vlooswijk, Outshoorn en Andries de Graef, Burgemeesteren, naemen het werck seeckerder van de Groot pensionares te maeken, als de eerste voorschreeve rys.)

---

1) Resol. Raad II, 1. p. 662 (14 Nov. 1663): „Bij 't afsterven van den pensionares Vogelesanck sijn Burgemeesteren geauthoriseert te confereeren met den fiscael (van) Strijen in Den Haech, met belofte van soodanich tractement, als geraeden sullen oordeelen, ende 't selfde te secreteeren. Hooft was van gevoelen, geen pensionaris noodich te weesen; dat Burgemeesteren het woort selfs wel conden doen." — De onderhandelingen schijnen mislukt te zijn, althans van Strijen werd niet benoemd.

2) Resol. Raad II, 1. p. 392 (6 Febr. 1660) heeft nog: „uytgenomen den Out-Burgemeester Tulp, die oordeelde dat (de Groot) een persoon was, te veel met uytlantsche vorsten te correspondeeren en te veel aen het hof te inclineeren, oock dat wegens sijn vaeder een proces met de stadt Rotterdam had, soodat oordeelde" en dan volgt verder, wat boven in den tekst staat

Den 29sten April 1666 hebben Burgemeesteren Valckenier, Tulp, Vlooswijk en Graef den raet voorgehouden, of niet dienstich sal sijn, ten opsicht de meenichfuldige affaires van de stadt, neffens den pensionares de Groot noch een aen te stellen, alsoo veel jaeren twee pensionaresen in dienst pleegen tegelijck te sijn, seedert dat (door) Adriaen Reynierse Pauw in den jaere 1628 (van) het pensionarisschap is afgestaen, en Willem Boreel en Cornelis Boom in de plaetsen bij den raet sijn gemaekt, den 18den Januarij en 25sten ditto 1627 [1]), ende dat Vogelesanck al in October 1663 is gestorven; dat de gedachten (soo het den raet goet mochte oordeelen) hebben laeten gaen op den advocaet Cornelis Hop, ende tot dien eynde door den president was ondertast, of hem daertoe soude gelieven te laeten gebruyken; daerop de instructie van de Groot, die was als daer van Beuningen op aengenomen is geweest, had geëxamineert, en eenige remarques daerop gedaen, voornaementlijk dat de Groot en de verdere voorgaende, die voor vier jaeren sijn aengenomen, die tijt daer behoorde uytgelicht te werden, en geen jaeren gestelt, en alsdan, soo door Burgemeesteren en den raet daertoe wert versocht, geneegen te weesen de stadt in die qualityt te dienen. Waerop is gediscoureert, alsoo sijn comptoir sal moeten aen een sijde stellen en (de) practijcq verlaeten, die de voornaemste, nae sijn behoutvaeder, den Heer Raed Pieter Cloek, de grooste is, of (p. **477**.) niet behoorde een tractement toegevoecht te werden, als men voor eenige tijt den advocaet van Strijen van meeninge was te geven, ingevallen uyt Den Haech hem hadde in deese stadt willen begeeven, en laeten employeeren tot pensionares; en wierde bij veel Heeren geoordeelt, daer Bontemantel de eerste van was, dat in plaets van 3600 guldens, die van Strijen soude genooten

---

1) In Groot Memor. III fol. 67v° vindt men de instructie van Dr. Willem Boreel, gemaakt 30 October 1627, volgens resolutie van den raad van 1 September 1627; en in Groot Memor. III fol. 77v° de instructie van Dr. Cornelis Boom, gemaakt 25 Januari 1628, volgens resolutie van den raad van 18 Januari 1628. De mededeeling van Bontemantel is dus slechts ten deele juist.

hebben, behoorde vier duysent guldens jaerlijx toegevoecht te werden, ten opsicht uyt sijn comptoir merkelijc meer comt te trecken; en was deselfde Heer van advys, dat den pensionares de Groot, ten opsicht sijner goede dienst, en dat sijn vaeder de lande getrouwe diensten had gedaen, (doch tegen de wettelijke regeeringe qualijck was beloont) meede, om alle jalousie voor te comen, gelijke tractement soude connen toegelecht werden [1]; doch had het laeste geen gevolch [2], en syde Roeters, die naest Bontemantel sadt: „soo ghij op den dachvaert quaemt, soude van de dienst anders spreeken" [3]. Nae het leesen van de instructie en derselver remarques, is de saeke gebracht in naerder deliberatie, en geresolveert als volcht:

„Extract uyt de resolutiën van de vroetschap, den 29sten April 1666.

In deliberatie gelyt sijnde, is goetgevonden ende verstaen, tot raet en pensionares deser stadt te verkiesen ende aen te neemen, gelijk gecooren ende aengenomen werd mits desen, Meester Cornelis Hop, op een tractement van vier duysent guldens jaerlijx, met dien ver- (p. **478**.) stande, dat dese toevoeginge van tractement van vier duysent guldens in geen consequentie sal mogen getrocken werden, noch in regard van den pensionares,

1) Resol. Raad II, 2. p. 631 (29 April 1666) laat het Bontemantel aldus zeggen: „Bontemantel was van gevoelen, ten opsicht de vaeder van de Groot veel voor 't lant had geleeden, ende hij pensionaris een goet heer is, en oock uyt groote affaires uyt Den Haeche getrocken is, dat in plaets van 2000 gl. meede behoorde 4000 gl. te hebben, oock om alle jalousie wech te nemen."

2) Ik vermoed, dat in den brief van de Witt aan Pieter de Groot — medegedeeld door Prof. Fruin in Bijdragen 1885, p. 318 — met de woorden „UE.'s eerste disgracie" gedoeld wordt op de weigering van de Amsterdamsche vroedschap, om het tractement van de Groot te verhoogen, en gelijk te stellen met dat van Hop.

3) Resol. Raad II, 2. p. 631 (29 April 1666) heeft: „soo ghij veel op den dachvaert quaemt, soo soude van een ander advys weesen, alsoo niet op en- past, en nae stadts saecken wynich omsiet, oock niet ijverich, etc."

die al beryts in bedieninge is, noch van degeene, die naemaels tot pensionaresen sullen aengenomen werden; en voors op de conditie en de pointen van instructie, hiernaer volgende, etc. etc."

Nae welcke resolutie bij Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren ter selver tijt is vastgestelt van maer één pensionares ter dachvaert te gebruyken.

Den 15den Januarius 1667 is door de Heeren Graef, Valckenier, Vlooswijk en Tulp, Burgemeesteren, den raet voorgedraegen, dat van den pensionares Pieter de Groot soodanige diensten niet werden getrocken, als wel hadden gemeent [1]), en alsoo, nae vier jaeren in dienst geweest sijnde, niet is gecontinueert, of deselve Heer sal in den dienst werden gelaeten ofte bedanckt, daer bijvoegende, dat Burgemeesteren meenen best te sijn te excuseeren; welck advys bij den raet vorder alsoo is goetgevonden.

---

1) Resol. Raad II, 2. p. 712 (15 Januari 1667) laat op deze woorden nog volgen: „en noch in Den Haech, noch bij Schepenen oppast." — In de levensschets van Mr. Pieter de Groot door Jhr. J. P. Cornets de Groot, deelt de auteur op p. 13 en 14 mede, dat hij niet weet waarom de Groot als pensionaris van Amsterdam is ontslagen. De volgende aanteekeningen van Bontemantel toonen aan, waarom de Amsterdamsche regeering ontevreden over hem was.

Resol. Raad II, 2. p. 311 (9 Maart 1665): „Burgemeester Hooft syde, dat den pensionares de Groot, die, alleen ter dachvaert sijnde (alsoo de verkiesinge hier was), niet had behoven in de clause voorseyt van de 30 tonnen gouts *a*) te consenteeren, en daerop behoorde gehoort te werden, alsoo 't selfde is gedaen sonder kennisse van den raet; ende alsoo Burg doen meede in Den Haech was ter dachvaert, en, soo

---

a) Met de clausule van de 30 tonnen gouds wordt het volgende bedoeld: door Amsterdam was voorgesteld 30 tonnen gouds te negotieeren tot equipage van de vloot. De Staten van Holland hadden op 5 Februari 1665 hiertoe besloten, doch er de clausule aan toegevoegd, dat deze 30 tonnen gouds zouden „dienen tot reserve om, den nood sulks vereisschende, en de notable consenten, huyden bij haar Ed. Gr. Mog. extraordinaire en op nieuws gedraagen, niet konnende toereiken, dog eerder of anders niet, tot defensie van den lande en tot afbreuk van den vijand aangesprooken en geëmployeert te werden enz." (Resol. Holl. 5 Febr. 1665).

Bontemantel meende, op sijn tijt adviseerende, dat soodanigen Heer met beeter glimp en respect soude connen op sijn eygen versoeck gelibereert werden, daertoe de saeke bequamelijk can gedirigeert werden, verhaelende het exempel, onlangs voorgevallen, van Gerret Barensen Swanenburg, fabriek van de stadt [1]), die van ter sijde (p. **479.**) wierde in 't oor geluystert, dat, soo geen afschyt nam, deselfde van Burgemeesteren soude becomen; dat desen Heer, ten opsicht sijner afcomste en andere qualityten, meerder respect dan een fabriek behoorde aengedaen te werden, doch had geen gevolch dan alleen van den Heer Corver; en soo wierd dien Heer door degeen,

---

't scheen aen sijn seggen, daer meede bij was geweest, soo wilde het wat verdedigen, maer cost het niet goet maecken."

Resol. Raad II, 2. p. 314 (11 Maart 1665): „Staet te noteeren, dat doen den pensionares de Groot alleen in Den Haech was met Burg, alsoo alle de Heeren thuis waeren op de verkiesinge, en waeren de Heeren in den raet seer ijverich om den pensionares de Groot ad coram te doen comen om sijn doen te verantwoorden, van welcke Heeren Hooft, Cornelis Backer en Graef wel de voornaemste waeren. En syde Graef dat, laest ter dachvaert weesende, en capetynen souden gemaeckt worden, wel expres, als Burgemeester, den pensionares de Groot belaste, dat in 't recommandeeren stil sou sitten, ende (dat de Groot) niettegenstaende brieven aen eenige leeden schreef en ymant recommandeerde tegen de intentie van hem Burgemeester, 't welck oock aen Burgemeesteren rapporteerde."

Resol. Raad II, 2. p. 712 (15 Januari 1667): „Doen (de Groot) tot pensionares wiert versocht, had eenige toesegginge van Polsbroeck, van hem Bewinthebber der Oost-Indische Compagnie te maecken, dat niet is gevollicht, waerdoor onlustich was; was oock wynich respect aen de regeeringe draegende, en paste niet op, soodat clyne dienst van hem wiert getrocken; had oock, door last der Burgemeesteren, te soliciteeren voor den soon van Vlooswijck tot een Ritmeesterschap, maer passelijck gedraegen, en sijn neef daertoe gevordert." — Vgl. hiermede wat Prof. Krämer mededeelt in „Lettres de Pierre de Groot" (Werken van het Hist. Genootschap, Derde Serie, N° 5), Introduction, p. XII en XIII.

1) Resol. Raad II, 2. p. 713 (15 Jan. 1667) heeft „onder-fabryck". Terecht: sinds 1633 was het ambt van fabriekmeester opgeheven. Zie Mr. N. de Roever, De kroniek van Staets, een bladzijde uit de geschiedenis van het fabriekambt der stad Amsterdam. (Jaarverslag Kon. Oudheidk. Genootschap 1886) p. 50. — In Groot Memor. IV fol. 187—189 vindt men de instructie van de „onderfabryckmeesters" Gerrit Barentsz. van Swanenburg en Jacob Lambertsz. Spakenburg.

die hem hadden met moeyte bevordert en den 6den Februarij 1660 in den raet tot pensionares gemaekt, wederom geëxcuseert. [Is naederhant beroepen tot pensionares van Rotterdam ende heeft eenige aensienelijcke ambassaden, als in Sweeden en in Franckrijk bekleet [1]), en is, soo

1) Voordat de Groot als gezant naar Zweden ging, solliciteerde hij naar de opengevallen plaats van raadsheer in het Hof van Holland. Ook hierin werkte Amsterdam hem tegen. In de vroedschapsvergadering van 21 April 1667 (Bontemantel, Resol. Raad II, 2. p. 757) werd besloten den advocaat Hendrick Cloeck van stads wegen voor het ambt van raadsheer te recommandeeren, „ende alsoo den geweesen pensionares de Groot sijn afschyt van Burgemeesteren heeft genomen om in Den Haech te gaen woonen en oock te soliciteeren naer het Raetsheerschap, is goetgevonden van stadts weegen daerteegen te gaen, aengesien" (de rest van deze bladzijde is weggesneden; zie echter de bijlage, getiteld: „Journal van de commissie tot vorderingh van Mr. Hendrick Cloeck tot het raadsheerschap in den Hove van Holland.") — In Resol. Raad II, 2. p. 758 en 759 deelt Bontemantel nog het volgende over deze zaak mede: „22 April 1667. In deesen tijt in Den Haech weesende, quam de Groot smorgens op 't Hof wandelen, ende elkanderen verwelcomt hebbende, quaemen te praeten van sijn solicitatie naer het Raetsheerschap, en syde, dat daechs tevooren Burgemeesteren van Amsterdam had genotificeert, dat naer Den Haech ging woonen, ende alsoo een Raetsheerschap van 't Hof van Hollant vacant was, dat daernae soude soliciteeren, versouckende dat geliefde sijn E. daerin te begunstigen. Voorders bedanckte mijn voor (de) goede affectie, sijn E. altijt gedraegen, ende dat in sijn E. faveur in den raet voor deesen, doen sijn afschyt wierdt geresolveert, had geadviseert; dat in vergeldinge altijt soude geneegen weesen 't selfde te verschuldigen etc. Waerop antwoorde, wie sijn E. sulx had bekent gemaeckt, dat soo in den raet had geadviseert, waerop stilsweech en (syde dat) verseeckert was van mijn goede affectie; dat quam soliciteeren naer het Raetsheerschap, en dat Hendrick Cloeck soude comen met voorschrijven van Amsterdam, maer dat (het) niet hebben soude, en dat (de) Heeren seggen, dat sijn E. niet minder connen geeven; waerop antwoorde dat sulx wel geloofde, alsoo mijn van ter sijde was ter ooren gecomen, dat den Raetpensionares soude gesyt hebben, dat (door) de Heeren van Amsterdam hem, de Groot, de schoenen wat te onfatsoenelijck waeren uytgetrocken, en dat sijn respect weederom most herstelt werden; en dat een groote inclinatie tot sijn E. vinde." — Verschillende aanteekeningen van Bontemantel, die betrekking hebben op de Groot, zijn reeds gedrukt in het artikel van den heer J. F. Gebhard Jr. getiteld: „Iets over Pieter de Groot, als pensionaris van Amsterdam", in Fruin's Bijdragen, 1885, p. 312 sqq. Prof. Fruin heeft daaraan toegevoegd een

veele oordeelen, de behoudenisse van 't lant geweest in den jaere 1672 [1]), als wanneer als commissares van den Staet neffens de andere Heeren naer den Coninck van Vranckrijk is gedeputeert geweest; waerover in belooning qualijck is getracteert, sijn persoon gedrycht te massacreeren, 't huys te plunderen en meer andere disrespect in de Staeten Generael aengedaen door sijn Hoochyt de Prince van Orange in den jaere 1672, en verder door den fiscael van den Hove gecalangeert [2]); doch is alles te boven gecomen en heeft sich begeven op sijn hofstede buyten Haerlem en is aldaer gestorven den 4den Junij 1678 [3]). In den jaere tachentich is een boeck gedruckt tot Parijs, getituleert: „Mémoires pour servier à l'histoire de Hollande et des autres Provinces Unies, par Messire Louis Aubery, chevalier, seigneur du Maurier," die syt fol. 361: „Il y est mort depuis peu, non sans soupson de poison, pour s'estre directement opposé aux intérest de monsieur le prince d'Orange"; doch dat heeft geen apparentie ter werelt, noch eenige waerschijnelickheyt, te weeten, dat vergeeven soude sijn.]

Den Heer de Groot alsoo geëxcuseert sijnde, hebben Burgemeesteren aenstons gelyt in deliberatie van een jong pensionares aen te queeken, meenende dat Reynier Heems-(p. **480.**) kerck, soon van Jannes Heemskerck (eertijts

---

brief, door Jan de Witt aan de Groot geschreven, als antwoord op de mededeeling van diens ontslag.

1) Dat de Groot in 1672 „de behoudenisse van 't land geweest is", zal stellig door velen betwijfeld worden. Is het zachte oordeel van Bontemantel toe te schrijven aan eerbied voor den vriend van Jan de Witt, voor den zoon van Hugo de Groot, „die den lande getrouwe diensten had gedaen, doch tegen de wettelijcke regeeringe qualijck was beloont"? (hiervóór, Tweede deel, p. 79.) Hoe dit zij, Bontemantels oordeel bevestigt de uitspraak van Prof. Fruin, „dat Pieter de Groot een groote mate van innemendheid (moet) hebben bezeten, want degenen, die hem persoonlijk hebben gekend, beoordeelen hem veel gunstiger dan wij, die alleen zijn politieke gedragingen kennen, geneigd zijn te doen". (Fruin in Coenraet Droste, Overblijfsels van geheugchenis, aant. op vs. 6050.)

2) De tekst heeft: „gecallonceert."

3) Zie ook: Fruin, Coenraet Droste enz., aant. op vs. 2284, 2297 en 2304 — en Krämer, Lettres de Pierre de Groot, Introduction. De

Schepen deser stadt, en in den jaere 1641 Raetsheer in den Hoogen Raet, tot in den jaere 1656, dat is gestorven), op een tractement van 1200 guldens jaerlijx, voor vier jaeren (soude connen werden aengenomen); daervoer sijn Burgemeesteren bedanckt, ende geauthoriseert met den gemelde Heemskerck daerover te spreeken en aen te neemen. (Een Heer [1]) was van advys, dat, alsoo den Heer Valckenier geliefde Heemskerck soo hooch te stellen in bequaemhyt, dat behoorde het tractement verhoogt te werden, al was het tot dat Hop is toegelyt.) Den derde Februarij [2]) heeft (Heemskerck) aen den president van Burgemeesteren bekent gemaeckt, dat sich becommert vondt die scharge te bedienen, den raet bedanckende voor de gunst. Twelck sijn oom, den Heer van Beuningen (van de extreordenares ambassade uyt Vranckrijk t'huys gecomen) qualijk opnam, waernae den 8sten December 1668 't axcepteerde, en heeft den eet als pensionares gedaen [3]), doch eenige tijt daernae wederom geëxcuseert, soodat den Heer Hop alleen die plaets heeft bedient, met sonderlinge naerstichyt, tot den 13den September 1672, als wanneer gedurende het interregnum de stadt twee Burgemeesteren had en seer wynich Raeden [4]), Gerret Hooft, soon van den Burgemeester Hooft, bij den raet pensionares is gemaekt op een tractement, als den gemelden Heemskerck was toegelyt [5]). Coenraet van Heemskerck is in October, nae het interregnum, door Burgemeesteren geworden secre-

---

datum van het overlijden is volgens Holl. Mercurius van 1678, p. 290, 2 Juni 1678.

1) Deze heer was Bontemantel, blijkens zijne aanteekening in Resol. Raad II, 2. p. 713 (15 Januari 1667): „Bontemantel syde, dat, alsoo Valckenier de voorseyde Heemskerck seer hooch sette, dat behoorde 4000 gl. 's jaers te hebben, 't welck wierde opgenoomen spotsgewijs."

2) 5 Februari, volgens Resol. Raad III, 1. p. 85.

3) „Den raet is geen communicatie, tot veel heeren verwonderinge, gedaen van het laeste." (Resol. Raad III, 1. p. 85.)

4) Bontemantel overdrijft hier. Door Willem III waren 9 heeren uit de vroedschap gezet, zoodat er tijdens „het interregnum" nog 27 overbleven.

5) Over de benoeming van Gerrit Hooft tot pensionaris, zie de bijlage „Magistraatsverkiezingen", op 13 September 1672.

taris [1]), welkers conditie hooger streckte als sijn broeder; ende den pensionares Hooft bemerkende, dat sijn jaeren (p. **481**.) niet en beryckte en in geen dry jaeren berycken soude de admissie om ter dachvaert te mogen comen, (volgens de resolutie van haere Eedele Groot Mogende in date den 14den Mey 1658, van te moeten weesen vijf en twintich jaeren ofte daerover) en andere particuliere reedenen, sijn onder den andere, met kennisse daer het behoort, te raede geworden te verwisselen, soodat in Januarij 1673 Mr. Coenraet van Heemskerck is geworden pensionares en Hooft secretaris. Ende alsoo het tractement en emolumenten ter secretary merckelijck meer bedraechen dan 1200 guldens, soo is, om eenige vergelijckinge te maeken, den Heer Heemskerck toegevoecht twee duysent guldens. En terwijl in den raet, doen Hooft pensionares wierd gemaekt, eenige Heeren murmereerden over de benauthyt der finantiën, en best oordeelden dat tractement te connen afsijn, soo heeft Burgemeester van Beuningen in consideratie gebracht, dat de verhooging van 1200 gulden tot 2000 gulden soude connen gevonden werden uyt de jaerlijxse onkosten der swaenen, die van voor menschen gedencken bij de stadt sijn aengequeekt en onderhouden tot een jaerlijxse regalie der Schout, Burgemeesteren, Schepenen en eenige andere collegiën, (en hun) op Sinte Marten t'huys gesonden [2]). Geen jonge genoch sijnde, mosten tot hooge prijsen opgecoft werden, 't welck met de jaerlijckse verdere oncosten beliep omtrent acht hondert guldens. 'T voorstel van de Heer van Beuningen ingressie hebbende gevonden daer 't behoorde, sijn de swanen niet meer gesien, en daerdoor de willekeur, in date 11 April 1671 gemaeckt en den 14den derselver maend gepubliceert [3]),

---

1) „Den 18den October 1672 heeft den secretaris Nicolaes Nicolay sich van dit ampt ontslaegen en Burgemeesteren bedanckt, ten opsicht sijner lange swackeyt, soodat in eenige jaeren wynich heeft connen booven gaen; en nae ick uyt hem heb gemerckt, soo wierde het vier, soo men syt, wat nae gelyt, soo dat best dacht in de voorhael te weesen." (Resol. Raad III, 2. p. 379.)

2) Vgl. Eerste deel, p. 295 en 296.

3) Noordkerk's Handvesten II p. 745.

tegens het qualijck tracteeren, dootsmijten en andersints beschaedigen der swanen, drijvende en onthoudende binnen de stadts vrijhyt en wateren van dien, op de boeten van 60 guldens, comen te vervallen.

De pensionaresen gaen in rang nae de subalterne collegiën der magistraturen, alle welcke collegiën, volgens (p. **482**.) het tweede lit der instructie, gehouden is te assisteren ende dienen, des versocht sijnde. Dit artyckel scheen den pensionares Hop, in Maert 1670 in Den Haech ter dachvaert wesende, niet indachtich te sijn, als wanneer een brief bequam van Schepenen, om den president van den Hoogen Raet te spreeken over een mandement, verleent in een saeke van Webster. De Heeren Valkenier en Vlooswijk een keer wesende doen nae dese stadt, communiceerde (Hop) deselve missive met Bontemantel en Corver, mede gedeputeerden ter dachvaert, meenende, alsoo de Heeren Schepenen ongefondeert waeren, wat daerin soude doen. Bontemantel syde, geen kennisse van de saeke te hebben, en (dat hij, Hop) best soude doen, het aenschrijven nae te comen, waerop (Hop) antwoorde een dinaer van Burgemeesteren en niet van Schepenen te sijn, en, soo het aenschrijven van Schepenen streckt, volgens sijn oordeel, tegen het respect van de stadt, dat die beveelen niet schuldich is te gehoorsamen, maer daerover te rescribeeren. Corver discoureerde over en weer, sonder sijn gevoelen te uytten, waerop (Hop) uyt sich selfs aen Schepenen een missive liet afgaen; maer antwoort becomen hebbende, heeft den Raetsheer de Bie daerover gesprooken, met versoek den Raedt de gesyde saeke van Webster gelieve wat te verschuyven, alsoo een naerder accoort door de Camer van desolate boedels met de crediteuren stond gemaeckt te werden, en, bij ontstentenis van dien, de minste crediteuren de meeste moeten volgen, en in dat geval het verleende mandement geen effect can grijpen. De Heeren wederom in Den Haech gecomen sijnde, sijn eenige discoursen over de saeke gevallen, aen tafel sittende, en toonde Valckenier (p. **483**.) misnoecht te sijn op den pensionares, dat den Raetsheer had gesprooken sonder sijn kennisse, 't welck verschoonde, alsoo Bontemantel had geoordeelt sulckx

schuldich was te doen en de beveelen van Schepenen nae te coomen, dat Bontemantel secondeerde, seggende de instructie dat meede te brengen [1]). Waerop den Burgemeester Valckenier den pensionares belaste, sulckx niet meer te doen sonder kennisse, soolang op den dachvaert is, en bij sijn E.E. absentie, dan met kennisse en last van Burgemeesteren ofte van den Burgemeester, die ter dachvaert dan sal sijn [2]).

---

1) Resol. Raad III, 1. p. 415 heeft: „Bontemantel, 't selfde secondeerende, syde 't alsoo in practijcq was, en gedurende twee jaeren had gesien dat dickmaele was gebeurt."

2) In plaats van den laatsten zin leest men in Resol. Raad III, 1. p. 415 en 416, het volgende: „Valckenier, heevich wordende, syde dat sulx niet begeerde, en dat niet soude doen yt, sonder hem te kennen, of Burgemeesteren last eerst te hebben, en dat het een klynachting aen hem was gedaen; ende noch heewiger wordende, syde: siet, pensionares, ghij verstaet het werck niet en hebt geen kennisse van poletie, en dat heb ick u ook over dry jaeren gesyt; ghij attacheert u selven te veel op de rechten, en versuymt stadts saecken om u proffijt; en syde diverse maele, dat hij pensionares 't werk niet verstont, en meer van hem hadden verwacht, en dat onbequaem is. Den pensionares syde dickmaele met goede safte sinnen, dat altijd heeft gedaen ende soucken te doen 't geen oordeelde schuldig en respectueus te weesen; dat soo hier een misslach in mocht weesen begaen, tselfde (geliefde) te excuseeren; doch hoe den pensionares sich beleefder toonde, hoe Valckenier booser wiert en meer keef en repliceerde sijn onbequaemhyt, en (dat) sal moeten aflaeten sich met de rechten te bemoeyen, of dat noyt bequaem sal warden, heen en weer spreeckende diergelijcke voorseyde woorden in substantie, gaende de haestichyt van hem Valckenier heel hooch, en veer boven de reeden, seggende voors dat alle 't selfde aen Burgemeesteren soude rapporteeren; waerop den pensionares antwoort: rapporteert dan oock, dat, soo (ick) onbequaem ben, dat (ick) geneegen ben te versoucken, dat de Heeren gelieven nae een bequaemer uyt te sien; na alle welcke hevicheeden, in substantie als booven, den pensionares is van tafel en uyt de sael gegaen; sijnde de booden in 't begin uyt de camer gegaen, op 't seggen van den pensionares, doch bleef een der booden, die op Valckenier paste, noch eenige tijt binnen." — Resol. Raad III, 1. p. 437 en 438 vermeldt nog: „Den pensionares Hop, uyt de kerck comende op Corsdach, sijnde den 25sten December 1670, heeft mijn omstandelijck verhaelt, dat nae de quaede bejegeninge, den 19den November over tafel in Den Haech, in presentie van Vlooswijck, Bontemantel en Corver door Burgemeester Valckenier aen hem, pensionares Hop, gedaen, gedurich was geweest in becommering, hoe sich in die saecke soude draegen, hebbende oock goede vrinden

18. Poorters.

(p. **484**.) De Heeren van den Gerechte, Raeden ende verdere magistraetspersoonen, ook die aensienelijcke charges of functiën bekleeden, moeten sijn poorters, volgens en in maniere de previlegiën ende willekeuren, en werden de Heeren kiesers gelast nauwkeurich daerop te letten. In den jaere 1652 is in de ordenares maniere eenige veranderinge gevallen, op resolutie van den raet, en bij willekeure gestatueert den 31sten Januarij [1]), daerbij onderschyt werd gemaekt van groot- en klyn poorterschap; het

---

raet daerover gevraecht; eyndelijck te raede was geworden, op 't rapport aen Burgemeesteren, dat gedaen wort ten overstaen der gedeputeerden, geweest sijnde ter dachvaert, de bejegening te verhaelen, ende te versoucken, dat, soo onbequaem is en niet bequaem staet te werden, ende oversulx door getrouwe dienst en naerstichyt niet conde voldoen, genegen was Burgemeesteren beleefdelijck te bedancken; doch 't selfde niet te doen, tensij alvooren den president van Burgemeesteren daeraf kennisse te geeven; dat oversulx savons voor het rapport bij Burgemeester Munter (sijnde president) was geweest, ende te kennen gegeeven 't gepasseerde in Den Haech, waer uyt staen te volgen twee saecken, d' eerste: hoe sich sal hebben te draegen in gevallen Schepenen door messive hem, in Den Haech sijnde, yt coomen te belasten of versoucken; ende het tweede: dat genootsaeckt was op het rapport te doen het voorverhaelde. Waerop Burgemeester Munter antwoorde, dat den Heer Valckenier de onlusten in presentie van Burgemeester Pancras had bij discours verhaelt, doch dat bekende door haesticheyt vervoert geweest te sijn, ende naederhant het eerste glaesje wijn aen hem pensionares had toegedroncken, ende seedert gestaedich met beleefde conversatie had te kennen gegeven, dat sulck een misslach had begaen; raedende oversulx, de saecke soo nu sijnde, best te weesen 't selfde soo voort met stilswijgen te laeten passeeren. Welcken raet heeft best gedacht te volgen, ende alsoo op 't rapport daervan stil gesweegen, versouckende, mijn yts voorcomende van de voorseyde onlusten, nae waerhyt hem pensionares' respect te willen in recommandatie te houden; ende alsoo de saecke ruchtbaer bij de Regeeringe, soo hier ter steede als in Den Haech is geworden, geen swarichyt is maeckende, dat (van) sijn voorneemen (heeft afgezien en den) raet van Burgemeester Munter heeft gevolcht, bekent te maecken, te meer alsoo ick bij de heevichyt present ben geweest." — Zie ook de bijlage „Magistraatsverkiezingen" enz., op Maart en April 1675.

1) De tekst heeft 21 Januari. De verbetering ontleen ik aan Keurboek M fol. 135.

eerste bestaende van nae seven jaeren continueele domicilie capabel te weesen tot alle ampten van de regeeringe, weesmeesters en andere ampten van justitie, ofte eenige aensienelijcke charges of functiën, mitsgaders van niet te mogen verbeuren meer dan sijn lijf en hondert guldens, en voors (verleenende) alle andere previlegiën en wetten, den burgeren vergunt, waervoor sal betaelt werden vijf hondert guldens. Het halve ofte klyn poorterschap, daervoor betaelt werd vijftich guldens, bestaet in alle voorrechten, behalve de magistrature, ampten, en verbeurte van lijf en hondert guldens. Doch alsoo hetselfde niet is bevonden van sulcken effect, als wel was gemeent, en het groot poorterschap door soo wynich was gecoft [1]), dat het bijnae geen getal conde uytmaecken, soo hebben de Heeren Vlooswijk, Valkenier en Rynst (Outshoorn absent sijnde [2])), Burgemeesteren, den 11den Mey 1668 den raet in bedencken gegeven, of men het poorterschap niet wederom behoorde te stellen, als het van oude tijden is geweest; daerop is geresolveert het geproponeerde te laeten overweegen door de Heeren Blaeuw, Hooft, van de Cappelle en Hudde, met versoek (p. **485**.) den raet te dienen van advys. Welcke commissaressen den 19den daeraenvolgende hebben gerapporteert, best te sijn, het onderschyt der groot- en kleyn-poorterschap te niet te doen, en sonder differentie 't selfde te stellen als van alle oude tijden is geweest, in voegen dat alle gerechticheeden, den poorteren competeerende, voor het klyne poortergelt, met afleggingc van den poortereet, sonder destinctie sullen meedegedeelt werden, daeronder begreepen alle degenen, die voor deesen het klyne poor-

---

1) „en het groot poorterschap maer door een à twee gecoft is". (Resol. Raad III, 1. p. 20.) — Het register der groot-poorters (1652—1668) is niet meer op het Amsterdamsche Gemeente-archief aanwezig. Volgens de aldaar berustende manuscript-aanteekeningen van den eersten stadsklerk Jacobus Noordkerk (den broeder van Mr. Hermanus Noordkerk, die de Handvesten van Amsterdam heeft uitgegeven) bevatte dit register slechts de namen van 2 „gecofte" poorters, van 2, wien het geschonken werd (de Ruyter en Pieter de Groot, op 2 Maart 1655 en 10 Februari 1660) en acht overgeteekenden.

2) Zie Eerste deel, p. 259, waar men leest: „Vlooswijk, Outshoorn en Valckenier, Burgemeesteren, (Rynst absent sijnde)."

terschap betaelt hebben; en souden verder van advys sijn, dat alle, die van apparentie sijn haer selven eerlijck te connen onderhouden, vrij sal mogen staen, sonder 't poorterschap te coopen, allerley hantwerken en neeringe te komen opsetten, mits doende den eet in handen van Burgemeesteren, van getrouwichyt als ingesetenen, en dat de keure dienaengaende, de Joodsche natie raekende, blijve in sijn geheel [1]). Voor welcke advysen de Heeren sijn bedanckt, en (is) geresolveert 't selve te converteeren in een resolutie, en Schepenen ter handen te stellen, om, bij keure gearresteert sijnde, 't selfde te publiceeren en doen affigeeren daer 't behoort; gelijck den 25[sten] derselver maend Mey [2]) 1668 is gedaen, en doen stellen in de weeckelijke courant, om tot yders kennisse te doen comen. In welke maniere die keure is gemaeckt en gepubliceert, een wynich onordentlijck is gehandelt, daer van het maeken der willekeuren is gesprooken, te leesen breder [3]).

Den eet der poorteren spreekt aldus:

„Dat sweert ghij, dat ghij een goet ende getrouw poorter deser steede, den Burgemeesteren en regeerders in der tijt onderdanich wesen sult, in waeken en bijten en andere beschermenissen en lasten der stede u goetwillich hebben sult, dese (goede) stede voor 't quaet, dat ghij sult vernemen, waerschouwen, ende tot alle welvaert met raet ende daet, naer alle uwer vermogen, vorderen en helpen sult, en voors alles doen en laeten, dat een goet poorter schuldich is te doen en laeten.

Soo waerlijck etc. etc."

(p. **486.**) De oude registers der poorterschappen, soo behuwt als aengecoft, sijn noch op tresory en secretary niet te vinden, dan van den jaere 1537, 1564 en 1584 [4]);

---

1) Bij keur van 29 Maart 1632 was aan de Joden, ook al waren of werden zij poorters, alle poortersnering verboden.

2) Ten onrechte stellen Wagenaar, Amsterdam. III p. 142 en Noordkerk's Handvesten, I, p. 125 deze keur op 25 Maart 1668. Dat 25 Mei 1668 de juiste datum is, blijkt uit Keurboek O fol. 181 v°.

3) Eerste deel, p. 259 en 260.

4) In Civ. en Mil. Reg. I p. 246 schrijft Bontemantel echter: „Het ouste

soodat ten opsicht der vluchtelingen en swaere onhylen, in die tijden voorgevallen, uytsettinge der magistraten, plunderinge der kercken, uytbannen en weder inroepen, geen soodanige aentykeninge is connen gedaen werden, als behoort. En alsoo veel ingeseetenen door die oorsaeke sijn buytens lants getrout, gestorven en kinderen hebben naegelaeten, daer veel van weder in de stadt gecomen sijn, soo is somwijlen op de electie der regeerders eenige twijffelinge ontstaen, als: eenige jaeren geleede Hilbrant Bentes opgeset werdende tot Raed, wierde door Spiegel gesyt geen poorter te wesen, alhoewel altijt in de tolceelen [1]) en anders door Burgemeesteren was erkent; en in 't jaer 1655, den 28sten Januarij, dat Jacob Jacobssen Hinloopen opgeworpen sijnde tot Raed, wiert gesyt geen poorter te weesen, niettegenstaende sijn vaeder A° 1617 Schepen en Raed is geworden, en die ampten totdat is coomen te sterven heeft bekleet. Gerret Schaep Pietersen, terselver tijt wat geemelick sijnde, syde dat de regeeringe in groot verloop was gecomen, en dat Bontemantel geen poorter was; waerop, op sijn tour adviseerende, syde: geen behouwelijkte noch aengecofte, maer een gebooren poorter te weesen, 't welck, om alle opspraek te voorcomen, aen Burgemeesteren soude toonen, en dat alreede

---

register der poorters begint 1584, berust ter secretary en tresory." — De mededeeling van Bontemantel is niet geheel juist. Het oudste register der behuwde poorters (thans niet meer aanwezig op het Amsterdamsche gemeentearchief, maar nog gezien door Jacobus Noordkerk, en vermeld in zijn ± 1750 geschreven aanteekeningen over het poorterrecht, — ook vermeld in een inventaris van de boeken, ter secretarie aanwezig, welke ± 1780 moet zijn opgesteld) loopt van 23 Maart 1568 tot 1 October 1637. Eerst in de laatste jaren van dat tijdvak worden ook de geboren poorters daarin opgenomen. Het oudste register der gekochte poorters (insgelijks niet meer aanwezig, maar door Noordkerk en in den inventaris van ± 1780 vermeld) begint met 11 December 1537, het daarop volgende register (thans nog aanwezig) met Januari 1584. Ook in de stadsrekeningen van 1532 tot 1611, en de rapiamussen van 1570—1606 vindt men de namen der gekochte poorters. (Mededeeling van Mr. Veder.)

1) Over deze tolcedulen als bewijs van poorterschap vgl. Wagenaar, Amsterdam. III p. 155.

twee jaeren Raed was geweest [1]). Burgemeester Tulp secondeerde hetselve, seggende daervan verseeckert te sijn, en door de maechschap goede kennisse daervan te hebben [2]); evenwel heeft daer blijk van gedaen aen den president van Burgemeesteren. Om alle en diergelijke twijffelinge en tegenwerpinge voor te comen, alsoo den opgestelden niet present is om sich te connen verantwoorden, en den opsteller daer niet op is gevadt, en daerdoor werden niet wynich geraekt in haer respect, en verschoven, en die saeke wynich daernae comt voor te vallen, (p. **487**.) yts seecker daerop noodich is gestelt te werden [3]), soo hebben de Heeren van Polsbroek, Pol, Spiegel en Maerseveen, Burgemeesteren, met vooraf(gaende) communicatie der Out-Burgemeesteren en ingenomen advys der Heeren pensionaresen, den raet in bedenken gegeven, of die swaricheeden niet souden connen wechgenomen werden door een resolutie, rijpelijk daerop te nemen, in maniere, dat degeene, die Raeden geweest (sijn) en derselver eet gedaen hebben, mitsgaeders hare naecomelingen, nae het presteeren van denselven eet gebooren weesende, sijn oprechte ende ten vollen gequalificeerde burgers, al waer 't dat sij versuymt hadden haren specialen poortereet te doen, doordien den eet der Raeden [4]), vrij ampelder sijnde, geoordeelt werd volcomentlijk in sich te vervatten

---

1) „Hans Hendricks Bontemantel, Commissaris van de cleyne saecken, is den heren Burgermeesteren ghebleken te zijn een ingheboren burger deser stede, derhalven de voornoemde heeren een iegelicken belasten denselven daervoor te erkennen en oock te laten ghenieten de privilegiën en gherechtigheden, den burgern deser stede competerende. Actum den 16den December 1651." (Register van ingeboren poorters, 3de deel, 1648—1655, fol. 91.) Vgl. hierover mijne Inleiding.

2) Civ. en Mil. Reg. I. p. 210 heeft: „Den Burgemeester Tulp syde, daer genoch van verseeckert te weesen, als sijnde van één geslachte."

3) De bedoeling van het voorgaande schijnt te zijn: „wanneer dergelijke bezwaren tegen een candidatuur worden ingebracht, is de voorsteller niet altijd in staat die te weerleggen, waardoor de candidaat benadeeld wordt en gewoonlijk niet meer ter sprake komt; daarom is het noodig een vasten regel te ontwerpen, opdat in voorkomende gevallen geen twijfel meer besta omtrent het poorterschap."

4) Tweede deel p. 14 en 15.

die van het burgerrecht. Op welck voorstel gediscoureert en omvraech gedaen sijnde, is eenparich verstaen 't gemelde concept te converteeren in een resolutie. Deese saeke is geresolveert den 30sten Julij 1655, sijnde de eerste vergaederinge in 't vertrek van Burgemeesteren [1]) op 't nieuwe stadthuys [2]). Het concept van Burgemeesteren behelsde mede, dat ook alle kindren, wiens ouders bij lange memorie in de stadt continueelijk gewoont hebben, voor poorters gehouden sullen werden, aengesien in oude tijden daer geen memorie van gehouden sijn; doch in de extentie is het laeste niet gestelt, als in de Nieuwe handvesten fol. 169 te leesen [3]).

(p. **488.**) Op seeker maeltijt in Julij 1665 verhaelde den Heer Out-Schepen en Raed Frans Riael, commissarespoletiq in den kerckenraet, dat de predicanten, die van buytenplaetsen hier beroepen werden, altijt hebben verstaen geen poorterseet schuldich te sijn; doch den 9den Augusti 1667 is op haer versoek, en (op) voorstel van de Heeren van Hoorn, Rynst, Witsen en Andries de Graef, Burgemeesteren, in den raet geresolveert, (hun) het poorterschap te schenken ende ook haere kindren, mits doende den burgereet; doch de kindren, gebooren voor het beroep, mondich werdende, mede denselven eet sullen moeten doen.

Van de inwoonders, die poorters moeten sijn, is in 't breede te leesen in de gedruckte handvesten, soo oude ende nieuwe gedruckte, omstandelijck van alles in 't breede

---

1) Resol. Raad II, 1. p. 388 (3 Febr. 1660) heeft: „Is geweest de eerste sessie in de raetcaemer, alsoo duslang in 't vertreck van Burgemeesteren den raet geseeten heeft seedert 29 Julius 1655, dat in 't nieuw stadthuys de eerste vergaederinge was." Vgl. Tweede deel, p. 59 sqq.

2) In den tekst volgen nu deze regels, die zijn doorgehaald: „daerop den 28sten Januari 1657 deselfde Jacob Hinloopen (daer het om te doen was, alsoo sijn broeder stond met de dochter van den Heer van Maerseveen te trouwen) is geworden Raed, en 1658 Schepen; en den gesyde broeder Jan Jacobsen Hinloopen is 1661 Schepen gemaekt."

3) „en sal apparent qualijk begreepen weesen" volgt nu in het HS., maar is doorgehaald. Ook in de keur, zooals die gedrukt is in Noordkerk's Handvesten I p. 123, komt de door Bontemantel genoemde bepaling niet voor.

te sien, ende daer derselver previlegiën, vrijdommen, voorrechten en gevolgen van dien, wie deselve sijn en hoe het behouwlijckt en gecoft of door gunst becomen werd, omstandelijk staen uytgedruckt; ook hoe hetselfde voor haer ende haere afcomelingen door afwesen uyt de stadt can behouden werden. Veel Heeren, die permanante ofte gedurige en aensienelijke ampten buyten de stadt gaen bekleen, ten opsicht somtijts groote partijschappen comen voor te vallen, waerdoor aan den lijve en goet souden connen getast werden [1]), oock (om) het recht voor de descendenten te behouden, hebben haer gevoecht aen Burgemeesteren, om het poorterschap soo voor haer en haere kinderen, soo hebbende als te becomen, te moogen werden gecontinueert. 't Welck Burgemeesteren brengende in den raet, gewoonelijk werd bij resolutie toegestaen, als: Gerret Pauw, Heer van Heemstede en Reeckenmeester van de graeffelijxse domynen, den 20sten April 1654; Veris, soon van den pensionares de Veer, 28 April 1656; Michiel Pauw, Heer van Oversmilde, capityn van een der compaigniën van de guarde der Staeten van Hollant, 17 December 1657; Jacob Fransen (p. **489**.) Hinloopen, Out-Schepen, geworden sijnde ballieuw en castelyn van Purmerent, den 8sten November 1659; Hendrick Cloeck, gemaeckt sijnde Raetsheer, ende Geeraert van Ruytenburg, geworden in Hinloopens plaets ballieuw en castelyn van Purmerent, den 12den Maert 1668 (de resolutie syt: „is op versoek van den Heer Hendrick Cloek, Raetsheer, en de Heer Ruytenburg, ballieuw en drost van Purmerent, toegestaen de continuatie van het poorterrecht, ook voor haere kindren, nu hebbende en die naer deese souden mogen gecrijgen"); Claes van Vlooswijk, gemaekt sijnde ballieuw van Goylant en drost van Muyden, 17 November 1668; Gerrit Bicker, reeckenmeester der graefelijxse domynen, den 17den September

---

1) Bontemantel bedoelt hiermede: heeren, die buiten de stad ambten gaan bekleeden, verzoeken het poorterschap voor zich en hunne nakomelingen te mogen behouden, opdat, bij in hunne nieuwe woonplaats voorvallende partijschappen, hun lijf en goed door het Amsterdamsche poorterschap worde beschermd.

1669. Mede werd het niet gewygert aen geringe versoeckers, als den 10[den] Julij 1668 aen Jacob Lense, maekelaer en boeckhouder, als boeckhouder was gemaeckt van de Gecommitteerde Raeden der Staeten van Hollant.

De gemelte continuatie streckt soo verre, totdat haer begeeven onder den eet van andere steeden ofte landen, het burgerschap raekende, als den voorgemelden Heer Ruytenburg, die naederhant tot Purmerent is getrocken in de regeeringe, en bijgevolch het poorterschap aldaer (heeft) moeten beëedigen, en de kindren, die nae dien eet werden gebooren, noch sijn E. E., noch deselve can het burgerschap van deese stadt niet voordeelich weesen; maer de Heeren, die acte becomen bij den raet van, wederom in de stadt comende woonen, magistraten sijnde geweest, deselfde wederom (te) sullen bekleeden, is de gesyde continuatie niet noodich, als, daer van de vroetschap werd gesprooken, breeder is te leesen [1]).

De previlegiën en voorrechten, den burgeren vergunt in beschuldinge crimineel en apprehentie, is hiervooren meermaelen van gesprooken, ende voornaementlijk daer van de Heer Officier werd gehandelt; ook met wat omsichtichyt derselver huysen en comptoiren, des noot sijnde, werden besocht [2]).

Het burger- of poorterrecht wert verlooren door uyt de stadt en de juridictie van dien te gaen woonen, tensij dat 't selfde ter secretary doet aentyckenen, en vier en licht (so men syt) in de stadt is houdende; kan oock daervan vervallen bij vonnisse van Schepenen. Den 29sten Januarij 1629 is Pieter Harck alsoo, neffens meerder straffe, ontpoortert, soo (hij) de peene, hem opgelyt, niet voldeet.

Veel saecken der poorteren, inwoonders en daeraen afhangende benefitiën etc. etc. sijn te leesen in 't Recueil van Rooseboom, daer hiervoore van is verhaelt [3]).

---

1) Tweede deel, p. 2 sqq.

2) Vgl. Eerste deel, p. 21, 22, 26, 35, 36 sqq., 43. — Over de voorrechten, aan het poorterschap verbonden, uitvoerig bij Wagenaar, Amsterdam. III p. 141—161.

3) Eerste deel, p. 42, noot 1, en p. 272. Op de eerste plaats is reeds verwezen naar het in den tekst bedoelde cap. XL.

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

MAGISTRAATSVERKIEZINGEN

TE

AMSTERDAM [1]).

De Magistraten, als de Heeren Schouten, Burgemeesteren, Schepenen en Vroetschappen, wanneer gemaakt ende gestorven, en door den Prins geëxcuseert.

De Heeren Schouten.

Schout (geworden)		*Burgemeester* (geworden)		sterft	
1649	(2 Februarij.)	Cornelis de Vlaming van Outshoorn	1 Februarij 1656	10 Februarij	1688.
1656	2 Februarij.	Lambert Rynst [2])	1 Februarij 1667	8 December	1679.
1667	9 Augusti.	Cornelis Witsen	1 Februarij 1653 [3])	12 Maert	1669.
1669	27 April.	Gerrit Hasselaer	1 Februarij 1665	12 Junij	1673.

---

1) In deze bijlage heb ik de belangrijkste aanteekeningen over Amsterdamsche magistraatsverkiezingen verzameld, die verspreid staan in Bontemantels manuscripten; ook aan de op het Amsterdamsche gemeentearchief berustende handschriften van Appelman en Hudde, en het resolutieboek van den oudraad is een en ander ontleend, dat tot aanvulling van Bontemantels mededeelingen kan dienen. De redenen, waardoor ik mij liet leiden bij het schiften van wat gedrukt moest worden en wat achterwege kon blijven, zijn in mijne inleiding vermeld. Aan de aanteekeningen over de magistraatsverkiezingen laat ik voorafgaan de lijst, waarover gesproken is Eerste deel, p. 1, noot 1.

2) Bontemantel teekent hierbij aan: „in 1672 geëxcuseert."

3) De tekst heeft de zonderlinge fout 1682.

Den eersten Februarij 1653 sijn Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren geweest de Heeren:

(Burgemeester) geworden			sterft	
1 Februarij	1650.	Nicolaes Corver .	8 September	1654.
16 Augusti	1650.	Frans Benning Cock, Heer van Purmerlant. . .	1 Januarij	1655.
1 Februarij	1653.	Jan Bicker Gerretsz.	9 Mey	1653 [1]).
1 Februarij	1653.	Cornelis Witsen .	12 Maert	1669.
16 Junij	1653.	Jan van de Pol, geëxcuseert 1672.	20 September	1678.

Out-Burgemeesteren:

(Burgemeester) geworden			sterft	
1 Februarij	1626.	Antony Oetgens van Waveren . .	25 Augusti	1658.
1 Februarij	1637.	Gerret Schaep Symensz., Heer van Courtenhoef. . .	2 Julij	1666.
1 Februarij	1643.	Cornelis de Graef, Heer van Zuyt-Polsbroeck . . .	4 Mey	1664.
1 Februarij	1646.	Cornelis Bicker, Heer van Swieten.	15 September	1654.
9 September	1651.	Jan Huydecooper, Heer van Maerseveen	16 October	1661 [2]).
1 Februarij	1652.	Franco van der Meer	29 Augusti	1653 [3]).

---

1) 10 Mei 1653, volgens Resol. Raad I, 1. p. 51, Civ. en Mil. Reg. I p. 69 — en hiervóór, Eerste deel, p. 92.

2) 26 October 1661, volgens de aanteekening (in deze bijlage) op 27 en 28 Januari 1662. Zie ook hierna, p. 104.

3) Vgl. in deze bijlage de aanteekening op 7 Januari 1654, waar 29 September 1653 als sterfdag van Franco van der Meer wordt genoemd. Civ. en Mil. Reg. I p. 104 heeft, evenals hierna, p. 105, 29 Augustus 1653.

Seedert sijn Burgemeesteren geworden:

geworden			sterft	
1 Februarij	1654.	Claes Pietersz. Tulp	12 September	1674 [1].
30 September	1654.	Albert Paeter . .	7 Maert	1659.
1 Februarij	1655 [2].	Hendrick Dircksz. Spiegel	18 April	1667.
1 Februarij	1656.	Cornelis Vlooswijck	[3] December	1687.
1 Februarij	1656.	Cornelis de Vlaming van Outshoorn.	10 Februarij	1688.
1 Februarij	1657.	Andries de Graef, door de prins geëxcuseert 1672 .	30 November	1678.
1 Februarij	1659.	Symon van Hoorn	19 Augusti	1667.
1 Februarij	1662.	Hendrick Hooft .	12 December	1678.
1 Februarij	1665.	Gerret Hasselaer.	12 Junij	1673.
1 Februarij	1665.	Gilles Valckenier.	5 November	1680.
1 Februarij	1667.	Lambert Rynst . (1672 geëxcuseert)	8 December	1679.
23 Augusti	1667.	Nicolaes Pancras.	2 November	1678.
1 Februarij	1669.	Coenraet van Beuninge		[4].
29 April	1669.	Frans Riael . .	3 November	1669.
1 Februarij	1670.	Jan van Waveren.	14 Februarij	1670.
4 Maert	1670.	Jan Munter . .	10 Maert	1685.
15 September	1672.	Jannes Hudde, door de prins gemaeckt [5].		

In den jaere 1672, 9 *September, vóór de veranderinge, waeren Burgemeesteren:*

	sterft	
Jan van de Pol	20 September	1678.
Cornelis de Vlaming van Outshoorn	10 Februarij	1688.

---

1) Commelin, Beschrijving van Amsterdam. V p. 865 noemt ten onrechte 1676 als het sterfjaar.

2) De tekst heeft ten onrechte 1 Februarij 1657.

3) De datum onbreekt in het HS.

4) en 5) Bij namen van personen, die Bontemantel hebben overleefd, is de datum van overlijden in het HS. natuurlijk niet ingevuld.

		sterft
Hendrick Hooft	. . . .	12 December 1678.
Lambert Rynst	. . . .	8 December 1679.

Out-Burgemeesteren:

		sterft
Nicolaes Tulp	. . . .	12 September 1674.
Cornelis van Vlooswijck	. . . . .	[1]) December 1687.
Andries Graef	. . . .	30 November 1678.
Gerret Hasselaer	. . . .	12 Junij 1673.
Gilles Valckenier	. . . .	5 November 1680.
Nicolaes Pancras	. . . .	2 November 1678.
Coenraet van Beuninge	. . . . .	. . . . . . [2]).
Jan Munter	. . . .	10 Maert 1685.

Den 2den Februarij 1653 sijn Schepenen geweest:

Hendrick Dircksz. Spiegel.
Gilles Valckenier.
Jan van Waveren.
Symen van Hoorn.
Gerret Claesen Hasselaer.
Jan Blaeuw.
Nicolaes van Loon.
Jan Munter.
Roeter Ernst Roetersz.

Out-Schepenen:

Gerret Schaep Pietersz.
Albert Dircksz. Paeter.
Jores Joresen Backer.
Jan van de Pol.
Roelof Bicker.
Cornelis van Outshoorn.
Nicolaes Corver.
Bernaerd Schellinger.
Andries de Graef.
Isaäc Pauw.

---

1) en 2) Niet ingevuld in het HS.

Frans Riael.
Cornelis van Dronckelaer.
Coenraet Burg.
Gerret Rynst.
Cornelis van Vlooswijck.
Gerret Helmont.
Jacob Fransz. Hinloopen.

Seedert den jaere 1653 *sijn Schepenen gemaeckt*, *tot* 1672:

Hans Bontemantel.
Willem Backer.
Jan Hulft.
Lambert Rynst.
Dirck Tulp.
Jacob Bas.
Hendrick Hooft.
Jan Huydecooper.
Jochem Rendorp.
Jan van Helmont.
Cornelis Geelvinck.
Michiel Pancras.
Frederick Alewijn.
Jacob Jacobsz. Hinloopen.
Cornelis Backer.
Jan van Hartochvelt.
Nicolaes Opmeer.
Jan Bernard Schaep.
Nicolaes van de Cappelle.
Pelgrom ten Grootenhuyse.
Cornelis Cloeck.
Dirck Spiegel.
Jan Hinloopen.
Jacob Boreel.
Hendrick Roeters.
Claes van Waveren.
Aernout Hooft.
Gerard Bors.
Vincent Bronckhorst.
Jan Corver.

Cornelis Roch.
Pieter Schaep.
Jan ten Grootenhuyse.
Jan Six.
Cornelis Graeflant.
Jan Munter de Jonge.
Willem Blaeuw.
Coenraet van Beuninge.
Jannes Hudde.
Leonard Ranst.
Pieter de Graef.
Jacob van Neck.
Jan de Vries.
Jacob Graef.
Jacob Hinloopen de Jonge.

Den 28sten Januarij 1653 sijn Raeden geweest de Heeren:

	(Raed) gemaeckt	wanneer gestorven	
Antony Oetgens van Waveren	1620 . .	25 Augusti	1658.
Nicolaes Tulp	1622 . .	12 September	1674.
Gerret Schaep Symensen, (Heer van) Courtenhoef	1624 . .	2 Julij	1666.
Jan Huydecooper, (Heer van) Maerseveen . . .	1630 . .	26 October	1661 [1]).
Hendrick Dircksz. Spiegel.	1632 . .	18 April	1667.
Frans Benning Cock, (Heer) van Purmerlant . . .	1634 . .	1 Januarij	1655.
Gerret Schaep Pietersen .	1638 . .	21 Junij	1655 [2]).
Albert Dircksen Paeter. .	1638 . .	7 Maert	1659.
Joores Jooresen Backer .	1638 . .	24 October	1666.
Cornelis Jacobsen Wayer.	1639 . .	[3]) Julij	1654.

1) Zie hiervóór, Tweede deel, p. 100, noot 2.

2) Wagenaar, Amsterdam. III p. 224 heeft ten onrechte, dat Gerard Schaep Pietersz. op 22 Juni 1654 gestorven is. Volgens de aanteekening in het begrafenisboek der Oude Kerk (bij Scheltema, Aemstel's Oudheid. VII p. 126) is hij op 26 Juni 1655 begraven. Zie ook het artikel van den heer J. F. B(acker) over het geslacht Schaep, in Amsterd. Jaarboekje 1889.

3) Datum niet ingevuld in het HS,

	(Raed) gemaeckt	wanneer gestorven	
Franco van der Meer . .	1639 . .	29 Augusti	1653.
Cornelis de Graef, (Heer) van Zuytpolsbroek. . .	1639 . .	4 Mey	1664.
Roelof Bicker	1640 . .	[1]) Junij	1656.
Cornelis Witsen	1643 . .	12 Maert	1669.
Jan van de Pol [2]). . . .	1646 . .	20 September	1678.
Gerret Rynst	1646 . .	29 Junij	1658 [3]).
Bernard Schellinger. . .	1646 . .	8 October	1680.
Symon van Hoorn . . .	1648 . .	19 November	1667 [4]).
Pieter Cloeck	1649 . .	5 December	1667.
Cornelis Dronkelaer. . .	1649 . .	26 Mey	1659.
Lambert Rynst [5]). . . .	1649 . .	8 December	1679.
Coenraet Burgh	1649 . .	. . . .	[6]).
Joachim Rendorp . . .	1650 . .	10 October	1678.
Nicolaes Pancras	1650 . .	2 November	1678.
Claes Corver	1651 . .	8 September	1654.
Jan Blaeuw [7])	1651 . .	28 December	1673.
Jacob van Neck	1652 . .	. . . .	[8]).
Cornelis Geelvinck . . .	1652 . .	. . . .	[9]).
Gilles Valckenier. . . .	1652 . .	5 November	1680.
Cornelis van Vlooswijk .	1653 . .	[10]) December	1687.
Nicolaes van Loon . . .	1653 . .	29 December	1675.
Gerret Helmont	1653 . .	26 Januarij	1658.
Hans Bontemantel [11]) . .	1653 . .	. . . .	.
Roetert Ernst [12])	1653 . .	26 Januarij	1685.

1) 10) Het dagcijfer ontbreekt in het HS.

2) 5) 7) 11) en 12) Bij Jan van de Pol, Lambert Rynst, Jan Blaeuw, Hans Bontemantel en Roetert Ernst is aangeteekend, dat zij in 1672 door den Prins geëxcuseerd zijn.

3) „Den vierden Julij 1658 is begraeven Dr. Gerret Rynst, Raed en Outschepen. Den Heer Rynst viel op de Kysersgraft in het waeter en verdronck." (Resol. Raad II, 1. p. 57.)

4) 19 Augustus 1667 volgens p. 101, hiervóór. Dat dit de juiste datum is, blijkt uit de aant. (in deze bijlage) op 23 Aug. en 6 Sept. 1667.

6) In plaats van den datum van overlijden, vermeldt het HS. dat hij in 1665 Groot-Thesaurier werd. Dit moet zijn 1666: vgl. Tweede deel, p. 1 en 2.

8) In plaats van den datum van overlijden heeft het HS. „doet cessie 1673."

9) Datum van overlijden niet ingevuld in het HS.

	(Raed) gemaeckt	gestorven	
Hendrick Hudde Gerretsen [1]	1653 . .	[2]) Maert	1677.
Gerret Claessen Hasselaer	1653 . .	12 Junij	1673.

Seedert den jaere 1653 *sijn tot Raeden gekooren de volgende Heeren, tot den* 29sten *Januarij* 1672:

	wanneer (Raed) gemaeckt	gestorven	
Jacob Teunesen van Straelen	1654 . .	27 Januarij	1659.
Jacob Bas Dircksen . . .	1655 . .	23 Maert	1656.
Hendrick Hooft	1655 . .	12 December	1678.
Jan Bicker Andriesen [3]) .	1655 . .	25 December	1657.
Willem Schrijver	1656 . .	17 October	1661.
Fredrick Alewijn	1657 [4]) .	8 Junij	1665.
Cornelis de Vlaming van Outshoorn	1657 [5]) .	10 Februarij	1688.
Jacob Jacobsen Hinloopen	1657 [6]) .	7 Augusti	1679.
Cornelis Backer	1658 . .	25 Februarij	1681.
Jan van Waveren . . .	1659 . .	14 Februarij	1670.
Jan van Helmont . . .	1659 . .	17 Julij	1665.
Frans Raael	1659 . .	3 November	1669.
Jan van Hartochvelt . .	1660 . .	11 Januarij	1669.
Pelgrom ten Grootenhuysen	1660 . .	13 November	1660 [7]).
Coenraet van Beuningen .	1660 . .	. . . .	[8]).
Nicolaes van de Cappelle.	1661 . .	. . . .	[9]).
Jan Huydecooper van Maerseveen	1662 . .	. . . .	[10]).
Jacob van Neck Jacobsen.	1662 . .	[11]) Januarij	1687.

1) Het HS. vermeldt nog, dat hij in 1656 raadsheer werd. Zie Tweede deel, p. 2 sqq.

2) en 11) Het dagcijfer ontbreekt in het HS.

3) Vgl. Tweede deel, p. 73, noot 1.

4) 5) 6) Ten onrechte noemt Wagenaar, Amsterdam. III p. 358, in de lijst van raden, deze drie heeren als gekozen in 1656. — Vgl. verder voor Frederik Alewijn: Tweede deel, p. 73, noot 2.

7) Vgl. Eerste deel, p. 296, noot 2, en p. 298, waar 12 November 1660 als zijn sterfdag genoemd wordt.

8) 9) en 10) De datum van het overlijden is in het HS. niet ingevuld. Bij 9) vermeldt het HS. nog: „in 1672 geëxcuseert."

Andries de Graef [1]. . . .	1665 . .	30 November 1678.
Jan Corver	1666 . .	. . . . [2].
Pieter Schaep [3]	1666 . .	23 December 1685.
Cornelis Graeflant . . .	1667 . .	26 October 1677.
Jannes Hudde Gerretsen .	1667 . .	. . . , ... [4].
Vincent van Bronckhorst.	1667 . .	. . . . [5].
Jan Hulft [6].	1668 . .	30 December 1677.
Jan ten Grootenhuyse . .	1668 . .	11 Maert 1679.
Jacob Boreel	1668 . .	. . . . [7].
Leonard Ranst.	1669 . .	8 April 1673.
Willem Backer	1670 . .	[8] Julij 1686.
Nicolaes Witsen	1670 . .	. . . . [9].
Cornelis Roch	1671 . .	26 December 1681.

---

28 Januari 1653. — „Present: Franco van der Meer, Nicolaes Corver, Gerret Schaep en Cornelis de Graef, Burgemeesteren. Sijn gecooren tot Raeden: Cornelis van Vlooswijck, Nicolaes van Loon, Gerret Helmont, Hans Bontemantel, Roetert Ernst, Hendrick Hudde Gerretsz. ende Gerret Hasselaer. Bontemantel, niet sijnde aen te treffen [10], is eyndelijck door een der roedragende booden gemoet op 't Water, omtrent de Papenbrug, die hem de bootschap deede [11], en is (Bontemantel) voort gegaen op den Dam, alwaer (hem) 't selfde door een andere mede wiert gesyt; daer doen geloof aen gevende, is gegaen nae het Princenhof, daer den raet en veel collegiën der magistraturen nae het afbranden van 't stadthuys haer camers

---

1) 3) 6) en 8) Bij Andries de Graaf, Pieter Schaap, Jan Hulft en Willem Backer teekent Bontemantel nog aan, dat zij in 1672 door den prins geëxcuseerd zijn.

2) 4) 5) 7) en 9) De datum van het overlijden is in het HS. niet ingevuld.

5) Bij Vincent van Bronckhorst wordt in het HS. nog vermeld: „1677 Raetsheer in de Hoogen Raet." Vgl. Tweede deel, p. 6.

8) Het dagcijfer ontbreekt in het HS.

10) Vgl. Tweede deel, p. 13.

11) Civ. en Mil. Reg. I p. 60 heeft: „doch hetselfde hem rauwelijck voorcomende, is gaen wandelen op den Dam" enz.

hadden [1]). In 't vertreck comende, vond aldaer de voorseyde nieugemaeckte Raeden. Nae eenich misnoegen, dat soo laet quam [2]), sijn binnen versocht te comen en sijn den eet door van der Meer afgenomen, en in rang, als boven, onderaen den raet geplaest, nae den ouderdom van jaeren". (Resol. Raad I, 1. p. 12.)

„Is op versoeck den Heer Schout Dirck de Vlaming van Outshoorn binnengecomen, ende staende aen de sijde van den secretares, heeft geleesen ende den raet afgenoomen den gewoonelijcken eet [3]), om de veertienen te nomineeren; welcken eet gestaeft sijnde, is wederom uyt de camer vertrocken, alsoo doen noch geen Raed was, ende de veertienen gestelt werden bij de XXXVI Raeden, volgens de previlegiën, soodat een regeerende Burgemeester, geen Vroetschap sijnde, op de gesyde nominatie niet mach present weesen. Ende sijn genomineert tot veertienen:

- Jan van Waeveren.
- Symon van Hoorn.
Cornelis Witsen.
Jan Bicker Gerretsen.
- Jan Munter.
- Jan Blaeuw.
Jan van de Pol.
- Gerret Hasselaer.
Philips Wevering.
Jacob Bas.
- Roetert Ernst.
Hans Bontemantel.
- Claes van Loon.
Gerret Rynst.

Welcke veertienen door den secretares opgeleesen sijnde,

---

1) Vgl. Tweede deel, p. 60.

2) Civ. en Mil. Reg. I p. 60 heeft: „alwaer gecoomen sijnde, wierde eenich misnoegen getoont over het lang wachten, dat verschoont wierde door onweetendheyt van eenige apparentie van tot Raed te sullen vercooren werden; ende soo den Heer van Purmerlant daer eenige openinge van had gedaen, dat volgens reede wel op gewacht soude hebben."

3) Vgl. Eerste deel, p. 235 en 236.

heeft die behandicht aen Burgemeesteren, om de seeven Schepenen daeruyt te maecken". — „De getuttelde zijn Schepenen gecooren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 63.)

. 13 Februari 1653. — „Alsoo Oetgens gedeputeert was als ambassadeur op de tractaeten nae Lubeck [1]), en oversullickx sijn functie als Raed ter Admiralityt [2]) niet conde waerneemen, en de nootsaeckelijckhyt drong een in 't selfde college te hebben, vraegden Burgemeesteren den raet, of 't niet raetsaem was een ander in sijn steede te stellen, waerop Tulp antwoorde, niet gereet te weesen te antwoorden. Schaep Symensz. verstont, (dat) men Oetgens daerover eerst behoorde te rescribeeren, daer in wynich daegen antwoort op con weesen, om alsoo, ten respect van denselven, met meerder fatsoen daerin te gaen. Schaep Pietersz. was van 't selfd' advys. Graef syde meede bijnae van één substantie, doch den raet viel, dat men behoorde tot de verkiesinge van een ander te coemen. Bontemantel verstont, dat men 't woort *bij provisie* daer behoorde bij te voegen. Ende wierde Maerseveen met gemeender stemmen daertoe gecoeren, uytgenoemen Tulp en eenige wynige, als boeven.

Mijn gevoelen is, dat de boevenstaende saecke expres waergenomen is, alsoo (Burgemeesteren) den gemelde Oetgens, wynich tijt daernae tehuys coemende, al 't jaer (niettegenstaende eenige Weesmeestersplaetsen en Tresoriers vacant wierden) nergens in geëmployeert hebben, dan alleen eens op den dachvaert. Is een man van groote eervaerenthyt en groot en gauw verstant; doch berucht van wat te baetsuchtich te weesen [3]), waerover in groote wangunst bij den raet is gecoemen; can seer wel spreecken, swijgen en vainsen; heeft twee maelen de Bickers de voeten dwars geset, waervan de laeste mael was A° 1650, doen de prins voer de stadt was, en is weeder yder mael van de Bickers geschopt." (Resol. Raad I, 1. p. 17.)

7 Januari 1654. — „In de plaets van den Heer Out-

---

1) Zie Aitzema, Saken van Staet en Oorlogh. III p. 781 sqq.

2) Nl. in het college van Amsterdam.

3) Vgl. de aanteekening (in deze bijlage) op 28 Januari 1658.

Burgemeester Franco van der Meer, die den 29sten September [1]) overleeden is, en meede Bewinthebber van de West-Indische Compaigni was, is een nominatie gedaen door de hoofparticipanten tot het tripel getal [2]), als te weeten: de Heeren Spiegel, Gerret Schaep Pietersen en Bontemantel, uyt dewelcke Burgemeesteren de laeste hebben gecooren, ende den 7den Januarij 1654 den eet afgenoomen en met het bewinthebberschap der West-Indische Compaigni geluck gewenscht." (Civ. en Mil. Reg. I. p. 127.)

28 Januari 1654. — „Presentibus de Heeren Witsen, Corver en Purmerlant, Burgemeesteren, Pol in Den Haech sijnde. Jacob Theunesen van Straelen is met eenparige stemmen gemaeckt Raed in de plaets van Franco van der Meer [3]). Sijn tot de veertienen genomineert:

- Frans Riael Pietersen.
Albert Paeter.
Jochem Rendorp.
- Nicolaes Pancras.
Wybout Slicher.
Joores Backer.
- Cornelis Dronckelaer.
- Hans Bontemantel.
Cornelis Vlooswijck.
Hendrick Hudde Gerretsen.
Johan Huydecooper de Jonge.
- Coenraet Burch.
- Gerret Rynst.
- Bernard Schellinger [4]).

1 Februari 1654. — „Den eersten Februarij 1654 sijn tot Burgemeester gecooren:

Cornelis Bicker, Heer van Swieten,
Jan Huydecooper, Heer van Maerseveen,
Nicolaes Tulp,

die uyt de afgaende Burgemeesteren hebben gecooren:

---

1) Vgl. Tweede deel, p. 100, noot 3.
2) Vgl. Eerste deel, p. 143, noot 1.
3) Vgl. Tweede deel, p. 13.
4) De „getuttelde" werden tot schepenen benoemd.

Frans Benning Kock, Heer van Purmerlant [1]." (Civ. en Mil. Reg. I p. 140, 141 en 147.)

29 September 1654. — „Den 29sten September 1654 sijn Schepenen nae de middach, op versoeck van Burgemeesteren, al voor eenige daegen gedaen, en de buyten de stadt sijnde Heeren specialijck daertoe beschreeven (sijnde), in Schepenencamer gecompareert. De Burgemeesteren discreepeerden in haer voorstel van een Burgemeester te maecken in de plaets van Cornelis Bicker, Heer van Swieten, die den 15den September overleeden was. Purmerlant en Maerseveen hadden 't op Albert Paeter, ende Tulp wilde Hendrick Dircksen Spiegel; ende niet connende overeencoomen, hebben eyndelijck (volgens gewoonte in de electie van Burgemeesteren) versocht de presidenten van Hoorn en Blaeuw bij haer te comen, aen dewelcke haer verschillen hebben verhaelt ende versocht tselfde aen Schepenen te willen rapporteeren, ende haer sentimenten wederom te comen relateeren. Twelck gedaen sijnde, hebben de presidenten, (en) Riael, Pancras en Bontemantel haer gedachten op Paeter gestelt, ende Schellinger en Rynst op Spiegel [2]); ende alsoo Schepenen niet conden overeencoomen, sijn de presidenten tselfde aen Burgemeesteren gaen bekent maecken, ende sijn dry distincte reysen over en weder gegaen; doch yder bleef persisteeren bij sijn opinie, soodat onverrechter saecke sijn geschyden." (Civ. en Mil. Reg. I p. 189.)

30 September 1654. — „Den 30sten September, op den

---

1) In de lijst van Burgemeesteren van het jaar 1654 bij Wagenaar, Amsterdam. III, p. 302 en 303 schuilt een fout. Hij vermeldt, dat Cornelis Bicker, heer van Swieten, gekozen werd in de plaats en na den dood van Dr. Frans Banning Cocq, heer van Purmerland. Dit is onjuist. Op 1 Februari 1654 werden Cornelis Bicker, Johan Huydecooper en Dr. Nicolaas Tulp tot Burgemeesteren gekozen; uit de aftredende Burgemeesteren namen zij Banning Cocq als vierde tot zich. Bicker overleed 15 September 1654; den 30sten van die maand werd Albert Dircksz. Paater tot zijn opvolger gekozen. Banning Cocq stierf op Nieuwjaarsdag 1655; zijne plaats bleef open tot de gewone verkiezing op 1 Februari 1655.

2) Dronkelaar en Burg waren absent, zooals beneden wordt gezegd. Zie ook Eerste deel, p. 94.

dach van de electie, naedat Burgemeesteren met eenige Out-Burgemeesteren, als Polsbroeck, Witsen en Pol, discourse gehadt hebben, sijn het werck eens geworden op Paeter, met dien verstande, dat Spiegel de naeste reys voor gerecommandeert sullen houden. Waerop Burgemeesteren Schepenen hebben versocht bij haer te comen, ende hebben tselfde gesyt, dat op Paeter het werck eens waeren, versoeckende meede dat daerop van gelijcken wilden weesen, 't welck hebben gedaen, sijnde Dronckelaer en Burch buyten de stadt. Waernae den out-raet (die bestaet uyt Burgemeesteren, Schepenen, Out-Burgemeesteren en Out-Schepenen, elkander volgens de previlegiën niet te nae in maechschap bestaende) geseeten sijnde tot de electie van den Burgemeester, ende den secretares Nicolaes Nicolay het gebet beginnende te doen, is Gerret Schaep Pietersz. opgestaen, seggende met luyder stemme: „wat sal men een gebet doen, daer sulcke cuyperijen omgaen en niet gesien werd nae de bequaemste? Godt siet alles, en wacht u (wijsende nae Burgemeesteren) dat geen straffe daerop en vollicht!" Het gebet gedaen sijnde, ende de previlegie geleesen, hebben Burgemeesteren gestemt Albert Paeter, 't welck van Schepenen is gevollicht. Den Out-Burgemeester Schaep, Heer van Cortenhoef, op sijn beurt syde, dat men behoorde te verkiesen onbesproocken Heeren, gelijck als Spiegel, en niet daer eenige quade geruchten van loopen. De vordere Out-Burgemeesteren, als Polsbroeck, Witsen en Pol stemden Paeter, Out-Schepenen stemden meede Paeter, Gerret Schaep Pietersen stemde Spiegel ende beschuldichde Paeter met eenige onrechtvaerdige actie in de West-Indische Compaigni, daer Bewinthebber was, gepleecht, voegende daerbij, dat Bontemantel daer goede kennisse van heeft, als oock den Heer van Purmerlant.

[De Staeten Generael, de West-Indische Compaigni niet vertrouwende de subsidie, die werde besteet tot verval der militie in Bresiel, hebben de subsidie gestelt in handen van Bewinthebberen in 't parteculier, die daer mosten reeckeninge van doen, daer Paeter een van was, die oock alles verantwoort heeft; ende aldus in den raet bejegent sijnde, heeft versocht commissaressen; Tulp, van Waveren

en .... sijn daertoe gecommitteert, die op 't West-Indisch huys de verantwoordinge hebben naegesien ende alles wel bevonden, volgens rapport.]

De Burgemeesteren voort omvraegende, stemde Paeter: Vlooswijck; Joores Jooresen Backer: Spiegel; Roelof Bicker: Paeter; Gilles Valckenier: Spiegel; Gerret Hasselaer syde belooft te hebben Burgemeesteren en Schepenen te volgen, hoewel Spiegel het meriteert, soodat stemde: Paeter; Vlooswijck: Paeter; Gerret Helmont: Paeter; Nicolaes van Loon: Spiegel; Jan Munter: Paeter; Roeter Ernst: Paeter, soodat Albert Paeter Burgemeester is geworden in de plaets van Cornelis Bicker, Heer van Swieten." (Civ. en Mil. Reg. I p. 189—191.)

5 October 1654. — „Den 5den October 1654 is met eenparige stemmen bij den crijsraet verkooren tot collonel Symen van Hoorn in de plaets van Albert Paeter, die Burgemeester was geworden." (Civ. en Mil. Reg. I p. 191.)

Tusschen 13 en 25 November 1654. — „Den Heer van Waveren, op een gastmael, syde, dat men behoorde hem wederom Burgemeester te maecken, opdat haest mocht coomen te sterven, alsoo men hem moe was; want seedert den jaere 1649 waeren, soo Regeerende als Out-Burgemeesteren, seven gestorven, als: Valckenier, Boom, van der Meer, Jan Bicker, Cock, van Swieten en Corver." (Civ. en Mil. Reg. I p. 193.)

7, 8 en 9 Januari 1655. — „Den 7den Januarij 1655, Schepenen in de pijncamer sijnde over eenige scharpe examinatie, heeft den president van Hoorn (naedat den Schout Outshoorn was versocht buyten te staen) Schepenen aengedient, dat, op versoeck, was geweest bij Burgemeesteren, alwaer door den presideerende, den Heer Tulp, was aengesyt, dat geliefde Schepenen voor te draegen, dat haere Ed. geinclineert waeren twee vacante plaetsen, te weeten in de Clyne banck en de Desolate boedels, wederom te versien, sijnde Joores Backer uyt de eerste ende Gerret van Helmont uyt de tweede banck gebracht in de weescamer, en daerdoor de gesyde plaetsen opengevallen, 't welck haere Ed. gaeren saegen, dat Schepenen wilden toestaen; ende souden de te maecken commissaressen, ten opsicht de veranderinge van regeeringe voor

de deur staet, dees tijt geen wedde of tractement genieten. Welck voorstel in deliberatie sijnde gelyt, is verstaen, alsoo de nieuwe electie te nae op handen is, ende (het) voor de gemeente soude qualijcq staen, als sijnde te happich nae benefitiën, 't selfde beleefdelijck te verschuyven; 't welck den president van Hoorn den 8sten Januarij heeft aen Burgemeesteren gerapporteert, die daer scheenen genoegen in te neemen. Doch een wynich tijts daernae den gesyde president wederom met de tweede president, Johan Blaeuw, bij Burgemeesteren, op versoeck, geweest sijnde, is haere Ed. versocht serieuselijck Schepenen te willen induceeren tot de electie van de twee vacante plaetsen te willen verstaen, ende hebben de presidenten Schepenen versocht 's anderen daech te willen boven comen, om daer naerder op te delibereeren. Den 9den Januarij Schepenen boven gecoomen sijnde ende de saecke naerder gelyt sijnde in consideratie (alsoo eenige dificulteerende Heeren door Burgemeesteren in haer huysen waeren gesproocken), is verstaen tot de electie te condescendeeren. Ende is daerop de verkiesinge gevolcht ende Jan ten Grootenhuyse gemaeckt commissares van Clyne saecken ende Jacob Rynst commissares van de Camer der desolate boedels, sijnde byde getrout met de dochters van Burgemeester Albert Paeter." (Civ. en Mil. Reg. I p. 201—203.)

28 Januari 1655. — „Presentibus de Heeren Tulp, Paeter ende Maerseveen, Burgemeesteren, sijnde den Heer van Purmerlant den eersten Januarij gestorven. De gewoonelijcke previlegiën geleesen sijnde, sijn tot Raeden gekooren Jacob Bas Dircksen, Jan Bicker Andriesen, ende tot de darde vacante plaets wierde opgeworpen Sacharius Roode, waerteegen opgesmeeten wierde Jacob Jacobss. Hinloopen, daerop gesyt wierde geen poorter te weesen, niettegenstaende sijn vaeder, meede genaemt Jacob Jacobss. Hinloopen, in den jaere 1617 Raed en Schepen is gemaeckt, en naderhant veel maelen noch Schepen is geweest en Raed gestorven [1]); waernae is Hendrick Hooft gestemt, die, de meeste stemme hebbende, de darde Raed

1) Vgl. Tweede deel, p. 91 sqq.

is geworden. De dry nieuwe Raeden door den president van Burgemeesteren beëedicht sijnde ende sessie hebbende genoomen, is den raet getreeden tot de nominatie der veertienen [1]) ende sijn genomineert:

- Willem Jooresen Backer, die het secretaresschap had gequiteert [2]),
- Dirck Tulp,
- Lambert Rynst,
Jan Hartochvelt,
- Jan Hulft,
Jan Huydecooper de Jonge,
- Gilles Valckenier,
Pelgrom ten Grootenhuys,
- Jan Munter,
- Roetert Ernst,
Cornelis van Vlooswijck,
Nicolaes van Loon,
Jan Bicker Andriesen,
Hendrick Hooft.

Naedat de gesyde veertienen door den secretares den raet voorgeleesen waeren ende gestelt in handen van Burgemeesteren om de electie daeruyt te doen, heeft Burgemeester Paeter met wat te heevige woorden den raet eenichsins getaxceert, alsof in de saecke van sijn swager Jan ten Grootenhuysen [3]) de previlegiën waeren te buyten gegaen, alsoo den secretares geloof had behoort gegeven te werden, en (Jan ten Grootenhuysen) volgens opteeckeninge de meeste stemmen had. Waerop een hooge murmuratie in den raet ontstont, want de previlegiën gekreuckt sijnde, souden de Raeden myneedich sijn, als hebbende op de previlegiën den eet gedaen [4]) van die nae alle vermoogen voor te staen, beschermen ende te verantwoorden. Eenige Raeden begonden luytkeels te

---

1) Over hetgeen bij de nominatie der veertienen voorviel, zie: Eerste deel, p. 237, en Tweede deel, p. 91 sqq.

2) De „getuttelde" zijn tot schepenen gekozen. Over het „quiteeren van het secretaresschap" vgl. Tweede deel, p. 50 sqq.

3) Zie Eerste deel, p. 237.

4) Men vindt dezen eed in het Eerste deel, p. 235—236.

spreecken, willende satisfactie gedaen hebben, van welcke Gerret Schaep Pietersen en Gilles Valckenier de voornaemste waeren. Doch is de saecke soo veer gebracht, dat alles, als sijnde in collere gedaen, soude als vergeeten werden, ende (dat men) 't gepasseerde (soude) secreeteeren en niet laeten uyt de camer gaen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 207—210.)

12 Februari 1655. — „In de crijsraet (dat sijn Burgemeesteren, collonellen, cappetynen en luytenants) is den 12den Februarij 1655 tot collonel gekooren Frans Riael Pieterss. in de plaets van Hendrick Dirckss. Spiegel, die Burgemeester geworden was". (Civ. en Mil. Reg. I p. 211.)

28 Januari 1656. — „Presentibus alle de Heeren Burgemeesteren en alle de Raeden, dempto Hendrick Hudde.

In plaets van Gerret Schaep Pieterss., die overleeden was den 21sten Junij 1655, is gekooren tot Raed Willem Schrijver, met eenparige stemmen, uytgenoomen den Heer van Polsbroeck stemde Jacob Jacobss. Hinloopen, alsoo den gesyde Schrijver was getrout geweest met Wendel Graef, suster van Polsbroeck. Deese Schrijver was geboortich van Lyden, ende trouwende, maeckte sijn vrouw hem burger.

Tot veertienen sijn genomineert:

- Symen van Hoorn,
- Jacob Bas,
- Joores Backer,
- Gerret Hasselaer,

Gerret van Helmont,
Coenraet Burch,
- Hendrick Hooft,
- Jan Huydecooper,
- Jan Blaeuw,

Nicolaes Pancras,
Willem Schrijver,
Nicolaes van Waveren,
Jochem Rendorp [1]),
Jan Hartochvelt.

---

1) De „getuttelde" werden benoemd. Rendorp kwam later in de plaats van Jacob Bas: zie de aant. (in deze bijlage) op 23 Maart 1656.

Vlooswijck genomineert werdende, vielen discoursen of niet te nae bemaechschapt was met Symen van Hoorn, die alreede op de veertienen stond, alsoo de huysvrouw van Vlooswijck moeye staet over van Hoorns vrouw, en de vrouwsvaeder van Vlooswijck was oom van Symen van Hoorn, ende de previlegiën seggen, de naemaechschap te schuwen, sooveel mogelijck; soo is verstaen de novo te nomineeren ende werd gestemt Nicolaes van Waveren [1])." (Civ. en Mil. Reg. I p. 283—284.)

1 Februari 1656. — „Presentibus:

Burgemeesteren:

Hendrick Dircksen Spiegel,
Jan Huydecooper, Heer van Maerseveen,
Cornelis de Graef, Heer van Polsbroeck,
Jan van de Pol.

Schepenen:

Bernard Schellinger,
Frans Riael,
Gilles Valckenier,
Jan Munter,
Roetert Ernst,
Willem Backer,
Jan Hulft,
Lambert Rynst,
Dirck Tulp.

Out-Burgemeesteren:

Gerret Schaep, Heer van Cortenhoef,
Cornelis Witsen,
Albert Paeter.

Out-Schepenen:

Roelof Bicker,
Jan van Waveren,

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 238.

Cornelis van Dronckelaer,
Gerret Rynst,
Symen van Hoorn,
Gerret Hasselaer,
Nicolaes Pancras,
Jan Blaeuw,
Cornelis van Vlooswijck,
Gerret Hellemont,
Nicolaes van Loon,
Hans Bontemantel.

Ende sijn bij eenparicheyt van stemmen gekooren tot Burgemeesteren:

Cornelis de Vlaming van Outshoorn,
Cornelis van Vlooswijck,
Dr. Nicolaes Tulp,

die tot haer uyt de afgaende Burgemeesteren hebben gecooren Cornelis de Graef, Heer van Polsbroeck." (Civ. en Mil. Reg. I p. 284—285.)

2 Februari 1656 [1]). — „Op de maeltijt (die gewoonelijck genaemt wert het loogemael [2]), alwaer jaerlijckx, op Vrouwendach, de Schout, Burgemeesteren, afgaende Burgemeesteren en Schepenen en afgaende Schepenen en alle de collegiën werden getracteert, vielen heftige woorden van Joores Backer, die door Burgemeesteren in plaets van Helmont Schepen was gemaeckt [3]), sich meest stellende teegen Maerseveen; want Spiegel had het ooch op Backer om (hem) Burgemeester te maecken, dat met het gevoelen van de andere Burgemeesteren niet overeenquam." (Civ. en Mil. Reg. I p. 287.)

„Burgemeester Tulp, op de voorseyde maeltijt in secretaryscaemer in discourse wesende met den ousten clerck, genaemt Vos, syde dat hij, Vos, de secretarissen te gauw

---

1) Over de verkiezing van Lambert Reynst tot Schout op 2 Februari 1656, vgl. Eerste deel, p. 2 en 14. In Civ. en Mil. Reg. I p. 286 vermeldt Bontemantel nog, dat Reynst met eenparige stemmen gekozen is; in Resol. Raad I, 2. p. 265 voegt hij daaraan toe: „te weeten, hij en swaeger Helmont stemmen par biencéange andere."

2) Een andere naam voor „Heerenmael." Zie eerste deel, p. 183, noot 2.

3) Vgl. Eerste deel, p. 14.

was en met veel proffijten doorging, oock dat (hij) sijn vaeder wel gekent had voor een slecht, eerlijck man; waerop den gemelde Vos antwoorde: dat was in die tijt, doen u broeder Dirck Pietersz. predicant te Sloeterdijck was."

„De regeeringe van 't voorleden jaer, alsoo Graef, als een seer wijs en faciel man wesende, Spiegel, als lest presideerende, scheen vrij wat wils te geeven, en de kerck, oversulx die tijt waernemende, in 't beroepen der predicanten toegelaeten wierde haer sin wat te volgen, soodat quaemen te beroepen eenen Petrus de Witte, staende tot Delft, een seer onrustich man, en (Andries [1])) Lansman, staende tot Lyden, wesende een discipel van den proffessor Voetius tot Utrecht, ende (Jacobus [2])) de Clerck, staende te Haerlem, die dry daegen voor sijn beroep getrout was met een dochter van Burgemeester de Vrij zaliger, welcke twee laeste al voor deesen alhier beroepen weesende, door Burgemeesteren, in die tijt weesende, waeren afgeslaegen [3]). Ende den gemelde Burgemeester Spiegel, als een maxime hebbende seer kerckx en predikants, meer saecken en faveuren de Leeraers en kerckenraet toegevoegt hebbende, is in 't particulier daervoor bedanckt, eenige daegen voor de tijt van de electie, waerop antwoorde dat binnen wynich tijts de kerck soude noch veel grooter diensten doen, meenende Joores Backer Burgemeester te maecken." — (Resol. Raad I, 2. p. 266—267.)

23 Maart 1656. — „Den 23sten Maert 1656 sterf Jacob Bas, regeerende Schepen en Raed, en wierde geremarqueert, dat seedert den jaere 1625, als wanneer Adriaen Cromhout overleet, geen regeerend Schepen was gestorven." (Civ. en Mil. Reg. I p. 294.)

11 Juli 1656. — „Den 11den Julij 1656 hebben Burgemeesteren, met advys van Out-Burgemeesteren, bekent

---

1) en 2) De voornamen, door Bontemantel niet genoemd, ontleen ik aan Wagenaar, Amsterdam II p. 144.

3) Deze zin loopt niet rond. Bontemantel zal wel bedoeld hebben: „alsoo in de regeeringe van 't voorleden jaer Graef, als enz. . . . . . . haer sin wat te volgen", is men komen te beroepen eenen Petrus de Witte enz.

gemaeckt aen (Nicolaas[1])) Hynsius, dat hem maeckten secretares extreordenares op een tractement van duysent guldens, sonder eenige emolumenten van secretary ordenares te sullen trecken; en is (aan) deselfde apparentie gegeeven, een secretaresplaets comende vacant te werden, (dat hem) voor gerecommandeert sullen houden. Sijn comptoir wierd geordonneert bove burgemeestercamer tot de charters van deselve, 't welck groote jalousie verweckte ter secretary als anders, te meer het een belastinge was en den raet daer geen kennisse van had; soodat niet meer dan een jaer of daeromtrent heeft gedient met minder vrucht dan apparentie, te meer met een juffrouw (Margaretha[2])) Wulle sich in trouwbelofte verbonden (hebbende), niet nae belofte heeft gedraegen, volgens vonnisse, daernae gevolcht, bij 't hof als (bij) commissaressen van houwelijxse saecken[3])." (Civ. en Mil. Reg. I p. 303.)

28 Januari 1657. — „Sondach den 28sten Januarius 1657. Presentibus Polsbroeck, Tulp en Vlooswijck, Burgemeesteren. Het gebet en previlegiën geleesen sijnde, sijn tot Raeden, in de plaetsen van Roelof Bicker, Jacob Bas, die byde gestorven sijn, en Hendrick Hudde Gerretsen, die Raetsheer in den Hoogen Raet is gemaeckt, met eenparige stemmen gecooren in desselfs plaetse Fredrick Alewijn, Cornelis de Vlaming van Outshoorn ende Jacob Jacobsen Hinloopen[4]). In den laesten wierd den 28sten Januarius 1655 eenige schrupule gemaeckt, alsof geen poorter was, niettegenstaende sijn vaeder Schepen en Raed is geweest; welcke schrupule met de resolutie, in date 30 Julij des-

1) en 2) De voornaam is in het HS. niet ingevuld.

3) De volgorde van de vonnissen is natuurlijk juist andersom. — Resol. Raad I. 2. p. 351 heeft: „Heeft maer omtrent een jaer in dienst geweest, alsoo in disgratie raeckte, ten deele wegens troubeloften met een Juffr. Wulle, als oock te groote correspondentie hebbende met andere vorsten en potentaten." (Heinsius was van 1654 tot 1655 onze resident geweest aan 't Zweedsche hof. Bij de talrijke reizen, die hij voor zijne philologische studiën deed, zal hij dikwijls de hulp van vreemde regeeringen noodig gehad hebben. Hierop doelt Bontemantel waarschijnlijk. Eerst in 1669 ging Heinsius als gezant naar Moscovië, in 1672 naar Oost-Friesland en Bremen.)

4) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 106, noot 4, 5 en 6.

selven jaers 1655, is wechgenomen, als hiervoore is te sien [1]).

De dry Raeden sijn den eet door den Heer Burgemeester Polsbroeck afgenoomen, waernae Outshoorn sijn plaets (heeft) genoemen als presideerende Burgemeester, sijnde aen de tafel. Nae het leesen der previlegiën heeft den Schout Lambert Rynst den raet den eet afgenoomen om de nominatie der veertienen te doen, en sijn daerop gestelt:

- Claes van Loon,
- Cornelis Geelvinck,
- Michiel Pancras,
- Frans Rijael,
- Jan Hulft,
- Coenraet Burch,

Jacob Jacobss. Hinloopen,
Jan Hartochvelt,
- Jan van Helmont,
Pelgrom ten Grootenhuysen,
Bernard Schellinger,
Willem Schrijver,
Fredrick Alewijn,
Dirck Spiegel.

Tegen Hartochvelt liep Pelgrom ten Grootenhuyse. Alewijn stemde Hartochvelt, waerover naederhant door Roetert Ernst wierde qualijck bejegent, alsoo, een litmaet sijnde, meede behoorde de litmaeten te stemmen, 't welck Hartochvelt niet en was, maer remonstrans [2]).

Burgemeesteren hebben, de veertienen van den secretares becomen hebbende, de seven Schepenen daeruyt gecooren, dewelcke sijn geweest daer de - voor staen." (Civ. en Mil. Reg I. p. 328—329.)

28 Januari 1658. — „Lunae den 28sten Januarij 1658. Presentibus Vlooswijck, Schaep, Maerseveen, Burgemeesteren, ende alle de Raeden, demptis Tulp, Backer, Hel-

---

1) Zie Tweede deel, p. 91—93.

2) Hetzelfde deelt Bontemantel in Resol. Raad II, 1. p. 11—13 en Civ. en Mil. Reg. I. p. 338 en 339 mede, als gebeurd zijnde bij de nominatie der veertienen op 28 Januarij 1658.

mont, die den 26sten deser overleeden was (en boeven de aerd stond [1])) Jacob Theunesz. van Straelen en Cornelis de Vlaeming. In de plaets van Jan Bicker, die overleeden was, is met eendracht van stemme gekooren tot Raed Cornelis Backer." (Resol. Raad II, 1. p. 11.)

„Andries Graef, als geen Raed sijnde, conde op het maecken van den Raed noch op de nominatie der veertienen niet weesen."

„Tot veertienen sijn genomineert:

- Fredrick Alewijn,
- Cornelis Backer,
- Jacob Jacobss. Hinloopen,

Jan Huydecooper,
- Nicolaes Pancras,
- Gilles Valckenier,
- Roetert Ernst,

Gerret Hasselaer,
Jan Blaeuw,
- Jochem Rendorp,

Cornelis Cloeck,
Jan Hartochvelt,
Hans Bontemantel,
Willem Schrijver.

De aengehaelde sijn door Burgemeesteren tot Schepenen gecooren." (Civ. en Mil. Reg. I. p. 338 en 339.)

„Burgemeesteren hebben den raet gecommuniceert, hoe dat den Outburgemeester Oetgens van Waveren, weesende dijckgraef van de Bovenkerckerpolder ende Middelpolder van den Nieuwen Amstel, sijn zoon Nicolaes op een onwettige manier tot poldermeester had gemaeckt, aengesien Burgemeesteren sijn Ambachtsheeren van hetselve destrict, en buyten haer kennisse 't selfde is gedaen, daer (sij) nochtans, neffens de Gedeputeerden van de Goodtshuysen, stemme in hebben; oock dat (hij) aen den Nes, boven Ouderkerck, een heck heeft gestelt, waer eenige gabelle of tol ontfangt, waervan octroy heeft becoemen

1) Daarom bleef zijne plaats bij deze verkiezing nog open. Zie hiervóór, Tweede deel, p. 72.

van de Staeten van Hollant, met reserve van eenige kaeden bequaem te houden, en heeft ter contrarye alles onbequaem gemaeckt, opdat genootsaeckt souden sijn alleen sijn heck te passeeren; ende verhoopt nu door de te maecken vaert op Gouda merckelijck meer voordeel van te trecken; noch dat op de reeckeninge van de polder al voor eenige jaeren de gelden, die de polder op intrest had, sijn afgereeckent, ende dat den gemelden Heer deselfde heeft ontfangen ende tot sijne lasten genoemen, ende evenwel de registers niet warden gesuyvert, soodat de landen blijven gehipotequeert en altijt aenspraeckelijck daervoor sijn. Daerbij comt, dat de landen, bij de stadt van den meergemelden Heer gecoft, buyten de St. Antones poort, soo binnen als buytens dijck, en betaelt, die moeten vrij gelevert warden; daer ter contrarie eenige lasten noch op staen en niet afgedaen sijn, welcke lasten behoorden in den vercoop aen de stadt, als coopers, bekent gemaeckt te sijn, opdat de penningen ofte lasten mochten betaelt warden en alsoo vrije landen moegen warden, daer nimant op heeft te spreecken. Op alle welcke saecken den gesyden Heer eenige corte onderrechtinge heeft gedaen, met wynich klem. Syde voorts: „dat is nu de tweede mael, dat soo ben gerencontreert tegen de verkiesing" [1]); ende alsoo varder op de voorseyde saecken soude worden geresolveert, soo is soolang uyt den raet gegaen in Burgemeesterscamer [2]). Ende is verstaen, dat sijne E. sal aengesyt warden, dat (hij), volgens stijle van vercoop der vaste goederen, de landen, aen de stadt vercoft, sal hebben vrij te leeveren, en alle de lasten, noch daerop staende, af te doen; die afgedaen sijnde, de registers te suyveren, opdat de stadt daer volcoemen eygenaers van moegen warden, te meer de penningen al lang en op sijn tijt betaelt sijn; oock de gelden van de polder voorsyt af te leggen, en alsoo te ontlasten en vrij te maecken, ende bij foute van dien, dat daerover sal geprocedeert warden als naer behooren; ende weegens het lichten of ontfangen

---

1) Vgl. de aanteekening op 13 Februari 1653, hiervóór.

2) Vgl. Tweede deel, p. 39 en 40.

der gabellen ofte tol aen het heck op de Nes, en het maecken van sijn soon Nicolaes tot poldermeester, is gestelt ter examen van Graef uit Burgemeesteren, Spiegel, Pol, van Hoorn en Valckenier. Op welcke resolutie den voorsyden Heer Oetgens door den secretaris weder is binnen ontboeden, ende nedergeseeten sijnde, is de resolutie sijn E. aengesyt, waerop versocht de saecke met den eersten mocht geëxamineert warden [1]).

Nota. De gewoonte is, dat de Heeren, die gecommitteert sijn ter Generalityt ofte andere collegiën, tegens de expiratie der dry jaeren Burgemeesteren gemaeckt worden, soodat sijn partije, als Andries Graef en andere, beschuldiginge inbrachten om hem daeruyt te houden" [2]). (Resol. Raad II, 1. p. 14 en 15.)

28 Januari 1659. — „Sijn tot veertienen genomineert:

Jan Riael Pieterss.,
- Jan Bernaerd Schaep,
- Nicolaes van Loon,
- Cornelis Geelvinck,
Jan Blaeuw,
- Jan Hartochvelt,
Symen van Hoorn,
- Hans Bontemantel,
Jan Huydecooper,
Cornelis Cloeck,
- Nicolaes Opmeer,
Michiel Pancras,
Jan van Helmont,
- Hendrick Hooft,

1) De zaak werd nader commissoriaal gemaakt op 9 November 1658. Eerst den 28sten Januari 1659 konden de commissarissen aan den raad berichten, dat zij met de zonen van Oetgens overeengekomen waren hoeveel stuivers „dat yder schuyt of waegen soude betaelen, en dat de voetgangers vrij souden sijn van alle tollen". De raad keurde dat goed. (Resol. Raad II, 1. p. 117 en 265.) — Men vindt deze overeenkomst in Groot Memor. IV fol. 182v°. Wie dit stuk wil vergelijken met Bontemantels aanteekening in Resol. Raad II, 1. p. 265, zal bevinden, dat Bontemantel den inhoud van de overeenkomst niet geheel juist meedeelt.

2) Bij de verkiezing van burgemeesteren op 1 Februari 1658 werd Oetgens van Waveren niet gekozen.

waeruyt Burgemeesteren tot Schepenen hebben gecooren de aengehaelde". (Civ. en Mil. Reg. I p. 357.)

17 Februari 1659. — „Is bij den crijsraet tot collonel gecooren Joores Jooress. Backer, in de plaets van Symen van Hoorn, die Burgemeester was geworden." (Civ. en Mil. Reg. I. p. 357.)

28 Januari 1660. — „Presentibus van Hoorn, Polsbroeck, Maerseveen en Spiegel, Burgemeesteren. In plaets van Jacob Teunesen van Straelen [1]), Albert Paeter en Cornelis van Dronckelaer sijn gekooren Jan van Hartochvelt, Pelgrom ten Groetenhuysen en Coenraet van Beuningen, alle met eenparichyt van stemmen." (Resol. Raad II, 1. p. 384.)

„Sijn genomineert tot veertienen:

- Dirck Spiegel,
- Nicolaes van de Cappelle,
- Pelgrom ten Groetenhuysen [2]),
- Gerret Hasselaer,
Sijbrant Valckenier,
Cornelis Backer,
Jan Hinloopen,
Michiel Pancras,
Coenraet Burg,
- Cornelis Cloeck,
- Fredrick Alewijn,
- Roetert Ernst,
Jan van Helmont,
Frans Riael,

alle met meerderheyt van stemme. De getuttelde sijn Schepenen gemaeckt." (Resol. Raad II, 1. p. 386.)

28 Januari 1661. -- „Sijn tot veertienen genomineert:

- Jan Jacobsen Hinloopen,
- Gilles Valckenier,
Cornelis Geelvinck,
- Jacob Boreel [3]),
Nicolaes Opmeer,

---

1) Zie hiervóór, Tweede deel, p. 72.
2) Vgl. Eerste deel, p. 296, noot 2.
3) Zie hierna, de aant. op 27 Januari 1662, tegen het einde.

Frans Riael,
Jan Blaeuw,
Coenraet Burch,
- Jochem Rendorp,
- Cornelis Backer,
- Jan van Helmont,
Jan Hartochvelt,
Jacob Trip,
- Nicolaes Pancras.

De aengehaelde sijn tot Schepenen gecooren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 425.)

27 Januari 1662. — „Den 27sten Januarius 1662 heeft den Heer van Polsbroeck versocht aen Bontemantel, of wilde, gaende nae de beurs, eens aencoomen. Omtrent half twaelf euren voor de deur coomende, vond daer staen (soo de coetsier syde) de coets van de weduwe de Willem. In huys comende, wierde door de dienstmaecht gelyt in de binnencamer, alwaer eenige tijt gewacht hebbende, is bij hem gecomen de Vrouw van Polsbroeck, doende eenige excuse ten opsicht dat (de) weduwe Rynst, vergeselschapt met noch een juffrouw, bij haer man beneen was, welcke juffrouwen waeren recommandeerende in faveure een saecke van Isaac Coymans, voor eenige daegen, sijnde den 24sten Januarij 1662, door Schepenenvonnisse geconfineert den tijt van ses jaeren in beslooten hechtenisse, ende ter expiratie van de ses jaeren gebannen ten euwigen daegen, niet alleen uyt deese stadt en de jurisdictie van dien een mijl in 't ronde, maer oock, vermogens den octroye van de West-Indische Compagnie, uyt de respective provintiën, onder de gehoorsaemhyt resorteerende, mitsgaders uyt de landen en plaetsen, die de gesyde Compaignie besit en noch sal comen te besitten, en voorts gecondemneert in een amende ofte mulcte van twintich duysent gulden, ten profijte als nae rechten, alsoo met de vijanden van de Compaignie in Guinea te veel correspondentie had gehouden [1]). De Vrouw van Polsbroeck syde voors, dat haer E. man (Bontemantel) had versocht bij hem te coomen, alsoo een

1) Vgl. Eerste deel, p. 264--272.

quaed been heeft, geincomoodeert door het poedegra; dat, alsoo de electie der Vroetschappen voorhanden was, ende dat gaeren sach dat Jacob Boreel, soon van de Heer ordinares ambassadeur in Vranckrijck, daertoe wierde geavanceert, soo waeren te raede geworden 't selve te communiceeren; waerop Bontemantel eenige tijt stil gestaen hebbende, heeft vorder gevraecht, of oock sijn stem had versyt en van ymant anders was aengesproocken, waerop antwoorde van neen, ende (vroech) of ymant anders in consideratie quam; waer sij syde van ja, dat den soon van Maerseveen in sijn vaeders plaets, die den 26[sten] October was gestorven, vast staet, ende in de plaets van Willem Schrijver, Jacob van Neck Jacobss. bij eenige Heeren, als Vlooswijck ende andere, (als sijnde de soon van Burgemeester Jacob van Neck zaliger) werdt op gespeculeert. Bontemantel meende best te sijn, dat Burgemeesteren het werck eens werden, om het respect te maintineeren, en dat noyt anders had gesien ofte Burgemeesteren sijn het werck eens geweest vóór de electie, ende dat niet liever soude sien dan de goede hermonie. De Vrouwe van Polsbroeck syde, niet wel is gedaen een Heer van respect te offenceeren, ende dat haer man veel op de recommandatie van den Heer van Purmerlant heeft gedaen, om hem, Bontemantel, tot Vroetschap en Schepen te vorderen, en anders daer noyt toe gecoomen soude hebben; daerop wierde geantwoort, dat een dienaer is met dankbaerheyt van den Heer van Polsbroeck. Mevrouwe syde, dat noyt hadde getwijffelt, of soude de sijde van haer man gevollicht hebben, en dat het behoorde in consideratie te neemen; waerop hij antwoorde wel van ter sijde eenige discourse had gehoort van Boreel en van Neck, maer van nimant in het parteculier daerover was aengesproocken, soodat, dit versoeck rauwelijck voorcomende, de speculatie daerover soude laeten gaen.

Onderwijlen de juffrouwen vertrocken sijnde, is nae achteren in de koocken, kelder ofte neercamer gelyt, vindende den Heer van Polsbroeck sitten bij het vier, ende heeft getoont de groote inclinatie, die heeft, om Boreel Raed te maecken, (seggende) dat geen exempelen weet, dat een Schepen, die Raed weesen can en van nimant

wegens de naemaechschap daeruyt gehouden werd, voorbijgegaen is, waerop (Bontemantel) antwoorde, dat het bij den andren wel past; ende ommesiende, sach de myt de glasen schueren, willende te kennen geeven, (dat) het wel soude passen, dat die uyt de camer ging, als van dusdanige saecken werd gesprooken; doch de Vrouwe van Polsbroeck syde: daer is niet aen geleegen. Voorts syde den Heer van Polsbroeck, dat niet geneegen is met woorden te laeten engageeren, maer de stem vrij en liber te laeten. Bontemantel syde, dat doen den voorleeden jaere Boreel op de veertienen wierde voorgeworpen, dat doen groote murmuratie en diversityt was, ende met stribbelinge de meeste stemmen bequam, ende dat voors de speculatie daerover soude laeten gaen; ende nae eenige verder discourse heeft Bontemantel sijn afschyt genomen, en is door de Vrouwe van Polsbroeck uytgelyt". (Civ. en Mil. Reg. I. p. 444—446.)

28 Januari 1662. — „Den 28sten Januarij 1662 is Bontemantel de eerste in de electiecamer geweest, en Vlooswijck, meede van de eerste sijnde, vraechde aen Bontemantel, of gestant soude doen de reeden, die gesproocken waeren op de maeltijt van excijsmeesteren? Waerop antwoorde, niet wel te weeten wat woorden dat gesproocken waeren, alsoo men daer vrolijck was; waerop den Heer Vlooswijck syde, dat (Bontemantel) soude gesyt hebben, dat niet can bedencken, hoe dat een eerlijck man Boreel soude connen stemmen tot Raed; waerop Bontemantel syde daer geen geheuchenisse van te hebben. Ja, ja, syde Vlooswijck, ghij bent omgepraet door den Heer van Polsbroeck, doen gistren in sijn huys waert. Bontemantel syde: Heer van Vlooswijck, ghij cont alles wel qualijck hebben; neen, syde Vlooswijck, ick ben daer wel van verseeckert, ende doet als een eerlijck man. Waerop antwoorde dat sijn gemoet soude quyten, ende aengaende de sechs woorde[1]), op de maeltijt gevallen, dat doen vroolijck waeren, en Burgemeesteren en Tresorieren was bedanckende voor de

---

1) „Sechs woorde" beteekent hetzelfde als wat straks volgt: „Woorde, onder een glaesje gesproocken."

maeltijt (die axcijsmeesteren, volgens out gebruyck, als reeckeninge gedaen is, gewoon sijn te hebben) en dat woorden, onder een glaesje gesproocken, geen acht op te maecken is. Neen, syde Vlooswijck, ghij waert noch nuchteren, en ging uyt de camer [1])." (Civ. en Mil. Reg. I. p. 446 en 447.)

„Saterdach den 28sten Januarius 1662, presentibus de Heeren Pol, Courtenhoef, Polsbroeck en Vlooswijck, Burgemeesteren, ende alle de Raeden, demptis Schellinger, van Hoorn en van Beuningen. Onderwijlen dat den raet bijeenquam, vielen eenige discoursen van dat Burgemeesteren niet eens waeren in 't maecken van de Raeden. Maerseveen stont vast in de plaets van sijn vaeder; maer over de plaets van Schrijver wilde Polsbroeck Jacob Boreel en de andere Jacob van Neck Jacobss. hebben. De discourse dus ende soo loopende, sijn de Heeren Tulp, Spiegel, Joores Backer ende Witsen versocht bij Burgemeesteren te coomen. (Burgemeesteren sijn gewoon meest altijt eenige der voorsittende Raeden, vóór het aengaen van de electie der Raeden en nominatie der veertienen, bij haer te laeten coomen, waeraen de intentie van haere E. E. werd bekent gemaakt.) De gesyde Heeren bij Burgemeesteren geweest sijnde en in de raetcamer comende, syde Tulp: concordia; Witsen morde en meende, soo naederhant syde, dat Polsbroeck het most gewaecht hebben ende sich niet van de andere hebben laeten overstaech smijten; want dit was een begin van de declinatie sijner authorityt, die in sommige haer oogen te groot was, alhoewel door hem geavanceert waeren. Volgens gewoonte het gebet gedaen en de previlegiën geleesen sijnde, hebben Burgemeesteren Tulp versocht (iemand) te stemmen tot Raed, die stemde Jannes Huydecooper, Heer van Maerseveen, in de plaets

---

1) Hier is later aan toegevoegd: „Op Donderdach den 26sten Januarij was de maeltijt van axcijsmeesteren op de Cleveniersdoelen, daer den pensionares de Groot meede was, alwaer Bontemantel te kennen gaf, tot van Neck geinclineert te sijn en niet tot Boreel, gelijck in 't stemmen heeft gebleecken; daerom was het wonder, dat sulx aen Vlooswijck niet te kennen gaf."

van sijn vader, die den 26sten October overleeden was; 't welck met eenparige stemmen wierde gevolcht. Daernae versochten Burgemeesteren aen Spiegel, dat geliefde sijn stem te geven tot de twee(de) Raets(plaats), die vacant was door het sterven van Willem Schrijver, den 17den October, dewelcke stemde Jacob van Neck Jacobss., 't welck voortliep tot aen Rynst, die stemde Jacob Boreel, met gevolch van Burch en noch een. Burgemeester Pol, beducht sijnde van dat Boreel meerder stemmen mochte crijgen, syde: „Burgemeesteren sijn eens op van Neck." Valckenier, op sijn tour adviseerende, syde, dat yts had te remarqueeren op Boreel (niettegenstaende naemaechschap sijn), 't welck wat confusie maeckte; maer het bleef daerbij, soodat in de plaetsen van Maerseveen ende Schrijver sijn tot Raeden in desselfs plaetse gecooren Jan Huydecooper ende Jacob van Neck Jacobss., byde Burgemeesterssoonen." (Civ. en Mil. Reg. I. p. 448 en 449.)

„Tot veertienen sijn genomineert:

- Nicolaes van Waveren,
- Nicolaes van Loon,
- Aernout Helmers Hooft,

Jan Hulft,

- Jan Huydecooper,
- Jan Munter,

Jan Blaeuw,

Jacob van Neck Jacobss.,

- Hendrick Roeters,
- Nicolaes van de Cappelle,

Hans Bontemantel,

Bernaerd Schellinger,

Sijbrant Valckenier,

Nicolaes Opmeer.

De aengehaelde sijn tot Schepenen gecooren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 449.)

1 Februari 1662. — „Presentibus Pol, Vlooswijck, Polsbroeck en Schaep, Burgemeesteren; Hasselaer, Roeters, Valckenier, Pancras, Rendorp, Helmont, Backer, Jan Hinloopen, Boreel, Schepenen; Witsen, Spiegel en Outshoorn, Out-Burgemeesteren; Joores Backer, Jan van Waeveren, Schellinger, Riael, Burg, Blaeuw, van Loon, Bon-

temantel, Hulft, Hooft, Alewijn, Hartochvelt en van de Capelle, (Out-Schepenen), ende hebben gekooren met eendracht van stemmen Hooft, Witsen en Outshoorn tot Burgemeesteren [1])." (Resol. Raad II, 1. p. 538.)

28 Januari 1663. — „Presentibus de Heeren Hooft, Outshoorn, Witsen en Polsbroeck, Burgemeesteren, en alle de ses en dartich Raeden, demptis Alewijn en Cornelis Backer. Sijn tot veertienen genomineert:

- Roetert Ernst,
Vincent van Bronckhorst,
- Jacob Jacobsen Hinloopen,
- Jan Hulft,
Jan ten Grootenhuysen,
- Willem van Loon,
- Coenraet Burch,
Jan Blaeuw,
- Jan Hartochvelt,
Jan van Waveren,
Sijbrant Valckenier,
Jan van Helmont,
Jacob van Neck Jacobsen,
- Gerret Bors.

De aengehaelde sijn tot Schepenen gecooren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 470.)

28 Januari 1664. — „Maendach den 28sten Januarius 1664. Presentibus van Hoorn, Outshoorn, Pol en Spiegel, Burgemeesteren, ende alle de Raeden, demptis Tulp, Polsbroeck en Alewijn. Sijn tot veertienen genomineert:

Frans Riael,
- Jan Blaeuw,
- Nicolaes van de Cappelle,
Gerret Hasselaer,
- Vincent van Bronckhorst,
Jan van Helmont,
Cornelis Backer,
Jan Hinloopen,

---

1) Vgl. over deze verkiezing Eerste deel, p. 97 en 98. — In Civ. en Mil. Reg. I p. 451 wordt ook Munter genoemd als een der bij deze verkiezing aanwezige oudschepenen.

- Dirck Spiegel,
- Nicolaes Pancras,
Jacob van Neck Jacobss.,
- Cornelis Cloeck,
- Nicolaes van Loon,
Sijbrant Valckenier.

De aengehaelde sijn gecooren." (Civ. en Mil. Reg. I p. 517.)

Op 4 Februari 1664 werd Cornelis Witsen gecommitteerd in de Generaliteit en Gerrit Bicker, heer van Swieten, in de rekenkamer van Holland. Over deze stemming schrijft Bontemantel:

„In deese omvraege stemden Burgemeesteren eerst, dat noit heb gesien, alsoo Burgemeesteren vraegen aen den ousten Raed, die geen Burgemeester is, wie dat gelieft te stemmen, dewelcke dan vraecht tot wie Burgemeesteren geinclineert sijn, ofte vraecht haer advys; oock wel somtijts stemt sonder advys aen Burgemeesteren te vraegen." (Civ. en Mil. Reg. I p. 520.)

28 Januari 1665. — „Presentibus Hooft, van Hoorn, Cortenhouf en Graef, Burgemeesteren, en alle de Raeden, demptis Alewijn ende van Beuningen. In de vacante plaets van Cornelis de Graef is met eendrachtige stemmen gecooren Andries de Graef." (Resol. Raad II, 2. p. 96.)

„Sijn genomineert tot veertienen:

- Dirck Tulp,
- Claes van Waveren,
Gerret Bors [1]),
- Hendrick Roeters,
Pieter Schaep,
- Aernout Helmers Hooft,
Jan Hulft,
- Jan Huydecooper,
Sijbrant Valckenier,
Willem van Loon,
Hans Bontemantel,
- Jacob Jacobss. Hinloopen,

1) Gerrit Bors (van Waveren) is Schepen geworden na den dood van Jan van Helmont, die 17 Juli 1665 overleed.

Jan Hartochvelt,
- Jan van Helmont."

29 Januari 1665. — „Den 29sten Januarius 1665 hebben Burgemeesteren volgens gewoonte met Schepenen gecommuniceert, door haer president, wien soude tot Burgemeesteren stemmen. Burgemeester Hooft wilde tot nieuwe hebben Gerret Hasselaer, ofte Hasselaer en Valckenier tegelijck. Coertenhoef, van Hoorn en Graef wilden Valckenier alleen tot nieu Burgemeester hebben. Schepenen, siende Burgemeesteren den anderen niet conden verstaen, ende meede niet eens sijnde, sijn geschyden, yder partij van gevoelen sijnde, dat de meeste stemmen soude hebben. (Dat niet overeencoomen, gebeurt selden en spendeert de autorityt van Burgemeesteren.)" (Civ. en Mil. Reg. I p. 536.)

1 Februari 1665. — „Presenten op de electie van Burgemeesteren:

Burgemeesteren	Hooft.
	van Hoorn.
	Courtenhoef.
	Graef.
Schepenen	Burch.
	Roeters.
	Pancras.
	Blaeuw.
	Nicolaes van Loon.
	van de Cappelle.
	Cloeck.
	Spiegel.
	Bronckhorst.
Out-Burgemeesteren	Witsen.
	Pol.
	Tulp.
	Vlooswijck.
Out-Schepenen	Joores Backer.
	Jan van Waveren.
	Schellinger.
	Riael.
	Valckenier.
	Hasselaer.

Out-Schepenen { Bontemantel. Huydecooper. Rendorp. Helmont. Geelvinck. Hinloopen. Cornelis Backer. Hartochvelt. Bors.

De eerste omvraech stemde Hooft tot Burgemeester Gerret Hasselaer; van Hoorn, Cortenhoef en Graef stemmen Gillis Valckenier, en voors liepen de stemmen over en weeder, doch Valckenier bequam de meeste stemmen.

De tweede omvraech stemde van Hoorn de eerste en syde: Hendrick Dircksen Spiegel, dat eenparich wierde gevolcht.

Cortenhoef voor de derde stemde Cornelis van Vlooswijck, doch Gerret Hasselaer haelde het over met één stem [1]), soodat tot Burgemeesteren wierden gecooren:

Gilles Valckenier,
Hendrick Dircxs. Spiegel,
Gerret Hasselaer,

dewelcke tot haer geassumeert hebben uyt de afgaende Burgemeesteren Gerret Schaep, Heer van Coertenhoef." (Civ. en Mil. Reg. I p. 536 en 537.)

Vóór de verkiezingen van 1666. — „Burgemeester Spiegel, voor deesen met Burgemeester Valckenier in één caproen sijnde, van lange tijden af al, doen Schepenen waeren, heeft die sijde verlaeten en (is) met Hasselaer en Hooft eens geworden. Pancras, bespeculeerende Valckeniers sijde, niettegenstaende Vlooswijck en Andries Graef van die kant waeren, begeeft sich aen de kant van Spiegel, en om in sijn gunst te coomen, induceert Corver van sijn secretareschap af te staen, en (belooft hem) Raed en Schepen te maecken, om alsoo de soon van Spiegel in de plaets te connen coomen [2]). Valckenier, sulckx merckende, treckt

1) De stem van Bontemantel deed „de balance nae Hasselaer overslaen". Zie hierna, p. 138.

2) Pancras had ook plan om „een nicht, genaemd Cruysvelt, aen een andre soon van Spiegel uyt te hijlicken." (Resol. Raad III, 1. p. 128.)

Pancras van die sijde af, met beloften, soo men syde, van (hem) Burgemeester en Bewinthebber te maecken van de Oost-Indische Compaignie, die sich daertoe in liet, alsoo van Spiegel alleen, soo men meende, toeseg-ginge had van Burgemeester te maecken [1]).

Pancras, alsoo aen de sijde van Valckenier sijnde, is eenige daegen voor de electie gegaen bij Bontemantel en (heeft) gesyt, dat van opini was, dat Burgemeesteren en Schepenen het werck niet eens souden weesen, alsoo Spiegel en Hasselaer en wellicht Courtenhoef sullen staen op Vlooswijck en Hooft en Tulp, en Valckenier sal staen op Vlooswijck, Tulp en Graef, versoeckend dat hij op Graef wilde gaen; waerop Bontemantel antwoort, dat (het) beste (was, dat zij) het werck eens waeren, doch soo sulx niet wilde sijn, soo gaf te kennen, doch sonder aenga-giement, dat tot Graef inclineerde.

De Vrouw van Purmerlant [2]), versocht sijnde door de

---

1) In plaats van de laatste 16 regels leest men in Resol. Raad II, 2. p. 582 het volgende: „Valckenier had in 't parteculier Spiegel versocht, aen sijn sijde te willen weesen, ende 't samen eens te sijn, met ver-seeckeringe hem en sijn famillie te vorderen in alle gelegenthyden, doch Spiegel meende het hoeckje te boven te weesen en sloech het af, waerover Spiegel uyt het spel raeckte en altemet door Valckenier hart is bejegent. De haen, die wint, die craeyt. Valckenier quam het houckje boven. Pancras was van opini, dat Spiegel soude baes blijven, en had Corver beweecht om sijn secretares(schap) af te staen, opdat Spiegels soon soude in de plaets coomen, om alsoo in Spiegels gratie sijnde, Burgemeester te worden, jae wierd gelooft (dat) daertoe beloften waeren. Valckenier, hier achter comende, trock Pancras met grooter beloften wederom van Spiegel af, te weeten van Burgemeester en Bewinthebber te maecken; doch met het secretaresschap was het soo veer gecoomen, dat Corver daer niet anders conde doen dan qui-teeren, met die beloften, dat Schepen en Raed soude werden gemaeckt."

Nog leest men in Resol. Raad II, 2, op een blaadje, ingeplakt tus-schen p. 582 en 583: „In deese tijt trocken Graef, Valckenier en Rynst één lijn tegen Hasselaer, Spiegel en Hooft, met heevichyt; en eenige jaeren daernae is met grooter heevichyt Graef, Hasselaer, Hooft, Rynst, Vlooswijck teegen Valckenier, en door de verandering van den prins wierd Valckenier de baes."

2) „De Vrouwe van Purmerlant, naegealieerde van de Vrouwe van Polsbroeck, swagerin van Andries Graef." — (Resol. Raad II, 2. p. 582—590.)

weduw Polsbroeck, recommandeerde aen Bontemantel van Graef te willen stemmen, daerop antwoorde, dat, soo Hooft Burgemeester werd, soo blijft Spiegel Out-Burgemeester [1]), en soo Graef Burgemeester werd, soo blijft Valckenier Out-Burgemeester, en soo bij sijn speculatie niet gaere soude sien, dat Spiegel en Tulp tegelijk Burgemeesteren souden sijn [2]), en oversulckx gaf te kennen de sijde van Graef soude houden, doch meede sonder engaegiement. Wynich daegen daernae quam Hasselaer Bontemantel in 't gemoet op straet, recommandeerende Hooft te willen stemmen, die antwoorde (dat hij, Hasselaer,) te laet school quam en (dat hij, Bontemantel,) te seer verplicht was aen de Vrouwe van Purmerlant en bij gevolch de sijde van Graef (soude houden). Hasselaer syde, dat de civilityt de oorsaeck was dat niet eer had gesproocken, doch Bontemantel, sijn schouderen ophaelende, presenteerde in andere saecken sijnen dienst." (Civ. en Mil. Reg. I p. 561—562.)

28 Januari 1666. — „De previlegiën geleesen sijnde en den Schout den eet aen den raet afgenomen (hebbende) ende gecomen (sijnde) tot de nominatie der veertienen [3]), quam Jacob van Neck Jacobss. in de camer. Valckenier, als presideerende van Burgemeesteren, besnaude hem wacker, seggende dat die nae het luyden van de clock quam, niet placht ingelaeten te werden (als den raet vergaedert is, plach de boode, die de camer bewaert, die toe te sluyten en de sleutel uyt de deur te trecken) en

1) „Out-Burgemeester" beteekent hier: Burgemeester, die voor het tweede jaar aanblijft. Vgl. Eerste deel, p. 162, noot 1.

2) „Ende alsoo, door de meenichfoldige weldaeden, van de Vrouwe van Purmerlant genooten, ende (omdat ik) door haer man in regeeringe gecoomen was en (hij), soo lang in 't leeven had gebleeven, van voorneemen was mijn verder te verheffen, soo oordeelde ick, alsoo de welstant van de stadt oock volgens mijn kennisse mijn daertoe verplichte, dat wellicht het versouck soude connen in regard genoomen en op gespeculeert werden, alles seggende met voorsichtige woorden, sonder te verbinden." (Resol. Raad II, 2. p. 582—590.)

3) Over de aan deze nominatie voorafgaande vroedschapsverkiezing op 28 Januari 1666, waarbij Jan Corver en Pieter Schaep tot raad benoemd werden, zie Eerste deel, p. 165, en Tweede deel, p. 51 en 52.

is al morrende gaen sitten. Sijn tot veertienen genomineert:

- Nicolaes Opmeer [1],
- Pieter Schaep,
- Cornelis Backer,

Frans Rael,

- Cornelis Roch,

Pieter de Graef,

- Jan Corver,

Nicolaes van Vlooswijck,
Jan Munter de Jonge,

- Vincent van Bronckhorst,

Jan ten Grootenhuyse,
Willem Blaeuw,
Jacob van Neck Jacobss.,

- Roetert Ernst."

Tusschen 28 Januari en 1 Februari 1666. — „Nae de nominatie der veertienen, alwaer Bontemantel Pieter Graef had afgesmeeten en Jan Hulft gestempt, waeruyt de sijde van Graef besloot hem niet gunstich te weesen, quam de Vrouw van Purmerlant wederom tot Bontemantel, de saecke recommandeerende, haer eenichsins misnoecht toonende dat (Bontemantel) Pieter de Graef [2]) had afgesmeeten, soodat (sij) beducht was (dat hij) de sijde van Graef niet soude houden, waerop (hij) antwoorde, dat (hij) met studie en ten besten Pieter Graef had afgesmeeten, doch dat onder de hant wel conde aen Graef bekent doen maecken, dat tot sijn E. inclineerde.

Yder cant socht sijn bande wel te beleggen, en scheen de saecke op wynich stemmen te sullen aencoomen. Hasselaer sont Gerret Bontemantel bij sijn broeder, laetende seggen, alsoo al seventien stemmen aen sijn sijde had, (dat hij) het werck meende baes te sijn, ende soo (Bontemantel) niet conde resolveeren Hooft te stemmen, dat geliefde van de electie te blijven; doch bequaem antwoort, dat sulx niet conde doen.

---

1) Toen Opmeer op 12 Juli 1666 gecomm. werd in de Admir. van Amsterdam, werd Jan ten Grootenhuizen in zijne plaats Schepen.

2) „haer neef Pieter de Graef, soon van de Heer van Polsbroeck". (Resol. Raad II, 2. p. 582—590.)

De Vrouw van Purmerlant ging voor de darde mael bij Bontemantel, versoeckende de cant van Graef niet te willen verlaeten, alsoo hadden hooren seggen dat door Hasselaer afgetrocken was; doch gaf noch te kennen van te persisteeren. — Gerrit Bontemantel heeft sijn broeder nochmael versocht ten dienste van Hasselaer te willen thuysblijven, alsoo het op één stem scheen te sullen aencoomen, doch bequam wederom antwoort, dat van de electie niet conde blijven met gemoede, ende aen de sijde van Graef was verobligeert. Gedurende die conferentie wierde gesyt, dat eenige Heeren in de camer waeren om (Bontemantel) te spreecken, en (hij) vond daer Pancras en de president Blauw neffens Andries Graef, seggende dat Burgemeesteren en Schepenen (volgens gewoonte) hadden getracht het werck eens te werden, doch niet connen accordeeren, en alsoo waeren geschyden omtrent de klocke ses euren, rondelijck verclarende, nae haer E. reeckeninge, dat het op één stem soude aencoomen, en hem verseeckerende, dat Valckenier, van Hoorn, Outshoorn, Witsen en Vlooswijck altijt sullen geneegen blijven mijn[1]) ende de mijnen dienst te doen, ende soo mocht hellen aen de sijde van Hasselaer, ten opsicht van sijn broeder Fredrickx kindren, die naemaechschap van Hasselaer en Hooft sijn, dat last hadden hem te verseeckeren bij hanttastinge, dat (deselfde) voor gerecommandeert souden houden en nae gelegenthyt beneficeeren, daer hem de hand op gaeven. Graef verseeckerde hem, Bontemantel, meede met groote woorden, dat hem en de sijne altijt op vermaeninge dienst (soude) doen en avanceeren, in gevalle vast op sijn stem mochte gaen; waerop tot antwoort bequaemen, dat het hem tot in 't harte seer deede, dat de regeeringe soo oneenich was en niet conde accordeeren in 't maecken van Burgemeesteren; dat het een quaet geruchte maeckt onder de gemoederen en gemeente, ja oock door 't gansche lant, en dat het beginselen sijn tot grooter scheuringe; dat het voorleeden jaer meede op één stem aenquam en door sijn stem de balance nae Hasselaer deede overslaen, soodat

1) Bontemantel spreekt meestal van zich zelven in de derde persoon, een enkele maal echter ook in de eerste.

niet anders werd gepractiseert dan door cuyperije den een den andren de voet te lichten, dat de geslachten doet verbitteren; maer de saecke nu soo leggende en alsoo moeten geconsidereert sijnde, soo vond hij, Bontemantel, sich verwondert, dat aen sijn getrouwicheyt waeren twijffelende, alsoo aen de Vrouwe van Purmerlant en (aan) Pancras genoch was te kennen gegeeven de inclinatie tot Graef, ende dat Hasselaer ten dien eynde had gewygert; dat Burgemeesteren voorschreeven was bedanckende voor haer genegenthyt en dat de effecten daervan hoopte te sien; dat altijt heeft getracht nae de gunst der Heeren, alsoo veel kindren heeft en oock broederskindren, en dat sijn ouste soon begint in jaere te klimmen [1]). Nae verder recommandatie en aenhouden heeft gesyt, absolute reeckening op sijn stem geliefden te maecken, en daertoe niet soude (na)laeten te compareeren, waerover groot genoegen naemen, en gaf yder mijn de hand tot bevestinge der presentatiën met blijtschap en sulcke exclamatie, dat daerin verwondert was [2]).

Het was wel slecht van Bontemantel, dat (hij), alsoo het op sijn stem aenquam, niet yts bedong; gelijck men syde, dat Maerseveen een Bewinthebberschap van Oost-Indiën wierde toegesyt, waermede van de sijde van Hasselaer is afgetrocken, aen wien het woort van sijn stem gegeeven had, soo Hasselaer naederhant tegen Bontemantel heeft verhaelt" [3]). (Civ. en Mil. Reg. I p. 562—565.)

1) „ende altijt genegen was geweest mijn in de gunst van Burgemeesteren te insinueeren, te meer niet alleen neeven ofte kinderen van mijn broeder heb, maer oock selfs met een huys vol kinderen ben belast, en oock een soon heb, die al tot sijn jaeren begint te coomen, soodat die alle voor gerecommandeert aen haer E. sal houden." (Resol. Raad II, 2. p. 582—590.)

2) „en gaven yder mijn de hant met soo groote affectie en blijdschap, dat daerin verwondert was, selfs tot op de straet toe, waeruyt oordeelde, dat noyt vaste reeckeninge op mijn stem hebben durven maecken." (Ibidem.)

3) „(Huydecooper) wort gesyt Hasselaer sijn stem toegesyt te hebben, doch door beloften van (hem) Bewinthebber te maecken van de Oost-Indische Compaignie overging aen Graef sijn sijde, gelijck oock eenige tijt daernaer Bewinthebber geworden is. Doch andere seggen, dat Bewinthebber is gemaeckt om, Rynst Burgemeester sijnde, hem Schout

1 Februari 1666. — „Electie der Burgemeesteren.
Presentibus als volcht:

Burgemeesteren.

Valckenier	stemde	Andries Graef.
Cortenhoef	„	Hendrick Hooft.
Spiegel	„	Hooft.
Hasselaer	„	Hooft.

Schepenen.

Pancras	stemde	Graef.
Blaeuw	„	Graef.
Tulp	„	Hooft.
Huydecooper	„	Graef.
Hinloopen	„	Graef.
Aernout Hooft	„	Hooft.
Bors	„	Graef.

Out-Burgemeesteren.

Witsen	stemde	Graef.
Pol	„	Hooft.
Vlooswijck	„	Graef.
Outhoorn	„	Graef.
Graef	„	Pol.
van Hoorn	„	Graef.
Hooft	„	Pol.

---

te maecken en Rynst Bewinthebber; doch hij, Huydecooper, Bewinthebber sijnde, en Rynst Burgemeerster, heeft het bewinthebberschap niet willen afstaen; onderwijlen is een Bewinthebber gestorven en Rynst in de plaets gecoomen. Leest annotatiën van den Raet 1670 fol. 404." (ibid.) Op de aangehaalde plaats (Resol. Raad III, 1. p. 404) leest men: „Valckenier syde mijn in Den Haech, in November 1670, dat lang voor de cuyperijen in den jaere 1666 Maerseveen bij hem gecoomen was en gesyt (had), dat lang genoch was geweest Hasselaers vrint sonder danckbaerhyt, ende (dat hij) in de aenstaende verkiesinge was tot sijn E. diensten, en dat eenige tijt daernae een bewinthebberschap opengecoomen sijnde, 't selfde aen hem, Maerseveen, heeft gepresenteert en oock gemaeckt." Hier is later aan toegevoegd: „dit sijn praetjes, want Maerseveen wierde door die belofte afgetrocken van Hasselaer, tegen toeseegginge in den jaere 1667."

Out-Schepenen.

Joores Backer	stemde	Hooft.
van Waveren	„	Hooft.
Schellinger	„	Hooft.
Riael	„	Graef.
van Loon	„	Hooft.
Munter	„	Graef.
Roetert Ernst	„	Hooft.
Bontemantel	„	Graef.
Hulft	„	Hooft.
Rendorp	„	Hooft.
Cornelis Backer	„	Hooft.
Hartochvelt [1])	„	Hooft.
Opmeer	„	Graef.
Cappelle	„	Graef.
Boreel	„	Graef.
Bronckhorst	„	Graef.

Andries Graef 17 stemmen
Hooft 15 „
Pol 2 „
———
34.

Vlooswijck, Tulp } met eenparige stemmen.

---

1) „Den 27sten Julij 1670, smiddach in Den Haech over tafel sittende en praetende van Docter Jan Hartochvelt, Raed en Out-Schepen, syde Burgemeester Pancras, dat (hij) in den jaere 1666, doen men cuypte om Graef en niet Hooft Burgemeester te maken, had gepractiseert, soo met de stemmen niet conde te boven comen, dat door opmaeken van een siecke omtrent den Overtoom, Hartochvelt aldaer soude werden ontbooden en op de wederomcomst op een wagen geset, en dat den voerman, in plaets van nae de stadt te rijden, soude opgemaekt hebben van te rijden nae Amsterveen, en (dat hij Dr. Hartochvelt) alsoo buyten de electie (zou) gehouden hebben; aen dit overlech is de gauwichyt van den Heer Pancras te sien, en conden de Heeren Maerseveen, Bontemantel, Corver en pensionares Hop van lachen niet onthouden over sulck een practijq." (Bontemantel, Notulen Staten v. Holl. 1670 p. 261.) Zooals blijkt uit bovenstaand verslag van de burgemeestersverkiezing op 1 Februari 1666 was Hartochvelt toch daarbij tegenwoordig. — Bij Fruin, Coenraet Droste enz., aant. op vs. 6485, worden soortgelijke verkiezingsanecdoten meegedeeld.

Welcke dry Burgemeesteren hebben uyt de afgaende Burgemeesteren tot haer gecooren Gilles Valckenier." (Civ. en Mil. Reg. I p. 565.)

2 Februari 1666. „Den tweeden Februarij 1666, op de maeltijt, genaemt in de wandeling het loogenmael, (alwaer sijn den Schout, sit alleen boven aen, Burgemeesteren, Schepenen, Out-Burgemeesteren en alle subalterne bancken, in ordre,) vielen veel schempreeden, voornaementlijck tusschen Vlooswijck en Hooft [1]). Joores Backer [2]) syde, (dat hij) sich met geen cuyperijen had gemoit noch nimant gerecommandeert. Pancras antwoorde, dat het praetjes waeren, alsoo (hij) Jan van Waveren smorgens van sijn bet had gehaelt en aen sijn sijde (was) gebleeven, vreesende dat omgepraet soude werden; en dat (hij, Pancras,) wel licht soude bewijsen, dat (Joores Backer) op een plaets de stem op Hooft had besoliciteert en in 't recommandeeren gesyt, dat men wel moet voor sich sien, want soo Andries Graef Burgemeester wort en bij gevolch die partij comt booven te drijven, dat het een tirannige regeeringe sal weesen." (Civ. en Mil. Reg. I p. 565.)

4 Februari 1666. — „Donderdach den 4den Februarij 1666, presentibus Valckenier, Tulp, Vlooswijck en Graef, Burgemeesteren. Gerret Hasselaer is in de plaets van Tulp gecommitteert in de Gecommitteerde Raeden; Hendrick Hooft is gecommitteert in de Admiralityt [3]), in plaets van Vlooswijck; ende soo wierden de voorschreeven Heeren tegen haer meeninge voor dry jaeren vastgestelt [4])". (Civ. en Mil. Reg. I p. 561—566.)

12 Juli 1666. — „Is de Heer Burgemeester Tulp bij den raet gemaeckt scholarch, in de plaets van den overleeden Heer van Cortenhouf." — „Burgemeester Tulp is door Burgemeesteren gemaeckt Commissaris poletiq in den

---

1) „apparent omdat de laeste geen Burgemeester was geworden, ende (men) hem naer Den Haech in de Gecommitteerde Raeden (wilde) committeeren, om (hem) alsoo dry jaeren vast te stellen, daer geen genegentheyt toe heeft". — (Resol. Raad II, 2. p. 582—590.)

2) „een roemertje inhebbende" (Ibidem).

3) Nl. in het College van Amsterdam.

4) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 165, noot 4.

kerckenraet, in de plaets van den Heer van Cortenhouf." (Civ. en Mil. Reg. I p. 582 en 583.)

4 November 1666. — „Den 4den November 1666 is bij de groote crijsraet Nicolaes Pancras gemaeckt collonel in de plaets van Joores Backer, die den 24sten October was gestorven." (Civ. en Mil. Reg. I p. 595.)

28 Januari 1667. — „In plaets van Gerret Schaep, Heer van Cortenhoef, en Joores Jooress. Backer, die overleeden sijn, en Coenraet Burgh [1]), die Groot-Tresorier is geworden, sijn (tot Raeden) gekooren Vincent van Bronckhorst, Jannes Hudde Gerretss. en Cornelis Graeflant." (Resol. Raad II, 2. p. 716.)

Den Schout Lambert Rynst heeft den raet beëedicht tot de nominatie der veertienen. Hooft sustineerde, dat den Schout den eet meede most afgenoomen werden, waerop repliceerde, dat den eet syt: *wij* sweeren, dat is den ganschen raet, daer een lit van is. Ende sijn genomineert:

- Jan Six,
Pieter de Graef,
- Nicolaes van de Cappelle,
- Willem Blaeuw,
- Jan van Waveren,
Jacob van Neck Jacobss.,
Gerret Bors,
- Cornelis Graeflant,
Hans Bontemantel,
Jannes Hudde Gerretsen,
Adriaen Jooresen Backer,
Jan Hulft,
- Jacob Boreel,
- Jan Munter de Jonge.

De gestipte sijn Schepenen gemaeckt." (Civ. en Mil. Reg. I p. 603.)

1 Februari 1667. — „Dynsdach den eersten Februarij 1667. Door Burgemeesteren, Schepenen, Out-Burgemeesteren en Out-Schepenen, die volgens de previlegiën op die

---

1) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 1 en 2.

electie moogen coomen, sijn met eenparige stemmen tot Burgemeesteren gecooren:

Cornelis Witsen,
Symen van Hoorn,
Lambert Rynst,

dewelcke uyt de afgaende Burgemeesteren hebben gecooren Andries de Graef." (Civ. en Mil. Reg. I p. 603.)

14 Maart 1667. — „Den predicant Lourentius is bij den raet gemaeckt schoollarq in de plaets van den proffesser Sigwardes, die gestorven is." (Aant. v. versch. zaken I.)

23 Augustus 1667. — „Presentibus Rynst en Graef, Burgemeester Witsen sijnde Schout, en van Hoorn doot. Is door Burgemeesteren Rynst en Graef, alle de Schepenen ende Pol, Vlooswijck, Outshoorn, Hooft en Valckenier, Out-Burgemeesteren, ende Out-Schepenen Bernard Schellinger, Frans Riael, Nicolaes Pancras, Nicolaes van Loon, Hans Bontemantel, Jan Hulft, Jan Huydecooper, Jochem Rendorp, Cornelis Geelvinck, Jacob Jacobss. Hinloopen, Jan van Hartochvelt, Dirck Spiegel, Aernout Hooft, Gerard Bors, Jan Corver, Cornelis Roch, Pieter Schaep en Jan ten Grotenhuysen gecooren met eenpaerige stemmen Nicolaes Pancras tot Burgemeester, in plaets van Cornelis Witsen, die regeerende Burgemeester was en Schout was gemaeckt door den raet den 9den Augustus 1667 [1])". (Resol. Raad II, 2. p. 797.)

6 September 1667. — „In de plaets van Burgemeester van Hoorn, die den 19den Augusti gestorven is, is Burgemeester Rynst gemaeckt Ambachsheer van Amsterveen, ende Roeter Ernst schoolarch." (Resol. Raad II, 2. p. 809.)

22 October 1667. — „Is bij de groote crijsraet Jan van Waveren gemaeckt Collonel in de plaets van Nicolaes Pancras, die den 23sten Augusti Burgemeester was geworden." (Civ. en Mil. Reg. I p. 629.)

28 Januari 1668. — „In de plaets van van Hoorn († 19 Augustus), Cloeck († 5 December) en Spiegel († 18 April) sijn tot Raeden gecooren Jan Hulft, Jan ten Grootenhuysen en Jacob Boreel."

---

1) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 4 en 5.

Aangaande de verkiezing van Boreel is op een ingevoegd stukje papier het volgende aangeteekend:

„Op de begraffenis van Jan Hulft, een der (in 1672) geëxcuseerde Heeren, den 4den Januarij 1678, verhaelde Jan Six, Out-Schepen, dat sijn behoutvaeder Nicolaes Tulp in den jaere 1667 voorbij sijnde gegaen en Graef tot president-Burgemeester gecooren, dat, daerover te onvreede sijnde, (sich) van de weescamer excuseerde, soodat buyten employ bleef; dat qualijck wierde opgenomen en meenden (Burgemeesteren hem) voort buyten employ te laeten. Doch een der Burgemeesteren syde tegen Tulp, dat (sij) sulx met hem voor hadden, doch soo (hij) geliefde Jacob Boreel tot Raed op te werpen, dat (sij) het souden wederom intrecken en (hem) Tresorier maecken, hetwelck (hij) aennam door intercessie van sijn swaeger Jan Six voorschreven [1])". (Resol. Raad II, 2 p. 860.)

28 Januari 1668. — „Nae het leesen der previlegiën tot de nominatie der veertienen, ende den eet door Schout Witsen den Raeden afgenomen sijnde, sijn genomineert:

- Pieter de Graef,
- Jan Corver,
- Leonard Ranst,
- Jannes Hudde,
- Jan Hulft,
- Coenraet van Beuningen,
Jacob van Neck Jacobss. [2]),
Aernout Helmers Hooft,
Claes Haringcaspel,
Nicolaes van Loon,
Cornelis Backer,
Dirck Tulp,
- Hans Bontemantel,
Cornelis Roch.

Burgemeesteren hebben de aengehaelde gekooren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 635 en 636.)

1 Februari 1668. — „Presentibus Rynst, Graef en Pan-

1) In 1668 is Tulp tot Thesaurier-ordinaris benoemd.

2) Jacob van Neck Jacobsz. werd op 11 Augustus 1668 schepen in de plaats van van Beuningen. Zie hiervóór, Eerste deel, p. 293.

cras, Burgemeesteren. Den Outraet vergaedert sijnde, te weeten: 3 Burgemeesteren, 8 Schepenen, 5 Out-Burgemeesteren en 21 Out-Schepenen, sijn gecooren tot Burgemeesteren Gillis Valckenier, Cornelis van Vlooswijck, Cornelis de Vlaming van Outshoorn, met eenparige stemmen, uytgenomen Hooft stemde in plaets van Vlooswijck Pol [1]". (Resol. Raad II, 2. p. 861.)

28 Januari 1669. — „Presentibus Valckenier, Rynst, Vlooswijck en Outshoorn (Burgemeesteren) en alle de Raeden, dempto Hasselaer, die in Den Haech sieck was. Is gecooren in plaets van Jan Hartochvelt, die overleeden was, Leonard Ranst." (Resol. Raad III, 1. p. 105.)

„Sijn genomineert tot veertienen:

- Jan ten Grootenhuysen,
- Roetert Ernst,
- Cornelis Backer,
- Cornelis Geelvinck [2],
- Willem Blaeuw,

Frans Riael,

- Cornelis Cloeck,

Dirck Tulp [3],

- Cornelis Graeflant,

Jochem Rendorp,
Cornelis Roch,
Coenraet van Beuningen, (deesen is twee mael in één jaer op de veertienen geweest, te weeten voorleeden jaer Schepen en nu wederom op de veertienen, daer geen exempelen meer van sijn [4]).
Jacob Jacobss. Hinloopen,
Willem van Loon.

De aengehaelde sijn Schepenen gemaeckt." (Civ. en Mil. Reg. I p. 708.)

„De speculatie van Andries Graef was Gerret Bicker, Heer van Swieten (wiens susters getrout waeren met den gesyden Out-Burgemeester Graef en Burgemeester Rynst) op de veertienen te brengen en Schepen door Rynst te

1) Vgl. hierbij Eerste deel, p. 98.
2) en 3) Vgl. Eerste deel, p. 99.
4) Vgl. Eerste deel, p. 287 sqq. en Tweede deel, p. 145.

maecken, ende alsoo Bicker stont om Reeckenmeester van de graeffelijx domynen te werden door belyt van den raetpensionares de Wit, die byde [1]) dochters hadden van Jan Bicker, Burgemeester zaliger, (hem) bij gelegenthyt uyt de Reeckencamer te trecken en Burgemeester te maecken [2]). Valckenier en sijn bande daerover beducht sijnde, uyt vrees die partij te sterck soude worden, heeft, door ingeeven van Corver, de saecke soo belyt, dat Cornelis Geelvinck op de veertienen wierde gestemt, om Gerret Bicker daer af te houden, alsoo (Geelvinck) getrout had tot sijn tweede vrouw de suster van Bicker, weduwe van Gerret van Helmont; oock om Haringcarspel, de oude ofte jonge Munter [3]) en Bronckhorst (daer af te houden), soodat Geelvinck, als te nae maechschap sijnde, vier heeren van de veertienen hielt. Het exempel van Andries Graef gaf de vrees, alsoo die eerst Schepen en daernae Reeckenmeester en daernae Burgemeester wierde gemaeckt. — Valckenier's broeder heeft getrout gehad een dochter van Jan Munter, die weduwe was van eenen Goukens [4]), daer groot goet van had becomen [5]). Valckenier sterft, daernae het kint van haer laeste man, soodat meede daer merckelijck van was verbeetert, tot nadeel van Burgemeester Valckenier, waerover doen ter tijt (Munter en Valckenier) seer quaet vrind waeren" [6]). (Civ. en Mil. Reg. I p. 709 en 710.)

1 Februari 1669 [7]). — „Den 1sten Februari wort van

---

1) Met „byde" worden bedoeld Jan de Witt en Gerrit Bicker.

2) Om hem later tot burgemeester te kunnen kiezen, moest hij eerst schepen geweest zijn. Zie hiervóór, Eerste deel, p. 92.

3) „De oude Munter heeft een suster van Geelvinck getrout." (Resol. Raad III, 1. p. 106.)

4) Goyckes, volgens Resol. Raad III, 1. p. 107.

5) „Valckenier had omtrent 30 duysent guldens, en den duariem (sic) was 24 duysent guldens, soodat sij omtrent ses duysent guldens wederom most uytkeeren." (ibid.)

6) Zie verder over de verkiezing van schepenen in 1669 hiervóór, Eerste deel, p. 99.

7) Vgl. hierbij Fruin, Bijdrage tot de geschiedenis van het burgemeesterschap van Amsterdam tijdens de Republiek, Bijdragen, Derde Reeks V p. 221.

Beuningen Burgemeester, en Gerret Hasselaer en Nicolaes Pancras.

Wegens het maecken der Burgemeesteren staet te considereeren de botticheyt van Rynst, die gaeren had gesien sijn geweesen swaeger Graef (als hebbende yder gehad een dochter van de Heer van Swieten) tot Burgemeester; dat, doen (hij) Cloeck Schepen had helpen maecken om Hulft geen vies-president te laeten warden, daeruyt wel had behooren te mercken, dat Valckenier en Vlooswijck geen inclinatie tot Hasselaer en hadden, maer liever hadden gesien, dat Rynst stijf behoorde met Graef voor den dach gecoomen te hebben; en dan soude Outshoorn gevolcht hebben, en Valckenier en Vlooswijck souden het sacht hebben laeten glijden, om alsoo de haet en affront, aen Hasselaer gedaen, (die uyt de Gecommitteerde Raeden thuys quam [1])) te leggen op de schouderen van Rynst en Outshoorn; want als Valckenier en Vlooswijck hadden Hasselaer Burgemeester willen maecken, soo was onnoodich geweest Cloeck Schepen te maecken, om Hulft te bossen, alsoo Hasselaer en Hulft niet connen tegelijck Burgemeester en Schepen weesen, als sijnde susterlingen; maer Rynst had, om plasdanck te haelen, bij Hasselaer geweest al eenige tijt te vooren en gesyt, dat (hij), voor sooveel in hem was, (Hasselaer) niet en soude affronteeren, maer Burgemeester maecken, en soo most sijn swager afstaen en (werd) tegelijck uit Burgemeesterencamer gesmeeten" [2]). (Resol. Raad III, 1. p. 106 en 107.)

27 Maart 1669. — Den 27sten Maert 1669 is Burgemeester Hasselaer, door sijn swaere sieckte belet sijnde geweest, in deese stadt gecomen en heeft sijn eet als Burgemeester dien morgen gedaen." (Resol. Raad III, 1. p. 130.)

2 April 1669. — „Alsoo Gerrit Bicker, Heer van Swieten

---

1) „De gewoonte is, de Gecommitteerde Raeden, haer tijt van dry jaeren uyt sijnde, deselfde Burgemeester te maeken, en anders doende werd tot een afgunst opgenomen." (Civ. en Mil. Reg. I. p. 710.)

2) Civ. en Mil. Reg. I p. 711 heeft: „Doch alsoo Rynst aen Hasselaer al voor eenige maenden had belooft" enz., „soo conde (hij) met Graef en Hasselaer tegelijck niet door, soodat (hij) Hasselaer stemde, waerover (hij) bij Rynst en Graef uyt het spel raeckte."

is gemaeckt bij de Staeten van Hollant Reeckenmeester van de graefelijx domynen [1]), in plaets van Foreest, van Alckmaer, soo is coomen te vaceeren het commissaresschap voor clyne saecken, en is den 2den April 1669 gecooren in de plaets Francoys de Vick de Jonge (soon van Dr. Francoys de Vick), getrout met de dochter van Burgemeester Pancras." [„Burgemeester van Beuningen sustineerde seer ijverich en hart, dat, alsoo vier Heeren sijn op de reeckencamer, dat een was supernommerair, (en) behoorde daeruyt genoomen te werden, alsoo dry Reeckenmeesters 't werck wel afconnen, en alsoo stadts gelt soude werden gemenageert. Pancras, 't selfde wel in 't gemoet gesien hebbende, had de saecke soo bestelt, dat Reeckenmeesters waeren bij Burgemeesteren geweest en gesyt, dat het werck op haer camer noch seer swaer was, door de 200ste penning ontfang en de consignatie der decreeten [2])."] „Bij parteculiere discoursen wierde gesyt, dat ditto (de) Vick out is 22 jaeren, en oversulx niet out genoch; doch daerteegen wierde gediscoureert, dat Geelvinck, Pancras ende Hooft, doen Commissaris waeren, meede geen 25 jaeren out waeren." (Resol. Raad III, 1. p. 135.)

9 April 1669. — „Door het sterven van den Schout Witsen is comen open te staen het overmansschap van de Cleveniersdoelen, en alsoo Pancras, om bij Valckenier, Vlooswijck en . . . . [3]) te weesen, (naar die plaats dong), soo is (hij) op sijn versouck aldaer gebracht, en alsoo comen te vaceeren de plaets op de Voetboochdoele van van der Hyden, en heeft Riael op de nominatie gestelt Burgemeester Outshoorn; Hasselaer stelde Roetert Ernst, en Maerseveen stelde Bontemantel; en wierde uyt deselfde door Burgemeesteren gekooren tot overman Outshoorn; en noyt bij gedencken is een overman gemaect, dan die Capetyn van de burgerij is geweest [4]); (om)dat Riael, die Cornel is van de burgerij en bij gevollich haer recht

---

1) Zie hiervóór, de aant. op 28 Januari 1669.

2) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 125 en 127.

3) Ik heb nergens kunnen vinden wie in April 1669 de vierde overman van den Kloveniersdoelen was.

4) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 173—175.

behoorde voor te staen, een op stelde, die noyt Capetyn was geweest, viel eenige morring; doch alsoo (Riael) seer apparent was om Burgemeester te worden in Hasselaers plaets, die staet om Schout te werden, soo heeft sulx door ingeeven van Burgemeesteren niet connen wygeren." (Resol. Raad III, 1. p. 140.)

29 April 1669. — „Alsoo Gerret Claess. Hasselaer is geworden Schout [1]), hebben Burgemeesteren, Schepenen, Out-Burgemeesteren en Out-Schepenen in desselfs plaets tot Burgemeester met eenparige stemme gemaeckt Dr. Frans Riael." (Resol. Raad III, 1. p. 152.)

Juni 1669. — „Omtrent deese tijt" (begin Juni 1669) „heeft den Burgemeester Riael sich geëxcuseert van het commissaresschap-poletiq in de kerckenraet, en is Jan van Waveren bij Burgemeesteren gestelt in sijn plaets. De reeden waeren dat, Riael commissaris-poletiq sijnde, en nae hem gecomen (sijnde) Burgemeester Tulp, en was Riael soo discreet dat (hij) Tulp in den kerckenraet boven hem sette, als sijnde Burgemeester en hij, Riael, Out-Schepen; welcke beleeftheyt Tulp wel behoorde meede gedaen te hebben, (om)dat een Regeerende boven een Out-Burgemeester behoorde te sitten, maar (Riael heeft) sulx niet willen afwachten, maer (besloten) eer sijn afschyt (te) neemen." (Resol. Raad III, 1. p. 198.)

28 Januari 1670. — „Presentibus Vlooswijck, Pancras en van Beuningen en alle de Raeden, dempto Hooft; naer lecture van 't gebet en previlegie sijn met eenparige stemme gekooren tot Raeden, in plaets van Cornelis Witsen ende Frans Riael, Willem Backer en Nicolaes Witsen [2])." (Resol. Raad III, 1. p. 245.)

„Met eenparige stemme sijn tot de veertienen genomineert:

- Leonard Ranst,
Pieter de Graef,
- Willem Backer,

---

1) Zie hiervóór, Eerste deel, p. 5 sqq.

2) Over de verkiezing van Nicolaas Witsen tot lid van de vroedschap zie Gebhard, Nicolaas Witsen, I p. 60 en 61, en Scheltema, Aemstels Oudheid, VI p, 43.

- Jan Huydecooper,
- Jacob van Neck Jacobss.,
- Jannes Hudde,
Vincent van Bronckhorst,
Jacob Jacobss. Hinloopen,
- Nicolaes van Waveren,
Nicolaes van de Cappelle [1]),
Cornelis Roch,
Aernout Helmers Hooft,
Dirck Tulp,
- Pieter Schaep [2]).

De aengehaelde sijn tot Schepenen door Burgemeesteren gecooren." (Civ. en Mil. Reg. I p. 764.)

1 Februari 1670. — „Den eersten Februarij 1670 sijn gekooren met eenparige stemme tot Burgemeesteren Jan van Waveren, Gilles Valckenier en Andries Graef." (Resol. Raad III, 1. p. 247.)

5 Februari 1670. — „Den 5den Februarij 1670 is in Jan van Waveren, die Burgemeester is geworden, plaets tot Collonel bij den grooten krijsraet gecooren Roetert Ernst." (Civ. en Mil. Reg. I p. 764.)

4 Maart 1670. — „Jan Munter is den 4den Maert 1670 Burgemeester gemaeckt [3]), met eenparige stemme, in de plaets van Jan van Waveren" (die 14 Februari 1670 was gestorven.) — (Resol. Raad III, 1. p. 256.)

„Willem Blaeuw, Out-Schepen, met mijn uyt de kerk comende Sondachs den 11den Januarius 1671, verhaelde dat sijn vaeder meenichmael is belooft van Pancras, dat hem soude Burgemeester maecken ende (dat Pancras) altijt, de occasie presenteerende, het een en ander had weeten tot excuse bij te brengen; dat laest, doen Burgemeester van Waveren was gestorven, Pancras bij sijn

---

1) Wagenaar, Amsterdam. III p. 343 noemt onder de schepenen van 1670 Nicolaas van de Cappelle in plaats van Nicolaas van Waveren. Bij onderzoek op het gemeentearchief van Amsterdam werd de opgave van Wagenaar bevestigd.

2) Deze veertienen waren allen oud-schepenen. (Resol. Raad III, 1. p. 245.)

3) Over hetgeen bij deze verkiezing voorviel zie hiervóór, Eerste deel, p. 100.

vaeder quam ende syde, in presentie van hem, dat nu staet ende reeckening conde maecken, dat wis en seecker Burgemeester soude worden, 't welck met continueele conversatie toesyde. En doen de tijt quam, soo smeet hij, als oorsaeck souckende, de schult op hem, Willem Blaeuw, als of yts onbetaemelijckx had gesyt, en dat niet connende waermaecken, syde, dat sijn vrouw yts had gesyt, (nl.) dat Pancras aen sijn vaeder Blaeuw voorleeden weeck had versocht van sijn swaeger de Waert op te smijten tot veertienen in de aenstaende nominatie, doch dat sulx had gewygert." (Resol. Raad III, 1. p. 448.)

1 Januari 1671 [1]). — „Dynsdach den 1sten Januarij 1671, savons, is tot mijnen huyse gecoomen Lambert Rynst, Out-Burgemeester en (heeft) verhaelt de quaede bejegeninge, die Burgemeester Valckenier den tweeden dach van Schepenemaeltijt heeft gedaen aen Burgemeester Graef ende den Schout Hasselaer; dat den Heer Pancras in woorden was geweest met de Heeren Vlooswijck en Schout Hasselaer; dat den Heer Pancras (alsoo aen het podegra sat) op de maeltijt niet was geweest; doch soude gesyt hebben aen den Heer Outshoorn van hem Burgemeester te sullen maecken, dat groote presumtie geeft, dat die toesegginge is gedaen met dien verstande, dat (Outshoorn) den Heer Valckenier sal stemmen tot president van Burgemeesteren, en (dat Pancras en zijne partij,) om dat seecker te neemen, den Heer van Beuningen meede Burgemeester sullen maecken; ende alsoo den Heer Andries de Graef ouder in de regeeringe van het Burgemeesterschap is als Valckenier, ende, werdende achtergeset, een onbillicke saecke soude sijn, dat oversulcks sijn gedachte heeft daer voor te weesen. Vorder syde den Heer Rynst, dat nu en dan swaere bejegening, die onverdrachelijck sijn, van Valckenier heeft verdraegen, alsoock sijn swaeger Andries de Graef, die daer meede over seer te onvreede is; dat den Heer Vlooswijck een ongenoegen op Valckenier

---

1) Zie over de kuiperijen bij de verkiezingen in het jaar 1671 vooral het stuk over Gillis Valckenier, getiteld: „Veranderinge in de regeeringe ofte exclipse in de son", hierna, p. 168 sqq.

heeft; want wynich tijts geleede Graef, Hooft en pensionaris Hop te gast hebbende gehadt, dat Valckenier ter kennisse gecomen sijnde, syde (Valckenier) dat (zij) bij den andere waeren geweest om te cuypen, en dat hij Vlooswijck soude ruineeren, en oock sijn twee gecke soonen. (Reynst zei verder) dat den Heer Hooft meede van sentiment is, dat men behoorde sulcke Burgemeesteren aen te stellen, die Graef, als sijnde ouder in burgemeestereneede, (want den eersten 1657 en den anderen 1665 Burgemeester is gecooren) en niet Valckenier tot president tot haer neemen, als: Tulp, Pol en Vlooswijck; ende alsoo (Reynst) door den Heer Jacob de Graef had verstaen, hij, Bontemantel, meede van dat gevoele te weese, soo was te raede geworden de voorschreeven saecke te communiceeren, ende dat meenen het werck in dichte vaeten te hebben, ende voors 't wel te becuypen." (Civ. en Mil. Reg. II p. 1 en 2.)

8 Januari 1671. — „Den 8sten Januarij is den Heer Jan Corver geweest ten huyse van Hans Bontemantel, versoeckende te samen te gaen wandelen; ende (heeft), al gaende, gesyt, dat den Heer Pancras op sijn E. had versocht met hem, Bontemantel, wat te willen discoureeren ende bekent te maecken, dat eenige tweespalt onder de regeeringe schijnt te ontstaen; dat Graef, als de oudste Burgemeester sijnde, sal trachten president te blijven ende dat Valckenier sal soecken Graef daeruyt te stooten, om selfs president te sijn, waertoe yder sal wercken, om soodanige tot Burgemeesteren te maecken, die van haer sijde sijn; ende soo hij, Corver, merckt, soeckt Valckenier als een instrument Pancras daertoe te gebruycken [1]).

1) Resol. Raad III, 1. p. 440—441 heeft nog: „veel discoursen over en weder sijn gewisselt, doch yder met opmerckinge en soodanich overlech van geen offentie of engagement te geeven, somtijts (Corver) bij discours trachtende te hooren of (ick) oock geëngageert of versyt was, maer is soodanich of met stilswijgen of met gesochte woorden (door mij geantwoord), dat ick meen geen besluyt heeft uyt mijn seggen connen maecken, dan alleen dat de saecke noch vroech is, en niet geprepareert om yts te connen seggen; dat, als (hij) rondelijck mijn conde verklaeren, wie geneegen sijn om Burgemeesteren van haer cant

Waerop Bontemantel antwoorde, dat het noch vroech was van de veranderinge der magistraeten te spreecken; dat niet conde gelooven, noch eenichsints dencken, dat den Heer Valckenier soude trachten Burgemeester te blijven ende Graef onordentelijck van die plaets te ontsetten, ten opsicht in den voorleeden jaere, den 20sten November, in de vergaederinge der Staten van Holland, ter presentie van alle de leeden en van deese stadts Gedeputeerdens — Vlooswijck, hij (Corver), Hop ende Bontemantel — luytkeels uyt syde, dat noyt nae (de) regeeringe heeft (getracht) noch sal trachten, dat daer noyt vermaeck in heeft gehad, ende dat alleen regeerde omdat geen lachiteyt van stadts weegen soude gepleecht werden, ende gestaedich roept de regeeringe hem een last te weesen. Gaende alsoo discoureeren tot op de Heeregraft, is haer ontmoet den Heer Rynst, waermeede in discours comende, heeft (Reynst) omstantelijck verhaelt, dat op schepenemaeltijt Valckenier aen Graef had versocht, dat hij geliefde sijn neef Pieter de Graef, Bewindhebber van de Oost-Indische Compaignie, te disponeeren, (om dengene,) die(n) (Valckenier) soude voorstellen tot Bewinthebber in de plaets van Jacob Jacobsen Roch († 12 December 1670), te willen volgen, sonder te seggen wie; waerop Graef antwoorde, dat sulckx niet conde doen, alsoo sijn neef onlangs van hem, Valckenier, een refues had becoomen; waerop soo heevich werd, dat begon te kijven en seggen, dat de Heer van Polsbroeck was de oorsaeck en uytwercker van het vergrooten van de stadt, dat de ruine is van de vaste goederen en finantie [1]); waerop Graef dapper uytvoer, en liepen de haesticheeden soo groot, in de presentie van de tafeldinaers, dat den Schout Hasselaer en Burgemeester Munter yder een roemer met wijn naemen, met intentie om de tweespalt met een glaesje te stutten; doch Valckenier viel Hasselaer tegen en syde, dat doende is met cuyperije, ende daerdoor (tracht) veranderinge in de regeeringe te brengen,

---

voor te stellen en op te wercken, dat alsdan wellicht, voor sooveel mijn stem aengaet, oock wel soude connen te kennen geeven, hoe de saecke bij mijn lyt."

1) Vgl. hierna, de aant. op 3 September 1672.

en liepen de woorden soo hooch, dat men beducht wierd voor fytelijckheyt. Rynst syde verder, dat eenige woorde tusschen Graef en Valckenier op het predicantemael waren geweest, ende voornaementlijck op het gastmael van het Oost-Indisch huys, den 5den Januarij, tusschen Vlooswijck, Pancras en Maerseveen, alsoo Vlooswijck syde: Heer Maerseveen, siet, daer is den Heer Pancras, die syt, dat ghij overspel bedrijft met N. Godyns, waerop Pancras sijn vingeren omhooch stack en syde, dat hij, sijn vrouw ende kinderen mogen gestraft werden soo sulx waer is, maer dat het loogens waeren; doch Vlooswijck syde het seggen door Pancras gedaen te sijn, ende dat meer Heeren het gehoorden; op welck gerucht Burgemeester Graef meede in de reeckencamer [1]) quam, en syde, dat den Heer Pancras 't selfde meede tegen hem hadde gesyt, dat door tusschencomen eeniger Heeren is blijven steecken; maer dat den tweeden dach van de maeltijt, daer Bewinthebberen alleen sijn, is de kijvagie wederom begonnen en quam soo veer, dat, soo hij, Rynst, niet tusschen Vlooswijck en Maerseveen had geschooten, een vuystslach soude gegaen hebben. Oock waeren eenige woorden gereesen door Pancras en Geelvinck; Pancras soude gesyt hebben, dat Albert Bentes, die de dochter van Geelvinck heeft getrout, ongesonthyt soude hebbe; [2]) (staet te noteeren, dat Bentes de dochter van Pancras heeft gevrijt, maer daer quam een kinck in de cabel.) Nae eenige verdere discourse sijn van den andren geschyden" [3]). (Civ. en Mil. Reg. II p. 3, 4 en 5.)

9 Januari 1671. — „Den 9den Januarius is 's avons ten huyse van Bontemantel geweest Burgemeester Pancras en Jan Corver, seggende (nl. Pancras), dat en passant aen-

1) Nl. in de rekenkamer van het Oostindisch huis, waar de maaltijd gehouden werd. (Resol. Raad III, 1. p. 443.)

2) „de pocken soude hebben" (Resol. Raad III, 1. p. 444.)

3) Resol. Raad III, 1. p. 444—445 heeft nog: „(Corver is) alsoo mede van mijn geschyde, fluctueerende in onseeckerhyt van mijn opinie, die (ik) niet goet conde vinden te seggen, om, naeder aensouck crijgende, te connen hooren waerheen haer gedachten loopen, en soo mijn niet wort gesyt, soo blijf ick gerust."

quamen, ende, alsoo de verandering der regeeringe aenstaende is, niet liever saegen dan een goede hermonie, maer dat door de onlusten ende harde woorden, hier en daer gevallen, de humeuren soo sijn verdeelt, dat sulckx qualijck te dencken is, te meer, yder sijn snaer treckende, geen goet accoort in 't gemoet gesien werd; dat altijt een goet vrind is geweest ende noch is, en bij tijtsgelegenthyt (hem, Bontemantel,) Bewinthebber van de Oost-Indische Compaignie verhoopt te maecken; dat hem aengenaem soude weesen, soo (hij) een sijner naeste vrinden conde op de veertienen crijgen, en of deselfde, opgeworpen sijnde, wederom afgesmeeten wierde, of (Bontemantel) soude inclinatie hebben die wederom op te setten, (denoteerende sijn swager de Weert); waerop Bontemantel heeft geantwoort, geluckich te sijn van een Burgemeester begroet te werden, doch dat sich verplicht vond, ingevalle Burgemeesteren nieuwe Schepenen wilden maecken, dat (hij) David de Willem soude opsetten, ten opsicht sijn swager, den Heer Burgemeester van Beuningen [1]), Hoing [2]) coster van de Nieuwe Kerck heeft gemaeckt op sijn (Bontemantels) recommandatie, ende weegens het op- en afsmijten niet can seggen, alsoo qualijck te weeten is, wie tegen den afgesmeeten opgeworpen soude werden; ende sijnde voors op andere discourse gevallen, syde Pancras, dat niet gaeren soude sien, dat sulcke Burgemeesteren werden gemaeckt, die van sulcke humeuren sijn, dat het lant en deese stadt van een minister werde geregeert, denoteerende den Raetpensionares de Wit; waerop Bontemantel repliceerde van contrary sentiment te weesen, ende de maxime van den Raetpensionares hooch extimeerde, ende bijgevolch gaeren Burgemeesteren soude sien, die met sulcke humeuren overeencomen. Ende vielen de discourse verder, dat daer veel aen geleegen is, wie president van Burgemeesteren sal coomen te blijven; waerop Bontemantel rontuyt seyde, (dat) die plaets aen Graef, als de ouste, toequam, ende (dat het)

---

1) David de Wilhem was getrouwd met een zuster van van Beuningen. Zie hiervóór, Eerste deel, p. 100.

2) Een neef van Bontemantel. Vgl. Oud-Holland I, p. 194.

onredelijck soude sijn (hem) tegen sijn wil voorbij te gaen, ende, voor sooveel sijn stem belangde, soude contribueeren, dat geen affront soude lijden." (Civ. en Mil. Reg. II p. 6 en 7.)

10 Januari 1671. — „Den 10den Januarius is 's avons ten huyse van Bontemantel geweest Pieter de Graef [1]), die een praetje lyde van het presidentschap van Burgemeesteren, ende heeft Bontemantel onder andere discourse gesyt, dat sijn oom Andries de Graef vaste staet can maecken op sijn stem (hoewel wynich gewicht bijbrengt) om sulcke nieuwe Burgemeesteren te maecken, die sijn E. aengenaem sijn, en dat in sijn gemoet daertoe vond verplicht om dry reedene, welcke waeren: dat eenige tijt heeft gemerckt, dat de maxime van Valckenier seer is verandert in de materie van staet, ende dat sonderling had gesien, in den voorleeden jare ter dachvaert sijnde, ende (dat Valckenier toen) eens over tafel syde, den Heer Beverning een wijs man te sijn, alsoo hem onthout van de regeeringe, wel in 't gemoet siende, dat het met den Raetpensionares de Wit sal haperen; ende (dat Valckenier) omtrent dien tijt oock discoureerde, dat den prins wel voocht sal werden, het eerste seggende tegen Bontemantel en het andere tegen Corver; de tweede oorsaecke was, dat de reedelijckeyt bijbrengt (dat) de ouste in regeeringe behoorde voor de jongste te gaen, ten waere met overeencoming en onderling concert; het darde was, dat sich aen het huys der Graeven vond verplicht, als sijnde door dat geslacht tot avancement gecomen [2]).

In den voorleeden en deesen jaeren hadden veel Heeren gemerckt, dat al, die van Burgemeester Valckenier afhingen, met een disrespect van den Raetpensionares en den Ruwaert van Putten spraecken. Jasper Pellicom, met den suster van Valckenier getrouwt en commissares van den Levantschen handel, maeckte veel maelen met sijn comfraters disrespectueuse discoursen van deselve Heeren, noemende den Ruwaert Gruwaert." (Civ. en Mil. Reg. II p. 7 en 8.)

1) Jacob de Graef, volgens Resol. Raad III, 1. p. 447.

2) Zie hiervóór, de aant. op 27 Januari 1662.

15 Januari 1671. — „Den 15den Januarij 1671, gaende Bontemantel met Corver wandelen, syde de laeste, dat de saecken daerheene drayen, dat Cornelis Roch sal Raed werden en Louwies Trip (die door Valckenier werd gedreeven, alsoo sijn soon, den secretaris, aen de dochter van Trip getrout is) slip hebben; dat (hij, Corver,) sijn best doet om sijn swager Decker op de nominatie te brengen van Bewinthebber der Oost-Indische Compaignie en bij Burgemeester Pancras de electie te becomen, al soude Valckenier daer tegenaen gaen; dat (hij, Corver,) in den jaere 1668, loopende op de veertienen, door Valckenier wierd afgesmeeten, nomineerende Hulft, doch niettegenstaende de meeste stemmen had en voor de tweede mael Schepen is geworden; waeruyt wel heeft connen sien (Valckenier) sijn vrind niet te weesen. Oock syde Corver in verder discourse, dat Valckenier altijt Munter in 't ooch heeft gehadt over het huwelijck van Sybrant Valckenier met de weduwe Goykes, dochter van Munter, en voornamentlijck doen Sybrant Valckenier was gestorven, en naederhant het kint, waerbij de weduwe omtrent 24000 guldens proffiteerde[1]); ja, doen hij, Corver, die weduwe vrijde, syde Valckenier veel vilynie van Munter op den maeltijt tot Schepen Graeflant, in den jaere 1669, daerbij voegende (dat hij) 't selfde aen den Heer Munter wel vrij uyt mochte seggen, daermede denoteerende dat hij, Corver, noch sijn schoonvaeder Munter geen obligatie aen Valckenier hadden; ende (zeide Corver verder) dat Pancras het bewinthebberschap, als Decker op de nominatie mochte comen, aen Valckenier niet soude defereeren." (Civ. en Mil. Reg. II p. 8 en 9.)

16 Januari 1671. — „Den 16den Januarius 1671 ontmoete 's morgens Bontemantel Burgemeester Graef, en nae eenige reeden syde die laeste, dat occasie had gesocht den andren eens te spreecken, ende dat niet en twijffelde, of de saecke was wel bekent, en dat die schijnt goet succes te sullen hebben; waerop Bontemantel antwoorde in

---

1) Zie hiervóór, Tweede deel, p. 147.

globbe de gelegenthyt te weeten, ende, soo can bemercken, de vrintjes vermeerderen. Voors syde Graef, dat eenige daegen geleede, neffens Burgemeesteren en Vlooswijck en van Beuningen, was ter maeltijt geweest tot den Bewinthebber van de Oost-Indische Compaignie Hendrick Scholten, alwaer van Beuningen hem had alleen getrocken ende een discours gemaeckt, raeckende de aenstaende regeeringe, ende dat hij, de Graef, had onder andere gesyt, dat, voor sooveel hem aenging, t' eenemael geinclineert was twee Out-Burgemeesteren, die in eenige jaeren geen Burgemeesteren hebben geweest, een beurt te doen hebben, te weeten Tulp en Pol; waerop van Beuninge syde: communiceert dat aen Valckenier; daerop antwoorde sulckx niet van sins was te doen, maer dat hij, van Beuningen, dat wel can overdraegen. Een wynich tijts daernae wederom in een hoeck staende, vraechde de Graef, of het al aen Valckenier gesyt hadde, waerop antwoorde: ja; daer Graef wederom op syde: hebt ghij ook gesyt, dat ick Cornelis Roch, den Out-Schepen, sal trachten Vroetschap te maecken? Waerop antwoorde: neen. Voors verhaelde de Graef aen Bontemantel, dat Outshoorn soude gesyt hebben, liever te willen gevangen sitten als met Graef tegelijck Burgemeester te weesen; dat (hij, Graef) met Hooft en Hasselaer had geconfereert en met elkanderen verstaen, geen superiorityt over elkanderen te soecken, maer gesamentlijck in goede correspondentie te regeeren; dat (sij) Tulp nu van doen hebben ende de saecke met Pol en Vlooswijck hoopen soo te beleggen, dat Tulp niet veel quaets sal connen doen; ende voorts met den andren die materye raeckende gepraet hebbende, syde, yts voorvallende, dat aen hem, Bontemantel, sal communiceren." (Civ. en Mil. Reg. II p. 10 en 11.)

22 Januari 1671. — „Den 22sten Januarij 1671 heeft den Heer Vlooswijck aen Bontemantel verhaelt, dat omtrent acht daegen geleeden den Heer Valckenier tot sijnen huyse was geweest, ende nae eenige discourse van de aenstaende regeeringe, wiert gevraecht, of niet wilde blijven aen sijn sijde ende (die van) de vrinden, waerop hij, Vlooswijck, had geantwoort, wie de vrinden sijn? Waerop Valckenier antwoorde: Pancras en Munter; waerop syde:

neen; daerop Valckenier vraechde, wie dan sijn vrinde waeren, en kreech tot antwoort: Andries de Graef en hem, Valckenier. Waerop Valckenier misnoegen thoonde; soodat Vlooswijck in discourse verder syde, of (hij, Vlooswijck,) niet alleen oorsaeck was dat sijn soon Wouter Valckenier in December 1669 secretares is geworden, alsoo Pancras Wouter wilde hebben, ende van Beuningen een sijner neeve Heemskerck, soodat (hij, Vlooswijck,) de ballans over(haelde), want Frans Riael, die den 29sten April 1669 Burgemeester was geworden in de plaets van Gerret Hasselaer, die Schout den 27sten April bij de vroetschap was gemaeckt, was den 3den November gestorven, en bijgevolch (waren Burgemeesteren) maer dry starck; doch dat daervoor qualijck werd geloont. Naedat Valckenier die weldaet bekende ontfangen te hebben, is vertrocken. Voors syde Vlooswijck aen Bontemantel, dat de Heeren Tulp en van de Pol aen den Heer Munter (die den 4den Maert Burgemeester was geworden in de plaets van Jan van Waveren) hadden gesyt, dat Burgemeesteren best souden doen met Louwies Trip niet voor den dach te comen om Vroetschap en veertiene te maecken, om het respect van Burgemeesteren te conserveeren." (Civ. en Mil. Reg. II p. 11 en 12.)

27 Januari 1671. — „Den 27sten Januarij 1671 hebben Burgemeesteren onder den andren gediscoureert, alsoo Jan van Waeveren den 14den Februarij 1670 was gestorven, waerheen en op wie de speculatiën loopen om in de plaets voor te stellen tot Raed. Den Heer Valckenier syde, dat sijn soon, den secretares, was getrout aen Louwies Trip, daer groote vrintschap van ontfangt, ende gaeren soude sien dat Raed wierd gemaeckt; Pancras en Munter syden daer goede inclinatie toe te hebben ende Graef meende dat (aan) Cornelis Roch, die Out-Schepen is ende neef van Valckenier, die plaets toequam, te meer sijn vaeder Mr. Hercules Roch Raed was geweest; ende naedat Valckenier aen Graef had versocht sich te willen bedencken, ende Graef gesyt sich niet te sullen bedencken, sijn opgestaen en die saecke is soo gelaten, naedat Valckenier had gesyt: ick sal mijn dan oock bedencken. De partijen sochten yder haer vaeten wel te becuypen. De vrintjes

van Graef, Burgemeester, en Pol, Tulp, Vlooswijck, Hooft, Hasselaer en Rynst, Out-Burgemeesteren, belyden de veertienen sooveel mogelijck om daerop te hebben (zulke heeren,) dat Burgemeesteren voor de meeste gedeelte geen anderen dan die aen haer (nl. aan de zooeven genoemde heeren) dependeerden, conden tot Schepenen kiesen. Eenige Heeren, op een tijt Bontemantel in 't gemoet comende, communiceerden hem de lijst (van de veertienen), ende (deze) siende, dat (hij) daer meede op stont, versocht gedienstelijck, hem te willen uythaelen, in gevallen de saecke bequaemelijck conden inschicken, 't welck syden te sullen doen en (hem) spaeren tot het leste. Yder had sijn les, wie(n) op soude werpen, en wie(n) teegenwerpen; aen de andere sijde wierd meede niet versuymt of Valckenier, Pancras en Munter, Burgemeesteren, en Outshoorn deeden en lieten haer debvoir doen; van Beuningen hiel hem stil." (Civ. en Mil. Reg. II p. 13 en 14.)

28 Januari 1671. — „Smorgens, sijnde den 28sten Januarij 1671, ging Jan ten Grootenhuyse, een wynich tijts voordat boven soude comen, sijn best doen om Jacob van Neck te trecken aen de cant van Valckenier, doch (van Neck) syde te persisteeren aen de andere cant. Outshoorn, Bontemantel in 't gemoet comende soo als nae boven ginck, syde eerst Geelvinck te moeten spreecken, wie Bronckhorst en Claes Witsen soude opwerpen; waerop Bontemantel syde, dat de meeste inclinatie is, geen nieuwe Schepenen te maecken, ende soo Witsen opgesmeten werd, ordre daertegen was gestelt een Out-Schepen daertegen op te werpen [1]), gelyck geschieden, want Outshoorn wirp Witsen op tot veertienen, waerteegen (sijnde de laeste) Jacob Jacobsen Hinloopen Bontemantel opwirp, welcke laeste veer de meeste stemme kreech [2])."

„Woensdach den 28sten Januarius 1671. Presentibus Pancras, Valckenier en Graef, Burgemeesteren, sijnde Bur-

---

1) „Doch Outshoorn syde, dat sulcx niet conde weesen, alsoo Witsen een Raed is, en daerom sonder twijffel de meeste stemmen hebben sal." (Resol. Raad III, 1. p. 454.)

2) „soodat Outshoorn sat en keeck, en wierde Outshoorn in 't collegie ter Admiralityt belacht, dat geen meer authorityt had". (ibid.)

gemeester Munter, alsoo geen Raed is, gebleeven in Burgemeesterscamer. Burgemeesteren hebben Tulp, Pol en Schellinger versocht in Burgemeesterencamer te comen, ende gesyt, dat Burgemeesteren' inclinatie is Cornelis Roch tot Raed te sien bevordert, waernae wederom in den Raetcamer gecomen sijnde, gevollicht door de dry Burgemeesteren, het gebet gedaen door den secretares, de naemen der Raeden door den presideerende Burgemeester geleesen sijnde, en de previlegiën, concerneerende het maecken der Raeden, geleesen door den secretares, is door den ousten Raed, Nicolaes Tulp, gestemt tot Raed, in de plaets van den overleeden Heer Jan van Waeveren, Cornelis Roch, die, bij gevolch, het is geworden. Onderwijlen dat om den nieuw gemaeckten Raed de boode wierd gesonden, is geleesen een brief van den Ambassadeur de Groot uyt Parys, sijnde van wynich belang. Den Heer Roch, binnengestaen sijnde, heeft den eet als Raed en op het Eeuwich Edict, deselfden door den president van Burgemeesteren voorgeleesen sijnde, gedaen en het edict ondertyckent; ende sijn plaets genomen hebbende, sijn door den secretares geleesen de previlegiën, concerneerende de nominatie der veertien ende de previlegie en octroy van haere Edel Groot Moogende de Staeten van Hollant, in date 22 December 1650, waerbij Burgemeesteren werden geauthoriseert uyt de veertienen seven Schepenen te kiesen; heeft den Schout Hasselaer den raet den eet afgenomen en, wederom op sijn plaes geseeten sijnde, is door den Heer van de Pol (alsoo den ousten Raed Tulp den nieuwen Raed had opgestelt) genomineert Cornelis Backer, en soo vervolgens door de volgende Raeden yder mael genomineert, en bij de meeste stemme gemaeckt de veertienen, te weeten:

Cornelis Backer,
Willem van Loon,
Jan Munter de Jonge,
Jacob Boreel,
Aernout Helmers Hooft,
Willem Blaeuw,
Vincent van Bronckhorst,
Cornelis Roch,

Hendrick Roeters,
Pieter de Graef,
Jacob Jacobsen Hinloopen,
Dirck Tulp,
Dirck Spiegel,
Hans Bontemantel [1]).

Burgemeesteren, in haer camer gegaen sijnde, hebben uyt de veertienen gemaeckt seven Schepenen, doch alle, die Graef voorworp, wierden door de andere dry Burgemeesteren gerejecteert, en sijn (Schepenen) geworden:

Hans Bontemantel,
Jacob Jacobss. Hinloopen,
Jacob Boreel,
Hendrick Roeters,
Vincent van Bronckhorst,
Cornelis Roch,
Jan Munter de Jonge." (Civ. en Mil. Reg. II p. 14—18.)

31 Januari 1671. — „Op de communicatie van Burgemeesteren en Schepenen om nieuwe Burgemeesteren voor te stemmen, dat gewoonelijck gedaen werd daechs voor de electie, brachten Pancras, Valckenier ende Munter voor: van de Pol, Tulp ende van Beuningen; ende Graef syde: Pol, Tulp en Vlooswijck, 't welck aen de presidenten, Roeters ende Geelvinck, bij haer ontbooden sijnde, hebben bekent gemaeckt, die hetselfde hebben gerap-

---

1) Bontemantel schrijft hierbij in margine: „In het maecken van den Raed en nomineeren der veertienen staet aen te merken, dat Brechje Hooft, de dochter van Burgemeester Hooft, soude gesyt hebben (alsoo het door donder en reegen seer quaet weer maeckte): „O Heer! wat donderslach is dat en wat maeckt het een quaet weer! doch ten is geen wonder, want men is doende om den tegenwoordige Messias te cruyssen", denoteerende Valckenier, die in de Joodestraet woonde." — In Resol. Raad III, 1. p. 455 bericht Bontemantel, dat deze Brechje Hooft met den ritmeester Brasser getrouwd was. In de Genealogie van het geslacht Hooft, door J. A. Alberdingk Thym en A. A. Vorsterman van Oyen (p. 19 en 20) wordt echter Geertruyd Hooft genoemd als de vrouw van den majoor van de cavallerie Dirk Brasser, en haar oudere zuster Brechje als de vrouw van den stadssecretaris Mr. Harmen van de Poll.

porteert in Schepenenbanck; waerop Roeters, Willem Backer, Schaep (en) van Neck Jacobsen hebben geadviseert haer niet te connen uytten, tensij Burgemeesteren eens sijn. Geelvinck, Maerseveen, Cappelle, Hudde ende Ranst naemen in de voorstel van de dry Burgemeesteren genoegen. Welcke advysen door de presidenten aen Burgemeesteren sijn gerapporteert, op welck bericht Valckenier de weetenschappen van van Beuningen seer hooch heeft voorgestelt, doch Graef bij Burgemeesteren, en de Schepenen yder persisteerende, werd geen overeencoming getroffen, 't welck yder sijn vrinden heeft aengesyt; ende nae de excecutie ofte vercoopinge sijn Valckenier en sijn vrinden gegaen op de Cleveniersdoelen, daer (Valckenier) overman was, om de saecken over te leggen ende (hebben) haer stemmen getelt; doch niet bestandt vindende en op een stem ofte twee aencomende, hebben Opmeer ende Bors en Hudde 's nachs ten elf euren noch gesonden bij Spiegel, die op de maeltijt der Commissarissen van houwelijxse saecken was, om, was 't mogelijck, (hem) tot haer te trecken, doch Spiegel persisteerde; alwaer eenige woorden vielen tusschen Bors en den secretares van de Pol. Rynst quam 's avons omtrent thienen rapporteeren 't gepasseerde tusschen Burgemeesteren en Schepenen aen Bontemantel." (Civ. en Mil. Reg. II p. 19 en 20.)

1 Februari 1671. — „Saterdach den eersten Februarij 1671. Electie van Burgemeesteren.

Presenten:

Burgemeesteren:

Munter,
Pancras,
Graef,
Valckenier.

Out-Burgemeesteren:

Van de Pol,
Vlooswijck,
Outshoorn,
Hooft,
Rynst.

Schepenen:

Roetert Ernst,
Willem Backer,
Maerseveen,
Capelle,
Schaep,
Hudde,
Ranst,
Van Neck Jacobsen.

Out-Schepenen.

Schellinger,
Jan Blaeuw,
Claes van Loon,
Bontemantel,
Hulft,
Dirck Tulp,
Rendorp,
Hinloopen,
Cornelis Backer,
Opmeer,
Spiegel,
Boreel,
Aernout Hooft,
Bors,
Bronckhorst,
Roch,
Grootenhuysen,
Graeflant,
Pieter de Graef.

Burgemeester Munter wierp op van Beuningen, die wierde gevolcht door Pancras, Valckenier, Maerseveen, Capelle, Hudde, Ranst, Outhoorn, Opmeer, Bors, Grootenhuysen en Graeflant; en Graef stemde op sijn tour daerteegen Vlooswijck, die van alle de andere stemmen wierd gevollicht.

Pancras wierp voor de tweede op wederom van Beuningen, en wierde meest van de voorsyde Heeren gevollicht; doch Graef smeet daerteegen op van de Pol, die van de andere wierde gevollicht.

Graef stemde voor de darde Nicolaes Tulp, waertegen Valckenier opwierp van Beuningen, en yder volchde sijn patroon, soodat van Beuningen van dry Burgemeesteren yder mael wierde voorgestelt, doch gedurich de minste stemmen had, soodat tot Burgemeesteren werden gecooren:

Jan van de Pol,
Nicolaes Tulp,
Cornelis van Vlooswijck,

die tot haer uyt de afgaende hebben gecooren Andries de Graef[1])." (Civ. en Mil. Reg. II p. 20 en 21.)

2 Februari 1671. — „Den 2den Februarij 1671 is smorgens Rynst tot Bontemantel geweest ende (heeft) gecommuniceert, dat Burgemeesteren van sentiment sijn om Willem Backer ende Pieter Schaep, als sijnde de ouste afgaende Schepenen, tot president voor te stellen, alsoo Maerseveen, in den jaere 1666 president geweest sijnde, die om het respect naederhant tot geen viese-president werden gebruyckt, sal moeten stil staen, ende van de Cappelle, die daeraen volcht, veel sal weesen in Den Haech[2]), als gestelt over het dresseeren der nieuwe convoylijste, daer deese stadt meest aen geleegen is, gevende te kennen, dat (Bontemantel verzocht werd,) als de ouste van Schepenen, in 't maecken der presidenten de saecke daerheen te willen helpen dirigeeren; waerop Bontemantel antwoorde, dat men spreeckt veel van ordre, ende dat in het voorbijgaen van van de Cappelle de gewoonelijcke ordre wert gebroocken; daer Rynst op sijde, verwondert te sijn, dat van de Cappelle, die soo veel deuchs van de Heer van Polsbroeck heeft genooten, als sijnde door

---

1) Deze mededeelingen van Bontemantel stemmen overeen met die van Pieter de Graeff, uit het familiearchief van De Graeff van Zuid-Polsbroek, door Prof. Fruin afgedrukt in Bijdr. Derde Reeks V p. 223—225. Alleen wordt daar nog bericht: „de burgemeester Joan van de Poll en Corn. van Vlooswijck hebben haer selfs niet konnen stemmen, en Dirck Tulp heeft sijn vader mede niet gestemt en Corn. Graeflant heeft gevarieert."

2) Resol. Raad III, 1. p. 459 heeft in margine hierbij: „Nota: dit waeren blauwe bloemen, alsoo van de Cappelle in Den Haech niet is gebruyckt, maer in de Tresory-extreordenares geset."

de Graeven gemaeckt Bewinthebber van de Oost-Indische Compaignie ende oock Schepen en Raed, nu die sijde afvalt ende met ondanckbaerhyt beloont.

Bontemantel en Hinloopen [1]) ontbooden en bij Burgemeesteren comende, syden (deze) dat (zij) inclinatie hebben om Willem Backer en Pieter Schaep uyt de afgaende Schepenen tot presidenten voor te stellen, daerop Bontemantel antwoorde of hetselfde souden rapporteeren aen Schepenen als een voorstel van Burgemeesteren alleen, ofte van Burgemeesteren en de afgaende Burgemeesteren, daerop (Burgemeesteren) repliceerden, dat met de afgaende Heeren, alhier present, daerover was gesproocken; doen stond Valckenier op en syde, dat de afgaende Heeren tegen het advys van Burgemeesteren niet hebben, soo van de Cappelle, door de excuse van dat veel in Den Haech sal moeten sijn, geen klynachtinge aengedaen werd ende voor geen offentie op en neemt; dat Pancras en Munter comfirmeerden." (Civ. en Mil. Reg. II p. 22—25.)

„Bontemantel en Hinloopen 't selfde rapporteerende aen Schepenen, vielen eenige consideratiën, of van de Cappelle, niettegenstaende de voorseyde reeden, oock qualijck sal opneemen, dat wort voorbijgegaen, (en werd gevraagd) of daervan verseeckert sijn? Doch wierde verstaen eenparich, dat dat een poletique saeck is, en op het seggen van Burgemeesteren gerust te sijn; ende alsoo sijn Willem Backer en Pieter Schaep presidenten geworden en, om de reden voorseyt, Maerseveen en van de Cappelle voorbijgegaen, de eerste met wettelijcke, en de tweede door ongewoone observantie. (Van de Cappelle wierde voorbijgegaen, omdat het met Valckenier had gehouden.)" (Resol. Raad III, 1. p. 460.)

4 Februari 1671. — „Alsoo Bontemantel en noch eenige Heeren inclineerden Theodores Backer, de soon van Willem Backer, Commissares te maecken in een der subalterne bancken van justitie, te meer eenige van Burgemeesteren

---

1) De twee oudste Schepenen werden altijd bij Burgemeesteren ontboden om met hen te overleggen, wie tot presidenten van schepenenbank zouden gekozen worden. Zie hiervóór, Eerste deel, p. 238—240.

meede sulckx hadden laeten verluyen, soo heeft Rynst aen Bontemantel te kennen gegeeven, dat veel spels hebben Vlooswijck van Valckeniers cant te houden, ende (dat), om hem te voldoen, Burgemeesteren van meeninge sijn Jacob Popta, sijn neef, als getrout hebbende de dochter van Burgemeester Symen van Hoorn, tot Commissares voor te stelle [1]). Soodat den 4den Februarij 1671 tot nieuwe Commissaressen door Burgemeesteren en Schepenen sijn gemaeckt Fredrick Barrewout ende Jacob Popta, den eersten getrout met de dochter van Burgemeester van de Pol, ende gestelt in de houwelijxse saecke, ende de tweede in de clyne banck." (Civ. en Mil. Reg. II p. 30.)

Veranderinge in de regeeringe ofte exclipse in de son, soo men syde [2]).

Tusschen 3 en 9 Februari 1671. — „Den Heer Valckenier (die van het geslacht van de Pauwen is) heeft, gedurende dat Schepen is geweest en Raed ende Burgemeester, altijt getracht de meeste in aensien en respect te weesen, daertoe gedurich sijn gedachten en studie laetende gaen. Ende in respect daerdoor comende, heeft, van alle tijden af, dan den een of ander met harde en affronteuse woorden bejegent, en voornaementlijck doen Burgemeester was geworden en (hij), soo hij meende, de grooste ende meeste authorityt had becoomen, die oock groot was, hebbende eerst met Burgemeester Hooft sich gekant teegen de authorityt van den Heer van Polsbrouck, en die te samen tot declinatie in respect gebracht hebbende [3]), en (den Heer van Polsbrouck) gecomen sijnde te sterven,

---

1) „alsoo anders, door aenhitsen van Valckenier, Popta den Burgemeester Vlooswijck soude, over schult, op het lijf vallen en uyt den seetel setten." (Resol. Raad III, 1. p. 460. Ook leest men daar nog: „Willem Backer had sich getrouw in deese saecke voor Graef en Rynst en Hooft gedraegen.")

2) Hoewel in dit stuk verscheiden reeds bekende feiten worden medegedeeld, heb ik het toch in zijn geheel laten afdrukken, omdat het eenigszins een résumé geeft van den partijstrijd in Amsterdam tot aan Valckenier's nederlaag bij de verkiezingen van 1671.

3) Zie hiervóór, Tweede deel, p. 129.

heeft Valckenier weeten Hooft meede uyt de sael te werpen en bijgevolch oock Hasselaer, in den jaeren 1666, sendende Hasselaer in de Gecommitteerde Raeden ende Hooft in de Admiralityt [1]), ende de dry jaeren om sijnde, heeft (hij) Hooft noch dry jaeren gesonden in de Gecommitteerde Raeden.

Valckenier, stouter en stouter wordende, hebbende aen sijn snoer [2]) Graef, Vlooswijck, Rynst, Pancras ende van Beuningen, en teegen de previlegiën in den raet uytgewerckt, dat van Beuningen van den eet als Schepen wierde ontslaegen en Burgemeester gemaeckt [3]); doch heeft door gesochte oorsaeck [4]) een afgunst op Rynst genoomen en hem weeten de schop te geeven, nu en dan (hem) met onhebbelijcke woorden bejegenende en affronteerende. Meester meenende te wesen, is ook in quaestie gecomen met Vlooswijck over het maecken van een Oost-Indisch bewinthebber [5]), (en heeft) met disrespect soo van hem, Vlooswijck, ende sijn soonen gesproocken; heeft Tulp voor een onweetende pluymstrijcker en Pol voor een claphoutcooper (gescholden) ende byde nu ende dan in geselschappen haestich en oploopend bejegent, ende Graef meede in veel occasie toegegraut, ende Schepen Backer oock onrechtmaetich tot twee maelen bekeeven [6]) ende noch meer andere [7]) met al te groote authorityt tegengegaen, seggende sich aen Outshoorn, als niet waerdich sijnde, soude willen yt seggen [8]), alles volgens mijn notelen van den raet, nu ende dan daervan aengetyckent. Heeft oock de proffesoor De Bie en eenige predicanten met al te groote hevicheyt toegesproocken, ende

---

1) Zie hiervóór, de aant. op 4 Febr. 1666.

2) Vgl. Tweede deel, p. 134—136.

3) Vgl. Eerste deel, p. 287 sqq.

4) Vgl. bij het volgende de aant. op 1 en 8 Januari 1671.

5) Bontemantel teekent hierbij in margine aan: „Vlooswijck wilde Sa(u)tyn hebben.”

6) Vgl. Eerste deel, p. 145, noot 2.

7) Vgl. Eerste deel, p. 183, noot 2, en p. 290.

8) De zin is duister. Bedoelt Bontemantel, dat Valckenier Outshoorn geen woord waard vond?

den pensionares Hop [1]), om geen waerdige saecken, al te rude over tafel in Den Haech te schapelijck [2]) bekeeven, ende in de Staeten van Hollant sulck een tael gevoert, dat de leeden ende regeeringe daer seer in waeren geergert. Ende hiel al te nauwe correspondentie met den pensionares Fagel [3]) en sich cantende tegen den raetpensionares om reeden etc., soodat bijnae de heele regeeringe van deese stadt begonden sulck een authorityt te verdrieten, (en Valckenier) bij alle de leeden van Hollant afgunstich (begon) te werden, oock bij de predicanten ende in 't generael bij alle lieden, te meer, (omdat hij) onder de hant in den jaere 1670 de saecke soo socht te beleggen, dat (hij) in de verkiesinge [4]) Burgemeesters nae sijn fantasye soude crijgen, ende (deze) hem tot president van Burgemeesteren (zouden) maecken. Pancras, sijnde de creatuer [5]) van Valckenier, begroete Burgemeester Pol, seggende, dat groote inclinatie was om hem Burgemeester te maecken, ingevalle (hij) Valckenier tot president wilde kiesen, dewelcke syde, dat hem somtijts aengesyt was om (hem) wederom Burgemeester te maecken, doch als 't op de saecke quam, (dat hij) voorbij is gegaen en alles met patientie moet opneemen; voors dat hem aengenaem soude sijn, dat (hij) Burgemeester wierde gemaeckt, doch sich beswaert vont eenige toesegginge te doen. Hetselfde is Burgemeester Tulp meede in substantie eervaeren. Burgemeester Outshoorn, noch een jaar volgens ordre in de Admiralityt gecommitteert, en als boven aengesocht sijnde, heeft die toesegginge gedaen, waermeede (zij) dachten, soo (zij) Outshoorn ende van Beuningen ende de een of ander tot Burgemeesteren hadden, (dat) de twee Valckenier tot president souden kiesen, welcke Burgemeesteren den jaere daeraen Pancras en Munter wederom souden Burgemeesteren maecken; ende om Munter (die voor deesen extreordenares van Valckenier was in veel

---

1) Zie hiervóór, Tweede deel, p. 86—88.
2) Sic.
3) Vgl. Eerste deel, p. 108 en 109, en Tweede deel, p. 20 en 21.
4) Nl. bij de verkiezing in 1671.
5) Zie b.v. Eerste deel, p. 144.

saecken geaffronteert geweest [1]), doch wederom heele goede vrinden waeren geworden, alsoo Burgemeester was gemaeckt) aen sijn sijde te houden, was de saecke soo belyt, dat (zij) secretares Lieve van Loon souden Schepen maecken, ende de tweede soon van Munter wederom secretares in de plaets. Oock waeren (zij) van voorneemen Adriaen de Waert Schepen te maecken en Claes Witsen; doch Hooft en Rynst — Graef hem willende, alsoo regeerende Burgemeester was, stil houden, hoewel met sijn raet, als sijnde (hij, Graef,) wel de meeste geaffronteert en buyten de regeeringe geschopt — hebben de saecke soo besteecken, dat (zij) souden Pol, Vlooswijck en Tulp Burgemeesteren maecken; waeruyt moste volgen, alsoo alle vijf van Valckenier waeren geaffronteert, (dat zij) Graef souden tot president kiesen, te meer (om) dat Graef ouder Burgemeester als Valckenier is, ende by die occasie een glimp conde geeven, dat het Graef toequam; ten welcken eynde yder sijn vrinden daertoe animeerde, die wel conden uytreeckenen de meeste souden weesen, aengesien de generale afgunst op Valckenier.

Oock had Valckenier een voorneemen om Louwies Trip, wiens dochter aen de soon van Valckenier was getrout, Raed en Schepen te maecken [2]), daer yder meede met afgunst teegenaen sach, als sijnde van Dort als cooplieden in deese stadt coomen woonen en groote conquesten gedaen, waerteegen Cornelis Roch, Out-Schepen, wiens vaeder Raed is geweest, ende door sijn bequaemhyt groote gunst onder de regeeringe had, ende hoewel neef van Valckenier was, altijt voorbij is gegaen, soo hebben Hooft en Rynst en haer vrinden goet gedacht de voorsyde Roch, als sijnde yder aengenaem, Raed te maecken. Ende om Trip en Claes Witsen, den secretares van Loon ende de Waert van de veertienen te houden, soo wierde de saecke soo besteecken, dat geen nieuwe op de veertienen souden comen, ende die van Valckeniers sijde sijn, meede sooveel mogelijck te weeren, hetwelk licht was om te doen, alsoo alle de ouste Raeden [3]), uytgenoomen Geelvinck en Outs-

1) en 2) Zie hiervóór, de aant. op 15 Januari 1671.

3) Bij de nominatie der veertienen werd de eerste „opgeworpen”

hoorn, van de goede partije waeren; ende wierde de saecke soo belyt, dat, soo een nieuwe mochte opgesmeeten werden van de sijde van Valckenier, dat (een) van de vrinden van de andere partij een Out-Schepen daerteegen soude opwerpen; want soo Geelvinck een nieuwe opsmeet, soude Cornelis Roch, een Out-Schepen, daerteegen opgesmeeten worden; en soo Outshoorn een nieuwe quam op te smijten, soude Bontemantel daerteegen opgeworpen werden. Welck laeste alsoo is gebeurt, want Outshoorn smeet Claes Witsen op, denckende, alsoo (deze) Raed is, (dat) yder soude volgen; doch de volgende Heer wierp Bontemantel daerteegen, die veer de meeste stemme had.

Even gelijck de saecke is belyt geweest (niettegenstaende de vrinden van Valckenier, Pancras ende Munter alle moyte deeden daerteegen om de meeste stemme aen haer sijde te crijgen) soo is de saecke uytgevallen dat Roch is geworden Raed, ende alle Out-Schepenen (sijn) op de veertienen gebracht, ende Pol, Tulp en Vlooswijck Burgemeesteren gemaeckt, alle met veer de meeste stemme, welcke dry Burgemeesteren Graef tot president hebben gecooren. Dat dit voorsyde belyt goet is geweest, blijckt daeruyt, dat (de tegenstanders van Valckenier) teegen dry regeerende Burgemeesteren ende vijf regeerende Schepenen hebben derven aengaen.

Doen men sach, dat Valckenier geen authorityt had om bewinthebbers der Oost-Indische Compaignie nae sijn humeur te maecken, (daer yder veel op sach), conde hij wel mercken, dat (hij) most in authorityt declineeren; ende nu Pancras siet, dat (hij) door Valckenier niet can behouden werden, syt hij, dat (hij) Godt danckt, dat (hij) van de slavernij van Valckenier ontslaegen is. — Door beloften ofte toesegginge van Valckenier aen Pancras en Maerseveen (van hen) bewinthebber te

---

door den oudsten raad, de tweede door den in ancienniteit volgenden raad enz. Was aan de nominatie der veertienen een verkiezing van één of meer leden van de vroedschap voorafgegaan, dan werd de eerste van de veertienen opgeworpen door den raad, in rang volgende op hem, die het laatste nieuwe lid had opgeworpen. Zie hiervóór, Eerste deel, p. 236 en 237.

maecken [1]), raeckte hij het hoeckje te boven, in den jaere 1666, tegen Hooft ende Hasselaer". (Resol. Raad III, 1. p. 464—470.)

(Tusschen de Vroedschapsvergaderingen van 20 Februari en 10 Maart 1671.) — „Bontemantel verhaelde aen een vrind, dat den 5den Maert 1671, staende op de beurs, Rygersbergen, Raed ter Admiralityt wegens Zeelant in 't collegie alhier, syde, dat in Den Haech was ten eeten geweest tot den Admirael van Gent, neffens Outshoorn, Hooft en Cool, van Der Gouw, neffens eenige andere Heeren, op welcke maeltijt Hooft bij discourse syde aen Outshoorn, dat (hij) de vrinden verliet, daer de meeste aen verobligeert was, ende sich voechde bij Valckenier, ende dat in het aenstaende jaer daerover wel licht in 't oude mannenhuys mocht raecken, dat is de weescamer; waerop Outshoorn syde: dat can niet weesen, alsoo nu in een Generalityts-collegie sit, dat is der Admiralityt alhier; en nae eenige reeden tusschenbyde gevallen, syde Hooft: al hebt ghij de vrinden verlaeten, soo sal ick evenwel de vrinden niet verlaeten (alsoo te samen naemaechschap sijn). Cool syde: soo ghij de almanack niet weet, vraecht daernae bij den Raetpensionaris, die sal u die wel seggen, wat plaetsen 1673, als ghij uyt de Admiralityt comt, in Den Haech voor Amsterdam open sijn. (Staet aen te mercken, dat den Raetpensionares in den jaere 1670 heeft gemaeckt [2]) een almanach, wat collegiën in Den Haech alle jaeren comen vacant te vallen, en wat leeden van Holland successivelijck haer gecommitteerde aldaer senden.) Ende vorders wierde bij discourse gesyt, dat Hooft van Beuningen soude in de neus gevreeven hebben, dat een laesche is, alsoo over de resolutie, door Burgemeesteren genomen, heeft gestaen, van als hij, Hooft, uyt de

---

1) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 135 en 139.

2) „en in druck uytgegeeven." (Resol. Raad III, 1. p. 481.) Zie hiervóór, Tweede deel, p. 22.

Gecommitteerde Raeden thuys sal comen, (hem) op de Weescamer sullen setten, dat wel had connen tegenspreecken.

Met de laeste electie van (de) regeeringe Valckeniers sijde ondergeraeckt (sijnde), wierde het volgende bespeculeert: uyt den naam van Valckenier word gespelt: ick val neer; uyt de naem van Pancras: narscap; (uyt de naem van) Heer Jan van Oldenbarnevelt: bewaerde Hollant in eer." (Civ. en Mil. Reg. II p. 46 en 47.)

Maart 1671. — „Den Heer Out-Burgemeester van Beuningen, gestelt op de Tresory, heeft in Maert, alsoo voor sijn parteculier den ganschen tijt in Den Haech is, sich bij Burgemeesteren geëxcuseert, sich vindende beswaert het tractement ofte wedde van 500 guldens en 50 guldens mantelgelt 's jaers te trecken sonder dienst te doen, en heeft oversulckx van die dienst versocht gedelibereert te werden, 't welck Burgemeesteren, naar grooter instantie, hebben geconsenteert." (Civ. en Mil. Reg. II p. 50, 284 en 285.)

27 Maart 1671. — „Den 27sten Maert 1671, op Goede Vrijdach [1]), volgens de previlegiën, werden gemaeckt door Burgemeesteren en Schepenen de waerdijns en taermeesters, en volgens de resolutiën van den raet de superintendenten van de laeckenhal, en sijn op den tijt, als boven, gemaeckt met eenparige stemme (waerover Burgemeesteren bovenaen sitten aen de tafel in Schepenencamer):

Superintendenten van de Laeckenhal.	Jochem Rendorp,	Schepenen en Raed.
	Jacob Jacobss. Hinloopen,	
	. . . . . Rynevelt,	
	Jan van Erpecum,	
	Pieter van de Vecht,	
	Hend(rick) Marmer.	
Waerdijns of Staelmeesters.	Jan Paerslaecken,	
	Arnout van der Mije,	
	Jochem de Neve,	
	Willem Doyenburg,	
	Jeremias IJsbrans.	

1) Vgl. Eerste deel, p. 257 en 258.

Taermeesters.	Dirck Boning, Tileman Solmans, Egbert de Vrij, Joost Fellebier.

Governeurs der drappiers (niet ingevuld.)
Keurmeesters van 't touw worden gecontinueert.
Keurmeesters van de masten worden gecontinueert.

Commissarissen van 't touwwerck.	Nicolaes Wollendael, Dirck Blom, Leonard Willing." (Civ. en Judic. Aant.

III, 1. p. 272, en Civ. en Mil. Reg. II p. 53.)

22 Januari 1672. „Den 22sten Januarij 1672 is 's morgens in het vertreck van Schepenen (door versouck van den Heer Jacob Hinloopen) Bontemantel gegaen, alwaer Burgemeester Rynst bij sijn E. quam, die naer eenige discourse syde, dat Burgemeesteren doende waeren met eenige Out-Burgemeesteren, om de saecke daerheenen te dirigeeren, dat de veertienen soo moogen werden opgestelt, dat bequaeme Schepenen door Burgemeesteren moogen gekooren werden, ende dat yder sijn vrinden had aengenomen daerover te spreeken, ende op de veertienen te brengen: Willem Blaeuw, Cornelis Backer, Jan Six, Aernoult Helmers Hooft ende dry nieuwe, te weeten: Jacob de Graef, Jan de Vries en Jacob Hinloopen de Jonge, versouckende aen Bontemantel of geliefde de laeste op te werpen, ende soo Geelvinck ende Valckenier ymant opsetten, dat van Loon ordre sal hebben wie(n) daerteegen sal opwerpen, (en) dat (Bontemantel dat) dan sal gelieven te volgen. Waerop Bontemantel syde, dat, soo het met de humeuren van Burgemeesteren overeencomt, dat sich alsdan daernae sal reguleeren; dat Burgemeester Outshoorn bij sijn E. was geweest eenige daegen geleeden, en versocht, dat (hij) sijn swaeger Dirck van Outshoorn, Heer van Westerdijckxhoorn, wilde opwerpen; waerop had gesyt, dat geen plaets open was, en geen Schepen conde gemaeckt werden, dan met disordre in de subalterne bancken, ende eerst soude afwachten, of de Regeerende Burgemeesteren yts diesaengaende souden te kennen geeven; dat oock best oordeelde, noch een jaer met sijn swaeger te wachten, alsoo sonder twijffel (hij, Outshoorn,) selfs staet Burge-

meester te warden, ende dan voorseecker (zijn zwager) op de veertienen can brengen ende Schepen maecken. Waerop den Heer Rynst syde, dat de intentie is Outshoorn Burgemeester te maecken, en oversulx den Heer van Westerdijckxhoorn, al wierde hij gebracht op de veertienen, geen Schepen soude connen weesen, ten opsicht susterlingen sijn. [Staet te weeten, dat Outshoorn, den Burgemeester, en Dirck van Outshoorn, Heer van Westerdijckxhoorn, in bloede susterlingen sijn; en alsoo yder een dochter hebben getrouwt van....[1]) Hooft, die regent was van het Lazereshuys, soo sijn samen in affinityt swaegers.] Voors syde den Heer Rynst teegen Bontemantel, dat wel gedachten sijn om Isaac van den Heuvel, die getrout is met een dochter van Burgemeester van de Pol, Schepen te maecken, doch dat Pol staet Out-Burgemeester te blijven [2])."

„Ten elf euren den raet vergaedert sijnde, syde den Heer Hooft meede teegen Bontemantel, dat yder sijn vrinden had gesproocken, ende van meeninge sijn, acht ofte thien van de haer goed geintentionneerde op de veertienen te brengen, en de rest laeten loopen soo als het comt, die doch niet tot Schepenen sullen gemaeckt werden; oordeelende verseeckerder te sijn eenige van de vrientjes tot een reserve te hebben, in gevalle ymant mocht comen te sterven gedurende deese jaere." (Civ. en Mil. Reg. II p. 261—263.)

28 Januari 1672. — „Presentibus de Heeren Vlooswijck, Graef, Pol en Tulp, Burgemeesteren, ende alle de Raeden, demptis van Beuningen en Hudde. Sijn genomineert tot veertienen, sommige bij eenparicheyt en eenige bij de meeste stemme:

- Willem Blaeuw,
- Cornelis Backer,
- Jacob de Graef,

---

1) De voornaam, in het HS. niet ingevuld, moet Jacob Willemsz. zijn, blijkens J. A. Alberdingk Thym en A. A. Vorsterman van Oyen, Het Geslacht Hooft, p. 11.

2) Oud-Burgemeester beteekent hier weer: Burgemeester, die het tweede jaar ook aanblijft.

Isaac van den Heuvel,
Aernoult Helmers Hooft,
Jacob van Neck Jacobss.,
Jan Corver,
-Nicolaes Opmeer,
Cornelis Graeflant,
-Jacob Hinloopen de Jonge,
-Jan Six,
-Jan de Vries,
Nicolaes van de Cappelle,
Jannes Hudde.

De aengehaelde sijn Schepenen gecooren." (Civ. en Mil. Reg. II. p. 264.)

1 Februari 1672. — „Nae de lecture der previlegiën sijn met eenparige stemme vercooren tot Burgemeesteren: Cornelis de Vlaming van Outshoorn, Hendrick Hooft en Lambert Rynst.

Op de electie waeren:

Burgemeesteren	Cornelis van Vlooswijck, Andries de Graef, Jan van de Pol, Nicolaes Tulp.
Schepenen	Willem Backer, Pieter Schaep, Hans Bontemantel, Jacob Hinloopen, Jacob Boreel, Hendrick Roeters, Vincent van Bronckhorst, Cornelis Roch, Jan Munter de Jonge.
Out-Burgemeesteren	Cornelis van Outshoorn, Hendrick Hooft, Gilles Valckenier, Lambert Rynst.

Out-Schepenen
Bernard Schellinger,
Jan Blaeuw,
Jan Hulft,
Jan Huydecooper,
Jochem Rendorp,
Cornelis Geelvinck,
Cornelis Backer,
Nicolaes Opmeer,
Nicolaes van de Cappelle,
Dirck Spiegel,
Aernout Helmers Hooft,
Gerret Bors,
Jan ten Grootenhuys,
Cornelis Graeflant,
Jannes Hudde,
Leonard Ranst,
Pieter de Graef,
Jacob van Neck Jacobss." (Civ. en Mil. Reg. II p. 280.)

3 Februari 1672. — „Burgemeesteren hebben den raet voorgedraegen, dat den Heer Hendrick Hooft, volgens de ampliatie van Haer Ed. Groot Mog., gedaen op de instructie van de Gecommitteerde Raeden, sijn dry jaeren van aldaer geweest te hebben, aenstaende Mey sal comen te expireeren, ende alsoo Burgemeester is geworden, ende volgens de gesyde instructie niet langer can gecontinueert werden, ende dat men gewoon is bij tijts ymant derwers te committeeren, om sijn affaires daertoe te connen schicken, soo geeven (Burgemeesteren) in bedencken de diensticheyt van een in desselfs plaets te committeeren. Waerop getreeden sijnde tot de electie, is met eenparige stemme daertoe voorgestelt den Heer Valckenier, uytgenomen hij selfs, die versocht (soodrae Burgemeesteren haer advys gegeeven hadden, en eer het tot stemmen quam), (dat hij) eenige saecke mochte voordraegen; waerop Burgemeesteren, een wynich stil geseeten hebbende, met de saecke voortgingen, en vraechden aen den Heer Tulp, als de ouste Raed sijnde, sijn stem, en liepen de stemme eenparich voort tot het aen Valckenier quam, dewelcke doen op

sijn tour adviseerde ende syde: dat de gelegenthyt sijner familie, om gewichtige en merckelijcke reeden, hem vernootsaeckte te versoucken van die commissie geëxcuseert te werden; dat geen dienste van deese stadt (hoewel schuldich te obedieeren) soo gants qualijck en ongeleegen souden coomen als deese, versouckende noch gants ernstich, in vergeldinge veeler diensten, aen de stadt gedaen, dat mocht voorbijgegaen werden, geevende in beleefde terme meede te kennen, dat de civiliteyt van deesen raet niet toelaet ymant teegen sijn sin en wil alsoo ergens heen te senden. Waerop Burgemeester Hooft syde: soo is het met mijn gegaen [1]). Twelk Valckenier meende, soo hij syde, niet alsoo te sijn, immers met die meeninge niet te sijn geschiet, gereet sijnde daer reede van te geeven, ja selfs (bewerende), 't selfde doen teegen te hebben gesproocken. Doch Burgemeesteren sijn met de omvraech voortgevaeren, ende (Valckenier) is alsoo tot gecommitteerde gecooren [2]).

In 't opstaen van den raet vielen eenige woorden, alsoo (Valckenier) de geluckwenschinge niet wilde aenneemen, ende syde den Heer Tulp: het is daer niet qualijck te weesen; ende Hooft syde: doet als ick heb gedaen, en lecht stil over het banckje, en laet het u doen." (Civ. en Mil. Reg. II p. 281—283.)

3 Februari 1672. — „Dirck Spiegel is tot Raed ter Admiralityt in 't Noorderquartier gecooren, in de plaets van Nicolaes van Opmeer, die Schepen is geworden." (Civ. en Mil. Reg. II p. 283.) Daarover bericht Bontemantel nog: „Opmeer had voorleeden jaer belooft, Rynst en Hooft te volgen, en doen het daerop aenquam, viel (hij) af, en hiel de sijde van Valckenier, ja, deed sijn best om Spiegel meede op de sijde van Valckenier te brengen, doch Spiegel bleef constant aen de sijde van

1) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 142 en 169.

2) „Vlooswijck had inclinatie om in de Gecommitteerde Raeden te weesen, seggende yts aldaer in Den Haech te doen te hebben, en oock om sijn kinderen te avanceeren in de militie; doch wierde best geoordeelt Valckenier uit de stad te hebben, en oock (opdat Valckenier) voor die tijt in de Oost-Indische Compaignie sooveel niet te seggen soude hebben." (Resol. Raad III, 2. p. 92.)

Rynst en Hooft; en om die oorsaecke wierde Opmeer uyt de Admiralityt getrocken, en Spiegel in sijn plaets gecommitteert, ende bij de veranderinge [1]) wierde Spiegel wederom afgeset en Opmeer wederom in de plaets." (Resol. Raad III, 2. p. 92.)

8 Februari 1672. — „Dominé Schaeck is gemaeckt, in de plaets van Lourentius, scholarck." (Civ. en Mil. Reg. II p. 286.)

23 Augustus 1672 [2].) — „Ten opsicht de meenichfuldige oproeren en timulte in de omleggende steeden, ende dat de gemeente deser stadt meede seer ontstelt is [3]), ende den voorleede nacht een pasquil [4]) aen de beurs is geplackt, 't welck, door ordre van Schepenen, door de substituyten de Zeeuw en Voerknecht is afgehaelt, soo is geresolveert, door meerderhyt van stemme, (alsoo eenige [5]) oordeelde het gevaer soo groot niet te weesen) aen de gedeputeerden ter dachvaert te laten afgaen de volgende missive:

Copia Copiae.

„Edele etc. Heeren,

Den raet, op 't subject van Uwer Ed. missive van gisteren, dees middag bijeenvergadert sijnde, is aldaer te

1) Nl. bij de verandering van de regeering in 1672. Vgl. verder Eerste deel, p. 285 en 286, en hierna, de aant. op October en December 1672.

2) Ik heb de volgende mededeelingen in deze bijlage opgenomen, omdat, wat daarin verhaald wordt het voorspel is van de verandering der regeering in 1672.

3) Over de tumulten in Amsterdam, in den zomer van 1672, vgl. J. F. Gebhard Jr., Amsterd. Aanteekeningen uit 1672. Bijdr. N. R. X p. 139—252, en A. W. Kroon, Amsterdam in 1672.

4) Tiele N°. 6126. Ook gedrukt bij Wagenaar, Amsterdam. I p. 637 en 638. De tekst bij Wagenaar verschilt eenigszins van Tiele N°. 6126, en van een daarmee gelijkluidend afschrift in Bontemantel's Aant. van versch. zaken. De aanhef van art. 6 luidt b. v. bij Wagenaar: „Verstaan wij, dat de 36 Raden uyt de Borgers ofte uyt een getal van fatsoenelijcke koopluyden sullen bestaan," bij Tiele en Bontemantel: „Verstaan wij, dat de 36 Raden uyt de Burgerije, en niet uyt regeerende, maer fatsoenelijcke koopluyden sullen bestaen."

5) Tot die eenige behoorde ook Bontemantel, blijkens zijne aanteekening in Resol. Raad III, 2. p. 315: „dit senden van het pasquil wierde met de meeste stemme overgehaelt, en gesonden, hoewel niet noodich was, alsoo maer eenich rapailje gewoonelijck sulcke dingen doen."

voorschijn gebragt 't bijgaende fameus en licentieus pasquil, geëxtraheert uyt seker geaffigeert billet aen de beurse alhier, 't welk door ordre van de Heeren van de Geregte dees ogtent daer is afgescheurt; en is hetselve van die importantie geagt, dat noodig is geoordeelt, aenstonds een expressen met dese missive aen U Ed. af te vaerdigen, met serieuse recommandatie en versoek, dat U Ed., sonder een moment tijd versuym, en selfs nog desen avond, de moeyte gelieven te nemen om Sijne Hoogheyd, den Heere Prince van Orange, daerover te gaen begroeten en op een eerbiedige wijse, uyt den name van dese stad, remonstreren, wat groote onheylen hieruyt te verwagten staen, in gevalle d'ontruste gemeente tot verder onordentelikheden quaeme te vervallen, en gedienstelik versoecken, dat hooggedagte Sijne Hoogheyd ten spoedigsten op noodige expediënten gelieve te dencken, en Sijne auctoriteyt tot conservatie van de ruste van dese stad interponeren, ofte soodanig anders hierinne te voorsien, als desselfs hoogwijsen raed gedragen sal. Dat ook U Ed. op morgen ter vergaderinge van Haer Ed. Groot Mogende proponeren, dat op dit subject, en tot voorkominge van verder gevreesde onheylen in dese en andere steden, een staedsgewijsde besendinge en deputatie aen Sijne Hoogheyd sonder uytstel behoorde gedaen te werden, en aengehouden ten eynde door corporele straffen of andersins daerinne wierde voorsien.

Amsterdam, den 23sten Augusti 1672." (Civ. en Mil. Reg. II p. 581 en 582.)

„Welcke messive, door den secretares Dirck Schaep met haest geschreeven sijnde, aenstonts par post is afgeveerdicht." (Aant. van versch. zaken.)

24 Augustus 1672. — In den raad wordt voorgelezen een missive van de gedeputeerden ter dagvaart, die berichten dat zij [1]) nog op denzelfden avond, toen zij den brief

---

1) „Rynst, W. Backer en Schaep en pensionares Hop, ende naemen Valckenier meede". (Resol. Raad III, 2. p. 317.) Valckenier was toen in Den Haag, daar hij voor Amsterdam zitting had in 't college van Gecomm. Raden.

van de vroedschap ontvangen hadden, naar Zijne Hoogheid zijn gegaan, „die, ten avontmael sittende, nae eenige tijt gewacht te hebben, audientie heeft gegeeven, ende hebbende haeren last geuyttet, doch met wynich attentie gehoort sijnde, heeft Sijne Hoocheyt gelieven te antwoorde, sijn authoriteit niet genoch te sijn, noch oock geen middel sach met de militie daer teegenaen te gaen, maer best oordeelde, met de voornaemste der misnoechde een goede overeencomst te maecken, ende soo de hoofde der gemiscontenteerde niet te vinden sijn, door publicatie deselfde te doen voor den dach coomen, ende alsoo haer hebbende geopenbaert, en de griven gehoort sijnde, een goede overeencomste te maecken; ende ingevallen geen accoort is te treffen, alsdan soude (Zijne Hoogheid) connen als tusschenbyde gaen, om een goede harmonie uyt te vinden [1]). Waerop gedelibereert sijnde, hebben Burgemeesteren geoordeelt, dat best soude sijn den crijsraet tegen morgen te doen vergaederen, ende bekent te maecken, dat dagelijckx bemercken bij de gemeente een misnoegen te weesen teegens de Regeeringe, oordeelende dat andere het beeter soude maecken ofte ten minsten beeter genoegen geeven, ende oversulckx best te sijn de Regeeringe af te staen, en vorder daermeede te laeten omspringen, soo te raede sullen werden, en met Sijner Hoochheyt advys andere Heeren in de plaets te setten. Tulp adviseerde [2]), dat de jegenwoordige Regeeringe bestont in wettelijcke en nae de privilegiën gekoore Heeren, op wier getrouwicheyt niet valt te seggen, ende (dat het) met de dienst van het lant en stadt niet soude overeencomen, dat nieuwe ofte een groot gedeelte in de Regeeringe soude comen, die geen kennisse van saecken hebben; dat best is die te laeten, soo die is, ende dat het met geen goet gemoet overeen te brengen is, in tijde van noot de regeeringe te verlaeten, en dat uyt vrees

1) „Uyt dit antwoort is klaer te sien de intentie van Sijn Hoocheyt." (Resol. Raad III, 2. p. 316.)

2) „Dit syde Tulp, om Hooft, die altijt courageus had geageert en seedert seer flauhartich scheen te worden, te berispen". (Resol. Raad III, 2. p. 318.)

der gemeente, wiens verbollicheyt soo groot niet en is, als de saecke lichtelijck in Den Haech bij Sijne Hoocheyt is voorgedraegen. Welck advys van Schellinger, Rendorp, Blaeuw, Geelvinck, Vlooswijck, van Loon en Bontemantel is gevolcht. De laeste voechde bij het advys van Tulp, dat het gevoelen van Burgemeesteren, onder reverentie, schrickelijck is, want sulckx aen de crijsraet bekent te maecken eer troubelen als stilstant soude veroorsaecken, ten aensien de crijsraet bestaet meest uyt Heeren van de Regeeringe en in wynige, die buyten de Regeeringe sijn, ende soude dat advys moeten brengen en rapporteeren aen haer schutters, waeruyt niet anders als oneenichhyt can ontstaen; dat de Regeeringe haer cracht heeft ontfangen van de Staeten van Hollant, sijnde den souverain van den landen, ende die uyt de regeeringe wil sijn, moet sich aldaer addresseeren, ofte sijn poorterschap verwoonen; dat soodanich advys van Burgemeesteren behoorde gesecreeteert te werden, opdat het niet comt uyt te lecken en occasie te geeven van tweespalt in den raet; dat, volgens de previlegiën, soo swaere saecken in den raet niet connen verhandelt werden, tensij tijt van beraet werd gegeeven en de absente Heeren beschreeven, gelijck in minder geleegenthyt dickmaele werd gedaen, soodat van advys is, die saecke te secreeteren, en soo Burgemeesteren gelieven haer advys in verder omvraech te brengen, (dat zij) den raet daerop geliefde te beschrijven, te meer, twee regeerende Burgemeesteren niet present sijn, als Outshoorn en Rynst, den eersten op de reeckeninge van het Hontsbos tot Petten, en de laeste in Den Haech op de dachvaert.

Roeters, Cornelis Backer, van de Cappelle, Jacob van Neck Jacobss., Corver, Graeflant, Hudde, Grootenhuyse, Boreel, Ranst, Witsen, Roch adviseerde, dat (zij) niet conde beoogen de swaricheyt van affronten, plunderinge ofte andere onhylen soo swaer te sijn, als bij Burgemeesteren werd gevreest, alhoewel de uytvallen somtijts anders leeren. Graef, op sijn tour nae van Neck Jacobss. adviseerende, syde de saecke in te sien met groote becommeringe [1]),

1) Dat Andries de Graef bevreesd was voor de burgerij, laat zich

alsoo uyt de woorde van Sijne Hoocheyt geen protectie te wachten is, en de Regeeringe af te staen wel het beste te sijn, maer de methode hoe 't selfde te doen, niet can van oordeelen, ende dat het tot afstant sal moeten coomen, en daerom met de beste glimp van het cussen te raecken, het beste sal weesen. Burgemeesteren, siende de discrepeerende advysen, ende, nae discourse, verder omvraege gedaen sijnde, is verstaen, alles te secreeteeren en geen beschrijvinge te doen, hoewel eenige meende seer dienstich te sijn een besendinge aen Sijne Hoocheyt te doen, ende de rechte geschaepenheyt te kennen te geeven, en dat die soo swaer niet en is, als de gedeputeerdens wel te ijverich hebben te kennen gegeeven. Op welcker advysen den brief, de gedeputeerden den 23sten deser toegesonden, door den secretares Schaep geschreeven, is gehaelt ende geleesen, daer een woort in was gevloit, dat wat scharp conde genomen werden. Andere syde, best soude weesen sich te addresseeren aen de Staeten van Hollant, om te procureeren door placcaten alle foele en disordre voor te comen, en door het Hof, daer Sijne Hoocheyt stadthouder is, deselfde rigoureuselijck en vigoureuselijck ter excecutie doen stellen." (Civ. en Mil. Reg. II p. 589—593.)

In plaats van de laatste regels vindt men in Bontemantel's Aant. van versch. zaken het volgende:

„Den afgesonden messive, op 't versoeck eeniger Raeden, is gehaelt en geleesen, en bevonden maer tamelijck naer de intentie, met te ijverige periode geschreven te sijn; dat de meeninge was door de Ridderschap, Edele en Steden ordre te beramen tegen alle foele, soo hier als in andere stede, en door authorityt van Sijn Hoocheyt, als Stadthouder, die ter excecutie te stelle, en daertoe een deputatie te doen.

Als straffe slaept, werd de booshyt gerechtveerdicht [1]), soodat den 31sten Augusti desselven jaers aen Jan Room-

---

verklaren uit hetgeen de heer Gebhard uit Bontemantel's aanteekeningen heeft medegedeeld in Bijdr. N. R. X p. 161—165 en p. 198.

1) „Camphuysen, Psalm 137." (Civ. en Mil. Reg. II p. 593.)

poortsthoren geplackt is gevonden het onderstaende [1]) drygende versoeck."

25 Augustus 1672. — „Op 't voorstel der Heeren van Amsterdam is ter vergaederinge (nl. van de Staten van Holland [2])) ontworpen een placcaet tegen de rebelleerende gemeente, met aenmaninge tot gehoorsaemheyt van de overichyt, op swaere straffe, 't welck gestelt is in handen van Sijn Hoocheyt, om derselver wijse consideratie daerop te verstaen; doch verder is daer niet op gevolcht."

„Den 25sten Augusti, present de Heeren Hooft ende van de Pol, Burgemeesteren, is in den raet gediscoureert over een concept willekeur tegen de oproerige gemeente, ontworpen door de Heeren ter dachvaert en overgesonden, waerop wierd verstaen hetselfde te sijn vol vremde periode, die niet uyt te wercken waren, alsoo wel te mercken is aen het voorschreeve antwoort van Sijn Hoocheyt, dat geen militie te becomen sal sijn, noch oock van den staedt tot weringe der ongehoorsame gemeente, en de militie van deese stadt niet sterck genoch daertoe is. De meeste advysen behelsde, dat het concept behoorde gescheurt te werden, gelijck aenstonts is gedaen." (Aant. van versch. zaken.)

26 Augustus 1672. — „'s Avons ten thien euren. Presentibus Hooft en Outshoorn, Burgemeesteren. Is geleesen een messive der gedeputeerden ter dachvaert, deesen dach geschreeven, en geteeckent door Rynst, Willem Backer, Schaep en pensionares Hop, date 26 Augusti 1672, als volcht van inhout [3]). De voorstaende messive in omvraech werdende gebracht, protesteerde yder, dat tot ruste

1) Ik laat dit pamflet hier niet volgen, omdat men den inhoud kan lezen bij Wagenaar, Amsterdam. I p. 643. Alleen staat onder het exemplaar, dat in Bontemantel's Aant. van versch. zaken is ingeplakt, nog gedrukt: „De rest sullen sij wel beklappen nogh. — Dit request is tot Amsterdam aen de toren geplakt." Bij Tiele, Meulman en Petit wordt het niet genoemd.

2) Zie Resol. Holl. 12, 15, 16, 20 en 23 Juli 1672.

3) De missive volgt in het HS. niet, maar de inhoud ervan wordt meegedeeld in Resol. Raad III, 2. p. 325—327. Men kan het voornaamste gedeelte van deze missive vinden bij Wagenaar, Amsterdam. I. p. 638 en 639.

der stadt en gemeente veeleer de regeeringe wilde afstaen, dan dus in onseeckerhyt het kussen met dry cruyssen te besitten, met peryckel van affronten, plonderinge en massacreeringe te verwachten; dat wel te beoogen is, waer het schip wil sylen, en over wat boech het sal moeten wenden [1]). Bontemantel was van advys, dat niet Sijn Hoocheyt, maer gedeputeerde uyt het midden der Ed. Groot Mog. vergaederinge die authorityt soude (als sijnde den souverayn) connen gedefereert werden, met adjunctie van Sijn Hoocheyt. — Soo Sijn Hoocheyt 't advys der Gecommitteerde Raeden toestaet, en dese stadt 't selfde dificulteert, soo connen oordeelen, wat daerop te wachten staet.

Het advys van Sijne Hoocheyt (op het voorstel der Gecommitteerde Raden) is geweest als volcht:

ADVYS VAN SIJNE HOOGHYT [2]).

Den 26sten Augusti 1672. Den Raetpensionaris rapporteert ter vergaederinge, dat de Prins voorgedragen is het voorstel der Gecommitteerde Raeden; dat Sijn Hoochyt niet goedgevonden heeft sich te verklaren, maer sich gereet soude houden om te doen 't geen de Staeten sullen oordeelen dienstich te sijn; dat ondertusschen van die opinie was, dat veel Regenten tot haer onschult verdacht werden gemaeckt.

---

1) In Resol. Raad III, 2. p. 328 wordt dit aldus gezegd: „Waerop gedelibereert sijnde, is verstaen, 't selfde advys in deese tijtsgelegentheyt tot ruste en vreede de bequaemste middel te weesen, opdat het lichaem binnen wel gestelt sijnde, te bequamer den vijant van buyten can afgekeert werden, yder protesteerende de regeeringe, tot ruste, liever te willen afstaen, dan in onseeckerheyt, tegen de borst der ingeseetenen, te willen regeeren, met peryckel van lijf en goederen ofte plonderinge, niet siende dan alle onhylen in 't gemoet."

2) In het tweede deel van Bontemantels Civ. en Mil. Reg. vindt men, vooraan, „Eenige remarques, getrocken uyt de notelen van twee pensionaressen, gehouden in de vergaederinge van de Heeren Staeten van Hollant ende Westfrieslant, A° 1671 en 1672, Vivieen en Hop, pensionaresen van Dordrecht en Amsterdam." Uit die „remarques" heeft Bontemantel dit „Advys van Sijne Hoochyt" hier overgenomen.

Eenige leeden waren van advys, als Delft, Lyde, etc. etc., de supletie te laeten geschieden op de ordennares wijse en previlegiën.

Den raetpensionares Fagel syde, dat de supletie moet geschiede door de Stadthouder, alsoo de gemeente anders weeder murmureeren sal, en seggen, dat men elkandre slach voecht. 't Geheele werck is imformeel; Vroetschappen mogen niet verlaeten werden; het is beeter een imformalityt te passeeren, als dat de gemeente ordre stelt. De Prins sal genoeg met discretie handelen, en de Regeerders zooveel conserveeren als mogelijck is, en door sachtichyt; dat er materie genoch is om scharpe placcaten te maeken, maer dat de tijden daer niet nae loopen; dat men inductie moet gebruyken, nae 't exempel Pacuvius tot Capua, door Livius beschreven [1]).

De conclusie was het advys der Gecommitteerde Raeden, den 27sten Augusti geconverteert in Resolutie van Hollant [2])." (Civ. en Mil. Reg. II, p. 599 en 600.)

30 Augustus 1672. — „Den Heer Rynst heeft gedaen een sommier rapport van het gepasseerde ter dachvaert," (behelzende o. a.) „dat Sijn Hoocheyt is geauthoriseert de magistraeten te veranderen, volgens de resolutie, die op inschrijven is genomen, en oversulckx nae lecture sal op moeten geresolveert werden. Nae het leesen van welcke resolutie is verstaen, alsoo de gedeputeerde, volgens den last, haer den 26sten deeser bij nacht toegesonden, in deselfde hebben bewillicht, het alsoo wel te weesen, en te approbeeren en niet te secreteeren, opdat die heeren, die meenen geen genoegen in de regeeringe te hebben, connen weeten waer haer te addresseren, verklarende, soo Sijn Hoocheyt oordeelt dienstich te sijn verandering te maecken, liever uyt den stoel te willen opstaen, dan in weerwil daerin te blijven sitten. — Staet te weeten, dat alle de leeden in de resolutie van Haer Ed. Groot Mog. hebben geacquiesceert, uytgenoomen Enckhuysen, die het heeft afgeschreeven." (Civ. en Mil. Reg. II, p. 601 en 602.)

---

1) Tit. Livi Hist. Lib. 23, Cp. 2—4.

2) Den verkorten inhoud daarvan leest men o. a. bij Wagenaar, Amsterdam. I p. 638 en 639.

Tusschen 26 Augustus en 3 September 1672. — „De Heer Schepen Jan Six heeft den 17den Augusti 1682 verhaelt aen Bontemantel, dat yeder wel conde mercken, op wat boech het schip soude sylen, en socht Andries de Graef te induceeren tot reconsiliatie met Valckenier, voorslaende, dat soude toesegginge doen van van Beuninge in de aenstaende electie wederom Burgemeester te maeken, en Valckenier, de tijt om sijnde in de Gecommitteerde Raeden, mede Burgemeester te maeken; waerop de Graef syde, daerover met Hooft soude moete spreecken; waerop gesamentlijck ten huyse van Hooft sijn gegaen; maer Hooft conde daer niet toe verstaen, dan naer lange inductie van Six. Twelck aen Valckenier sijnde gecommuniceert, heeft de reconsiliatie verworpen; en dit sal apparent sijn 't geen in margine deses staet." [Daar staat: „In 't eerst van Mey 1678 verhaelde Andries Graef, Out-Burgemeester, in presentie van Hans Bontemantel en Arnout Helmers Hooft, Out-Schepenen, (alle dry geëxcuseerde in den jaren 1672) op den Dam, voor 't stadthuys, dat neffens Burgemeester Hooft aen Valckenier hadden versocht en (hem) soecken te induceeren, om de veranderinge in de Regeeringe (in 't jaar) 1672 voor te comen, sijn E.E. presenterende, dat (zij) Burgemeesteren soude maecken wie hij geliefde te hebben, en doen al dat (hij) soude willen, 't welck door Pol en Rynst, die neffens hem, Hooft, regeerende Burgemeesteren waren, conden te wegen brenge, doch (Valckenier) wilde daer niet nae luysteren. Den 3den Juni Bontemantel met Helmers Hooft spreeckende van het voorschreven, op de beurs, syde (deze): sij addresseerde haer qualijck, want hij (Valckenier) socht de veranderinge"].

Staet aen te mercken dat, doen Hooft was gecommitteert tegen sijn inclinatie in de Gecommitteerde Raeden, dat Valckenier, van Beuninge en de verdere Heeren van die bande met den andren hadden als vast gestelt, als de tijt om soude sijn, Hooft geen Burgemeester soude maeken, volgens de ordenares gewoonte, maer stellen in 't oude mannenhuys, dat is de Weescamer, daer men de Heeren gewoon was in voorige tijden te setten, die buyten 't spel waren, als Pauw, de Vrij etc. etc. En daerom is Hooft qualijk te onderrechten geweest, apparent van meeninge

sijnde met Valckenier te doen, als Valckenier van meeninge was met Hooft te doen.

Die de voornaemste voordeelen trecken door de veranderinge, werden gelooft de aenlydinge en meeste opstookers en aenstooters te sijn geweest van de oproermakers." (Civ. en Mil. Reg. II p. 599.)

3 September 1672. — „Burgemeesteren hebben voorgeworpen, dat haer gedachten hebben laeten gaen over de resolutie van Haar Edel Groot Mogende van den 27sten der voorleeden maend, ende geoordeelt best te sijn, dat eenige Commissaresen werden gestelt om te examineeren en den raet te dienen van advys, of niet de gansche regeeringe behoorde Sijn Hoocheyt te versoecken, om soodanige veranderinge te maecken, als sal oordeelen de ruste van deese stadt te veryschen, en op wat een maniere sulckx soude versocht werden, ofte dat best soude weesen te wachten tot de tijt der ordinares verkiesinge, en dan Sijn Hoocheyt te versoecken, soodanige Heeren te laeten uytvallen, en andere in desselfs plaetse te stellen, als sal oordeelen de rust en dienst van de stadt meede te brengen; ofte soodanige andere consideratie den raet voor te stellen, als haer wijsheyt sullen te raede werden. Waerop veel en wijtloopich sijnde gediscoureert, is geresolveert, dat men die saek sal laten op sijn beloop, dewijl alles alhier nog in redelijke ruste en stilte is." (Civ. en Mil. Reg. II p. 609.)

„In deese omvraegen [1]) wierde Valckenier ijverich, verhaelende met veel omstandicheeden, dat Andries Graef een bederf van deese stadt is, en dat de finantie door sijn en broeders Cornelis Graef doen is verloopen [2]), en (dat zij) lichtelijck oorsaeck (zijn) van deese oneenicheeden; dat hij, Andries Graef, selfs meede een logenaer is, alsoo het niet waer is, dat hij, Valckenier, soude gesyt hebben van het huys van Vlooswijck te sullen ruineeren [3]); dat met Hooft al goede ordre op de mesnage

---

1) Nl. bij de omvraag over het zooeven medegedeelde voorstel van Burgemeesteren.

2) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 154.

3) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 153.

begon te stellen, doen Tresoriers waren, maer het huys van Graef alles wisten om te stooten; dat het costelijcke magesijn wegens de Oost Indische Compaignie door haer is gebout, oock het magesijn der Admiralityt[1]); dat de veranderinge in de sluys, die gelyt sal werden in den Amstel, heeft te weegen gebracht, dat hondert duysende guldens sal meer costen[2]); dat oorsaeck is van het maecken van twee bolwercken anders als die anderen, tot meer en grooter costen; dat een coepel heeft willen maecken boven de sael van 't stadthuys ende een boerenvismarck achter de beurs; dat (hij) Fagel qualijck heeft bejegent[3]) wegens de solicitatie van een raetsheerschap.

Graef heeft met reeden sich willen verdeedigen, maer wierde wederom heevich belet en begon (Valckenier) oock Rynst aen te tasten, seggende rontuyt, dat die twee Heeren niet hebben gedaen, als behoort, en haer niet is betrouwende, somtijts schijnende te bedaeren, ende (seggende) dat geneegen was alles niet meer te gedencken; en stont Rynst uyt sijn burgemeestersstoel op en gaf aen Valckenier de hant. Doch een wynich daernae, in een omvraech van soldaten af te dancken, ging de haesticheyt weeder aen en gaf (Valckenier) duydelijck te kennen, dat aen Sijn Hoocheyt soude seggen, (dat) die twee Heeren tot naedeel van de stadt regeeren; dat Graef had gedaen tegen de resolutie van den raet, dat Strijen niet had voorgestelt tot Raetsheer; dat meede gedrycht had aen Nicolaes Witsen, dat, soo die partij niet wilde volgen, dat noyt geavanceert sal werden[4]); dat aen Opmeer het-

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam. II p. 80—85.

2) Vgl. Wagenaar, Amsterdam. I p. 621 en II p. 58.

3) In de bijlage, getiteld „Personalia", zal een geval medegedeeld worden, waaruit blijkt om welke particuliere reden Andries de Graef vijandig gezind kan geweest zijn tegen Fagel.

4) In margine staat: „Het was ondanckbaerhyt van (Nicolaes) Witsen, dat (hij) niet wilde in die tijt aen de sijde van Graef sijn, alsoo den Burgemeester Witsen veel vrintschap van het huys van Graef had genooten, de ouste soon, Lambert Witsen, door Cornelis de Graef capetyn is gemaeckt, niettegenstaende heel jong was, en om welstans wil *a*) eenige

a) Kan dit ook in verband staan met zijne veroordeeling, waarvan gesproken is hiervóór, Eerste deel, p. 8, noot 1?

selfde drygement had gedaen en uyt de Admiralityt souden thuys doen coomen, gelijck is gevolcht. Graef vraechde aen Witsen, of het waer was, dat Valckenier syde, die antwoorde, dat het drygement niet was gedaen door Graef, maer door een ander, van sijnent weegen. Valckenier syde noch, (dat hij) had noyt nae regeeringe getracht, maer nu meende niet op te staen [1]), tensij daeruyt gehaelt werd; dat Graef noch Rynst, rontuyt te spreecken, niet achter de ruch, maer hier in haer presentie, niet doogen en (dat hij hen) niet can vertrouwen; dat (zij) Hooft hebben van hem, door belyt, afgetrocken en haer partij doen nemen [2])". (Resol. Raad III, 2 p. 338—340.)

Begin September 1672. — „Omtrent dese tijt is den Heer Beverning eenige malen geweest in de stadt, sijnde gecommitteert te Muyden om eenige compagniën onder te steecken. [Is getrout geweest met eenen Juffrouw Gillion, suster van de eerste vrouwe van den Heer Cornelis Backer, over welcke susters Burgemeester Hooft [3]) voocht was geweest, en, bij gevolch, bemaechtschap(t) met de twee gesyde Heeren. Den gemelden Beverning, Burgemeester tot Gouda, is ten opsicht sijner bequaemhyt gebruyck(t) geworden in de aensienelijxste ambassades, soo in Engelant als Spaigne, en tractaten van vreede, en gevolmachtichde te velde, te meer seer genegen was tot de Staeten Regeeringe sonder al te aensienelijcke krijsoversten, en bij gevolch een groote vrind van den Raetpensionares de

---

tijt den Fransman diende omtrent Duynckercken, en oock (Cornelis Witsen) in den jaere 1667 (Andries de Graef) Burgemeester voor de tweede mael maeckte, ende Andries Graef wel de voornaemste oorsaeck was, dat (Cornelis Witsen) Schout wierde; ende genoot groote vrintschap in die tijt ten huyse van Cornelis Graef."

1) Resol. Raad III, 2. p. 344 heeft nog: „(Valckenier), naederhant met eenige Heeren hierop wat discoureerende, meende die resolutie (te weeten de resolutie van afstant der magistraete) niet noodich te weesen; doch alsoo men met meerderhyt van stemme soude geconcludeert hebben, soo dachte die best daertoe meede te stemme."

2) Na deze woordenwisseling verzocht Andries de Graef uit de regeering te worden ontslagen, waarover zie Tweede deel, p. 40 en 71.

3) (Beverning was) „seer familiaer met Hooft, als hebbende een nicht van hem getrout." (Resol. Raad III, 2. p. 342.)

Wit, houdende met den andre goede correspondentie; doch in den jaere 1670 ende vorder was seer verandert, soo men syde door eenich misnoegen, die becomen had in 't soliciteeren van een sijner vrinden tot luytenant, daer hij meende den Raedpensionares meer debvoiren had connen en behooren te doen, alsoo veel maele in faveur van den Heer de Wit in de mat (soo hij syde) had gesprongen; 't welk nam tot een pretext, want syde, dat uytsach nae een princewaegen, om daerop te rijden.] Desen favoridt van Sijne Hoocheyt heeft den Heer Hooft te kennen gegeven de nootsaekelijckeyt van dat de Regeeringe behoorde af te staen van hare ampten; syde vorder, dat Sijne Hoocheyt niet sal rusten voordat eenige Heeren sullen uytgeset sijn, en, anders doende, dat exempel aen andre steede en Den Haech moete nemen. Welcke discourse overeenquamen met het drygement, aen den Heer Burgemeester van de Pol gedaen door een brief, sijn E.E. toegesonden, door letters, uyt gedruckte briven gesneeden en tot woorden bij den anderen geplackt, die syde dat sich van de regeeringe soude hebben te ontslaen, of dat soude doot gesmeeten werde [1]). Wierde mede door een klopsuster bij den pöeet Joost van Vondelen gewaerschout van veel onhylen. Mede dat een man, seggende wie hij was ende waer dat (hij) woonde, aen den Burgemeester Hooft tot sijnen huyse syde, dat (hij) quam uyt last van veel duysende aenseggen, dat hem soude van de Regeeringe hebben te ontslaen ofte dat (hem) soude dootsmijte. Den eersten wierde in den brief beschuldicht, dat had toegestaen de ambassade te senden nae den Coninck van Vranckrijck, daer ter contrary had tegen gesproocken. De twee gemelde Heeren, op een tijt van 't stadthuys comende met Schepen Jan Six, wierde in de Calverstraet door de gemeente gedrycht doot te smijten en met steenen gegoyt, comende uyt de Gapersteech, nae huys gaende." (Civ. en Mil. Reg. II p. 617.)

5 September 1672. — „Presentibus alle de Burgemeesteren

---

1) Vgl. hierbij het reeds geciteerde artikel van den heer Gebhard, Bijdr. N. R. X p. 224—231.

en alle de Raden, demptis Schellinger, Pancras, van Neck, Roetert Ernst, Hasselaer, van Beuningen, Graef, Bronckhorst en Willem Backer.

Burgemeesteren hebben den raet voorgedraegen de ongerusthyt der gemeente, die daegelijckx toeneemt, ende wellicht soude connen comen tot faitelijckeyt uyt te barste, als alreede in veel steeden is gedaen, die de magistraeten hebben op onordentelijcke maniere uyt de Regeeringe gestooten, met peryckel van massacre en plonderinge, soodat wel dienstich sal sijn een goede resolutie genomen te werden, ende (de raad) bij meerderhyt van stemme sal moeten concludeeren, aengesien de discrepantie, als uyt de discourse en resolutie van den darden deeser genoch te mercken is geweest; en sijn Burgemeesteren van advys van een lijste van Burgemeesteren, Schepenen, Vroetschappen en Out-Burgemeesteren en Out-Schepenen aen Sijn Hoocheyt door den pensionaris Hop te doen ter hande stellen, om uyt crachte van de resolutie, date 27 Augusti bij de Staten van Hollant genomen, of alle ofte eenige te removeeren, en soodanige in de plaets te stellen, als (Z.H.) uyt authoriteyt van deselfde resolutie te raede werde sal, tot gerustheyt en beste deeser stadt en gemeente. Boreel was van advys, dat in de regeerende Schepenen maer dry Raeden sijn, en oft tselfde advys niet behoorde met de rest der Schepenen, die geen Raeden sijn, en (met de) Out-Schepenen vooraf gecommuniceert te werden, daer Hooft niet vremt van was [1]). Waerop Valckenier inviel en syde: soo soude het oock met Out-Burgemeesteren gedaen moeten werden, die geen Raeden sijn, ende dat Sijne Hoocheyt, volgens de gesyde resolutie, is geauthoriseert veranderinge te maecken, sonder ymants advys daerop te

---

1) Op een ingeplakt blaadje leest men: „Schepen Jan Six was met reeden seer misnoecht over de resolutie van den 5den September, over de afstant der magistraten, als sijnde sonder kennisse van Schepenen, die geen Raeden sijn, gedaen, willende copye hebbe van den messive, aen Sijn Hoocheyt gesonden. Boreel, doen president, liet de messive haele en copye maecke, doch gaf die niet over, maer stack die in sijn sack. Op de begraffenis van Jan Hulft, die een der geëxcuseerde Heeren was, heeft deselfde Six mijn dat gesyt, den 4den Januarij 1678."

hooren, ja, dat Burgemeesteren, sonder kennisse van den raet, 't voorschreeven versouck aen Sijne Hoocheyt connen doen. Nae eenige discourse is, op 't hart aendringen van Burgemeester Hooft, het advys van Burgemeesteren geoordeelt wel te sijn; ende alsoo den secretares Vogelaer niet seer eervaeren is in de intentie van den raet, is goetgevonden, dat Burgemeester Hooft de resolutie soude aenstonts instellen om, deselfde geleesen sijnde, met den eersten af te senden. Waerop Burgemeester Hooft is gegaen in haer camer om de resolutie te ontwerpen. Onderwijlen sloech Valckenier [1]) voor, of het geviel, dat Sijne Hoocheyt stelde ofte koor eenige nieuwe Heeren, dat met de previlegie niet overeen en mochte coomen, alsoo Sijne Hoocheyt daervan ten vollen geen kennisse can hebben, dat men dat houde soude als niet qualijck gedaen; doch alsoo wynich gehoor was, ten opsicht den president van Burgemeesteren doende was de resolutie te schrijven, en den eenen sat en den anderen stont te praeten, is die saecke blijven steecke; en nae lecture der gestelde resolutie is deselfde eenparich geapprobeert [2]).

Staet te considereeren, dat in het neemen der resolutie, als oock de messive aen Sijn Hoocheyt, in staet dat die sal gesonden werden door een secretares, ende de resolutie voorschreven was door den pensionares die af te senden. Is daerbij gecomen, dat den pensionares Hop sich van die commissie bij Burgemeesteren heeft weeten te excuseeren, nae lange en gealtereerde, ja schryende reeden, en (seggende) dat liever sijn charge soude afstaen, dan soo een bootschap te doen ende voor de posterityt in die historiën suspect gestelt te werden; ende in 't excu-

---

1) Resol. Raad III, 2. p. 344 heeft in margine hierbij: „Den 3den September was (Valckenier) van advys niet uyt de regeeringe te gaen", (vgl. hiervóór, p. 191, noot 1) en nu was hij met de eenparicheyt."

2) Resol. Raad III, 2. p. 343 heeft: „welcke resolutie door Burgemeester Hooft is par geschrift gestelt ende nae lecture alsoo geapprobeert, met excuse dat (Burgemeesteren) geen Heeren nae de merite hebben met deese resolutie afgesonden, om alle suspitie van de swacheyt der menschen voor te comen."

seeren syde, sijn opinie van Burgemeesteren gevraecht sijnde, de lac(h)ityt te groot te sijn, ten opsicht de gemeente noch geen oorsaecke genoch daertoe geeven, (zeggende :) „ick weet niet wat de Heeren beginnen en doen moogen, daer haer achtbaerheyt bij de burgerij noch in groot respect is; de regeeringe soo over te geeven en can noch en sal niet te verantwoorde weesen," en wierde het gemoet soo vol, dat niet meer conde spreecken; soodat Burgemeesteren te raede wierde den brief, ingesteld neffens de lijste der magistraten, door den secretares Schaep te laeten afgaen, die dien avont weder in de stadt gecomen was [1]. Soo den pensionares was in 't oir geluystert geweest van Beverning, als aen Hooft heeft gesyt, (oock dat Beverning selfs aen Hooft heeft gewaerschout, dat verandering sal dienen gemaeckt of dat het grauw sulx soude doen, als breeder hiervoor [2]), soo soude over de resolutie niet verwondert geweest sijn. De voorstellinge van Burgemeesteren (waeronder eenige het secreet van de mis wisten) was wijsselijck, en de advysen der Raeden verstandich; want die bij haer selfs meende, dat geen noot of peryckel van uyt te vallen hadden, comfirmeerde, ende de andre, die vast oordeelde te sullen geëxcuseert werden, ofte andre affronten met peryckel stonden te wachte, als de vrijheyt toegedaen sijnde, conde geen beeter gelegenthyt aentreffen; doch veel van de eerste soorte is het buyten haer gissing gegaen, niet denckende van wat sijde (zij) in 't begin van den jaere 1671 sijn geweest, doen de Regeeringe een keer deede, en Valckenier aen de cant raeckte, connende haer niet imagineeren, dat (zij) daerover soude geëxcuseert werden." (Civ. en Mil. Reg. II. p. 617—622.)

---

1) „Den secretares Schaep is den 6den September smorgens met de voorseyde resolutie ende missive van addres vertrocken nae Sijne Hoocheyt." (Resol. Raad III, 2. p. 344.)

2) Zie p. 191 en 192.

Lijste der Heere, gesonden aen Sijn Hoocheyt, den 6den September 1672, in ordre gestelt:

Burgemeesteren:

Jan van de Pol,
Cornelis de Vlaming van Outshoorn, Heer van Outshoorn en Grebhoeck etc.,
Mr. Hendrick Hooft, Heer van Outcaspel en Koedijck en van Schoterbos.
Mr. Lambert Rynst.

Schepenen:

Hans Bontemantel,
Mr. Jacob Boreel,
Cornelis Backer,
Mr. Nicolaes Opmeer,
Jan Six, Heer van Vrouwemade,
Mr. Willem Blaeuw,
Jan de Vries,
Mr. Jacob de Graef,
Mr. Jacob Hinloopen de Jonge.

Vroetschappen:

Dr. Nicolaes Tulp,
Johan van de Pol,
Bernard Schellinger,
Mr. Lambert Rynst,
Mr. Joachim Rendorp,
Nicolaes Pancras,
Dr. Jan Blaeuw,
Jacob van Neck,
Cornelis Geelvinck,
Dr. Gilles Valckenier,
Cornelis van Vlooswijck,
Nicolaes van Loon,
Hans Bontemantel,
Dr. Roetert Ernst,
Gerrit Hasselaer,

Mr. Hendrick Hooft,
Cornelis de Vlaming van Outshoorn,
Jacob Jacobsen Hinloopen,
Cornelis Backer,
Mr. Coenraet van Beuningen,
Nicolaes van Capelle,
Dr. Joan Huydecooper,
Jacob van Neck Jacobsen,
Mr. Andries de Graef,
Mr. Jan Corver,
Mr. Pieter Schaep,
Cornelis Graeflant,
Joannes Hudde,
Mr. Vincent van Bronckhorst,
Jan Hulft,
Dr. Jan ten Grootenhuys,
Mr. Jacob Boreel,
Leonard Ranst,
Dr. Willem Backer,
Mr. Nicolaes Witsen,
Mr. Cornelis Roch.

Out-Burgemeesteren:

Dr. Nicolaes Tulp,
Cornelis van Vlooswijck,
Mr. Andries de Graef,
Gerrit Hasselaer,
Dr. Gillis Valckenier,
Nicolaes Pancras,
Coenraet van Beuningen,
Jan Munter.

Out-Schepenen:

Bernard Schellinger,
Dr. Jan Blaeuw,
Nicolaes van Loon,
Dr. Roetert Ernst,

Dr. Willem Backer,
Jan Hulft,
Dirck Tulp,
Dr. Jan Huydecooper,
Mr. Joachim Rendorp,
Cornelis Geelvinck,
Jacob Jacobsen Hinloopen,
Nicolaes van de Capelle,
Mr. Cornelis Cloeck,
Dirck Spiegel,
Hendrick Roeters,
Nicolaes van Waveren,
Mr. Aernout Hooft, Ridder,
Mr. Gerard Bors,
Mr. Willem van Loon,
Mr. Vincent van Bronckhorst,
Mr. Jan Corver,
Mr. Cornelis Roch,
Mr. Pieter Schaep,
Dr. Jan ten Grootenhuys,
Cornelis Graeflant,
Mr. Jan Munter de Jonge,
Joannes Hudde,
Leonard Ranst,
Mr. Pieter de Graef,
Jacob van Neck Jacobsen." (Civ. en Mil. Reg. II p. 622 sqq.)

Cleveniersdoele-vergaederinge.

„Den 7den September 1672, op de maendelijcke beededach, sijn de lieden, uyt de kerck comende, in de handen gestop(t) eenige biljetten, van inhoudende als volcht:

De Burgers van Amsterdam versoecken met alle eerbiedicheyt de wederoprechtinge der Schutterijen en haer oude voorrechten. De Heeren werden versocht tegens den avont ten seven euren te verschijnen op de Cleveniersdoelen, om van die saecke breeder te spreecken.

Een goet getal, wel omtrent de hondert, sijn op de

Doele geconipareert, meest geringe luyden. De aensienelijcke waeren: Pieter Godyn, Arent van der Wayde [1]), Daniel Smout [2]), Docter Abram Poot [3]), H. Poot, sijn broeder, Jacob Danckers, abteecker [4]), advocaet Blasius, N. Boevry, Oost-Indische schipper, Jan Bruynenburch, cousecooper, Elias Nolet, sijdereeder, Hendrick Kempenaer, cassier, Jacob Luyckemael, Hooft ende Bruyn, boeckhouders, Hendrick Boom, boeckebinder, Gerret Myndersen, Gerret Claess. Fruyt [5]), scheepstimmerman, Willem de Lange, lyemaecker, Pont, maeckelaer, ... bontwercker, op de Haerlemerdijck, bij de Vissersstraet, naederhant diacken van de kerck, Jeronemes Sweers, boeckvercooper op den Dam, in de Waeckende Hond [6]), Jurjaen Geerlofse, alias de holbolge Rombout, scheepstimmerman.

Capetyn der burgerij Jan van Erpecum [7]), meede versocht sijnde te compareeren, ging bij den collonel Roeters, seggende, soo dienst aen de stadt conde doen, dat dan geresolveert was daer te gaen; maer den collonel syde, best te sijn vandaer te blijven [8]).

Groenendijck, castelyn van de Doele, tapte nimand dan die bij antisipatie betaelde.

Sommige quamen uyt blinden ijver, andere daertoe aen-

---

1) „Arent van der Wayde, getrout met een dochter van Elias, een Labadist." (Resol. Raad III, 2. p. 348.)

2) „Daniël Smout, een coopman, sijnde een discipel der Labadiste." (Ibid.)

3) „Abram Poot, geweest sijnde een apoteecker, en nu docter medicine." (Ibid.)

4) „broeder van dominé Danckers". (Uit een stuk over de „Cleveniersdoelenvergaederinge", dat voorkomt aan het einde van Resol. Raad III, 2)

5) In de aanteekeningen van Bontemantel wordt hij ook dikwijls Ruyt genoemd.

6) „die de meeste dingen druckte", staat achter zijn naam in een ander stuk over deze vergadering, dat men vindt in Bontemantel's Aant. v. versch. zaken; maar in margine is daar bijgeschreven: „Naederhant heeft men verstaen, dat den boekvercooper Commelyn de meeste oproerige dingen heeft gedruckt."

7) „capetyn van de 23ste wijck". (Uit het stuk achter in Resol. Raad III, 2.) Vgl. over hem Gebhard, in Bijdr. N. R. X p. 188—191.

8) „Veel sijn in 't parteculier versocht, doch quamen niet." (ibid.)

gemaent, uyt onweetenhyt, oproericheyt, om uyt troebel water te vissen, andere om het gat door te sien, uyt nieusgiericheyt ende daertoe om reeden afgesonden, als Blaesius, Hooft, door den Heer Cornelis Cloeck, haer capityn, daertoe versocht, Boom en andere, alsmeede de boeckhouders.

Naedat het getal tamelijck groot was op de sael [1]), is een man binnengecoomen, gedegiseert in de kleedinge en (met een) wit schorteldoeck, als de knecht van de Doelen, en het hair [2]) overgesien hebbende, (heeft,) als onweetende, een paquet gedruckte requesten van een stoel onder het cussen gehaelt, waernae yder grabbelde om een te becomen; nae welck grabbelen Gerret Claess. Fruyt op de tafel ging staen en las het request luytkeels, dat yder hoorde in groote silentie en opmerckinge. (Doch Gerret Claess. Fruyt syt, dat Jurjaen Geerlofsen, alias de holbolge Rombout, de requesten las [3])).

---

1) „Naedat enz. op de groote sael, is de deur toegeslooten, naedat een man met een wit schorteldoeck" enz. (Uit het stuk, achter in Resol. Raad III, 2.)

2) hair = heir, menigte.

3) Een los ingevoegd papiertje behelst het volgende:

„Sommige syde, dat Jurjaen Geerlofsen, toegenaemt de holbollege Rombout, mede een scheepstimmerman, en Abram de Pont, een makelaer, haer met het request en acte van te laten tykenen op en aen de tafel hadden bemoit.

Den 6den Maert 1682, omtrent Marcken *a*) wesende wandelen, quam mijn in gedachten van nae Jurjaen Geerlofse te vernemen, die (ik) vont staen aen de bruch, en syde hij, die man te wesen; waerop ik syde, lust te hebbe sijn scheepstimmerwerf te sien; ging met hem op sijn werf, die seer sober en onnosel was, en al praetende syde ick: ghij pleech swaerlijvich te weesen, holbolge; ja, syde hij, holbolge Rombout. Voors praetende, vraechde (ik) hem, of (hij) nog eenige schriften hadt van die op de Doele (in) 1672 wierde geleesen; (hij) antwoorde: neen; nochtans, syde ick, haelde (gij) die van de stoel en ging op de tafel staen leesen. Neen, antwoorde hij, ick ging op de banck staen, omdat ick de beste conde leesen. Voors praetende syde (hij): ick heb mijn voor de deur van de oude man niet gemoyt *b*). Ick

---

a) Een buurt in Amsterdam.

b) Holbolge Rombout bedoelt, dat hij niet mee had gedaan aan het tumult voor het huis van burgemeester van de Poll, wegens het bewaren van de sleutels. Vgl. Gebhard in Bijdr., N. R. X p. 205 sqq.

Nae de lecture wierde het van de meeste geoordeelt wel te wesen, doch sommige hebben eenich misnoegen getoont, als sijnde het request te vinnich ingestelt; waernae een tweede is geleesen, wat sachter begreepen; waernae den leeser van de tafel sprong ende wierde geoordeelt 't laeste moste geteeckent werde, gelijck oock aenstonts veel deeden, om aen Burgemeesteren en elders overgeleevert te werden.

N. Boevry, den Oost-Indische schipper, syde, het een goede saecke te weesen, maer vond niet goet te teeckenen, waerop eenige woorden reesen. Den boeckhouder Hooft vraechde, hoe deese reeckeninge soude uytgereeckent werde, of door de reegel cors ofte alckebrache? [1]) dat Docter Poot qualijck opnam, hem raedende niet wederom te come. Advocaet Blasius en den boeckebinder Boom en eenige andre quamen meede in 't ooch, alsoo (zij) de lieden sochten te onderrechten en Blasius de previlegie daerop eenige voorstelde, haer bewijsende (dat) geen gebroocken

---

vraechde: wat oude man? meent ghij Pol? (hij) syde: ja, seggende voors, geen boeckjens noch pampieren te hebben, maer dat (hij) meende (dat bij) Abram Pieterssen, daer dicht bij woonende in de Kop, meede een scheepstimmerman ofte mastemaecker, wel eenige te becomen sullen weesen. Ick de naem opschrijvende, begon sijn vrouw en soon quaet te worden en te kijven, waerop (ik) wechging. Over de bruch nae de tijkant gaende, quam de holbolge Rombout mijn van achteren ingaen, en wilde weeten, waerom ick soo alles praete; waerop sijn vrouw mede bij ons quam en begon stijf te spreecken, willende weeten, wat ick in de sin had; doch ben met goede woorde van haer geschyde." Vgl. ook hierna, p. 206 en 207.

1) „en den boeckhouder Lodewijck de Bruyn meende, dat Nicolaes Petri, Daventriensis *a*), en Hendrick Waningen sulcke balanse noyt hebben connen maecken, noch dat Geestevelt in debet noch credit die heeft connen uytvinden." (Ontleend aan een ander stuk over de Kloveniersdoelen-vergadering, in Aant. van versch. zaken.)

---

a) Nicolaas Petri, te Deventer geboren, onderwees van 1567—1583 in Amsterdam de cijferkunde en algebra. Hij is o. a. de auteur van: „Practica om te leeren rekenen, cijfheren, boeckhouden met die reghel coss, ende geometrie, zeer profijtelijcken voor allen coopluyden." (v. d. Aa, B. Wdb.) Wie Waningen en Geestevelt waren, en wat men te verstaan heeft onder „die reghel coss" of „cors", is mij onbekend.

werde, maar wel geobserveert [1]). Eenige saegen het spel aen; Pieter Godyn (woonachtich op de Nieuwe Heeregraft) en Hendrick Kempenaer, eenige tijt in een hoeck van de sael gestaen hebbende, wilde uytgaen, doch wierde belet, ten waere (zij) de acte geteeckent hadden, daer Kemp(enaer) hem teegen stelde, soeckende met reeden dat te ontleggen; waerop eenige haer geweer trocken, steeckende de punten omhooch, en riepen: dit is het kyserswaepen. Godyn wierde ruwer bejegent aen de deur, soodat genootsaeckt was te teeckenen, en alsoo geen ruymte aen de tafel was, soo bockte N. N. en wierde de acte op de ruch gelyt en alsoo geteeckent [2]). Vlieger, een wijncooper, sergeant van de capityn Oyens, met eenige van deselfde compaigni van de sael willende gaen, raeckte met stooten nae beneede, gelijck meer anderen, alsoo een der boeckebinders Boom eenige intimideerde, seggende, dat wel- licht haast een compaigni ruyters voor de Doele sal staen om ordre te stellen. Isaac Jacobse de Vries, te veel snaps tegen de oproermaeckers hebbende, schyde met slage [3]).

Nae eenige comfuse vraegen en antwoorde is geresolveert het request ofte geteeckende acte aen Burgemeesteren over te leeveren, bestaende in twaelf artyckelen, als hierna [4]) te leesen, waertoe vier uyt den hoop wierde

1) „dat docter Poot qualijk opnam, hem raedende niet wederom te coomen, gelijck wierde gesyt aen Boom, den boeckebinder". (Uit het stuk achter in Resol. Raad III, 2.) Wat Bontemantel over Mr. Blasius meedeelt, weerlegt de meening van Dr. J. te Winkel (Bladz. Geschd. Ned. Letterk. p. 137), dat Blasius in 1672 zich niet met regeeringszaken heeft bemoeid.

2) „en raeckte soo nae beneede. Of Gerret Claesz. Ruyt doen aen de deur was, weten sij (Kempenaer en Godyn) niet, hoewel (hij) lange tijt aen de deur stont met sijn ontschede degen, het volck ophoudende tot geteeckent hadden." (Uit het stuk in Aant. v. versch. zaken.)

3) Een los ingevoegd papiertje behelst het volgende: „Den boeckbinder Boom syde: mannen, wat doet ghij anders als oproer maecken? ick geloof welhaest een compaigni ruyters voor de Doele sal weesen om de belhamels te vatten, om gestraft te werden; waerop veel al sluypende vertrocken, en vielen tusschen Dr. Poot en eenige schutters, die onder decksel van ronde op de sael gecomen waren, eenige woorden tegen Boom en Isaak Jacobss. de Vries, soodat het met slaen uytviel."

4) Ik laat het request (Tiele N° 6466) niet afdrukken, omdat men het kan lezen bij Wagenaar, Amsterdam I. p. 642.

gecommitteert, te weeten . . . . [1]), om daechs daeraen de commissie te voltrecken, sullende warden geaccompaigneert door het geselschap, met haer sijdgeweer gewaepent, om, ingevallen Burgemeesteren de saecke wilde dilaieeren en het geteeckende request ofte acte onder haer behouden (waerdoor ten eeuwigen daegen haer namen in blanco soude staen) ofte ten minsten laeten copieeren, soo soude (zij) in Burgemeesterencamer dringe om de geteeckende acte wederom machtich te werden, ende ingevalle de gedeputeerde wierde opgehouden, wederom ontweldige, waermeede de vergaederinge [2]) is geschyde, ende nam Arent van der Wyde de acte of geteeckende request met sich nae huys, naedat bestemt was smorgens op de beurs te comen, om nae het stadthuys te gaen.

Smorgens heeft Pieter Godyn [3]) (hem de nacht seer beswaert hebbende gevonden) omgeloopen tot soolang dat Kempenaer heeft aengetroffen, niet rustende tot sijn naem soude sijn geroyeert, soodat Kempenaer sijn swager van der Wyde daerover sprack, en sijn, met communicatie van meer teeckenaers, gegaen ten huyse van Jannes van Someren, op de Vijgedam, in Perkins [4]), en hebben de acte over een kaers, door handen van van der Wyde, verbrant. Dat alsoo gedaen sijnde, hebben haer nae de rendevousplaets op de beurs begeeven, alwaer veel, die op de Doelen waeren geweest, niet compareerde. Eenige van de vier gedeputeerde bleven meede achter; ende wierde gedelibereert, wie de commissie soude uytvoeren. Van der Wyde bracht veel excuse bij; Danckers syde, een diaecke van de kerck te weesen, en sijn broeder predicant [5]),

---

1) Waarschijnlijk moeten hier ingevuld worden de namen: van der Weyde, Danckers, Dr. Poot en zijn broeder, en Daniel Smout. Vgl. hierna, p. 205.

2) „diep in de nacht ofte morgenstond" (Uit Aant. v. versch zaken.)

3) „op dewelcke naederhant yder sich heeft beroepen van sulck een jongman van respect en middele onder haer gehad te hebben". (Uit Aant. v. versch. zaken.)

4) „een boeckebinderswinckel" (Uit het stuk achter in Resol. Raad III, 2).

5) „Welcke Danckers (later) door den Offecier Hasselaer, alwaer (hij)

totdat eyndelijck Docter Poot sijn stem verhefte ende syde, dat sijn gedachten verder over de goede saecke had laeten gaen en het geteeckende request noch in verser memorie (had), oock hoe het in bequaeme ordre bij Burgemeesteren voorgedraege behoorde te werden. Waerop eenige Elias Nolet ende Bruynenburch bij de mouw vatte, seggende: ghij sijt presentable mannen, dat ghij sooveel wilde doen voor de goede saecke ende meedegaen voor Burgemeesteren. Waerop Nolet antwoorde, niet genoch daertoe geinstrueert te sijn, doch (dat hij zich aan) die dienst niet wilde onttrecken, met dien verstande, dat (hij) geëxcuseert mochte weesen van te spreecke. Bruynenburch liet het aen sich leunen, soodat Dr. Poot, sijn broeder, Elias Nolet en Bruynenburch die commissie hebben aengenomen. Waerop omtrent thien euren sijn gegaen nae het stadthuys, vergeselschapt met de meeste uyt den hoop. Eenige bleeven wandelen op den Dam, omtrent de Beursstraet, de rest op de sael.

De gedeputeerde, in Burgemeesterencamer comende, hebben aen de tafel vinden sitten de Heeren Hooft, Outshoorn en Rynst, Burgemeesteren.

Het gepasseerde hebben naederhant laeten in druck (uyt)gaen [1]), 't welck endelijck in substantie alsoo is gepasseert als hierachter te leesen [2]).

Bontemantel, de Vries en Hinloopen de Jonge, Schepenen, de eerste als stedehouder van den Schout, die (ten opsicht van de quetsure [3]), door groote ijver en dienst van de stadt becoomen) niet conde vaceeren, sijn, wegens de justitie yts met Burgemeesteren hebbende te commu-

---

de cruyden leverde, rechtmatich is overgehaelt, te meer (omdat hij) de gemeente wijs maekte het groot incomen der Doelens". (Zie hiervóór, Eerste deel, p. 184, noot 2.) „Sijn oproerigen ijver was groot, door 't opsetten van sijn broeder, den predicant, alsoo (deze), gaende wandelen met sijn huysvrouw op den Overtommerwech, sijn neef Elias Nolet soo tegen de magistrate opsette, in faveur van Sijn Hoochyt, dat het geen predicker betaemde. Dit heeft Nolet mijn diverse maele selfs gesyt." (Uit Aant. v. versch. zaken.)

1) Tiele N° 6471.

2) Vgl. hierna, de aant. op 8 September 1672.

3) Vgl. hierna, de aant. op. 12 Juni 1673.

niceeren, in de camer gegaen, daer vindende de gesanten ageeren [1]). De gedeputeerde vertrocken sijnde, is de boode gesonde op de sael, om te vernemen, wat voor persoonen het sijn, alsoo bij nimant van de Heeren bekent waren. De boode, wederom binnencoomende, syde, dat (hij) niet heeft connen de namen becoomen. Ende liep eenige daegen het gerucht, dat het waeren geweest van der Wyde, Danckers, Dr. Poot en sijn broeder en Daniel Smout [2]), waeruyt gepresumeert wierde, dat (zij) op de Doelen tot die deputatie waeren gestelt, gelijck uit een volgende rijmpje te sien is [3]).

Schepenen, op 't rapport in Schepenebanck, meende, en voornaementlijck eenige, dat soodanige bijeenrottinge behoorde bij publicatie te werden voorsien; doch hoorende, dat de Heeren Hooft en Rynst daerin becommert waeren, is die saecke blijven steecken. Bontemantel ging verder ende wilde de vier gedeputeerde lichten, om crimineelijck te procedeeren en soodanigen eysch te doen, als de wetten van de landen meedebrengen, sich vindende daertoe, als stedehouder, verplicht 't voor te stellen; doch had geen ingressie, te meer twee Burgemeesteren de publicatie dificulteerde.

Een gedeelte van 't volck, dat op de sael wandelde, en siende den stedehouder en twee Schepenen in Burgemeesterecamer gaen, ende (dat) de saecke wat lang duerde, begonnen onder den anderen vremde tael te spreecken en te dencken op de resolutie, op de Doele genomen; doch siende de gedeputeerde uyt de camer comende en nae beneede gaen, sijn te samen gevolcht nae de Beurs, om rapport te hooren, alwaer haer is aengesyt te coomen op de Doelen.

Het rapport gehoort sijnde, quam de saecke meest daerop aen, dat (zij) geen authorisatie hadde van de burgerij,

---

1) „alwaer vonden Dr. Poot, neffens de dry gedeputeerde, den eersten het woort doende, met wynich bijdoeninge der een van de andere". (Uit het stuk, achter in Resol. Raad III, 2)

2) Deze namen worden ook genoemd bij Wagenaar, Amsterdam. I, p. 643 en 644.

3) Het volgt niet.

uyt wiens naem dat spraecke en ageerde. Daerop sijn Gerret Claesen Fruyt, Gerret Myndersen en Jacob Luyckemael versocht en gecommitteert om een acte van authorisatie te maecken en bij de burgers, soo in de wachthuysen als elders, te gaen, om te laeten teeckenen, luydende als neffens het request en 't gepasseerde voor Burgemeesteren sal volgen [1]). Sijn daermeede bij eenige offeciers en schutters geweest, maer op sommige plaetse tamelijck bejegent.

Docter Poot, die wel scheen de meeste directie in dit werck te hebben, alsoo overal bij was, misnoegt sijnde op een der boeckdruckers Boom, ging aen de winckel bij Jan Roompoorsthooren, drygende, met scharpe woorden, in soodanige authorityt te staen, dat (hij) een groot aental der gemeente hem soude connen op 't lijf senden [2]). Doch Boom hem drygende met de ijsere boom van de boeckepars, ging (hij) wech." (Aant. van versch zaken.)

Op een andere plaats in de Aant. v. versch. zaken vindt men nog de volgende mededeeling, op het voorgaande betrekking hebbende:

„Op Donderdach den 14^{den} Maert 1680 ben (ik) smorgens geweest tot Romyn de Hooge, plaetsnijder op den Dam, in de Wackere Hont, alwaer door hem beschyden was smorgens ten half negen euren, om te praeten met Gerret Clasen Ruyt, scheepstimmerman, en wiens vader is geweest scheepstimmerman van de Oost-Indische Compaignie, en alsoo de Hooge uyt was gegaen, met meeninge op die tijt weder thuys te wese, soo is, wat gewacht hebbende, gecomen den gemelden Ruyt, gekleet in de rouw, aldaer meede beschyden, onder dexsel dat hij, de Hooge, met hem had te spreecken; en alsoo de Hooge wat toefde, heeft sijn vrouw versocht te willen achter comen en een teetje met haer te drincke, alsoo verseekert was haer man haest stond te comen. Een wynich

---

1) Men vindt deze acte bij P. Valckenier, 't Verwerd Europa. Bijlage N° 69. Daarom laat ik dit stuk hier niet afdrukken.

2) „seggende hij, Poot, dat (hij) duysende conde opmaecken om hem, Boom, de mont te snoeren, die, gelijck den advocaet Blaessius, als spioens in 't ooch waeren". (Uit het stuk, achter in Resol. Raad III, 2.)

achter geweest sijnde, quam de Hooge en begonden een praetje te leggen; aen de praet sijnde, is nae vore gegaen in de winckel, om een plaet vorder te bewercken. De discourse, die (Ruyt en ik) te samen hadden, waren in substantie: dat (hij) meede op de Doelen was geweest; dat niet hij, de Ruyt, naedat omtrent de 70 à 80 starck waren, op de tafel was geweest, noch het request geleesen, maer dat Jurjaen Geerlofsen, toegenaemt de holbolge Rombouts, scheepstimmerman, en Abram de Pont, maeckelaer, haer met de requesten op en aen de tafel hadden gemoit; maer alsoo veel quamen om het gat door te sien en, nae deselfde hebbende hooren leesen, willende van de sael gaen, hij, Ruyt, sich had gevoecht met eenige andere aen de deur, treckende haer sijdgeweer, niet willende de vertreckende uytlaten voordat (zij) een request geteeckent hadden; dat (hij,) op het rapport van Docter Poot en de andere, die bij Burgemeesteren waren geweest, hem heeft laten committeeren om met een request aen de wachthuysen te gaen om hetselfde, geteeckent sijnde door een groot aantal offeciers en schutters, aen Burgemeesteren en aen Sijn Hoochyt over te leveren; dat hem was bekent gemaeckt, doen (hij) dien nacht daermeede omging, het woort te sijn: Orange, en daerdoor in eenige wachthuysen was geweest, en dat een groot getal brave mannen hadden 't selfde geteeckent. Gevraecht sijnde, of eenige hooftoffeciers op de wacht geteeckent hadden, antwoorde daerop: neen. Syde eenige tijt daernae het gesyde geteeckende request noch tot sijnen huyse te hebbe, als oock het gedructe billjet, dat (zij) onder de gemeente uytgegeven hadden, met versoeck op de Doelen savons te comen, daer (hij) eenige tijt van te voore had gesyt, alle die prullen te hebben verbrandt. Syde, dat Docter Poot uyt een oude gedruckte hantvest had aengeweese het recht der doelens en schutters, alsoock dat de burgers recht hebben in de electie der Magistraten, en dat de gildens in haer previlegiën werden vercort etc. (Verder vertelde Ruyt) dat een pasquil geplackt (was) aen de Nieuwe Kerck, daer (hij) onderaen, met een spaens lootpennetje, had geschreeven en selfs gedicht het volgende:

Van dry en dartich sijn elf gecken,
En elf die veel twist verwecken,
En elf sijn noch vlees noch vis,
Siet wat een schoone vroetschap 't is [1]).
Twelck tot twee a dry male repeteerde".

„Den advocaet Blasius, in 't ooch sijnde en eenige schampere woorden hebbende moeten hooren, maeckte een gedicht [2]), dat gedevulgeert wierde en van de vreedsame en eenige, daerdoor tot naedencken comende, voor dienstich wierde opgenoomen." (Aant. v. versch. zaken.)

8 September 1672. — „Burgemeesteren hebben den raet bekent gemaekt, dat den secretaris Schaep was teruggegecomen van Sijn Hoochyt en (had) gerapporteert, dat (hij), nae lang wachten, (aan) Sijn Hoochyt, uitrijdende om een huys te besichtigen, gelegen aen den Rhijn, nae behoorelijcke aenspraek, messive ende bijlage had overgelevert; dat welgemelde Prins van Orange de bijlage in de sack had gesteecken en den brief, al voortrijdende, geleesen. Wederom uyt het huys comende, syde (Z.H.) dat (Schaep) aen sijn logement soude comen, ende aldaer seer lange tijt gewacht hebbende, (had hij, Schaep) eyndelijck tot antwoort becomen, dat (hij) wel mocht vertrecken en (dat Z.H.) op de saeke lette soude. Dat (hij, Schaep), daerna spreeckende met den Heer Beverning, vraechde of Sijn Hoochyt de resolutie had geleesen? (Beverning) antwoorde, dat (Z.H.) daer yts van had gesyt, maer (dat hij, Beverning,) verder van de saeke niet wist te segge. — Burgemeesteren hebben den raet gecommuniceert, dat vier mannen, seggende burgers te wesen, waren geweest in haer E.E. camer; dat hare E.E., noch

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 167. Het rijmpje, waarvan Ruyt zich het auteurschap toekent, vindt men ook (gedrukt) onder pamflet Tiele N⁰ 6474. Waarom daarin van 33 vroedschapsleden wordt gesproken, in plaats van 36, begrijp ik niet. Er waren toen geen vacaturen.

2) Het pamflet van Blasius, dat Bontemantel nu laat volgen, is de „stock in 't hondert op 't burgerlijck versoeck" = Tiele N⁰ 6474. Vgl. Dr. Jan te Winkel, Bladzijden uit de Gesch. der Nederl. Letterkunde, p. 136—139, waar ten onrechte wordt verondersteld, dat Blasius niet de auteur was van de „stock in 't hondert op 't burgerlijck versoeck."

oock de Heeren Bontemantel, de Vries noch Hinloopen, Schepenen, (die om eenige saecke binnengecomen waren) noch oock de bode, wisten te seggen wie deselve waren, noch hoe (zij) genaemt sijn; dat (zij) geproponeert hadde eenige verloop in de neeringe, door verval van de voorrechten der gilden, het herstelle der schutterijen, als in de satisfactie deser stadt met Hollant gemaekt, onderhoudinge der previlegiën etc. etc.; (zij) syde gecomen te sijn op versoek eener groot getal schutters; dat haer was geantwoort, dat, soo (zij) uyt last der schutters comen, dat (zij) behoorde te seggen wie deselve sijn, want nu can den een yts versoeken, en dan een ander met diverse voorstellen (aankomen); dat, soo eenich redres diende gemaekt te sijn, dat de foute eerst moeten aengeweesen werde; oock dat daerin niet te doen is, alsoo de Regeeringe is aen Sijne Hoocheyt overgelevert, om, des geraden vindende, ten dienste en ruste van de stadt daerin te disponeren, nae desselfs wijsen raed gedragen sal; en (dat Burgemeesteren) gepresenteert hadden de resolutie haer voor te lesen, dat (zij) gewygert hebben, ende nae eenige verder discourse waren geschyden." (Civ. en Mil. Reg. II p. 654 en 655.)

10 September 1672. — „Den 10den September 1672 heeft Capetyn Richard Carsseboom, snachs de wacht hebbende op 't stadhuys, smorgens afgehaelt een pasquil, aldaer aengeplackt [1]), 't welck in Schepenenbank is geleesen en behelsde:" (nu volgt een copie van dit „pasquil" = pamflet Tiele N° 6472, waarin de namen van een aantal personen genoemd worden, waaruit „Sijne Hoocheyt den Prins van Oranje sestien sal kiesen, in plaets van sestien Vroetschappen, die wij willen geëxcuseert hebben." Onder-

1) Aan deze mededeeling gaat, in een stuk, voorkomende in Aant. v. versch. zaken, nog het volgende vooraf: „De onrustige, niet rustende hadden dagelijx bijeencomsten in de herbergen, waeruyt broyde de volgende uytgestroyde brieven en pasquillen, naedat Saterdachs weer veel comparenten op de Doele sijn geweest, doch niet wel connende accordeeren, sijn nae groote oncosten (sic), tot slaens toe, geschyden." Tot deze vergadering in de Doelen, op Zaterdag, waren de burgers uitgenoodigd in het stuk, dat aan de schutters ter onderteekening was aangeboden. (Zie hiervóór, p. 206 en 207.)

aan staat: „aldus gedaen op de Cleveniersdoelen, presentibus Abram Poot, med. dr., Jacob Danckers, Daniel Smout, Arent van der Wyde." Verschillende dergelijke billetten werden in die dagen aangeplakt, die niet altijd dezelfde candidaten aanbevalen. (Zie ook Wagenaar, Amsterdam. I p. 646, noot 3). In Bontemantel's Aant. v. versch. zaken vindt men ook een afschrift van het pamflet Tiele N° 6477, insgelijks een lijst van candidaten, waaronder Bontemantel heeft aangeteekend: „in deese voorstellinge" (d. w. z. onder deze aanbevolen candidaten) „waren veel vroomen, die noyt eenich deel hebben gehadt in de onordentelijcke proceduren, noch wiens gedachten hebben gehangen nae eenich oproer, en wierde daerdoor suspect gemaekt." (Vgl. Wagenaar, Amsterdam. I p. 646 en Wagenaar, Vad. Historie XIV p. 215 en 216. De plaats uit Bontemantel, waarnaar in noot u van p. 216 wordt verwezen, heb ik nergens gevonden, en behoort dus waarschijnlijk tot de vele verloren gegane aanteekeningen.) — In een van de pamfletten, die in dezen tijd verspreid werden (Meulman N° 4816), leest men nog het volgende: „Den pensionaris de Wit heeft hier so menigmael incognito geweest tegens Vrouwendag om eenige te corrumperen en de regeeringe hier nae sijn sin te setten; sijt nu niet bevreest om in 't openbaer op 't kussen goede Patriotten te planten enz." Vgl. hierbij het artikel van Prof. Fruin in Bijdragen, Derde Reeks, V p. 221.

11 September 1672. — „Sondach den 11den September 1672 is den raet vergaedert, ende door Burgemeesteren doen seggen, door de boode, aen haer huysen, die sij conde selfs spreecken, dat geliefde niet in den raet te comen (de volgende heeren), te weeten: Jan Blaeuw, Hans Bontemantel, [1]) Nicolaes van de Cappelle, Andries Graef, Pieter Schaep, Jan Hulft, Willem Backer.

Eenige van de bovenstaende Heeren, alsoo in de kerck waeren, en de boode de bootschap niet hebbende connen aen haer selfs doen, ende thuyscomende en het briefje

1) Wat Bontemantel van nu af over de vergaderingen van de vroedschap aanteekent, heeft hij dus niet meer zelf bijgewoond.

van den raet vindende, sijn nae het stadthuys gegaen; doch aen de raetcamer comende, is door de boode in het oir geluystert, dat geliefde niet in den raet te gaen; daer Bontemantel ende van de Capelle onder waeren. Waerop is gevollicht, dat ten een euren de steeklock wierde geluyt, ende wierde afgeleesen, bij notificatie, de volgende messive [1]) van Sijn Hoocheyt." (Resol. Raad III, 2. p. 350.)

Tot de door Willem III ontslagen heeren behoorde ook de Oud-Schepen Nicolaas van Waveren. Tot verklaring daarvan schrijft Bontemantel in Aant. v. versch. zaken het volgende:

„Mijn wierde onlangs verhaelt, dat in den jaere 1618 Burgemeester Rynier Paeuw door het afsetten eeniger heeren uyt den raet nae sijn sin kreech [2]), uytgenomen dat Lourens Janss. Spiegel daer niet had behooren uytgeset

---

1) Ik laat deze missive (d.d. 10 Sept.) hier niet volgen, daar men haar kan lezen bij Commelin, Amsterdam. I p. 307, en, in uittreksel, bij Wagenaar, Amsterdam. I p. 645. De namen van de heeren, die bij deze missive ontslagen werden, zijn bij Commelin niet juist, wel bij Wagenaar. — Op dezen zelfden 11den September besloot de vroedschap Schaep wederom naar Zijne Hoogheid af te vaardigen, met verzoek om in plaats van de ontslagen heeren zoo spoedig mogelijk nieuwe te benoemen; lees deze missive bij Commelin I p. 308 — Na het bekend worden van de namen der ontslagen regenten, en „onderwijlen dat yeder uytsach nae de nieuwe gemaeckte Heeren", werd aan de deur van de Oude Kerk een biljet aangeplakt, dat de namen der ontslagen Heeren bevatte, „met de redenen, waerom (zij) uyt de magistraet der stadt Amsterdam gedeporteert sijn." Dit vinnig pamflet (Tiele N° 6483) werd door den heer J. F. Gebhard Jr. reeds afgedrukt in Fruin's Bijdr. N. R. X p. 247—249. — Over het ontslag van Arnout Helmers Hooft vind ik nog het volgende aangeteekend: „Burgemeester Hooft soude ter selver tijt" (d. i. 13 September 1672) „in den raet in substantie gesyt hebben, dat (hij) verwondert was, dat sijn neef Arnout Helmers Hooft door Sijn Hoocheyt geëxcuseert was, daer nochtans sijn vader, den Drost van Muyden, P. C. Hooft, veel dichten en rijmen tot lof van Fredrick Hendrick, Prince van Orange, heeft gemaeckt; dat (sijn neef) oock een paisibel man is en geen krebbebijter. Nota: De hoofdparticipanten der West-Indische Compaigni weeten best de conditie van Arnout Helmers Hooft." (Resol. Raad III, 2. p. 373.)

2) De zin is weer foutief. Bedoeld wordt, dat Pauw verkreeg, dat Maurits in 1618 „nae sijn (nl. Pauw's) sin" handelde bij het ontslaan van eenige leden der vroedschap.

te sijn, en dat (Pauw) niet con bedencken, wie die pots (hem) gespeelt had bij Prins Mauritius [1]), soodat in den jaere 1620 een nieuwen Raed moetende gemaeckt werden, (Pauw) de saecke soo had gedirigeert, dat Prins Mauritius een brief schreef aen den raet, te kennen gevende, dat (hij) door quaede onderrechtinge den voors. Spiegel in den jaere 1618 had van den eet ontslaegen, ende hem aengenaem soude sijn, dat, alsoo een Raetsplaets was vaceerende, (Spiegel) wederom Raed wierde gemaeckt. Doch eenige hadden de kaert soo besteecken, dat, om sulcke aenschrijven niet meer onderworpen te weesen, Antoni Oetgens van Waveren (getrout sijnde met de dochter [2]) van de gesyde Spiegel) Raed wierde, soodat Spiegel doen geen Raed conde werden, als te nae bemaecht sijnde. Naederhant is de soon van Antoni Oetgens, genaemt Claes van Waveren, getrout met de dochter van Burgemeester Willem Backer, die getrout was met de dochter van Lourens Janss. Spiegel, welck huwelijck van Claes van Waveren [3]) lang wierde teegengehouden.

Cornelis Willemss. Backer lyt de wrock, die sijn grootvaeder was gedaen door Antoni Oetgens, ende het houwelijck van sijn suster met Claes van Waeveren, gestaedich in de borst, ende alsoo Beverning door Sijn Hoochyt is gecommuniceert de veranderinge der magistraeten van deesen jaere, ende Claes Oetgens van Waveren, Out-Schepen sijnde, tot verwonderinge van alle de werelt

---

1) Op de volgende blz. deelt Bontemantel mee, wie die poets aan Pauw gespeeld had. Lees deze anecdote in het artikel van den heer J. F. Gebhard Jr., getiteld: „Een raadselachtige bladzijde bij Geeraert Brandt, opgehelderd door Bontemantel", in Oud-Holland I p. 189—195.

2) Volgens J. A. Alberdingk Thym, Het patriciaat van Amsterdam, fol. 28 en 32, was Anna Spiegel, de vrouw van Antoni Oetgens van Waveren, niet een dochter van Laurens Jansz. Spiegel, maar van diens vader Jan Laurensz. Spiegel, en dus een zuster van Laurens Jansz. Spiegel. Tot de conclusie van Bontemantel doet dit niet af; als de zuster van Laurens Jansz. Spiegel met een raadslid getrouwd was, kon hij geen raad worden.

3) In verband met de volgende regels, vermoed ik, dat Bontemantel zich hier verschreven heeft, en dat er moet staan: „welk huwelijck van (= door) Cornelis Willemss. Backer lang wierde teegengehouden."

meede wierde geëxcuseert, soo is het niet vreemt geweest, als alle de voorschreven saecke geconsidereert sijn, alsoo Beverning ende Cornelis Willemss. Backer yder een suster hebben getrout gehadt, te weeten Gillions genoemt [1]), ende seer nauwe en goede correspondentie te samen houden."

In margine staat hierbij: „Claes van Waveren heeft mijn verhaelt, dat (hij) van gevoelen is, dat sijn broeders weduwe, die op trouwen stont met Jannes Hudde, de oorsaeck was, als wesende met Valckenier, die het houwelijck voortdrong, familiaer, want de gesyde weduwe en Claes van Waeveren in questie waeren over de heerlijckeyt van Waveren. Leest fol. 347 ende fol. 410, daer men de rechte oorsaeck sal vinden." Deze fol. ontbreken echter.

13 en 15 September 1672. — „Den 13[den] September 1672 is Gerret Hooft, de soon van Burgemeester Hooft, met veel stribbeling ende tegenspraeck bij den raet gemaeckt pensionares [2]), op een tractement van 1200 guldens, ende den 15[den] derselve maend hebben Burgemeesteren, te weeten Hooft ende Outshoorn, (alsoo in de plaets van de twee geëxcuseerde noch geen andere van Sijne Hoocheyt waeren toegesonden) gemaeckt tot baeckenmeester [3]) Dirck

1) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 191.

2) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 84 en 85.

3) In de vergadering van 30 Augustus 1672 hadden „Burgemeesteren den raet gerapporteert, dat den Out-Burgemeester (Andries de) Graef heeft afgelyt de scharge van baeckenmeester, Sijn Ed. voor deesen door Burgemeesteren bevolen, ende dat de cas (alsoo door het verbot der scheepvaert wynich gelt incomt) omtrent dartich duysent guldens ten achteren is; soo sijn (Burgemeesteren) beducht (dat zij) nimant daertoe, om in desselfs plaets te bedienen, sullen connen uytvinden, ende oversulckx te raede geworden, (de zaak) te brengen in deesen raet, van advys sijnde, dat (het) soude in de naeste vergaederinge (nl. van de Staten van Holland) gebracht connen werden. Waerop den raet heeft verstaen, dat deese stadt aen het vieren der baeckenen, tot behoudenis der scheepen, het meeste is geleegen; dat andere steeden als Hoorn, Enckhuysen, Meedenbliq, op soo een offitie vlammen; dat door sonderlinge sorge het vier- en baeckengelt in oude tijden aen deese stadt is

de Vlaming van Outshoorn, Heer van Westerdijckxhoorn, dat (nl. het bakenmeesterschap) 700 guldens en daeromtrent 's jaers inbrengt. (Het ijsser moet werden gesmeet, als het heet is.)" In de vergadering van 13 September, toen een pensionaris zou worden benoemd, recommandeerde Burgemeester Hooft zijn zoon, „seggende sijn soon wel te hebben geryst en gestudeert, en dat men jongelingen moet aensetten [1]). Veel Raeden waren van advys, dat de jaeren noch te wynich waeren, als sijnde 22 jaeren;

---

gebleeven *a*); dat het jaerlijx omtrent de 700 guldens opbrengt aen tractement en anders; dat, tot betaelinge der achterlijcke gelden, het vier- en baeckengelt is verdubbelt, ende tot verval der te verschietende penningen een goede intrest werd gereeckent *b*); dat het offitie van alle tijden wel is begeert geweest, en van Burgemeesteren niet als met groote solicitatie is te becoomen geweest, ja, dat Burgemeesteren dat hebben van den anderen besoliciteert; dat Hasselaer daer heeft nae gestaen, doch Witsen, Burgemeester sijnde, heeft geprevaleert; ende al schijnt dat offitie nu wat schaboureus te sijn, dat evenwel Out-Burgemeesteren ofte desselfs kinderen en naemaechschap wel te becomen sullen weesen, ende daerom het onvoorsichtich soude sijn soo een saecke in de schoot van de vergaederinge (van de St. v. Holl.) te brengen, en Burgemeesteren van een profitabel offitie af te staen. Om hetselfde naerder te examineeren sijn gestelt de Heeren Geelvinck, Cornelis Backer, Graeflant en Witsen." (Civ. en Mil. Reg. II p. 604 en 605.) Den 8sten September rapporteerden Geelvinck, Backer en Witsen „veer het beste te sijn, van het begeeven derselve te houden in deese stadt, en aen de authoriteyt van Burgemeesteren, als van outs, te laeten." (Civ. en Mil. Reg. II p. 657.) „Den Heer Hooft heeft het gegeeven aen sijn soon Gerrit Hooft" (Civ. en Mil. Reg. II p. 662), en toen deze tot pensionaris was benoemd, kreeg de heer van Westerdijxhoorn — zie boven — het bakenmeesterschap.

---

a) Vgl. hierbij mijn artikel „Twee memoriën van Mr. Gerrit Schaep Pietersz. over de regeering van Amsterdam", in Bijdr. en Meded. van het Hist. Genootschap, XVI, p. 361.

b) In plaats van: „ende tot verval" enz. leest men in Resol. Raad III, 2. p. 333: „en het verschot door het land behoorde te werden betaelt, genietende intrest tegen 4 ten hondert, dat in een goede tijt een voordeel toebracht."

1) Bontemantel herinnert hierbij in margine, dat Hooft in de vergadering van 14 November 1663 van meening was geweest „geen pensionaris noodich te weesen; dat Burgemeesteren het woort selfs wel conden doen". (Zie hiervóór, Tweede deel, p. 77, noot 1.)

dat (hij), volgens de resolutie van Haer Ed.Groot Mog., date 14 Mey 1658, niet is gequalificeert in de vergaederinge (van de Staten van Holland) te coomen, als sijnde 25 jaeren niet gepasseert, nochte sijn studie soo hooch niet en is, om aen Schepenen advys te connen geeven [1]; dat het een tijt is van mesnage, en te verwonderen is, dat de Heeren, die de mesnage soo hooch recommandeeren [2], die nu aen een sijde stellen ende 1200 guldens uytloeven, daer de stadt geen dienst voor sal trecken; dat best soude sijn de studie, tot soolang den ouderdom sal hebben geadimpleert van 25 jaeren, soodanich voort te setten, dat alsdan op sijn merite mach gelet werden, ende was Roch, hoewel de laeste Raed, wel de ronste in het seggen; doch evenwel wierde het met wynich stemme [3] overgehaelt, daer de vaders stem een van was [4]." (Civ. en Mil. Reg. II. p. 662 en 663.)

1) „veel min Burgemeesteren dienen van advys". (Resol. Raad III, 2. p. 372.)

2) „dat het nu een tijt is van mesnage, ende bijnae alle vergaederinge van den raet door Burgemeesteren, en voornaementlijck door Hooft, (daarop wordt aangedrongen,) sustineerende dickmaele het met deese stadt gedaen sal weesen, door gebreck van gelt." (Resol. Raad III, 2. p 372.) Dat Hooft in andere zaken gewoon was de zuinigheid te betrachten, wordt door Bontemantel ook gezegd hiervóór, Eerste deel, p. 184, waar hij hem een „al te soberen heer" noemt. — Over de „mesnage" in 1672 vgl. ook hiervóór, Eerste deel, p. 185, noot 3.

3) „met twee à dry stemme". (Resol. Raad III, 2. p. 372.)

4) Naar aanleiding van deze benoeming kwam er een pamflet uit (Tiele N° 6480), door Bontemantel in afschrift medegedeeld. Daarin wordt o. a. gezegd, dat Gerrit Hooft pas 10 of 12 dagen geleden uit Frankrijk gekomen was; dat eenige leden van den raad van meening waren geweest, „dat men eerder behoorde het Pensionarisampt in te trecken, als notoir zijnde, dat de Pensionarissen eenigen tijt herwaarts meer hebben gestudeert (volgens instructie van de Wit, waaraan zij dependeerden) op haer eygen intrest ende confusie ontrent de leden." Verder leest men daar: „Dit is, vrome Burgers, dieselve Persoon, die voorleden week gemaakt is Commissaris over de Bakens, Vyeren, ende Tonnen, over de Stranden en Stroomen van Noort-Hollandt, Texel en 't Vlie, die ook maakt de Lootsluyden, varende van hier naer het Texel en 't Vlie, welkke bekleedt het Ampt, bedient bij de Heeren van Swieten, Witzen, ende laatst bij de Heer Burgemeester Andries de Graaf (die het gequitteert heeft), waardig duysent guldens Jaarliks, residerende altijdt boven de drie Heeren Commissarisen, als van Hoorn,

13 September 1672. — „Den secretares Schaep soude gerapporteert hebben, dat (hij) den brief aen Sijne Hoocheyt had gebracht, waerin (deze) geauthoriseert werd Heeren in plaes der afgaende te maecken, en soude (Zijne Hoogheid) verder gezegd hebben, op het voorstellen van hem, secretares, dat (hij) van verstand is, dat alle, die op de lijst staen, haer van alle regeeringe sullen afhoude, en dat (hij) al andere Heeren soude gestelt hebben en bij messive overgesonden, doch dat geen tijt daertoe noch had connen uytvinden." (Resol. Raad III, 2. p. 353.)

Op denzelfden 13den September besloot de raad Schaep op nieuw naar den prins te zenden, met verzoek om een schriftelijke „elucidatie" van het besluit, waarbij een aantal heeren uit de regeering waren ontslagen. Bontemantel teekent daarover aan: „Roeter Ernst, voelende dat de saecke daerheenen wierde belyt, dat de geëxcuseerde Heeren soude moeten afstaen van alle stadts fonctiën, heeft wat heevich geadviseert (dat anders sijn manier niet en was), seggende onder andere reeden, dat de saecke niet gedaen sal weesen voordat een man (denoteerende Valckenier) sijn wraecklust sal voldaen weesen." (Resol. Raad III, 2. p. 373.) Een extract uit de vroedschapsresolutiën van dien dag en de missive aan Z.H. van 13 September laat ik thans volgen. Ik ontleen die stukken aan een bundel „Originele geteekende stukken, betrekking hebbende tot de verandering der Regeering te Amsterdam door Prins Willem III, in September 1672, en de commissies, bij den raed ten uitvoer gebragt door den secretaris Dirck Schaep." (Gemeentearchief Amsterdam.) Deze stukken zijn — vgl. hierna, p. 223 en 225 — aan alle „geëxcuseerde" heeren, op hun verzoek, overgegeven.

Enkhuysen en Medenblik, zijnde de oudtste, ervarentste Burgemeesteren en Vroetschappen van de voorschreven Steden ende dese Stadt altijt geweest. Wat dunkt U, geintresseerde Kooplieden, Reeders ende Schippers, is dat niet een begin van Reformatie in de Politie en Negotie, in dese sware en bedroefde tijden? Gaat vrij op sijn Compas aan, want hij weet misschien van Oost noch West, ook niet van de ondiepten of gronden, 't en ware hij het geleert hadd' bij de Franse Dames."

Extract uyt de Resolutiën van de Vroedschap der stad Amsterdam.

Den 13den September 1672.

„Is gehoort mondeling rapport van de secretaris Schaep, nopende desselfs wedervaren bij Sijne Hoogheyd, den Heere Prince van Orange, op 't subject van de geëxcuseerde Heeren, en wat d' intentie van Sijne Hoogheyd daeromtrent is geweest; waerop gedelibereert sijnde, is goedgevonden en verstaen, Hooggedagte Sijne Hoogheyd door gemelde secretaris nogmaels eerbiedelik te doen begroeten en gedienstelik te requireren, ten eynde Sijne Hoogheyd, tot nader elucidatie van sijne goede meeninge, en te beter verantwoordinge van de aenblijvende Heeren, door een schriftelike verklaringe ofte aenschrijven, Burgermeesteren en den raet die gerustheyd gelieve te geven, en bekent te maken, of daermeede verstaen werd, dat de voorschreven Heeren (behoudens nogtans haer eer, goede naem en faem) van alle soorten van regeringe, mitsgaders de digniteyten en charges, daeruyt profluerende, ook sullen blijven geëxcuseert, en in 't toekomende als private persoonen werden geconsidereert, dan of de geëxcuseerde Burgermeesteren ende Raden egter rang van Oud-Burgermeesteren en Oud-Schepenen sullen blijven behouden, en uyt dien hoofde op d'electie van Burgermeesteren mogen compareren? En of niemand van hun voortaen geen Commissarisschap in subalterne ofte andere collegiën binnen dese stad sal mogen bedienen, mitsgaders het Colonel- of Capiteynschap van de Burgerije bekleeden, ofte ook in de respective collegiën van de Admiraliteyten in Seeland en 't Noorderquartier werden gecontinueert? Ten anderen, of de geëxcuseerde Oud-Schepenen sig ook van hare Raetsplaets (daer sij niet specifice van en sijn geëxcuseert) moeten ontledigen? En eyndelik, of Burgermeesteren, in den name van Sijne Hoogheyd, de meergemelte geëxcuseerde Heeren van hunnen eed sullen ontslaen?"

„Doorlugtige, Hooggebooren Vorst ende Heere,

Op 't gundt de secretaris Schaep ons heeft gerapporteert, rakende Uwe Hoogheyts meyninge omtrent het excuseren van de genomineerde Regenten, en hoeverre dat moet werden verstaen, is bij de vroetschap uytgebracht d' bijgaende resolutie, ende versoeken wij gedienstelijk, Uwe Hoogheyt gelieve doch in 't goede te nemen, dat wij Uwe Hoogheyt in desselfs hoogwigtige staetsbesognes nu weder comen importuneren. Wij zullen met permissie de versochte nader interpretatie door den brenger deses, is 't doenlijck, terugge wachten, ende metterdaet betuygen, dat wij in alles punctueelijck d' ordres ende de bevelen van Uwe Hoogheid zullen observeren ende respecteren, ende onveranderlijk blijven enz.

Den 13den September 1672.

Burgermeesteren en Regeerders der stad Amsterdamme."

Aan denzelfden bundel „Originele geteekende stukken" enz. ontleen ik de volgende missive, van 14 September 1672. Wagenaar, Amsterdam. I p. 646 heeft de twee missive's van 13 en 14 September tot één samengesmolten. Immers, van de „aanzienlijke burgers, (die) kwalijk scheenen te neemen, dat het ontslag der bedankte Heeren, door sommigen, begreepen werdt zig tot alle andere ampten en waardigheden uit te strekken," wordt wel gewag gemaakt in de missive van 14 Sept., niet in die van 13 Sept., waaraan Wagenaar de rest van zijne mededeeling ontleent. Vgl. ook de aant. op 17 Sept. 1672, noot 1. Vreemd is het echter, dat Burgemeesteren, in hunne missive van 14 Sept., niet herinneren aan hunne missive van den vorigen dag.

„Doorluchtige, Hooggebooren Vorst en Heere,

Burgermeesteren en de Vroedschap, bericht zijnde van ter zijden, dat verscheide gequalificeerde burgers, het afgaen van de magistraetspersoonen dusverre goediglijk hebbende geacquiesceert, beginnen hetselve met groote

murmuratie eene sinistre interpretatie te geven, naerdat haer ter ooren is gekomen, dat hetselve soude impliceren eene verdere extentie, als tot hare plaetsen, die ider respective onder Burgermeesteren, Schepenen, Vroedschappen en Oud-Schepenen hebben bekleet, en daerdoor sullen werden genecessiteert om haer verder te ontdoen van alle ampten, die soodanige personen wegens de stad souden bekleden, als Admiraliteitschappen, Commissarisschappen van subalterne collegiën, alsmede Colonel- en Capiteinsplaetsen. Wij hebben geoordeelt van onse plicht te wesen, Uwe Hoocheid met alle onderdanig respect hetselve te gemoet te voeren, en of wij wel ons geensints onttrecken de absolute gehoorsaemheid van Uwe Hoocheids bevelen, en ook in 't minste ons niet willen inlaten in raed te geven, daer wij niet werden gevraegt, echter, om niet van negligentie beschuldigt te werden, (hebben wij geoordeeld) verbonden te zijn hieraf Uwe Hoocheid kennisse te geven, met versekeringe, dat bereitwillig sullen opvolgen 't gene Uwe Hoocheid hieromtrent goet sal vinden te disponeren, en gedienstig versoek dat Uwe Hoocheid dese onse vrijmoedigheid niet anders wil opnemen, als waerlijk voorkomende van diegene, die met alle vlijt en genegentheit trachten te betoonen in der daed en waerheid te zijn,

Doorluchtige enz.

Burgermeesteren en Regeerders der stad Amsterdamme."

14 September 1672.

17 September 1672. — „Denselven dach sijn in den raet geleesen twee missives van Sijn Hoochyt, den Heere Prince van Orange, geschreven in 's Gravenhage, den 15den September. Den eersten [1]) behelsden een antwoort

---

1) Bontemantel merkt hierbij nog op:

„Op de gemelde missive is af te meten door de volgende brief, dat Sijn Hoochyt niet heeft gedisponeert", (d. w. z. uit de missive van Z.H. van 15 Sept., is af te leiden, dat zijn besluit tot „elucidatie" niet een antwoord was op de missive van de regeering van Amsterdam aan

op de missive van Burgemeesteren en Raeden, date 14 derselver maend, seggende, dat onse intentie in het removeren der bekende magistraetspersoonen geen andere is geweest, dan dat deselve ontslagen werden van alle functie en bedieninge, dewelcke sijluyden, wegens de stadt en uyt de hoofde van deselve, waren bekleedende, hoedanich en van wat natuere die oock mogen wesen. Verders sy dese brief, dat den Heer Pieter de Graef bij abuys was vergeeten in de lijste der geëxcuseerde heeren te stelle [1]).

De tweede missive behelsde, dienstich geoordeelt te hebben aen te stellen, in plaetse van de Heeren, die van de regeeringe geëxcuseert sijn, (de volgende heeren,) ordonnerende de persoonen, in de lijste vervat, naer stavinge van den behoorelijcken eet, te stellen in hunnen respective bedininge [2]).

Z. H. d.d. 13 Sept., maar op de missive d.d. 14 Sept.) „alsoo het versoek der elucidatie" (in de missive van 13 Sept.) „niet is gefondeert, maer was gedaen uyt eygener beweginge en niet op versoek of te kennen geven eeniger gemeente, en daerom werd in de volgende missive" (van 14 Sept.) gestelt, „het misnoegen onder een gedeelte van de burgeren, daer Sijn Hoochyt sijn fondament op neemt in de missive van den 15den September tot de elucidatie. Welcke de gequalificeerde burgers met groote murmuratie en sinistre interpretatie sijn, is noyt bekent gemaekt, alsoo daer geen sijn geweest, maer is sulx gestelt om Sijn Hoocheyt tot de elucidatie te beweege." (Civ. en Mil. Reg. II p. 663.)

1) Een hierbij ingeplakt papier heeft: „Den Heer Roeters, geëxcuseert sijnde, in de lijste van Sijn Hoochyt, van 't Outschepenschap, is gecompareert in den raet, tot de missive van elucidatie voorseyt is geleesen; uyt cracht van deselve van het raetschap meede geëxcuseert sijnde, is verder niet geciteert in den raet te comen. 't Is wonder, dat Sijn Hoochyt excuseert negen Vroetschappen en stelt thien nieuwen in de plaets, dat apparent op Roeters heeft gesien."

2) Men kan dese missive vinden bij Commelin, Amsterdam I p. 308, en daaronder de lijst van nieuwbenoemden; de laatste komt ook voor bij Wagenaar, Amsterdam. I p. 646. — Over een der nieuwbenoemde raadsleden, Mr. Gillis Sautyn, vermeldt Bontemantel in Resol. Raad III, 2. p. 374 't volgende: „Mijn is gesyt, dat een edelman (Renswoude, later ingevuld) heeft geschreeven aen Egidius Sautyn, dat (hij) op sijn recommandatie aen Sijn Hoocheyt Raed was gemaeckt, welcke brief (Sautyn) daechs voordat de brief van Sijn Hoocheyt quam met de nieuwe Heeren, al had ontfangen." — Omtrent Gerard Bors schrijft Bontemantel nog: „Gerard Bors is geëxcuseert" (bij de missive van Z. H. van 10

Waerop is geresolveert de voorschreven genomineerde Heeren, naer aflegginge van den eet, in hare respective functiën en bedininge te admitteeren, gelijck dien middach is gedaen. De dry nieuwe aengestelde Schepenen sijn door den Heer Schout Hasselaer voor sijn bedde den eet afgenomen." (Aant. v. versch. zaken.)

19 September 1672. — „Maendach den 19den September 1672.

Smorgens omtrent thien euren sijn, op de citatie van Burgemeesteren, gecompareert in haer vertreck de volgende Heeren:

Mr. Lambert Rynst, Burgemeester ende Raed,
Hans Bontemantel, President-Schepen en Raed,
Mr. Willem Blaeuw, Schepen,
Mr. Jacob de Graef, Schepen,
Mr. Andries de Graef, Out-Burgemeester en Raed,
Dr. Joan Blaeuw, Out-Schepen ende Raed,

Sept. 1672) „van 't Outschepenschap, en alsoo in de nieuwe Heeren is geworden Raed, soo heeft (hij) het Outschepenschap op de electie van Burgemeesteren gecontinueert". (Civ. en Mil. Reg. II p. 663.) — „De Doeleloopers keecken, soo men syt, bril toe, dat maar twee *a*) uyt de voorgestelde haerder mannen waeren gekoren door Sijn Hoochyt, te weeten: Dirck Bloem en Michiel Tilens, de eerste met den Heer Valckenier, en de tweede met den Heer Pancras bemaechschapt sijnde. Anderen dochten vremt te sijn, dat geen der Burgemeesteren noch Out-Burgemeesteren, uytgenomen de twee gemelden en den Heer van Beuningen, eenige haerder vrinden op de lijste sagen, daer nochtans met alle bemaecht waren, die geëxcuseert sijn. 't Welck veroorsaeckte, dat den 22sten September daeraenvolgende aen Jan Roompoorsthooren geplackt is gevonden het volgende pasquil" (Aant. v. versch. zaken.) Nu volgt pamflet Meulman N° 4854, zeer vinnig tegen Valckenier. De aanhef is:

„O staetzucht, eyghenbaet, vervloekte monsterdier,
Hoe swelt, hoe dijt ghij uyt in 't hart van Valckenier."

Wagenaar, Amsterdam I p. 647 maakt nog melding van een ander heftig pamflet, dat in deze dagen werd aangeplakt.

---

a) Volgens Wagenaar, Amsterdam I p. 646, maar één, nl. Dirk Blom. Dit is ook werkelijk de eenige, die voorkomt op de door Wagenaar meegedeelde lijst van candidaten der Doelisten, maar men vindt den naam Michiel Tielens op een andere lijst, nl. bij Tiele N° 6472.

Dr. Roetert Ernst, Out-Schepen ende Raed,
Dr. Willem Backer, „ „ „ „
Jan Hulft, „ „ „ „
Nicolaes van de Cappelle, Out-Schepen en Raed,
Dirck Spiegel [1]), Out-Schepen en Raed ter Admiralityt in 't Noorderquartier,
Nicolaes van Waeveren, Out-Schepen,
Mr. Aernoult Hooft, Out-Schepen,
Mr. Pieter Schaep, Out-Schepen en Raed.
De absenten waren:
Joan van de Pol, Burgemeester en Raed, alsoo sieck was;
Gerret Bors, Out-Schepen,
Pieter de Graef, Out-Schepen [2]).

De Heeren, onderwijlen dat nae den anderen wachten, wierde bij discourse verstaen, (dat het) dienstich soude weesen te versoecken aen Burgemeesteren de copyen geauthentiseert van alle de resolutiën en missives der vrijwillige afstant, geëxcuseerde ende bedanckinge, soo bij resolutie van Haer Edel Groot Mogende, Sijne Hoocheyt als bij den raet genomen ende geschreeven.

Nae eenige verder discoursen, hebben aen Burgemeesteren door de boode doen bekent maecken, dat compleet waeren, uytgenomen wynige, die apparent niet staen te coomen. Waerop versocht sijn binnen te staen, ende de boode gelast sijnde stoele te setten en, voor sooveel te cort waeren, die te haelen uit het vertreck, is door de Heeren geëxcuseert, alsoo de saecke, waerom sijn ontbooden, van geen langen tijt sal weesen.

De Burgemeesteren Hooft ende Hudde ende Outshoorn (van Beuningen absent sijnde) hebben in substantie verhaelt en geleesen de resolutie van Haer EdelGrootMogende, date 17 Augusti, ende daerop slaende resolutiën en messives en versochte elucidatie, ende de authorisatie van den raet, in date 17 deser maend, om de aensegginge aen de Heeren uyt den naem van den raet te doen,

---

1) In Resol. Raad III, 2. p. 355 wordt Dirck Spiegel niet genoemd, bij vergissing, want zijn naam komt daar ook niet voor onder de absenten.

2) Pieter de Graeff was „op 't lant". (Aant. v. versch. zaken.)

verklarende 't selfde haere Ed. leet te sijn, soodanige commissie op haer te moeten nemen, ende ongaeren hebben moeten sien, dat Sijne Hoocheyt sulcke resolutie heeft gelieven te nemen en over te senden; dat, soo men sulckx had derven in het gemoet sien, wellicht den raet soodanige resolutie, als die van den 5den deser, soude genomen hebben nochte overgesonde; maer de saecke nu soo sijnde, met leetweesen moeten ten effecte gebracht worden; ende, nae verder protestatie, waeren oordeelende, dat de geëxcuseerde geluckiger sijn dan de gecontinueerde en nieuw aengecoomen Heeren.

Alles ordentelijck gehoort sijnde, is door de Heeren, om de tafel staende, met complimenten, tot soodanige materie dienende, beantwoort, ende heeft Burgemeester Graef versocht, tot descharge der posterityt ende der familiën van de vrijwillige afstand der Regeeringe, ende (tot) conservaetie haerder goede naem en reputatie, ende (omdat) geensints sijn gesuspecteert in haer Regeeringe, van den Lande niet nae behooren gedient te hebben, dat geliefde haere E. te laeten toecomen geauthentiseerde copyen van alle de resolutiën en messives, daertoe specteerende, met verder gedienstich versouck van goede correspondentie ende continuatie van vrintschap, en dat mogen sijn en blijven in haere Ed. Achtbare, als sijnde onse overicheyt, goede gunste.

Burgemeesteren hebben de Heeren toegestaen haer versoeck, doch in bedencken gegeeven, of niet best soude sijn, die alle te begrijpen in één boeck ende te laeten drucken, ende tot dien eynde bij memorie te willen aen haer Edel Achtbare opgeeven, wat daerin behoorde gestelt te sijn; doch de Heeren hebben haer daerin becommert gevonden, hoewel de vrije geschapenheyt daerdoor te beeter soude aen den dach comen, maer wellicht oock de gemoederen in meerder alteratie brengen, de goede geintentionneerde de saecke niet nae behoore toegegaen siende, ende de gepassionneerde tot boosheid op soude connen neemen; daer op Burgemeesteren syde, den secretaris ordre te sullen geeven, alles aen de Heeren geauthentiseert toe te senden; ende nae noch eenige discourse, in minnelijcke terme, dewelcke bij eenige, als

Roeters en Willem Blaeuw [1]), begonde wat heftich te gaen, en te kennen gaeven, dat Valckenier, door directie, de saecke soo heeft weete te belyden, dat klaer te sien is, alsoo alle sijn partijen, die hem in den jaere 1671 uyt de Regeeringe hebben weeten te lichten, geëxcuseert sijn, ende de meeste nieuwe sijn maechschap ende vrinden sijn. Burgemeester Hooft syde, dat wel klaer te mercken is, dat eenige directie in 't werck speelt, doch dat (hij) niet can gesuspecteert werden, alsoo geen een enckel vrindt in de nieuwe electie heeft. Eenige heeren lyde de sleutels, die onder haer waeren berustende, als andere documenten, op de tafel, waervan de voornaemste sijn geweest daer den Heer Roeters sich van ontlaste, sijnde van de crijsraet, die bij sijn E., als collonel, waeren berustende [2]). Voors hebben Burgemeesteren de Heeren aengesyt, dat (zij) in de kercke connen, tot gelieve, in 't gestoelte, yder in sijn geweese qualityt, haer sitplaets neemen [3]), alsoo het geen afsetten, maer alleen excuseeren is, verhoopende dat Sijne Hoocheyt het bestel der Heerenbancken in de kercke sich niet sal aenmatigen. Waerop Bontemantel inviel en syde: ten waer Burgemeesteren daer elucidatie aen Sijne Hoocheyt par messive op geliefde te versoecken; ende sijn soo, al boertende, nae minnelijcke hantgeevinge, bedanckinge van de goede confraternité, met vroolijcke uytterlijcke gespreck vertrocken, ende gegaen wederom in het vertreck.

---

1) Ook Hulft wordt hierbij genoemd in Resol. Raad III, 2. p. 360.

2) „Roeters leverde een paquet pampieren over, raeckende den crijsraet, wegens de opschrijvinge der capitynen, raeckende den 200sten penning; men meende (dat hij) het collenelschap niet soude kiteeren, maer gaf alles over, daer daechs te vooren, op het versouck van Hooft en Outshoorn, had swarichyt in gemaeckt, tensij het Burgemeesteren commandeerde, die tot sijnen huyse daerom geweest waren." (Resol. Raad III, 2. p. 359.)

3) Hierbij is in margine door Bontemantel aangeteekend: „Den Heer Rynst („daechs te vooren" — inlassching, ontleend aan Resol. Raad III, 2. p. 360) in discourse met Burgemeester Hooft (zijnde) wegens het te kercke gaen, syde Hooft, dat (Reynst) sich behoorde te wachten in het gestoelte van Burgemeesteren te gaen sitten. Schepen Hooft bleef in de france kerck uyt het gestoelte en nam sijn plaets onder de gemeente; welcke questie, nae het neffensgaende seggen van Burgemeesteren, uyt was."

De memorie, door Bontemantel opgestelt, van de resolutiën, messives en versoucke declaratoir, aen Burgemeesteren versocht geauthentiseert te moogen becomen, is, nae eenige bijvoeginge, door de boode aen Burgemeesteren gebracht, die syde: de memorie is van Bontemantels hand. Welcke boode, weder in het vertreck gecomen sijnde, heeft, door ordre van Burgemeesteren, versocht, dat Bontemantel, Willem Blaeuw en Jacob de Graef gelieven wat te vertoeven, alsoo gesonden was om Jacob Boreel, president van Schepenen. De Heeren uyt het vertreck vertrocken sijnde, sijn nae wynich tijts de dry Schepenen versocht binnen te coomen, alwaer vonden sitten den president, die opstont en, nae op versoeck van Burgemeesteren alle geseeten sijnde, heeft den Heer Boreel, als stedehouder van den Heer Schout Hasselaer, (die noch aen sijn quetsuer te bedde lach) nae eenige aenspraeck, met betooninge van leetweesen, (dat hij) soodanige afschyt van sijn president en goede confraters genootsaeckt is te neemen, en de complimenten over en weer geeyndicht sijnde, heeft den Heer Boreel, neffens de Heeren opstaende, uyt cracht van de resolutie van Haer Ed. Groot Mog., in date 27 Augusti, ende de vrijwillige ende loffelijcke afstant, daerop gevollicht den 5den deeser maend, en het excuseeren, daerop gesien, als de messive, in date 10 en 15 deeser maend, bij Sijn Hoocheyt geschreeven, meedebrengt, wegens en uyt den naem van de Heeren Staeten van Hollant ende Westfrieslant, de Heeren bedanckt voor de administratie ende dienst, aen de justitie als Schepen gedaen, ende ontslaegen van den eet. Nae eenige betuyginge van vrintschap en continuatie derselve met onderhoudinge van goede correspondentie, sijn, met druckinge van de handen, nae geluckwenschinge van geluckiger regeeringe, uyt Burgemeesterscamer van Burgemeesteren en den steedehouder geschyden.

Ende daermeede is de rolle der afgaende Heeren gespeelt, (die van) de gecontinueerde en nieuwe in 't speelen, en de gordijne der nieuwe opgehaelt. Aen den Heer Valckenier wierde alles overgeschreeven wat van hem werd gesyt, soo in den raet, voor Burgemeesteren, als (in) andere collegiën en geselschappen, voornaementlijck in

een missive, aen sijn E. geaddresseert, sonder naem, als oock tgeen Roeters in den raet als voor Burgemeesteren had gediscoureert. Waerover te raede is geworden den secretaris Dirck Schaep, doen meede in Den Haech sijnde, bij hem te ontbiede, ende heeft sich omstandelijck van sulckx gedaen te hebben ontschuldicht, ende (beweerd) van het excuseeren der Heeren geen kennisse te hebben, berydt sijnde sich met eede daervan te willen purgeeren; dat uyt sijn E. naem dat aen Burgemeesteren ende in den raet soude bekent maecken; ende heeft nae de middach den secretaris wederom laeten comen, ende gesyt, dat sich had bedacht, en (dat het) onnoodich (was) aen Burgemeesteren nochte in den raet daer yts van te segge [1]). Heeft oock, bij messive, geschreven aen sijn neef Dirck Blom, dat verstaen had beschuldicht te werden, alsdat (hij) de oorsaeck was van de veranderinge, dat bij eede verklaerde niet waer te weesen; hem voors geluck wenschende met het Raetschap.

Hoe Sijne Hoocheyt heeft geweeten te excuseeren van de Regeeringe die in Januari 1671 den Heer Valckenier partij sijn geweest, weet Godt. Valckenier heeft altijt gepersisteert geen kennisse te hebben, wie dat geëxcuseert werden, maer wel van de nieuw gemaeckte. Sijn soon, den secretares, soude gesyt hebben, dat de instantie van Sijne Hoochyt sijn vaeder heeft gemoeveert eenige op te stellen, die (zijn vader) syde fraye mannen te weesen, doch (dat zijn vader) nimant (had) gerecommandeert" [2]). (Civ. en Mil. Reg. II p. 670—678.)

21 September 1672. — „Woensdach den 21sten September 1672 sijn twee mijner adelborsten gecomen tot mijnen huyse, ... Blickslager en Salomon Bandt, en hebben mijn gesyt, dat eenich volck ofte schutters der

---

1) Bovenstaande mededeeling deed Dirk Schaep zelf aan Bontemantel, in November 1672, in Den Haag. (Resol. Raad III, 2. p. 382.)

2) „Den 23sten October 1672, wandelende met dry Heeren van de Regeeringe, waeronder een, die neffens mijn ende andere waren afgeset, soo quam Burgemeester Hooft ons voorbijgaen en syden bij die occasie twee derselver Heeren, dat Hooft yder separaet gesyt had tegen haer, dat, die oorsaeck van de veranderinge der Regeeringe is, een schelm is." (Resol. Raad III, 2. p. 379.)

compagniën, wiens capetynen door de veranderinge der magistraeten gelicentieert sijn [1]), bij den anderen sullen comen in het Nieuwe Heerelogement, met meeninge, om een voet te beraemen en request aen de Heeren Burgemeesteren te ontwerpen, met versouck, alsoo haer capetynen onbesproocken en vroome Heeren sijn, die meer door parteculieren haet als door ordre van Sijn Hoocheyt sijn geëxcuseert, dat deselfde compagniën mochte behouden haere capetynen; ja, dat veel schutters sooveer schijnen te gaen, voornaemtlijck van mijn compagnie, dat, soo (zij) mijn naem niet hooren leesen, niet willen optrecken; ende alsoo eenichsins becommert sijn op de gedestineerde plaets te comen, tensij mijn advys hebben gehoort, soo versochte niet qualijck te willen neemen, dat daerover bij mijn quamen. Waerop (ik) haer heb geantwoort, dat de overicheyt staet te commandeeren ende ons, als onderdaenen, te gehoorsaemen; dat best soude weesen, alsoo gelieven mijn advys te vraegen, sich stil te houden ende te doen, wat onderdaenen betaemt; dat mijn het woort noch alle daegen werd thuysgesonden; dat mijn dienstmyt heeft gesyt, het woort moet gebracht werden tot den luytenant, doch dat den brenger syde, ordre te hebben het woort alhier te moeten brengen; dat het mijn aengenaem is te hooren de goede affectie der schutters, en (dat ik) het liever anders had gesien, doch dat het gehoorsaemen mijn toecomt; dat ik evenwel niet can beletten, dat de schutters gelieven, met respect van onderdanichge gehoorsaemheyt, van gevoelen (te) sijn, (dat) den staet ende de stadt door haer capetynen geen ondienst is toegebracht, als alles wert te kennen gegeeven met respect, en sonder eenige de minste smaeck van disobediëntie geschiet; haer evenwel raedende beeter niet op de gedestineerde plaets te gaen, dan al te gaen; en alsoo (zij) doen wel persisteer(d)en te gaen hooren wat daer omgaet, heb haer nochmael gerecommandeert niet te doen, dat tot ongehoorsaemheyt eenich de minste smaeck mochte hebben." (Resol. Raad III, 2. p. 362 en 363.)

---

1) Vgl. hierbij Eerste deel, p. 194, 207 en 208.

22 September 1672. — „Donderdach den 22sten September 1672 is bij mijn gecoomen Dirck Bas Jacobss., luytenant van capetyn Willem Blaeuw, en heeft mijn gesyt, dat de schutters der afgesette capitynen een request hebben gemaeckt, met seer beleefde termen versouckende, alsoo haer capetynen onbesproocken, vroome Heeren ende trouw voor het vaederlant en de stadt sijn, dat Sijn Hoocheyt geliefde haer te continueeren in haer capetynschappen etc. Waerop ick heb gesyt, dat het onvoorsichtich is gedaen met requesten te gaen aen Sijn Hoocheyt, ende haer wettelijcke magistraeten en crijsraet voorbij te gaen; dat sij, soo (zij) meenen eenige misnoegen te hebben, haer eerst (daar) moeten addresseeren ende niet deselfde voorbij te gaen ende te addresseeren aen Sijn Hoocheyt; dat het een en het ander qualijck is gedaen, ende dat ick (het) mijn schutters heb afgeraeden, en (dat zij) haer met sulx niet behoorde te moeyen; en daermede sijn (zij) geschyden. Ende alsoo (ik) becommert was, (dat zij) met mijn schutters yt mochte gedaen hebben, ben aenstonts gegaen bij mijn luytenant Snel, en heb, nae eenige discourse, in presentie van sijn dochtersman Vorsten, versocht, dat de hooftoffecieren van de compagnie geliefden te vermaenen en belasten, dat (de schutters) haer met requesten niet sullen hebben te bemoeyen, noch tyckenen, maer alles met gehoorsaemhyt aen te sien; ende 'tselfde vrindelijck uyt mijnen naem te versoucken. Waerop (hij) antwoorde, dat de sergeanten Houckgeest ende Croonenburch (van Dinteren van huys sijnde) bij hem waeren geweest en haer intentie (hadden) te kenne gegeeven om, neffens de andere compagniën, de requesten te tyckenen; doch dat (hij) haer sulx had afgeraeden, alsoo (hij) uyt mijn, twee daegen geleeden, had verstaen, dat het mijn onaengenaem soude weesen; waerop (zij) hadden gesyt stil te sullen sitten.

Evenwel ongerust sijnde, is (Bontemantel [1])) bij de

---

1) Bontemantel spreekt hier — zooals hij gewoonlijk doet — van zich zelf in de derde persoon, terwijl overal elders in dit stuk de eerste persoon wordt gebruikt.

sergeanten selfs gegaen, en heb (ik) hetzelfde aen van Dinteren, die thuysgecomen was, en Croonenburg versocht ende oock aen de vrouw van Houckgeest, met naerder versouck, dat geliefde de wesende magistraeten te gehoorsaemen ende de capetyn, die sullen comen te crijgen, te obedieeren als dat behoort, ende de schutters te houden in haer debvoir, opdat geen clachten van ongehoorsaemhyt aen de Heeren Burgemeesteren noch crijsraet en comen; en soo eenige wat te ijverich mochte weesen, uyt mijnen naem te versoucken, dat het gelieven stil te houden en te doen als gehoorsaemen schutters sijn gehouden te doen; dat door requesten te presenteeren niet als onlust in de stadt can comen, daer men ter contrary de rust en eendracht moet soucken, dat (zij) aengenomen hebben te doen; en heb versocht aen Croonenburch, dat geliefde de corporaels tselfde te vermaenen en bij mijn te senden." (Resol. Raad III, 2. p. 364—366.)

23 September. — „Vrijdach den 23sten September sijn de corperaels Cornelis Femmen Peuselaer, Abram Janssen en Claes Janss. Balck tot mijnen huyse gecomen, ende heb in substantie alles alsoo gerecommandeert, die oock aengenomen hebben mijn versouck nae te coomen, te meer veel schutters haer hebben laeten verluyden, dat (zij,) als een nieuwe capetyn sal ingevoert werden, sullen roepen om haar oude capetyn, dat ick oordeelde een mutinatie soude weesen, en oversulx haer moet vermaent werden daervan af te staen; en nae stercke vermaeninge hebben sij mijn, en ick haer, van alle vrintschap bedanckt. Alle het gepasseerde met de sergeanten heb (ik) gerapporteert aen mijn luytenant, en heeft daer contentement in genoomen, en heb alsoo meede mijn afschyt van Sijn E. genomen." (Resol. Raad III, 2. p. 366—367.)

4 October 1672. — „Tot dijckgraeff off ambachtsheer van 't eylant Urq, in plaets van Burgemeester Reynst, is gemaeckt de Burgemeester van Beuningen, en in plaets van Andries de Graeff tot dijckgraeff ter Nieuweramstel is gemaeckt de Burgemeester Hudde." (Notulen Appelman [1]), fol. 4.)

---

1) Alle mededeelingen, waarachter „Notulen Appelman" staat, zijn

9 October 1672. — „Den 9den October 1672 heeft den Heer Pieter Schaep, een der geëxcuseerde Heeren, sijn soon in de Amstelkerck laeten doopen ende genaemt Petrus Jason, dat vrij bedencken gaf op den texst in de Handelinge der Apostelen, het 17de Capitel [1]), op dese troubeleuse tijden.

De gesyde Heer Schaep was seer ontstelt, dat geëxcuseert was, en heeft veel maele gesyt, dat hem niet meer bedroefde dan dat acht dagen ontstelt was geweest. Sijn vrouw [2]) had liever gewilt, (dat) haer soon sonder het woort Jason was gedoopt geworde, en sondt door de tweede hant een predicant, om hem daervan af te brengen; maer hij persisteerde, en syde het woort Jason te sijn = het sal heele, in het Griex. Domine Havitius heeft het kint gedoopt. Wierde een rijmpje gemaeckt:

In 't darde vreedejaer
Woont Jason met sijn vaer;
Jongens, hier wel op let,
Jasons vaer is afgeset.

Nota: boven in 't huys van den Heer Schaep staet met goude letters: Het darde vreedejaer." (Civ. en Mil. Reg. II p. 682.)

10 October 1672. — „Den 10den October 1672 is den Heer Nicolaes Tulp geweest ten huyse van Hans Bontemantel, ende heeft sich beklaecht over de veranderinge, in de Regeeringe gevallen, verklarende geen part noch deel daerin te hebben gecontribueert, meenende de vrijwillige overgifte van de Regeeringe niet nodich was aen Sijn Hoochyt op te dragen, maer dat men het had moeten laeten op sijn beloop afdrayen, volgens advys van den 24sten Augusti deses jaers in den raet geadviseert [3]); ende

---

door mij ontleend aan de „Notulen van 't gepasseerde in de vroedschap der stad Amsterdam, gehouden bij Joan Appelman, sedert 15 September 1672 tot 23 September 1694." (Gemeentearchief Amsterdam.)

1) Handel. XVII : 5—9.

2) Constancia Reynst (blijkens een aant., ingeplakt tusschen p. 673 en 674 van Civ. en Mil. Reg. II). Uit diezelfde aant. blijkt, dat Jason in Mei 1683 aan de tering stierf.

3) Zie hiervóór, Tweede deel, p. 182.

nae eenige verdere discourse en bedanckinge en aenbiedinge van vrindelijcke dienst, is met alle beleefthyt geschyde. In gelijcke maniere is (Tulp) geweest bij alle de geëxcuseerde Heeren." (Civ. en Mil. Reg. II p. 682.)

October 1672. — „Cornelis Backer is gemaeckt scholarch, in plaes van Roetert Ernst, en Vincent van Bronckhorst commissares van de ossemart, in plaets van Nicolaes van Waeveren.

De geëxcuseerde Heeren hebben alles moeten afstaen, tot commissaressen der santpaeden incluys. Ende wierde met discoursen gesyt, en meende sommige het wel te weeten, dat Jan Commelyn een der voorbarichste was, van sustenue, dat capetynen geen magistraeten behoorde te weesen, en afgeset en andere in haer plaets behoorde gecooren te werden; en naedat Raed door de Prins is gemaeckt, ende naederhant capetyn geworden in de plaets van Nicolaes van Waveren, is van een ander verstant geworden.

Nicolaes Opmeer is bij den raet gecommitteert in het collegie ter Admiralityt in het Noorderquartier, September 1672, in de plaets van Dirck Spiegel, die door de Prins is geëxcuseert [1]); ende alsoo Nicolaes Opmeer regeerende Schepen was, vielen consideratie bij Burgemeesteren, of de namen der veertienen aen Sijn Hoochyt over te senden, of alleen die op de veertienen staen ende bij Sijn Hoochyt niet sijn geëxcuseert, als: Isaac van den Heuvel, Jacob van Neck Jacobss., Jan Corver, Cornelis Graeflant; sijnde Aernout Helmers Hooft en Nicolaes van de Cappelle geëxcuseert, ende Jannes Hudde Burgemeester geworden. Ende hebben verstaen de geëxcuseerde Heeren daer af te laeten [2]). Sijn niet gesonden, soolang Opmeer in de Staeten van Hollant niet is aengenomen of geapprobeert [3])." (Resol. Raad III, 2. p. 376 en 377.)

20 December 1672. — „Gelijck hiervóór te leesen, sijn de vier overgebleven [4]) der veertienen bij messive aen

1) Vgl. de aant. op 3 Februari 1672.

2) Vgl. Eerste deel, p. 286.

3) „Sijn niet gesonden enz." is in het HS. doorgeschrapt.

4) In het HS. staat „overgesonden".

Sijn Hoocheyt gesonden, ende geen antwoort becomende, sijn diverse brieven daerover afgegaen, ende heeft eyndelijck Sijn Hoocheyt uyt deselfde gecoren Jan Corver tot Schepen, in plaes van Nicolaes Opmeer. De voorseyde messive was geschreven omtrent Luyck en den 20sten December ontfangen. Als ick Corver geluck wenste, syde (hij) mijn, dat (hij) voor soo corte tijt liever geen Schepen was geweest, ende dat Burgemeester Hooft had alle debvoiren aengewent, omdat Sijn Hoocheyt hem geen Schepen soude maecken. — Staet te noteeren, dat, als Burgemeesteren de veertienen oversenden, (zij) gewoonelijck te kennen geeven haer inclinatie; ende hebben de stadthouders bij menschen gedencken noyt anders gedaen dan nae de inclinatie van Burgemeesteren, die met stippen, als andere tyckenen, te kennen geeven, wie dat lie(f)st tot Schepenen uyt de veertienen gelieven te hebben, uytgenoomen in de jaere 1617 ofte 1618 heeft Prins Mauritius eens anders gedaen, ook deese meermale [1]).

Staet meede te noteeren, dat men altijt gewoon is, als een Schepen sterft of absent comt te werden, dat men een in de plaes stelt, die achteraen comt te sitten, om de ouste Schepenen, die apparent sijn van presidenten te werden, geen affront te doen [2]); en nu comt Jan Corver de darde te sitten." (Resol. Raad III, 2. p. 385—387.)

17 Januari 1673. — „Den 17den Januari 1673 heeft secretares Spiegel verhaelt, dat Jeronemes Velters, soon van Abram Velters, heeft becomen brieven van recommandatie van Sijn Hoocheyt, den Heer Prince van Orange, aen Burgemeesteren deeser stadt, tot (het) secretareschap in plaes van secretares van de Pol, die gestorven was, en noch een brief van voorschrijven van Sijn Hoocheyt aen den Burgemeester Hudde ten selfden eynde, 't welck yder vremd dacht. Een der brieven had Sijn Hoocheyt met eygen hand geschreeven, met beleefde, doch scherpe

1) De drie laatste woorden zijn later toegevoegd. „Deese" is natuurlijk Willem III. — Over het niet benoemen van de „gestipte" heeren vgl. Fruin in Bijdr., Derde Reeks, V p. 219, en hierna, de aant. op 28 Januari 1673, 1675 en 1676.

2) Vgl. hiervóór, Eerste deel, p. 297.

recommandatie, soo mijn seecker ende van goede kennisse is gesyt.

Hooft en Outshoorn wilde Haringcaspel, die getrout is met Abram Velters' dochter, en van Beuningen en Hudde wilde Jeronemes de Haes Georgius, de soon van George de Haes, secretares maecken. Outshoorn syde: ick spreeck voor mijn neef, daer ick oom over stae; en Hudde syde: ick spreeck voor de Haes, daer ick oom over sal staen, als ik met de weduwe van Waveren sal getrout sijn. Ende onderwijlen, dat deese questie duerde, quam het voorschrijven van Sijn Hoocheyt, ende de saecke ten principale comende om te begeeven, adviseerde den president van Beuningen, dat men behoorde te schrijven aen Sijn Hoocheyt, om de rechte meeninge te verstaen, of het maer een schrijven van recommandatie was op solicitatie pro forma; doch Hooft en Outshoorn syde, dat (zij) de recommandatie in groot respect hielde, en (dat) men behoorde het secretarischap aen Jeromes Velters te geeven; en alsoo yder persisteerde, hebben geresolveert daerom te looten, en is het loot gevallen aen Hooft en Outshoorn; en alsoo is Velters daertoe vercooren, den 17den Januari 1673, bij Burgemeesteren.

Secretaressen van houwelijxse saecken plachten gemaeckt te werden bij Burgemeesteren en Schepenen, en nu wort Velters secretares van houwelijxse saecken (door Burgemeesteren).

De secretaressen van houwelijxse saecken pleegen alleen die banck waer te neemen, tot soolang Burgemeester Tulp Otto Bas neffens de andere op secretary bracht, met de emolumenten, ende alsoo alle even diep quamen te deelen, doch passen allen op de rol der gesyde commissaressen." (Resol. Raad III, 2. p. 387—388.)

28 Januari 1673. — „Den 28sten Januari 1673 is bij den raet gedaen de nominatie der veertienen, en sijn, met eenige tegenwerpinge van Isaac van den Heuvel ende Cornelis Roch, genomineert:

- Dirck de Vlaming van Outshoorn,
Dirck Hooft,
Michiel Tielens,
- Leonaert Ranst,

Jan Appelman,
- Nicolaes Witsen,
- Egidius Sautyn,
- Hendrick Roeters,
- Jacob van Neck Jacobss.,
Dirck Blom,
- Hendrick Becker,
Rombout Hudde,
Francoys de Vick,
Jannes Comelyn.

Burgemeesteren hebben de voorsyde veertienen geëxamineert, ende stippelen geset bij diegeene, daer haer E. speculatie op vielen. Doch geen der dry Burgemeesteren was soo discreet, dat mentie maeckte van Dirck Hooft te stippen, niettegenstaende sijn vaeder, als Burgemeester, daerbij sadt. Doch ick meen, dat het was een discreetie, dat sij hem niet en stippen, als gesien, ja seecker was, van president der aencomende Burgemeesteren te werden [1]); meenende het spel noch meester te werden, soo (zij) van Beuningen hadden connen op haer sijde crijgen, doch hij bleef constant aen Valckeniers sijde.

In het afsenden der voorsyde veertienen sijn deselfde gestipt geweest, als (hiervóór) te sien; doch Sijn Hoocheyt heeft Outshoorn ende Ranst voorbijgegaen, ende, buyten de stippens, gekooren Jan Appelman en Rombout Hudde [2]), niettegenstaende Burgemeesteren den brief der veertienen hadden gesonden aen den pensionares Hop, met last om aen Sijn Hoocheyt, in 't overleeveren der voorsyde messive, in bequaeme terme te recommanderen, dat geliefde tot Schepenen te kiesen die met een tycken aengehaelt sijn. Oock waeren Burgemeesteren niet twijffelende, ofte Sijn Hoocheyt soude op de recommandatie van den pensionares, uyt den naem van haere E. gedaen, daerop

1) De bedoeling is dat Burgemeesteren Dirk Hooft niet stipten, omdat het zeker was dat zijn vader, Hendrik Hooft, voor de tweede maal Burgemeester zou blijven, en vader en zoon niet tegelijk Burgemeester en Schepen mochten zijn.

2) In margine staat: „Nota: Jan Appelman is neef van Burgemeester Valckenier, en Hudde susterling met Burgemeester Hudde."

regard genomen hebben, alsoo tot antwoort gaf aen den gemelde pensionares, dat geneegen was Burgemeesteren te gelieven. Ende waeren noch minder twijffelende, alsoo (zij) onlangs, op de recommandatie van Sijn Hoocheyt, Jeronemes Velters secretares hadden gemaeckt, daer Burgemeester Hooft en Burgemeester Outshoorn wel het voornaemste de recommandatie in acht hadden genomen, ende dat, (als) hierboven gesyt, de voorgaende stadhouder(s) noyt buyten de stippens sijn gegaen." (Resol. Raad III, 2. p. 390—392.)

1 Februari 1673. — „Burgemeester Hooft en eenige andere Heeren waeren seer geinclineert om Coenraet Burch, Groot-tresorier, ende Tulp Burgemeesteren te maecken; doch hebben de saecke niet connen machtich werden, alsoo van Beuningen niet wilde, en sijn den eersten Februari 1673 met eenparicheyt van stemme gekooren tot Burgemeesteren:

Gilles Valckenier,
Cornelis Geelvinck,
Jan Huydecooper,

uytgenomen Burgemeester Hooft, die stemde Tulp in plaes van Huydecooper, doch had geen gevolch; welcke dry Burgemeesteren gekooren hebben tot president uyt de afgaende Burgemeesteren Hendrick Hooft, dewelcke heeft versocht daervan geëxcuseert te weesen [1]; 'twelck, nae wynich woorden, is aengenomen, ende doen gekooren Coenraet van Beuningen, dewelcke het meede heeft geëxcuseert, nae meerder reeden ende protestatie. Soodat (Burgemeesteren) Johannes Hudde hebben ontbooden en ge-

1) In het HS. staat in margine: „Ick heb somtijts gesyt tegen Hooft, een misslach begaen te hebben, en sijn vrinden alsoo te verlaeten, en door sterven of andere reeden soude hebben connen de spil wederom verdraeyen; doch antwoorde, het in sijn gemoet niet te connen brengen, met soo een man (nl. met Valckenier) te dienen, en gedurich overhoop soude leggen, en met een schagrin aen sijn sijde sitte; dat oock sommige van opini waeren, dat (hij, Hooft) innerlijck aen de verandering (van de regeering in 1672) partisipeerde, welcke opini, soo (Valckenier en hij, Hooft,) te samen hadden gedient, uyt sommige opiniën niet soude hebben connen gebracht werden. Sijn naederhant weer seer goede vrinden geweest."

maeckt president, die met lange en instantelijck reeden van excuse 'tselfde (heeft) soecken te excuseeren, maer nae lange ernstige en alle middelen van inductie heeft, als genootsaeckt, tselfde aengenoomen."

„Rombout Hudde, Schepen gemaeckt sijnde, als (hiervóór) is te leesen, ende te nae bemaecht sijnde met Burgemeester Jannes Hudde, als susterlingen sijnde, soo is de nominatie wederom nae Sijn Hoocheyt gesonden, met sonderlinge recommandatie op Leonard Ranst, als noodich sijnde in Schepenenbanck, en daer de justitie groote dienst aen soude geschieden. Sijn Hoocheyt had reflectie op ...., maer door de scharpe recommandatie heeft (hij) Ranst Schepen gemaeckt in de plaes van Rombout Hudde. — Ranst, den 8sten April 1673 geweest hebbende tot Edam, op besoignes van de Purmer, ende savons omtrent 9 euren rijdende nae sijn hofstede in de Purmer, is met de waege in de sloot gevallen ende verdroncken [1])." (Resol. Raad III, 2. p. 393 en 394.)

12 Juni 1673. — „Den 12den Juni 1673, smorgens heel vroech, is gestorven Gerret Claess. Hasselaer, (sijnde Schout) van een quetsuer in het been, hooch nae het lichaem, soodat de knok gequest was ende het been of schinckel gebroocken. Welcke quetsuer had becomen in 't laest van Juni 1672 [2]), omtrent den Amstel steenebruch, willende 's nachs ronde doen om te sien of goede wacht wierde gehouden, en comende bij de schiltwacht, die de lont op de haen sette, en door eenige haeperinge in het geven van 't woort, niettegenstaende (hij) syde (dat hij) den Offecier was, ende met sijn rotting willende het musket omlaech slaen, ging het roer af en ging de koogel omhooch door het been. Een der dienaers van den Schout, siende sijn heer vallen, stack met een halve pieck den schiltwacht in de borst, daer lange maenden aen heeft gegaen. Den Schout wierde gebracht tot Cornelis Backer, Schepen, en, aldaer verbonden wesende, wierd thuysgebracht. De gedurige pijn, die onverdraechelijck was en

1) In zijne plaats werd Michiel Tielens Schepen.

2) In den nacht van 28 op 29 Juni 1672. Vgl. ook Wagenaar, Amsterdam, I. p. 629, en Kroon, Amsterdam in 1672, p. 23, noot 1.

lang duerde, en swackhyt, met koors gemengt, heeft het lichaem soo verswackt, dat in acht maenden maer eens is verbet, alsoo van leedekant wierde verandert, leggende altijt op sijn ruch, niet connende verschoont werden, dan alleen sich een wynich aen één kant met de handen opheffende, ende alsoo het vuyle linden onder het lijf vandaen werdende gehaelt. Doen ick laest bij sijn E. was, syde mijn, noch noyt op sijn sijde had connen leggen, en dat wynich at, en dat alle middach omtrent vier euren een koors kreeg, die duerde tot omtrent elf euren in de nacht, en dan gebruyckte een soepe, waernae wynich tijts slaepte. Omtrent de thiende maend liet sich brengen nae Hoorn, sich ymagenerende aldaer een meester te weesen, die van goede kuere was, die sijn E. soo ver bracht, dat op één sijde conde leggen, ende wierd bevonden waetering te werde, en is eyndelijc, nae onmenschelijcke pijn en langdurige miserie, soo van graveel als waeter, gestorven, sijnde wondering waerdich, dat voor het accedent ofte quetsuere seer gequelt was met graveel en clyne steentjes, ende, niettegenstaende het gedurich leggen op de ruch, wynich graveel heeft gehadt. Was een heer, seer courageus, grootshartich en moedich, al wat te ijverich in sijn doen [1]), was seer behulpsaem en getrouw. Sijn eerste vrouw was een dochter van Burgemeester Pieter Hasselaer [2]), daerbij gewan twee dochters en een soon. De eerste troude met (Hendrick [3])) Hooft, fiscael ter Admiralityt, en de tweede met een sijner neeve, genaemt Pieter [4]) Hasselaer, die uyt weelde op 's lants vloot gaende, in den jaere 1672 wierd geschooten. De soon is noch ongetrout. Met sijn tweede vrouw, genaemt Susanna Norot, heeft naegelaeten dry

---

1) Vgl. hiervóór, Eerste deel, p. 29—35.

2) Vgl. Eerste deel, p. 6, noot 2.

3) Den voornaam, in het HS. niet ingevuld, ontleen ik aan J. A. Alberdingk Thym en A. A. Vorsterman van Oyen, Het geslacht Hooft. p. 19.

4) Bontemantel vergist zich. De Hasselaer, die in den slag bij Solebay sneuvelde, heette Gerard. Vgl. Wagenaar, Amsterdam. III, p. 218, en J. A. Alberdingk Thym, Het Patriciaat van Amsterdam. fol. 45.

kinderen, sijnde meede een seer wijse, brave en lieftallige vrouw." (Resol. Raad III, 2. p. 405—407.)

13 Juni 1673. — „Den 13den Juni 1673 is Hendrick Roeters, regeerend Schepen, bij den raet Schout gemaeckt [1]). Burgemeesteren ontbooden hem en syde, dat (hij) veel en swaere moite gedurende deese equipage der uytleggers, soo op het IJ als in de binnewaeters [2]), had wegens het lant en deese stadt gehadt, en eenparich van genegenthyt sijn (hem) met een honorable scharge te begunstigen, te weeten: het Schoutschap, in plaes van den gestorven Hasselaer, en van meeninge waeren 't selfde in den raet te brengen, niet twijffelende, alsoo (Burgemeesteren het) eens sijn, of den raet sal tegen de voorstelling niet hebben; op welcke voorstellinge seer ontstelt stont en Burgemeesteren bedanckte. 't Selfde in den raet gebracht sijnde in omvraech, is met eenparichyt van stemme alsoo geresolveert, ende (is Roeters) aenstonts gedepescheert naer Den Haech, om door den Reeckencamer beëedich(t) te werden. [3]).

Deese haestige begeevinge (alsoo Hasselaer daechs te vooren was gestorven) wierde geoordeelt een voorsichtige saecke te weesen, om alle recommandatie af te snijden, alsoo eenige, of door gunst, of cuyperijen, of gifte, door de favorite van Sijn Hoochyt voorschrijvinge soude connen becomen, gelijck alreede in eenige steeden was geschiet en oock alhier tot Amsterdam in het secretaresschap, dat Velters door sulcke een middel had becoomen, ende oock in de laeste veranderinge der magistraeten in eenige steeden was geschiet ende mogelijck oock in deese stadt. Het scheen vremt te weesen, dat de nieuwe Schout op de begraffenis van de oude was.

Van de begraffenis comende met Vincent van Bronckhorst, die neffens het lijck gegaen had, syde mijn, dat met Burgemeester Geelvinck nae de begraefenis [4]) gaende,

---

1) In zijne plaats werd François de Vicq (de jonge) Schepen.

2) Vgl. Gebhard, Nicolaas Witsen. I. p. 107.

3) De woorden, beginnende met „ende aenstonts gedepescheert enz." zijn in het HS. doorgeschrapt.

4) In Resol. Raad III, 2. p. 409 bericht Bontemantel nog, dat bij

sijn Ed. had gesyt tegen hem, Bronckhorst, dat het geen dry daegen soude geduert hebben, of Sijn Hoochyt soude ymant gerecommandeert hebben.

Den 26sten Januarius 1681 is Jacob Boreel Schout gemaeckt bij den raet, in de plaets van Hendrik Roeters, en is (Roeters) den 3den Februarij door Burgemeesteren gestelt tot commissares in de wisselbanck; 't welk in lange jaeren niet is gepractiseert, alsoo de Schouten gestorven of Burgemeesteren gemaekt (zijn) of hebben haer afschyt genomen." (Resol. Raad III, 2. p. 407 en 408.)

28 Januari 1674. — „Sijn tot veertienen vercoren:

- Albert Geelvinck,
- Vincent van Bronckhorst,
Jacob Hinlope de Jonge,
- Everard Schot de Jonge,
Willem van Loon,
- Rombout Hudde,
- Nanningh Cloeck,
- Coenraet van Klinck,
David de Wil(he)m,
Jan Commelyn,
Dirck Boelisse,
Jan ten Grotenhuys,
- Dirck Blom,
Cornelis Kloeck. De - sijn tot Schepenen gekore." (Notulen Appelman fol. 47.)

---

deze begrafenis „de geëxcuseerde Heeren van den voorleeden jaere wierde aengesproocken met haer tytels, als: Rynst, Outburgemeester, en de Schepenen, Outschepenen, sijnde alle maechschap ofte groote bekenden van den overleeden, soodat nomina(li)ter geleesen wierde, uytgenoemen Bontemantel, die sich voechde nae de regeerende Schepenen, soodat de jonger Outschepenen en Raeden nae hem volchde, als: Trip ging aen de slincker hant, daarop volchde de jonger Outschepenen, en doen de Raeden, die geen Schepenen waren, en Commissarissen enz. Bronckhorst syde mijn nae de begraeffenis, dat Pancras daerover had gemord, en gesyt, onder andere propoosten: hoe comt Bontemantel onder de magistraeten?"

28 Januari 1675. — „Sijn tot veertienen genomineert:

Dirck Munter,
- Francois de Vick de Jonge [1]),
Jan ten Grotenhuys,
Cornelis Graefflant,
Joan Six,
- David de Willem,
- Hendrick Becker,
- Gillis Sautyn,
- Michiel Tiellens,
- Jean van Beaumont de Jonge,
Jan Commelin,
Dirck Bas,
- Albert Bentes,
Jonas Witsen." (Notulen Appelman, fol. 64.)

Over de verkiezing van schepenen uit deze nominatie teekent Bontemantel in Resol. Raad III, 2. p. 392 aan: „Sijne Hoocheyt ging in twee Heeren buyten de stippen."

Februari 1675. — „In de electie der magistraeten is verstaen bij de afgaende en weesende Burgemeesteren, dat Cornelis Geelvinck ende Vincent van Bronckhorst, staende den eersten susterling over den tweede, gesamentlijck als Burgemeester en Schepen moogen dienen [2]), dat in den jaere 1665 geoordeelt wierde niet te moogen weesen met Gerard Schaep, Burgemeester, ende Pieter Schaep. Doen wierde gesustineert, 't selfde was strijdende tegen de previlegie, ende nu, dat de previlegie daer niet tegen sijn, alsoo exempelen van hetselfde sijn." (Res. Raad. III, 2. p. 413.)

Maart 1675. — „In 't laest van Maert 1675 is den pensionares Hop bij haere Ed. Groot Mog. gestelt neffens Blocklant, van Dort, ende Blyswijck, van Delft, op de nominatie van Raetsheer in den Hoochen Raet, ende Sijn Hoochyt, thuysgecomen sijnde van Cleef, heeft Hop gecooren.

Wynich tijt ofte een dach a twee voor de vergaede-

---

1) De door mij gestipte heeren werden tot schepenen benoemd.
2) Vgl. hierbij Eerste deel, p. 100 en 101.

ringe heeft den Raetpensionares Fagel Hop sooveel als gepresenteert, seggende, (dat hij) niet een voet daerom heeft te versetten nochte sich te recommandeeren. Hop syde, dat (hij) tot commande van Burgemeesteren stond; ende wierd de saecke daerheenen gedirigeert, dat Burgemeesteren sooveel als hem lieten glijen, betoonende haer aen hem niet veel geleegen te laeten weesen, daer nochtans seer naerstige, getrouwen ende goede diensten heeft gedaen. Maer men bemerckte, dat de gunst van den Raetpensionares tot hem maer tamelijck was, alsoo somtijts sich wat tegen den Raetpensionares stelde. Oock is wel te mercken geweest, seedert den jaere 1670, doen Valckenier, over maeltijt, in Den Haech, ter presentie van Vlooswijck, Bontemantel ende Corver, den pensionares Hop wat te heevich ende onfaetsoenelijck bejegende (als in mijn Haechse annotatiën te leesen [1])), dat Valckenier met de eerste gelegenthyt soude soucken (hem) quijt te weesen." (Resol. Raad III, 2. p. 417.)

5 April 1675. — „Den 5den April 1675 is bij den raet Jacob van den Bos gemaeckt pensionares in de plaets van Cornelis Hop, die Raetsheer in den Hoogen Raet is geworden. Den gesyden van den Bos is geweest commies van den Raetpensionares de Wit en Fagel. Sterf Juni 1680." (Resol. Raad III, 2. p. 417.)

21 April 1675. — „Den 21sten April 1675, Sondach, comende uyt de kerck met den Raetsheer Hop, syde ick: nu en sult ghij geen meer kijven van Valckenier hooren, als ghij (gehoord hebt,) doen (wij) t' samen in Den Haech waeren, in den jaere 1670. Waerop Hop antwoorde, dat seedert noch een chocque had gehad, omtrent twee jaeren geleeden, sijnde uyt Den Haech gecomen wegens een revisie ofte andere, geen stadts saecke; comende op den Dam, syde Valckenier tegen hem, Hop, dat (hij) over de

---

1) Met „Haechse annotatiën" bedoelt Bontemantel zijne aanteekeningen over hetgeen voorgevallen is in de Statenvergadering van Holland in 1670, die hij, als een der afgevaardigden van Amsterdam, bijwoonde. Wat hij in deze „Haechse annotatiën" over den twist tusschen Valckenier en Hop meedeelt, is hetzelfde, dat men lezen kan hiervóór, Tweede deel, p. 86 en 87.

twintich jaeren in regeeringe was geweest en altijt (had) gesien, dat de pensionaressen, thuyscomende van de vergaederinge, altijt haer hadde gevoecht bij de president van Burgemeesteren, om de comste bekent te maecken en een sommier rapport (te) doen; dat had gemerckt een clyn respect in hem te sijn, ende dat sulx oock had gemerckt, doen in de Gecommitteerde Raeden sat; met meer andere afgunstige woorden. Waerop hij, Hop, had geantwoort, in civile terme, dat niet in Den Haech was geweest om stadts saecke, doch evenwel aen sijn E. huys was geweest ende, niet thuys vindende, op 't stadthuys en, daer meede niet aengetroffen hebbend, nu de eer had van op den Dam te spreecken om sijn dienst bekent te maecken; en noch eenige smaedige woorde gehoort hebbende, die door tusschenspreecke van Maerseveen en Hudde een eynde naemen, dewelcke naederhant in 't parteculier de saecke oordeelde te krigel tegen hem, Hop, opgenomen waeren." (Resol. Raad III, 2. p. 418 en 419.)

Augustus 1675. — „In Augusti 1675 heeft Burgemeester Valckenier, op het Oost-Indisch huys sittende om een schipper te maecken, Cornelis Backer lanckwijlich doorgestreecken, hem, soo men syde, onfaetsoenelijck toespreeckende, en (hem beschuldigend) dat (hij) sich verabuseert van (zich), door (middel van) sijn swaeger Beverning en swaeger Rooseboom, maistre des requestes van Sijn Hoocheyt, Burgemeester te (willen laten) maecken etc." (Res. Raad III, 2. p. 423).

December 1675. — „In 't lest van December 1675 heeft Sijn Hoocheyt dry brieven door sijn meester van de requesten Rooseboom afgesonden aen dry van de vier regeerende Burgemeesteren, te weeten: Hudde, Geelvinck ende Maerseveen, (ende geen aen Pancras) ende door deselfde Rooseboom verder doen recommandeeren [1]) van Cornelis Backer, Out-Schepen en Raed, (bij) de aenstaende

1) Over het „recommandeeren" van candidaten door den stadhouder vgl. Fruin, Bijdr. D. R. V. p. 244 sqq. — Het boven medegedeelde geval en de aant. op 17 Januari 1673, (hiervóór, p. 232 en 233) bewijzen, dat Willem III al met deze recommandatiën is begonnen.

electie van Burgemeesteren daertoe te promoveeren [1]); en eenige weecken daernae, te weeten in Januari 1676, (heeft Z.H.) den Raetsheer Hudde bij hem ontbooden en de saecke gerecommandeert, en Burgemeester Hudde heeft daervan een brief ontfangen van sijn broeder. Burgemeester Maerseveen is te kennen gegeven, dat Sijn Hoochyt met sijn E. iets te communiceeren had, doch heeft dat soo laeten heengaen tot soolang een brief wederom bequam van Sijn Hoochyt, waerop nae Sijn Hoochyt, in Den Haech sijnde, is geryst [2]), en de saecke met alle omstandicheeden ende consequentie ontleedicht, (zeggende:) dat deese regeeringe het meeste aen Sijn Hoochyt is verobligeert, als sijnde door de veranderinge van den jaere 1672 door Sijn Hoochyt daerin geset; dat het erfstadthouderschap, de voordeelen in de Oost-Indische Compagnie ende op lant, Sijn Hoochyt toegevoecht, door dese regeeringe meest is toegecomen; dat Sijn Hoochyt de recommandatie van dees en geene, door versoeck van die meest in gunst van Sijn Hoochyt sijn, toecomt; dat (dit verzoek) gedaen werd voor diegeene, die wellicht, is 't niet nu, hiernae de meeste gifte ende gaeven daertoe comen te spendeeren; dat soo starcke recommandatie de libertyt in de electie comt te beneemen, 't welck met de

---

1) Deze mededeeling wordt bevestigd door notulen Appelman fol. 68. Vgl. Gebhard, Nicolaas Witsen. I. p. 148 en 149.

2) Hierover teekent Bontemantel in Resol. Raad III, 2, op een los blad vóór p. 423, nog aan: „Burgemeesteren schreeven een brief aen de Prins, die (zij) door Geelvinck, naedat die door den Raetpensionares Fagel geleesen sijnde en die te hebben geapprobeert *a*), aen de Prins soude(n) behandigen; ende hebbende het Geelvinck niet vertrout, sonden Maerseveen, maer die quam als de brief al aen den (raad)pensionares was door Geelvinck gelevert. De Prins, Geelvinck siende op 't Hof, vraechde of (hij) een brief had, die syde ja, maer dat die bij den Raetpensionares was. Geelvinck bij den Raetpensionares comende om den brief, syde (de raadpensionaris) die gegeven te hebben aen Maerseveen, die deselfde aen de Prins gaf, dat aen Geelvinck eenich misnoegen gaf, alsoo (hij) niet vertrout wierde en (burgemeesteren) Maerseveen hem naegesonden hadde(n)."

---

a) Dit is een van de gewone stijlfouten bij Bontemantel; hij bedoelt: nadat de brief door Fagel gelezen was en deze hem goed had gekeurd.

previlegie niet quadreert. Maerseveen heeft met sich genomen nae Den Haech sijn swager Schot, Becker en eenige andere, apparent om alle hetselve bij haer vrinden en bekende, die bij Sijn Hoochyt in faveur sijn, uit te wercken, (nl.) dat de recommandatie mach met genoegen verschooven werden." (Resol. Raad III, 2. p. 423 en 424.)

28 Januari 1676. — „Deese nominatie der veertienen van den jaere 1676, 28 Januari, (is:)

Cornelis Cloeck,
Egbert de Vrij, neef van Maerseveen,
Jan Appelman, neef van Valckenier,
Rombout Hudde, neef van Burgemeester Hudde,
Dirck Blom, neef van Valckenier,
Live van Loon,
Jan van Dijck, swager van Castricum,
Jacob Elias, swager van Pancras,
Adriaen de Waert,
Everhard Schott, swager van Maerseveen,
Dirck Bas Elbertss.,
Jacob Popta,
Dirck Boeless., neef van Castricum,
Jan Commelyn.

Volgens gewoonte stipte Burgemeesteren seven uyt deselfde, doch Sijn Hoochyt ging een goet getal voorbij [1], als: de Vrij, Hudde, Elias en . . . ., ende nam in de plaets Cloeck, Hudde [2], van Dijck en . . . ., twelck noyt door Prins Mauritius, dan alleen één rys, is

1) „Doch de Prins heeft meer als de helft overgeslage en andere, na de raet van Beverinck en Roseboom, gekose, te wete dese volgende tot Schepenen:

Lieve van Loon,
Jacob Popta,
Jan Appelman,
Everard Schot,
Dirck Boelesse,
Jan van Dijck,
Cornelis Cloeck." (Notulen Appelman fol. 68.)

2) Bontemantel vergist zich. Hudde is in 1676 geen schepen geweest en komt dan ook niet voor onder de door Appelman genoemde schepenen van 1676, ook niet op de lijst bij Wagenaar, Amsterdam III p. 343.

gedaen en door Prins Hendrick noyt niet, noch oock noyt niet door prins Willem; maer deese laeste sijn soon, Willem, heeft seedert den jaere 1672, dat stadthouder is geweest, altyt eenige buyten de stippelen tot Schepenen gemaeckt." (Resol. Raad. III, 2. p. 425.)

1 Februari 1676. — „Burgemeester Jannes Hudde, als de ouste in eede der afgaende Burgemeesteren, is versocht van de dry nieuw gekooren Burgemeesteren, te weeten: Outshoorn, Valckenier en Munter [1]), tot president, die hetselfde, nae veele instantie, heeft bedanckt; ende is in de plaets gekooren den Heer van Maerseveen. Geelvinck conde geen president sijn, alsoo susterling met Outshoorn was.

Men neemt gewoonelijck de ouste in eede der afgaende Burgemeesteren tot president, doch dat stelt geen wet en werd dickmaele anders gepractiseert."

---

23 Mei 1676. — „Saterdach voor Pinxster, den 23sten Mei 1676 [2]).

Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren vergaedert sijnde, heeft Valckenier wijtloopich gediscoureert, ende gerecommandeert de eenicheyt, ende dat (men) behoorde bij rang te regeeren, sonder ymant te verstooten ofte te laeten sitten en voorbij te gaen; dat het getal van twaelf Burgemeesteren, soo regeerende als oude, van oude observantie is, en wel het beste soude sijn, dat het getal tot op thien wierde, door afsterven, gebracht; doende meer andere voorstellen tot de vijftien artyckelen, hebbende deselfde gestelt op pampier, sijnde van gevoelen, dat yder de gesyde acte tot precise naecominge behoorde te onderteeckenen.

De gesyde saecke bracht Outshoorn, als presideerende Burgemeester, voor, die door Valckenier wierde onder-

1) Deze drie waren „eenpaerlijck" tot Burgemeesteren gekozen. (Notulen Appelman fol. 68.)

2) Vgl. bij het volgende: Eerste deel, p. 167—169, Fruin in Bijdr. D. R. V. p. 225 sqq., en J. F. Gebhard Jr., Het leven van Mr. Nicolaas Cornelisz. Witsen. I p. 145—150.

schep(t) en deed (Valckenier) de voorstel met een lange aenspraeck, en dat seven Burgemeesteren geresolveert sijn deselfde acte te tyckenen, ende dat van Beuningen (die nu in Engelant, als ambassadeur, is) het niet sal dificulteeren.

Vlooswijck (die kennisse van het werck had ende dat aen Hooft hadde bekent gemaeckt [1])) syde, sulck een voorstel onbetaemelijck te weesen, ende niet geresolveert was sich te verbinden, maer sijn stem in 't kiesen van Burgemeesteren vrij te behouden.

Hooft, van hetselfde gevoelen sijnde, stelde sich hart tegen de acte en syde vorder, dat hij, die de oorsaecke is van alle onrusten, nu wil spreecken van een acte van hermonie; die een hoope rapaillie heeft, door onbehoorelijcke practijcque, in de regeeringe gestelt en eerelijcke Heeren den schop gegeeven, wil nu de eerelijcke en vreedsame man weesen; dat (hij, Hooft,) nae het Burgemeesterschap noyt heeft gestaen en, soo het had wille weesen, noch voor wynich jaeren is gesyt door hem, Valckenier, dat soude trachten het hem te maecken [2]); maer had daer hart teegen aengesien, alsoo altijt heeft getracht de burgers voor te staen ende bij haer previlegiën te maintineeren, dat hij, Valckenier, ter contrary is doende; dat (hij, Hooft,) had getracht Roch en Six op de veertienen te brenge en door hem, Valckeniers, toedoen waren afgesmeeten; en slechter van conditie daerop te brenge, de ouste voorbij te gaen, ja, te verwerpen, geen preuve van hermonie is; dat goede overeencominge is, de brave uytgesette te herstelle; dat den raet en Schepenen door die acte soude werden vercort.

Castricum syde, die voorstel hem rauwelijck voor te coomen, en dat men wel gewoon is, soo importante saecke elkanderen eerst te communiceeren, om de gedachten daerover te laeten gaen; doch dat daer kennisse van hebbende ofte niet, noyt tot die voorstel sal verstaen, veel minder deselfde onderteeckenen.

---

1) „Hooft had copye van de acte becoomen door Outshoorn." (Uit een paar bladen, ingelascht tusschen p. 426 en 427 van Resol. Raad III, 2.)

2) Vgl. ook hiervóór, de aant. op 1 Februari 1673.

Burgemeesteren syde copye te sulle laete toecomen, doch nimant copye daervan te geeven. Den 5den Juni had (Hooft? Vlooswijck? of de Heer van Castricum?) noch geen becomen, doch daernae heeft die becomen [1]." (Resol. Raad III, 2. p. 426 en 427.)

[Ik laat thans volgen een aantal stukken, betrekking hebbende op het bovengenoemde voorstel van Valckenier. Slechts enkele daarvan komen bij Bontemantel voor. Achter elk stuk is opgegeven, waaraan het ontleend is.]

Praeliminaire Resolutie tot Eenicheyt.

„Wij, althans regerende Burgermeesteren der stad Amsterdam, niets hebbende sooseer voor ogen als de welstand van den Staet in het gemeyn ende die der stad in het particulier, en wetende, dat niets meerder tot het voorschreven welsijn contribueren kan, als rust, eenicheyt en confidentie onder de Regenten, oock dat, die eenicheyt onder alle d' oude ende regerende Burgermeesteren sijnde verkregen ende geëstabliceert, groote hope ende vertrouwen is, dat geenich ander Regent ofte Regenten sullen werden gevonden, die niet alles tot der voorseyden rust, eenicheyt ende confidentie soude willen contribueren, verklaren den accoorde, hiernaer beschreven, tot geen ander eynde opgestelt ende met onsen handteeckeninge te hebben bevestigt, als om, door middel van denselven, alhier ter stede onder alle de Regenten, rust, eenicheyt ende confidentie, ten beste van den Staet in 't gemeyn ende der stad van Amsterdam in 't particulier, te procureren, ende daeromme oock van verstand te wesen, onaengesien onse signature, onder voormelde accoorde geschreven, dat het geseyde accoord is ende sal blijven nul ende van geen waerde, soolange niet alle d' Out-Burgermeesteren ende ider van deselven in het bysonder, op onsen voorgange, den voorschreven accoorde, met subscriptie haerer namen, mede sullen hebben belooft aen elckander te praesteren,

1) Vgl. hierna, p. 253 en 254.

reserverende aen ieder van ons en latende aen elck Out-Burgermeester in het bysonder den vrijheyt ofte liberteyt, soolange het voorseyde accoord niet en sal sijn volteeckent ofte bij geschrift aengenomen ende geconfirmeert door alle ende een igelijk Out-Burgermeester, van aen sijne onderteeckeninge ofte schriftelijcke aennemin ge te mogen renuntieren ende denselven op te seggen aen de althans regerende Burgermeesteren deser stede, sullende van soodanige renuntiatie ofte opsegginge, soo sulx onvermoedelijck mogte komen te gebeuren, opdat ten alle tijde daervan moge blijcken, in eenich publicq register, daertoe bij de regerende Burgermeesteren te ordonneren, notitie werden gehouden, ende hebben wij dese, tot kennisse der waerheyt, aen alle d' op heden, de hier naer te stellen, praesent geweest sijnde Out-Burgermeesteren voorgelesen ende met onsen eygene handen onderteeckent, den 23[sten] May 1676.

Corn. van Oudtshooren, Gillis Valckenier, Jan Munter, Joan Huydecoper." (Resolutieboek Burgem. en Oud-Burgem. II fol. 193.)

CONCEPT TOT EENICHEYT. [1]).

„Wij, Burgermeesteren en Regeerders der stad Amsterdam, soo dienende in die qualiteyt als voor desen gedient hebbende, beloven elckandren ter goeder trouwen te sullen naerkomen ende ons leven langh, voor sooveel in ons is, te praesteren de conditiën, hiernaer gespecificeert, sonder dat wij deselven ofte eenige van die met onse stemme ofte directie sullen contramineren, directelijck ofte indirectelijck, oock dat wij alle geoorloffde devoiren aenwenden sullen, dat niemant iets ter contrarie en onderneme, maer alles, hen mogelijck, tot erlangen van deselve praestere, als namentlijck:

---

1) Hoewel dit stuk in zijn geheel reeds afgedrukt is door Prof. Fruin in Bijdr. Derde Reeks, V. p. 228—232, neem ik het hier op, opdat men hier alle stukken, deze zaak betreffende, bijeen vinde.

1.

Dat men niet sal excederen het aloude gebruyck van meerder dan twaelff Burgermeesteren, regerende ende oude tesamen genomen, te verkiesen.

2.

Dat een ofte meerder van die twaelff komende te sterven, men derselver plaetsen ofte eenige van die niet en sal vervullen (soolang deselve niet onder thien sijn gekomen) als bij eenparigh goetvinden van alle de Regerende Burgermeesteren.

3.

Dat de Regerende Burgermeesteren, sulx eenparich goetvindende, oock sullen convoceren d'Out-Burgermeesteren ende aldaer in deliberatie leggen, of men een ofte meer der nieuwe Burgermeesteren sal maken ofte niet; ende hetgene bij meerderheyt van stemmen onder Regerende ende Out-Burgermeesteren tesamen sal werden goetgevonden, sullen alle gesamentlijck, ende een ieder in het bysonder, gehouden sijn te secunderen.

4.

Dat men, de Regerende ende d'Out-Burgermeesteren tesamen beneden het getal van thien sijnde gekomen, een ander, die noit Burgermeester is geweest, ten tijde als men gewoon is electie te doen, in der versturvene sijn plaetse sal moeten verkiesen.

5.

Dat een van de voormelde heeren sal werden gecommitteert in het college van haer Edle Grootmogende Gecommitteerde Raden, een ter Generaliteyt, een in den Rade van Staten, op de touren van der stad van Amsterdam in de twee laetstgenoemde, ende een in het collegie ter Admiraliteyt aldaer.

6.

Dat d'eerste, die in een der respective collegiën, (in) art. 5 genoempt, sal werden gesonden, (bijaldien sich niemand daertoe vrijwillich en verthoont) door het loth, onder alle d'Out-Burgermeesteren, voorts naer den veranderingh van den regeringh, op Vrouwendach, te trecken, tot die commissie sal werden gedesigneert.

7.

Dat vervolgens d'ouste der Out-Burgermeesteren, aen den lothbeurige komende te volgen, in het eerste openkomende collegie sal werden gecommitteert, ende soo voorts, op den selven order, de in rangh volgende, in indefinitum.

8.

Dat in de voorstaende gevallen de respective gedesigneerdens ofte gecommitteerdens aldaer sullen hebben den keure (bijaldien sij niemand uyt d'Oude Burgermeesteren weten te disponeren om vrijwillich waer te nemen den commissie, op haer Edele geconfereert off staende geconfereert te werden) off sij den voorschreven commissie selfs voor den tijt van dry jaren willen waernemen, dan off sij liever sien willen, dat een Schepen en Vroetschap, die noit Burgermeester en is geweest, in haer plaetse werde gecommitteert.

9.

Dat, bij verkiesingh van den laetsten gevalle, de respective gecommitteerdens ofte gedesigneerdens sullen moeten occuperen in een subaltern collegie, sonder tot het Burgermeestersampt verkoren te werden, den tijt van dry jaren, die hare respective commissiën in de Gecommitteerde Raden, de Staten Generael, den Rade van Staten ofte den Admiraliteyt tot Amsterdam soude hebben geduert.

10.

Dat die van d' Out-Burgermeesteren, dewelcke eens in een derselve collegiën, naer desen accoorde, is geweest ofte dry jaren in een subalterne banck, omdat daer niet selfs heeft willen dienen, heeft gevaceert, in geen van deselven wederom sal behoeven te gaen, soolangh een Out-Burgermeester overich is, die in een der voorschrevene collegiën niet en is geweest.

11.

Dat, in den gevalle, daer twee der voorseyde collegiën in één jaer komen te vaceren, d' ouste dergenen, die aldaer sal moeten gaen, sal hebben den keure, in hetwelcke van beyden sal willen gecommitteert werden.

12.

Dat d' eerste dry Burgermeesteren, die, om in den jaer 1677 te dienen, sullen verkoren werden, mede bij loth, onder alle d' Out-Burgermeesteren, primo Februarij 1677 voorsegt, te trecken, sullen werden gedesigneert.

13.

Dat, naer de te verkiesen niewen Burgermeester oft Burgermeesteren, successivelijk uyt het getal der ouden sullen werden verkoren en voor andre gepraefereert degenen, die den lanxten tijt als Burgermeesteren niet en hebben gedient, 't en sij sake sij waren gecommitteert in het collegie van haer Edle Grootmogende Gecommitteerde Raden, ter vergaderingh van de Staten Generael, den Rade van Staten ofte het collegie ter Admiraliteyt tot Amsterdam, ende de dry jaren haers commissie primo May naest de te doen(e) electie niet en waren geëxpireert, ofte oock wel dat imand, op publiqe commissie sijnde buytens landts, selfs quam te oordeelen, dat hij den meesten tijt des jaers, dat als Burgermeester hadde te dienen, buytens landts soude moeten continueren; ende

eyndelijck mede dat degene, die lanxt uyt den dienst als Regerende Burgermeester was geweest, selfs sich wilde en wiste te excuseren, in welcken gevallen de naest daeraen volgende lanxt buyten dienst als Burgermeester sijnde geweest, sal moeten werden verkoren.

14.

Dat naer dengenen, die den lanxten tijt als Burgermeester niet en hebben gedient, successivelijck sullen moeten verkoren werden ende voor anderen gepraefereert d' ouste der Out-Burgermeesteren, te reeckenen den ouderdom naer den tijt, dat sij den eersten mael tot het Burgermeestersampt verkoren sullen sijn geweest en rangh hebben genomen, des, dat die ouste niet te naer en bestae aen dengenen, die vooraf als nieuw Burgermeester ofte als lanxt niet gedient hebbende is verkoren, in welcken gevall d' ouste daeraen volgende verkoren sal moeten werden.

15.

Dat althoos d' ouste in dienst als Burgermeester van de dry Burgermeesteren, door den oudraed het voorgaende jaer verkoren, het volgende jaer, soo sich niet selfs wilde en wiste te excuseren, sal werden gecontinueert, 't en ware sake hij door maegschap ofte affiniteyt van een der dry nieuwverkorene Burgermeesteren wierde gesecludeert.

T' oirconde der waerheyt ende naerder bevestinge van hetgeene voorschreven, hebben wij hetselve met onse handschrift respectivelijck onderteeckent, den 23sten May 1600 ses en seventich.

Cornelis van Oudtshooren,
Gillis Valckenier,
Jan Munter,
Joan Huydecooper,
Nicolaes Pancras,
J. Hudde,
Louys Trip". (Resolutie-boek Burgem. en Oud-Burgem. II fol. 193 v° — 195 v°.)

RESOLUTIE OM COPIE VAN DE RESOLUTIE ENDE DEN CONCEPTE TOT EENICHEYT AEN ALLE D'OUT-BURGERMEESTEREN TE GEVEN.

„Sijnde praeliminairlijck ende vooraff, op ordre van de Regerende Burgermeesteren, aen den Heeren van Vlooswijck, Hooft, Pancras, Hudde, Castrecum ende Trip ten voorgenoemde dage voorgelesen seeckere resolutie tot establicement van eenichheyt, door de Regerende Burgemeesteren genomen den 23[sten] May 1676, ende noch daernaer mede gelesen sijnde seecker concepte resolutie (naerdat ider der voornoemde Heeren in het particulier van den concepte kennisse en praeallable lecture hadde gehad), tenderende mede de gemelde concepte ten selven eynde van eenicheyt, door ordre van de Regerende Burgermeesteren op het papier gebragt, edoch sijnde de concepte nul ende van geen waerde, uytwijsende de voorschrevene resolutie, soo langue die concepte niet bij alle ende een ider der Out-Burgermeesteren soude wesen aengenomen ende onderteeckent, is ter sake van verscheydene grieven, die eenigen der Heeren Out-Burgermeesteren in den intensie van den gemelte concepte tot eenicheyt meynde geremarqueert te hebben, door en bij diverse Heeren der Out-Burgermeesteren van den voorschreven resolutie ende den concepte versogt geweest copie, om over deselven haer E. gedachten naerder te laten gaen; waerop sijnde gedelibereert, is bij alle de praesent sijnde Regerende en Out-Burgermeesteren goetgevonden ende verstaen, dat allen ende een ider Out-Burgermeester de gerequireerde copiën sullen werden gegeven, des dat sij alle ende een ider in het bysonder soude aennemen ende beloven, gelijcke sij alle en een ider in het parteculier aengenomen ende belooft hebben, van dat sij van den voormelden resolutie ende den concepte tot eenicheyt geenen alsulcken kennisse ofte communicatie aen imand geven sullen, dat die, aen dewelcke die communicatie soude gegeven werden, deselve soude konnen uytschrijven ofte soodanich brengen op het papier, dat die beyde ofte een van deselven door den druck gemeen gemaeckt soude konnen werden. Actum 23 May 1676, praesentibus als folio praecedenti te sien.

Copie van de resolutie ende den concepte tot eenicheyt is verhandryckt aen de Heeren van Vlooswijck, Hooft, Pancras, Hudde en Castrecum den 10^{den}, ende aen de Heer Trip den 11^{den} Junij 1676, gelijck mede den 11^{den}, op ordre van de Heeren Burgermeesteren, die copiën door den Heer Raet Pensionares van den Bosch aen den Heer van Beuningen, Extra-ordinares Ambassadeur aen den Koningh van Groot Britangiën, toegesonden sijn." (Resolutie-boek Burgem. en Oud-Burgem. II fol. 196 v°. en 197.)

Acte revocatoir van den concepte tot eenicheyt.

„Wij, Burgermeesteren en Out-Burgermeesteren der stad Amsterdam, alle hier ondergeschrevenen, verklaren dat, uut gelijcke beweginge tot het gemeyne best, en innerlijcke genegentheyt tot rust, eenicheyt en confidentie onder alle deser stede regenten, voor sooveel in ons is, te doen cultiveren, wij den 23sten May 1676 onderteeckent hebben seecker concept, ten dien eynde door d'heeren althans regerende Burgermeesteren op het papier doen brengen, verklaren, seggen wij, oock nu, om dien rust en eenicheyt niet meerder te sien luxeren, als die voorheenen geturbeert is geweest, dat (wij) opheffen, gelijck wij opheffen bij desen, den onderteeckeningh, die wij aan den concepte tot eenicheyt op den 23sten May 1676 hebben gedaen, ende den sake, met desen onsen opsegginge, wederom stellen, alsoff wij nimmer daerover en hadden gedelibereert ende onse voormelde handteeckens onder den voorseyde concepte tot eenicheyt niet en hadden gestelt, ende sulx vermogens den resolutie, door d' heeren regerende Burgermeesteren, den 23sten May voorseyd, mede genomen, ende aen alle d' Out-Burgermeesteren, dempto den heere van Beuninge, voordat de concepte tot eenicheyt opgelesen was, praeliminairlijck doen voorlesen. Om echter niet te werden bedacht van praecipitantie ofte iets erger, dat wel dickmaels ongenegentheyt komt te suppediteren, verklaren wij, hier ondergeschrevenen, beneffens den declaratie van den opheff onser subscriptie aen den concepte van eenicheyt, dat wij den gemelden onsen subscriptie aen den concepte van eenicheyt sullen doen revivisceren,

gelijck wij die doen revivisceren bij desen, bijaldien (maer in geen ander gevalle) de voorschrevene heeren Out-Burgermeesteren, sijnde hier te lande, die den gemelte concepte van eenicheyt noch niet geteeckent hebben, denselven, soo als die leyt, voor het scheyden van den sessie der heeren regerende Burgemeesteren, die wesen sal den 27[sten] deser, voor noen, sijnde saterdach, mede gelieven te onderteeckenen; praesenterende d'heeren van Outshoorn, Valckenier, Munter en Maerseveen, regerende, d' heeren Pancras, Hudde en Trip, Out-Burgermeesteren, sijnde d' heeren, die den voormelde concepte tot eenicheyt hebben geteeckent, aen d' heeren Out-Burgermeesteren, die denselven niet geteeckent hebben, noch daerenboven, dat, bij mishagen van eenige articulen, die in den concepte van eenicheyt (volgens het respective oordeel der heeren, die noch niet geteeckent en hebben) mochte werden bevonden, in den gevalle de noch niet geteeckent hebbende heeren de moeite nemen willen van die articulen naer haeren sin respectivelijck te redresseren ende haer Edele consideratiën derwegen, in geschrifte vervath, aen d' althans regerende Burgermeesteren te overhandigen, vóór de ordinaris sessie van d' heeren regerende Burgermeesteren, die den 24sten deses, sijnde woensdach, wesen moet, sal komen te scheyden, sij derselver correctiën sullen examineren ende derhalven alsnoch resolveren, soo haren goeden raed, voor het beste van het gemeyn, uyt enckelen lust en iver tot rust en eenicheyt haer Edele sal dicteren.

Actum den 16[den] Junij 1676.

Corn. van Oudtshooren,
Gillis Valckenier,
Jan Munter,
Joan Huydecoper,
Nicolaes Pancras,
J. Hudde,
Louys Trip."(Resolutie-boek van Burgem. en Oud-Burgem. II fol. 197—198.)

„De hier voorstaende acte revocatoir is den 18[den] Junij

1676 overhandtreyckt, ter camer van de Heeren Burgermeesteren, aen den Heer Burgermeester Hooft; toegesonden ende overhandigt door Hendrick Sampson aen den Heer van Vlooswijck in 's Gravenhage; toegesonden door den secretaris Johan Geelvinck aen den Heer van Castrecum, sijn vader, ende den 19den ditto door den Heer Raet Pensionaris van den Bosch versonden naer Engeland aen den Heer van Beuningen, Extraordinaris Ambassadeur aen dien Croon". (Resolutie-boek Burgem. en Oud-Burgem. II fol. 198 v°.)

RESOLUTIE, DOOR DE REGERENDE ENDE OUT-BURGEMEESTEREN GENOMEN, OVER DE DEDUCTIE VAN DE HEEREN VAN VLOOSWIJCK ENDE HOOFT, TEN DESE GEÏNSEREERT, MET CONFIRMATIE VAN DEN ACTE REVOCATOIR.

„Burgermeesteren en Regeerders der stad Amsterdam, hebbende bekent gemaekt aen de Heeren Out-Burgermeesteren Pancras, Hudde en Trip, die, beneffens de Heeren regerende Burgermeesteren, den concepte van eenigheit op den 23sten Mey 1676 hebben getekent, hoe de Heeren Cornelis van Vlooswijk en Henrik Hooft, mede Out-Burgermeesteren, des Woensdaegs, op den 24sten Junij 1676, voor noen, aen de Heeren van Outshoorn, Valckenier en Munter, regerende Burgermeesteren, toenmaels ten kamer present, hadden voorgelesen en vervolgens overhandigt seekre deductie, door de Heeren van Vlooswijk en Hooft, soo (zij) seyden, op het pampier doen brengen, luydende de voornoemde deductie als hiernae van woorde tot woorde volgt:

DEDUCTIE VAN REDENEN over het concept van eenicheyt, den 23sten Mey 1676 alle de Out-Burgemeesteren, dempto de Heer van Beuningen, door regeerende Burgemeesteren voorgeleesen en haer Ed. eenige dagen daerna copielijck overhandicht, met versoeck, bij nader geschrifte van den 16den Junij, aen de difficile Heeren om haere considera-

tiën daerop schriftelijck in te brengen, tot voldoeninge van 't welcke wij, Cornelis van Vlooswijck ende Hendrick Hooft, volgens behoorlijck respect, geacht hebben schuldich te sijn dese onse deductie haer Ed. Groot Achtb. ter handen te stellen.

Staet vooreerst in 't generael te considereeren, dat alle nieuwicheeden, al schijnen se, nae den gemeene aert der menschen, ter eerster aensien iets aengenaems in sich te hebben, bedenckelijck sijn, en wel vooral omtrent gestabilieerde wetten en oude gerecipieerde gewoonten in de regeeringe, die seer verstandelijck door den Heer Hugo de Groot vergeleecken werden bij vastgegroide boomen [1]), die, gelijck sij uyt de wortel haer voetsel alleen trecken, soo oock, deselve maer door de tijd groeyende en krachtich wordende, niet lichtveerdich behoorden te werden verplant, al was 't in een beeter grond, terwijl gemeenelijck meer verlooren wert aen de tijt als gewonnen aen de beeterschap; en oordeelende 't voorseyde contract van soodanige natuere te sijn, als niet vindende, hoe veele dissentiën tusschen de regenten voor deesen sijn geweest, die oyt hier bij contract getermineert te weesen, menen wij (onder correctie), dat men daertoe niet behoort te comen als naer profund ondersoeck en baerblijckelijcke overtuyginge, dat daer stadts welvaeren in resideerd; om welcke examen dan bij de hand te nemen en met ordre te beginnen,

verklaren wij vooreerst, wat aengaet het oochmerck van rust, eenicheyt en confidentie, 't welck in den hoofde

---

1) Waarschijnlijk wordt hier gedoeld op de volgende plaats uit het slot van Hugo de Groot's „Tractaet van de oudtheyt van de Batavische, nu Hollantsche Republique", p. 40 van den derden druk (1651): „Want hetgunt in 't gemeen van alle wetten werdt geseydt, is insonderheydt waer in die wetten, waerinne het hooghste deel van de regeeringe bestaet, te weten, dat het beter is sulcke wetten te gebruycken, die de besten niet en zijn, als te veranderen degene, die aengenomen ende gebruyckt zijn, alsoo de wetten soowel als de planten tijt van noode hebben om haer wortelen vast te maken, en daerentegen, soo men deselve dickmael vervoert, haer kracht ende sterckte komt te verdwijnen."

van 't voorseyde contract soo plausibel werd voorgegeven de eenige beweechreeden te sijn tot ontwerp van 't selve, sulckx oock met even grooten ijver en genegenthyt te desidereeren en te sullen behartigen als yemand van de heeren, die 't selfde hebben geteeckent, met beloften van 't voorschreeven eynde te willen bewercken met alle eerelijcke en doenelijcke middelen, ja selfs met sacrificatie van ons parteculier intrest ten dienste van 't gemeen, versoeckende deselve Heeren, dat sij die sinistre impressie tegen ons niet gelieven op te neemen, alsof 't wygeren van onse subscriptie mocht voortcoomen uyt wanijver ofte gebreck van begeerte tot soodanige rust, eenicheyt en confidentie, en haer verseeckert te houden, dat hetselfde alleen ontstaet uyt verschil van oordeel in 't verkiesen van middelen, om soodanigen heylsamen eynde te berycken. En gelijck de Heeren, die het voorseyde contract hebben ondertyckent, verklaren sulckx uyt de voorseyde begeerte voortgecomen te sijn, alsmeede het voorseyde contract voor 't hylsaemste middel bij haer Ed. Groot Achtbaerheden te weesen daertoe geprojecteert, soo bidden wij oock, dat deselfde Heeren van ons niet minder willen gelooven, als dat wij ten uytersten, met den grootsten ijver doenlijck, beoogen de voorseyde ruste, eenicheyt en confidentie, en ter goeder trouwen, om hetselve te berycken, voorslaen het declineeren van dit en alle andere contracten, waerbij de regenten haer onderling nauwer tot eenige saecken souden coomen te verbinde, voor ende aleer, door alle mogelijcke satisfactie, tusschen de Heeren sij wechgenomen soodanige koelheyt en aigreur, als misschien verscheide ongemaeckelijcke bejegeningen in de regeeringe een tijt lang herwaers in veele sullen hebben veroorsaeckt, en door verdere civile conversatiën en satisfactoire ommegang sijn verweckt eenige vrintschap en goede genegenthyt. Want sonder soodanige prealabele dispositie achten wij, dat alle contracte, hoe specieuse titel die oock draegen moogen, niet alleen geen nut sullen doen, maer in tegendeel aenlydinge geven tot meerder onhyl en grooter misnoegen, als sijnde alle perioden subject verschyde interpretatie, die tusschen qualijck geaffectionneerde gemeenlijck ten archsten pleegen te geschieden,

en gevende soodanige contracten aenleydinge tot frequenter conversatie, als wel buyten desulcke soude komen voor te vallen, nootsaeckelijk meede meer disputen en ongemacken tusschen luyden, niet op de voorschreven voet van vrintschap bij den anderen coomende, veroorsaecken(de). Waermeede overgaende tot het geprojecteerde contract in 't particulier, vinden wij ons te scrupuleuser de fluctueerende saecken, daer gemelt, te termineeren bij een apart contract, als niet staende ter afsonderlijcke directie van de contrahente Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren, maer raeckende het eligeeren van Burgemeesteren meede alle regeerende en Out-Schepenen, en het bestellen van de burgemeesterlijcke commissiën den ganschen raet, elck uytmaeckende in den sijnen veel grooter getal als Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren te samen konnen uytbrengen; waerdoor wij te gemoet sien een van byden wisselijck te sullen volgen: òf een misnoegen in veele cordate regenten, die, bij toeval van stemmen uyt Schepenen en den raet, altijt Burgemeesteren sullende sien prevaleeren en daerdoor beseffende de klynicheyt, die haer door 't voorseyde contract sal wesen aengedaen, onlustich sullen werden, om haer op eenige saecke in de regeeringe verder te evertueeren — want of wel diverse Heeren dus lange gewent sijn uyt discretie veel te differeeren aen 't advys van Burgemeesteren, sullen echter haer niet gaeren op die wijse sien geludificeert in 't ooch van al de werelt, als wierden sij maer pro forma bij den anderen geroepen — òf sal, ter contrarie, coomen te gebeuren, dat bij oppositie van Schepenen of den raet, die misschien door diergelijcke contract soude connen werden geëxacerbeert, dat Burgemeesteren, willende blijven en verbonden weesende bij haer contract, telckens, tot groote vilipendentie van de regeeringe, sullen werden over staech geworpen, bysonderlijck als imant van credit onder Burgemeesteren sijne reeckeninge bij 't voorseyde contract niet soude mogen vinden, 't welck (hij) bij den raet of Schepenen onder de hand quame te foveeren en te onderbouwen. Want of men al de anderen seer specieus sal koomen te belooven sulx noyt te onderneemen, is echter niet te vertrouwen, dat nu en altijt de regenten,

en bysonderlijck die van ambitieuse conditie sijn, van soo scrupuleuse gemoede sullen weesen, dat (zij), postponeerende haer eygen politique intreste, haer daervan ten uyttersten sullen koomen te wachten, waeruyt dan seeckerlijck, tot comfusie van de gaensche regeeringe, soodanige factiën sullen coomen te ontstaen tussen de regenten, als hier te lande noch noyt sijn bekent geweest; sijnde meede seer qualijck te compasseeren met de eenvoudicheyt van een cristelijck gemoet, dat men in soo aensienelijcke vergaederinge, als sijn die van de Vroetschap en Schepenen, Godt den Heere sal aenroepen, gelijck met groten ernst, om sijnen goeden geest tot de aenstaende electie en deputatie [1]), daer soo merckelijcken getal van dien soo solenneel is verbonden bij contract, en beslooten heeft, volgens hetselfde, de voorseyde electie en deputatie te willen doen nae 't voorseyde contract en haere eygen sinnelijckheyt.

Sulckx dat meenende op de twee voorseyde saecken door beswoore previlegiën en hantvesten, gerecipieerde costumen, hercomens en loffelijcke, lang gepractiseerde gewoontens genoechsame ordre te sijn gestelt, soo maer duslange waren en noch wel wierden geobserveert en naergekoomen, oordeelen wij alle verdere contracten daeromtrent, soo niet schaedelijck, ten minsten onnut ende onnoodich te sijn. En genomen, daer waere bij de voorseyde middelen niet genoechsaem in voorsien, en men wiste die met naeder contract in seeckerhyt te brengen, tot contentement van de gansche regeeringe, sonder dat de regenten alvooren onderlinge den anderen wel wilden nochte meer respect ofte estime voor malkanderen hadden, blijven daer niet honderden van middelen over, buyten 't verkiesen van Burgemeesteren en 't bestellen van burgemeesterlijcke commissiën, om naer de overgebleven ongenegentheeden malkanderen te choqueren en klynicheeden aen te doen? Twelck noch echter kunnende geschieden en ongetwijffelt, nae der menschen swackheyt, soude coomen voor te vallen, wat effect sal men te verwachten

1) Vgl hiervóór, Eerste deel, p. 95 en 96, en Tweede deel, p. 112.

hebben van 't voorseyde contract, anders als dat yder, sullende meenen de vilipendie te grooter te sijn, die hem sal bejegenen naer 't aengaen van een contract, dat de naeme draecht van rust, eenicheyt en confidentie, maer te heviger tegen sijn partije sal werden geanimeert.

Kunnende dan in geenen deele verstaen 't voorseyde contract of eenich ander, rebus sic stantibus, met nut van de stad aengegaen te connen werden, blijft niet over, dat ons daertoe soude connen beweegen als de hoope, die ons schijnt gegeven te werden, van door dat middel tot het burgemeesterschap weder te sullen kunnen werden gepromoveert, daervan wij schijnen t'enemael gefrustreert te sullen blijven, soo de Heeren, die 't voorseyde contract ons hebben gepresenteert, sulx goetvinden; waertoe wij niet anders seggen, als dat van onse sijde presenteeren, dat, so ymant met woorden ofte werken is geoffenceert ('t welck wij nochtans niet weeten nochte gelooven, als sijnde tegen onse maniere van doen) wij 'tselve met behoorelijcke satisfactie willen repareeren, en wijders voornemens sijn in toecomende, naer onse gewoonte, yeder in en buyten de regeeringe te bejegenen met alle respect, civilityt en discretie, soo als wij nae den rang, die hij in de regeeringe hout, en de waerde van sijn persoon, sullen oordeelen te meriteeren; sullende verder van de andere Heeren afwachten 't geen haer goeden raet ten beste van de stadt sal komen te gedraegen, considereerende in allen gevallen, gelijck wij altijt hebben gedaen, 't burgemeesterschap te weesen een lastich pack voor een eerlijck man, en achtende 't selve bij ons maer met een gerust gemoet te kunnen werden bekleet, als (wij) daertoe, sonder ons toedoen, wettelijck sullen werden beroepen, als niet gewent sijnde in de regeeringe iemant voor onse promoteurs te erkennen. Derhalve dan geen reden sijnde te vinden, noch voor 't gemeen, noch voor ons parteculier, om dewelcke wij voor alsnoch ons souden inwickelen in een contract, daer (wij) niet klaer bij overtuicht sijn in te resideeren 't welvaeren, rust en eenicheyt van de stat en de goede ingeseetenen van dien, versoeckende UEd. Groot Achtbaerheede, met ons oordeelende, dat wij met de bovenstaende presentaetie behoorden te volstaen, dit ons

wygeren ten besten gelieven te duyden en verseeckert te blijven, dat wij sijn,

Ed. Groot Achtb. Heeren,

UEd. Groot Achtb. ootmoedige dienaers

Corn. van Vlooswijck.
Hendrick Hooft." (Resolutie-boek
Burgem. en Oudburgem. II fol. 198—201.)

[„Sommige syde, dat de voorschreven deductie was gestelt door den pensionares Hop, waerover bij Burgemeesteren wierde gesprooken, en soude sich, door last, daervan bij eede hebben gepurgeert [1]; andere syde, de deductie ontworpen te sijn door den Outburgemeester Hooft." (Bontemantel, Resol. Raad III, 2. p. 436.)

Op deze deductie van Vlooswijck en Hooft werd den 29sten Juni 1676 door de heeren van Outshoorn, Valckenier, Munter, Huydecooper, Pancras, Hudde en Trip het volgende besluit genomen:]

„De voorengementioneerde regerende en Out-Burgermeesteren, die den concepte tot eenigheit, den 23sten May 1676, hebben getekent, verklaren vooreerst, dat sij, de hierboven geschreven deductie hebbende gesien, 't eens zijn en oordeelen met de Heeren Out-Burgermeesteren van Vlooswijck en Hooft, daer (deze) seggen, dat men gestabilieerde wetten ende costumen niet ligtvaardiglijk moet veranderen, en dat sulx niet en behoorden te geschieden, tenzij men de te makene veranderinge agtede baarblijkelijk te dienen tot stats welvaart; en dat sij, Burgermeesteren ende Out-Burgermeesteren, die den concepte hebben getekent, alleen bevinden dat ongeluk te hebben gehad, dat het oordeel van de Heeren van Vlooswijck en Hooft, ten respecte van het concept van eenigheit, of namentlijk

---

1) Hop was toen geen pensionaris meer, maar lid van den Hoogen Raad (zie hiervóór, Tweede deel, p. 240 en 241.) Hoe kon hem dan gelast worden, hetzij door burgemeesteren, hetzij door de heeren van Vlooswijck en Hooft (uit Bontemantel's woorden blijkt niet duidelijk, wie den last gaven), om zich te zuiveren van de beschuldiging, dat hij de auteur was van de deductie?

hetselve baarblijckelijk soude dienen tot stads welvaren, met het hare niet is accorderende;

verklaren ten twede dat, ter saake zij om Staats- en stads welvaren alleen, het concept van eenigheit op het pampier hebben gebragt ende aen alle en een ider der Out-Burgermeesteren den prestatie van hetselve hebben aangeboden, (zig zijnde bewust, dat sij niemant verongelijkt hebben) sij ook hebben gemeynt, dat het de beste weg was om tot die eenigheit te geraken, dat men over geen geleden ongelijk en klaagde, en dat die onder haar de injuriën al niet en konden vergeten, egter deselve aan de publique utiliteit behoorde te vergeven;

ten derden, dat (zij) met de Heeren van Vlooswijck en Hooft overeenkomen in het gevoelen, dat het met d' eenvoudigheit van een christelijk gemoet seer qualijk soude sijn te compasseren, dat men in sōo aansienlijke vergaderingen, als sijn die van de Vroedschap en Out-Schepenen, soude doen de respective electiën in den form, bij hare deductie gestelt, en sullen uyt grond harer herten wenschen, dat sij, benevens de Heeren van Vlooswijck en Hooft, gelukkiger tijden als van veel jaren voorheen mogen beleven, daar (zij) hebben gesien, dat bij veele die christelijke eenvoudigheit meerder gepraetexeert als gepractiseert is geworden;

ten vierden, dat hare gedagten noyt en zijn geweest die eenigheit alleen onder de regerende en Out-Burgermeesteren te establiceren, maar ook die onder alle de andre regenten deser stede te doen onderbouwen, als in de praeliminaire resolutie, door de Heeren regerende Burgermeesteren den 23sten May 1676 genomen, ende de acte revocatoir van den concepte tot eenigheit, bij de Heeren, die het voorsegde concept hebben getekent, den 16den Junij des voorsegden jaars gearresteert, is te sien, en wel voornamentlijk, daer de Heeren regerende Burgermeesteren seggen in de voorsegde praeliminaire resolutie van 23 May, dat de eenigheit onder alle de regerende en Out-Burgermeesteren sijnde verkregen, groote hoop en vertrouwen is, dat geenig ander Regent of Regenten sullen werden gevonden, die niet alles tot de voorseyde rust en eenigheit soude willen contribueren;

dat ook de discoursen, onder de regerende en Out-Burgermeesteren, die den concepte hebben getekent, over de vaststelling en den te introduceren practijquen des concepte van eenigheit gehouden, doorgaans daarhenen zijn gegaan, dat (het) niet sooseer soude dienen om die eenigheit onder alle deser steden regenten te doen vinden, als dat de voorseyde concepte bij alle de regerende en Out-Burgermeesteren met een vergenoegt herte vooraf wierde aangenomen, en dat daarnaar een ider der regerende of Out-Burgermeesteren bij sijne vrinden onder de regerende en Out-Schepenen directie in alle opregtigheit toebrengende, ook, hun eragtens, ligtelijk soude zijn te verkrijgen, dat alle de Heeren Schepenen, voorsegt, den concepte van eenigheit souden approberen, die dan vervolgens in de Vroedschap gebragt konde werden, om, op desselfs resolutie, ook daarover octroy en approbatie van haar Ed. Groot Mog. de Staten van Holland ende West-vrieslant te versoeken;

ten vijfden, dat (zij) met veel vernoegen uyt de Heeren van Vlooswijck en Hooft hare deductie hebben gesien, dat die Heeren, beneffens de regerende en Out-Burgermeesteren, die het concept van eenigheit hebben getekent, het burgermeesterschap houden te wesen een lastig pak, dat niet behoorde geambieert te werden.

Nu dan, gemerkt de Heeren van Vlooswijck en Hooft seggen, dat het weygeren harer subscriptie aan de concepte tot eenigheit, niet voor en komt uyt wanijver of gebrek van begeerte tot rust, eenigheit en confidentie, maar dat hetselve alleen ontstaat uyt het verschil van oordeel in het verkiesen van middelen, en dat sij het concept van eenigheit voor geen bequaam middel om tot den eenigheit te geraken en houden, gelijk nootsakelijk soude zijn, als de Heeren, die het concept hebben ondergeschreven, haar oogmerk, den eenigheit, en, door denselven, des Staats- en der stads welvaren soude erlangen,

verklaren de voormelde Heeren ten sesde, de voorsegde Heeren van Vlooswijck en Hooft wel te doen, dat sij dien concepte niet amplecteren en tekenen; houdende de Heeren, die den concepte van eenigheit getekent hebben, daarom den meergemelte concepte van eenigheit, volgens de reso-

lutie revocatoir, den 16den deser genomen, voor opgeheven in allen schijn ende maniere, (alsof) sij over denselven of eenig lid van dien nimmer en hadden gedelibereert.

Verklaren eyndelijk, dat sij egter bij allen tijd en gelegentheit hare gedagten nog vorder sullen inspannen ende scharpen om middelen van eenigheit uyt te vinden, en door dien en alle wegen, soo veel in haar is, het beste van den Staat in 't gemeyn, en dat van de Stad (in't) particulier, te sullen bevorderen.

Actum 29 Junij 1676.

Corn. van Outshooren,
Gillis Valckenier,
Jan Munter,
Joan Huydecoper,
Nicolaes Pancras,
J. Hudde,
Louys Trip."

(Resolutie-boek Burgem. en Oud-Burgem. II fol. 201 v°—203.)

12 November 1676. — „Cleveniersdoelen. Admiralityts-maeltijt. — Den twaelfden November 1676, op de maeltijt der Raeden ter Admiralityt met de Heeren van de regeeringe (die gewoonlijck alle jaeren gehouden werd, tot goede correspondentie), heeft Burgemeester Valckenier teegen Geelvinck heevich uytgevaeren [1]) en soude gesyt hebben: ghij, Heer van Castricum, ik heb u tusschen mijn knieën gehadt en, had ick gewilt, ick soude u geneepen hebben, dat de gal u soude ten neuse uytgesprongen hebben (willende seggen: het heeft aen mijn alleen gehangen om (u) uyt de regeeringe te schoppen) en nu derft ghij, ondancbaere, (u) teegen mijn canten. Neen, denckt vrij, dat ick noch deselfde macht heb. Waer sijt ghij vandaen gecoomen? Heeft u grootvaeder niet geweest een erretenboonegoet-vercooper ofte (gehad een) scheepsvictualiewinckel? ghij sijt een schelm ende guyt, en doet een

---

1) Vgl. hierna, p. 270 en 271, de missive van Geelvinck van 4 Januari 1677.

valschen eet in het doleeren van den 200sten penning [1]), en (ik) heb (iets) in mijn sack, daer (ik) u mede can ruineeren, deschifreerende het request van doleantiën.

---

1) In margine staat: „Is geschat op twee hondert veertien duysent guldens, en heeft gedoleert." Over de „swaere schattinge" van den 200sten penning teekent Bontemantel elders nog het volgende aan: „In Februarij 1675 de cohieren van den 200sten penninck uytgegeven werdende, die op nieuw door gedeputeerde commissaressen van Hollant, met assistentie van eenige Heeren uyt den raet alhier, waeren gedresseert, als Witsen, Becker, Tielens, waeren veel inwoenders seer misnoecht, alsoo (zij) te merckelijck waeren verhoocht, als: Burgemeester Graef gestelt op seven tonnen gouts, sijn suster op . . . ., Hulft (en) den ontfanger Uytdenbogert hondert duysent guldens yder verhoocht etc. ende Schepen de Vick, die getrout is met de dochter van Burgemeester Pancras, ende den secretares Valckenier, die getrout is met de dochter van Burgemeester Trip, yder op thien duysent guldens capitael; ende Fontyn, Drost van Muyden, die getrout is met de dochter van Burgemeester Valckenier, op 70 duysent guldens capitael, daer deselfde aen sijn capetyn Norot ende luytenant Hendrick Bontemantel had versocht (hem) niet hooger te willen stellen dan op twee tonnen gouts; welck inegaele stellinge groote onlusten veroorsaeckte, soodat wierde een brief geplackt voor een der camers op 't stadthuis, dat men soude leesen het 17de capitel van Matheus, vers 24, 25, 26, 27." (Resol. Raad III, 2. p. 415.) „Andries Graef, Out-Burgemeester, heeft sich (in 1676) met der woon begeeven tot Utrecht, om de swaere schattinge te ontgaen; doch het placcaet (van) 3 April 1677 is daertegen en (hij is) weergecomen." (Resol. Raad III, 2. p. 423—425.) Het hier bedoelde plakkaat van de Staten van Holland van 3 April 1677 (Groot Placaet Boeck III p. 1078 en 1079), luidt:

„De Staten van Holland enz. doen te weten dat wij, in gewisse ervaringe gekomen zijnde, dat, doordien wij tot defensie ende behoudenisse van 't gemeen, genootdruckt werden verscheyde seer sware schattingen ende contributiën op te stellen, ende specialijck mede den 200sten penningh tot seer veel malen te heffen, ende dat andere provinciën haer daervan dispenseren, veele en verscheyde personen en familiën haer buyten dese provincie in de hooghgemelte andere provinciën komen te begeven om daerdoor de voors. lasten te ontgaen" enz., zoo is het dat wij verklaren, „dat alle diegene, die in de provincie van Hollandt en West Vrieslandt gebooren zijn of aldaer den tijdt van 20 jaren hebben gewoont, ende in het middel van den 200sten penning aengeslagen ofte gequotiseert sijn geweest, ende haer naer den laesten December 1671 hebben begeven buyten deselve provincie of op eenighe plaetsen, daer sij sustineren haer van de betalinghe van denselven 200sten penningh te konnen excuseren, ende alsoo de voors. betalinge

Geelvinck soude gesyt hebben, sijn geslacht soo goet te weesen en beeter als de sijne, en (dat Valckenier's) grootvaeder soude geweest hebben een schipper op Lyden etc.

Yder heeft de saecke heftich opgenomen ende om verificatie, verklaringe etc. te beleggen, doch sijn gereconciliëert, soo men syt, door Valckeniers aensoeck, ende hebben op 't predicantenmael in Januarij 1677 elkandren toegedroncken." (Resol. Raad III, 2. p. 437 en 438.)

December 1676. — „In ('t) lest van December 1676 hebben Burgemeesteren aen de Willem, president van Schepenen, gecommuniceert, dat eenige Heeren, in de iaere 1672 van de regeeringe geëxcuseert, haer seer bemoeyen met de regeeringe, waerdoor groote verwarringe en scheuringe en onlusten coomen, en (dat) voornaementlijck Jacob de Graef sijn meeste werck daervan maeckt; of Schepenen niet soude meede van dat gevoelen sijn, den Offecier te gelasten, sich daerop te imformeeren, om daer bequame remeedie tegen te resolveeren [1]). In 't rapport aen Schepenen syde den president alleen van de bemoeyinge der regeeringe, en sweech dat van Jacob de Graef, soodat Schepenen, volgens inclinatie van Burgemeesteren, den Offecier de saecke hebben gerecommandeert. Schepen van Dijck, naederhant verstaende, dat den president sulx versweegen hadde, soude daer eenich misnoegen over getoont hebben, waerop den president soude gesyt hebben, sulx gedaen te hebben, opdat de recommandatie van Burgemeesteren te meer smaeck bij Schepenen hebben soude.

---

te ontgaen ofte te niet te doen, echter gehouden zijn effectivelijck den voorschr. 200sten penningh te betalen over de geheele massa ende ghestaetheydt van alle hare goederen, tot soodanighen somme toe, waerop sijluyden in de resp. quohieren gequotiseert staen, ende dat van ofte over elcken 200sten penningh, soo meenighmael die in den jare 1672 ende tzedert vervolgens tot nu toe geconsenteert zijn, ende hier naermaels noch geconsenteert soude mogen werden" enz., „ende dat sij daervooren in haer persoonen ende goederen sullen moeten werden geëxecuteert, tot wat tijdt ende op wat plaetse die in dese provincie geattrapeert ofte gevonden souden moghen ofte konnen werden" enz. Vgl. verder Gebhard, Nicolaas Witsen I p. 115—122.

1) Vgl. hierbij Gebhard, Nicolaas Witsen. I p. 146—150.

Op de begraffenis van Judith Hulft, weduwe van Joost Rijscamp, syde mijn Schepen van Dijck, dat de presidenten, bij Burgemeesteren sijnde over eenige saecke, aldaer vonden den Schout Roeters, die last kreech van Burgemeesteren sich te imformeeren op de Heeren, die in de jaere 1672 sijn geëxcuseert en haer met de regeeringe moyen, daer Jacob de Graef wel de voornaemste van is. Den president heeft hetselfde aen Schepenen bekent gemaeckt bij notificatie, doch (van Dijck zeide) dat daer bij Schepenen geen deliberatiën op sijn gevallen.

Jacob de Graef is geweest met een commissie van een capitynschap, met open naem, van Sijn Hoocheyt, en (heeft) die gepresenteert aen Burgemeester Outshoorn, om (hem) van de partij van Valckenier af te trecken, hem presenteerende daervoor de commissie, en dat conde Haringcaspel, (die van sijn capetynschap voor deese bij de prins was gedeporteert) in de commissie stelle. Burgemeester Outshoorn heeft deselfde presentatie met de andere Burgemeesteren gecommuniceert; waerop den Schout is gelast door Burgemeesteren sich te imformeeren op alles en voornamentlijck op die met ope commissie coomen.[1])" (Resol. Raad III, 2. p. 437—439.)

„Wel Edele Gestrenghe Heer [2]),

Ick vinde in al mijn tegenwoordige ongeneuchte geen

1) Bontemantel teekent ook aan: „In ('t) lest van December 1676 soude Sijn Hoocheyt aen Burgemeester Outshoorn hebben doen bekent maecken, dat, soo nae sijn intentie inclineert in 't maecken van Burgemeesteren, (Z.H.) sijn neef Haringcaspel wederom een compagni soude geeven." (Resol. Raad III, 2. p. 438.) — Wat Bontemantel, op December 1676, over Jacob de Graef meedeelt, doet mij vermoeden, dat met den heer, van wien in een brief van Witsen aan Valckenier, d.d. 29 December 1676 (Gebhard, Nicolaas Witsen I p. 146 en 147) gezegd wordt, dat hij „voorleden somer te velde quam om regenten tot Amsterdam ten hoof verdagt te maeken wegens het bewuste concept van enigheit", en dat hij „nu weder hier is, en sijn quaet saet alom spryt" enz., Jacob de Graef bedoeld wordt, en niet, zooals Gebhard (t. a. p. p. 148 en 149) veronderstelt, Beverningk of Roseboom.

2) Aan wien deze brief van Geelvinck geadresseerd is, blijkt niet. Misschien aan den Heer van Oudshoorn, op wiens „aenmaninge" (zie

grooter vertroostinge, als dat U Wel Ed. Gestr. volcomen kennisse heeft met wat beschroomtheyt ick gekomen, en met hoeveel overleghs en nabedenckens, om in niet onbehoorlijcks te vervallen, ick voortgetreden ben tot het doen van die sake, die mijn nu sooveel onlusts, en, dat het archste is, sooveel schade aen mijn en de mijne compt toe te brenghen, alhoewel (ik), mijns wetens, niet anders gedaen (heb) als op de proeve van een eerlijck man, om die met Godt en een goet gemoet tot allen tijden te kunnen verantwoorden, mits, ten uytersten comende, maer alleen een onware estime van mijne middelen tot het essentiele wesen van dien gereduceert te moeten sien niet voor alle de werelt, maer alleen voor diegene, die daervan de kennisse te nemen, des noot sijnde, soude competeeren, sonder in 't minste yets te kunnen krencken mijn oprechticheyt en trouwe, die ick voor mijn altijt heylich trachte te hebben en te houden. 't Sal licht hieromme wesen, dat ick in U WelEd. Gestr. mij soo aengename en uyt een vreedlievent hert voortgebrachte consideratiën al te gevoelich schijne geacht te werden, soo wanneer ick tot mijn gerustheyt van de heer Valckenier come aff te vergen de hart genoemde verclaringe, waeraen dat nu alleen genoughsaem als gebonden staet de herstellinge van ons vorige vrientschap, die ick altijt hoogh geacht hebbe, en met leetwesen sie onder 't lijden van sooveel ongenoegen verloren te hebben.

't Waere een cleyne saecke, was er niet als 't gepasseerde onder den dronck; dat soude dan oock metten dronck al weer affgedaen ende geassopieert hebben gebleven; maer het schijnt, dat die uyt dieper wortelen gesprooten moet voortcomen, soo wanneer ick herdencke, dat 10 off twaelff dagen voor de maeltijt [1]) mijn, in 't bijwesen van veele vrienden, door ymant sulcx is voorspelt geworden, en dat de heer Valckenier, met een vreemt heer gaende en mijn elders siende, deselve morgen

---

hierna, p. 272, de derde regel van het „accoord tot wegneminge van het different" enz.) Geelvinck er in had toegestemd zijn geschil met Valckenier aan het oordeel van Burgemeesteren te onderwerpen.

1) Nl. vóór den maaltijd van de Admiraliteit. Zie hiervóór, p. 265.

geseyt soude hebben, soo ick bericht ben: ick sal dese middach noch dapper op dien man los gaen, off diergelijcks, en kan (ik) niet anders oordelen off 't moet daerom met een voorgenomen overlegh wesen gedaen, te meer omdat (hij) oock al voor en na de maeltijt begonnen en niet nagelaten heeft hem op het aldernaukeurichste te informeren, meer als mijn wel toeschijnt, dat buyten weten van sijn medeconfraters en (volgens) de practijcke selffs ontrent gemene burgers hadde behoort, en ons onderlinge confidentie medebracht, opeysschende al mijn affrekeningen van de reële taxatie van den jaere 1673, en daeruyt niet alleen de gehele staet van mijn maer oock van mijn kinderen scruteerende, eplucherende en met andere van buytene taxerende en cavillerende, sonder mijn daeraff eenige kennisse te doen hebben off waerdich te achten om, door onderrichtinge van mij, die sake te laten berusten off te brengen daer 't behoorde, maer die plotseling op een onordentelijcke wijse openbaerende over de gehele maeltijt, met noeminge van som en alles, om, waer 't doenlijck, mijn op 't onvoorsienst een irreparable kraek te geven, en tot die staet te brengen, daer ick hope, dat Godt de Heere, mijn conduitte in oprechticheyt hebbende bestiert, mijn oock voor sal hebben bewaert, en U Wel Ed. Gestr. goede kennisse van die sake in gerechticheyt, schoon duysentderleye misduydingen mochten opspringen, een azylum sal sijn, is 't niet voor alle slach van personen, immers sal 't wesen voor diegene, die de sake in oprechticheyt, buyten passie en haet, sullen comen op te nemen, dat mijn troost genoegh sal wesen.

WelEd. Gestr. Heere! Denkt nu eens wie 't harder sal vallen, off dat ymant, die beledicht heeft op sulck een wijse, eenige essentiele satisfactie aen de beledichde comt te geven, off dat ick, die soo beledicht ben, mijn met een simpele wederzijts verclaringe van leetwesen en alles après boire geschiet te sijn, soude comen te vergenoegen. Wat hebbe ick dan anders te verwachten, als ick hem door mijn verclaringe hadde ontlast van alle sijn onverdraeglijcke en hooghdravende scheltwoorden, als: van mij te sullen ruineren, op de knieën te doen vallen, om ver-

giffenisse te doen bidden en meynedich te maken, en mijn selven in reatu te laten van al 't nuchterensmoets gedane, alsdat ick, bij de eerste oevelmoet van sijn Wel Edts voorcomende oplopentheyt, alles weder sal moeten hooren en in 't selve parquet comen, daer ick nu in ben, en met Godt en U Wel Ed. Gestr.s en des heeren Witsen cordaetheyt en hulpe nu voortshans beter sie uyt te redderen, als na dat U Wel Ed. Gestr. te samen en mij de memorie voor een gedeelte mocht wesen ontgaen, off dat, 't welck Godt genadelijck verhoede, ymant van ons allen yets menschelijcks mocht overgecomen wesen en de verantwoordinge voor mijn off die van mijne familie soo faciel niet laten. Want, Wel Ed. Gestr. Heere, hoe solide en volcomen dickmaels de vrientschappen, vooral ontrent de regieringe, werden gemaeckt, soo sijn der wel toevallen, die die, selffs tegens eygen intentie, kunnen doen veranderen, soodat de securiteyt, die daerin sit, niet volcomen kan wesen, maer wel soolang strecken tot gerustheyt als de overeenstemminge en vrientschap comt te duyren; evenwel, soo deese provisionele accommodatie de rust en de vrede in de regieringe soude kunnen komen te bevorderen, sal ick geerne trachten om alles bij te brengen, wat in mij is, tot voortsettinge van deselve, al waer 't oock soo, dat ick vorder soude moeten komen als gedacht hadde, overwonnen sijnde van U Wel Edel Gestr. obligeante beweeghredenen, daerdoor (ik) alles selffs wil laten aen U Wel Ed. Gestr. hooghwijs en equitabel oordeel, om op de fundamenten en den voet, in U Wel Ed. Gestr. soo aengename missive aengeroert, niet alleen een provisionele maer volcomene en cordate vrientschap onder ons te herstellen, soo (ik) maer de minste satisfactie van 't tweede point mach comen te erlangen, is 't niet na mijn seggen, 't is na de nader voorslach, aen twee heeren burgermeesteren gedaen, van niet te weten, tot noch, dat in dat point yets quaets resideert, off wel na soodanige andere gedachten als U Wel Ed. Gestr. hooghwijs oordeel sal weten te excogiteeren en equitabel en sortabel voor ons beyde oordelen; niet aengenamer, niet dienstiger voor mijn achtende, als met mijn oude vrienden herstelt te mogen werden door diegene, die ick wil bidden, dat Godt

de Heere de middelen wil geven om dit goede werck benevens noch duysent andere van meerder gewichte tot sijner glorie en ons aller behoudenisse te mogen voltrecken, na de wenschen van diegeene, die sich bethonen sal altijt te wesen,

WelEdele Gestrenge Heer,

U Wel Ed. Gestr.

alderootmoedigsten dienaer

C. Geelvinck."

Amsterdam 4 Januarij 1677.

(Deze origineele missive van Geelvinck komt voor in Bontemantel's Aant. van versch. zaken I, Bundel 5, getiteld: „Brieven van notabele personen.")

Accoord tot wegneming van het different tusschen den Burgemeester Valckenier en den Heer van Castricum (C. Geelvinck), 11 Januarij 1677.

„De Heer Burgermeester van Outshoorn, hebbende aen de Heeren Munter ende Marseveen bekent gemaeckt, hoe de Heer van Castricum, op sijn Ed. aenmaninge, had geconsenteert, het different op de executie van de vruntschap, tusschen den Heer Burgemeester Valckenier ende den Heere van Castricum, bij conventie herstelt, te willen submitteren aen het oordeel en declatoir van de drie boven gemelde Burgermeesteren, soo hebben de gemelte drie Heeren, erkennende de Heeren Valckenier en Castricum beyde voor luyden van eer, die lange jaren met den anderen in vruntschap hebben geleeft, goetgevonden aen de twee voorsegde Heeren voor te slaen, dat, harens bedunckens, niet beter tot de executie van de gemaeckte vruntschap soude connen dienen, als dat wedersijts van de querellen, tusschen hun beyde voorgevallen, niet meerder en soude werden gesproocken; dat men ter wederzijden soude verklaren, dat de querellen, tusschen hun beyder geresen, met ten gevolge van dien, niet en connen noch vermogen toegeschreven te worden als

aen de wijn, onbedachte haesticheyt en misverstant; dat sij deselve, als haer wedersijts leet sijnde, behoorden te stellen in het boeck der vergetenheyt en elkanderen alle effecten van vruntschap behoorde te betonen en alomme te betuygen, en bijsonderlijck van beyde kanten sich t' onthouden van iets te doen off seggen, dat met een ware vrientschap niet en sou te compasseren sijn; dat dese aen de Heeren Valckenier en Castricom, in presentie van de drie voorsegde Heeren Burgermeesteren, door den Heere president behoorde voorgelesen te werden, ende d' opgemelte Heeren Valckenier en Castricom versocht, sich, om den gemeynen rust, haren oude vruntschap ende het respect van de regeringe, naer de voorsegde drie Heeren hare gedachten en de hier boven gestelde voorslaegen te willen gedragen.

Twelck dan aen de Heeren Valckenier ende Castricum, als boven verhaelt, voorgelesen sijnde, hebben de gemelte Heeren alle het gene voorschreven staet haer Ed. wel laten gevallen, elckanderen en aen de drie meergenoemde Burgemeesteren belooft, dat sij beyde sich wederzijts in de beste maniere daernaer sullen reguleren en dragen. Actum den 11den Januarij 1677.

Jan Munter,
Joan Huydecoper,
Corn. van Oudtshooren."

(Gemeentearchief Amsterdam. L. R. 4, N°. 7.)

20 Januari 1677. — „Den 20sten Januarius 1677 sijn Valckenier, Vlooswijck en Hooft het werck eens geworden, welcke twee laeste met Geelvinck in één caproen waeren (alsoo van Valckenier op de maeltijt der Admiralityt was geaffronteert). Doch Geelvinck, siende (dat hij) Outshoorn noch Munter van Valckenier niet con aftrecken, schoot Vlooswijck en Hooft op, en versoende met Valckenier; soodat Vlooswijck en Hooft, siende haer van Geelvinck verlaeten, traeden met Valckenier in bespreck, als boven gesyt, om alsoo gesamentlijck Geelvinck de schop te geeven, gelijck naderhant is gevolcht." (Resol. Raad III, 2. p. 341.)

De mededeeling van Bontemantel op 20 Januari 1677 wordt nader toegelicht door de volgende aanteekeningen, die ik ontleen aan een bundel papieren (de zoogenaamde „Nieuwe collectie Hudde") van Johannes Hudde.

Zaturdag 26 December 1676.

„Versogt d' heer schepen Cornelis Cloek, dewijl hij, onpasselijk zijnde, 't huys moste bewaaren, dat ik op dien dag of des anderen daags hem eens wilde koomen spreeken."

Zondag 27 dito.

„Ben t'zijnen huyze gegaan. Zeyde mij, niet te hebben konnen verbergen, hoe dat hij van goeder hand zoveel hadde verstaan, dat, ingevalle 't Concept van Eenigheyd nog in te gaan waare, hij vastelijk geloofde d' heer burgermeester Hooft nu daartoe mede te brengen zoude zijn; ende dewijl zijn Ed. de reconciliatie van de Regenten zoo hoog noodig agte, dat de stad (zijns oordeels) zonder dezelve most verlooren gaan, hij zig verpligt hadde gevonden mij hetzelve bekent te maaken, en te vragen, of daartoe, na mijn oordeel, eenige apparentie waare. Waarop ik dan vooraf verscheyde swaarigheeden, die mij daaromtrent toenmaals voorquaamen, ende die er te vooren niet zouden hebben geweest, hebbende aangewezen, daarna ook gemelde heer Cloek gevraagt, of zijn Ed. dit hadde uit den mond van d' heer Hooft zelfs, ofte van iemand van zijnent wegen, met ordre om het alzoo te mogen voordraagen, ende, niettegenstaande zijn Ed. daarop antwoorden van neen, egter, om de gewigtigheyd van de zaak, aannam, daarover mijn gedagten wel te willen laaten gaan, schoon ik voorshands daar weynig vrugts in beoogen koste.

Heb ik dan bij zeker gelegentheyd aan de heer burgermeester van Marseveen d' eerste openinge van deze communicatie gedaan, ende in dezen heer bespeurt groote inclinatie tot dese reconciliatie."

Zaturdag 9 Januarij 1677.

„Des namiddags wezende ten huyse van d' heer bur-

germeester Valkenier, heb ik, bij occasie van 't concept van reconciliatie tusschen d' heren Valkenier en Geelvincq, ook deze gemelde communicatie van d' heer schepen Cornelis Cloek aan d' heer Valkenier gedaan, die insgelijx veele zelfde swarigheden, als ik aan d' heer Cloek hadde voorgehouden, daaromtrent hadde; waerop ik dan zeyde, dat ik ook door die weg daar nu niet doorzag, maar dat er misschien een ander middel bedagt zoude konnen werden. Daarop de burgermeester Valkenier met een zeer significante toon, die mij zijn Eds. genegentheyd ter reconciliatie niet weynig te kennen gaf, vroeg: weet er neef dan een? Ende als ik daarop geantwoort hadde van neen, maar egter daar bijvoegde: ingevalle d' heer burgermeester Hooft zijn woord wilde geven etc., zo zijn wij van dit discours afgegaan met te zeggen, dat het wel de pyne waart zoude zijn daar eens verder zijn gedagten over te laaten gaan."

Zondag 10 dito.

„Liet gemelde heer schepen Cloek vragen, of 't mij en mijn huisvrouw ook zoude ongelegen koomen om met zijn huysvrou ons tegens 5 uuren eens te koomen bezoeken, 't welk wij zeyden ons aangenaam te zullen zijn. Dezen namiddag met d' heer burgermeester van Marzeveen in de Westerkerk zijnde, communiceerde ik zijn Ed., na 't uitgaan van de predicatie, off hij niet meende goet te zijn, dat ik de gelegentheyd van dit verzoek waarnam ende aan gemelde heer schepen Cloek dit voorhiel, namentlijk, dat ik, op 't geen zijn Ed. mij op den 27sten December laatsleden hadde gelieven te communiceren, wel serieuselijk hadde gedagt, maar dat ik daar niet wel deur en zag; egter dat mij iets was ingeschooten, 't geen de zaak niet stelde buiten alle apparentie, ingevalle ik op wat meerder fondament de zaak aan d' een of d' ander heer koste communiceren, ende dat derhalven wel noodig oordeelde, dat zijn Ed. eens geliefde te onderstaan, off men van d' heer Hooft zelfs geen positive resolutie tot reconciliatie zoude konnen hebben; versoekende echter, dat dit secretelijk mogt werden gemanieert, zonder dat

ik er in gemelt wierd. 't Geen gemelte heer schepen Cloek aannam te zullen doen onderstaan."

Dingsdag den 12den Januarij.

„Liet d' heer schepen Cloek na de middag vragen, of ik thuis was, ende alzo de meyt zeide, dat ik ten 6 uuren thuis zoude zijn, ben ik tegens dat uur tot zijnent gegaan en, zijn Ed. thuis vindende, heeft mij aldaar gezeyt, dat hij door een van zijn vrienden hadde doen aanspreken den heer schepen Jan Six (zonder hem, heer Six, egter te zeggen van wie dit quam) ende hem afgevraagt, of d' heer burgermeester Hooft wel zoude genegen wezen te reconcilieren op deze maniere: *„vergetende al 't geen verbij is, voortaan als goede vrienden, ter goeder trouwe, en als eerlijke luyden, in goede eenigheyd en correspondentie te regeeren;* mits dat men dan ook tragtede hem, heer Hooft, op d' aanstaande verkiezing burgermeester te maaken. Ende zeide mij de gemelde heer schepen Cloek, dat hem zijn vriend hadde gerapporteert, dat d' heer Six dit aan gemelde heer burgermeester Hooft hadde voorgedragen ende (dat deze) zig daarop hadde verklaart van jaa, overleverende een papiertje aan d' heer schepen Cloek, waarop de bovenstaande drie onderhaalde regulen [1]) met potlood geschreven waaren, zeggende, dat hem, heer Hooft, die zoo voorgelezen waaren, ende zig die wel hadde laaten gevallen."

Woensdag den 13den dito.

„Heb ik hiervan communicatie gegeven aan d' heer burgermeester van Marseveen, die daarin verheugt was. Ben ook gegaan ten huyse van d' heer burgermeester Valkenier, tegen negen of halff tien uuren, maar vond zijn Ed. niet thuis, dog nam hem waar op 't stadhuis, alwaar ik zijn Ed. insgelijx gemelde communicatie gaf ende overleverde dat papiertje, daar met potlood 't gemelde concept van reconciliatie van de zijde van de burgermeester Hooft op stond, zijnde hetzelfde dat hem zoude

---

1) De door mij cursief gedrukte woorden.

voorgelezen zijn. D' heer burgermeester Valkenier was daarover ook zeer in zijn schik; ende aldaar aan zijn Ed. hebbende voorgehouden 't geen ook te vooren aan hem, gelijk ook aan d' heer van Marzeveen, gedaan hadde, te weten dat, ingevalle d' heeren op mijn persoon eenige reflexie mogten hebben ofte krijgen in d' aanstaande elexie, ende eenige swaarigheden in 't reguarde van de burgermeester Hooft mogte vallen, ik zeer gaaren, om de gemelde reconciliatie te faciliteren, plaats wilde maaken voor de burgermeester Hooft; ende nog daarenboven hebbende zijn Ed. gepresenteert, zo ik iets wijders in deze zaake doen koste, zijn Ed. mij hetzelve slegts hadde te communiceren, zo zijn wij daarop van malkanderen gescheyden; dog alvorens hebbende zijn Agtbaarheyd mij gevraagt, of hij deze zaake, als 't van noode zoude zijn, wel zoo mogte verhaalen, als ik dezelve aan zijn Ed. van tijt tot tijt hadde gecommuniceert; daarop ik antwoorde van jaa.

Maar alzoo kort daarop omtrent dit laatste antwoord die gedagten kreeg, van mij misschien hieromtrent wat te verre uitgelaten te hebben, in opzigte van d' heer schepen Cloek, zo ben ik bij gemelde heer schepen gegaan, ende hebbe hem vooreerst gerapporteert, dat ik 't gemelde papiertje den heer burgermeester Valkenier hadde overhandigt ende dat ik niet anders hadde konnen bespeuren, ofte (het) was hem bij provisie gevallig; dog dat ik hem op gemelde laatste vraage 't gezeyde antwoord hadde gegeven, waaromtrent ik, wat bekommert zijnde, raatsaamst hadde gevonden om zijn Ed. te vragen, of ik mij dezen aangaande ook wat te verre uitgelaten hadde. Waarop gemelde heer Cloek mij dan antwoorde, dat hij liefst, om eenige particuliere redenen, niet gemelt wilde weezen; dat hij ook best oordeelde dat, om de zekerheyd van de historie op het kortst te hebben, dat d' heer schepen Jan Six versogt wierde om d' heer burgermeester Valkenier zelfs zijn wedervaren met d' heer burgermeester Hooft te willen rapporteren, dewijl hij, heer Six, immediaat met d' heer Hooft geaboucheert hadde, ende misschien omtrent deze zake nog mondeling iets zoude konnen bijvoegen, 't geen tot facilitering van dit goede werk zoude konnen strekken."

Donderdag den 14den dito.

„Des voormiddags ben ik dan gegaan ten huize van de heer burgemeester Valkenier ende hebbe zijn Ed. deze bovenstaande consideratie van d' heer schepen Cloek voorgehouden, ende heeft mij alsdoe de heer burgermeester Valkenier gezeyt gehat, dat hij nog niemand van die zake iets hadde gecommuniceert, maar dat hij dezelve ook zeer hadde door zijn gedagten laten gaan; edog dat hij wel was van gevoelen als voorheenen, dat de reconciliatie een goede zake zoude zijn, dat hij zonder dezelve voorzag de ruine van de stad Amsterdam ende, dezelve ingeschikt zijnde, nog eenige hoope tot derzelver behoudenisse hadde; evenwel dat hij niet geraatzaam konde vinden, dat hij dit werk zoude voor zijn rekening neemen ende de zaak zoeken uit te voeren, eerstelijk, omdat hij bedugt was vrienden tot vijanden te maken — alleenlijk op hoope van geen vrienden tot vrienden te krijgen — ten anderen, dat het quade succes van een generale reconciliatie nog zo vers in de memorie van de menschen was ende hem zo nadeelig was toegeduit; ten derden, dat dit werk, door een ander gemanieert, die swarigheden misschien niet en zoude rencontreren; voorts dat hij ook oordeelde, dat de regel van in goede eenigheyd en correspondentie te regeren behoorde gerigt te werden na 't bewuste Concept van Eenigheyd, twelk men in tijd en wijle ook zoude behooren, of zoo 't leyt, of zoo men malkanderen dan best zoude konnen verstaan, uyt te werken ende te perfectionneren; dat onder deze reconciliatie niet en behoorde te werden begrepen N [1]), om etc.;

---

1) Er zijn slechts twee personen, die hiermede bedoeld kunnen worden, nl. Geelvinck en Vlooswijck. Tegen de veronderstelling, dat Geelvinck op 14 Januari 1677 door Valckenier uitgesloten werd van de verzoening, verzet zich de datum van het „Accoord enz.", (hiervóór, p. 272), nl. 11 Januari. Indien Vlooswijck de bedoelde persoon is — en daarvoor pleit ook de omstandigheid, dat in de aanteekeningen van Hudde alleen gerept wordt van een verzoening tusschen Hooft en Valckenier, terwijl Vlooswijck, die tezamen met Hooft zich tegen het vroegere „concept van eenigheid" verzet had, heelemaal niet genoemd wordt — dan heeft Valckenier toch later zijn voornemen, om hem uit te sluiten,

ende eindelijk, dat hij, heer Valkenier, zig alsdan, zo de drie andere burgermeesteren daarover mogte eens werden, daarmede zig gaarne zoude willen voegen. Waarop ik zijn Agtbaarheyd hebbende te gemoet gevoert 't een en 't ander tot wegneeming van zijne swaarigheden, ende instantie, dat er egter iets diende gedaan te werden, dewijl anderzints deze goede beginzelen welligt in haar geboorte mogten smooren, ende mijn dienst daaromtrent, zo ik verder bequaam was, aangepresenteert hebbende, zo zijn wij wederom, nadat ik zijn Ed. versogt hadde omtrent deze gantsche zaake zijn gedagten nog eens nader te willen laten gaan, ende 't zelve bij hem zeer gewillig aangenoomen was, gescheyden, zullende mij d' eere geven van zijn Ed. daarover nader te koomen spreken."

Vrijdag den 15^{den} dito.

„Heb ik genootzaakt geweest de heer schepen Cloek van 't gepasseerde iets te rapporteren, ende goetgevonden zijn Ed. alleenlijk te zeggen, dat d' heer burgermeester Valkenier van deze gantsche historie nog niets en hadde aan iemand ter wereld gecommuniceert; voorts dat ik zijn Agtbaarheyd wel genegen hadde gevonden tot het gemelde overgeleverde concept van reconciliatie, edog onder bij-voeginge van eenige zaaken, mijns oordeels van geen groot belang; evenwel dat zig eenige swaarigheedjes ten opzigte van de uitwerking opdeeden; dat ik egter ver-hoopte nog dezen dag occasie te zullen hebben om zijn Ed. daarover nader te spreeken."

Zaturdag den 16^{den} dito.

„Na de middag ben ik gegaan ten huyze van d' heer burgermeester Valkenier, die mij heeft gezeyt, dat hij d' heer burgermeester Munter deze morgen dit voorseyde concept van reconciliatie hadde voorgelezen, doch niets van mij of d' heer schepen Cloek gemelt, maar alleen

---

moeten opgeven, blijkens de aanteekening van Bontemantel op 20 Januari 1677 (hiervóór, p. 273.)

gezeyt, dat het hem was overhandigt ende nu was in de seste hand; waarop d' heer Munter, tzelve gelezen hebbende, zoude geantwoord hebben, dat het hem niet qualijk en geviel, zo men daaromtrent wat meerder verzekerheyd kost hebben. Ende koomende alzo weder op deze materie, heb ik d' heer burgermeester Valkenier voorgeslagen, tot wegneming van voorgaande swaarigheden, of het hem ook vremt dagte, dewijl 't een gemeene zaak was, ende ingevalle men daartoe van de heer burgermeester Hooft permissie konde krijgen, dat d' heer schepen Six, of iemand anders, gemelde schriftelijke presentatie van accommodatie ofte reconciliatie in de kamer van burgermeesteren wegens gemelde burgermeester Hooft quam aanpresenteren, dewijl daardoor dan die considerabelste swarigheyd, wie namentlijk deze kat de bel zoude aandoen, voorgekoomen zoude zijn. Voorts, tot wegneeming van d'andere swaarigheyd, van geen vrienden tot vijanden te maken, dat men aan d' heer burgermeester Hooft zoude konnen voorhouden de looting, volgends 't Concept van Eenigheyd, ende dat ik dan zeer gaaren, ingevalle 't burgermeesterschap op mij quam te vallen, hetzelfde wilde cederen aan diegeene, die het niet toegevallen mogte zijn. De conclusie is geweest, dat d' heer schepen Six zoude werden versogt, d' heer burgermeester Valkenier eens te willen mondeling zelfs koomen rapporteren 't gepasseerde tusschen hem en den burgermeester Hooft, aangaande deze zake van reconciliatie. Waarop ik dan, mijn afscheyd neemende, de meergemelde heer schepen Cloek heb wezen zoeken, ende zijn Ed. gevonden hebbende in 't Heerelogement, op de verkooping, hebbe hem versogt d' heer schepen Six metten eersten daartoe te willen doen versoeken, 't geen gemelde heer Cloek dan ook met blijtschap aangenoomen heeft, zeggende, misschien nog dezen avond hetzelve in 't werk te zullen leggen."

Zondag den 19den dito.

„Is de burgermeester Valkenier mij koomen bezoeken en heeft mij gerapporteert, dat de heer schepen Joan Six dien morgen t' zijnent was geweest ende met zijn Ed.

aangaande deze zake in 't lange ende breede gesprooken, ende hij, heer Six, ook aangenoomen hadde met de president-burgermeester Munter daarover te spreeken, met permissie om aan gezeyde heer president te mogen relateren al 't geene tusschen d' heer burgermeester Valkenier ende hem, heer Six, was gepasseert. Ende scheen gemelde heer Valkenier over dit gepasseerde zeer wel in zijn schik.

De rest is gepasseert in de kamer van burgermeesteren, onder belofte van secretesse. Ende is daarop gevolgt, dat op den 1sten Februarij 1677 (alvorens hebbende burgermeesteren en schepenen, na ouder gewoonte, over 't maken van burgermeesteren geconfereert, ende eenstemmigh geweest), gekoren zijn bij d' outraad tot burgermeesteren d' heeren Mr. Hendrik Hooft, Johannes Hudde ende Louis Trip, die dienzelven morgen tot haar president hebben geëligeert d' heer van Outshoren, alles met eenparige stemmen." (Nieuwe collectie Hudde. Gemeente-archief Amsterdam.)

---

12 Juni 1676 [1]). — „Voors Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren, alsoo den secretares Steven van der Haegen was gedeporteert en gebannen, volgens vonnisse van Schepenen, over eenige ontrouw, in (A)pril laestleeden, ende Pieter Blaeuw, die den 10den Januarij 1668 was tweede secretaris door Burgemeesteren gemaeckt op een sortabel tractement, ende door Burgemeesteren en Out-Burgemeesteren de survivance had becomen als van der Haegen soude comen te sterven, ende nu die plaets, door oorsaecke als boven, is coomen vacant te werden, hebben (Mr. Cornelis [2])) Munter met de acte van survivance in de

1) Den datum, dien Bontemantel niet vermeldt, ontleen ik aan Groot Memor. VI fol. 179. — Hoewel bovenstaande mededeeling in tijdsorde voorafgaat aan enkele van de voorgaande, plaats ik haar eerst hier, om de reeks van stukken, die alle betrekking hadden op de verzoening van Hooft, Vlooswijck en Geelvinck met Valckenier en de zijnen, niet af te breken.

2) Titel en voornaam ontleen ik aan Groot Memor. VI fol. 179. Cornelis Munter was een zoon van Johan Munter, die in 1676 Burgemeester was.

plaets van Blaeuw gestelt tot tweede secretares op de weescamer [1])". (Resol. Raad III, 2. p. 428.)

28 Januari 1678 [2]). — „Sijn tot veertienen gecoren:

- Nicolas Witsen,
- Nicolas Haringhcaspel,
- Everard Schot,
Jacob Popta,
- Cornelis van Bambeeck,
- Casper Pellecorne,
- Rombout Hudde,
François de Vick de Jonge,
Michiel Tiellens,
Hendrick Becker,
Pieter Hulft,
- Willem van Loon,
Joan de Vries,
Jan Six.

„De - sijn tot Schepenen gecoren." (Notulen Appelman fol. 96.)

30 Januari 1678. — „Den 30sten Januarius 1678, de boode met den brief wederomgecomen sijnde van Sijn Hoochyt, daerin de electie der Schepenen (stond), heeft die gestelt in handen van Burgemeester Trip, als presideerende, ende alsoo deselfde hoirt (overhandigd te worden) aen den Offecier, soo heeft (Trip) die doen brengen tot den Schout Roeters. De andere Burgemeesteren sulx ter kennisse gecoomen sijnde, hebben die doen wederom-

1) De bedoeling van deze zoo foutief gestileerde mededeeling is deze: Pieter Blauw was den 10den Januari 1668 tweede secretaris geworden, onder toezegging dat hem de ordinaris-secretarisplaats van van der Hagen zou worden gegeven, zoodra deze kwam te overlijden; toen nu deze plaats, ten gevolge van het bovengenoemde vonnis, vacant was geworden, werd zij (op 27 Mei 1676, blijkens Groot Memor. VI fol. 179) aan Pieter Blauw gegeven. Cornelis Munter kwam, in de plaats van Blauw, als tweede secretaris op de weeskamer, en hem werd de post van Blauw beloofd, zoodra deze open kwam.

2) De veertienen van 1677 worden noch door Bontemantel, noch door Appelman genoemd.

haelen om in het cassie te leggen, om door de nieuwe Burgemeesteren die den Schout te (laten) geven en in haer E. presentie te laeten openen." (Aant. v. versch. zaken.)

25 April 1678. — „In plaets van Burgemeester Valckenier is tot scholarq gecoren Jacob Boreel." (Notulen Appelman [1]), fol. 99.)

1681. — „1681, Februarij, is Dirck Tulp bij de grooten crijsraet gemaeckt collonel, in de plaets van Jan Corver, die Burgemeester is gemaeckt.

1681, April, is Gerret Bors van Waveren bij den grooten crijsraet gemaeckt collonel in de plaets van Cornelis Backer, die gestorven is.

Den 22sten Juli 1681, Bontemantel op de weescamer yts te verrichten hebbende, syde tegen (Dirk) Tulp, dat het hem aengenaem was te sien, dat (hij) weder was gestelt in de functie, daer (hij) eenige jaeren door haet was uytgehoude; waerop den Heer Nicolaes Witsen smuyster lachte.

Staet te considereeren, dat den gemelden Tulp eenige jaeren op de weescamer hebbende geseeten, (in) 1673, door belyt van Burgemeester Valckenier, is gestelt in de assurantiecamer, en den jaere daeraen, (Valckenier) president van Burgemeesteren sijnde, neffens Pancras, Munter en Trip, die nae sijn hant vloogen, hebben (Burgemeesteren) Tulp t' enemaal thuysgelaeten, seggende, (dat hij) in de assurantie(kamer) niet had opgepast. Valckenier den 5den November 1680 gestorven sijnde, is Tulp den 3den Februari 1681 door Burgemeesteren weder op de weescamer geset. — Dirck Tulp obiit 6 Maert 1682." (Resol. Raad III, 2. p. 447 en 448).

---

1) Daar de aanteekeningen van Bontemantel over de magistraatsverkiezingen — met uitzondering van enkele uit het jaar 1681 — ophouden met het jaar 1678, staak ik hier ook mijne aanteekeningen uit de notulen van Appelman. Deze notulen zijn hoofdzakelijk van belang voor de kennis van Amsterdam's houding tegenover de buitenlandsche politiek van Willem III; voor de magistraatsverkiezingen kan men er nog aan ontleenen de namen van de veertienen in 1679, 1680, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1689, 1692, 1693 en 1694.

BIJLAGE II.

HET PROCES VAN JACOB SIJMS [1]).

Jacob Sijms [2]), Raed en Outburgemeester tot Hoorn en Gecommitteerde Raed ter Admiralityt in 't Noorderquartier, en Bewinthebber der Oost-Indische Compaigni (in) de camer tot Hoorn, voor eenige tijden verdacht sijnde (van) met Burgemeester Langewaegen, Sonck [3]), van Veen en van Neck, (welcke laeste de voorsichtichste is geweest), soo men syde in de administratie als Bewinthebbers sich te buyten (te) hebben gegaen, sijn uyt de Seventienen gecommitteert eenige om alles nae te sien en rapport te doen, en hebben, nae naerstige ondersouck, gedaen rapport; waerop de Seventienen te raede geworden sijn den voorseyde Jacob Sijms, als sijnde de voornaemste, te ontbieden, om sich tegen de voorstellen te verantwoorde.

Den Offecier Hasselaer, kennisse hebbende, dat (Sijms) den 23sten Augusti 1671 stont te comen van Hoorn, heeft hem, sijnde Sondach, op de Tijbruch opgewacht; doch (Sijms) dien avont niet comende, maer met de nachtschuyt, is 's morgens, uyt de schuyt comende, door den Schout gelicht en in apprehentie genomen, en omtrent negen euren gebracht op 't Oost-Indische huys, ende tegen den avont

1) Vgl. Eerste deel, p. 28, en wat in de Inleiding over dit proces is medegedeeld.

2) Bontemantel spelt dezen naam dikwijls Seines, maar Sijms is de spelling van alle officieele stukken.

3) Het HS. heeft Schonck.

gelogeert in de boeyen deeser steede en laeten bewaeren in de pijncamer. Ende heeft den Offecier (hem), ten overstaen van twee Schepenen, Jacob Jacobss. Hinloopen en Vincent van Bronckhorst, de daeraenvolgende daegen geëxamineert, staende (hij, Sijms) altijt met ongedeckte hoofde [1]). Gerret Ruytenburg, Ballieuw van de Beemster, heeft overgeleevert request aen het Hof, gevende te kennen, dat hij, als Ballieuw in de Beemster, den 22sten Augusti 1671 arrest heeft gelyt op den voorseyden Sijms [2]) ende (hem heeft) gedachvaert voor den rechter te compareeren over misuses tegen den Oost-Indische Compaigni en anders; dat (Sijms) met hanttasting heeft belooft te compareeren; versouckende (hij, Ruytenburg) mandament penael, alsoo heeft preventie tegen den Schout Hasselaer, die den 24sten ditto reëel arrest op Sijms heeft geleit en (hem) in de boeyen gebracht. 't Hof, alvooren daerop te disponeeren, heeft 'tselve request gestelt in handen van den Schout Hasselaer, om binnen dry daegen 't Hof te dienen van bericht [3]).

Den 28sten ditto heeft den Ballieuw Ruytenburg 's naemiddachs overgeleevert request, met sijn hant getyckent, gevende te kennen het voorseyde versouck, aen het Hof gedaen, ende versouckt dat Schepenen met de proceduеren tegen Sijms gelieven te supercedeeren tot ter tijt en wijlen bij 't Hof sal weesen gedisponeert. Alsoo 't voorseyde request niet was getyckent bij een practisijn, soo hebben Schepenen 't selfde wederom uytgegeeven, presentibus Willem Backer, Schaep en Roch, Schepenen. Den Schout boven comende, is hetselfde hem gesyt, en is het request wederom van den(gene), die het hat, geyscht ende heeft (de Schout) het geleesen en laeten copieeren. In dit laesten is Bontemantel bij geweest.

---

1) In margine: „Over de „ongedeckte hoofde" sijn bij sommige eenige consideratie(n) gevallen, of men hem niet soude hebben behooren te laeten decken, ten opsicht dat examinatie geen condemnatie is."

2) In margine: „Staet te noteeren, dat in 't request stont Jacob Sijms alleen, sonder 't woort heer of andere qualityten."

3) In margine: „Den Schout heeft op sijn tijt gerescribeert, cort en bondich concludeerende, dat (hij) dien vogel niet uyt de couw was van meeninge te laeten gaen. Sommige meende, dat (hij) het antwoort door een advocaet had behooren voorsichtich te laeten instellen."

Burgemeesteren van Hoorn hebben afgesonden uyt den haeren de Heeren Lucas van Neck en Cornelis Coninck, neffens haeren pensionares Cornelis de Groot, die den 27sten (Augustus) audientie bij Burgemeesteren hebben gehadt ende hebben versocht, dat Sijms mocht gesonden werden nae Hoorn, onder acte van nonprejuditie, gelijck de steeden wel gewoon sijn te doen, als laest, op 't versouck van de stadt Groningen, Cornelia Margrita Croons[1]), en eenige tijt geleeden, op 't versouck van de stadt Utrecht, met een secretares De(u)verden is toegestaen[2]), en veel andere exempelen meer. Doch Burgemeesteren hebben

---

1) Cornelia Margrita Croons, voortvluchtig uit Groningen, werd door den substituut Pieter Cornelisz. de Zeeuw te Amsterdam gearresteerd. Den 11den Juni 1671 ondervraagd, bekende zij, dat zij „eenige stadtszeegels met een warm mes had weeten door te snijden en op actens geplackt, waermede (zij) socht lijfrenten te lichten op de naem van de stadt; dat (zij) de secretares' naem had naegeconterfit; syde dat Aldinga, gecommitteerde van Stadt en Lande van Groeningen ter Generalityt, met haer suster was getrout; dat (zij) van haer vaeders sijde was van aensienelijck geslachte in Groeningerlant, doch in armoede vervallen." De magistraat van Groningen zond „haeren Schoutet (naar Amsterdam), met een messive aen Schout en Schepenen, versouckende den gevangen mocht hem meede gegeeven werden onder acte van nonprejuditie, die meede in den brief was. Waerop Schepenen hebben verstaen de voors. gevangen te laeten volgen, mits betaelende 500 gl., die de magistraet van Groeningen op den gevangen hadden gestelt, en door de Haerlemmer courant gemeen gemaeckt, ende de costen van de gevanckenisse." Na eenig tegenpruttelen betaalde de Schout en nam de gevangene mee. (Civ. en Judic. Aant. III, p. 280, 281 en 283.)

2) Mr. Cornelis van Deuverden, secretaris van de Staten van Utrecht, was in September 1663, toen het uitkwam dat hij herhaaldelijk valschheid in geschrifte had gepleegd, naar Amsterdam gevlucht. De Schout van Utrecht nam hem daar gevangen, met toestemming van Burgemeesteren en geholpen door den Schout van Amsterdam, blijkens een missive van den laatsten aan de Staten van Utrecht, d.d. 29 September 1663. (Utr. Archief.) In dat schrijven bericht Reynst — de toenmalige Schout van Amsterdam — aan de Staten van Utrecht, dat het niet in zijne macht staat den gevangene naar Utrecht te laten voeren, maar dat aan Burgemeesteren van Amsterdam verlof daartoe moet worden gevraagd. Blijkens de mededeeling van Bontemantel hierboven werd dit verlof onder acte van nonprejuditie verleend. — In Tiele N° 5166 vindt men de sententie van van Deuverden. Hij beweerde onschuldig te zijn en wist uit de gevangenis te ontsnappen: Tiele N° 5168.

geantwoort, het een saecke van justitie te weesen, en bijgevolch de polecie niet raeckende, daerin (zij) niet conde(n) doen, ende nae eenige verdere discourse hebben (de heeren van Hoorn) haer afschyt genoomen, hebbende geklaecht, dat den Offecier Hasselaer al te onrespectieus met den gevangen handelde. Waerop Burgemeesteren syde, dat (zij) waeren qualijck onderrecht, alsoo den Offecier beleefdelijck den gevangen aen de schuyt had wellecom geheeten, ende met respect gelyt in een herberg, sonder dat ymant op straet het had connen mercken, ende vandaer op het Oost-Indische huys ende tegen den avont in de pijncamer gelaeten ende tot sijn dienst twee dinaers gelaeten; ende dat (de Officier) aen Burgemeesteren had versocht, dat (zij) geliefde(n) een camer op 't stadthuys, bequaem om fatsoenelijcke lieden te connen in verseeckeringe houden, laeten prepareeren, daerop hadden gesyt, noch geen gelegenthyt (daer)toe te weesen.

Den 1sten September sijn voor Schepenen gecomen de Heeren Coninck en Lucas van Neck, Outburgemeesteren, en de Groot, pensionares, alle Raeden tot Hoorn, en hebben, nae vertoont hebbende haer credentiael, in date 30 Augusti, van Burgemeesteren, geauthoriseert volgens de resolutie van haer vroetschappen, geaddresseert aen de Heeren van de gerechten, versocht, dat haeren Outburgemeester Sijms mocht gesonden werden nae Hoorn, om aldaer te recht gestelt te werden, soo mocht schuldich bevonden werden. En alsoo Schepenen seer onstarck waeren, is tot antwoort toegevoecht, dat (Schepenen) tegen morgen de absenten Heeren soude beschrijven, alsoo niet var van de stadt sijn, ende dat (zij) gedisponeert soude sijn overmorgen antwoort te geeven.

Den 2den September, Schepenen compleet sijnde, is de saecke gelyt in deliberatie, ende met eenparige advysen verstaen 't versouck beleefdelijck te excuseeren. Ende alsoo de voorseyde Heeren, 't selfde versouckende bij Burgemeesteren, eenige daegen geleeden, eenige exempelen bijbrachten en (beweerden) dat (zij) previlegie [1])

---

1) Nl. het jus de non evocando.

hebben, dewelcke meede voor Schepenen hadden gealegeert, waeren de discourse van Schepenen: dat de fyten gepleecht (waren) aen de Oost-Indische Compaigni, dat de camers in 't generael raeckt en niet de stadt van Hoorn alleen; dat, als deese stadt, op 't versouck, ymant laet volgen, als aen Utrecht, Groeningen etc. is gedaen, dat hetselfde geschiet om de exemplaere (s)traffen te doen plaets hebben, doch dat dit versouck schijnt te strecken om den gevangen te excuseeren, om daerdoor de andere Heeren van Hoorn, als Langewaegen, Veen en Sonck, die meede complicen sijn, te verschoonen; dat, soo de Heeren van Hoorn geneegen waeren geweest recht te doen, dat (sij) al lange deese gevangen hadden connen becoomen, als weetende de fyten soowel en beeter als hier, ende dat (zij) noch de complicen ongemoit laeten, dat geen teeckenen sijn van meeninge om de quaetdoenders te straffen. Sommige Heeren waeren van advys, dat bij de antwoort soude connen bijgevoecht werden, in bedeckte termen, dat (de heeren van Hoorn), soo (zij) geneegen sijn om anderen tot exempel te straffen, noch occasie genoch hebben in haer stadt.

Den 9[den] September 1671 is aen den Schout en Schepenen, yder appart, door een deurwaerder van 't Hof van Hollant ter handen gestelt authentique copye van een request van den Outburgemeester Sijms, met appostil van 't Hof, in welck request wert te kennen gegeven, dat hij is Raed en Outburgemeester en Bewinthebber der Oost-Indische Compaigni ende Gecommitteerde Raed ter Admiralityt in 't Noorderquartier; dat (hij), volgens de resolutie van de Staeten van Hollant, date 3 October 1656 [1]), niet arrestabel noch apprehensibel is, maer ge-

---

1) De Resol. Holl. 3 October 1656, waarop Sijms zich hier beroept, luidt als volgt:

De Staten van Holland en West-Vriesland statueeren „dat alle ende een yegelijck van onse onderdanen ende ingezetenen van onsen lande, van hoedanigen soorte, staet, qualiteyt ofte conditie deselve soude moghen wesen, oock diegene, die in dienst ende eedt van de generale regeeringe van de Unie geëmployeert worden ofte voormaels geëmployeert zijn geweest binnen onsen lande van Hollandt ende West-Vrieslandt,

stelt moet werden voor sijn competente rechter, de Heeren van Hoorn, soo die yt meenen op hem te seggen te hebben, en oock volgens een previlegie, aen de inwoonders van Hoorn vergunt; dat oversulx versouckt mandement penael aen den Ballieuw van de Beemster en Schout tot Amsterdam, met inhibitie, of ten minsten voor 't Hof oft Schepenen van Hoorn borg te moegen stellen van juditio sisti et judicatum solvi etc.

Waerop 't Hof had geappostileert, dat den requeste sal gestelt werden in handen van den Schout en Schepenen, om binnen vier en twintich euren te rescribeeren de gelegenthyt der saecke, en onderwijlen gelast met de proceduren te supercedeeren.

Schepenen hebben deese appostille en request geleesen en het advys van den pensionares Hop gevordert, die sich beleefdelijck heeft geëxcuseert, alsoo daer een disput van jurisdictie uyt staet te volgen, 't welck ygentlijck is poletiq, en bijgevolch 't selfde soude communiceeren met Burgemeesteren. Waerop resolutie is genoomen, dat den Schout en de presidenten aen den president van Burgemeesteren soude versoucken, dat nae de middach geliefde met Schepenen te comen in conferentie, om met een onderling consert daerover gedelibereert hebbende, met voorsichtichyt de saecke mocht gehandelt werden.

Burgemeesteren hebben laeten weeten, dat haer geliefde te excuseeren, doch door den pensionares, die door Schepenen versocht was bij haer te comen, (hebben Schepenen gehoord) dat (Burgemeesteren) morgen met den anderen daerover soude spreecken; soodat Schepenen de saecke gelyt hebbende in deliberatie, heeft den pensionares, op versouck, gediscoureert, in substantie daerop conclu-

---

in eenighe van de voors. andere provinciën ofte onder het district van deselve generale regeringe ofte daer buyten, en binnen den voors. onsen lande komende, 't zij omme van haer verhandelde aen de Generaliteyt rapport te doen, ofte van hare actiën reden ende reeckenschap te geven, ter saecke van delicten, alhoewel in den voors. dienst en in 't stuck van haer officie begaen, alleen in rechten aenspreckelijck ende strafbaer zijn voor soodanigen competenten rechter, daeronder deselve, binnen onsen lande woonende, sorteren, ofte waer sij ten tijde van het aennemen van haren dienst ghesorteert hebben."

deerende, dat, soo Schepenen oordeelen gefondeert te weesen in de jurisdictie en judicature over Sijms, dat de rescriptie aen 't Hof soude connen verschuyven, ende soo oordeelen de saecke in disput te bestaen, dan soude connen rescribeeren. Waerop is verstaen de saecke te houde in deliberatie, totdat morgen sullen verstaen hebben, of Burgemeesteren met Schepenen in conferentie sullen treeden, ofte haer, als poletique, seperaet houden.

Den 10^{den} September 1671 hebben Burgemeesteren Schepenen aengesyt, dat sij meende best te sijn, haer met de saecken van het Hof niet te moeyen. Waerop Schepenen, alle compleet sijnde, hebben verstaen, het request en appostil aen een sijde te leggen en niet op te rescribeeren, uyt oorsaecke: dat het Hof niet gevoecht is haer te bemoeyen met crimineele saecken en daer extre-ordenares in werd geprocedeert; dat den gevangen, geëxamineert werdende, noyt heeft eenige exceptie van renvoy ofte incompetentie gesustineert, maer deesen rechter erkent; dat examinatie heeft de cracht van litis contestatie [1]); dat Barnevelt, Grotius en Hogerbeets van eersten af op de examinatie hebben geëxcipieert op de incompetenci, en daerbij gepersisteert en geantwoort onder protestatie [2]); dat de Heeren van Hoorn, nae(dat) haer previlegie en (het) placcaet van den jaere 1656, den 3^{den} October, hadden gealegeert, verder syde, dat de Heeren van Amsterdam den secretares De(u)verden van Utrecht hadden nae Uytrecht, op versouck, gesonden en onlang een joffrouw nae Groeningen, welcke saecke gedaen waeren onder acte van nonprejuditie.

---

1) Op een hierbij ingevoegd blad: „die litis contesteert en niet en excipieert, die erkent den rechter voor sijn competente rechter; dat hij (nl. Sijms) wèl is gevangen, is notoir, alsoo de faulte niet is begaen in functie als Burgemeester of Raed, noch de stadt van Hoorn vercort maer de diverij is gepleecht aen particuliere, dat is de Oost-Indische Compaigni."

2) In margine: „Apologie Grotius Cap. 13." In het dertiende hoofdstuk van de „Verantwoordingh" klaagt de Groot echter over „de nulliteyten ende excessen, begaen in het arresteren van onse persoonen". In het 14de en 15de hoofdstuk betwist hij de competentie van zijne rechters.

Den 13den September 1671, sijnde Sondach, op het trouwen, is gecomen een deurwaerder en heeft willen exploiteeren een request der Heeren van Hoorn, gepresenteert aen het Hof van Hollant, sijnde door denselve geappostilleert: „in substantie sij deesen gestelt in handen van Schout en Schepenen van Amsterdam, om binnen twee mael virentwintich euren te rescribeeren, ende interim met de proceduren stil te staen." Alsoo Schepenen maer twee sterck waeren, te weeten Bontemantel en Roch, hebben den deurwaerder gesyt, dat most comen aenstaende Dynsdach, dat Schepenen dan sullen vergaedert sijn.

Den 17den September 1671 is aen den Schout ende Schepenen geëxploiteert door een deurwaerder van den Hove een mandement penael, waerbij belast werden den gevangen Sijms te leeveren aen den Schout ende Schepenen tot Hoorn, ende met alle rechtpleeging stil te staen, of op seeckeren tijt (5 October) gedachvaert ten Hove. Noch is geëxploiteert door denselven deurwaerder een mandement penael, verleent op den requeste van den gevangen, waerbij Schout en Schepenen werden belast stil te staen met alle procedueren, en tegen een seeckeren dach ten Hove geciteert, sijnde tegen 5 October.

Den Schout heeft gerapporteert aen Schepenen, dat op het ontbot van den Hove was geweest in Den Haech, om te verantwoorden eenige brieven, die (het Hof) meende door hem, Schout, aen het Hof geschreeven (te zijn met) niet genoch respect [1]); dat, aldaer comende, sich had aengegeeven aen den president Bennebrouck ende daernae den Raetsheer Goes had weesen begroeten; dat met van der Goes had gediscoureert of met sijn deegen ten Hove soude comen ofte die afleggen, waerop (van der Goes) antwoorde, het effen gebruyck niet te weeten, maer best te sijn met het geweer boven te coomen en, soo den deurwaerder syt van den deegen af te leggen, te vraegen, of hij daer last toe heeft. Ten Hove gecoomen weesende, heeft doen segge, dat daer was, waerop den deurwaerder 't selfde den Raet heeft bekent gemaeckt, en is versocht binnen te gaen, doch dat geliefde sijn deegen af te leggen,

1) Vgl. hiervóór, p. 285, noot 3.

alsoo niemant met den deegen te Hove mach coomen. Waerop vraechde, of hij, deurwaerder, 't selfde syde uyt last van den Raet, waerop antwoorde: neen, en is binnen gegaen 't selfde aen den Raet te seggen. Waerop gedelibereert hebbende, hebben den deurwaerder (gelast) te seggen aen hem, Schout, binnen te gaen, doch sonder deegen. Den deegen afgelyt hebbende en binnen gestaen sijnde, sijn hem diverse pointen uyt de geschreeven brieven voorgehouden, die bequaemelijck heeft verantwoort. Den Raet had afgevordert alle de stucken tegen Sijms, waerop had gesyt, dat die door de Oost-Indische Compaigni waeren gedruckt [1]) en daer bequaemelijck te becomen sijn, alsoo de sijne noch niet in ordre waeren. Waerop sijnde gevallen eenige discourse, soo van den gevangen Sijms als anders, is gedimiteert. Vandaer is gegaen bij den Raetpensionares, daer wel dry euren heeft gediscoureert wegens de gevangenisse en het apprehendeeren van Sijms, sustineerende (nl. de Witt) in substantie de incompetentie, doch dat evenwel moet gestraft werden; (verder zei de Schout) dat hij, Hasselaer, den Raetpensionares van alles omstandelijck had openinge gegeeven, sijnde (deze) seer attentif om alles naerstelijck te hooren.

Den 20sten [2]) ditto sijn Schepenen versocht ten dry euren booven te coomen, ende is, nae deliberatie, versocht de presidenten en Boreel met den advocaet Bisschop, Ypelaer en La Mine over te leggen, of op de geëxploiteerde mandementen van den Hove, op 't versouck van de magistraet van Hoorn ende van Sijms, soude gerescribeert werden, of wat soude oordeelen daer best in gedaen te werden.

Den 22sten September 1671, sijnde op een publicatie, sijn eenige discourse gevallen met den president van Burgemeesteren, Tulp, wegens den gevangen Burgemeester Sijms, en syde den Schout, dat veel discoursen in Den Haech omgingen, te meer, (om) dat Burgemeesteren haer met die saecke niet wilde moeyen, waeruyt ge-

1) Tiele No. 5786.
2) In het HS. is niet duidelijk te zien, of er 20 of 21 staat.

presumeert werd met Schepenen in tweespalt te weesen. Doch Tulp syde, dat veel Schepen was geweest en oock de andere Burgemeesteren; dat altijt hadden gesien, soo het Hof eenige onwettelijcke provisie verleende, dat Schepenen daerteegen deeden wat haer oordeelde dienstich te weesen, geevende te kennen met die saecke niet te bemoeyen.

Op aenhouden van den Schout is goetgevonden, de afweesende Heeren Schepenen te beschrijven tegen Saterdach, sijnde den 26sten deser, om rijpelijck de saecke te examineeren.

Den 26sten September sijn Schepenen smorgens ten acht euren vergaedert (Bronckhorst nae Gelderlant sijnde en Munter op sijn hoffsteede en Roch sieck sijnde, sijnde absent gebleeven), doch alsoo 's lants verpachtinge was, is de besoigne uytgestelt tot nae de middach ten half dry euren, als wanneer den Schout heeft gerapporteert ofte aen Schepenen bekent gemaeckt, dat eenige tijt geleeden den Schout van Hoorn eenige discourse met hem hadde gehadt ende gesyt: „Sijms is Out-Burgemeester en heel bemaecht; ick sie geen kans om hem te recht te stellen; ick mach wel lijden en sach het gaeren, dat geapprendeert wierde; doet ghij dat," en diergelijcke woorden in substantie. Dat hij, Hasselaer, meede door eenige in deese stadt en die in de Oost-Indische Compagnie sijn, als bij aenraedinge aengemoedicht is tot de apprehentie; dat niet heeft connen sien, dat soodanige diverije ongestraft soude werden gelaeten, ende daerom de apprehentie heeft gedaen ende aenstonts of daechs daernae tot examinatie getreeden, met kennisse van Schepenen, die daertoe twee (afvaardigden), als haer weeck sijnde het buytewerck waer te neemen; dat de apprehentie heeft gedaen sonder decreet van den rechter ofte Burgemeesteren, (daar) oordeelt hij, Hasselaer, toe geauthoriseert te sijn, ende alle andere apprehentie te moogen doen, volgens het 50ste artyckel van de ordonnantie-edict van den jaere 1570 [1]), ende soo den fiscael van 't lant de verjaerde

1) In de ordonnantie op de crimineele justitie van 5 Juli 1570 (Gr. Placc. Boeck II col. 1007 sqq.) leest men in art. L: „Verbieden wij

delicten niet en souckt te straffen, dat dan alle Schouten en Ballieuwen daertoe sijn gerechticht. Doch alsoo Schepenen hebben gestaen over de examen, soo can niet anders verstaen werden, of Schepenen verstaen de apprehentie wettich te weesen [1]).

Voorders syde hij, Schout, aen Schepenen, dat gedurende alle deese dingen niet stil had gestaen, maer in Den Haech geschreeven aen den Out-Burgemeester van Beuningen, die in eenige discourse met den president van 't Hof was geweest, welcke syde, dat den Schout wel had gedaen de apprehentie te doen, doch geen reede te connen met fondement sien, dat alhier hoorde terecht gestelt te werden, ende dat het een merckelijcke clynachtinge was gedaen aen 't Hof door Schepenen, van niet te rescribeeren op de appostillen en mandementen, aen Schepenen geëxploiteert. Welcke brief geleesen sijnde, heeft den Schout Schepenen voorgeleesen eenige brieven van den advocaet der Oost-Indische Compagnie, van Dam, geschreeven uyt Den Haech, behelsende in substantie, dat met den Heer Rynst, wegens saecken der voorsyde Compagnie, was geweest bij den Raetpensionares en onder andere saecken was gesproocken wegens de gevanckenisse van Sijms, en dat (de raadpensionaris) had geoordeelt de apprehentie ongefondeert te weesen; dat het een deur was geopent te prejudiciabel en voornaemenlijck van deese stadt, daer veel cooplieden woonen ende veel magistraeten

---

daeromme generalijcken allen Officiers tot apprehensie van eenige persoonen te procederen, noch deselve dagen om in persoone te compareren, tenzij in ghevalle van een van de drie stucken ende feyten, hiernae volgende, te weten: dat hij op 't feyt bevonden is, oft dat de jugen oft rechters ghedecreteert hebben provisie van prinse de corps, oft sijnen persoon te compareren" enz., „ten sij nochtans in seeckere speciale saecken, ghelijckerwijs als deselve vagabonden ende landtloopers waren, daer merckelijck peryckel soude wesen van den vlucht, ende daer 't feyt te seer grieflijck ende afgrijsselijck soude wesen, ende dat de saecke bij den Officier wel klaerlijcken bevonden ware, in welcken gevalle sal onse Officier binnen vier en twintich uyren nae de apprehensie den rechters daervan adverteren" enz.

1) Ik laat hier een stuk weg, waarin Hasselaer een résumé geeft van reeds bekende zaken.

sijn, die tot allen tijden sich soo niet connen gedraegen, of daer valt somtijts wat te seggen; dat alle Schouten en Ballieuwen, onder het dexsel van dien, ymant soude connen affronteeren en ruineeren, ende dat soowel in Hollant als d' andre provintiën; dat altijt is gevochten en noch gevochten werd om de vrijhyt, en dat, soo doende, de vrijhyt welhaest wech soude sijn; dat yder moet te recht staen in sijn stadt ofte daer het crime is gedaen; dat questie, vallende tusschen de steede wegens de jurisdictie, volgens de instructie van 't Hof moet staen ter judicature van 't Hof, ende die questie in de Staeten van Hollant niet can gebracht werden, als sijnde bij derselver ordre gedefereert aen het Hof, ende dat de Staeten de decreeten met de machtige hant moeten doen effect sorteeren. Ende had van Dam gevraecht of daer wetten of resolutie van waeren, van dat die diefte of myneedichyt pleech(t) niet als in sijn stadt of plaets, daer het fyt bedreeven was, moste te recht gestelt werden. Waerop den Raetpensionares had geantwoort, dat de reeden 't selfde leert en geen exempelen ter contrary sijn.

Welcke brieven geleesen ende eenige discourse tusschen Schepenen sijnde gevallen, is verstaen, dat de presidenten sullen versoucken aen de president van Burgemeesteren, dat geliefde morgen, sijnde Sondach, met Burgemeesteren booven te coomen ende met Schepenen te comen in conferentie wegens de saecke van Sijms, en te judiceeren hoeveel de jurisdictie van dien van importantie is, ende best soude sijn gesamentlijck de saecke soo te dirigeeren, dat stadts jurisdictie mach blijven ongekrengt.

Naeder discoureerende syde den Schout, dat hem met goede solicitatiën ende van de vrinden van Sijms besoliciteert wort, om de saecke composibel te verklaeren; doch dat daer niet in doen can, ende de saecke daer niet toe gedisponeert is.

Vorder deede Sijms door den Offecier aen Schepenen versoucken, dat sijn [1]) ofte eenige sijner vrinden mochte bij hem coomen; 't welck in omvraege sijnde gebracht, heeft den president Backer, Boreel en Roeters verstaen van

1) Hier is een woord weggevallen, misschien „neef", blijkens p. 298, waar gewag wordt gemaakt van het bezoek van Sijms' neef.

neen, en Schaep en Bontemantel, alsoo het geen halssaecken sijn ende de examinatie en bekentenisse meest gedaen, (verstonden) in 't versouck geen swarichyt te maecken; en syde Bontemantel, (dat hij) geen swarichyt soude maecken, al wilde hij, gevangen, advocaten laeten bij hem coomen, alsoo een gevangen behoorde toegelaeten te werden te moogen raetpleegen tot sijn defentie [1]).

Den 29[sten] [2]) September 1671 is den Schout, Willem Backer, Bontemantel, Boreel en Hendrick Roeters geweest bij Burgemeesteren, die ten dien eynde door de president van Schepenen waeren versocht booven te coomen, ende hebben Burgemeesteren voorgehouden de saeck van den gevangen Sijms ende de exploiten der mandementen, daerop gevolcht, met versouck, dat haere E. geliefde de saecke neffens haer, als sijnde questie van jurisdictie, te voegen. Waerop Burgemeesteren hebben versocht de pampieren en documenten, om, die geëxamineert hebbende, naerder daerop te delibereeren.

En den president van Burgemeesteren 't selfde gesyt hebbende, heeft Burgemeester Graef verhaelt de onwettelijchyt der gevanckenisse, als sijnde gedaen teegen alle de wetten en usantiën, als hebbende den Schout noch (aan) Burgemeesteren, nochte (aan) de Schepenen eenige communicatie gedaen, veel min, volgens de placcaten,

---

1) In margine leest men hierbij: „leest Grotius Apologie, Cap. 16". Bedoeld wordt de volgende plaats (p. 154 van den tweeden druk, van 1622): „Alle criminalisten seggen, dat men na de examinatie den gevangen moet stellen in ruyme plaetse om met sijn advocaten en procureurs te moghen spreken ende sijne defensiën in te stellen. In ons lant yemant acht ofte negen maenden te houden buyten acces soo van raden als van huysvrou, kinderen ende vrunden is onghehoort, buyten de tijden van het gouvernement van den hertogh van Alba."

2) Ik vermoed, dat er 27 September moet staan. Immers, op Zaterdag 26 September besloten Schepenen (zie hiervóór, p. 295) tegen Zondag 27 September een conferentie met Burgemeesteren te verzoeken, en wat hier boven, onder den datum 29 September, volgt, is het verslag van dat onderhoud. Bovendien zou Bontemantel (hierna, p. 299) den datum 29 September niet weder aan 't hoofd van de daar volgende mededeeling hebben geschreven, als het daar verhaalde op denzelfden dag als het voorgaande was gebeurd.

art. 50 [1]), ende de instructie van 't Hof, eerst ende alvooren permissie daertoe versocht; (verder zei de Graef) dat, bij discours, alle de leeden van de vergaederinge van Hollant niet gesticht sijn in sulcke apprehentie (gevende te kennen de Schouten al te veel authorityt haer coomen aen te maetigen); dat, aengesien de politie, het een deur is geopent tot groot naedeel van deese stadt en haere ingeseetenen; dat alreede eenige Schouten of Ballieuwen gereet staen om, eenige ingesetenen meede aldaer connende becomen, in gevanckenisse sullen stellen, daertoe haer documenten van beschuldiginge al gereet hebben, over cooplieden, die, niettegenstaende ordre van haer meesters hebben de coopmanschappen aen te geeven, die hebben gesloocken en daerover sijn geconfisqueert, ende evenwel de convoyen aen haer meesters in reeckeninge sijn gebracht ende diergelijcke; dat de magistraeten altijt in onseeckerhyt sullen sijn, of de Schouten sullen den een of den andere onder pretexten connen apprehendeeren; dat de ingeseetenen van deese stadt de meeste sijn en door het gansche lant moeten rysen; dat hij, Graef, van den beginnen af 't selfde al aen den Schout heeft gesyt; ende vraechde specialijck aen Schepenen, of die kennisse voor de apprehentie is gedaen. Waerop den president antwoorde van neen. En syde (de Graef) vorders, dat Burgemeesteren seer geneegen sijn en schuldich sijn Schepenen in de jurisdictie te secondeeren, ende daerom de stucken en documenten sullen met advocaten en den pensionares communiceeren, maer dat sulcke proceduren van apprehentie tot noch toe niet connen approbeeren, alsoo den gevangen Sijms was ontbooden door de Oost-Indische Compagnie, om eenige saecken, raeckende de beschuldiginge, af te vraegen (en) onderrichtinge te versoucken; dat hij niet was fugitief noch vagebondeerende, roover, lantlooper noch infaem en was [2]).

---

1) Van het placcaat van 5 Juli 1570? (hiervóór, p. 293, noot 1.) Maar in dat artikel wordt den Schout niet gelast „alvooren permissie" te vragen.

2) Vgl. hiervóór, p. 293, noot 1.

[Den Schout, willende sijn saecke verantwoorden, wierde gesteurt, als willende Burgemeesteren niet in disput coomen.] En dat men wilde seggen, dat Schepenen de apprehentie hadden geapprobeert, alsoo over de examen hadden gestaen, geen fondement en geeft, want de Schout hebbende ymant gevangen, Schepenen niet connen difficulteeren over de examen te staen [1].

Schepenen en den Schout alsoo uyt Burgemeesterscamer geschyden sijnde, sijn gegaen in Schepenencamer, ende onder andere discourse (een consultatie geleesen sijnde, belyt door den Schout ende Schepenen, getyckent bij La Mine, Bischop ende Ypelaer, advocaten), heeft den Schout verhaelt, dat den neef van den gevangen, meede genaemt Sijms, bij den gevangen in hem, Schouts, presentie ende (in presentie van) den secretares Vogelaer was geweest en gesproocken van huyselijcke saecken; dat den gevangen aen sijn neef Sijms had gevraecht, waer sijn borg was. Uytgaende had hij, Schout, aen de neef Sijms gevraecht: „wat was dat te seggen van den borg? Of is 't, dat Langewaegen borg is, dat den gevangen niet gevangen soude worden? Ik weet daer af." Waerop den neef Sijms syde: „hoe weet ghij dat? Het is waerachtich waer." En doen verhaelde den Schout voort, hoe het toegegaen was, te weeten: dat Sijms, ontbooden sijnde door de Oost-Indische Compagnie om in de vergaederinge der Seventienen te comen, den raet vergaedert geweest sijnde, met sijn bestbekenden en vrinden consuleerde, of nae Amsterdam soude gaen ofte niet; waerop den neef Sijms groote swarichyt maeckte; anderen syde: „'t en heeft geen noot," en Langewaege syde: „treckt vrij heen, ick stae borg, dat ghij geen noot sult hebben".

Voors verhaelden den Schout, gelijck bij discours in Burgemeestercamer meede had voorgeslaegen, dat wel middel (wist) de saecke soo te beleggen, dat niet tot voor 't Hof maer den Hoogen Raet de saecke soude connen in handen gebracht werden, te weeten, dat door de

1) De opmerking, beginnende met „en dat men wilde seggen", zal ook wel gemaakt zijn door burgemeester de Graef. Daarom plaatste ik den vorigen zin, waardoor de Graef's rede wordt afgebroken, tusschen [ ].

vrinden van den gevangen Sijms soude versocht werden aen de Staeten van Hollant, dat, om alle questiën tussen de steede Amsterdam ende Hoorn voor te comen, dat (Sijms) mocht gestelt warden ter judicature van den Hoogen Raet, als weesende het hoochste resort; waertoe Burgemeesteren niet qualijck scheenen geneegen te weesen. Waerop Schepenen, te weeten Backer, Bontemantel, Boreel en Roeters eenige discoursen hadde.

Den Schout syde, dat daer meende over nae Den Haech aen sijn vrinden te schrijven, en vraechde, of wel mocht seggen, dat Schepenen daer meede niet vremt van schijnen te sijn; doch wierde 't selfde niet goetgevonden. Ende in 't uytgaen van de camer syde den Schout aen den president Backer: „mach ick wel de inclinatie schrijven?" die wel goede mine toonde, doch niet syde. Ende Bontemantel, daerbij comende, syde: „Heer Schout, ick mo(e)y mijn daer niet meede."

Den 29sten September hebben Schepenen, te weten: Backer, Bontemantel, Boreel, Roeters ende Munter verstaen, dat, soo den gevangen bij haere Ed. Groot Moogende mochte comen uyt te wercken, dat te recht gestelt (zoude) werden voor den Hoogen Raet, dat daer niet teegen sullen opposeeren. En syde den Schout, dat meende, sulx wel gaen sal. Oock syde hij verders, met den Raetpensionares eenige tijt geleeden van die saecke spreeckende, dat sulx een middelwech soude weesen, met dien verstande dat, soo den Hoogen Raet mocht coomen te condemneeren in eenige geltboeten, dat hij, Schout, als de eerste aenlyder van 't werck sijnde geweest, verstaen most werden sijn deel te hebben. Ende sijn Backer en Bontemantel gecommitteert Burgemeesteren haer gevoelen bekent te maecken, 't welck hebben gedaen ter presentie van Tulp, Graef en Vlooswijck, en syde Burgemeesteren, 't selfde meede wel conde aensien, ende soo dat geen succes nam, dat de pampieren en consultatie soude, als die haer ter handen soude sijn gestelt, examineeren.

Den 4den October, alsoo geen gewach uyt Den Haech quam wegens Sijms, ende den precysen dach voor 't Hof is gestelt den 5den deser, soo is den Schout nae Den Haech vertrocken om ordre op de playdoy te stellen,

ende hebben Schepenen geordonneert procuratie te senden aen den procureur Copmoy(er), om wegens Schepenen de saecke waer te neemen. Doch Roch, alsoo qualijck te pas sijnde ende oversulx (van) de rechte geschapenhyt deeser saecke geen kennisse hebbende, heeft sich beswaert gevonden de procuratie te verleenen, soodat die niet afgesonden is.

Den 5den October hebben Schepenen ontfangen een brief van den Schout Hasselaer, geschreeven uyt Den Haech, seggende, dat gisteren avont in Den Haech gecoomen sijnde, met den Raetpensionares had gesproocken, ende sijn E. noch wel gedisponeert vond tot de middelwech; doch dat (hij, de Witt) van de sijde der vrinden van Sijms geen rescriptie had becoomen, ende de saecke daertoe belyde, (dat hij) deesen morgen vroech soude spreecken met het Hof, ende de plydoy voor eenige daegen soucken op te houden, ende dat (hij) de uytval soude adviseeren. Waerop Schepenen hebben geresolveert, met het senden der procuratie te wachten tot morgen, om, het advys en uytslach verstaen hebbende, naerder te resolveeren.

Den 6den October hebben Schepenen wederom becoomen (een) brief van den Schout, seggende, dat goetgevonden had, met overlech van den advocaet Goes, van de concessie der mandementen te appelleeren, om seecker te gaen, dat door den precisen dach niet soude werden beleedicht, ende dat het concept van de saecke te brengen voor den Hoogen Raet noch niet buyten apparentie was.

Den 7den October heeft den Schout gerelateert sijn wedervaeren ende is bedanckt bij Schepenen; ende heeft den Schout Schepenen voorgeleesen een brief van den Raetpensionares, behelsende, dat met de vrinden van Sijms had gesproocken, die nae Amsterdam waeren vertrocken om met Sijms te spreecken wegens 't versouck, te doen aen de Staeten van Hollant, opdat voor den Hoogen Raet mocht te recht gestelt werden, versoeckende, dat deselfde bij Sijms mochte toegang hebben. Voors verhaelde den Schout, dat, alsoo de gedeputeerde in Den Haech difficulteerde, soo de saecke van Sijms mochte in de vergaederinge voorcomen, yts toe te staen sonder ordre van Burgemeesteren, soo had gisteren avond noch te

weegen gebracht, dat (door) Burgemeesteren alhier aen de gedeputeerde was geschreeven, (dat zij) daerin (moesten) condecendeeren, behoudens stadts gerechtichyt ende 't recht van Schepenen; doch soo Hoorn difficulteerde, dan van stadts weegen 't selfde meede te doen.

Den 10den October heeft den Schout aen Schepenen bekent gemaeckt, dat den 9den ditto door de vrinden van Sijms en uyt sijn naem ter vergaedering van haere Ed. Groot Moogende was ingelevert een request, versouckende, dat mochte te recht gestelt werden voor den Hoogen Raet, waertegen Hoorn sich opposeerde gelijck oock Amsterdam heeft gedaen, ende dat was geconcludeert, de saecke te renvoyeeren aen den Hoogen Raet, behoudende yder stadt sijn gerechtichyt, en op inschrijven binnen vier daegen [1]).

Den 12den October is Schout en Schepenen gecommuniceert door den pensionares Hop een resolutie van haer Ed. Groot Moogende [2]), genoomen op de requeste van Jacob

---

1) Nl. op inschrijven binnen vier dagen van Amsterdam en van Hoorn (zooals blijkt uit de in de volgende noot mede te deelen missive van de Witt aan burgemeesteren van de steden ter dagvaart), d. w. z. wanneer een van deze beide steden bezwaar had tegen de ter vergadering genomen conclusie, had zij vier dagen tijd om dat bezwaar „aan te teekenen" of „in te schrijven." Wanneer dit geschiedde, zou de resolutie zijn „afgeschreven" en geen effect sorteeren. Zie verder over dit „inschrijven" en „afschrijven" hierna, p. 314, noot 1.

2) Tot goed verstand van het volgende schijnt het mij wenschelijk hierbij op te merken, dat op denzelfden dag (9 October 1671), waarop het besluit in de zaak Sijms genomen was, de Staten van Holland uiteengingen. Den 10den October 1671 verzond de Witt de volgende missive aan „Borgemeesteren ende regeerders van de steden ter dachvaert", en, „met veranderinge als in margine", aan den pensionaris Hop:

„Edele Welachtbaere Heeren,

Hiernevens gaen de resolutiën van importantie, voorlede Donderdach ende gisteren, ten deele op inschrijvens ende ten deele absolutelijck genomen, daerbij ick mede gevoecht hebbe de conclusie, op de requeste van den borgemeester Sijms gevallen, omdat ick in 't doen van de extensie gewaer geworden ben, dat in 't uutten van de advisen ende in 't mondeling besluyt niet explicite uutgedruckt was de authorisatie op de bewindthebberen van de Oost-Indische Compagnie, die echter, conform de goede meyninge van de heeren van de Ridderschapp, ende, mijns oordeels, oock conform de nature van der saecke, in de extensie is gebracht. Ende dewijle de voorseyde conclusie mede ge-

ijms, om gestelt te werden ter judicature van den Hoogen Raet, welck haer Ed. Groot Moogende consenteeren, en oversulcx den Hoogen Raet lasten recht te doen, ende den fiscael de proceduren waer te neemen, ende den Schout van Amsterdam gelast den gevangen over te leeveren aen den Hogen Raet, ende de Oost-Indische Compaigni geauthoriseert een te mogen stellen om haer recht waer te neemen; alles sonder het alderminste prejuditie van de previlegie ende gerechticheeden, den burgeren vergunt, ende specialijck de stadt van Hoorn, waertoe de Burgemeesteren en Raeden resolutie sal strecken tot acte van nonprejuditie in debita forma [1]).

---

nomen is op inschrijvens van Amstelredam ende Hoorn binnen vier daegen, soo gelieven Uw. Ed. Achtb., indien deselve *a*) op de voorseyde clausule eenich bedencken mochten hebben, mij daervan tijdelijck te doen adverteeren, om de gedaene extensie, des noodt sijnde, daernaer te rechten ende van 't contenu der voorseyde clausule in de naeste vergaederinge nieuwe propositie te doen. Waermede Godt Almachtich biddende Uwer Ed. Achtb. directie ende personen meer ende meer te willen zegenen, sal ick affbreecken ende verblijven etc.

Haege, den 10den October 1671". — (Minuten de Witt, R. A. den Haag.)

De authorisatie op de Oost-Indische Compagnie, waarvan in bovenstaande missive sprake is, luidde, volgens Bontemantel's afschrift van de resolutie, zooals die oorspronkelijk was geredigeerd, aldus: „Ende word voorts de Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie mits desen geauctoriseert om, voor sooveel deselve soude vermeynen in de voorseyde sake geïnteresseert ofte geraekt te sijn, een habil en vigilant persoon te mogen dispiciëren ende qualificeren, om den gemelten Advocaet-fiscael ende Procureur-generael in desen te assisteren." (Bontemantel, Civ. en Judic. Aant. III p. 353.) In een missive aan Hop, van 12 October 1671, schrijft de Witt hierover nog 't volgende: „Ick hebbe daerenboven noch buyten de mondelinge conclusie in de extensie gevoecht de aucthorisatie op de Oost-Indische Compagnie, omdat ick oordeelde, dat sulx ter bevorderinge van vigoureuse justitie ende tot meerder genoege van Amstelredam soude strecken." (R. A. den Haag.)

1) Daar de laatste zinsnede niet zeer duidelijk is, laat ik hier volgen hoe zij door de Witt was geredigeerd: „Alles sonder het alderminste praejudicie van de privilegiën ende gerechtigheden, de borgeren ende ingesetenen van de steden ende plaetsen van Hollandt ende Westvries-

---

a) In de missive aan Hop luiden de laatste woorden: „Soo gelieve Uw Ed., indien Borgemeesteren en regeerders aldaer".

Op welcke laeste clausule Schepenen verstonde, dat niet alleen de stadt Hoorn, maar oock Amsterdam in 't parteculier moste en behoorde gestelt te werden, te meer, volgens rapport van den pensionares, de conclusie in Hollant was genoomen: daerin te doen als in de saecke van van der Laen, rentmeester van Rijnlant, is gedaen [1]), en (dat behoorde gesteld te worden) „onvermindert yders previlegie ende gerechticheeden van Amsterdam ende Hoorn", ende de woorde „om gevoechs wil"; meede laete influeeren, dat de steede Amsterdam en Hoorn warde

---

landt in 't generael, ende die van de stadt van Hoorn in 't particulier, competerende, aen dewelcke, boven de vrijwillige overgifte van diegene, die in desen eygentlijk sijn geïnteresseert, Borgemeesteren ende Vroedschappen derselver stede, ende het eygen versoeck van den suppliant, dese Haer Ed. Groot Mog. verklaringe ook nog ten overvloet sal dienen voor acte van nonpraejudicie in amplissima forma." (Bontemantel, Civ. en Judic. Aant. III p. 353.)

1) Uit Resol. Holl. 26 Januari 1668 blijkt dat Adriaan van der Laan, rentmeester van Rijnland — niet van Kennemerland, zooals Bontemantel, in den tekst hierboven, had — eerst, bij mandement crimineel, in persoon voor het Hof was gedagvaard, vervolgens voor Schepenen van Leiden en eindelijk voor het gerecht van Haarlem en daar gegrepen, wegens „malversatiën ende misusen" in zijne administratie. Hij verzocht, bij request, aan het Hof van Holland en het gerecht van Haarlem en dat van Leiden, om, „onverminderd en zonder praejuditie van hun gepretendeerde jurisdictie", te willen goedvinden dat zijne zaak voor den Hoogen Raad kwam. De genoemde rechtbanken stemden hierin toe. Op den 26sten Januari 1668 besloten de Staten van Holland, dat het, hoewel de zaak met goedvinden van allen, die eenigszins gerechtigd konden zijn tot de judicature, aan den Hoogen Raad gebracht was, toch wenschelijk scheen dat H. Ed. Gr. Mog. den Hoogen Raad gelastten de judicature op zich te nemen. Die last werd dan ook gegeven, „alles sonder eenigh het alderminste praejuditie van de privilegiën, door de voors. steden of het Hof of de gerechten van de voors. steden geallegeerd". — Over de zaak van van der Laan zie verder het (officieele) „Kort vertoogh van de redenen, die eerst den Burgemeesteren der stadt Leyden . . . . . ende daernaer den Schout derselver stadt bewogen hebben . . . . . om te procedeeren tegens den Heer Adriaen van der Laen" (bij Tiele, Meulmans, Petit en Knuttel niet genoemd), en het „Klaer Bericht van de Poincten en Articulen, daerop Adriaen van der Laen . . . . . is geëxamineert, mitsgaders van de Antwoorden . . . . . daerop gegeven enz." uitgegeven door „Burgemeesteren ende Regeerders der stad Leyden". (Tiele N⁰ 5665.)

gehoort[1]). Soodat Schout en Schepenen geraeden vonden Burgemeesteren daerover te spreecken, dewelcke van 't selfde sentiment sijn geweest ende (hebben) door den pensionares een brief doen schrijven aen den Raetpensionares de Wit, ende bekent maecken, alsoo de voorseyde resolutie is genoomen op inschrijven binnen vier daegen, dat Burgemeesteren in de voorseyde resolutie consenteeren met die veranderinge, ende anders niet. Presentibus: Tulp, Vlooswijck en Pol, Burgemeesteren, ende Schaep, Bontemantel, Boreel en Hendrick Roeters, Schepenen.

Den 13den October heeft den Schout smorgens aen Schepenen verhaelt, dat het Hof, de griven van het appèl van de concessie geleesen hebbende, den advocaet Middelgeest ende den procureur Copmoyer hadden ontbooden ende afgevraecht, wie die artyckelen der griven had gestelt ende wie daer ordre toe had gegeeven. Waerop hadden geantwoort, dat de ordre hadden van den Schout Hasselaer ende de Schepenen van Amsterdam, dewelcke door den Schout sijn vervangen. Waerop vraechde, wie de artyckelen, inhoudende . . . . [2]) had gestelt, en of dat was door speciale ordre; waerop antwoorde, deselfde gestelt te sijn uit de advysen, die den Schout haer had ter handen gestelt, ende wel voorsichtich de texten hadden in Grotius naegesien. Het Hof wilde, dat (zij) die soude royeeren, waerop antwoorde, 't selfde niet te connen

1) In de extensie van de resolutie van 9 October 1671 volgden op den inhoud van het request, waarbij Sijms verzocht, dat hij „uyt sijne detensie ontslaegen, en ten allerspoedigsten voor den geregte der stad Hoorn, zijnde sijn daegelijksche en competente regter, te regt gesteld mooge werden . . . . of dat deselve saeke terstond mooge werden gebragt aen den Hoogen Raede over Holland ende Westvriesland", deze woorden: „Waerop alvoorens gehoord zijnde de verklaeringe, bij de Heeren Gedeputeerden van Amsterdam en van Hoorn, uit den naeme en van weegen de Heeren haere respective principaelen, op het voorseyde subject gedaen" enz. Amsterdam verlangde nu dat men dit aldus zou veranderen: „op het voorseyde subject om gevoechs wille gedaen". Bovendien wenschte het „meede (te) laten influeeren, dat de steede Amsterdam en Hoorn warde gehoort", waarmede wel bedoeld zal worden dat in de resolutie moest worden vermeld dat aan Amsterdam en Hoorn de gelegenheid tot „inschrijven" was gegeven.

2) Hier zijn in het HS. eenige regels opengelaten.

doen tot naedeel van haer meesters, alsoo het sententieele pointen sijn. Het Hof, nae eenige tijt daerover gebesoigneert hebbende, ende den advocaet Middelgeest wederom binnen gestaen sijnde, alsoo den procureur Copmoyer hadden gelicentieert, hebben gelast, dat eenige die artyckelen soude hebben te royeeren. Waerop den advocaet antwoorde, 't selfde te sullen doen, mits dat in margine stelde, de royeeringe was gedaen door ordre van 't Hof; waerbij den advocaet persisteerende, hebben de griven opgeslooten ende den advocaet laeten gaen.

Nae de middach heeft den Schout aen Schepenen gecommuniceert een brief van den procureur Copmoyer, behelsende in substantie, dat het Hof de griven van appèl hadden gerevoceert, ende alsoo (hij, Copmoyer) bemerckt eenige saecken, soo was raedende, dat best soude sijn, sich van de saecke op het bequaemste af te maecken.

Den 14den October, den Schout op sijn hofsteede sijnde, heeft aen Schepenen gesonden, om te leesen, een brief van den procureur Copmoyer, in date den 13den deser, behelsende, dat ongeluckich was, voor eenige daegen alhier expres sijnde gecomen om hem, Schout, te spreecken, dat uyt de stadt was, alsoo eenige saecken had mondeling te seggen, die de pen niet can vertrouwt werden; dat, alsoo de Zeeusche Heeren over geen crimineele saecken in den Hoogen Raet en sitten van delicten, in Hollant geperpetreert, dat sullen versoucken eenige Raetsheeren uyt het Hof tot assistentie, die men meent het wygeren sullen, alsoo geoffenceert schijnen te weesen, dat sij voorbij sijn gegaan. Ende aengaende de griven, ingegeeven op het appèl der concessie, dat die belooft waeren hem wederom soude ter hant gestelt werden, alsoo een Raetsheer tot sijn speculatie die meedegenomen had.

Den pensionares Hop heeft door ordre van Burgemeesteren aen Schepenen gecommuniceert de volgende brief, door den Raetpensionares aen haer E. geschreeven, tot antwoort op de messive, date 12 deser maend October [1]).

---

1) De volgende missive van de Witt heb ik laten afdrukken naar den tekst van de minuut (R. A. den Haag), daar de copie bij Bontemantel niet zonder fouten is.

„Edele, Welachtbaere Heeren Burgemeesteren van Amstelredam,

Uyt uwer Ed. Achtbaere missive van gisteren bespeurt hebbende, dat deselve in de extensie van de resolutie, over de saecke van den Borgemeester Sijms genomen, gaerne wat veranderinge ende elucidatie souden begeren, namentlijck in den eersten, dat tusschen de woorden „verklaeringe bij de Heeren gedeputeerden van Amsterdam ende van Hoorn uyt den name ende van wegen de Heeren haere respective principaelen op 't voorseyde subject gedaen," ingevoegt soude werden de parenthese „om gevoeghs wille [1]," ende ten anderen, dat in plaetse van de woorden: „alles sonder het alderminste praejudicie van de privilegiën ende gerechtigheden, de borgeren ende ingesetenen van de steden ende plaetsen van Hollandt ende Westvrieslandt in 't generael ende die van de stadt Hoorn in 't particulier competerende [2]," gestelt mochte werden: „alles sonder het alderminste praejudicie van de privilegiën, rechten ende gerechtigheden, de voorseyde steden van Amsterdam ende Hoorn respectivelijck competerende."

Wat de eerste van de voorseyde twee remarcques belanght, dewijle ick wel wete, dat op saecken van dier-

---

1) Zie hiervóór, p. 304, noot 1.

2) Dat deze redactie eigenlijk reeds een concessie aan Amsterdam was, wordt uitdrukkelijk gezegd in de Witt's brief aan den pensionaris Hop, van 12 October 1671, waarin hij o. a. schrijft: „omdat bij 't advis van de heeren gedeputeerden van Amstelredam vermaen gedaen wierde, dat Schepenen van Amstelredam presupponeerden, dat soodaenige delinquanten" (nl. dergelijken als Sijms) „allomme, daer die gevonden wierden, vermochten geapprehendeert ende te rechte gestelt te worden, alhoewel sulx bij achtien leden al explicite verklaert is in Hollant tegen de wetten strijdich te sijn, soo hebb' ick echter in de extensie gevoecht eene reservatie ofte een o(n)vermindert voor alle de steden in 't generael, 't welck mij veeleer te veel als te weynich schijnt voor de stadt van Amstelredam, immers en heeft de mondelinge conclusie noch soo breet niet gegaen, daerinne, ten respecte van de clausule van non-praejudicie, noch de steden in 't generael noch Amstelredam in 't particulier, maer alleenlijck de stadt van Hoorn genoemt is geweest." (R. A. den Haag.)

gelijcke nature, hoe klaer deselve oock souden mogen leggen, in de politycque vergaederinge van de Heeren Staeten niet anders dan bij vrijwillige overgifte ende inschickinge, ende sulx met onderlinge gevoechsaemheydt van de leden, yets geresolveert kan werden, in voegen als oock bij de Heeren Edelen opentlijck verklaert ende bij niemandt van de leden gecontradiceert is, soo derve ick wel over mij nemen in de voorseyde gemaeckte extensie (alhoewel deselve, om de bijgevoechde aucthorisatie op de Heeren Bewindthebberen, niet alleen oock aen Borgemeesteren van Hoorn, maer aen alle de leden toegesonden is) de voorseyde parenthese „om gevoegs wille" te voegen, vertrouwende hetselve niemandt te sullen chocqueren.

Maer wat de voorseyde twede remarcque belangt, soo vinde ick mij verplicht Uw. Ed. Achtb. voor eerst oprechtelijck te verklaeren, dat in de mondelinge conclusie, soo wanneer gesproocken is geweest van de reservatie van de particuliere privilegiën, ende van de clausule van nonpraejudicie, de stadt van Hoorn alleen is genoemt geweest. Ende naedemael aen de eene zijde bij ofte van wegen de stadt van Amstelredam selfs niet geallegueert off gepretendeert is geweest, dat deselve eenich particulier privilegie off voorrecht soude hebben om de borgeren ende ingesetenen van de andere steden aldaer te mogen apprehenderen ende te recht stellen, en dat van de andere zijde de Heeren van de Ridderschap ende de steden generaelijck (die van Amstelredam haer sentiment dienaengaende noch binnen houdende [1])) albereydts gedeclareert hebben recht te sijn in Hollandt, dat geene ingesetenen

1) Volgens de Witt's brief aan Hop, van 12 October, (p. 306, noot 2) hadden de heeren van Amsterdam er melding van gemaakt, dat de schepenbank van hunne stad meende, dat misdadigers als Sijms overal, waar zij gevat konden worden, en dus casu quo te Amsterdam, te recht gesteld mochten worden. Wanneer de Witt dus nu schrijft, dat de heeren van Amsterdam „hun sentiment nog binnen hielden", blijkt daaruit ten overvloede dat de afgevaardigden van Amsterdam ter dagvaart de meening van hunne schepenbank niet als hunne eigen meening hadden uitgesproken.

van deselve provincie, niet fugitiff wesende off latiterende, noch oock in flagranti delicto geattrappeert wordende, geapprehendeert off te recht gestelt mogen werden anders dan door den Officier ende voor den rechter, beyde in haeren regarde ordinaris, daegelijx ende competent sijnde, soo gelieven Uw. Ed. Achtb. mij ten goede te duyden, dat ick, buyten de mondelinge conclusie ende tegens de gedeclareerde opinie van achthien leden, in de extensie niet en voege eene clausule, die notoirlijck ten minsten moet impliceren, dat de stadt van Amstelredam gesustineert soude hebben tot de apprehensie ende de judicature van ende over de persoon van den Borgemeester Sijms door den Officier ende voor Schepenen aldaer gerechticht te wesen, ende daeruyt schier off morgen in gelijcke gevallen, niet alleen bij de stadt van Amstelredam, maer oock bij alle de andere steden ende plaetsen, criminele jurisdictie oeffenende, (dewijle, mijns wetens, geen reden van onderscheydt geallegeert kan worden) geinfereert soude connen werden, dat haer Ed. Gr. Mog., selfs met dese conclusie, ten minsten aen de steden gelaeten souden hebben de faculteyt om te sustineren ende staende te houden tot soodaenige apprehensiën ende proceduren te wesen bevoegt, 't welck met de albereydts gedaene verklaeringe van achtien leden ende, soo ick vertrouwe, oock met de intentie van uwe Ed. Achtb., immers soo ick meyne wel te begrijpen, met het intrest van de borgeren ende ingesetenen van Amstelredam strijdich wesende, ick van uwe Ed. Achtb. equitabel oordeel ende ordinaris bescheydentheydt sal verwachten, dat deselve op de voorseyde tweede veranderinge niet langer sullen insisteren, mij volkomentlijck verseeckert houdende, dat uwe Ed. Achtb. naermaels hierover soowel haer genoegen sullen betoonen, als deselve mij, bij de voorseyde haere missive, obligeantelijck gelieven te bedancken voor het wynighe, dat ick gecontribueert hebbe om de voorseyde saecke van Sijms met gevoechlijckheydt te helpen uyt de wege leggen, dewijle het, mijns oordeels, eene klaere saecke is, dat niemandt meer dan de stadt van Amstelredam daeraen gelegen is, dat haere borgeren ende ingesetenen die veylicheydt ende gerustheydt mogen hebben, dat sij over

haere actiën, in maniere voorseyt, nergens responsabel gemaeckt worden als voor Schepenen aldaer; jae is het, mijns oordeels, niet sonder reden te beduchten, dat in tijde ende wijlen de rechters in andere provinciën, op 't fondament van soodaenighe extensie, d'ingesetenen van Hollandt wel souden derven in apprehensie nemen. De saecke van den Renthemeester van der Laen hadde, onder verbeteringe, een ander fondament, aengesien hij tot Haerlem, alwaer hij in verseeckeringe gestelt was, notoirlijck het geheele jaer door wonende ende, soo ick vertrouwe, oock borger was, ende dat mitsdien daerop sonder eenich swaer gevolg de reservatie van haere particuliere privilegiën wel paste; ende indien het maer in facto geposeert was geweest, dat de persoon van Sijms woonachtich was tot Amstelredam, ick en soude hier mede in die reservatie geen swaerigheydt sien. De stadt van Leyde daerentegen, die in dit cas gecompareert moet werden tegen de stadt van Hoorn, allegeerde niet alleenlijck dat van der Laen was borger ende inwoonder van Leyde, dat hij daer sijn comptoir hieldt ende alle de ingesetenen van Rhijnlandt aldaer te woordt stonde en haer geldt ontfinge, oock haer wederom aldaer van tijdt tot tijdt betaelde, maer dat zij oock daerenboven privilegie hadden, in duydelijcke termen dicterende, dat den Renthemeester van Rhijnlandt binnen Leyde woonen moste, ende dat zij daerop fonderende waeren de proceduren, bij den Officier ende voor Schepenen aldaer tegens den persoon van van der Laen ondernomen. Ick sal dan, met permissie van Uwe Ed. Achtb., hierop ten spoedichsten te gemoedt sien derselver naerder verklaeringe ende rescriptie, opdat ick den Advocaet Laurentius, die mij al huyden van wegen den Borgemeester Sijms om de resolutie heeft wesen aenspreecken, en die ick noch met reden gedilayeert hebbe, sijn bescheydt moge geven tot desselfs naerichtinge; biddende ondertusschen, dat uwe Ed. Achtb. gelieven gepersuadeert te sijn, dat het, om redenen voorseyt, ende speciaelijck mede omdat de resolutie aen alle de leden toegesonden is om haer op de clausule van aucthorisatie op Bewinthebberen van de Oost-Indische Compaignie te willen verklaeren, welcke

clausule, alsoo in de advisen ende in het mondeling besluyt niet geweest is, bij soo verre yemandt van deselve leden eenige remarcque daerjegens inschrijft, weder uytgelicht sal moeten werden, het mij onmogelijck is deselve in desen te connen believen, die andersins van herten ben ende altijdts sal blijven,

Edele Welachtbaere Heeren,

Uwer Ed. Achtb. ootmoedigen dienaer

Johan de Witt."

Hage, den 13den October 1671.

Den 16den October 1671, gedelibereert sijnde wegens de saecke van Sijms, hebben Schepenen verstaen, alsoo alle de leeden in Hollant, uytgenoomen deese stadts gedeputeerde, oordeelen, dat geen Schout of Ballieuw een poorter mach vangen en te rechte stellen over delicten, in sijn stadt, daer (hij) poorter is, begaen, ende de saecke te beplyten voor 't Hof teegen de stadt Hoorn, en bij appèl en revisie te vervolgen, groote costen en geen succes soude hebben, best te weesen de saecke daer te laeten, ende de resolutie van Hollant, van aen den Hoogen Raet te senden, sijn effect sorteeren. Presentibus: den Schout, alle de Schepenen en pensionares. Ende (is besloten) 't selfde met Burgemeesteren te communiceeren.

Den naermiddach heeft den Schout verhaelt aen Schepenen, dat naerder deliberatie had gehadt over de saecke van Sijms met den pensionares Hop en Lourentius, advocaet van Sijms, ende dat Hoorn geen genoegen was neemende in de clausule der resolutie, bij den Raetpensionares gestelt en de leeden toegesonden, van dat de Oost-Indische Compaigni een soude authoriseeren neffens den fiscael, alsoo sulx in de omvraege niet van was gesproocken, en oversulx de resolutie had afgeschreeven [1]).

---

1) In margine: „Nota. Dit was gedaen, omdat den Schout (van Amsterdam) van de Oost-Indische Compaigni soude geauthoriseert sijn geworden, om (hem) soo een voordeel in de condemnatie toe te voegen,

En alsoo door het afschrijven van Amsterdam en Hoorn de resolutie van Hollant geen effect sorteert en oversulx Amsterdam ende Hoorn in haer geheel staen, of het geviel dat Hoorn wederom een besendinge deede aen Schepenen, om den gevangen onder acte van nonprejuditie te moogen nae Hoorn voeren, om aldaer te recht te stellen, of Schepenen souden difficulteeren.

Waerop omvraege sijnde gedaen, en het advys van den pensionares gehoort sijnde, die van advys was, beeter aen Hoorn over te leeveren, onder acte van nonprejuditie, als aen den Hoogen Raet, op de resolutie van Hollant, soo heeft Backer, Schaep, Hinloopen, Boreel, Roeters, Roch en Munter 't advys van den pensionares gevolcht. Bontemantel adviseerde pro noch contre, sach het liever aen den Hoogen Raet, doch sich niet soude opposeeren. Bronckhorst (adviseerde de zaak te brengen) aen den Hoogen Raet. Soodat wierde geconcludeert, soo Hoorn versouckt, dat sullen trachten een middel met haer te beraemen, dat byde de steede Schepenen en Schouten soude over de vonnisse staen, en soo dat niet soude willen vallen, onder acte van nonprejuditie te laeten volgen, wordende voortgebracht, tot sustenue van het eerste, dat in voortijde, in den jaere . . . . . . , sulx was gepractiseert, dat . . . . , een a twee moorden hebbende gedaen alhier ter steede, en daerop een cas opgebroocken in de brouwerij van het Jeruselems-cruys, ende sijnde tot Muyden, alwaer burger was, gevangen, is te recht gestelt alhier en aengeklaecht door den Ballieuw van Goylant en (door den) Schout alhier, en bij Schepenen van de byde steede alhier gerecht, gelijck te leesen in de crimineele registers [1]).

Den 18den October 1671, sijnde Sondach, heeft den Schout laeten aen Schepenen weeten, dat geliefde ten elf euren boven te coomen, wegens een brief van Hoorn op

---

soo ick meen, 't welck uyt eenige discourse af te meeten was." — Dat ook Hoorn de *resolutie* had „afgeschreven", is eigenlijk onjuist: zie hierna, p. 314, noot 1.

1) Over dit merkwaardige geval vgl. men Domselaer, Amsterdam, Boek VI p. 291—294, en verder mijne Inleiding.

te delibereeren. En heeft verhaelt geen brief ontfangen te hebben, en oversulx den diener, voor sooveel, sijn bootschap (verkeerd) had gedaen, maer dat den advocaet van Sijms, genaemt Laurentius, op de discourse van den pensionares Hop, volgens de discourse van Schout en Schepenen, date 16 deser nae de middach, geweest was te Hoorn ende aldaer de regeeringe soo gedesponeert gevonden, dat, soo verseeckert mochten weesen, niet gerefuseert te werden, noch een besendinge soude doen aen Schepenen en versoucken, onder acte van nonprejuditie, den gevangen Sijms nae haer stadt te moogen brengen.

Waerop gediscoureert sijnde, scheenen de humeuren soodanich verandert ende groote swarichyt maeckte het versouck te connen toestaen. Ende alsoo Bontemantel, Roeters, Bronckhorst, Roch en Munter boven waeren, ende de twee presidenten absent ende Hinloopen en Boreel (insgelijks absent), soo conde daer geen resolutie op genoomen werden. Soodat den Schout wat verleegen scheen te weesen, alsoo den advocaet Lourentius op de sael was wachtende nae den uytslach. Doch alsoo (Laurentius) beneen bij Sijms was gegaen, en den Schout en Schepenen afgaende ende dat hoorende, heeft (Laurentius) den Schout gevolcht in de Kalverstraet, ende eenich discours gemaeckt hebbende, heeft den Schout gesyt, dat Schepenen onstarck [1]) waeren boven geweest.

Bontemantel en Munter, nae huys gaende en comende bij de deur van den pensionares Hop, sijn te raeden geworden den pensionares in substantie en in generale termes bekent te maecken de verandering der humeuren, opdat sich niet verder soude hebben in te laeten, soo (hij) den advocaat Lourentius mocht comen te spreecken.

Den pensionares van Hoorn, de Groot, was meede in dese stadt, soo ik meen *al met de acte van nonprejuditie bij hem* [2]), om, soo verwacht had, met de conclusie nae Hoorn aenstonts te gaen.

Den pensionares Hop stont seer verset ende syde, dat die van Hoorn, op 't appèl der concessie aen den Hoogen

---

1) Het HS. heeft bij vergissing „niet onstarck."

2) De gecursiveerde woorden zijn in het HS. doorgeslagen.

Raet, hadde gelicht een mandement-antisipatie, ende dat stont te exploiteeren, doch dat den advocaat 't selfde, hoewel teegen ordre, ophielt, niet twijffelende aen de goede voortganck. Dat, alsoo de resolutie afgeschreeven was, alle de proceduren stonde voort te gaan, ende niet als een naedeelige uytslach tegemoet conde gesien werden etc.

Den 19den October 1671, de eygenpant gedaen sijnde, hebben Schout en Schepenen geresolveert naer de middach boven te comen, om ordre te stellen op het mandement van complynte wegens Haringcaspel [1]) als de saecke van Sijms. Ende, nae gediscoureert hebbende, is soo door den Schout en alle de Schepenen, dempto Boreel, met eenparige advysen verstaen en geoordeelt, ondienstich te weesen van Sijms, niettegenstaende acte van nonprejuditie, aan Schout en Schepenen van Hoorn te laeten volgen, ende 't selfde door den pensionares Hop aan den advocaet Lourentius bekent te maecken, sullende afwachten wat daerop van exploiten van mandament volgen sullen, waarop dan verder resolutie te nemen.

Waerop den pensionares in Schepenencamer comende, is dat door den president bekent gemaeckt, waerop eenige discoursen sijn gevolcht. Den pensionaris Hop verstont, dat de resolutie van Hollant geen resolutie meer en was, alsoo die afgeschreven was. Eenige Schepenen waeren van verstant, neffens den Schout, dat de afschrijvinge was op conditie, tensij dat (Amsterdam) neffens Hoorn gelijck gestelt wierde in de behoudenis der previlegie en rechten etc, terwijl de resolutie ter vergaederinge soo was geconcludeert, waeruyt volcht dat, de conclusie niet sijnde gestelt als die genomen is, de extentie alleen de questie is, 't welck ter aenstaende vergaederinge op de resumptie nedergelyt moet werden. Waeruyt volcht dat met de procedueren, terwijl de souveryn delibereert, niet sal voortgevaeren werden, ende soo de partije voortvaeren, soo is de antisipatie noch veertien daegen

1) Over de zaak van kapitein Dirk van Haringcarspel — een andere cause célèbre uit het jaar 1671 — vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 621—624, en mijne Inleiding.

loopende, onderwijle dan naerder op alles gespeculeert can werden [1]).

---

1) De beteekenis van de regels, beginnende met „Eenige Schepenen waeren van verstant", is deze: eenige Schepenen en de Schout meenden, dat door het „afschrijven" van Amsterdam (zooals zij het noemen, hoewel, van hun standpunt, „inschrijven" juister zou zijn) de resolutie van 9 October nog niet geheel van de baan was. Immers, het „afschrijven" gold niet de resolutie, zooals zij ter vergadering geconcludeerd was, maar alleen de extensie, daar, naar hunne meening, de raadpensionaris verzuimd had in de extensie de clausule op te nemen, waarbij Amsterdam zich zijne rechten voorbehield. Daarom meenden zij, dat op de aanstaande vergadering, wanneer de resolutiën van den laatsten dag van de vorige vergadering (9 October) geresumeerd zouden worden, het geschil over de juistheid van de extensie aan de orde zou komen. Zoolang dit geschil nog niet was opgelost — of, zooals zij het uitdrukken, „terwijl de souveryn delibereert" — kon de procedure over het appèl der concessie, die bij den Hoogen Raad hangende was, geen voortgang hebben. — Tegen deze redeneering valt echter dit in te brengen, dat haar punt van uitgang onjuist is. In zijne missive aan burgemeesteren van Amsterdam (hiervóór, p. 307) verklaart de Witt uitdrukkelijk, dat „in de mondelinge conclusie, soo wanneer gesproocken is geweest van de reservatie van de particuliere privilegiën, ende van de clausule van nonpraejudicie, de stadt van Hoorn alleen is genoemt geweest", zoodat hij terecht in de extensie alleen van de reservatie van de privilegiën van Hoorn, en niet daarenboven van die van Amsterdam heeft gesproken. Het bezwaar van de heeren van Amsterdam was dus, naar zijne opvatting, niet tegen de extensie van de resolutie gericht, maar tegen de conclusie zelve, die ter vergadering was genomen.

Anders is het met het bezwaar van Hoorn. Dit gold juist de extensie van de resolutie, nl. de inlassching omtrent de Oost-Indische Compagnie, „welcke clausule", zooals de Witt op 13 October aan burgemeesteren van Amsterdam schrijft (hiervóór, p. 310), „alsoo in de advisen ende in het mondeling besluyt niet geweest is, bij soo verre yemandt van deselve leden eenige remarcque daerjegens inschrijft, weder uytgelicht sal moeten werden", om vervolgens „van 't contenu der voors. clausule in de naeste vergaederinge nieuwe propositie te doen". (hiervóór, p. 301, noot 2, aan 't slot van de Witt's brief aan de steden ter dagvaart, van 10 October.) Toen Hoorn nu zijn bezwaar hiertegen inschreef, deed het dit niet krachtens het recht, dat alleen aan Amsterdam en Hoorn was toegestaan, van binnen vier dagen te mogen inschrijven tegen de ter vergadering genomen conclusie, maar krachtens het recht, dat alle leden van de vergadering hadden, van te mogen inschrijven tegen een clausule, die er eerst bij de extensie was ingekomen. Het inschrijven van Hoorn maakte dus de ter vergadering genomen conclusie niet

De presidenten, bij Burgemeesteren gegaen sijnde ende verder van de saecke van Sijms spreeckende, sijn eenparich van advys geworden, om eens van de saecke af te sijn, ende alsoo Burgemeesteren haer noyt met deese saecke hebben gelieven te moeyen en van verstant sijn, dat qualijck is gevangen, de bewuste resolutie te amplecteeren, soo die lyt.

De presidenten en Schout, wederom gecomen sijnde, sijn van hetselfde sentiment geworden neffens den Schout.

Waerop hebben de presidenten aen Burgemeesteren bekent gemaeckt, dat, voor sooveel Schepenenbanck aengaet, tegen de resolutie van de Staeten niet te hebben en wel moogen lijden, dat Sijms, uyt cracht van deselve, voor den Hoogen Raet, als gedelegeerde rechters, te recht gestelt werd. Waerop Burgemeesteren, te weeten Tulp en........., hebben gesyt, dat den raet overmorgen sullen doen vergaederen ende 't selfde aldaer sullen brengen, tot dien eynde hebbende gelast, dat de pensionares 't gepasseerde sal opstellen.

Den 21sten October den raet vergaedert sijnde, waerop de saecke van den captain Harichcaspel, wegens sijn purge en het mandement van complaynte, geoptineert bij het Hof van Hollant door den procureur-generael, (ter sprake kwam), ende niet gesproocken sijnde van Sijms, hebben Schout en Schepenen geresolveert de presidenten en Schout aen Burgemeesteren bekent te (doen) maecken 't geen den 19den deser is geresolveert, en de exploiten der mandamenten. Waerop hebben tot antwoort becoomen........ [1]).

---

krachteloos; alleen de clausule omtrent de Oost-Indische Compagnie werd er door „afgeschreven", niet de resolutie zelve. Daarentegen was door het inschrijven van Amsterdam de resolutie eigenlijk afgeschreven, omdat het bezwaar van deze stad in werkelijkheid tegen de conclusie zelve gericht was. Daar echter Amsterdam zelf het liet voorkomen, alsof zijn bezwaar tegen de extensie gericht was, kon de zaak sleepende worden gehouden, wat te gemakkelijker viel, omdat de Staten van Holland in deze weken niet vergaderden en eerst den 18den November weder bijeenkwamen. Zooals beneden zal blijken, vond de Witt er in den tusschentijd iets op om de conclusie zoo te extendeeren, dat ook Amsterdam er genoegen mee nam.

1) Nu volgen in het HS. eenige regels blanco.

Ende sijnde bij Schout en Schepenen geleesen de copye der mandementen van antisipatie, soo van de stadt Hoorn als van Sijms, is geresolveert de deurwaerders tot antwoort te geeven . . . . [1]).

Den 22sten October sijn de president Backer en Bontemantel bij Burgemeesteren geweest wegens Schruph (?), wegens eenige saecken der brandewijnen, ende sijn vorders in discours gevallen van de saecke van Sijms, ende hebben nochmael aen Burgemeesteren gesyt, dat Schepenen met eenparich advys geresolveert sijn in de resolutie van haere Ed. Groot Moogende, van deselfde te recht te senden aen den Hoogen Raet, (te berusten) en soo Burgemeesteren meede de voorseyde resolutie aquiesceerde, dat 't selfde aen den Raetpensionares soude connen schrijven, opdat een eynde van die saecke mochte hebben.

Waerop Burgemeesteren syde (sijnde Tulp, Graef en van de Pol present), dat, soo Schepenen de saecke langer niet geliefde aen te trecken ende de procedueren laeten vaeren, dat 't selfde geliefde den Schout bekent te maecken, als wanneer dan van stadts weegen sullen oordeelen, wat bij haer van stadts weegen sal dienen gedaen. 't Welck Schepenen gerapporteert sijnde is, alsoo Schaep ende Roeters niet boven waeren, geresolveert, morgen ten acht euren gesaementlijck booven te coomen, om daer naerder op te resolveeren. En syde Burgemeester Graef, dat rontuyt van oppini is, dat Sijms onwettelijck is gevangen, ende (dat het) een groote prejuditie voor deese stadt (is) ten opsicht van onse ingeseetenen, die yder Schout en Ballieuw yder soude connen vangen. En syde, met recommandatie van silentie, dat Hasselaer (de Schout) sich wel sal hebben te wachten tot Hoorn te comen, want het gesien is, dat hem aldaer sullen vasthouden ende beschuldigen van crimen laesae majestatis, alsoo oorsaeck is, dat in den laesten oorlooch al de scheepen in 't Vlie sijn verbrant, door oorsaecke, dat gelast was spoedich derwaers te gaen ende ordre (te) stellen, doch

---

1) Nu volgen in het HS. eenige regels blanco.

dat op de Helder of Tessel is blijven leggen, wachtende nae sijn jacht, of om andere oorsaecke tardeerende, contrarie de spoedige geordonneerde ryse derwaers, ende soo geen ordre stellende als sijn presentie aldaer hadde connen doen, de swaere ongeluckige verbrande der scheepen op is gevolcht; doch den Schout is al gewaerschouwt en heeft daer al kennisse van. Verhalende noch eenige becommeringe in de saecke, die uyt de apprehentie staet te volgen en al voordeesen heeft verhaelt [1]).

Den 23sten October is over het gepasseerde bij Schepenen wederom overlech gehouden, Schaep absent sijnde [2]), ende, nae veel daerover gediscoureert sijnde, met eenparich advys geresolveert, dat (Schepenen aan) Burgemeesteren sullen nochmael met alle ernst versoucken neffens Schout ende Schepenen de jurisdictie der judicature, als sijnde gesamentlijck de Heeren van den gerechte, te helpen mainteneeren in de saecke van Sijms. Ende ingevallen Burgemeesteren haer daerin mochte vinden beswaert, dat de saecke daerheene geliefde te dirigeeren, dat de resolutie, bij haere Ed. Groot Moogende genomen over de saecke van Sijms, van hem te stellen ter judicature van den Hoogen Raet, om de questiën tussen dese stadt en Hoorn (uit den weg te ruimen), mochte comen effect te sorteeren, alsoo, bij onsteltenis van 't selve, de Heeren Schout en Schepenen de processen tot den uyteynde genootsaeckt (zullen zijn) te vervolgen, om haer recht ende ongetwijffelde jurisdictie te maintineeren, soolang het mogelijck is, ende afwachten wat tot in de revisie sal comen te volgen. Ende om 't selfde met ernst voor te draegen, sijn (Schepenen) collegialiter bij Burgemeesteren gegaen.

Op welck voorstel de Burgemeesteren, compleet sijnde, (Schepenen) hebben versocht in 't vertreck te gaen. Weederom binnengecomen en geseeten sijnde, heeft Tulp, president van Burgemeesteren, gesyt, dat in 't eerste point swarichyt waeren maeckende; ende aengaende het tweede,

---

1) Hiervóór, p. 297.

2) In margine: „Nota. Den Schout is versocht, staende deese deliberatie, buyten te staen, en is oock bij Burgemeesteren niet geweest".

dat de Staeten van Hollant in eenige tijt noch niet sullen vergaederen ende oversulx daer niet in sal connen gedaen werden, alsoo Hoorn de resolutie meede afgeschreeven heeft; dat gedurende de deliberatie van de saecken, die, als (de Staten) wederom sullen vergaederen, op 't tapijt sullen comen, de Hoven van justitie stilstaen met deese proceduren. Waerop Schepenen hebben versocht, dat geliefde uyt haer Ed. naem en (dien van) Schepenen te schrijven aen den Hoogen Raet, daer het appèl der concessie bij antisipatie aenstaende Vrijdach sal precis dienen, van de saecke op te houde gedurende de deliberatie van den souverayn. Waerop Burgemeesteren syde, dat met seer groote omsichtichyt haer buyten die saecke, om merckelijcke reeden, hebben gehouden, en dat nu gesamentlijck te schrijven haer E. daermeede eenichsins soude comen te engageeren; doch, om Schepenen te helpen, sooveel doenelijck is, daer altijt toe geneegen sijn, sooveel sullen doen en schrijven met de postwaegen aen den pensionares Hop, dat (Burgemeesteren) Schepenen' voorstel niet qualijck oordeelen te weesen, van den Hoogen Raet op die gronden te versoucken met de proceduren, gedurende de deliberatie van den souverayn, te supercedeeren, ende daerom op het versouck van Schepenen de Raetsheeren daertoe te induceeren; en Schepenen soude connen t' avont met de ordenares post aen den pensionares daerover schrijven. — Ende sijn voort eenige discourse gevallen, en waeren (Burgemeesteren) persisteerende bij de poletique consideratie, dat (Sijms) qualijck is geapprehendeert, ende sulcke maniere deese stadt meest soude gelden, en verhaelde Graef nu opentlijck, dat laest had gerecommandeert stil te houden, (nl.) de beschuldiging, dat, soo Hasselaer te Hoorn kreegen, hem soude meede beschuldigen, als oorsaeck sijnde van het verbranden der scheepen in 't Vlie.

Schepenen, hebbende Burgemeesteren bedanckt voor haer goede inclinatie, sijn vertrocken uyt de camer ende hebben in de banck van Schepenen versocht Bontemantel en Roch een brief te concipieeren aen den pensionares Hop, om naer de middach, met kennisse van den Schout geresumeert sijnde, te laeten afgaen.

Den 24sten October is den pensionares smorgens gecomen in Schepenenbanck, seggende, dat door Burgemeesteren had verstaen de brieven, die aen hem waeren afgesonden, ende gaeren soude den inhouden van dien naegecomen hebben, doch dat om nootsaeckelijcke saecken gisteren uyt Den Haech was vertrocken, wegens het mandement van complainte, gelicht bij den Hoogen Raet tegen het Hof, en daerover de commissarissen, tot de complainte gecommitteert, te weeten Hudde en Druyf, meedegebracht.

Den 25sten October hebben (Schepenen) nochmael gedelibereert over de saecke van Sijms ende is verstaen, aengesien den Hoogen Raet wert gemynt niet te sullen supercedeeren, ende dat Burgemeesteren te kennen geeven, dat onder acte van nonprejuditie best schijnt te weesen aen Hoorn over te leeveren, soo is met eenpariche advys verstaen Burgemeesteren aen te dienen, dat, soo de magistraet van Hoorn versouckt aen Schepenen (Sijms), onder acte van nonprejuditie, te hebben, dat Schepenen hem sullen laeten volgen. Waerop 't selfde met Burgemeesteren door Backer en Bontemantel sijnde bekent gemaeckt, die daer niet teegen en hebben, ende (aanrieden) 't selfde door den pensionares Hop onder de hant te laeten uytwercken, ende soo die van Hoorn door besendinge 't selfde aen Schepenen versoucken, dat Schepenen het versouck aen Burgemeesteren sullen communiceeren, om volgens gewoonte en met ordre daerin te gaen. Ende alsoo Vrijdach aenstaende de saecke voor den Hoogen Raet wegens het appèl der concessie sal dienen, soo is den pensionares Hop versocht, op de bequaemste wijse daerin te handelen. Presentibus alle de Schepenen, dempto Schaep. Burgemeesteren waeren compleet.

Den 27sten October heeft den pensionares Hop gecommuniceert aen Schepen Roch, die hetselfde wederom heeft gerelateert in Schepenenbank, dat (hij) bij occasie, dat de vrouw van Sijms tot sijnen huyse was geweest ende klaechde over de sleepende detentie van haer man, had gesyt, (dat) hij (Sijms) selfs daer oorsaeck van was, ten aensien het mandement van antisipatie had laeten exploiteeren, 't welck, soo (hij, Hop,) bemerckt, Schepe-

nen had doen opsetten, en gaf, buyten engagement, wel te kennen, soo het versouck wiert gedaen etc. Dat oock (hij, Hop,) passeerende voorbij de thoorn [1]), daer den oude advocaet Lourentius woont, buyten engagement 't selfde bedecktelijk te kennen (gaf), waerop hij, advocaet, naer Hoorn aen den pensionares de Groot had geschreeven.

28 October heeft den pensionares Hop 's naemiddach aen Schout en Schepenen gecommuniceert, dat (hij) den ouden advocaet Lourentius had gerencontreert, dewelcke syde, dat de huysvrouw van Sijms bij hem was geweest ende dat den pensionares de Groot, van Hoorn, stont deesen avont in de stadt te weesen om hem, Lourentius, te spreecken, ende oock den vrindt, daer hij Lourentius aen hem, de Groot, van had geschreeven, te spreecken. Waerop den pensionares verder syde, dat hetselfde aen den presideerende Burgemeester Tulp had bekent gemaeckt, die antwoorde, dat Burgemeesteren seedert de laetste comferentie met Schepenen niet (over de zaak van Sijms) hadden gesproocken, soodat noch sijn in hetselfde sentiment. Ende alsoo de begonne saeck nu staet verder afgebroocken of ten eynde gebracht, soo was hij, pensionares, versouckende, wat verder daerin te doen. Waerop gedelibereert weesende, heeft den Schout, gelijck seedert eenigen tijt heeft gesyt, sich gerefereert aen Schepenen, mits dat gelet wierde, dat van de costen blijft ontlast. Schepenen hebben den pensionares geauthoriseert, sonder prejuditie van 't respect der Schout ende Schepenen, de saecken soo te dirigeeren, dat een ende van deese saecke comt, doch best soude sijn, dat het versouck wierde gedaen oock door versouck van Schepenen ofte den gerechte van Hoorn. Ende alsoo (de heeren van Hoorn) hebben voor deesen versocht onder de acte von nonprejuditie, gebruykende 't exempel van de juffrouw, die nae Groeningen is vervoert, ende de costen daervan door Groeningen is betaelt, dat het van sijn selfs alsoo moet verstaen

---

1) De Jan-Roompoortstoren. Zie hiervóór, Eerste deel, p. 231, regel 17 en 18 v. o.

werden. Presentibus (den) Schout, Schaep, Bontemantel, Hinloopen, Boreel en Roch, Schepenen.

Donderdach den 29sten October heeft den pensionares Hop aen Schepenen gerelateert, dat den advocaet Lourentius gisteren avont was bij hem geweest ende gesyt, dat den pensionares de Groot, van Hoorn, gecomen was; ende verder discoureerende, scheen (Laurentius) verset te staen van nu te spreecken van een acte de nonprejuditie, doch dat (hij) den pensionares van Hoorn naeder (zoude) spreecken ende bij hem, Hop, senden. Waerop gewacht hebbende, nimant had vernomen.

Waerop den Schout en Schepenen hebben geresolveert van den Schout ende Roch ende Munter nae Den Haech te senden, ende ordre stellen tegen morgen om het appèl der concessie te doen waerneemen voor den Hoogen Raet, ende bij den Raetpensionares te verneemen, hoe de saecke aldaer staet, en middelen van voorslach te hooren.

Gisteren verhaelde den Schout en pensionares Hop, dat de saecke van Langewaegen en consoorte, Sonck en van Neck, te Hoorn had voor Schepenen gedient, ende (dat zij) ontslaegen waeren van de personeele comparatie en (dat hun was toegestaan) te moogen occupeeren bij procureur, waervan den Schout van Hoorn had geappelleert aen 't Hof, of ten minsten laeten aentyckenen bij provisie.

Den 31sten October 1671 hebben Schepenen ontfangen een brief uyt Den Haech, date 30 deser, geschreeven en getyckent bij den Schout Hasselaer, Roch en Munter, behelsende in substantie, dat ordre hadden gestelt met de advocaten van der Goes en Middelgeest om de playdoy voor den Hoogen Raet waer te nemen over het appèl der concessie, alwaer Middelgeest had geëxceptieert, dat niet conde gereet sijn, aengesien de stucken door het Hof waeren opgeslooten ende, niettegenstaende alle debvoiren, bij de Raetsheeren aengewent, tot noch toe niet hadden connen becoomen. Den Raet niettegenstaende had geordonneert voort te gaen. Waerop starck is geplayt ende voornaementlijck door die van Hoorn, doch den Raet heeft de saecke uytgestelt, sonder tijt te noemen. Dat nae de middach waeren in besoigne geweest met den Raetpensionares wegens de saecke van Sijms, ende had

(de Raadpensionaris) gesyt, dat de gedeputeerde van Hoorn waeren gecoomen in Den Haech, weegens het mandement-penael, ende (dat hij) met deselfde soover (had) gesproocken, dat (zij) geconcipieert hadden eenige veranderinge in de extentie der resolutie van haere Ed. Groot Mogende te maecken van 9 October 1671, te weeten, dat de clausule der Oost-Indische Compaigni daer tenemael uyt soude gelaeten warden, ende de woorden uytlaeten: „In 't generael ende die van de stadt Hoorn in 't parteculier", en noch de woorden: „Burgemeesteren ende vroetschappen derselver steede," ende deselfde als volcht (hadden geredigeerd:) „Alles sonder het alderminste prejuditie van de previlegiën ende gerechticheeden, de burgeren ende ingeseetenen van de steede ende plaetsen van Hollant en Westfrieslant competeerende, aen dewelcke, boven de vrijwillige overgifte van diegeene, die in deese eygentlijck sijn geinteresseert, ende het ygen versouck van den suppliant, dese haer Ed. Groot Mogende verklaringe oock noch ten overvloet sal dienen voor acte van nonprejuditie in amplissima forma. Ende sal de bovenstaende haer Ed. Groot Mogende resolutie oock, bij extract autentiq, den president en de raeden van den Hoogen Raet, mitsgaders Schepenen van Amsterdam, toegesonden werden om te strecken tot derselver naerichtinge." — Noch syde de brief, dat (de heeren van Amsterdam,) niettegenstaende de apparentie der voorseyde resolutie, hadden gepasseert procuratie op den procureur Copmoyer, om de saecke voor den Hoogen Raet waer te neemen wegen Schout en Schepenen, om of [1]) de resolutie geen effect quam te sorteeren.

Den brief geleesen sijnde ende de voorsyde resolutie met de veranderinge, is binnengecoomen in Schepenencamer den pensionares Hop en heeft gesyt, dat last had van Burgemeesteren om aen Schepenen te communiceeren ende haer E. advys te vraegen op een brief van den Raetpensionares, date 30 deser, geschreeven aen haer Ed., behelsende, dat (hij), tot wechneeminge der differentie in de resolutie van haere Ed. Groot Mogende (die tot noch

1) Om of = voor het geval dat.

aen een sijde had geleegen, alsoo niet conde tot excecutie gelyt werden) met communicatie der gedeputeerde der stadt Hoorn, in maniere als in de bijlaege te sien, eenige periode had uytgeschrapt ende eenige sachter in de plaets gestelt. Waerop de voorsyde gedeputeerde ofte eenige derselve nae Hoorn waeren vertrocken, om Maendach aenstaende haer advys in te brengen, daer schijnt niet aen te twijffelen is. Post schriptus stont, dat (de heeren van Hoorn) meenen Sondach aenstaende het advys sullen connen aen hem, Raetpensionares, inbrengen.

Verders gaf den pensionares Hop te kennen, dat Burgemeesteren in de extentie, soo die nu is gestelt, genoegen connen neemen.

Waerop bij Schepenen sijnde gedelibereert, hebben meede van 't selfde verstant geweest, ende versocht aen den pensionares 't selfde aen Burgemeesteren te willen communiceeren. Presentibus Willem Backer, Schaep, Bontemantel, Hinloopen, Boreel, Roeters en Bronckhorst, Schepenen. Roch en Munter, in Den Haech sijnde, hebben 't selfde in haer voorsyde brief meede goetgevonden.

Den 1sten November, sijnde Sondach, hebben den Schout en Schepenen Roch en Munter gerapporteert haer wedervaeren in Den Haech, te weeten (dat zij), Donderdach in den Haech gecomen sijnde, haer hebben gevoecht bij de advocaet Marten van der Goes ende Middelgeest [1]), ende alles, wat tot adstructie der saecken conde dienen, overwoegen; dat Vrijdachs den Schout smorgens was ontmoet Coninck . . . . en pensionares de Groot, van Hoorn, en bij discourse had gesyt, dat met twee Schepenen aldaer in Den Haech was gecomen om de saecke van het proces tegen Hoorn en Sijms met alle ijver ten uytterste uyt te voeren; dat op de playdoye voor den Hoogen Raet niet waeren geweest, maer uyt den advocaet Middelgeest verstaen, dat (de advocaten) geëxcipieert hadden, (dat zij) niet gereet waeren noch

1) In margine: „Munter syde mijn in 't parteculier, dat de advocaten soober adviseerden en syde, deese saecke te moeten bedienen en niet behoorde te bedienen". De woorden „en niet behoorde te bedienen" zijn in het HS. doorgeslagen.

oock connen weesen, aengesien alle gestelde daegen ten minsten veertien daegen sijn, en dat het verleenen van den dach is geëxploiteert acht daegen naedat die verleent was; dat oock de documenten en grieven bij het Hof waeren opgeslooten; dat evenwel de Raden, sittende ter audientie, te weeten de Bie en Fagel, verstonden, dat moeten eyschen, of dat anders gehouden sal werden of den eisch gedaen was, waerop den advocaet Middelgeest wynich syde; den advocaet Laurentius, wegens Hoorn ende Sijms, antwoorde wynich van belang, als dat de ouders en voorsaeten van Sijms lange jaeren in de magistrature waeren geweest, en dat geen bedenckelijcheyt is in de faute, daermede wert beschuldicht; dat den Hoogen Raet de voorsyde saecke had opgehouden sonder tijt te noemen. (Verder rapporteerden zij) dat (zij) gesonden hadden tot den Raetpensionares, die uyt was, maer den knecht gemoete den Raetpensionares en versocht, dat de Heeren hem geliefde te spreecken, waerop syde: „ick sal nae haer logement rijden;" alwaer, neffens den Schout en voorsyde twee Schepenen, noch sat den Heer van Beuningen, die smiddags bij haer E. ten eeten was geweest, ende heeft den Raetpensionares verhaelt het voorsyde gebesoigneerde met de Heeren van Hoorn, ende vorder discoureerende was den Raetpensionares van verstant (gelijck oock van Beuningen was geweest van advys, over tafel daervan spreeckende [1])), dat de resolutie van haere Ed. Groot Moogende, date 9 October 1671, niettegenstaende eenige differentie had in de extentie, evenwel een resolutie van aen den Hoogen Raet was en bleef een resolutie, welck different in de extentie daernae werd aen een sijde bij de vergaederinge gestelt. Ende alsoo oordeelde, dat aldaer in Den Haech geen dienst meer connende doen, sijn geresolveert wederom te comen om te rapporteeren etc.

Schepenen (compleet sijnde) hebben de Heeren voor haer genomen moite bedanckt ende gecommuniceert, dat

---

1) In margine: „Nota. Dit heeft Munter mijn in het parteculier gesyt".

Burgemeesteren de veranderde resolutie door een messive van den Raetpensionares hadden becomen ende aen Schepenen bekent gemaeckt, die op deselfde geen naerder remarque en hadde, en dat Schepenen die oock haer wel lieten gevallen. Roch maeckte Schepenen bekent, dat uyt aller naem procuratie hadden verleent op den procureur Copmoyer. Voorts heeft den Schout een brief vertoent, geschreeven bij den procureur Copmoyer, dat de commissarissen van den rol van den Hoogen Raet hem hadden laeten weeten, de saecke Woensdach aenstaende, savons ten vijf euren, soude moeten dienen.

Noch verhaelde Roch, dat (hij), nae eenige debvoiren van den voorsyden procureur Copmoyer, niet de griven, maer een copye van 't selfde, neffens de consultatie, uyt handen van de Raetsheeren van 't Hof had becomen.

Den 6den November, op de maeltijt sijnde van de Heeren Raeden ter Admiralityt, is Schout ende oock Schepenen toegesonden door Sijms twee brieven, door den secretares Herbert van Beaumont, met de resolutie van de Staeten van Hollant, date 9 October 1671 [1]), hiervooren van gemelt, en Schepenen in een separate camer gegaen sijnde, is deselfde geleesen, en geresolveert den inhoude van de resolutie nae te comen, sullende, als den Hoogen Raet ymant afsent om den gevangen te haelen, naerder het versouck gecommuniceert werden. Is oock verstaen den brief morgen aen de Burgemeesteren te communiceeren.

Den 10deu November heeft den Schout geleesen een brief van den procureur-generael Jan Ruysch, schrijvende van de purge van Haringcarspel, en stont onder den brief, dat haest meende alhier te comen om, op ordre

1) Deze resolutie werd eerst op 19 November gearresteerd (hierna, p. 326, noot 1.) Dat zij reeds in het begin van November verzonden werd aan Sijms, is echter te verklaren uit het feit, dat Amsterdam en Hoorn zich toen met de gewijzigde extensie vereenigd hadden. Resoluties, genomen op den laatsten dag van de laatste vergadering der Staten, over de extensie waarvan geen geschil te verwachten was, zullen overigens gewoonlijk wel effect gesorteerd hebben, nog voordat zij op een der eerste dagen van de volgende vergadering waren geresumeerd en gearresteerd.

van den Hoogen Raet, den aensienelijcken gevangen (nl. Sijms) af te haelen.

Den 11den November 1671 heeft den Schout aen Schepenen laeten leesen een brief, geschreeven door den procureur Copmoyer, date 10 deser uyt Den Haech, behelsende, dat den Hoogen Raet noch was delibereerende, of den gevangen soude laeten afhaelen, en of het met haer instructie was overeencomende. Doch van ter sijde wierd gesyt, dat den Hoogen Raet verstaet, dat eerst de resumptie ter vergaederinge moet gedaen sijn [1]), ende dat den Raetsheer Ryxen sustineert te naemaechschap te sijn, en over den gevangen oversulx niet can sitten.

Den 20sten November heeft den Schout Schepenen voorgeleesen een brief van den pensionares Hop, uyt Den Haech, den 18den deser geschreeven, seggende, dat den Hoogen Raet een brief had geschreeven aen haere Ed. Groot Moogende en te kennen (ge)geeven, dat den Raetsheer Ryxen difficulteert, als naemaechschap sijnde, te sitten over den gevangen Burgemeester Sijms; ende alsoo de Zeeusche Raeden over geen Hollantse crime sitten, en door de absentie van Ryxen maer ses soude starck sijn, en over delicten en crime seven heeren moeten sitten, sijn daerom versouckende, hoe daerin te gedraegen. Waerop de Staeten hadden geresolveert op de excuse van Ryxen te informeeren [2]).

---

1) Dit geschiedde op 19 November 1671, toen bij het resumeeren van de resolutiën van 9 October, „voor het scheiden van H. Ed. Gr. Mog. jongste vergaderinge genoomen, mitsgaders die van gisteren", de resolutie werd gearresteerd zooals de Witt haar, in overleg met Hoorn en Amsterdam, had geredigeerd, en zooals men haar dus in de gedrukte Resol. Holl. op 9 October 1671 vindt. Tevens werd toen, op een nieuw request van Sijms, waarbij hij verzocht dat de Hooge Raad de judicature over zijne zaak zou aanvaarden, en dat hij zou worden overgebracht naar Den Haag, besloten dit request aan den Hoogen Raad op te zenden, opdat deze daarover zou „disponeeren als deselve na exigentie van saeken bevinden sal te behooren". (Resol. Holl. 19 November 1671.)

2) Dit komt niet overeen met wat men leest in Resol. Holl. 18 November 1671. In de missive van den Hoogen Raad wordt daar ook aan

Den 24sten November syde den Schout, dat den procureur-generael Ruysch was gecoomen om Sijms af te haelen, en dat hij, Schout, swaricheyt maeckt den gevangen te laeten volgen, tensij de costen alvooren sullen sijn betaelt, ende dat den gevangen verstaet geen costen te sullen betaelen, alsoo debite is gevangen.

Den 25sten November heeft den Schout aen Schepenen gesyt, dat den procureur-generael was gecomen met ordre van den Hoogen Raet om Sijms af te haelen, waerin hij, Schout, was swaricheyt maeckende, tenwaer de costen wierde betaelt, 't welck aen Sijms had gesyt, die daerop nae Den Haech aen sijn vrinden had ymant gesonden, welcke vrinden den Raetpensionares daerop waeren weesen spreecken. Den Raetpensionares heeft daerover geschreeven aen hem, Schout, welcken brief heeft Schepenen voorgeleesen, dewelcke behelsde, dat, alsoo achtien leeden van Hollant verstaen, dat (Sijms) qualijck is gevangen, het seer ongerijmpt soude sijn, dat den gevangen de oncosten werden gevercht te betaelen, alsoo noch de questie niet afgedaen is en afgewacht moet werden, hoe den Hoogen Raet sal vonnissen; dat oock, alsoo den souverain heeft verstaen, dat (Sijms) te recht gestelt sal werden voor denselven Raet, en de resolutie meedebrengt en ordonneert den gevangen, daerom gesonden werdende, deselfde sal hebben te laeten volgen, dat soude raede, geen ophoudinge soude doen, etc.

Op alle welcke saecke den Schout versocht heeft het advys van Schepenen, hoe sich daerin sal hebben te draegen, alsoo Schepenen hebben gestaen over de examen,

---

de Staten in bedenken gegeven „of niet, om de voors. excuse van den gemelden Heer Riccen, en andere insigten meer, den gemelden Hoogen Raed, als weesende eygentlijk in saeken van soodanigen natuure een Raed van appèl, van de voors. judicatuure in de eerste instantie soude konnen werden geëxcuseert. Waerop gedelibereert enz.", hebben H. Ed. Gr. Mog. besloten om aan den Hoogen Raad de beslissing over te laten aangaande het excuus van den heer Riccen; „en wat den verderen innehoude van de voors. missive belangt, werd aen die van den Hoogen Raede mits deesen wederom gantsch ernstelijk gerecommandeert de voors. saeke ten spoedigsten bij der hand te neemen, daerinne sonder intermissie voort te vaeren en die soo haest doenlijk te termineeren".

en bijgevolch (van meeninge waren, Sijms) wèl gevangen te sijn. Waerop den Schout buyten gegaen sijnde, ende Schepenen 't selfde gelyt hebbende in deliberatie, is verstaen den Schout aen te seggen, dat in die saecke niet connen advyseeren, dan alleen (dat) best soude weesen, die saecke met der minne aen een sijde te leggen; dat wel meermaelen gebeurt, syde een heer tot advys, dat den Schout ymant apprendeert en dat Schepenen staen over de examen, waeruyt niet en volcht, dat Schepenen de apprehentie approbeeren, maer ter contrary den Schout in 't ongelijck werd gestelt en gecondemneert de oncosten te betaelen.

Den 26sten November heeft den gevangen, ten overstaen van Roeters en Munter, gepasseert een Schepenenkennisse, dat aenneemt te betaelen aen den Schout de oncosten, beloopende vierhondert en . . . . guldens, soo bij den Hoogen Raet werd gecondemneert in de costen.

Omtrent neegen euren is een waegen gecomen achter aen het stadthuys, daerop is gebracht en soo gevoert nae Den Haech."

(Over de zaak van Sijms deelt Bontemantel ten slotte nog het volgende mede:)

„Op de principaele requeste van den Heer Sijms, is bij den Hoogen Raede over Hollant en Westfrieslant geappostileert: 't Hof ontslaet den suppliant bij provisie uyt de bewaernisse ende detentie [1]) in de Castellenie, daerinne hij tegenwoordich is, mits onder hanttastinge beloovende, t' allen tijden tot vermaninge wederom te compareeren, sub poena confessi et convicti, ende mits meede bij provisie verschietende de costen, ter saecke van sijn detentie alhier gevallen. Des dat hij daerdoor niet en werd verstaen admissibel tot sijne functie als Bewinthebber van de Oost-Indische Compaigni, maer dat hij sich daervan

1) Vgl. Gebhard, Nicolaas Witsen, I p. 88 en 89, en wat over die plaats in mijne Inleiding gezegd is.

sal hebben te onthouden tot naeder ordre. Gedaen in den Hoogen Raede over Hollant en Westfrieslant, deesen 29sten Januari 1672. Ende was getyckent I. Coenen.

Condemnatie in Julij [1]) 1673. Bij den Hoogen Raet gecondemneert in thien duysent guldens en de costen, infaem, ende gereserveert de Oost Indische Compaigni haer actie [2])." (Bontemantel, Civ. en Judic. Aant. III p. 314—411, passim.)

---

1) 30 Juni, blijkens de volgende noot.

2) In de „Sententie, bij den Hoogen Rade . . . . . gewesen tot laste van Jacob Sijms, ... gepronuncieert den 30sten Junij 1673", (Tiele No 6845), leest men: (De Hooge Raad) „deporteert denselven Sijms mits desen van sijn Bewinthebbersampt, verklaert hem inhabyl om t' eenigen dagen eenige officiën te mogen bedienen, condemneert hem in een amende van thien duysent guldens, mitsgaders in de kosten ende misen van de justitie". Ook in 't Ontroerde Nederlandt II p. 515 wordt dit vonnis medegedeeld; evenmin als in het genoemde pamflet leest men daar, dat aan de Oost-Indische Compagnie haar actie werd gereserveerd, zooals Bontemantel heeft.

BIJLAGE III.

ONTVANGSTEN EN UITGAVEN VAN HET SCHOUTAMBACHT.

Bij het 10de artikel van de instructie van 1646 (Eerste deel, p. 80) werd de Schout verplicht van „sijn ontfang alsoock van alle schat- ende weetbrieven" alle zes maanden behoorlijke rekening te doen [1]) in handen van Burgemeesteren en Thesaurieren. Van deze halfjaarlijksche rekeningen heeft Bontemantel er een medegedeeld. (Eerste deel, p. 78.)

Daar ik een onderzoek wenschte in te stellen naar de voordeelen, die de Schout uit zijn ambt trok, verzocht ik inzage van de Schoutenrekeningen, die op het Amsterdamsche archief bewaard worden. De oudste daar aanwezige bleek die van 1723 te zijn; van de rekeningen

---

1) De verplichting tot deze halfjaarlijksche rekening werd op 9 October 1534 voor het eerst aan den Schout opgelegd. (Groot Memor. I fol. 307 v°.) Vóór dien tijd deed hij om de drie maanden rekening, zooals vastgesteld was in de voorwaarden, opgelegd aan de Schouten Simon Klaasz. Sillemoer Schol en Mr. Jan Hubrechtsz., resp. 5 Februari 1510 en 11 Januari 1518. (Groot Memor. I fol. 258 en 274.) In 1536 en 1542 werd aan de Schouten Mr. Cornelis Wouter Dobbensz. en Mr. Willem Dirksz. Bardes weer de verplichting tot een driemaandelijksche rekening opgelegd (Groot Memor. I fol. 309 en 316.) Aan Schout Pieter Pietersz. (Groot Memor. II fol. 146 v°.) werd op 6 Maart 1566 weer de halfjaarlijksche rekening opgelegd, en sedert bleef deze voorwaarde in de instructie staan, tot aan het einde van de Republiek. In de achttiende eeuw werd echter, zooals uit het vervolg zal blijken, om het jaar rekening gedaan.

uit den tijd van de Republiek is geen oudere meer over [1]).

Om het gemis van deze rekeningen zooveel mogelijk te vergoeden, heb ik getracht gegevens bijeen te krijgen over de ontvangsten en uitgaven van het Schoutambacht in het door Bontemantel behandelde tijdvak (1653—1672), door een onderzoek in te stellen in de stadsrekeningen, rapiamussen en overleveringen van Thes. Ordin. Uit de stadsrekeningen bleek het volgende:

De	uitgaven	van	het	Schoutambacht	in	1653	bedroegen	*f*	6368- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1654	"	"	6584- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1655	"	"	7120- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1656	"	"	11955-17-13
"	"	"	"	"	"	1657	"	"	6630- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1658	"	"	6810- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1659	"	"	6880- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1660	"	"	6880- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1661	"	"	6730- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1662	"	"	6700- 0- 0
"	"	"	"	"	"	1663	"	"	6730- 0- 0

Na 1663 worden de uitgaven van het Schoutambacht niet meer in de stadsrekeningen vermeld, waarschijnlijk ten gevolge van de nieuwe wijze van boekhouding, die toen op de thesaurie-ordinaris werd ingevoerd (Eerste deel, p. 111, noot 3.) In de laatste stadsrekening, die ik naging, nl. in die van 1672, vond ik echter weer: „Aen den Hooftofficier, Substituiten, Hooftprovoost, 's Heeren dienaers en Provoost, over 1 jaer wedde en cledingh. . . . . *f* 18932-0-0."

Voor welke uitgaven de in de stadsrekeningen genoemde sommen gebruikt werden, blijkt uit de rapiamussen, nl.

1) De rekeningen van het Amsterdamsche Schoutambacht uit den grafelijken tijd worden bewaard op het Rijksarchief te 's Gravenhage. Men vindt daar — zooals mij vanwege den Algemeenen Rijksarchivaris werd medegedeeld — de rekeningen van 1388—1393, 1426—1433, 1452—1462, 1469—1485, 1490—1509 en 1566—1569. De 6de rekening van Schout Louris Pauwelsz., loopende van Bamis 1457 — Bamis 1458, ontbreekt.

alleen voor de jaarwedden van „de dienaeren van den Schout, en de opzichters van de nieuwe keuren.” De jaarwedden van den Schout en van de Substituten worden in de rapiamussen niet onder het hoofd „Schoutambacht”, maar onder „Ordinaris-wedden” vermeld. In de stadsrekening van 1672 zijn echter de jaarwedden van Schout en Substituten onder de uitgaven van het Schoutambacht opgenomen: vandaar het zooveel hoogere bedrag.

Behalve de wedden van den Schout en zijne ondergeschikten waren er natuurlijk nog andere uitgaven voor het Schoutambacht, die verantwoord zullen zijn op de verloren gegane halfjaarlijksche rekeningen. Bontemantel deelde ons reeds mede (Eerste deel, p. 78), dat deze onkosten, van Augustus 1653 tot Februari 1654, de som van *f* 4494-18-4 bedroegen. Uit de Schoutenrekeningen van de achttiende eeuw zal blijken (hierna, p. 340) van welken aard deze uitgaven waren.

Over de ontvangsten van het Schoutambacht in de jaren 1653—1672 vond ik in de stadsrekeningen, de rapiamussen en de overleveringen van Thesaur. Ordin. [1]) het volgende:

„1660: Ontfangen van d' Heer Lambert Reynst, voor sooveel sijn Ed., als Hooftofficier, voor deser stadt gerechtigheid van de schatbrieven, crimineele, civile boeten als anderzints ontfangen heeft . . . . *f* 3789-14-12

(Deze rekening liep over het tijdvak 1 Februari 1656 tot 31 Januari 1659, zooals blijkt uit het rapiamus van 1660.)

1662: Den 9den October ontfangen van

1) De posten van 1660, 1669, 1670 en 1672 komen voor in de stadsrekeningen, die van 1660 wordt ook vermeld in het rapiamus van dat jaar. De ontvangst van 1662 wordt alleen genoemd in het register „overleveringen van Thes. Ordin.” fol. 26 v°. In de rapiamussen — uitgezonderd dat van 1660 — vindt men een folio met het hoofd „Ontfang van Schoutambacht”, maar verder is het blad leeg.

den Heer Hooftofficier Mr. Lambrecht Reynst, ter goeder rekeninghe. . . *f* 6000- 0- 0
(De tijd, waarover deze rekening loopt, wordt niet opgegeven.)

1669: Ontfangen van de Heer Hooftofficier, voor sooveel bij sijn Ed. meer is ontfangen dan uytgegeven rakende het Schoutambacht, sedert den 1sten May tot ult° October 1669 . . . . . *f* 1753-14- 0

1670: Wegens 't Schoutambacht, voor sooveel meer ontfangen als uytgegeven is. *f* 7492- 7- 6
(De tijd, waarover deze rekening loopt, wordt niet opgegeven.)

1672: Van de Heer Hooftofficier Gerard Hasselaer, voor zooveel (hij) voor deser stede heeft van 't Schoutambacht meer ontfangen als uytgegeven. *f* 3993- 1- 0"
(Ook hier wordt niet opgegeven de tijd, waarover rekening gedaan wordt.)

Na 1663 houden de rapiamussen op, en begint de boekhouding met grootboek, memoriaal, journaal en weddeboek. Met hulp daarvan heb ik toen getracht de ontvangsten en uitgaven van den Schout in de jaren 1663—1672 op te sporen. Daarbij bleek mij echter dat ik wel eenige gegevens kon verzamelen aangaande de som, die het Schoutambacht jaarlijks aan de stad kostte, maar niet — waar het mij hoofdzakelijk om te doen was — aangaande het voordeel, dat de Schout uit zijn ambt trok.

Bij de posten, die ik uit de registers van 1653—1672 mededeelde over de ontvangsten van het Schoutambacht, houde men verder in het oog, dat wat daar genoemd wordt als „meer ontfangen als uytgegeven" volstrekt nog geen winst voor de stad is. Die posten geven slechts aan wat voor de stad overbleef, wanneer de Schout van het gedeelte, dat de stad van de boeten toekwam, aftrok de uitgaven, die hij aan de stad had voorgeschoten, onder welke uitgaven de jaarwedden van Schout, substituten, cipier, de dienaren van den Schout enz. niet gerekend zijn. In de meeste jaren bedroegen echter de uitgaven van den Schout meer dan de aan de stad toekomende

portie van de boeten. Bovendien had de stad, behalve de uitgaven van den Schout, nog te betalen:

Jaarwedde en kleedinggeld van den Schout .	*f*	1550.
„ „ „ „ 4 substituten.	„	3050.
„ van den cipier	„	200.
„ en kleedinggeld van de dienaren van den Schout, en de opzichters van de nieuwe keuren. De laatste post is de som, in de stadsrekeningen van 1653—1663 vermeld als „uitgaven van het Schoutambacht", waarvan het gemiddelde in de genoemde jaren bedraagt	„	7217.
tezamen. . .	*f*	12017.

Zooveel is dus althans aangetoond, dat de kas van de stad in de jaren 1653—1672 geen voordeel uit het Schoutambacht trok, maar dat zij voortdurend moest bijpassen.

Er is één plaats bij Bontemantel, waaruit men, bij oppervlakkige lezing, zou kunnen afleiden, dat, naar zijne meening, de stad financieel voordeel bij het bezit van het Schoutambacht had. Ik bedoel de plaats, medegedeeld in het Eerste deel, p. 12, noot 1. Toen in 1658 de Staten van Holland er over dachten om het leen van het Schoutambacht, tegen aflossing van de *f* 20000, waarvoor Amsterdam het gepacht had, in te trekken en te verkoopen, en de Gecommitteerde Raden den heer Oostdorp uit hun midden afvaardigden om bij de regeering van Amsterdam te „onderstaen, hoe het met het Schoutschap is geleegen", wisten Burgemeesteren „sijn E.E., als een goet heer sijnde, soodanich te onderrechten, dat (hij) weder is vertrocken", m. a. w. zij stuurden hem met een kluitje in het riet. Volgens hen was van het Schoutambacht „geen proffijt te haelen" en „soude den coeper sich bedroegen vinden, alsoo nimant can Schout warden dan met behaegen der steeden, en, als gesyt is, de voordeelen maer imaginatie sijn". Bontemantel teekende in margine daarbij aan: „dit wierde met een soet praetje door Polsbroeck dien Heer soo wijsgemaeckt". Aanvankelijk meende ik, dat Bontemantel hiermede bedoelde,

dat de heer van Polsbroeck ten onrechte het Schoutambacht als een schadepost voor Amsterdam voorstelde, en dat de stad er wel degelijk zijde bij spon. Nu echter gebleken is dat dit niet het geval was, meen ik de kantteekening van Bontemantel aldus te moeten opvatten: de heer van Polsbroeck legde veel nadruk op de onkosten van het Schoutambacht, om de Staten af te brengen van hun voornemen het ambt te verkoopen, d. w. z. Amsterdam te noodzaken het te koopen voor een veel hooger som dan de *f* 20000, die er op stond. Er waren immers allerlei redenen, waarom Amsterdam het leen gaarne behield. In de eerste plaats toch hing het in werkelijkheid van Burgemeesteren af, wie Schout werd, en stond deze onder hun gezag. In 1477, toen de stad het ambt nog niet gepacht had, schreven Burgemeesteren van Amsterdam aan die van Hoorn: „Gij wetet waell, dat die Scout onder ons niet en staet, ende dat wij geen gebot daerover en hebben; hij staet onder den Stedehouder ende Rade in Den Hage". (Groot Memor. I fol. 95.) In de instructie van den Schout in den tijd van Bontemantel stond daarentegen: „sal voors Burgemeesteren kennen, respecteeren ende gehoorsamen in 't gunt hem van de voorseyde Heeren Burgemeesteren sal werden bevoolen, mitsgaders alle saecken van importantie met denselven communiceeren". (Eerste deel, p. 80, art. 11.) Voorts werd in den door Bontemantel beschreven tijd het ambt van Schout altijd vervuld door iemand, die Burgemeester geweest was of voorzien kon dat hij het later zou worden, en aan zijn ambt was, behalve een jaarwedde van *f* 1000, *f* 500 presentiegeld en *f* 50 kleedinggeld, nog een jaarlijksch inkomen verbonden, bestaande o. a. uit de helft van de civiele boeten en een $^{1}/_{3}$ van de crimineele, volgens Bontemantel „jaerlijx omtrent 5 à 6000 gld." (Eerste deel, p. 8, noot 1.) Bracht het ambt dus aan de stad geen financieel voordeel op, voor hem, die het bekleedde, was het niet onvoordeelig.

Uit de posten van ontvangsten van het Schoutambacht, hiervóór (p. 332 en 333) afgedrukt, en uit Bontemantels

mededeeling (Eerste deel, p. 78) blijkt dat door den Schout rekening werd gedaan. Ware dit niet het geval, dan zou men, wegens het ontbreken van de Schoutenrekeningen zelve, vermoeden — waarvoor thans geen aanleiding is — dat met de Schouten uit de jaren 1653—1672 iets dergelijks was gebeurd als met hun voorganger Willem van der Does, die van 1584 tot 1620 het ambt van hoofdofficier bekleedde.

Op 8 November 1584 was omtrent zijne jaarwedde het volgende vastgesteld: hij zou *f* 400 in het jaar genieten, verder de helft van alle civiele boeten, maar van de crimineele niets; overigens presentie- en kleedinggeld als een van de Schepenen. Van zijne ontvangsten moest hij elk halfjaar rekening en verantwoording doen aan Burgemeesteren en Thesaurieren. (Groot Memor. II fol. 159 en 159 v°.) In de vroedschapsvergadering van 5 October 1588 werd er over geklaagd dat „'t Schoudtambacht jegenwoordich nyet naer 't behooren werdt bedyent, deur de veelheyt van de offitiën, die de jegenwoordige Schoudt heeft". Daarom werd besloten dat hij geen andere ambten zou mogen bekleeden, en den 7den November 1588 werd die bepaling in zijne instructie ingelascht. (Vroedsch. Resol. 5 Oct. en 7 Nov. 1588.) Op 18 April 1589 verstond de vroedschap, dat onder de ambten, die de Schout niet mocht bekleeden, ook moest worden begrepen het pachten van imposten; zij gelastte hem daarom den impost van de wijnen, dien hij voor het loopende halfjaar gepacht had, te laten varen. Misschien tot vergoeding daarvoor besloot de vroedschap op 28 April 1589, dat de Schout in het vervolg ook het derde deel zou krijgen van wat de stad uit de crimineele boeten toekwam, en verder de helft van de opbrengst van de schat- en weetbrieven, velleklachten, verzeten dagen en diergelijke. In dien zin werd een nieuwe instructie voor hem opgesteld. (Vroedsch. Resol. 18 en 28 April 1589.) Aan de bij deze instructie hernieuwde bepaling, dat de Schout elk halfjaar rekening en verantwoording moest afleggen, schijnt hij echter niet voldaan te hebben. Ik werd daarop opmerkzaam gemaakt door de volgende aanteekening bij de resolutie van 28 April 1589, die ik vond in het op het Amsterdamsche archief aanwezig: „Register van Noordkerk", waarin zoo-

veel nuttige aanwijzingen voorkomen voor wie zich op de hoogte wil stellen van de geschiedenis der regeering van Amsterdam: „dog deeze reekening is nooit gedaan, maar a° 1620 deswege accord gemaakt, 26 Junij 1620".

De reden, waarom deze rekening niet gedaan werd, deelt Noordkerk niet mede, maar ik vond haar toevallig in het Resolutieboek van burgemeesteren en oudburgemeesteren, op 25 April 1605. Daar leest men: „Is gedelibereert bij wadt middelen men best zoude moge comen tot het sluyten van de reeckeningen van den Heer Schout Willem van der Does, dye nu veele jaeren ongesloten hebben gelegen, ter oirsaecke vandt bedencken, daerop vallende, door de weynicheydt van boeten, die men bevindt in ontfanck gebracht te werden". Dr. Sebastiaan Egbertsz., Dr. Dirck Bas en Herman van de Pol, Raden en Oudschepenen, werden benoemd tot commissarissen om de rekeningen te vergelijken met de Schoutenrollen, „ende zo men in dezelve rollen zoude mogen bevinden eenige partijen van importantie ofte van bedencken, dat men dye zal nasporen wadt daervan gecomen mach wesen, omme alsoo den ontfanck van de voorseyde reeckeningen te doen verhogen met alle tgeene men zoude mogen bevinden bij den Heer Schout ontfangen ende nyet in zijne voorseyde reeckeningen gebracht te wesen".

Over het onderzoek, door deze commissie ingesteld, hoort men verder niets. Alleen blijkt uit de vroedschapsresolutiën van 27 Juli 1606 en 25 en 28 Januari, 25 Maart en 14 Juli 1607, dat Burgemeesteren en vroedschap, nadat op eerstgemelden datum besloten was den Schout door twee substituten te doen assisteeren, een nieuwe instructie voor den Schout verlangden op te stellen. Deze weigerde echter op een nieuwe instructie te dienen, zoodat de vroedschap ten slotte besloot, dat naar een ander geschikt persoon voor het Schoutambt zou worden omgezien. De zaak schijnt echter gesust te zijn, althans van der Does bleef Schout op zijne oude instructie.

Eerst op 26 Juni 1620 zijn partijen ten slotte tot een vergelijk gekomen. In de vroedschapsresolutie van dien dag vindt men een door den raad goedgekeurd contract van den volgenden inhoud: uitgaande van de overweging,

dat Schout van der Does nu bijna 36 jaar zijn ambt vervuld heeft en zijn hooge ouderdom het wenschelijk maakt, dat hij dit ambt neerlegt; dat echter alvorens afgedaan moet worden het geschil, tusschen hem en de regeerders van de stad hangende, zoowel over het doen van rekening van zijne administratie als over 't geen hij beweert dat hem toekomt, bieden Burgemeesteren, Thesaurieren en eenige Schepenen, die op den 6den Mei ll. gecommitteerd zijn om met den Schout te onderhandelen, thans aan den raad het volgende contract aan: van der Does zal met 1 November 1620 als Schout aftreden, *f* 8000 in contanten en, zijn leven lang, een jaargeld van *f* 1500 ontvangen. Tot den genoemden dag zal hij zijn presentiegeld en andere emolumenten genieten, ook de boeten, die hem door Schepenen worden toegewezen. Alle zaken, zoowel civiele als crimineele, die op 1 November niet afgedaan zijn, zal hij laten tot dispositie en profijt van de stad of van zijn opvolger. Ook zal hij, daartoe verzocht wordende, zijne boeken moeten openen en authentieke extracten daaruit leveren en aan zijn opvolger alle onder hem berustende stukken ter hand stellen. Hiermede verklaren partijen alle geschillen tusschen haar vereffend, „gelijck oock met de voorseyde handelinghe affgedaen zijn alle de questiën, op de voorseyde reeckeninge en 't doen van dien gevallen, en de voorseyde van der Does ontlast wort van 't doen van alle ende verder reeckeninge van den ontfanck, bij hem geduyrende den heelen tijd van zijn bediening gevallen"; noch van hem, noch van zijne erfgenamen zal deze rekening ooit mogen geeischt worden, gelijk deze zich verbinden nooit meer iets te dezer zake van de stad te zullen vorderen, behalve nochthans dat aan van der Does teruggegeven zal worden alles wat hij voorgeschoten heeft voor 't besteden en onderhouden van vondelingen en andere arme kinderen, die hij op last van Burgemeesteren heeft aangenomen en uitbesteed. Eindelijk zal hij als eigendom behouden zoodanig stuk „van 't Clooster off wooninge", dat hij voor eenige jaren van de stad heeft gekocht en waarvan hem opdracht gedaan is, zonder dat hij daarvoor iets zal betalen.

Nu mijn onderzoek over de jaren 1650—1672 zoo goed als geen resultaat opleverde, en wij ons tevreden moeten stellen met Bontemantel's mededeeling, dat in zijn tijd de Schout, behalve zijne wedde, jaarlijks *f* 5000 à *f* 6000 uit zijn ambt trok, heb ik mijn onderzoek voortgezet over de bewaard gebleven Schoutenrekeningen uit de achttiende eeuw. De oudste is die van 1723, eigenlijk van 1 Februari 1723—31 Januari 1724. Zij werd afgelegd, evenals alle volgende, aan Thesaurieren-ordinaris. Ik heb er het volgende extract uit gemaakt:

ONTVANGST.

Ontvangst van de bezegelde schatbrieven, waarvan betaald wordt één gulden; daarvan profiteert de stad de eene helft en de rendant (de Schout) de andere helft	*f* 207- 0-0
Van de weetbrieven, waarvan 12 stuiver betaald wordt ten behoeve als voren . . .	*f* 12- 0-0
Ontvangst van de boeten, na aftrek van het aandeel, dat bij bekeuringen toekomt aan de aanbrengers, de substituten, den kapitein van de ratelwacht, de dienaars van den Schout, de impostmeesters, de directeuren van de wijnen, de stadssecretarissen, het makelaarsgild (bij bekeuring van een beunhaas), aan de armen, en na aftrek van verschillende ongelden, zooals de onkosten van peiling.	*f* 11907-17-4
	f 12126-17-4
Waarvan de stad Amsterdam voor haar helft [1]) toekomt de somma van	*f* 6063- 8-10

1) De andere helft was voor den Schout (Eerste deel, p. 82, art. 24 en 25 van de instructie.) Eigenlijk krijgt hij van de boeten in crimineele zaken maar 1/3; daar echter voor de substituten, voor de dienaars en de aanbrengers 1/3 werd afgetrokken, kreeg van de overblijvende 2/3 de stad de eene en de Schout de andere helft. (Eerste deel, p. 88.)

UITGAAF.

Aan den secretaris (voor jaarwedde en verschot), aan den cipier, den scherprechter, den domesticq-scherprechter, den vierschaarbewaarder, aan advocaten, procureurs, notarissen, klerken, doctoren en chirurgijns, drukker en binder, briefport en correspondentiegeld, verschot van reisgeld van substituten en boden enz. enz.	*f*	6991-11- 8
In mindering van deze uitgaven komt een som, die de Schout in 1721 had voorgeschoten en in zijne rekening over dat jaar als uitgave geleden, maar die hij in 1723 had teruggenomen uit een executorialen verkoop	*f*	2051- 1- 0
blijft. . . .	*f*	4940-10- 8

Aan de stad Amsterdam competeert . .	*f*	6063- 8-10
de uitgaaf is . .	*f*	4940-10- 8
zoodat de rendant aan de stad overgeeft .	*f*	1122-18- 2

De Schoutenrekeningen van 1724 tot 1732 ontbreken. Van 1732 tot 1795 zijn zij, op een enkele uitzondering na, compleet. Ik heb het aan het slot van deze bijlage volgende overzicht daaruit opgesteld, waaruit blijkt hoeveel de Schout telken jare uit zijn ambt trok. De rekeningen loopen telkens van 1 Februari tot 31 Januari van het volgende jaar. In mijn overzicht wordt eerst vermeld het bedrag van de ontvangsten aan schat- en weetbrieven en boeten, daarna het gezamenlijk bedrag der ontvangst en wat den Schout en de stad daarvan toekomt, nl. elk de helft. Vervolgens wordt genoemd het bedrag der uitgaven van den Schout, en daarvan afgetrokken wat de stad toekomt van de ontvangst. Bedraagt, zooals gewoonlijk het geval is, de uitgave meer dan het aan de stad toe-

komende deel der ontvangst, dan heeft de Schout nog van de stad te vorderen — als vergoeding voor gedane uitgaven — de som, die in de lijst genoemd wordt. Is de uitgave minder dan de portie van de stad, dan moet de Schout het verschil aan de stad betalen.

Uit dit overzicht zijn de volgende conclusies te trekken.

Het inkomen van den Schout in de achttiende eeuw, voor zooverre dat bestond uit zijn aandeel in schat- en weetbrieven en civiele en crimineele boeten, was natuurlijk zeer veranderlijk: het laagste bedrag, in 1780, is *f* 2531-6-12, het hoogste, in 1784, *f* 32603-16-2. Over het algemeen wordt het in de tweede helft van de achttiende eeuw hooger. Neemt men het gemiddelde, dan verkrijgt men over 61 jaren (het jaar 1723 is daarbij gerekend) een gezamenlijk bedrag van *f* 499715-7-1$^1/_2$, dus per jaar *f* 8192.

De sommen, die in de statistiek zijn opgegeven onder de rubriek „zoodat de Schout nog van de stad te vorderen heeft", werden wel door hem ontvangen, maar als vergoeding voor gedane uitgaven, en kunnen dus niet als winst van den Schout worden aangemerkt. Evenmin zijn de sommen onder de rubriek „aan de stad komt toe" sommen, die werkelijk door de stad ontvangen zijn; zij werden door den Schout aan de stad in rekening gebracht, in mindering van de uitgaven, die hij had voorgeschoten. Slechts een enkele maal krijgt de stad iets toe, wanneer haar aandeel in de ontvangsten hooger was dan de uitgaven.

In de achttiende eeuw trok de Schout — zooals beneden zal worden aangetoond — geen jaarwedde. Alleen ontving hij *f* 50 voor mantelgeld. Toch leert men het juiste bedrag van de jaarlijksche winst van den Schout nog niet kennen door deze *f* 50 toe te voegen aan zijn aandeel in de boeten. Behalve zijn aandeel in weet- en schatbrieven en boeten kreeg hij ook de helft van „alle velleklachten, verseete dagen of diergelijcke" (art. 25 van de instructie, hiervóór, Eerste deel, p. 82) en genoot ook emolumenten van „sluytgelt", van gijzeling, van consenten voor het begraven bij avond, voor het vervoer van lijken in en uit

de stad, en andere, die hiervóór, Eerste deel, p. 88—90, genoemd zijn.

Dat hij ook in 't laatst van de achttiende eeuw nog deze emolumenten genoot (die in zijne rekening niet verantwoord werden), bleek mij uit de Schoutenrekeningen, door den maire van Amsterdam in 1795 en volgende jaren overgeleverd.

In de rekening van 1795 leest men o. a. „Voorts pleegde alhier in rekening gebragt te worden de ontvangst der boetens, welke alsnu afzonderlijk door den Procureur der Gemeente is verandwoord geworden, doch daarentegen worden alhier ten behoeve van de stadt verandwoord de emolumenten, welke de Hoofdofficieren gewoon waaren te genieten". Dan volgt een opgave van wat de Schout zou hebben getrokken uit gijzelbilletten, consenten tot sluiting van schepen en schuiten, ontslag uit de gijzeling, uit 164 dagen recht à *f* 2—10 per dag enz., alles te zamen een bedrag van ruim *f* 1374. In 1796 bedragen deze emolumenten *f* 1022, in 1797 *f* 929.

Neemt men aan, dat de Schout in de achttiende eeuw jaarlijks aan emolumenten ongeveer *f* 1100 trok — het gemiddelde van de drie genoemde jaren — dan komt men voor de genoemde eeuw tot een gemiddeld inkomen van *f* 8192 + *f* 50 + circa *f* 1100 = *f* 9000 à *f* 10000. Daarbij houde men nog in 't oog, dat hij, zoodra hij Schout werd, zijne andere ambten moest neerleggen [1]), met name, sinds 1646, het voordeelige bewindhebberschap van de Oost- en West-Indische Compagnie, terwijl de mogelijkheid niet is uitgesloten dat hij voor zijne benoeming aan burgemeesteren een som gelds moest betalen.

In de achttiende eeuw had de Schout, zoovals wij zagen, geen vaste jaarwedde, in de zestiende en zeventiende wel. Aan de instructies van de Schouten ontleen ik de vol-

1) Toen echter Mr. David Willem Elias op 28 Januari 1792 tot Schout benoemd werd, werd „gemelde heer Elias, bezittende het ampt van commissaris over de notarissen binnen deeze stad, gedispenseerd van den eed op het eerste artikel van zijne instructie", waarbij hem verboden was andere ambten te bekleeden. (Vroedsch. Resol. 28 Januari 1792.)

gende bepalingen, waaruit men een overzicht krijgt van hetgeen in verschillende tijden omtrent zijne belooning werd vastgesteld. Ik begin daarbij met 1509 — het jaar, waarin Amsterdam het Schoutambacht voor de tweede maal, maar nog niet voor goed, in pandschap kreeg — omdat de Schout toen voor het eerst op een jaarwedde werd aangesteld.

1509: De Schout krijgt *f* 200 per jaar, en zijn kleeding, maar „de stede sal alle de prouffyten hebben, die van 't officio coomen, als van boetten, breucken ende andere, welverstaen oft hem omme enige weldaden oft dienstachticheyt (sic), die hij enigen singulieren persoenen oft heeren soude moghen doen, sonder dat de stede daerbij eenichssins veraftert soude moghen wesen, yet gesconcken wordde, het waere een haze, een paer knijnen, een aame wijns oft anders, daeraf sal hij ongehouden wesen enige rekeninge te voeren oft enige conscientie te maken, maer sal die ende diergelijcke vrij houden tot behouff van zijn keucken, alsoe hij grootter ende eerlijcker tafel sal moeten houden dan hij tevoeren gedaen heeft.” (Groot Memor. I fol. 257 v° en 258.)

1510: De Schout krijgt *f* 200 's jaars, daarenboven „alle zijn presenten ende accedentiën als andere van den gherechte, ende cledinge van der scutteriën [1]) mit dat daeran cleeft.” Hij zal „van nyement enige propinen oft schencken moghen nemen dan een haes, een paer knijnen oft diergelijcke, waerdich sijnde beneden een halfve gulden, ende van alle propinen, die meer waerdich zijn dan een halfve gulden, ende oick van een vatt biere, al mocht men min coopen dan een halfve gulden, sal hij gehouden wesen der stede rekeninge te doene.” (Groot Memor. I fol. 258 en 258 v°.)

1534: De Schout krijgt *f* 300 per jaar, behalve zijn presentiegeld enz. Hij moet voor eigen rekening een

---

1) Over de schutterspallure vgl. ter Gouw, Amsterdam. V p. 394.

substituut houden. Is dit niet langer noodig, dan krijgt hij maar *f* 250 per jaar. (Groot Memor. I fol. 307 v°.— 308 v°.)

1536: De Schout krijgt de helft van de boeten. (Groot Memor. I fol. 309 en 309 v°.)

1532: De Schout zal alleen maar „naeckt ontfanck" hebben van de boeten, breuken enz., want deze zijn alle voor de stad. Hij krijgt als wedde wat „Claes Geryt Matheeus en Cornelis Dobbens", (de laatste naam is niet duidelijk te lezen, maar ik vermoed dat er Dobbens staat, omdat deze tot 1542 Schout was; Claes Geryt Matheeus was zijn voorganger in dat ambt) „Raden deser stede, an dewelcken tzelve gansselicken gebleven es, off, bij overlijden van henluden, andere, die partiën voors. daertoe zullen eligeren, zeggen, verclaeren ende den voorn. Willem Dircx" (dit is de naam van den nieuwen Schout) „teynden den jare voors. toevinden zullen." Verder krijgt de Schout kleeding, presentiegeld enz.; ook zijn de „propynen beneden vijff scell." voor hem. (Groot Memor. I fol. 316 v°.)

1566: De Schout krijgt een jaarwedde van *f* 800; de boeten van *f* 3 en daar beneden zijn voor hem. Verder zal hij hebben kleeding enz. (Groot Memor. II fol. 146 v°.)

1584 en 1589: over hetgeen toen vastgesteld werd omtrent de jaarwedde van Schout van der Does, zie hiervóór, pag. 336.

1621: De Schout krijgt *f* 1000 jaarwedde, de helft van de civiele boeten, schat- en weetbrieven enz., het derde deel van de crimineele boeten, voorts presentiegeld (*f* 500) en kleeding (*f* 50) als een van de Schepenen. (Vroedsch. Resol. 4 en 5 Januari 1621.)

Na 1621 bleef de jaarwedde en de verdere belooning onveranderd [1]) tot aan 1681; toen werd Mr. Jacob Boreel tot Schout benoemd, op dezelfde instructie als zijn voorganger, „uytgesondert dat hij in plaetse van *f* 1500 alleen

1) Alleen werd in de instructie van 1646 het bewindhebberschap van de Oost- en West-Indische Comp. uitdrukkelijk begrepen onder de ambten, die de Schout niet mocht bekleeden.

zal genieten vijffhonderd guldens," (het presentiegeld van Schepenen) „behalven het mantelgelt". (Vroedsch. Resol. 25 Januari 1681.) Eindelijk werd in 1697 Mr. François de Vroede tot Schout benoemd op deze voorwaarden: hij zou de helft krijgen van de civiele boeten, schat- en weetbrieven enz. en het derde deel van de crimineele boeten; voorts „cleedinge" als een van de Schepenen. (Vroedsch. Resol. 13 Februari 1697 en Muniment-register N°. 12 fol. 133—136.) Zoo verviel in 1681 de jaarwedde, in 1697 het presentiegeld; alleen het mantelgeld (*f* 50) bleef over. Daarmede was dus verkregen wat Bontemantel reeds in de vroedschapsvergadering van 27 April 1669 als zijn advies had geuit, nl. dat men de *f* 1500 van den Schout best kon besparen. (Eerste deel, p. 7 en 8, en noot 1 van p. 8.) Tot 1795 is het zoo gebleven [1]).

Eindelijk worde nog medegedeeld hoeveel het Schoutambacht jaarlijks aan de stad kostte in het tijdvak 1732—1795 [2]). Uit mijn overzicht — aan het slot van deze bijlage — blijkt alleen hoeveel de stad moest bijbetalen om aan den Schout zijne uitgaven te vergoeden. Bovendien had zij te betalen:

1° Mantelgeld van den Schout, jaarwedde en mantelgeld van de substituten, jaarwedde van den scherprechter, den cipier en de knechts in de boeien.

Deze post bedroeg — zooals mij uit de Grootboeken is gebleken — van 1732 tot 1795 gemiddeld *f* 4426 per jaar.

2° Jaarwedde van de dienaren van den Schout. Deze post komt ook voor in de Grootboeken. Zij bedraagt — eveneens in het genoemde tijdvak — gemiddeld *f* 7927 per jaar.

---

1) Mr. David Willem Elias werd den 28sten Januari 1792 tot Schout benoemd op de instructie van 19 Januari 1646, zooals deze, „met eenige verandering in 't presentiegeld", was geregistreerd in het Munimentregister N° 12 fol. 133 sqq. (Vroedsch. Resol. 28 Januari 1792.)

2) Het jaar 1795 wordt bij de volgende berekeningen niet medegerekend.

Van 1732—1795 [1]) moest de stad aan den Schout — als verschil tusschen zijne uitgaven en het aan de stad toekomende deel der boeten — gezamenlijk betalen *f* 565573. Vermindert men dit bedrag met de som van *f* 30217, die de stad in de jaren 1736 [2]), 1738, 1746, 1775 en 1784 tezamen van den Schout toekreeg, dan blijft een gezamenlijke uitgave van *f* 535356 in 63 jaren over, of per jaar gemiddeld *f* 8497.

In 1732—1795 bedroeg dus:

de gemiddelde jaarlijksche som, die de stad aan den Schout, ter vergoeding van uitgaven, betaalde	*f* 8497.
de gemiddelde jaarlijksche som van de uitgaven, hierboven sub 1° genoemd	„ 4426.
de gemiddelde jaarlijksche som van de uitgaven, hierboven sub 2° genoemd	„ 7927.
Gemiddelde onkosten van 't Schoutambacht per jaar. . .	*f* 20850.

1) Bij de volgende berekening neem ik ook die jaren op, waarvan de Schoutenrekeningen verloren zijn gegaan, omdat men de posten, die voor de berekening noodig zijn, in de Grootboeken kan vinden.

2) In het Grootboek vindt men dit op 1737, 1739, 1747 enz., omdat de rekening over 1736 afgesloten werd op 1 Februari 1737 enz.

FO

OU

BIJLAGE IV.

HET RAPIAMUS VAN 1653.

Over de rapiamussen is in het Eerste deel, p. 111, noot 3, een en ander medegedeeld. Ik laat hier een uittreksel uit het rapiamus van 1653 volgen, om een denkbeeld te geven van de posten, die in de stadsrekeningen werden verantwoord. Het jaar is willekeurig gekozen, daar het mij niet in de eerste plaats te doen is om het bedrag, maar om den aard der inkomsten en uitgaven; de overige rapiamussen uit het midden der zeventiende eeuw zijn bovendien geheel op dezelfde wijze ingericht.

In de vanwege de Maatsch. van Nederl. Letterk. uitgegeven Informacie van 1514 [1]) vindt men, op p. 167 sqq., verschillende mededeelingen over de ontvangsten en uitgaven van Amsterdam in de jaren [2]) 1509—1514, die vooral van belang zijn omdat de stadsrekeningen van die jaren niet bewaard zijn gebleven. Dit verlies is des te meer te betreuren, omdat de door de Informacie verkregen gegevens zooveel mogelijk met andere behooren gecontroleerd te worden: vgl. Prof. Fruin's Voorbericht bij de Informacie, p. XXVI, en ter Gouw, Amsterdam, III p. 209, 252 en 253, 261 en 262, 404—407.

Ter Gouw heeft in zijne Geschiedenis van Amsterdam, vijfde deel, p. 356—367, een overzicht gegeven van de

---

1) De „Enqueste ende Informatie" van 1494 levert weinig of niets op ter vergelijking met het rapiamus van 1653.

2) „Beginnende onservrouwendach lichtmisse anno 1508 secundum cursum curie Hollandie" en „eyndende lichtmisse 1513 secundum cursum curie Hollandie." (Informacie p. 167 en 168.)

rekening van 1555, en Mr. H. J. Koenen, in zijne „Voorlezingen over de geschiedenis der finantiën van Amsterdam", p. 114—120, van die van 1594. Waar het mogelijk was, heb ik de posten van het rapiamus van 1653 vergeleken met overeenkomstige posten uit de jaren 1509—1514, 1555 en 1594. Over de vraag, of de in de Informacie voorkomende posten, voor zooverre deze betrekking hebben op Amsterdam, uitgedrukt staan in ponden van 40 grooten Vlaamsch (het zesde gedeelte van een pond Vlaamsch) dan wel in ponden Vlaamsch, is in mijne Inleiding gehandeld. In 1555 werd gerekend bij ponden Vlaamsch; ter Gouw heeft echter de posten herleid tot guldens en stuivers, daarbij het pond Vlaamsch berekenend op 6 gulden; de juistheid van die herleiding (voor 1555) wordt door de rekening van dat jaar bevestigd, waar sommige posten zoowel in ponden Vlaamsch als in guldens voorkomen. Ik heb de door mij aan ter Gouw ontleende posten, waar deze vergeleken konden worden met posten uit de Informacie, niet alleen in guldens, maar ook in ponden Vlaamsch opgegeven.

ONTFANGH.

Eerstelijck van cleyne excijsen, die verhuyrt zijn ingegaen May 1652.

1. Eerst de paelkiste [1]). Dan alsoo die van Enchuysen het recht van dien ontfangen, comt hier . . . . . . niet.
2. De waegh, zo oude als nieuwe. Anthoni van Stierum heeft desen excijs gehuyrt een jaer na [2]) May 1652 voor *f* 71.000, te betalen bij de maend. Comt hier verschenen tot Mey 1653 [3]),

---

1) In 1509—1514 per jaar 139 £ 16 ß gr., waarvan de stad, volgens de Informacie, niets ontving. Zie echter ter Gouw, Amsterdam, III p. 261. — Vgl. over de paalkist mijne aanteekening bij Schaep's Memorie, in Bijdr. en Meded. van het Hist. Gen. dl. XVI, p. 361.

2) „Een jaer na" beteekent telkens: voor het jaar na. In 1509—1514 bracht de waag per jaar 205 £ 8 ß op.

3) Van sommige accijnsen wordt in deze eerste grosse alleen ver-

	per reste	*f*	37.040- 0- 0
3.	De uytslagh [1]) van seep. De gemeene seepzieders hebben desen excijs gehuyrt drie jaren na May 1651, voor *f* 1.400 's jaers	„	1.400- 0- 0
4.	De doll-excijs [2]).	„	2.000- 0- 0
5.	De runder-excijs [3]).	„	755- 0- 0
6.	Laken- en canefas-excijs [4]).	„	125- 0- 0
	Transporteere. . .	*f*	41.320- 0- 0

---

antwoord het na 1 Februari 1653 (de datum, waarop de rekening van 1653 begint) ontvangen restant van de pachtsom van 1 Mei 1652 tot 1 Mei 1653. De accijnsen werden nl. — met uitzondering van het bestiaal — verhuurd van Mei tot Mei, de meeste voor één jaar, sommige voor langer. — Bij de vergelijking van posten van 1653 met die van 1509—1514 houde men dus in het oog, dat men voor de vergelijking de som moet kiezen, die als pachtsom van een geheel jaar genoemd wordt.

1) Vgl. de Verklarende Woordenlijst van de Informacie, i. v. uytslach.

2) Uit Noordkerk's Handvesten p. 190 sqq., waar men verschillende ordonnanties betreffende dezen accijns vindt, blijkt wat men onder dol-accijns te verstaan heeft. Bij den verkoop van „ossen, koeijen of andere gelijcke beesten", sinds 1640 ook van kalveren, schapen en lammeren, binnen Amsterdam, waren kooper en verkooper verplicht het aantal en de koopsom der verkochte beesten op te geven aan den registermeester, die hiervan aanteekening hield en moest zorgen, dat de verkooper zijn geld ontving. Voor zijn moeite en risico kreeg de registermeester — volgens de nieuwe ordonnantie van 28 April 1659, de eerste, die bij Noordkerk vermeld wordt — den honderdsten penning. Onder dol-accijns heeft men dus te verstaan het recht om als registermeester op te treden. In de Informacie, p. 169, waar deze accijns nog niet dol-accijns, maar „hondertste penninck van der vercoopinge van den ossen ende koijen" heet, vindt men de volgende opmerkelijke aanteekening: „dit is een exchijs, die staet tot wederroupe van den vercoipers, want van desen 100en penning moet men den vercooper leveren upten 4en dach zijn gelt ende daer vast voir staen, ende is innegeset tot versoucke van den vercoopers van buyten". In 1509—1514 bracht deze accijns per jaar 18 £ 19 ß 9 d. ob. gl. op.

3) Wanneer achter den naam van den accijns dadelijk een som gelds volgt, is deze som het bedrag van de pacht van 1 Mei 1652 tot 1653, die na 1 Februari 1653 in haar geheel is betaald. — In 1509—1514 bedroeg de runderaccijns 24 £ 3 ß 4 d. per jaar.

4) In 1509—1514: 48 £ 3 d. ob. gl. per jaar.

	per transport. . .	*f*	41.320- 0- 0
7.	De coorn-excijs off 't gemael, gehuyrt een jaer na Mey 1652 voor *f* 43.600, comt hier verschenen tot Mey 1653 toe, per reste [1].	„	19.600- 0- 0
8.	Granen in sacken ende tonnen, hier gebracht werdende	„	126- 0- 0
9.	De reep-excijs [2] (niet ingevuld als betaald, maar verhuurd voor *f* 250.).	„	. . . . . .
10.	De vercken-excijs [3]	„	235- 0- 0
11.	Buyten-bieren en asijn, gehuyrt voor *f* 30.600 's jaers, comt hier voor . .	„	8.443-13- 8
12.	Wijnen, gehuyrt voor *f* 46.200 's jaers, comt hier voor [4]	„	19.396- 5- 8
13.	De calck-, sement- ende houtcoolmaet [5]	„	112- 0- 0
14.	De visbancken, 170 in 't getal op de Vismarckt en 6 aen de Haerlemmersluys, gehuyrt voor *f* 2.179 's jaers, comt hier verschenen tot November 1653 voor [6]	„	1.634-17- 0
15.	D'affslagh van vis [7]	„	600- 0- 0
	Transporteere. . .	*f*	91.467-16- 0

1) In 1509—1514 bedroeg het molengeld 358 £ 14 ß per jaar.

2) Volgens Wagenaar, Amsterdam, III p. 18 was de reep-accijns „een belasting op wollen- en linnen lakenen, die bij de ellemaat verkogt werden en door den pagter of pagtersche van deezen excijns met de reep" (= maatstok) „plagten te worden nagemeeten". Vgl. ook de Informacie, glossarium, i. v. reepe, en de ordonnantie op dezen accijns in Noordkerk's Handvesten, p. 207. — In 1509—1514 bedroeg de reepaccijns 16 £ 9 ß 11 d. per jaar.

3) In 1509—1514: 14 £ 17 ß per jaar.

4) In 1509—1514 bedroegen de wijnaccijns en de wijnazijnaccijns (toen tot den grooten accijns gerekend) tezamen 690 £ 8 ß 11 d. per jaar, de „gebrandewijnexchijs" 19 £ 7 ß 9 d. per jaar.

5) De „calck- ende houtcoelenmate" bedroeg in 1509—1514: 4 £ 6 ß 8 d. per jaar.

6) en 7) De vischbanken en de afslag van den visch tezamen brachten in 1509—1514: 52 £ 5 ß 6 d. 9 c. per jaar op.

	per transport. . .	*f* 91.467-16- 0
16.	't Marcktgeld van de verckens, calveren, schapen ende lammeren, gehuyrt voor *f* 2.260 's jaers, comt hier voor.	„ 1.051-17- 0
17.	Turff en coolen, gehuyrt voor *f* 32.100 's jaers, comt hier voor[1])	„ 11.910- 0- 0
18.	Brandhout, gehuyrt voor *f* 4.760 's jaers, comt hier voor[2])	„ 3.560- 7- 0
19.	Bicksteen, gehuyrt voor *f* 3.150 's jaers, comt hier voor.	„ 1.575- 0- 0
20.	Bestiael, van Aug. 1652 tot Aug. 1653 gehuyrt voor *f* 27.100, en van Aug. 1653 tot Aug. 1654 voor *f* 22.000, comt hier voor	„ 29.100- 0- 0
		f 138.665- 0- 0

1ste Grossa cleyne excijsse bedraeght een somma van *f* 138.665-0-0.

Ander ontfangh van cleyne excijsen, ingegaen May 1653 [3]).

1.	De waegh, zo oude als nieuwe, gehuyrt een jaer na Mey 1653 voor *f* 45.000, comt hier voor	*f* 18.120- 0- 0
2.	Die coorn-excijs off 't gemael, gehuyrt [4]) voor *f* 37.700, comt hier voor.	„ 25.000- 0- 0
3.	Buyten-bieren en asijn, gehuyrt voor *f* 37.700, comt hier voor	„ 9.493-17- 0
	Transporteere. . .	*f* 52.613-17- 0

---

1) en 2) De accijns van „den turf ende berninckhout" bracht in 1509—1514: 52 £ 1 ß gr. per jaar op.

3) Alle posten, onder dit hoofd geboekt — met uitzondering van de laatste — zijn ontvangsten van accijnsen, die ook op de voorgaande grosse voorkomen. Dáár wordt vermeld het betaalde restant van de pacht van 1 Mei 1652 tot 1 Mei 1653, hier de som, die betaald is op de nog loopende pacht van 1 Mei 1653 tot 1 Mei 1654.

4) „Gehuyrt", nl., evenals bij de volgende posten, van 1 Mei 1653 tot 1 Mei 1654.

	per transport. . .	*f* 52.613-17- 0
4.	Wijnen, gehuyrt voor *f* 37.000, comt hier voor	„ 24.700- 0- 0
5.	't Marcktgeld van de verckens, gehuyrt voor *f* 2.000, comt hier voor .	„ 1.000- 0- 0
6.	Turff en coolen, gehuyrt voor *f* 29.000, comt hier voor	„ 13.200- 0- 0
7.	Brandhout, gehuyrt voor *f* 3.915, comt hier voor	„ 801- 6- 6
8.	Bicksteen, gehuyrt voor *f* 3.200, comt hier voor	„ 1.600- 0- 0
9.	Ontfangen van de vleesbancken in d'oude en nieuwe halle, 10 hoenderbancken en noch 40, soo droge als natte specbancken.	„ 1.185- 0- 0
		f 95.100- 3- 6

2de Grossa cleynne excijssen [1]) beloopt een somma van *f* 95.100-3-6.

Ander ontfangh van raemhuyr [2]).

3de Grossa raemhuyren bedraecht een somma van *f* 1.117-0-0.

Ander ontfangh van den rentmeester van Kennemerland.

Renten, na reductie losbaer den penningh 20, die de stadt te spreken heeft op de Graefflijckheyt van Hollandt, gehypotequeert op de domeynen van Wieringen en Texel, op 't bailliuschap van Waterlandt ende Zeevangh, op de sluysen van Ipesloot, Diemen en Diemerdam, mette lan-

1) In het Eerste deel, p. 113 en 114, wordt de opbrengst van eenige accijnsen in 1658, 1659, 1665 en 1666 vermeld. — De vergelijking met de gezamenlijke opbrengst der kleine accijnsen in de jaren 1509—1514, 1555 en 1594 zou geen doel treffen, omdat toen onder kleine accijnsen niet geheel dezelfde accijnsen werden gerekend als in 1653.

2) Nl. van de lakenramen. Voor 1555 vgl. hierna, p. 355, noot 2. In 1594 bedroeg deze grosse *f* 56-10-0.

den in Waerdenbroeck, onder Edam, gelegen, betaelt wordende bij den rentmeester van de domeynen van Kennemerlandt.

4de Grossa rentmeester van Kennemerland bedraecht een somma van *f* 3.256-13-0.

Ander ontfangh van domeynen off 't veer in Waterlandt.

5de Grossa veer in Waterlandt bedraecht een somma van *f* 250-0-0.

Ander ontfangh van Ambachtsheerlijckheyd van Amsterveen, Slooten, Slooterdijck, Vrijegeer, Raesdorp ende den aencleven van dien.

(Bestaat uit de opbrengst van staande renten en jaarschot, veren, pacht, visscherij, vogelrij, enz.)

6de Grossa Ambachtsheerlijckheyd [1]) bedraecht een somma van *f* 7.515-3-2.

Ander ontfangh van landen, gelegen buyten St. Anthonispoort.

7de Grossa landen buyten St. Anthonispoort bedraecht een somma van *f* 1.343-14-8.

Ander ontfangh van landen in de Schermer.

8ste Grossa landen in de Schermer bedraecht een somma van *f* 3.002-0-0.

Ander ontfangh van den grooten excijs [2]).

9de Grossa grooten excijs bedraecht een somma van *f* 238.470-5-5.

---

1) In 1555 *f* 843-5-6, in 1594 *f* 917-2-8.

2) Onder „grooten accijns" heeft men in 1653 te verstaan den accijns van bieren, azijnen en granen, die niet verpacht, maar door accijns-meesteren ontvangen werd: vgl. Eerste deel, p. 130. In 1509—1514 werd bij den wijnaccijns de wijnazijnaccijns gerekend (hiervóór, p. 350, noot 4); de „bier- ende mede-exchijs mitten bierazijnexchijs" beliep 3201 £ 1 ß 2 d. ob., de korenaccijns 301 £ 16 ß 1 d. 3 ct. per

Ander ontfangh van poortergeld.

(187 personen hebben het gekocht tegen *f* 50. Van elke *f* 50 kreeg de stad *f* 5 [1]).)

10de Grossa poortergeld [2]) bedraecht een somma van *f* 935-0-0.

Ander ontfangh van de intitulatiën ter weescamer, gecomen van der weeskinderen goederen, aldaer aengetekent in den jare 1653 [3]).

Ander ontfangh van de waerdeyns [4]).

---

jaar. In 1555 verstaat men onder grooten accijns den accijns op wijn, bier en koren; ter Gouw noemt alleen de gezamenlijke opbrengst van dezen accijns. Bij Mr. Koenen wordt de opbrengst van wijnen, bieren en azijnen, en koren afzonderlijk genoemd: de accijns op bieren en azijnen beliep in 1594: *f* 65.913-16-12, die op het koren *f* 20.629-18-6, tezamen *f* 86.543-15-2.

1) Bij vroedschapsresolutie van 3 Juni 1578 (in Resol. Vroedsch. N° 4 niet te vinden op den datum, maar in margine van fol. 1 v°.) werd het poortergeld van 5 gl. 6 st. verhoogd tot *f* 8. Daarvan zou *f* 3 voor de weeskinderen zijn. Bij vroedsch. resol. van 24 Juni 1624 werd het verhoogd met *f* 6, welke verhooging ten goede zou komen aan de aalmoezenierskamer. Op 2 Juli 1630 besloot de vroedschap het opnieuw te verhoogen met *f* 16, welke verhooging burgemeesteren mochten distribueeren „aen alsulcke arme comptoiren, als hare Ed. verstaen sullen meest van node te hebben." Ook deze *f* 16 kwamen, blijkens het opschrift van de 10de grosse der ontvangsten in de rapiamussen, aan de aalmoezenierskamer. 4 Januari 1634 werd het wederom verhoogd met *f* 10, „welke verhooginghe koomen sal ten profijte van 't weeshuys, boven 't geen dit reeds van 't poortergeld geniet." Op 28 October 1650 werd het nog eens verhoogd met *f* 10, ten behoeve van den krijgsraad. — De data van de genoemde vroedsch. resol. worden in het opschrift van de 10de grosse der ontvangsten in de rapiamussen meerendeels onjuist geciteerd.

2) In 1555 en 1594 resp. *f* 300 en *f* 780.

3) Onder dit hoofd wordt geen enkele ontvangpost geboekt. — Intitulatierecht is het recht, verschuldigd voor de inschrijvingen in het weesboek. In 1555 bedroeg het *f* 28-10-8.

4) Onder dit hoofd wordt geen ontvangpost geboekt. — Over de waardeins vgl. A. J. M. Brouwer Ancher, De gilden, p. 129 sqq.

Ander ontfangh van cashuyren.

(Onder dit hoofd is begrepen: huur van lijnbanen, van huizen, van (winkel)kasten op de beurs en bogen onder de beurs [1]), van kaden (verhuurd aan de overlieden van de Dordsche, Delfsche, Weesper en andere vreemde bieren), van grond voor zoutketen, vergoeding „voor 't gebruyck van 's Heeren straten" (ontvangen van de overlieden van de sleepers) enz.

11de Grossa cashuyren bedraecht een somma van *f* 40.140-8-8 [2]).

Ander ontfangh van melioratie [3]).

Ander ontfangh van vercofte huysen, erven ende landen [4]).

Ander ontfangh van afflossinge van renten en van diverse afschrijvingen over geëxecuteerde erven ende huysen.

12de Grossa afflossinge van renten bedraecht een somma van *f* 27.111-17-4.

Ander ontfangh van vercofte rogge [5]).

13de Grossa vercofte rogge bedraecht een somma van *f* 30-12-0.

Ander ontfangh van 't Schoutambacht [6]).

---

1) Vgl. de beschrijving van de Beurs in Wagenaar, Amsterdam II p. 30 en 31.

2) In 1555 (toen ook de huur van de lakenramen hierbij werd gerekend) *f* 2104, in 1594 *f* 10.866-11-2.

3) Onder dit hoofd wordt geen ontvangpost geboekt. — Over „melioratie" vgl. Mr. N. de Roever, Tweeërlei regenten, in Oud-Holland VII p. 72 sqq.

4) en 6) Onder dit hoofd wordt geen ontvangpost geboekt. Van verkochte erven wordt echter nog een ontvangst vermeld onder het hoofd „extraordinaris zaken", hierna, p. 357.

5) Vgl. Eerste deel, p. 117.

Ander ontfangh van extraordinaris zaken.

Van de onder dit hoofd voorkomende posten heb ik het volgende overzicht samengesteld:

Saldo, in gereede penningen en assignatiën ontvangen van Thesaur. Ordin. van 1652.		*f* 44.650-14- 7
„Bij de Heeren Thesaurieren van den jaere 1653, bij 't register, genaemt d' overlevering [1]), meer ontfangen dan uytgegeven, welck register bij de Thesaur. voorn. is overgelevert aen de Thesaur. van den jaere 1654, omme de voors. somma in uytgifte haerer reeckeninge te werden bekeert".		*f* 816.850- 8- 8
Ontvangen bij het register, genaamd het Bagijnen-rapiamus, voor huis- en landhuur en vervallen renten en aflossingen . . .		*f* 7.944- 8- 8
Ontvangen voor materiaal, gedeeltelijk afkomstig uit den stadstuin, door de stad verkocht, als: vuilnis, steen, marmer, aarde, zoden, hout, ijzerwerk, hooigewas, rietgewas enz.; vergoeding voor het uitleenen van stadsgereedschap en voor dagloon van stadsarbeiders, die gewerkt hebben in dienst van poldermeesters van den Buitenvelderschen polder: twee en twintig posten, tezamen bedragende		*f* 10.450-17- 8
Ontvangen van de zandpaden [2]):		
bij de afrekening van 't Haarlemmer zandpad: acht posten, tezamen.	*f* 12.048-11-14	
bij de afrekening van 't Utrechtsche zandpad, twee posten, tezamen . .	„ 7.317-17-10	
	f 19.366- 9- 8	
Transporteere. . .	*f* 19.366- 9- 8	*f* 879.896- 8-15

1) Over dit merkwaardige register — alsmede over het volgende Bagijnen-rapiamus — zij verwezen naar mijne Inleiding.

2) Vgl. bij dezen post den uitgaafpost van de zandpaden, hierna, p. 374.

per transport. . .	*f* 19.366- 9- 8	*f* 879.896- 8-15
bij de afrekening van 't zandpad op Naarden .	„ 539-19- 8	
bij de afrekening van 't zandpad op Weesp . .	„ 1 407-14- 0	
bij de afrekening van 't zandpad tusschen Amsterdam, Muiden en Naarden.	„ 826- 8-10	
	f 22.140-11-10	*f* 22.140-11-10
Ontvangen als huur van stadswallen, deels gecollecteerd, deels door den walmeester ontvangen: vier posten, tezamen.		„ 4.636- 9- 8
Ontvangen aan rente, verschenen van verkochte en uitgegeven erven		„ 9.644- 7-14
Ontvangen van verkochte erven . . .		„ 46- 0- 0
Ontvangen van de stadsrooimeesters, door hen gecollecteerd van „diverse personen, over 't repareren van de straet, door hen, tot opmaking van riolen, opgenomen"		„ 80-16- 0
Ontvangen van diverse personen, wegens huur van bleekvelden, molenwerven, precario [1]), scheepstimmerwerven, kleine visscherijen e. a., „als breeder (te zien) bij 't register van kleine partijen [2])		„ 10.434- 4-12
Ontvangen aan gecollecteerd marktgeld van 3293 beesten, à 6 stuiver ieder beest, die in den slachttijd van het jaar 1653 alhier op de markt verkocht en aan het register van den dolaccijns aangebracht zijn.		„ 987-18- 0
Transporteere. . .		*f* 927.866-16-11

1) Precario is de naam van de jaarlijksche recognitie, verschuldigd voor het gebruik van stads grond voor pothuizen, kelders of regenbakken.

2) Een register, dat op het Amsterdamsch archief niet meer aanwezig is; de inhoud er van blijkt echter uit het boven medegedeelde.

per transport. . .	*f* 927.866-16-11
Ontvangen van den secretaris Strijker, door hem, van October 1652—October 1653, gecollecteerd ter kamer van de zeezaken, wegens het lastgeld [1]	„ 1.876-19- 0
Ontvangen als winst van de door Amsterdam gepachte gemeenelandspacht van de zeep	„ 2.959- 9- 8
Ontvangen van diverse personen, „voor de windt van haere molens, over den jare 1653, naer luyt van 't windtboekje". . .	„ 120- 0- 0
Ontvangen van de rectoren van de Oude en Nieuwe Zijde „'t geen dese stad is competerende over de tar(r)a van de kinderen, onder haer sorterende"	„ 799- 4- 0
Ontvangen van de stad Muiden (zonder nader aanduiding)	„ 94-11-10
Ontvangen van den „waersman" van Breukelen, aan aflossing	„ 330- 0- 0
Ontvangen van den „waersman" van Loenen, aan aflossing	„ 341- 0- 0
Ontvangen van den secretaris Lieven van Loon, wegens de opbrengst van den door hem ontvangen 80sten penning [2] van alle verkochte onroerende goederen, na aftrek van wat hij verschoten heeft voor diverse door de stad gekochte erven:	
over 1 October 1652 tot 31 Maart 1653 . . . . . *f* 4.603-19-6	
over 1 April 1653 tot 1 October 1653 . . . . . „ 11.379- 0-0	
f 15.982-19-6	„ 15.982-19- 6
Ontvangen van de Staten van Holland, door handen van de Thesaur. Extraord. dezer stad, over een jaar verschenen rente	
Transporteere. . .	*f* 950.371- 0- 3

1) Over dit lastgeld vgl. Wagenaar, Amsterdam III p. 455.

2) Vgl. Wagenaar, Amsterdam, I p. 544, vooral noot 2.

per transport. . .		*f* 950.371- 0- 3
van 5 obligatiën, tot last van het kantoor van Johan van Berckel[1], door de Thes. Extraord. voorn. voor en ten behoeve van voorn. van Berckel van deze stad gelicht.		„ 14.312-18- 0
Ontvangen aan opgenomen gelden[2]:		
Opgenomen, met consent van Burgemeesteren, van Weesmeesteren, tegen $4^{0}/_{0}$, „om te vervallen diverse paeyen van huysen, erven en landen, aengecoft ten behoeve deser stede".	*f* 50.000- 0- 0	
Opgenomen van de weduwe Boudewijns, voor bovengenoemd doel. . .	„ 6.000- 0- 0	
Opgenomen van de weeskamer, tegen $4^{1}/_{4}$ $^{0}/_{0}$, om gebruikt te worden tot betaling van de „anticipatie deser stede quota in de $^{2}/_{3}$ van den 200sten penning", uitgeschreven over 1653	„ 40.000- 0- 0	
Opgenomen van regenten en buitenmoeders van 't Oudemannenhuis, voor bovengenoemd doel. . .	„ 19.000- 0- 0	
Opgenomen van diverse personen, voor id. . . .	„ 110.000- 0- 0	
Opgenomen van de weeskamer, tot betaling van de anticipatie van het laatste $^{1}/_{3}$ van den 200sten penn. voorn.	„ 29.771-11- 0	
	f 254.771-11- 0	
Transporteere. . .	*f* 254.771-11- 0	*f* 964.683-18- 3

1) Van Berckel was ontvanger-generaal van Holland.

2) Over het opnemen van gelden door Thes. Ord. vgl. Eerste deel, p. 115, noot 2.

per transp. . .	*f* 254.771-11- 0	*f* 964.683-18- 3
Opgenomen van particulieren, tegen obligatiën of rentebrieven: vijf posten, tezamen bedragende . .	„ 58.166-14- 0	
	f 312.938- 5- 0	„ 312.938- 5- 0
Ontvangen van Commissarissen van de bank van leening [1]: drie posten, tezamen.		„ 75.000- 0- 0
Ontvangen van Gabriel Marcelis, wegens den Koning van Denemarken, voor een jaar interest van *f* 250.000 [2]		„ 12.500- 0- 0
Ontvangen van denzelfde, voor bankgeld van deze *f* 12.500, daar deze som in bankgeld moet betaald worden		„ 375- 0- 0
Ontvangen van den ontvanger-generaal van Holland, vanwege de Gecommitteerde Raden, om, volgens hun verzoek, overgemaakt te worden aan den Koning van Denemarken, voor den eersten vervallen termijn van de subsidie [3], door dezen staat met Zijne Mat. gecontracteerd.		„ 154.063-12- 0
Ontvangen van de rentmeesters van Zijne Hoogheid, als interest van *f* 2.000.000, door zijn vader, tegen 4%, van deze stad opgenomen [4]		„ 80.000- 0- 0
		f 1.599.560-15- 3

14de Grossa Extraordinaris-saecken bedraecht een somma van *f* 1.599.560-15-3.

1) Vgl. Eerste deel, p. 130, noot 1.

2) Gabriel Marcelis (de Jonge) was de factor van den koning van Denemarken te Amsterdam. Vgl. over hem mijn proefschrift, De Sleutels van de Sont, p. 291 sqq.

3) Deze subsidie was bedongen bij het tractaat, in 1653 tusschen Denemarken en de Republiek gesloten. Vgl. Aitzema III p. 790—793, 816 en 838.

4) In 1650. Vgl. Wagenaar, Amsterdam, I p. 550.

Recapitulatie van de ontvangst [1]).

1ste	Grossa.	Kleine accijnsen	*f*	138.665- 0- 0
2de	„	Kleine accijnsen	„	95.100- 3- 6
3de	„	Raamhuur	„	1.117- 0- 0
4de	„	Rentmeester van Kennemerland	„	3.256-13- 0
5de	„	Veer in Waterland . . .	„	250- 0- 0
6de	„	Ambachtsheerlijkheid . .	„	7.515- 3- 2
7de	„	Landen buiten St. Anthoniepoort . . . . . . , .	„	1.343-14- 8
8ste	„	Landen in de Schermer .	„	3.002- 0- 0
9de	„	Groote accijns	„	238.470- 5- 5
10de	„	Poortergeld	„	935- 0- 0
11de	„	Kashuren	„	40.140- 8- 8
12de	„	Aflossing van renten . .	„	27.111-17- 4
13de	„	Verkochte rogge	„	30-12- 0
14de	„	Extraordinaris-zaken . .	„	1.599.561- 5- 3
		Totaal. . .	*f*	2.156.499- 2- 4

„VOLGHT D'UYTGIFTE TEGENS DEN VOORSEYDEN ONTFANGH.

Eerstelijck van ordinaris-wedden."

Onder dit hoofd worden de volgende categorieën van ambtenaren [2]) vermeld:

Elf advocaten en een procureur bij het Hof van Holland, die allen een jaarwedde van *f* 18 genieten. Slechts bij vijf advocaten is dit bedrag als uitgave uitgetrokken: bij één *f* 54, voor drie jaren wedde, bij twee *f* 36,

1) Deze recapitulatie komt in het rapiamus niet voor.

2) De namen laat ik weg. Wie zich op de hoogte wil stellen van de namen der ambtenaren, die de stad in zeker jaar in dienst had, raadplege het eerste hoofdstuk van de „Uytgifte" in het rapiamus van het betreffende jaar. Na 1663 zoeke men in het Weddeboek.

voor twee jaren wedde, en bij twee *f* 18, voor één jaar wedde [1]). Dat bij de zes overige advocaten en bij den procureur de jaarwedde niet onder de uitgaven gebracht is, moet misschien aldus verklaard worden, dat de stad in het jaar, waarover deze rekening loopt, hunne diensten niet noodig had. *f* 162- 0- 0

Twee pensionarissen, op een jaarwedde van *f* 2.000 . . . . „ 4.000- 0- 0

Negen secretarissen, op een jaarwedde van *f* 360 en *f* 40 kleedgeld. Bovendien had één van hen nog *f* 8, als secretaris van de weeskamer . . . . „ 3.608- 0- 0

„De gemeene secretarisse hebben 's jaers voor extraordinaris ende tot vervallinge van franchijn" . . . . „ 105- 0- 0

De „secretaris ter Tresorie" [2]), op een jaarwedde van *f* 1400 (met inbegrip van huishuur) en *f* 40 kleedgeld . . . . . . „ 1.440- 0- 0

De secretaris van de Kamer van zeezaken, op een jaarwedde van *f* 700 en *f* 40 kleedgeld. „ 740- 0- 0

Een dienaar van de Thesaurie (*f* 600), een klerk van de Rekenkamer (*f* 780) en twee stadsklerken (*f* 630 elk) . . . . „ 2.640- 0- 0

Transporteere. . . *f* 12.695- 0- 0

---

1) In 1509—1514 betaalde de stad jaarlijks 8 £ gr. voor de wedden van „huere procureurs ende advocaten in Den Hage ende te Mechelen," en 5 £ 12 ß gr. voor de wedde van „heuren procureur in de Zonde."

2) In 1653 vervulde Nicolaas Nicolai dit ambt. Hij kreeg nog een jaarlijksche toelage van *f* 100. (hierna, p. 373, noot 3.) In het rapiamus van 1654 komt hij voor als een der „gemeene" of stadssecretarissen, met een jaarwedde van *f* 360 en *f* 40 kleedgeld, dus veel minder dan in zijn vorige betrekking. Aan het ambt van stadssecretaris waren echter belangrijke emolumenten verbonden. Een voorbeeld daarvan vindt men hierna, onder het hoofd: »Ander uytgeeff van papier, inct, zegelwas," p. 370. Uit hetgeen hiervóór, p. 85, door Bontemantel werd medegedeeld, naar aanleiding van het verwisselen van ambt van den secretaris Coenraet van Heemskerck en den pensionaris Gerrit Hooft, blijkt dat het tractement en de emolumenten van een secretaris op *f* 2000 geschat mogen worden.

per transport. . .	*f* 12.695- 0- 0
De Hoofdofficier, op een jaarwedde van *f* 1.000	„ 1.000- 0- 0
Drie Substituten, op een jaarwedde van *f* 800	„ 2.400- 0- 0
De Substituut van zeëzaken, op een jaarwedde van *f* 500	„ 500- 0- 0
De oudste dienaar van de Weeskamer, op een jaarwedde van *f* 6	„ 6- 0- 0
De penningmeester Dr. Everard Voskuyl, op een jaarwedde van *f* 800 [1])	„ 800- 0- 0
De onderfabriek(meester) [2]), op een jaarwedde van *f* 1.600	„ 1.600- 0- 0
De stadstimmerman, op een jaarwedde van *f* 500 [3]), benevens *f* 50 voor turf en *f* 30 voor kleeding . . . ;	„ 580- 0- 0
De stadsmetselaar [4]), op een jaarwedde van *f* 500, benevens *f* 40 voor turf en *f* 30 voor kleeding	„ 570- 0- 0
De stadslandmeter, op een jaarwedde van *f* 760, benevens *f* 30 voor kleeding en nog *f* 100 als artilleriemeester:.	„ 890- 0- 0
De stadschuitenmaker, op een jaarwedde van *f* 550, benevens *f* 40 voor turf . . .	„ 590- 0- 0
De stadssteenhouwer Willem de Keyser had een jaarwedde van *f* 1.000, en *f* 100 als „extraordinaris”, dus in 't geheel *f* 1.100. Daarvan is hem in 1653 *f* 550 betaald. In zijne plaats komt in den loop van 1653 de gewezen ondersteenhouwer, op een jaarwedde van *f* 750 en *f* 30 voor kleeding. Daarvan komt op deze rekening *f* 725. Bovendien krijgt hij 's jaars *f* 30 als vergoeding voor „een camer van sijne wooninge	
Transporteere. . .	*f* 21.631- 0- 0

1) Hij kreeg bovendien een jaarlijksche toelage van *f* 200. (hierna, p. 373.)
2) Vgl. hiervóór, p. 81, noot 1.
3) Hij kreeg bovendien een jaarlijksche toelage van *f* 600. (hierna, p. 373.)
4) „ „ „ „ „ „ „ *f* 400. („ p. 373.)

per transport. . .	*f* 21.631- 0- 0
afgenomen", dus voor een halfjaar *f* 15. Voor dezen post wordt dus in het geheel uitgetrokken: *f* 550 + 725 + 15 = *f* 1.290	„ 1.290- 0- 0
De nieuwe „onder-mr. steenhouwer", in plaats van den bovengenoemde aangesteld, heeft als jaarwedde *f* 600, waarvan op deze rekening *f* 200 komt.	„ 200- 0- 0
De stadssmid, op een jaarwedde van *f* 700.	„ 700- 0- 0
De artilleriemeester en ingenieur, op een jaarwedde van *f* 2.000	„ 2.000- 0- 0
Twee keurmeesters van de zeep hebben tezamen als jaarwedde *f* 700	„ 700- 0- 0
De keurmeesters van het hennip hebben tezamen als jaarwedde *f* 30	„ 30- 0- 0
De „vaer van de kalckmeeters" heeft als jaarwedde *f* 250	„ 250- 0- 0
De professor in de chirurgie [1]) heeft als jaarwedde *f* 250	„ 250- 0- 0
Twee stadschirurgijns hebben elk als jaarwedde *f* 120	„ 240- 0- 0
De „stadssteen- en breucksnijder" heeft als jaarwedde *f* 250	„ 250- 0- 0
De acht „geswooren broodwegers" hebben samen als jaarwedde *f* 200.	„ 200- 0- 0
De boden van de broodwegers hebben samen als jaarwedde *f* 60	„ 60- 0- 0
De tien „geswooren waeghknechts" hebben samen als jaarwedde *f* 2.500	„ 2.500- 0- 0
De havenmeester heeft tot jaarwedde *f* 20, en dezelfde, als stroommeester, *f* 20, tezamen *f* 40	„ 40- 0- 0
Transporteere. . .	*f* 30.341- 0- 0

1) Nl. Dr. Johannis Deyman. Hij was geen professor aan het Athenaeum Illustre, maar gaf onderwijs aan chirurgijns en vroedvrouwen, en bekleedde in 1653 het ambt van inspector van het collegium medicum. Zijn door Rembrandt geschilderd portret hing in de kamer van het chirurgijnsgild. (Wagenaar, Amsterdam, II p. 385.)

per transport. . .	*f* 30.341- 0- 0
't College der „geswooren roymeesters" heeft tot kleedgeld *f* 90.	„ 90- 0- 0
Vier Professoren van de Illustre School: David Blondellus (*f* 2.600 jaarwedde [1]) en *f* 30 kleedgeld), Arnoldus Senguerdius (*f* 2.000 jaarwedde en *f* 30 kleedgeld), Albertus Rusius (*f* 1.800 jaarwedde en *f* 30 kleedgeld), Alexander Morus [2]), (op een jaarwedde van *f* 1.700; daar hij eerst in den loop van 1653 zijn ambt aanvaardde, komt op deze rekening slechts *f* 1.275; bovendien kreeg hij *f* 30 kleedgeld en *f* 600 per jaar voor vrijen huishuur, waarvan hier de helft of *f* 300 komt) en Johannes Clingh [3]) (*f* 750 jaarwedde), tezamen *f* 8.845	„ 8.845- 0- 0
De prefectus horti botanici heeft tot jaarwedde *f* 400	„ 400- 0- 0
De „Schoolmeesters aen de Oude Zijde", nl. een rector (*f* 900 jaarwedde), een conrector (*f* 560 jaarwedde [4]) en *f* 40 voor turf) en acht meesters (een op een jaarwedde van *f* 600, twee op *f* 580, drie op *f* 570, een op *f* 560 en een op *f* 540, tezamen *f* 4570; hierbij komt nog *f* 230-16-8, uitbetaald boven de verschuldigde som, wegens emeritaat en als toelage aan de weduwe	
Transporteere. . .	*f* 39.676- 0- 0

1) Hij kreeg ook vergoeding voor huishuur. Zie hierna, p. 374.

2) Hoewel hij in 't rapiamus eerst aan het slot van deze eerste grosse genoemd wordt, voeg ik zijn naam hier bij die van de andere professoren der Illustre School. — Uit dezen post, en uit dien, hierna medegedeeld, p. 375, blijkt dat Alexander Morus in den loop van 1653 zijn ambt als professor histor. ecclesiast. heeft aanvaard. Wagenaar, Amsterdam III p. 232, heeft 1655.

3) Deze naam wordt gewoonlijk Clenck gespeld.

4) Hij kreeg nog *f* 400 als vergoeding voor huishuur. Zie hierna, p. 374.

per transport. . .	*f* 39.676- 0- 0
van een der schoolmeesters.) In 't geheel *f* 900 + 600 + 4.570 + 230-16-8 = *f* 6.300-16-8	„ 6.300-16- 8
De claviger heeft tot jaarwedde *f* 32 . .	„ 32- 0- 0
De „Schoolmeesters aen de Nieuwe Zijde", nl. een rector (*f* 900 jaarwedde), een conrector (*f* 560 jaarwedde + *f* 40 voor turf) en negen meesters (twee op een jaarwedde van *f* 600, een op *f* 580, drie op *f* 570, een op *f* 560 en twee op *f* 540, tezamen *f* 5.130; dit bedrag wordt echter met *f* 405 verminderd, daar aan een der meesters, die *f* 540 wedde had, slechts *f* 135 is uitbetaald en na zijn dood „geen meester in sijn plaetse is gecomen, alsoo dese halve classe is gecombineert.") In 't geheel *f* 900 + *f* 600 + *f* 4.725 = *f* 6.225	„ 6.225- 0- 0
De claviger heeft tot jaarwedde *f* 32 . .	„ 32- 0- 0
De „waerdijns" hebben samen als jaarwedde *f* 220	„ 220- 0- 0
De cipier heeft tot jaarwedde *f* 200 . .	„ 200- 0- 0

„Cleedinge van mijne Ed. Heeren van den Gerechte ende anderen, nagenoemt", nl. de schout, vier burgemeesteren, negen schepenen, twee thesaurieren, vier weesmeesters, twee rekenmeesters, zeven commissarissen van kleine zaken, twee pensionarissen, de baljuw (van Amstelland), drie substituten en vijf commissarissen van zeezaken, tezamen 40 personen, ieder tegen *f* 50 = *f* 2.000 [1])	„ 2.000- 0- 0
Transporteere. . .	*f* 54.685-16- 8

1) In het rapiamus van 1654 krijgen dezelfde 40 personen kleedgeld. Te beginnen met 1655 komen ook de vijf commissarissen van huwelijksche zaken als gerechtigd tot kleedgeld voor. Bovendien is het

per transport. . . *f* 54.685-16- 8

„Wedde [1]) van Mijne Heeren van den Gerechte ende anderen, hiernavolgende", nl. schout, vier burgemeesteren, negen schepenen en twee thesaurieren, elk *f* 500, vier weesmeesters, elk *f* 400, twee rekenmeesters, elk *f* 450, zeven commissarissen van kleine zaken, elk *f* 300, en vijf commissarissen van zeezaken, elk *f* 250, tezamen *f* 13.850 . . . . „ 13.850- 0- 0

„Aen Mijne Heeren van den Gerechte ende anderen betaelt *f* 711-15, over hunne Ed. presentie, gevallen den 28sten April 1653, op de verpachtinge van deser stede excijsen, daerin begrepen de oncosten van bier en pluckgeldt" [2]) . . . . „ 711-15- 0

„Aen Mijne Heeren van den Gerechte ende anderen, voor hunne presentie [3]) in de raedcamer, in 't lesen van de reeckeninge van dese stad", *f* 36-8 . . . . „ 36- 8- 0

Transporteere. . . *f* 69.283-19- 8

---

aantal rekenmeesters dan tot drie vermeerderd: vgl. Eerste deel, p. 124. — In 1509—1514 betaalde de stad voor de „cleedinghen van den schout, bailliu, burgermeesteren, scepenen, tresoriers, weesmeesteren, tymmermeester, artilleriemeester ende Coen Janszoon, elcx 2 £ 5 ß gr.", tezamen 45 £ per jaar; voor de „cleedingen van 10 boden, een cyrurgien, elcx 15 ß 9 d. gr.; van 3 waerdeyns van de brouwerije, elcx 15 ß gr., de 5 waerdeyns van der draperie 15 ß gr., ende de cleedingen van den secretarissen, tsamen 17 £ 13 ß 4 d." per jaar.

1) Deze wedde is eigenlijk = presentiegeld. Vgl. Eerste deel, p. 295, noot 3, en wat in mijne Inleiding is medegedeeld omtrent de resolutie over de „mesnage" van 24 Juni 1624. De jaarwedde van den Schout — *f* 1000 — is hiervóór reeds uitgetrokken. — In het rapiamus van 1654 worden bij dezen post dezelfde personen genoemd; te beginnen met 1655 worden ook de vijf commissarissen van huwelijksche zaken gerechtigd tot het ontvangen van *f* 200 presentiegeld elk, zoodat deze post vermeerderd wordt met *f* 1000, bovendien met *f* 450, wegens de vermeerdering van het aantal rekenmeesters van twee tot drie. — De „presentie van den burgermeesters ende gerechte" bedroeg in 1509—1514 „omtrent 20 £ gr." per jaar.

2) Pluckgeldt = strijkgeld.

3) Vgl. Eerste deel, p. 111, noot 2.

per transport. . .	*f* 69.283-19- 8
Kleedgeld van de boden[1]: 15 roedragende boden, 5 loopende boden, 4 boden van de Weeskamer, 1 van de Thesaurie en 1 van de Assurantiekamer, tezamen 26 personen, tegen *f* 30 ieder = *f* 780	„ 780- 0- 0
Jaarwedde van de wakers, portiers en anderen „deser stede dienaren" *f* 23.805-6-8.	„ 23.805- 6- 8
	f 93.869- 6- 0

1ste Grossa weddens, bedragende een somma[2]) van *f* 93.869-6-0.

Ander uytgeeff van presentatiën.

(Onder dit hoofd worden gebracht de sommen, uitbetaald aan den kastelein van den Voetboogs- en Kloveniersdoelen en den waard van 't Heerenlogement, van „de Zwaan" op den Nieuwendijk, van „het Wapen van Overijssel" in de Kalverstraat, wegens: regeerings-maaltijden, logies van den markgraaf van Antwerpen en anderen, spijs en drank, door Burgemeesteren, Thesaurieren, Dijkgraaf en Heemraden van den Nieuwen Amstel op verschillende reizen medegenomen, tracteeren van verschillende gasten, bier en wijn, nieuwjaarsfooien in den Haag enz.)

2de Grossa presentatiën, bedragende een somma[3]) van *f* 16.896-15-0.

---

1) Van deze boden hadden er 20 ook vrijen huishuur: zie hierna, p. 374.

2) In 1509—1514 was het gezamentlijk bedrag van de posten, die overeenkomen met de in deze grosse genoemde: 494 £ gr. per jaar. In 1555 bedroeg deze som — na aftrek van de nieuwjaarsgiften, en van de onkosten bij het verhuren der accijnsen, die in dat jaar ook op deze grosse voorkomen — circa *f* 5.600 = 933 £ vl. In 1594 bedroeg deze grosse *f* 19.545-1-11. Voor het jaar 1667 zie Eerste deel, p. 114, noot 2.

3) In 1509—1514: 150 £ gr. per jaar, in 1555 *f* 1.880 = ruim 313 £ vl., in 1594 *f* 8.624-7-14. Voor 1658 en 1667 vgl. Eerste deel, p. 114, noot 1 en 2.

Ander uytgeeff van reysgeldt.

(Onder dit hoofd wordt gebracht de vergoeding voor reisgeld, aan verschillende Burgemeesteren en Schepenen gegeven, wegens reizen naar Den Haag, dijkschouwen en dergelijke.)

3de Grossa reysgeldt, bedragende een somma [1]) van *f* 7.005-3-0.

Ander uytgeeff van bodenloon.

(De meeste posten zijn sommen, uitbetaald aan boden, voor vacatiën en voor verschoten gelden bij reizen naar Den Haag.)

4de Grossa bodeloon, bedragende een somma [2]) van *f* 5.819-13-0.

Ander uytgeeff van processen.

(Aan verschillende advocaten en procureurs, voor salaris wegens consultatiën, citatiën, insinuatiën, arresten, loos- en eigenpanden en pandingen.)

5de Grossa processen, bedragende een somma [3]) van *f* 571-17-14.

Ander uytgeeff van coop van rogge.

(Aan „vracht, averie en caplaken [4])", betaald aan een schipper voor 158 last, 3 mud, 3 schepel Moscovische rogge, en aan „schietloon", betaald aan den opzichter van stadskoren.)

6de Grossa coop van rogge, bedragende een somma [5]) van *f* 5.131-17-8.

---

1) In 1555 *f* 1.465-6, in 1594 *f* 2.860-4-6.

2) In 1555 *f* 141, in 1594 *f* 271-6-12. — In 1509—1514 wordt het bedrag van „reysen ende bodeloonen" gezamenlijk opgegeven, nl. „bij estimatie, 250 £ gr." per jaar. In 1555 is het gezamenlijk bedrag van de 3de en 4de grosse = *f* 1.606 = bijna 268 £ vl.

3) In 1555 *f* 403-10, in 1594 *f* 485-18-12.

4) Kaplaken is de naam van een premie, door een schipper boven de vracht bedongen.

5) In 1555 *f* 285-2, in 1594 komt deze post niet voor.

Ander uytgeeff van rogge-renten.

„Betaelt aen diverse personen de somma van *f* 300-15-0, over verschene lijfrenten, opgenomen in den jaere 1587, tot betaelinge van de rogge, alsdoen tot voorraet voor den armen gecoft" [1]).

7de Grossa roggerenten, bedragende een somma [2]) van *f* 300-15-0.

Ander uytgeeff van papier, inct, zegelwas.

(Posten voor: papier, inkt, schrijfgereedschap, ouwels, groen zegelwas, gezegeld papier, schrijfboeken, couranten en almanakken. Van het totaal bedrag van deze grosse, nl. *f* 2.560-18-0, werd *f* 1.038-7-8 betaald aan den secretaris Bruyningh [3]), voor gezegeld papier, door hem geleverd aan de Thesaurie ordin. en extraord., Secretarie, Weeskamer en andere lagere regeeringsbanken.)

8ste Grossa papieren, indt enz., bedragende een somma [4]) van *f* 2.560-18-0.

Ander uytgeeff van turff en brandthout.

9de Grossa barning, bedragende een somma [5]) van *f* 10.401-13-2.

Ander uytgeeff van smeerkaerssen.

10de Grossa smeerkaerssen, bedragende een somma [6]) van *f* 8.899-12-0.

---

1) Vgl. over dezen post de Vroedsch. Resol. van 1 November 1586, 9 Maart, 4 en 9 Mei, 16, 18 en 22 Juli, 23 Aug. en 8 Sept. 1587 en 28 Januari 1588.

2) In 1555 komt deze post natuurlijk niet voor; in 1594 bedroeg hij *f* 2.746-10-0.

3) Vgl. hiervóór, p. 362, noot 2. Bruyningh was één der „gemeene" secretarissen.

4) In 1555 *f* 64-7, in 1594 *f* 374-4-12. Voor 1667 vgl. Eerste deel, p. 114, noot 2.

5) en 6) In 1555 bedroeg de uitgave voor kaarsen, turf, brandhout en houtskolen *f* 332-10-8; in 1594 de uitgave voor „barning" *f* 2.293-5-0, voor „smeercaersen" *f* 1.584-5-5. Voor 1667 vgl. Eerste deel, p. 114, noot 2

Ander uytgeeff van artillerye.

(Voor allerlei wapenen, kogels, lonten, bandelieren, affuiten, roopaarden, en voor het schoonhouden en repareeren van wapenen. De belangrijkste post is een som van *f* 59.564-9-14, betaald aan den pagadoor Augustijn Uyttenbogaert, voor de soldij van stadssoldaten.)

11de Grossa artillerye, bedragende een somma [1]) van *f* 75.463-10-14.

Ander uytgeeff van swanen deser stadt [2]).

(Voor inkoop van gerst, en jaarwedde van de opzichters der zwanen.)

12de Grossa swanen, bedragende een somma [3]) van *f* 294-16-8.

Ander uytgeeff van aflossinge van rente [4]).

Alleen het hoofd van een folio, geen posten ingevuld.)

Ander uytgeeff van deser stede fabrycq.

(De belangrijkste post is: „aen den penningmeester Voskuyl, om bij hem bekeert te worden ten behoeve deser stede fabryck, *f* 640.000-0-0, volgens de reeckeninge [5]), bij hem aen de reeckencamer te doen". Verder een paar posten voor 't koopen van hout, en voor 't maken van een kroon in de Oudezijdskapel.)

13de Grossa fabrycq, bedragende een somma [6]) van *f* 660.948-0-0.

---

1) In 1555 *f* 3-13, in 1594 *f* 1.239-7-0. Het groote verschil met 1653 wordt veroorzaakt door de soldij der stadssoldaten. Voor 1658 en 1667 vgl. Eerste deel, p. 114, noot 1 en 2. Zie verder voor de onkosten van de stadsmilitie in 1653: Eerste deel, p. 216, waar de door het land betaalde compagnieën mede in de berekening zijn opgenomen.

2) Vgl. Eerste deel, p. 296, en Tweede deel, p. 85.

3) In 1555 *f* 18-11; in 1594 bevat deze grosse het „vuytgeven tot behouff van deser stede swaenen en paerden" en bedraagt *f* 618-13-4.

4) In 1594 bedroeg de aflossing van renten *f* 2.204-1-2, en de betaling van oude achterstallige lijfrenten, ten laste van de Grafelijkheid van Holland, *f* 2.400-5-9.

5) Vgl. Eerste deel, p. 110.

6) In 1555 *f* 26.053, in 1594 *f* 62.389-4-8. Voor 1658 en 1667 vgl. Eerste deel, p. 114, noot 1 en 2.

Ander uytgeeff van coop van huysen, erven en landen.

(Voor $^1/_5$ part in de herberg de Prins, op den Dam; voor gedeeltelijke of geheele betaling van gekochte huizen en erven; voor verschenen interest van gekochte landerijen, waarvan de kapitalen nog ten laste van de stad staan; voor koopsom van landerijen.)

14de Grossa coop van huyssen etc., bedragende een somma [1]) van *f* 90.130-11-0.

Ander uytgeeff van 't Schoutambacht.

(Jaarwedde en kleedgeld van de opzichters van de nieuwe keuren, en van de dienaren van den Schout, ook van dienaren van den baljuw van Amstelland en van den waterschout.)

15de Grossa schoutambacht, bedragende een somma [2]) van *f* 6.368-0-0.

Ander uytgeeff van Extraordinaris-zaken.

(Van de 58 posten, onder dit hoofd voorkomende, geeft het volgende een overzicht. Ik heb de volgorde veranderd en gelijksoortige posten bijeengevoegd.)

„Brenge alhier in uytgeeff de somma van *f* 788.965-4-10, voor zooveel bij de Thesaurieren van den jaere 1652 in 't register, genaempt d'overlevering, meer ontfangen dan uytgegeven, en aen de Thesauriers van a° 1653 (is) overgelevert".	*f*	788.965- 4-10
„Brenge alhier in uytgeeff voor sooveel gedebourceert in 't remitteren van de *f* 150.000 aen Sijne Majt van Denemarcken, voor d'eerste termijn subsidiepenningen [3]), *f* 154.031-6-0"	„	154.031- 6- 0
Transporteere. . .	*f*	942.996-10-10

1) In 1555 *f* 1.883-15, in 1594 *f* 26.438-5-9.

2) In 1555 komt deze post niet voor, omdat de stad het schoutambacht toen niet in pand had. In 1594 bedroegen deze uitgaven *f* 1.550.

3) Vgl. hiervóór, p. 360.

per transport. . .	*f* 942.996-10-10
Aan vier personen *f* 123.600 voor den opbouw van vier fregatten, ten dienste van deze stad, zijnde deze betaling volkomen, uitgenomen *f* 600, van ieder ingehouden „tot naeder opneminge derselver schepen"; zijnde ook in deze som begrepen *f* 12.000, aan de directeurs gegeven tot verder equipage.	„ 123.600- 0- 0
Aan diverse personen, voor interest van geld, door de stad opgenomen om aan Zijne Hoogheid, zaliger memorie, twee millioen gld. te leenen [1]), en om gekochte erven en landrente te betalen, *f* 39.450-1-8	„ 39.450- 1- 8
Aan den penningmeester van de Diemermeer, voor ommeslag [2]), *f* 900, aan de poldermeesters van den stadspolder, voor id. *f* 1.399-0-0, aan den penningmeester van de Schermer voor id. *f* 1.197-14-0, tezamen *f* 3.496-14-0	„ 3.496-14- 0
Buitengewone toelagen voor bijzondere diensten, door stedelijke ambtenaren en particulieren bewezen: twaalf posten [3]), tezamen *f* 2.573	„ 2.573- 0- 0
Verschillende jaarwedden, nl. aan Eva Genits, „wonende in stadshuys [4]) in 's Gravenhage", een jaarwedde van *f* 600,	
Transporteere. . .	*f* 1.112.116- 6- 2

1) Vgl. hiervóór, p. 360.

2) Het aandeel in de polderlasten, door de stad verschuldigd wegens het land, dat zij in deze polders bezat.

3) Hierbij komen o. a. de volgende posten voor: *f* 150 aan de stadschirurgijns Kerckhem en van Mekeren, „over de extraord. moeite en oncosten, die sij verlede jaer gedaen hebben in 't cureren van veel gequetsten in den brandt van 't stadthuys"; een jaarlijksche toelage van *f* 600 aan den stadstimmerman, *f* 200 aan den penningmeester der stad, *f* 100 aan den secretaris Nicolay, en *f* 400 aan den stadsmetselaar.

4) De huisbewaarster van het logement van Amsterdam in Den Haag.

per transport. . . *f* 1.112.116- 6- 2

benevens *f* 200 jaarl. subsidie tot onderhoud van haar huisraad; aan den binnenvader van het tuchthuis een jaarwedde van *f* 300; aan den stadsarchitect Daniel Stalpaert een jaarwedde van *f* 1.600, en *f* 30 mantelgeld; aan een bode van Thesaurie Ordin., voor een half jaar wedde, *f* 200, tezamen *f* 2.930 [1]) . . . . „ 2.930- 0- 0

Toelagen aan weduwen van stedelijke ambtenaren: vier posten, tezamen *f* 518. „ 518- 0- 0

Vergoeding voor huishuur: aan Sladus, conrector van de Oude Zijde, *f* 400; aan Isäac Pauw, voor supplement van een jaar huishuur als gecommitteerde ter audientie van de Rekenkamer van Holland in 's Gravenhage, *f* 600; aan de regenten van het St. Pietersgasthuis, voor 2½ jaar huur van 't huis, daar professor Blondel in woont, *f* 1.875; voor een jaar vrijen huishuur van 20 boden, *f* 2.200: tezamen *f* 5.075. . . . . „ 5.075- 0- 0

Aan Utrecht, als saldo van de rekening van het zandpad van 1652, *f* 236-6-14; aan den penningmeester van het zandpad op Weesp, *f* 50; aan denzelfde, als saldo, dat Amsterdam aan Weesp moet uitkeeren, *f* 948-10-10; aan den penningmeester van de vier steden Amsterdam, Muiden, Naarden en Weesp, *f* 986-14-4; aan diverse personen, voor arbeidsloon, materialen enz., ten behoeve van het Utrechtsche zandpad, *f* 1.485-6-0: tezamen *f* 3.706-17-12. „ 3.706-17-12

Transporteere. . . *f* 1.124.346- 3-14

---

1) Dat deze posten voorkomen onder de buitengewone uitgaven, en niet onder het hoofd »ordinaris-wedden", zal wel zoo te verklaren zijn, dat de hier genoemde personen niet behoorden tot het vaste corps ambtenaren. Aangaande Daniel Stalpaert vgl. men A. W. Kroon, Het Amsterdamsche Stadhuis, p. 34 en 131—135.

per transport. . .		*f* 1.124.346- 3-14
Uitgaven voor lakenhal en staalhof: voor het snijden van stalen stempels, *f* 142; vereering aan de staalmeesters, voor een jaarlijkschen maaltijd, *f* 50; diverse onkosten van staalhof en lakenhal, *f* 61-10; aan de „gouverneurs van de drapperie", voor het visiteeren van de lakens, *f* 120; aan dezelfden, voor verschot, *f* 240-6: tezamen *f* 613-16	„	613-16 0
Diverse uitgaven: voor de „plantagie binnen dese stad", *f* 1.042-10; voor het graven van een dwarsgracht buiten de St. Anthoniepoort, *f* 2.460-16-8; aan de Schepenen van Amstelveen, voor verponding, *f* 1.400; voor prijzen, zilveren pennen en boeken voor de Latijnsche school, *f* 326-4; voor vergoeding van verhuiskosten (van Middelburg naar Amsterdam) aan Alexander Morus, professor histor. eccles., *f* 300; voor nieuwe gewichten (in de beide wagen, boshuis en tuchthuis) *f* 212-19-8; voor diverse verschotten *f* 17.545-17-7: tezamen *f* 23.288-7-7. . .	„	23.288- 7- 7

„Alle welke 16 Grossen des uytgifts geballanceert zijnde jegens den voorstaenden ontfang, bevinden, tot saldering van 't rapiamus, meer ontfangen dan uytgegeven een somma van *f* 23.588-6-9, welke voors. somma is overgelevert aen de Thesaurieren van den jaere 1654. Comt alhier in uytgifte de voors. *f* 23.588-6-9.	„	23.588- 6- 9
		f 1.171.836-13-14

16[de] Grossa extraordinaris-saecken, bedraegende een somma [1]) van *f* 1.171.836-13-14.

---

1) In 1555 bedroeg de uitgave aan extraordinaris-zaken *f* 280, en het batig saldo *f* 51.426-11-0, benevens *f* 68-10-0 van »oude resten",

Recapitulatie [1]).

1ste	Grossa	Ordinaris wedden . . .	*f*	93.869- 6- 0
2de	„	Presentatiën	„	16.896-15- 0
3de	„	Reisgeld	„	7.005- 3- 0
4de	„	Bodenloon	„	5.819-13- 0
5de	„	Processen	„	571-17-14
6de	„	Koop van rogge	„	5.131-17- 8
7de	„	Roggerenten	„	300-15- 0
8ste	„	Papier, inkt en zegelwas .	„	2.560-18- 0
9de	„	Brandstof	„	10.401-13- 2
10de	„	Vetkaarsen	„	8.899-12- 0
11de	„	Artillerie.	„	75.463-10-14
12de	„	Stadszwanen	„	294-16- 8
13de	„	Fabriekambt	„	660.948- 0- 0
14de	„	Koop van huizen	„	90.130-11- 0
15de	„	Schoutambt.	„	6.368- 0- 0
16de	„	Extraordinaris-zaken . .	„	1.171.836-13-14
		Totaal uitgaaf. . .	*f*	2.156.499- 2-12

Onder dit batig saldo is niet gerekend de som van *f* 23.166-10-0, die de accijnsmeesters aan de thesaurieren van 1556 uitbetaalden, en die op de rekening van 1555 onder de uitgaven voorkomt. In 1594 bedroeg de uitgave aan extraordinaris-zaken *f* 19.682-6-14, het batig saldo *f* 559.927-16-3.

1) Ook deze recapitulatie komt niet voor in het rapiamus.

BIJLAGE V.

BRIEVEN, GEWISSELD TUSSCHEN HET HOF VAN HOLLAND EN HET GERECHT VAN AMSTERDAM, OVER HET APPÈL VAN HET OVER ISAAC COEYMANS GEVELDE VONNIS [1]).

N°. 1. Burgemeesteren en Schepenen van Amsterdam aan het Hof van Holland.

„Aen den Hove van Hollant.

Edele Mogende Heeren,

Op gisteren heeft Jan Broeckman, deurwaerder van den Ed. Hove van Holland, sig geaddresseert aen 't collegie van de Heeren Schepenen deser stede, versoeckende consent om t' exploicteren seker mandement, bij den procureur-generael van UEd. Mog. geobtineert, tegens Isaäc Coeymans, ons verder seggende geen last te hebben om, sonder 't selve consent, 't voorseyde mandement t'exploicteren of aen 't welgemelte Ed. collegie intimatie te doen, ende dat hem voorts gelast was tegens hare Ed. sig in alle respect te comporteren. Welck voorschreven mandement bij ons rijpelijck sijnde geëxamineert ende gepon-

1) Vgl. bij het volgende de Inleiding en Eerste deel, p. 263—272. Over de brieven, die in deze bijlage afgedrukt worden, zie Eerste deel, p. 272, noot 2. Daar de copieën van deze brieven, die men vindt in Bontemantels Civ. en Mil. Reg. III, wemelen van fouten, laat ik den tekst afdrukken naar het Secreet Schepen-minuutregister.

dereert, hebben wij aen 't selve versoeck niet connen defereren, maer 't voorschreven mandement onder ons gehouden, om sodanige wichtige redenen, die wij vertrouwen, dat UEd. Mog. in ons reguard wel connen apprehenderen, ende waerover wij niet gaerne met UEd. Mog. in eenig debath souden comen, versoeckende dat het Uwer Ed. Mog. geliefte sij, de saecke in soodanigen state te laten, als deselve vóór 't verleenen van 't voorschreven mandement geweest is.

Waermede,

Edele Mogende Heeren,

Uwe Ed. Mog. dienstbereyde

Burgemeesteren en Schepenen der stadt Amstelredame.

Onder stont:

Ter ordonnantie van deselve, ende was geteeckent:

J. Corver."

In Amstelredam, den 14den Februarij 1662.

(Secreet Schepen-Minuutregister fol. 131.)

N°. 2. Het Hof van Holland aan Burgemeesteren en Schepenen van Amsterdam.

„De president ende Raden over Hollant, Zeelant en Vrieslant.

Erntfeste, wijse, voorsienige, discrete, lieve, bijsondere,

Wij en hadden niet verwacht, dat UE. geweygert souden hebben, ingevolge van het mandement in cas d'appèl, bij ons verleent, op het te kennen geven van den procureur-generael, jegens Isaäc Coeymans, jegenwoordigh gevangen tot Amsterdam, aen den deurwaerder Broeckman denselven te laten volgen, veel min het voorseyde mandement onder UEd. soudet hebben gehouden. Wij

verstaen uyt UE. schrijvens, als dat den voornoemde deurwaerder soude voorgegeven hebben, dat hij gene ordre hadde omme 't voorseyde mandement te exploicteren, als met UE. voorgaende consent; 't selve is een groot abuys, maer is hem alleen gelast geweest dat hij het voorseyde mandement met alle beleeftheyt ende civiliteyt soude te werck leggen; ende soude niet wel overeenkomen met het respect van de justitie, die bij hare Ed. Groot Mog. de Heeren Staten van Hollant en West-Vrieslant ons aenbevolen is, dat wij die als precario souden moeten administreren. Wij en kunnen ons niet imagineren wat redenen UE. kunnen hebben om de voorschreven appellatie niet te defereren, alsoo het een gemeen recht is ende van alle oude tijden gebruyckelijk, van dat den procureur-generael ofte de officieren in criminalibus vermogen te appelleren, als sij souden vermeynen datter bij den *subalternen rechter* [1]), pro gravitate delicti, geen condigne straffe soude wesen geinfligeert; hetselve wert oock nergens bij onse instructie, nochte eenige ordonnantie van den Prince van den lande, verboden, maer integendeel is ons bij denselven wel aengeschreven van soodanige appellatiën te moeten defereren, gelijck 't selve bij de missiven, daervan sijnde, claerlijck aengewesen kan werden, ende is hetselve continuelijck alsoo geobserveert geweest, niet gevende in desen dat niet den officier, maer den procureur-generael soude appelleren, dewijl hetselve, sonder onderscheyt, soowel is toegelaten aen den procureur-generael als aen de officieren, dewelcke beyde uyt eenen hoofde hare ampten bekleden, de eene in reguarde van een stadt of plaetse in 't particulier, ende d' andere in reguarde van de provincie in 't generael. Hierbij komt noch dat dit niet en is eene saecke, die in sigh behelst een commune delictum, ende die de stadt van Amsterdam particulierlijck, maer het

---

1) Deze woorden — en alle andere, die in deze bijlage gecursiveerd gedrukt zijn — zijn in de copie bij Bontemantel onderstreept. Zooals uit het vervolg zal blijken, vatte het gerecht van Amsterdam juist vuur op de uitdrukking „subalternen rechter."

gemeene lichaem van den staet is concernerende [1]); ende alhoewel wij UE. gaerne alles soude defereren 't gene de justitie lijden kan, soo vinden wij ons amptshalven in desen verplicht om de voorschreven saecke niet te kunnen abandonneren, ende willende derhalve vertrouwen, dat UE., deselve nader pondererende, haer onbeswaert sullen vinden, omme redenen voorseyt, de voorseyde appellatie te defereren en den voorseyden Coeymans onverhindert te laten volgen, tot welcken eynde wij binnen een dag vier of vijf wederom een deurwaerder sullen afvaerdigen, 't en sij wij ondertusschen uyt UE. schrijvens eenige suffisante redenen souden kunnen verstaen, waeromme UEd. souden vermeynen in desen ongehouden te sijn de voorschreven appellatie te defereren.

Hiermede,

Erntfeste, wijse, voorsienige, seer discrete, lieve, bijsondere, blijft Godt den Heere Almachtich in genade bevolen.

Geschreven in Den Hage, den X^den^ Martii 1662.

geteekent: Adr. Pots.

't Opschrift was:

Erntfeste, wijse, voorsienige, discrete, lieve, bijsondere, Burgemeesteren ende Schepenen der stadt Amstelredamme."

(Secreet Schepen-Minuutregister fol. 131 v°.)

---

1) Aldus de tekst in het secreet Schepen-minuutregister. Uit hetgeen de heeren van Amsterdam hierop antwoorden (hierna, p. 384, regel 7—10 v. b.) zou men kunnen opmaken, dat er moet staan: „Hierbij komt noch dat dit is eene saecke, die in sigh behelst een commune delictum, ende die niet de stadt van Amsterdam particulierlijck, maer het gemeene lichaem van den staet is concernerende." Waarschijnlijk echter hebben de heeren van Amsterdam het Hof verkeerd begrepen en bedoelde dit: deze zaak is geen gewoon delict, dat Amsterdam in het bizonder betreft, maar het raakt het „gemeene lichaem van den staet".

N°. 3. Burgemeesteren en Schepenen van Amsterdam aan het Hof van Holland.

„Aen den Hove van Hollant.

Edele Mogende Heeren,

Wij hadden niet vertrouwt, of souden UEd. Mog. op onse rescriptie, rakende het niet consenteren van den exploicte des mandements, verleent aen den procureur-generael jegens Isaäc Coeymans, die, ingevolge van een vonnisse van den Gerechte alhier, voor den tijt van ses jaren in een vaste plaetse is geconfineert, de sake hebben gelaten, gelijck sij was vóór het verleenen van denselven mandemente, hetwelcke wij niet connen dencken — gelijck oock UEd. Mog. deurwaerder Broeckman, soo niet door onderrechtinge ende last van UEd. Mog., immers van selfs niet heeft connen verstaen, uitwijsende de woorden, door een secretares deser stede uyt sijn mont, ten overstaen van twee der Heeren Schepenen, (op)getekent, ende in voorgemelte onse missive aen UEd. Mog. verhaelt — dat hier ter stede, daer de criminele vonnissen geen appèl sijn onderworpen, sonder toestaen van de respective magistraten conde werden geëxploicteert [1]); weshalven, of wij wel met UEd. Mog. alle debat van reden, waertoe selfs in desen ons niet en vinden verobligeert, gaerne hadden ontgaen, soo willen wij echter, tot voldoeninge van UEd. Mog. genegentheyt, aen d'eene zijde niet nalaten UEd. Mog. te bekennen, dat de vonnissen, bij den Gerechte deser stede gewesen, die de Hoge Overicheyt appèl aen UEd. Mog. subject heeft gemaeckt, uytwijsende d' in-

1) De constructie van dezen zin is aldus: hetwelk (nl. welk mandement) wij niet kunnen denken — gelijk ook uw deurwaarder Broeckman enz. — dat hier ter stede zou kunnen worden geëxploiteerd zonder toestemming van enz. — Daar de stijl van deze missives zeer duister is, heb ik getracht de bedoeling zooveel mogelijk te verduidelijken door inlassching van leesteekens of van verklaringen tusschen ( ).

structie, UEd. Mog. verleent, sijn derselver reveue [1]) onderworpen, ende de rechter, ten opsichte van de sodanige, als subaltern van UEd. Mog. can werden aengesproken. Maer aen de andere zijde wederom moeten wij oock bekennen, dat ons verstant niet heeft connen berycken, met wat redenen UEd. Mog. over een criminele sake, getermineert bij extraordinaris figuer van proces [2]), haer gesach soo verre trachten te extenderen, dat sij niet alleen het criminele vonnis appèl aen haer Ed. Mog. oordelen te sijn subject, maer oock, ten selven respecte, den rechter, die soodanig vonnis heeft gevelt, *haren subaltern gelieven te noemen*, aengesien UEd. Mog. niet behoorde te sijn onbekent dat dien rechter van de oudste tijden, ende selfs van sijn begin af, soo men de oude munimenten mach geloven, heeft gehadt de macht om in sijn quartier over alles te oordelen, sonder eenige exceptie of appèl, ende, onder becroninge alleen van de Hoge Overicheyt, hetselve recht voor alsnoch heeft behouden, die saken alleen afgesondert, welcke de successive Princen van den lande, ten dienste van deselve (landen), hem (den Amsterdamschen rechter, geheel) te onttrecken of met anderen te doen communiceren [3]), ofte ook wel, gelijck sommige sijner gewesene saken (nl. door hem, den Amsterdamschen rechter, gewezen), door anderen — bij erectie te weten van UEd. Mog. collegie, ten tijde dese landen bij Princen uyt den huyse van Bourgoigne wierden geregieert — onder benefitie van appèl te doen revideren geraden hebben gedacht; ende sijn wij wel niet oncondig, dat UEd. Mog. de delatie van criminele appellen aen den procureur-generael bij instructie niet en is ontnomen, maer moesten UEd. Mog., om haer recht daertoe te astrueren, bewijsen, dat hetselve door de Princen van den lande bij instructie of

---

1) reveue = revisie.

2) Over het extraordinair proces — waarover in het vervolg herhaaldelijk gesproken wordt — vgl. men Mr. Bavius Voorda, De crimineele ordonnantiën van 1570, p. 143 sqq. van de Verhandeling.

3) Met anderen te doen communiceren = in de keus van partijen te geven, of zij voor den Amsterdamschen rechter, of liever voor een anderen, het Hof bv., willen ageeren.

ordonnantie hare Ed. Mog. ware aenbevolen, gelijck UEd. Mog. in hare missive vermelden, dat (UEd. Mog.) wel bij aenschrijvinge van deselve Princen soude sijn gelast geweest van aen de soodanige appellatiën te moeten defereren, een seer klaer argument, ons bedunckens, om UEd. Mog. te doen overtuygen dat, daer deselve, om reden, in particulari casu door de Hoge Overicheyt de delatie van appèl over eenig crimineel vonnis wert aenbevolen — gelijck wij ons versekert houden, dat nimmer in omni is geschiet — UEd. Mog. haer die universelijck niet connen aenmatigen, uyt sake derselver jurisdictie, salvo meliori judicio, niet originaris in haer Ed. Mog. collegie is gefondeert, nochte ook bij de Hoge Overicheyt sonder palen, met extensie pro libitu, haer Ed. Mog. gedefereert, maer met soodanige instructie ende ordonnantiën gelimiteert, daerdoor de Princen van den lande, bij verleenen van deselve, hebben gemeent, dat den dienst van de justitie genoeghsaem conde werden waergenomen ende voldaen. Dat mede UEd. Mog. in den haren seggen, hoe het appelleren in criminele saken is een gemeen recht ende van alle oude tijden gebruyckelijck bij den procureur-generael, sullen wij wel niet contradiceren in plaetsen, daer de appellatiën in criminele saken bij de hoochste macht (van wien alleen wij meenen alle jurisdictie met hare omstandicheden, forme ende instantiën, te emaneren) sijn geordonneert. Weshalven, om uyt dien hoofde mede UEd. Mog. of desselfs procureur-generael sijn recht af te meten, nodig soude wesen de wille ende ordre van haere Edel Groot Mog. daertoe te vertoonen, immers ten minsten sulck gebruyck, dat bequaem ware tegens den Gerechte hier ter stede recht te maken, daervan wij de minste kennis niet en hebben. Wij en connen ook niet bevroeden wat is van UEd. Mog. intentie, daer (UEd. Mog.) seggen, (dat) niet soude geven in desen dat niet een officier deser stede, maer den procureur-generael soude appelleren, alsof wij selfs ter dier oorsake UEd. Mog. hadden gemaeckt of wilden maken objectie, ende, haer beyder recht onderscheydende, verstaen, dat wel den gemelten officier, maer niet den procureur-generael daertoe soude wesen gevoeght, daer wij, ter contrarie, altoos hebben gemeent, ende voor

alsnoch van geen ander verstant en hebben connen werden, of soude oock den officier hier ter stede in geenen dele tot soodanige appellatie wesen gerechtight; welcken volgende wij dan oock besluyten, dat tot deselve den procureur-generael veel minder sal wesen bevoeght. Oock comt, ons gevoelens, in geen consideratie 't geen UEd. Mog. seggen, dat de sake van Isaäc Coeymans in sig behelst een commune delictum, hetwelcke de stadt van Amsterdam niet particulierlijck, maer het gemeene lichaem van de staet is concernerende; wij sullen UEd. Mog. noch wel meerder toestaen, dat namentlijck hetselve niet alleen den staet deser landen, maer selfs oock alle de ledematen van de Unie soude hebben connen beschadigen. Hoe echter UEd. Mog. haer recht, om te verleenen in deselve saeck mandement van appèl aen den procureur-generael, daeruyt afmeten, connen wij immers soo weynig als uyt voren UEd. Mog. geallegeerde begrijpen, dewijle in saken, sijnde crimineel, sonder onderscheyt, de stadt van Amsterdam gevoegt is te sententiëren bij arrest. Ende willen wij dienvolgens hoopen UEd. Mog. sullen met bovenverhaelde onse redenen van de ongefondeertheyt harer sustenue niet alleen sich houden soodanig onderrecht, dat (sij) sullen aflaten, ter sake als in den haren gemelt, van op nieuws een deurwaerder (die doch verloren moeyten ende costen soude comen te doen) herwaerts af te vaerdigen, maer oock absolutelijck wesen gepersuadeert, dat hetgene UEd. Mog. tenteren niet bij ons wert geweygert om iets te behouden aen ons alleen, daerover mede UEd. Mog. soude connen reveue competeren, maer uyt sake wij, anders doende, souden meenen, dat de posteriteyt, soo wij de hedendaeghse beschuldiging al conden ontgaen, met recht ons soude comen te insimuleren tanquam desertae aut male defensae stationis reos, in een sake van soo grooten gewichte, ende op het hooghste dierbaer voor de stadt van Amsterdam; sijnde wij anders, uyt ons interieur, met ijver geporteert om alles te contribueren, wat tot luyster van UEd. Mog. (voor wiens respect de stadt van Amsterdam, soo aensienlijck deel van de Sou-

verainiteyt deser landen, sig op het hooghste hout geïnteresseert) soude connen opereren.

Hiermede,

Edele Mogende enz.

Burgemeesteren en Schepenen der stadt Amsterdam.

Onder stont:

Ter ordonnantie van deselve, ende was geteekent:

J. Corver."

Den 13den Martii 1662.

(Secreet Schepen-Minuutregister fol. 132—133.)

N°. 4. Het Hof van Holland aan Burgemeesteren en Schepenen van Amsterdam.

„De president ende Raden over Hollant, Zeelant ende Vrieslant.

Erntfeste, wijse, voorsienige, discrete, lieve, besondere,

Wij hebben wel ontfanghen Uwer E. missive, gedateert den 13den Martii lestleden, raeckende het mandement in cas d'appèl, bij ons aen den procureur-generael van desen Hove verleent in de zaecke van Isaäc Coeymans, ende daeruyt met verwondering verstaen, niet alleen dat UE. alsnoch difficulteren 't voorseyde bij ons verleende mandement te laten exploicteren, nemaer oock opentlijck sustineren, dat criminele vonnissen, daer ter stede gewesen, geen appèl van den officier aldaer off van den procureur-generael van den Hove onderworpen zoude(n) zijn: een zaecke, voorwaer, van zoo dangereuse consequentie ende zoo erroneus en door de practijcque zoo notoir ter contrarie, dat se noyt bij eenige steden van Hollandt in twijffel is getrocken, zijnde een ider kennelijck — en onnodig, zoo vertrouwt werdt, met exempelen te astrueren, daervan de rolle van de procureur-generael vol is — dat, van alle oude tijden, bij de officiers in de respective steden deser provincie, off bij den procureur-generael, van

criminele vonnissen aen den Hove is geappelleert, zonder onderscheyt off zoodanige vonnissen zijn gewesen bij extraordinaris off wel bij ordinaris figure van proces; ende met groote redenen, cum reipublicae intersit ne delicta maneant impunita sed condigna poena vindicentur, ende een al te groote deure zoude werden geopent tot bedrogh ende corruptiën, tot gunste ende cuyperijen, ten minsten tot een praepostere misericordie, als 't appèl van criminele zaecken de officiers off den procureur-generael zoude werden benomen. Om welcke redenen oock niet en zal bevonden werden dat den Prince van den lande zig, dat is zijne officiers, oyt off oyt heeft onttrocken, maer wel in tegendeel, dat altijt aen zig ende voor zijne officiers heeft behouden het recht om te mogen appelleren van criminele vonnissen, 't zij datter ordinaris of extraordinaris is geprocedeert; ende terwijl alle jurisdictie in den Prince resideert ende daervan moet afvloeyen, gelijck UE. in hare voorschreven missive wel sustineren, ende daerom niemandt zich deselve pro libitu vermagh aen te matigen, zoo zullen UE. met ons (zoo wij vertrouwen) oock wel connen oordelen, dat dezelve geen recht hebben om in criminele zaecken, ten regarde van den officier off procureur-generael, te wijsen bij arrest, 't en zij dezelve van de concessie van zoodanigh recht bij speciael privilegie off andere munimenten conden doceren, waeraen wij, volgens onsen schuldighen plight, gaerne zouden defereren; maer integendeel weten wij, dat na rechten is gepermitteert ende bij onse instructie de officiers off den procureur-generael niet en is verboden te mogen appelleren van criminele vonnissen, tot voordeel van de delinquanten gewesen, daerinne den officier off procureur-generael verstaet voor de Hoge Overicheyt eenig grieff gelegen te zijn; zijnde wel waer, dat hare Ed. Groot Mog. bij resolutie, genomen in den jare 1591 [1]), de Hoven van justitie hebben belast geen provisie van appèl te verleenen op 't versoeck van de delinquanten, teghens denwelcken criminelijck, extraordinaris ende op haer confessie is geprocedeert, (daervan misschien de reden is,

1) 10 September 1591. Vgl. Eerste deel, p. 263.

omdat de rechters deser landen meer genegen zijn tot mitigatie van straffe off absolutie, als tot sware condemnatie) maer, terwijle van de officieren off den procureur-generael in de voorschreven resolutie niet en werdt gesproken, zoo wijst het zijn zelven, dat den weg van appèl deselve in zulcken gelegentheid noch open staet, cum inclusio unius sit alterius exclusio. Ende, omme desen aengaende UEd. nader te onderrighten ende te desabuseren van hare sustenue, dat namentlijck het recht van te appelleren van criminele vonnissen den Hove off de officiers en de procureur-generael niet en zoude competeren, omdat de Gereghten van de respective steden deser provincie, van de outste tijden ende zelfs van den beginne aff, zouden hebben gehadt de macht om, ider in zijn quartier, over alles te oordelen zonder eenige exceptie of appèl, zooals UE. in de voorschreven hare missive believen te zeggen, ende dat niet en zoude werden bevonden dat bij den Prince van den lande 't appèl van criminele vonnissen aen ons, off wel aen de officiers in de respective steden, off (aan den) procureur-generael, bij instructie off ordonnantie zoude wesen aenbevolen, zoo zullen UE. gedient ende ter contrarie werden geësclaircisseert door de oude instructie van den Hove, bij Keyser Carel, als Grave van Hollandt, gedaen arresteren in den jare 1515 ende den 12den Januarij 1516 op onse rolle gepubliceert, daerbij de appellen van alderhande vonnissen aen den Hove werden gedefereert, zelffs van de interlocutoire. Wel is waer dat, dezelve instructie wesende gearresteert, ende de provincie van Hollandt ende Vrieslandt daerbij meenende te wesen gegraveert, in den jare 1518 bij de Edelen, Gedeputeerde van de steden ende andere Gedeputeerde der Staten van den lande voorseyt, zoo voor hen als voor ende in den name van alle de ingezetenen ende inwoonende derselve landen, aen den voornoemden Grave is te kennen gegeven dat, van zoo lange tijden als den Raed gestaen hadt, die vonnissen van den lagen rechters altijts betrocken hadden geweest voor denselven Rade bij reformatie, ende dat deselve vonnissen, zooverre die reparabel waren bij der definitive, heur executie hadden gehadt onder cautie, ende dat hetselve desniettegen-

staende bij de voorseyde nieuwe instructie was gemuteert ende verandert, als daerbij een igelijck geoorloft wierde te comen aen denselven Hove, zoowel bij appellatie als reformatie, daeruyt die ondersaten van alle vonnissen, zoowel van correctie als anders, quamen in den voorseyden Rade van Hollant bij appellatie, ende wierden mitsdien de vonnissen in 't gene dat reparabel was bij der definitive gestateert, daerdoor de ondersaten langhe bleven pleytende, sonder te comen tot betalinge van haer schult, ende ook het recht ende de jurisdictie van de officieren van de steden en dorpen daerdoor zeer verachtert ende verkort, met versoeck dat daerinne mochte werden geremedieert, als breder bij 't zelve henluyden [1]) te kennen geven ende remonstrantie, waeruyt UE. connen zien, dat abusiff is 't gene dezelve sustineren, dat de Gerechten van de respective steden van alle oude tijden hebben geoordeelt over alles, zonder eenige exceptie off appèl, terwijl voor date van de voorschreven instructie alleen onder cautie conden werden geëxecuteert zoodanige van henluyder vonnissen, die bij der definitive waren reparabel, ende zulx geensints criminele, hebbende de Staten voornoemt bij de voorschreven hare remonstrantie zelffs niet geclaeght, dat de officiers van criminele vonnissen appelleerden, noch daerjegens eenigh redres versocht, maer alleen dat haer recht ende jurisdictie wierdt verachtert ende vercort door d'appellatie van de gecondemneerdens, die oock bij de voorschreven instructie henluyden was geaccordeert. Maer van wat effect de voorschreven remonstrantie is geweest, blijct bij de nadere instructie van denselven Grave van den 1sten April 1521 ende bij onse jegenwoordige instructie, in date den 20sten Augusti des jaers 1531, daer, bij artickel 205 ende vervolghens, aen den Rade in Hollandt, als provinciale rechters, wederomme uytdruckelijk werdt gedefereert te hebben de kennisse van alle vonnissen, ter lager vierschare gewesen, in cas van appèl off reformatie, mitsgaders uyt de continuele practijcque, daerop gevolght, door de rolle van den

1) „Henluyden" is hier een pron. poss. en „te kennen geven" een subst. Achter „remonstrantie" moet men inlasschen: is te zien.

procureur-generael baerblijkelijck geverifieert werdende. Ende, tot noch evidenter teken dat de Graven soodanigh recht noyt afgestaen, maer altijt aen haer hebben gereserveert, zoo vindt men in de ordonnantie van Coning Philips op 't stuck van de criminele justicie in de Nederlanden, in date den 5den Julij 1570, (in) artickel 58 expresselijck gestatueert, dat de procureurs, fiscaels en officiers, daer sij zien, dat de zaecken niet geëstimeert en zijn na hunne qualiteyt, zullen mogen appelleren a minima, zonder dat daerover eenigh versoeck ter contrarie is gedaen off daerinne na dien tijt bij de Hoge Overicheyt oyt eenige alteratie is gemaeckt. Ende tot een onwederspreeckelijck argument dat de respective steden deser provincie noyt gedacht hebben in regarde van de officiers en procureur-generael te mogen wijsen bij arrest, zoo behoeft maer alleen ingesien te werden 't octroy, bij denzelven Coningh Philips aen de hoochgemelte Heeren Staten van Hollandt beroerende 't expedieren van de requeste civile bij desen Hove, in plaetse van bij den Grooten Rade, verleent, in date den 20sten Augusti 1562, alwaer, articulo 11, geseyt werdt, dat, aengaende 't versoeck van meer hoochgemelte Heeren Staten van Hollant — te weten dat nòch de procureurs-generael, nòch geen andere officiers en souden toegelaten werden te appelleren, reformeren of provoceren in eenige saken, daer criminele vonnissen gewesen zijn, off, zooverre 't selve den procureurs-generael ende andere officieren *alsnoch* (Nota) toegelaten wierde, dat sulcx van gelijcken de parthijen souden mogen doen, als wesende 't selve na dispositie van beschreven rechten — is verstaen dat men hem dienaengaende soude voegen ende reguleren gelijck het tot dien tijt toe in denselven lande van Hollant gëuseert was geweest; waerop gevolght is dat, zoowel naer als vóór date van dien, d' officiers off procureurs-generael successivelijck van de criminele vonnissen hebben geappelleert, gelijck met meenighvuldige exempelen can werden geastrueert, hoewel 't selve recht, als wesende facultatis et arbitrii, niet en zoude connen werden gepraescribeert, schoon genomen hetzelve bij memorie van menschen bij de officiers off procureur-generael niet en moghte wesen

gebruykt. Werdende dan bij UE. bekent, 't welck niet can werden gecontradiceert, dat alle jurisdictie affvloeyt van den Prince van den lande, tanquam rivuli a fonte, ende niet connende werden getoont dat denzelven Prince aen de steden deser provincie off aen UE. in 't particulier bij eenig octroy off privilegie 't voorseyde recht, van door sijn officiers in de respective steden off procureur-generael van criminele vonnissen te appelleren, heeft afgestaen, maer dat, zoo 't schijnt ende uyt eenighe oude munimenten (hoewel niet dan duysterlijk) can werden affgenomen, den ouden Hertogh Philips van Bourgoignen, overoudtvader van Keyser Carel, aen de respective steden deser provincie heeft geconcedeert, dat derselver vonnissen, die bij der diffinitive waren reparabel, hadden hare executie onder cautie, onder welcke notoirlijck de criminele niet verstaen connen werden geweest te zijn gecomprehendeert, veel min in regarde van des Graeffs officiers; dat mede bevonden werdt dat bij de voornoemde oude instructie van den Hove, van den jare **1515**, 't appèl in 't generael van alle vonnissen, 't zij diffinitiff, 't zij interlocutoir, aen denzelven Hove wederom is gedefereert, zonder dat aen de clachten ende 't versoeck van de Staten van den lande, daerjeghens in den jare 1518 aen den Grave gedaen, omme dienaengaende te moghen hebben eenige mutatie, ende namentlijck alleen dat de criminele gecondemneerdens niet en moghten werden geadmitteert te appelleren, is gedefereert geworden, maer, dien onaengesien, de zaecke is gelaten bij dezelve instructie, ende dat bij de nadere en onse jegenwoordige instructie van den jare 1521 ende 1531 respective 't voorseyde appèl in 't generael wederomme uytdruckelijck aen denselven Hove is gedefereert; dat mede 't speciael versoeck van hoochgemelte Heeren Staten, in 't jaer 1562 aen den Grave gedaen, ten eynde de officiers ende procureur-generael mochten werden geinterdiceert van criminele vonnissen te appelleren, is affgeslagen, ende dat, na 't affsweren van de Graven, bij de Staten van den lande aengaende 't recht van appelleren aen den Hove geen veranderingh en is gemaeckt, dan alleenlijck voor zooveel aengaet de provisionele vonnissen, mitsgaders de criminele

voor zooveel de gecondemneerdens concerneert, ende alle het vordere is gebleven bij d' instructiën ende 't oudt gebruyck; dat mede UE., na hare wijsheid, wel cunnen considereren van wat gevaerlijcken gevolgh zoude wesen dat de officiers en procureur-generael 't voorschreven recht van appèl zoude werden benomen, onnodig om alhier breder te extenderen, zoo en cunnen wij niet vertrouwen, dat UE. 't zelve langer zullen willen trecken in dispute off oorsaeck geven, dat het bij ymandt werde gedaen, maer in tegendeel, dat deselve haer dienaengaende zullen houden voor volkomentlijck geïnformeert ende gedesabuseert, ende de geinterjecteerde appellatie bij den procureur-generael, nopende den voorgemelten Coeymans, sonder hesitatie zullen defereren, zijnde beryt, zoo bij UE. noch eenige scrupule moghte overich zijn, 't welk wij, om redenen voorschreven, niet en connen vermoeden, aen de Heeren, die van weghen UE. ter naester vergaderinge van Haer Ed. Groot Mog. zullen compareren, te geven nadere openinge en contentement, UE. versekerende, dat wij in desen niet en betrachten als het gemeene beste ende de conservatie van 't recht, ons bij haer Ed. Groot Mog., en dienvolgende oock bij UE., zoo dier aenbevolen, 't welck wij, zonder onsen eed te bezoetelen ende UE. eygen blame te incurreren, niet connen abandonneren, zijnde anderssints genegen UE. allenthalven te doen hebben volcomen genoeghen.

Waermede,

Erntfeste, wijse, voorsienige, discrete, lieve, besondere, bevelen wij UE. in Godes heylige protectie.

Geschreven in Den Hage, den 27sten Junij 1662.

Was onderteekent:

Adr. Pots.

't Opschrift was:

Erntfeste, wijse, voorsienige, lieve, besondere, Burgermeesteren en Schepenen der stad Amstelredamme."

(Secreet Schepen-Minuutregister fol. 133 v°.—135 v°.)

N°. 5. Concepte missive [1]), gedaen instellen door de Heeren Schepenen, om, in cas van nadere instantie bij den Hove provinciael, ter sake als in dezelve gemelt, met de Heeren Burgermeesteren te communiceeren ende, bij goetvinden van dezelve, op de gemeene naem den gemelten Hove toe te zenden, in antwoort van den haren, aen den Heeren Burgermeesteren ende Schepenen voorseyt, in date den 27sten Junij A° 1662.

„Edele Mogende Heeren,

In cas Uw Ed. Mog. wel hadden doorzien onze missive, den XIIIden Martii A° 1662 Uw Ed. Mog. toegezonden, rakende de non-delatie aen het appèl wegens den vonnisse, bij den Gereghte alhier tegens Isaäc Coeymans gewesen, oock hadden overwogen met hare omstandigheden de acten ende munimenten, gementioneert zelfs bij die van UEd. Mog., in dato den 27sten Junij, mede deses jaers, ons in antwoorde overgeschreven, vertrouwen wij vastelijck UEd. Mog. zich zelfs zouden hebben geëxcuseert van met zoo opereuse objectiën haer ende onsen tijdt, die doch daerbuyten noch cort genoeg valt om den dienst van 't gemeen waer te nemen, meerder te coarteren, immers niet hare gedachten geëxtendeert buyten de sustenue van haer Ed. Mog. recht wegens de gemelte delatie, zelfs tot den dienst off ondienst, terzelver opzigte, van de Hoge Regeringe dezer landen, aengesien wij, met UEd. Mog. eens zijnde, dat alle jurisdictie is gefondeert in den Prince, off, dat hetzelve is, (in) de Souveraine regeringe dezer provincie, tanquam in spiritu vitali quem tot millia trahunt, daerbeneffens niet connen dencken, dat UEd. Mog. niet wel onderscheit zullen maken tusschen den Prince zelffs ende den procureur-generael, zijn officier, die uyt des Princen name, maer niet zonder zijn wille, ageert, om zoo, door middel van dezelve

1) Zooals op p. 264 van het Eerste deel door Bontemantel is medegedeeld, werd deze missive „niet afgesonden, alsoo de saeke in stilte was geraekt."

distinctie, neffens ons te verstaen, dat alle differenten, tusschen UEd. Mog. Hove ende de stadt Amsterdam nu open, geen vordere extensie hadden vereyscht als de genoegsame kennisse van des Princen wille, te weten: off dezelve is, dat den officier off procureur-generael zal wesen geoorloft van alle criminele vonnissen, door de respective Gereghten, ende nu specialijck dat van Amsterdam, bij extraordinaris figuer van proces, op confessie des gecondemneerdens gewezen, te appelleren aen UEd. Mog. Rade van justitie, off niet, zonder dat nodig hadde geweest dat UEd. Mog. zich hadden uytgebreydt tot den dienst off ondienst der landen, daerinne gelegen, als specterende alleen de deliberatiën van den Prince. Omme echter UEd. Mog., (gelijck wij in alles zijn geneghen) in beyde hare speculatiën genoeghen te geven, zullen op het een ende ander onze consideratiën (hoewel gaerne buyten debat hadden gebleven) niet nalaten, zoo cort eeniger mate doenlijk, te gemoet te voeren. Weshalven dan, als UEd. Mog. zich gelieven te erinneren 't gene (wij) bij onze missive van den XIII^{den} Martii laestleden hebben geposeert, ook bij UEd. Mog., gelijck hier nader zal werden geseght, in geenen deele is geluxeert, ende wij nu wederom voor een hooftfondament itereren, dat namentlijck de rechters hier te lande, die men Schepenen noemt, van zeer oude tijden, ja selfs eer Hollandt de Graven heeft erkent, ende zulx immemorialijck ende originaris hebben gehadt de macht om in haer quartier alles te oordeelen zonder eenige exceptie ofte appèl, onder gezag alleen van de opperste heerschappije, oock die macht ten hedigen dage toe hebben behouden, die zaken alleen afgezondert, welcke de successive Graven, met de Staten voormaels makende de Hoge Overheyt dezer landen, haer te onttrecken of met anderen te doen communiceren, of oock wel, gelijck sommige haerer gewezene zaken, door anderen — bij erectie te weten van UEd. Mog. collegie, ten tijde deze landen bij Princen uyt den huyze van Bourgondiën wierden bericht — onder benificie van appèl te doen revideren geraden hebben gedacht; alsmede dat UEd. Mog. jurisdictie niet originaris in haer Ed. Mog. collegie is gefondeert, maer bij ende met instructie ge-

defereert en gelimiteert, hetwelcke, als zijnde de grondslagh onzes wercx, UEd. Mog. gelieven te considereren, vertrouwen wij vastelijck, vooreerst, (dat) UEd. Mog. met ons zullen oordeelen, dat de stadt van Amsterdam, die alle judicature, zonder exceptie ofte appèl, boven alle memorie ende originaris heeft gehadt, niet nodig heeft, dat haer dezelve op nieuws bij den Prince (niettegenstaende wij erkennen alle jurisdictie in denzelven, oock inseparabiliter, te resideren) door privilege werde gedefereert, maer integendeel genoegh te zijn dat niet baerblijkelijck can werden bewesen die judicature van de plaetse, daer ze boven menschen gedachten oorspronkelijck was, tot anderen door den Prince te wezen gedefereert; ende gevoelen wij ten tweden, dat mede UEd. Mog. niet onverwacht zal zijn dat wij niet connen begrijpen, hoe UEd. Mog. uyt de contenue van een remonstrantie, (welckers gedeelte UEd. Mog. antwoorde op de onze van den 13den Martii vermelt), bij de Gedeputeerdens der Staten dezer landen in den jare 1518 aen Keyser Carel, doenmaels Grave dezer provincie, gedaen, comen te infereren, dat (wij) bij den onsen, van den 13den Martii voorseyt, abusivelijck souden sustineren, dat de Gereghten van de respective steden van alle oude tijden hebben geoordeelt over alles, zonder eenige exceptie of appèl, ja selfs na de erectie van UEd. Mog. Hove; daer wij nochtans bij onze voorgemelten missive van den 13den Martii wel uytdruckelijck poseren, dat de respective Gereghten het vorengeseyde recht oock noch plenarie behouden, afgezondert zoodanige zaken, welke de successive Princen haer te onttrecken, als boven verhaelt, ende anderen (daeronder (wij) immers explicite UEd. Mog. mentioneren) geraden hebben gedacht aen te bevelen; waeromme dan, als UEd. Mog. tijden distingueren, wij ons verzekeren, UEd. Mog. claerlijck zullen begrijpen dat, des aengaende, bij ons niet abusivelijck is gesustineert, maer, omdat geen tijden, terwijl UEd. Mog. Hove heeft gestaen, van voriger zijn verscheyden, erronée bij UEd. Mog. ons wert aengevreven 't gene nimmer in gedachten is gevallen [1]); ende ten derden dan oock geloven wij, dat

1) De bedoeling van de voorgaande regels is deze: de heeren van

UEd. Mog. niet vreemt zal duncken dat wij in geeniger manieren connen bevroeden, hoe UEd. Mog., uyt zaecke in vorengeroerde remonstrantie, in den jare 1518 bij bovengeseyde Gedeputeerdens van (de) Staten aen Keyser Carel gedaen, zoude werden geseght dat, van zoo langen tijden als den Raed van Holland hadde gestaen, en zulx voor date van de instructie, voor UEd. Mog. Hove in den jare 1515 gearresteert en A° 1516, den 12den Januarij, ter rolle gepubliceert, alleen onder cautie conden werden geëxcecuteert zoodanige van henluyder vonnissen, die bij der definitive waren reparabel, alsmede, ter cause in meermael geseyde remonstrantie zelffs geen redres zoude wesen versocht tegens de appellatiën der officieren of de procureur-generael van vonnissen, bij de respective steden door extraordinaris figuer van proces getermineert, oock comen te infereren, dat zoodanige criminele, waerinne voor dees tijdt alleen onze differentie bestaet, door gemelte remonstrantie als appellabel bij de Edelen ende respective steden zelffs zouden werden erkent, dewijle UEd. Mog. niet behoorden te zijn oncundich (alzoo niet explicite, noch bij de gearresteerde ende ter rolle gepubliceerde haere Ed. Mog. instructie in den jare 1515 en 1516 respective, noch bij vooren verhaelde remonstrantie, in den jare 1518 aen Keyser Carel gedaen, een enckel woordt van criminele vonnissen bij extraordinaris figuer van proces, in de outste tijden door de respective steden bij arrest en in 't hoochste resort gewesen, naer exempel bijna van 't gantsche Christendom, Vrankrijk alleen uyt-

---

Amsterdam komen er tegen op, dat het Hof hun iets in den mond legt, dat zij beweren noch gezegd noch bedoeld te hebben, nl. dat de stadsgerechten, van de oudste tijden af, over alles bij arrest zouden hebben geoordeeld, zonder uitzondering. Zij houden vol, dat zij wel degelijk een uitzondering hebben gemaakt voor die zaken, die door den vorst aan een andere rechtbank (het Hof daaronder begrepen) waren toegewezen. Als dus nu het Hof onderscheid maakt tusschen den tijd voor en na zijne stichting, en aan Amsterdam verwijt dit niet te hebben gedaan, dan moge het bedenken dat Amsterdam dit alleen heeft nagelaten omdat er, te dien opzichte, tusschen den tijd voor en na het stichten van het Hof geen onderscheid bestaat, daar het den vorst voor en na vrijstond zaken aan de stadsgerechten te onttrekken en aan welken rechter hij wilde, het Hof of een ander, toe te wijzen.

gezondert, werdt gesprooken) dat hetzelve recht, zijnde een zaecke van zoo hogen gewighte en voornamentlijck regale des princes, onder een generale clausule van de steden, medeleden van de Generaliteit, niet can werden getransfereert aen een Gereghte, ook voor een gedeelte uyt vreemden [1]) bestaende. Want werdt voor een vaste regel in regalibus gehouden: quod verba generalia circa ea (scilicet imperii quae sunt) careant effectu, nisi specialis accesserit nominatio, omniaque ea relicta intelligantur quae non apparent translata, daarmede dan immers oock genoegsaem comt te vervallen 't gene UEd. Mog. bij hare nader instructie, (edoch mede niet dan in generale termen,) de A° 1521 ende 1531, artickel 205 ende vervolgens, uytdruckelijk raeckende de kennisse van alle vonnissen, ter lager vierschaer gewesen, bij middel van appèl off reformatie haer Ed. Mog. meynen te wesen gedefereert, alzoo wij, ten respecte van de vonnissen crimineel, bij extraordinaris figuer van proces gewesen, om redenen vooren verhaelt, niet connen begrijpen, hoe UEd. Mog. den Gereghte deser stede, bij hare missive van den X^den^ Maert laestleden, hare subalterne, en, bij die van den 27sten Junij, een lage vierschaer gelieven te noemen; daer wij nochtans meynen, UEd. Mog. hiervooren overvloedig te hebben aengewesen ende noch nader bij desen vertrouwen te doen, dat ten regarde van de zoodanige niet als subaltern off een lager vierschaer behoorden te werden aengezien, maer als rechters in 't hoochste resort, die niemandt als haer Ed. Groot Mog. de Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt boven haer erkennen [2]), en wij dienvolgende maer hebben te negeren, dat UEd. Mog. instructie t' harer opsichte (als zijnde geen lage vierschaer) zoude wesen applicabel; waermede off (wij) dan wel zouden (kunnen) passeren de hiervoren gemelte, door UEd. Mog. ons geobjecteerde passagiën, sullen (wij) echter, ten opsichte van UEd. Mog. vermeynen in deselve zooveel

1) Nl. de Zeeuwsche leden.

2) De constructie van „dat ten regarde van de zoodanige .... erkennen" is deze: dat (zij,) die niemand dan de Staten boven zich erkennen (de stemhebbende steden dus), niet als subaltern ..... behoorden te worden aangezien, maar als rechters in 't hoogste ressort.

crachts voor haer gesustineerde te resideren, ten respecte van deselve noch nader onse consideratie seggen; ende vooreerst, ten opsichte van de in den jare 1516, den 12[den] Januarij, ter rolle van UEd. Mog. gepubliceerde resolutie (selfs als al, des neen, onder de generale denominatie van zaken de vonnissen, tusschen UEd. Mog. en de stad van Amsterdam nu controvers, conden werden gesloo-ten), dat lichtelijck uyt die publicatie selfs kan werden afgemeten, bij hoedanige resolutie deselve is ter neder gestelt geweest, uyt zake, te weten, dat geen andere publicatie als ter rolle (immers allegeren UEd. Mog. niet anders) zijnde gedaen, genoegsaem te colligeren staet dat de Edelen ende steden, makende met den Grave doenmaels de souveraine regeringe deser landen, niet hebben connen gedogen, dat een zoo schadelijcke wet (bij dewelcke de Graeff alle de respective Gereghten trachtede van haer immemoriael recht te versteken, en welke wet, om deselve Gereghten daeraen te verobligeren, hij dan ook alomme hadde moeten condig maken) in de respective steden en Gerechten soude werden gepubliceert, gelijck ook hetselve nader kan werden afgemeten uyt derselver hiervoren meer gemelte remonstrantie, in den jare 1518 aen den Grave gedaen. Waerop of wel UEd. Mog. schijnen te willen seggen, dat niet tot contentement bij de Staten soude wesen geobtineert, daeruyt echter niet anders can werden gecolligeert als dat de Staten (in welke nimmer de Souverainiteit is geëxtingueert geweest) ten deele door gewelt en arglist des Graefs, selfs met hulpe van UEd. Mog. Hove, doenmaels, onder pretext van justitie, een zeer plausibile naem, in hare ordinare functie zijn belet geweest. Want wat is anders af te meten uyt een supplicatie, en noch te vergeefs, gelijck UEd. Mog. seggen, aen den Grave bij de Souverainiteit door hare gedeputeerdens gedaen? daer nochtans het naturel van den Souverain is te gebieden, iis praesertim principibus, gelijk d'onse zijn geweest, als haer niet buyten de limiten van haer gesag hebben begeven, qui praesunt suadendi magis quam jubendi potestate; zijnde hetselve belet haerer functie en vervolgens genoegsame suppressie der Staten noch klaerder af te

meten ter plaetse daer UEd. Mog. denken een onwedersprceckelijk argument te hebben gevonden, te weten uyt den octroye, A° 1562 bij Coning Philips aen de Heeren Staten van Holland, rakende 't expedieren van de requeste civile door UEd. Mog. Rade, verleent, artickel 11, alwaer soude werden gesegt (dat,) aengaende 't versoeck van hoochgemelte Heeren Staten van Holland — te weten dat noch de procureur-generael, noch geen andere officiers en souden toegelaten werden te appelleren, reformeren ofte provoceren in eenige zaken, daer criminele vonnissen gewesen zijn, of, zooverre 't selve den procureurs-generael en andere officiers[1]) toegelaten werde, dat zulx van gelijken de partijen souden mogen doen, als wesende 't selve na dispositie van beschreven rechten — is verstaen dat men hen dienaengaende soude vougen en reguleren gelijck tot die tijd toe in denselven lande van Holland geuseert was geweest; een antwoord voorwaer aen dengenen, die het gebieden eigen was, in dier voegen geuyttet, als van outs de oraculen (aan) de superstitieuse, lichtgelovige en godevresende menschen plachten te pronuncieren, geluckich in schijn voor de gedachten dergener, die hetselve opnamen alsof alles, in gevolge van haer versoeck, tot het oude gebruyk en gerechtigheid, als hier vooren in 't brede gesproken, wierde herstelt, edoch rampsalich, selfs op sijn pronunciatie, voor dengenen, qui abdita principis consilia rimari didicerant, en voor beyde, alsse gewaer wierden door de practijcque, gelijk UEd. Mog. allegeren, voor UEd. Mog. Rade vervolgens geintroduceert, zoo sulx ware, van zeer gevaerlijken gevolge. Ende, als al dat voorengemelte antwoorde des Conings op den versoeke van de Heeren Staten deser provincie de A° 1562, artickel 11, ware 'geweest een wettige, ook geheel affslaende resolutie, soo soude echter niet daeruyt volgen dat deselve soude zijn universeel, specterende tot alle Gereghten deser provincie, aengesien denzelven Coningh

---

1) Het woord „alsnoch", waarop het Hof, in zijne missive van 27 Juni 1662, juist nadruk gelegd had door er „Nota" achter te plaatsen (hiervóór, p 389), wordt hier door Amsterdam weggelaten.

Philips niet alleen ingevolge van sijn antwoord aldaer ('t welk UEd. Mog. omitteren) reflecteert op de differenten, die deshalven in zaken ende plaetsen souden ontstaen, aen hem te vertoonen, maer ook noch den 5[den] Julij A° 1570, en zulx 8 jaren na dato van de bovengemelte antwoordt, in sijne Criminele Ordonnantie, art. 58, wel, volgens UEd. Mog. gesustineerde, belast de procureur-generaels, fiscaels ende officiers, daer sij sien dat de zaeken niet zijn geëstimeert na hunne qualiteit, te appelleren a minima, edoch voegt in continenti daerbij ('t gene UEd. Mog. schijnen te hebben geoordeelt niet te connen dienen t' harer intentie) dat namentlijk daer de jugen en rechters bij arrest wijsen, ingevallen sij (de officiers te weten) bemerken eenige ongerechtigheid of merkelijk gebreck, sij hetselve aan hem (de Grave namentlijk) bij requeste moeten vertoonen, waer immers ((onder) die bij arrest wijsen, te weten) de stad Amsterdam moet werden onder gerekent, niet alleen ten opsichte van haer van alle oude tijden geconserveert recht, sonder eenige interruptie, maer ook omdat, selve ten haren aenhouden, in den jare 1591, en op de clachten van verscheide steden deser provincie, seggende, onder anderen, dat die van den Hogen en Provincialen Rade tegens de privilegiën en gebruyken derselver steden, mitsgaders tot dimunitie van de authoriteyt in deselve, door haere provisiën en ordonnantiën onderstonden te beletten de executiën van criminele sententiën, bij de Gereghte van de stede gewesen, hare Ed. Groot Mog. (na voorgaende uytschrijvinge en rijpe deliberatiën) hebben verstaen ende geresolveert, dat die van de Hooge en Provinciale Rade van de voorseyde lande geen provisie en sullen verleenen op het versoek van eenige personen, tegens diewelken criminelijk, extraordinaire en op haer confessie sal wesen geprocedeert, maer dat de gewesene sententiën in de voorsegde zaken tegens de gecondemneerdens souden werden geëxecuteert, sonder dat eenige appellatie, reformatie ofte provocatie daerjegens sal wesen toegelaten; uyt welke resolutiën off wel UEd. Mog., ter zake dat in deselve van de officieren of den procureur-generael niet en wort gesprooken, ook trachten te infereren, dat deselve den weg van

appèl in sodanige gelegentheid noch soude open staen (alsof die deselve, dat wij negeren, immer eygen ware geweest), alsoo (gelieve UEd. Mog. te seggen) inclusio unius exclusio alterius est, edoch abusivelijk, dewijle met natuyrlijke redenen is af te meten dat, zeggende in één camer te zijn Jan, Pieter, Paulus, daermede niet werdt genegeert dat Gajus et Sejus in deselve mede niet souden wesen, maer alleen, ter oorsake dat reden wort gegeven om van de drie eerste, en niet van de twee laeste te spreken, de drie eerste alleen worden genoemt, soo hebben ook, in desen gevalle, haer Ed. Groot Mog., ter cause die van Amsterdam en andere steden (misschien omdat se geen reden hebben gehad) niet geklaegt hebben over de appellatiën van de officier en den procureur-generael, niet anders geresolveert off cunnen resolveren als over de zaken, daerinne werde gepecceert; immers ten regarde van de stad van Amsterdam mynen wij te cunnen seggen, dat zulx nimmer bij den officier of den procureur-generael, nadat de Coning van Spagniën bij de Staet is afgeswooren, en is geattenteert, immers niet geobtineert; en als al eenigh exempel of exempelen waeren ter contrarie, (des niet geloven, dat aengewesen sal werden) souden echter deselve met hare omstandigheden, zoo men die weten conde, geconsidereert, sonder eenige bedenkelijkheid van die natuyr werden bevonden, datse in het minste niet machtich souden wesen deselve stad van sijn immemoriael recht te depossideren; zijnde, boven des, ook geensints te presumeren dat haer Ed. Groot Mog., ten tijde selfs van haer vrije regeringe, met stilswijgent voorbijgaen van de procureur-generael en de respective officiers, iets zoo notabels souden hebben willen disponeren, contrarie de reden ende dispositie van het gemeene recht, medebrengende quod non debeat licere actori, quod reo non permittit(ur); oock mede niet dat hare Ed. Groot Mog. met een en deselve resolutie de appellatiën der criminele gecondemneerdens verbieden en tegelijckelijcken toestaen, indien zulx den officieren of den procureur-generael alleen goet gedachten, aengesien de procureur-generael werdende toegelaten te provoceren van de criminele vonnissen, den gecondemneerdens ook vrij

staet grieven a minima te proponeren, en te concluderen, dat den officier sal werden verclaert tot sijn eysch en conclusie, op den gedaegden ter eerster instantie gedaen en genomen, te wesen niet ontfankelijk, en dat de gedaegde daervan sal werden geabsolveert; want wie soude cunnen geloven, dat de eversie van zoo ouden recht der respective Gereghten, bij meermalen geseyde haer Ed. Groot Mog. resolutie de A° 1591 geconfirmeert, haere Ed. Groot Mog. alleen aen de speculatie van den procureur-generael of de respective officieren souden hebben geattacheert? Maar om dit point niet te lange te inhaereren, en om, als met één slag, te mortificeren UEd. Mog. gesustineerde, dat namentlijk de generale delatie van appellen over vonnissen, ter lager vierschaer gewesen, sich niet en extendeert tot de criminele, bij extraordinaris figuer van proces getermineert, zoo gelieven UEd. Mog. na te sien 't geene haer Ed. Mog. selfs in den jare 1564 (ende zulx zoo veele jaren nadat haere Ed. Mog. jegenwoordighe instructie is gearresteert) aen den Grooten Raed van Mechelen hebben geschreven, te weten dat in criminele zaken, zoo ter lager vierschaer als bij ons luyden (seggen UEd. Mog. selfs) gegeven over lijf of lid, men van alle oude tijden geen appellatie geadmitteert heeft, accorderende in het geheel, voor zooveel de steden betreft, met het te kennen geven van Amsterdam en verscheyde leden van haer Ed. Groot Mog. van den jare 1591, waerop de meermalen geseyde resolutie is gevolgt; zijnde ook ten dien opsichte zeer considerabel dat, daer UEd. Mog., uit crachte der resolutie van Keyser Carel de A° 1515, en andere van gelijken teneur, daerop gevolgt, sustineren een generale delatie der appellen van alle vonnissen, crimineele daeronder, ter lager vierschaer gewesen — gelijk UEd. Mog., na haer oude gewoonte, noch gelieven te spreken — (UEd. Mog.) deselve wederom gelieven te coarteren, ten regarde der criminelen, voor den procureur-generael ofte de respective officiers alleen, daer nochtans gemelte resolutie, geenralijck sprekende, zoowel de gecondemneerdens (als (uit) UEd. Mog. argument soude procederen) als d'officiers ende procureur-generael soude comprehenderen, edoch beyde ongefondeert, want als

UEd. Mog. seyden, dat haer hadde gecompeteert, ten versoeken van d' een en d' ander, te verleenen (mandementen) van appèl, ten tijde toe hetselve bij resolutie van haer Ed. Groot Mog. de A° 1591 ware gerestingueert, zoo soude obsteren haer Ed. Mog. missive aen den Rade van Mechelen, hiervooren gemelt, de A° 1564, en 't gene, ten opsichte van de saken controvers, boven meerder is verhaelt; en ook wederom, in cas UEd. Mog. souden verstaen te hebben gehad 't recht tot gemelte concessie vóór de bovengeseyde resolutie de A° 1591, ten regarde van de officier of procureur-generael alleen, souden UEd. Mog. moeten spreken sine lege, quod erubescunt jurisconsulti, en daerenboven noch tegens de dispositie van het gemene recht, dicterende favorabiliores semper reos quam actores haberi; oock schijnen UEd. Mog. eerst na het afgaen van haer missive aen ons, in dato den X^den^ Martii dezes jaers, gedachten te hebben becomen, dat zoo generale concessie der appellen haer Ed. Mog. bij instructie soude wesen toegestaen, dat ook de criminele vonnissen, bij de respective steden gewesen, daeronder souden wesen gecomprehendeert, aengesien bij gemelte missive haer Ed. Mog. recht noch niet anders wierde gepretendeert als uyt het gebruyk van alle oude tijden, niet dervende doenmaels noch sustineren, dat haer Ed. Mog. bij souveraine resolutie of instructie hetselve soude aenbevolen zijn geweest, maer alleen allegerende, dat haer hetselve bij instructie of ordonnantie des Princes van den lande noyt soude wesen verboden; op welke positive alsoo (wij) bij onze antwoorde van den XIII^den^ Martii laestleden, op die van den X^den^ deser maend UEd. Mog. Rade toegesonden, gelijk vertrouwen, UEd. Mog. sullen hebben voldaen, soo sullen ons nu wederom op deselve niet elargeren en ook niet inlaten om UEd. Mog. de gevreesde objectie van prescriptie te maken, dewijle, volkomentlijk gelovende te hebben geastrueert, dat noch UEd. Mog. noch de procureur-generael, immers ten regarde van Amsterdam, sodanige appellatie en concessie respective heeft gecompeteert, niet anders, zulx echter trachtende te doen, bij de hand soude werden genomen als het bewijs, quod non entium etiam essent quaedam qualitates et affectiones, dat inderdaed soude

zijn absurt; waermede dan vertrouwende UEd. Mog. scrupule ende speculatie nopende het recht van appelleren, den procureur-generael ende respective officiers, soo (UEd. Mog.) hebben gesustineert, toegelaten, ende 't verlenen van mandement, ter selver opsicht, voor haer Ed. Mog. selfs te hebben weggenomen, wij overgaen sullen tot de twede consideratie, bij UEd. Mog. gemoveert, betreffende den ondienst deser lande, die UEd. Mog. oordelen, in cas sodanige appellen niet waren gepermitteert, daerdoor soude werden veroorsaekt; en omme met UEd. Mog. sooveel doenlijk één ordre te houden, en ook te toonen dat wij niet hebben genegentheid om tegen te spreken, daer eenigsints amptshalven de tegensprake connen ontgaen, soo sullen wij van het begin, dat UEd. Mog. ten opsichte van dese twede consideratie stellen, ook ons aenvang nemen, en staen mede haer Ed. Mog. volkomentlijk toe, quod reipublicae intersit ne delicta maneant impunita sed condigna vindicentur poena; maer of oversulx UEd. Mog. d'inspectie dieswegens is aenbevolen, is hetgeen dat eigentlijk tusschen UEd. Mog. en ons was controvers, daerover bij dezen UEd. Mog. genoegsaem sullen wesen onzer gevoelen geësclaircisseert; ende, of al ware gebeurt, des neen, dat Isaäc Coeymans met de condigne straffe tot zijn delict niet ware gepunieert, soo soude echter de sorge, dat daerinne reparatie wierde gedaen, bij hare Ed. Groot Mog. of die deselve sulx expresselijk souden gelieven aen te bevelen, sonder eenige bedenkelijkheid werden gedragen, opdat in een zake, haer privative competerende, na ordre deser landen, haer goetvinden wierde geëxecuteert, om niet te vervallen in dangereuse maximen, dat namentlijk particulieren, (gelijk wij alle zijn, buyten de macht, ons door de Hooge Overheyt aenbevolen of gelaeten) sich steken in 't oordeel van goet en quaet ten opsichte van de Souverainiteit: het grootste en outste quaet voorwaer, dat in de wereld is bekent, daerover ook selfs God de Heer al in den beginne, als de menschen van de verboden vrucht hadden gegeten, tegens deselve heeft geëxpostuleert, seggende: quis tibi indicavit quod nudus esses, nisi ex ligno, de quo praeceperam tibi ne comederes, comedisti, dat hetselve is, alsof hij syde: vanwaer

hebt gij geoordeelt, dat de naektheid, waerinne ik u hebbe geschapen, was oneerlijk, ten ware gij de kennisse van goet en quaet, die (ik) aen mij wilde behouden, aen U haddet getrocken; en hebben ook wijders UEd. Mog. niet te vresen, dat in den onsen soude werden geopent een deure tot bedrog of corruptie, gunste, kuyperije of praepostere misericordie, in cas den officiers of de procureur-generael sodanige appellatiën aen UEd. Mog. Hove niet werden gepermitteert, daer wij, sonder roem gesproken, tot bedrog of corruptie vermenen immers geen meerder redenen te hebben gegeven als die van UEd. Mog. Hove, aengesien ons ter goeder trouwe teenemael is onbekent dat imand hier ter stede immer over corruptie off bedrog soude wesen geaccuseert, wij laten staen de convictie, gelijk ook niet tot cuyperije of gunste, om welke te ontgaen wij selfs niet gedogen, dat recommandatiën van processen werden gedaen; de praepostere misericordie, ons oordeels, behoeven UEd. Mog. sich mede niet over te bekommeren, aengesien de gewoonte des Gereghts alhier immers zoo wynich is te capteren clementiae quam sevitiae gloriam, ook bovendien zeer selden gebeurt quod cuiquam mortalium suae injuriae videantur parvae, ende derhalven wel mag werden vertrout dat de menschen de ongemacken, haer aengedaen, niet sullen laten strecken tot ruine van het schip, daer niet alleenig (zij) in varen, maer selfs medereders ende regeerders van zijn. Alle welke redenen op het eene en 't ander poinct wel geconsidereert, vertrouwen (wij dat) UEd. Mog. sich sullen vinden van haer gesustineerde gedesabuseert, gemerkt men, vooreerst distingueerende de Prince van den procureur-generaal, die niet is de Prince, maer desselffs wille alleen executeert, men niet sal bevinden onse sustenue te zijn dat de Prince selfs, bij vereysch van zaken, niet soude ordre mogen stellen, dat van alle criminele vonnissen, selfs mede op de confessie ende bij extraordinaris figuer van proces gewesen, soude mogen werden geappelleert, off dat eenig Gereght, hoe hooch het ook zij, daervan soude wesen geëximeert, ja oordeelen wij ter contrarie alle rechtbanken, sonder onderscheid, hetselve onderdaniglijk soude moeten gedogen; maer vertrouwen wij alleen in de zake, tusschen UEd. Mog. Hove

en de stad van Amsterdam controvers, zulx met des Princen wille niet alleen niet te convenieren, maer selfs aen die te contrarieren; daernaer, onderscheydende de tijden, geloven wij mede UEd. Mog. sullen begrijpen, dat niet de stad van Amsterdam pretendeert in alles sonder exceptie of appèl te wijsen, maer alleen ten regarde van zaken, daer hetselve haer niet bij de Hooge Overheyt is ontnomen; en eyndelijk, als UEd. Mog., nader examinerende de resolutie van den jare 1515, mitsgaders het versoek van de Staten deser lande, in den jare 1518 daerop gevolgt, alsmede haer Ed. Mog. instructie van den jare 1521 en 1531 respective, en niet bevindende dat een enkel woord van de vonnissen crimineel, op confessie extra consuetum procedendi ordinem gewesen, wert vermelt, ook doende daerbij 't gene haer Ed. Mog. selfs in den jare 1564 aan den Rade van Mechelen schrijven, alles ook sonder distinctie tusschen den procureur-generael en gecondemneerdens, lettende mede op het versoek van de Staten aen den Grave, en de antwoorde de A° 1562, beyde gequalificeert, als boven verhaelt, en eyndelijk doorlesende het geheele 58ste articul der Criminele Ordonnantie van Coning Philips, connen wij niet denken of sullen UEd. Mog. sich houden niet alleen volkomentlijk onderrecht, dat noch de procureur-generael is gevoegt om van zaken, als dickmaels gemelt, te mogen appelleren, noch ook UEd. Mog. om op sodanigh sijn versoek mandement te verlenen; en vertrouwen wij daerbeneffens door het voornoemde ons meermael geallegeerde, dat namentlijk alle Gereghten, (daeronder niet alleen dat van Amsterdam, maer selfs ook de Hoven van justitie deser landen,) erkennende de hoge macht, over haer gestelt, te zijn onderworpen [1]), (want sij sit op de stoel van Moses, ten vrese voor die quaet doen,) UEd. Mog. haer sullen vinden ontlast van de bekommeringe, die se hadden over de gevaerlijke gevolgen, welke UEd. Mog. vermeynden te sullen ontstaen, als (aan) de officiers of de procureur-generael respective (die niet, volgens ons voornoemde gedistingueerde, met den Prince een zijn, gelijk UEd.

1) De zin loopt niet af; bedoeld wordt: „aan deze zijn onderworpen".

Mog. gedachten, maer desselffs wille alleen executeren) het recht, dat deselve nimmer hadden gehad, soude werden benomen (nudo enim quid detrahes?) Maer zoo echter, des niet vertrouwen, UEd. Mog. en de procureur-generael haer gemoed van die tendresse mochte zijn omtrent de resolutie van Keyser Carel en Coning Philips, gequalificeert als vooren verhaelt, dat alle onse hierbovengenoemde consideratiën daerop niet connen opereren, soo willen wij, om hetselve niet meer te inquieteren, geen vorder instantie doen, maer mogen zeer wel lijden, dat den procureur-generael sich gedrage aen die UEd. Mog. en hem, procureur-generael, zoo smakelijke Criminele Ordonnantie van Coning Philips, articul 58, als boven geallegeert, en, vervolgens 't selve, aen haer Ed. Groot Mog. bij requeste vertoone de ongeregeltheid ende merckelijk gebreck, in de zaek van Isaäc Coeymans bij die van de Gereghte van Amsterdam, sijns oordeels, gepleegt, die wij UEd. Mog. versekeren sich ten allen tijden in alle onderdanigheid sullen achten verplicht van haer doen aen haer Ed. Groot Mog. te geven behoorlijke rekeninge, ende dienvolgens wel zijn geresolveert af te wachten den censure of lof, over bovengemelte hare actie, van den Staet, invoege deselve, na voorgaende uytschrijvinge (als zijnde een zake van groote gevolgen) daerover sullen resolveren te doen.

Hiermede,

Edele Mogende Heeren, bevelen wij UEd. Mog. in de protextie des Alderhoochste, en blijven

UEd. Mog. dienstbereyde

Burgermeesteren en Schepenen der stad Amsterdamme."

In Amsterdam, den . . . . . . [1])
A° 1662.

(Secreet Schepen-Minuutregister fol. 135 v°—138 v°.)

---

1) Datum niet ingevuld. — Bontemantel teekent aan den voet van dezen brief nog aan: „Deesen concepte brief is gestelt door Valckenier". Vgl. ook Eerste deel, p. 264, de derde regel v. o.

BIJLAGE VI.

„JOURNAL VAN DE COMMISSIE TOT VORDERINGH VAN Mr. HENDRICK CLOECK TOT HET RAEDSHEERSCHAP IN DEN HOVE VAN HOLLAND."

Hiervóór, op p. 80 sqq., vindt men bijeen wat in de geschriften van Bontemantel wordt medegedeeld over het ontslag, op 15 Januari 1667 aan Mr. Pieter de Groot, als pensionaris van Amsterdam, verleend. In de noot bij p. 82 is verhaald dat de Groot kort hierna solliciteerde naar een vacante plaats van raadsheer in het Hof van Holland, en dat Amsterdam hem hierin tegenwerkte en ijverde voor de candidatuur van den Amsterdamschen advocaat Mr. Hendrik Cloeck. De laatste werd benoemd, blijkens Resol. Holl. 15 Juli 1667, waar men leest: „zijnde geprocedeert tot begeevinge van de Raedsplaetse in den Hove, door het overlijden van wijlen den Heer Mr. Johan van den Honaert vacant gevallen, hebben. H. Ed. Gr. Mog. alvoorens daertoe genomineert: Mr. Cornelis van der Dussen, Secretaris der steede Schiedam, Mr. Hendrick Cloeck en Mr. Pieter de Groot, en is vervolgens uit de voors. genomineerde persoonen, ten fine als booven, geëligeert Mr. Hendrick Cloeck [1])."

---

1) Over deze benoeming werd mij nog het volgende medegedeeld door Mr. Dozy, archivaris van Leiden. Bij het rapport, dat de Leidsche gedeputeerden ter dagvaart op 25 Juli 1667 aan de vroedschap uitbrachten, vertelden zij o. a.: „dat oock, nopende het tweede poinct

De heer J. F. Gebhard Jr. vergist zich dus, als hij, op p. 316 van zijn artikel „Iets over Pieter de Groot, als pensionaris van Amsterdam", (Bijdr. Derde Reeks II p. 312—318) schrijft, dat het burgemeesteren van Amsterdam mislukte Cloeck tot raadsheer te doen benoemen. Niet in 1667, maar bij een vroegere vacature, in 1663, is hun dit mislukt. In Bontemantels Resol. Raad II, 1. p. 593 vond ik, op 15 Februari 1663, de volgende mededeeling, die bevestigd wordt door de officieele vroedschapsresolutiën van dien dag: „(omdat), door (het) sterven

---

van de beschrijvinge, sprekende van het vergeven van de raetsheersplaetse, soo van den Hoove als leenhove van Hollandt, gedisponeert ende daertoe bij pluraliteyt van stemmen verkoren was den Heere Clouck, Advocaet tot Amsterdam, de voorsz. Gedeputeerdens voir een remarque daerbij vougende, dat op de nominatie van een tripel getal (daeruyt dan d'electie gewoon is te geschieden) waeren gebracht de Heeren de Groot, Clouc en van der Dussen, waervan de twee eerste wel seeckerlijk de Remonstransche leeren waeren toegedaen, ende de laeste (sooals de voorsz. Gedeputeerdens van ter sijde wierden geconfirmeert) mede tot noch toe geen professie van de gereformeerde religie soude hebben gedaen; dat dienvolgende deselve Gedeputeerdens, insiende de stricte last, die de voorsz. vroetschap aen haer hadde believen te geven, haer verlegen hadden gevonden om de stem van de Stadt van Leyden op een der voorsz. personen te brengen, vermits (gepresupponeert de waerheyt der voorsz. informatiën) alle deselve personen, vermogens de resolutie van dese vroetschap van date den 12en Julij, gedisqualificeert souden sijn geweest omme tot de voorsz. ampten gepromoveert te werden, ende in de voorsz. perplexiteit geen andere uytkomst hadden kunnen vinden dan dat sij oirdeelte voir haer verantwoordelijxste *a*) te sijn, haer stemme, hoewel voor de hant vruchteloos, te brengen op den voornoemde van der Dusse, als dewelcke geseyt wierde met de gereformeerde Christelecke religie noch meer als de twee anderen te sympathiseren, als haer electie bij de gemeene inclinatie te vougen." (Vroetschapsboeck X fol. 273 v°: 25 Juli 1667.) Ook bij de verkiezing van een raadsheer in 1663 (zie p. 408—410) was aan de gedeputeerden van Leiden opgedragen „tot de becledinge van de vacante Raetsplaetse te helpen vorderen personen, professie doende van de ware Christelijcke Gereformeerde religie." (Vroetschapsboeck X fol. 65: 27 Februari 1663.)

---

a) Wegens het — aan het slot van dezen zin — volgende „als haer electie" enz., leze men in plaats van „verantwoordelijxste": verantwoordelijker.

van den Raetsheer (Mr. Gualterus) de Raet, in 't Hof van Hollant een plaets vaseert, ende dat eenige steeden alreede tegen de aenstaende vergaederinge van Hollant beginnen te soliciteeren, soo is geresolveert dat debvoiren sullen werden gedaen en bij de leeden door messive gerecommandeert, van stadts weegen, tot Raetsheer, den persoon van Hendrick Cloeck, den soon van Petrus Cloeck, ende soo het door bequaeme solicitatie niet can ter vergaederinge uytgewerckt werden, dat dan van stadts weegen sal gegaen werden op den advocaet-fiscael Strijen, te meer (om)dat het Hof daer debvoire om doet [1])". De „bequaeme solicitatie" vermocht toen

---

1) In Civ. en Mil. Reg. I p. 472 verhaalt Bontemantel ongeveer hetzelfde, maar voegt er aan toe: „Op de voors. resolutie bequamen de Heeren Jan Hulft, Outschepen, en Cornelis Hop, swagers van den gemelden Cloeck *a*), authorisatie van Burgemeesteren om de saecke persoenlijck bij de leeden te secondeeren, op haren costen." Dergelijk bericht leest men ook hiervóór, Eerste deel, p. 157, waar wij tevens nog vernemen: „doch 't versoek nam geen effect, en alhoewel het was gedaen op eygen costen, hebben Burgemeesteren verstaen sulcke versoeken niet meer toe te staen". De laatste mededeeling wordt door Bontemantel ook gedaan in Resol. Raad III, 1, p. 354.

Zooals uit het vervolg van deze bijlage zal blijken, hebben ook in 1667 Hulft en Hop de ridderschap en de stemmende steden van Holland bezocht, met het doel hun zwager Cloeck te recommandeeren voor de plaats van raadsheer in het Hof van Holland. Het onderscheid tusschen beide reizen ligt hierin, dat de eerste minder officieel was dan de tweede; in 1663 gingen zij op eigen kosten, zonder opdracht van de regeering; alleen hadden burgemeesteren goedgevonden, dat zij de candidatuur van hun zwager persoonlijk gingen aanprijzen; Hop was toen nog geen pensionaris *b*) (daartoe werd hij benoemd op 29 April 1666) en zat in geen enkele regeeringsbank. In 1667 daaren-

---

a) Nl. zwagers van Hendrik Cloeck. In het Eerste deel, p. 157, worden Hulft en Hop „swagers" genoemd van Pieter Cloeck, den vader van Hendrik Cloeck. Het woord zwager beteekent echter zoowel schoonzoon als behuwdbroeder. Ook wordt hiervóór, p. 78, Pieter Cloeck de „behoutvaeder" van Cornelis Hop genoemd.

b) In Civ. en Mil. Reg. I p. 472 spreekt Bontemantel dan ook van „den heer" Cornelis Hop, en in Civ. en Mil. Reg. III p. 174[a] van den „advocaet" Cornelis Hop. In Resol. Raad III, 1, p. 354 noemt hij hem abusievelijk, bij anticipatie, „pensionaris.".

alleen uit te werken, dat Cloeck als N° 3 voorkwam op het drietal, waarvan de eerste was Mr. Johan van den Honaert, uit Dordrecht, en de tweede Mr. Adriaan Backer, uit Haarlem. Uit dit drietal werd van den Honaert benoemd. (Resol. Holl. 2 Maart 1663.) — Prof. Krämer, in zijne „Lettres de Pierre de Groot" etc. (Werken Hist. Gen. Derde Serie, N° 5, Introduction, p. XIII en XIV) verwart de sollicitatie van de Groot naar de vacature in het Hof van Holland, in 1667, met een latere sollicitatie naar een plaats in den Hoogen Raad, in 1670, als hij schrijft: „d'abord (de Groot) se proposa de rentrer dans la carrière juridique et sollicita une place de conseiller à la Cour de Hollande, qu'il céda cependant à Benjamin Fagel......; de Groot se vanta à plusieurs reprises de sa générosité à ce sujet, mais un peu à tort à ce qu'il paraît". De Groot beweerde echter niet, dat hij aan Fagel een plaats in het Hof van Holland, maar in den Hoogen Raad had afgestaan. In brief N° 156 van de uitgave van Prof. Krämer, p. 366, schrijft hij: „j'ay cédé à son frère" (nl. aan den broer van Gaspar Fagel, sinds 1672 raadpensionaris) „une place de conseillier au Grand Conseil, que j'aurois sans doute obtenue si j'y avois opiniastré, estant moy mesme dans l'assemblée quand elle se donna, et les villes, qui m'avoyent fait venir de Suède pour me confier

---

tegen vaardigde de regeering van Amsterdam den oud-schepen Hulft en den pensionaris Hop af (hierna, p. 413), gaf hun een geloofsbrief mede en betaalde de reiskosten. Ware dit laatste niet het geval geweest, dan zou ook in het journaal (hierna, p. 415) niet medegedeeld zijn dat de heeren van Haarlem de vertering van de afgevaardigden van Amsterdam hadden willen betalen.

Eindelijk moet ik nog opmerken, dat ik de plaats, die voorkomt in het Eerste deel, p. 157, niet daar reeds heb toegelicht of daarbij heb verwezen naar deze bijlage, omdat bij het afdrukken van die plaats mij nog niets bekend was van het journaal, dat hierna is afgedrukt, en dat mij er toe heeft gebracht een uitvoerig onderzoek naar de beide recommandatiën in te stellen. Ik vond het nl. in een bundel papieren van Bontemantel, waarvan ik het bestaan tot voor korten tijd niet kende. Gelukkig bleek deze bundel alleen copieën van resolutiën van de Staten van Holland, van de vroedschap van Amsterdam e. dgl. te bevatten; het eenige belangrijke stuk, dat er in verscholen lag, is het journaal van de commissie van 1667.

l'ambassade à la cour de France, y estant enclines, parcequ'il y avoit de la justice en ma demande." Uit de mededeeling, dat dit voorviel na zijne terugkomst uit Zweden, blijkt reeds dat het hier bedoelde feit niet in 1667 kan gesteld worden. In de vergadering der Staten van Holland van 14 Maart 1670 — waar de Groot, als pensionaris van Rotterdam, tegenwoordig was — werd tot lid van den Hoogen Raad benoemd niet Benjamin [1]), maar François Fagel. Uit Bontemantels Notulen van de dagvaart in 1670, p. 20, vernemen wij nog, dat „Francoys Fagel met eenparige stemme" werd gekozen. Ik kan niet beoordeelen of het grootspraak van de Groot was, dat Fagel aan hem zijne plaats in den Hoogen Raad dankte. Dat Mr. Simon van Middelgeest, in zijn pleidooi van 1676, op pompeusen toon mededeelt, dat de Groot, „den voorslag hebbende van Raadsheer in den Hoogen Raad, op het simpel verzoek, vanwege den heer Fagel aan hem gedaan, toen genereuselijk heeft afstand gedaan, als in zich zelven wel verzekerd zijnde dat het den regtvaardigen nooit aan officiën, maar wel de officiën aan waardige officianten zoude ontbreken" (Scheltema, Geschied- en Letterk. Mengelwerk, Tweede deel, III, p. 63 en 64) is zeker geen bewijs voor de Groot's bewering. Wat echter prof. Krämer, op p. XIV van zijne Introduction, aanvoert om te betoogen, dat Fagel in elk geval de meeste kansen had en niet dankbaar behoefde te zijn voor de „prétendue magnanimité de son rival", houdt geen steek, omdat zijne redeneering uitgaat van de onjuiste praemisse, dat Cloeck, de Groot en Fagel tezamen dongen naar een plaats in het Hof van Holland.

Bij de vacature van 1667 schijnt een van de Amsterdamsche burgemeesteren nog een ander dan Cloeck voor de plaats in het Hof van Holland in aanmerking te hebben willen brengen. In Bontemantels Resol. Raad II, 1. p. 759, leest men althans: „eenige daegen daernae" (na Bontemantels ontmoeting met Pieter de Groot op 22

---

1) Benjamin Fagel, een jongere broer van Gaspar, werd in Juli 1674 tot raadsheer in het Hof van Holland benoemd. (Resol. Holl. 13 en 18 Juli 1674.)

April 1667, waarover zie hiervóór, p. 82, noot 1) „syde mijn Corver [1]), dat Burgemeester van Hoorn aen sijn Ed. had gesyt, soo ghij inclinatie hebt tot het Raetheerschap, dat het nu tijt was, en (dat van Hoorn) sijn Ed. daertoe soude vorderen, waerop (Corver) had geantwoort en gevraecht, of (hij) de macht wel had om sulx te connen doen, en syde (van Hoorn) ja, waerop Corver syde: „eveneens als laest [2]), doen ghij Hendrick Cloeck daertoe niet cont bevorderen", waerop van Hoorn wederom syde, dat (hij) daer nu raet toe wist. Doch Corver syde, dat (hij) Burgemeester bedanckte en geen inclinatie daertoe had en van meeninge was in deese stadt te blijven".

Op 21 April 1667 was dan ook in de vergadering der Amsterdamsche vroedschap reeds besloten, Mr. Hendrik Cloeck van stads wegen voor de plaats in het Hof van Holland aan te bevelen. De bladzijde in Bontemantel's Resol. Raad II, 2. p. 757, waar hij van plan schijnt iets mede te deelen over de middelen, die Amsterdam aanwendde om de candidatuur van de Groot te bestrijden, is verminkt (hiervóór, p. 82, noot 1), en in de officieele vroedschapsresolutiën van den zooeven genoemden dag leest men alleen: „uyt het schrijven van de Heeren gedeputeerden (ter dagvaart), in dato den 20sten deser, vernomen sijnde dat al van nu af aen bij anderen devoiren gedaen worden tot bestelling van de vacante Raedsheerplaetse in 't Hof van Holland, is, na gehoudene deliberatie, goedgevonden en verstaen, dat van deser stede wegen tot de voors. Raedsheerplaetse gerecommandeert sal werden de persoon van Mr. Hendrik Kloek, en werden de Heeren gedeputeerden versogt en gelast alle mogelike devoiren aen te wenden ten eynde deselve Mr. Hendrik Kloek daertoe gevordert moge werden".

In de vroedschapsresolutiën, zoowel de gewone als de secreete, en het daarbij behoorende muniment-register, in de dagelijksche notulen van burgemeesteren, de resolutiën van den oudraad en het groot-memoriaal wordt niets vermeld over de manier, waarop Cloeck gerecom-

---

1) Mr. Jan Corver, gewezen secretaris, sinds 1666 lid van de vroedschap
2) Nl. bij de sollicitatie in 1663.

mandeerd werd. Dit blijkt echter uit de „stadts-missiven" van 1667, waarin men vindt: 1° een minuut-missive van burgemeesteren van Amsterdam aan de ridderschap en de stemmende steden van Holland, d.d. 24 April 1667, waarbij zij voor de vacante raadsheerplaats in het Hof van Holland aanbevelen Mr. Hendrik Cloeck, „die, soo vermits sijne capaciteyt en veeljaerige oeffening in de practijck van rechten, als insonderheyd ten opsichte van sijne sinceriteyt en affectie tot het welwesen van den staet deser provincie", uitstekend geschikt is voor dat ambt; 2° een minuut-missive van burgemeesteren van Amsterdam aan de ridderschap en stemmende steden van Holland, d.d. 6 Mei 1667, nl. de minuut van den geloofsbrief voor Joan Hulft, oud-schepen en bewindhebber van de Oost-Ind. Comp., en Mr. Cornelis Hop, raad en pensionaris [1]), die de candidatuur van Cloeck persoonlijk komen aanbevelen; 3° een minuut-missive van burgem. van Amsterdam aan den oud-burgemeester Gerard Hasselaar (die toen vanwege Amsterdam zitting had in 't college van Gecommitteerde Raden), d.d. 9 Mei 1667, waarbij deze verzocht wordt alle mogelijke moeite te doen voor de candidatuur van Cloeck.

Uit het journaal, dat ik thans laat volgen, zal blijken dat het burgemeesteren van Amsterdam nog meer te doen was om den tegencandidaat, Mr. Pieter de Groot, eenige maanden geleden door hen uit het ambt van pensionaris ontzet, te weren, dan om Cloeck tot raadsheer benoemd te krijgen. De benoeming van de Groot was door sommigen aanbevolen als een middel om het onrecht, dat hem door Amsterdam was aangedaan, te herstellen, en daartegen komen burgemeesteren met nadruk op.

Het journaal — welks opschrift ik aan het hoofd van deze bijlage heb gesteld — is niet onderteekend. Ook wordt geen jaartal genoemd, maar de inhoud wijst uit,

---

1) Raad en pensionaris = raadpensionaris of pensionaris. Bij de aanstelling van Mr. Nicasius de Sille (1584) werd voor het eerst de titel „raed ende pensionaris" gebruikt. (Groot Memor. II fol. 158.) In 1699 werd de titel weder veranderd in dien van „pensionaris." (Wagenaar, Amsterdam, III p. 491.)

dat het van 1667 is. Dat het door Hop geschreven is, zou à priori te vermoeden zijn; de hand stelt het bovendien buiten eenigen twijfel.

Haerlem: van Tilt, Osdorp, Bol, Le Febre [1]).

„Den 7den May van Amsterdam op Haerlem. Den heere van Tilt, presiderend borgemeester, absent; de heeren Osdorp, Bol en Le Febre gesproocken. Sommiere openingh gedaen ende publique audientie in de kamer van borgemeesteren versoght en geobtineert, ende vervolgens aldaer den last geuyt, ende generalijck gerepresenteert het interest van den staet ontrent het bestellen van de justitie, de qualiteyt van de personen, die daertoe warden gerequireert, soo ten reguarde van de staet als van de justitie gesamentlijck, de redelijcheyt van het versouck van Amsterdam, soo ten opsighte van het generael interest van de stadt, als bequaemheyt van de persoon, ende voorts dat niet wel soude sijn dat de stadt van Amsterdam altijdt gepostponeert soude warden. Ende dat insonderheyt niet draeglijck soude sijn dat ymant, in despit van de stadt van Amsterdam, gepromoveert soude warden bij forme ofte met insighte van herstellinge tegens een gepretendeert ongelijck, dat men voorgeeft denselven aengedaen te wesen, sijnde een puyre domestique saecke, ende geensints specterende tot kennis ofte examinatie van de leden, dewelcke al te samen daeraen gelegen is, dat het credit, twelck de ministers met de luyster van haer respective principalen komen te maecken, tegens de principalen selve niet misbruyckt komt te werden. Waerop tot antwoort is gevoeght dat de heeren van Haerlem mede verstonden, dat het niet wel soude wesen dat de leden haer souden aenmatigen het oordeel van domestique saecken, ende op die gronden yemant soecken in te voeren; dogh dat aen de andre sijde oock niet redelijck soude wesen dat een particuliere onlust ymant, die andersints bequaem was, in publique saecken soude obsteren;

---

1) De telkens in margine gestelde namen zijn die van de leden der ridderschap, en van de burgemeesteren der stemmende steden.

dat den heer de Groot hem nogh niet hadde aengegeven; dat sijluyden oock niet wisten, off sigh oock ymant uyt de stadt van Haerlem soude opdoen; dogh dat sij generalijck genegen waeren met de stadt van Amsterdam in goede correspondentie te leven ende deselve in velen te believen, gelijck onlangs in twee gelegentheyden hadden gedaen. Sijnde daerop voorts gevraeght, waer wij logeerden, ende geantwoort sijnde dat wij voorts meynden te vertrecken, soo is daerop afscheyt genomen. Ende hebben echter de heeren van Haerlem twee distincte bodens gesonden aen de herberge, met last aen de waert om geen gelagh te ontfangen; dogh was al betaelt, ende quamen dienvolgende een weynigh te laet.

Des naermiddags op Noortwijck met den heer gesproocken en de commissie geopent, dewelcke tot antwoort gaf, de heeren van Amsterdam wel te willen believen, dogh in dese saecke voor den heer de Groot gepreoccupeert te sijn. Sprack van een temperament met het suppleren van de defectueuse plaetsen [1]. Waerop gerepliceert sijnde dat Noortwijck.

1) Hierna (p. 417) zegt Cornelis de Witt, dat er maar één plaats in het Hof open was. Door verschillende personen wordt echter in dit journaal gesproken van de „defectueuse Seeusche plaetsen." Wat daarmede bedoeld wordt, blijke uit het volgende. Van de leden van het Hof van Holland werden, volgens de overeenkomst, op 7 Maart 1607 tusschen Holland en Zeeland getroffen, acht gekozen (door den stadhouder) op voordracht van Holland, en drie op voordracht van Zeeland; als Holland nog één lid meer benoemen wilde, zou Zeeland dit ook mogen doen. Het twaalfde lid, de president, zou, krachtens uitspraak van Prins Maurits, voor de eerste maal door Zeeland voorgedragen worden, maar vervolgens beurtelings door een van beide gewesten, en wel door Holland de eerste, tweede en derde, door Zeeland de vierde maal, door Holland weer de vijfde en zesde, door Zeeland de zevende maal enz. *a*) (Groot Placc. Boeck II col. 777 en 778.) In 1667 hing reeds sinds eenige jaren een geschil tusschen Holland en Zeeland over het gemeenschappelijk Hof. Beide gewesten beschuldigden elkaar, dat zij zich te veel macht er over wilden aanmatigen.

a) De samenstelling van het Hof en de tourbeurten van de presidentsverkiezing worden niet geheel juist opgegeven bij Aitzema V p. 803 en VI p. 537.

de stadt van Amsterdam niet konde verstaen, dat de leden haer ymant, bij forme van herstellinge tegens een gepretendeert ongelijck, behoorden te obtruderen ende de stadt, ongehoort, in 't ongelijck ende tot spot van de gantsche werelt te stellen, ende dat daerin, als een saecke

---

Ook meende Holland dat het altijd den president moest aanstellen, en dat het meer leden in het Hof moest hebben daar, sinds het begin der troebelen, de bevolking van dit gewest, en dus ook het aantal rechtszaken, aanmerkelijk was toegenomen. Het weigerde dan ook twee heeren, door Zeeland benoemd in plaats van twee overleden Zeeuwsche leden, in het Hof toe te laten (Aitzema V p. 803 en VI p. 537; Wagenaar, Vad. Historie XIII p. 358—360;) en toen in 1665 de heer Dedel, president van het Hof, was overleden (hiervóór, Eerste deel, p. 158), bleef, door het geschil over de benoeming van den president, zijne plaats onvervuld en werd tijdelijk waargenomen door den Eersten Raad, van Dorp, heer van Maasdam, die vanwege de ridderschap van Holland in het Hof zitting had. In 1666 stonden dan ook drie plaatsen in het Hof leeg: die van den voorzitter, en van twee Zeeuwsche leden. (Vgl. Fruin, Het proces van Buat, Bijdr., Derde Reeks, Eerste deel, p. 18 sqq., waar men de namen vindt van de toenmalige leden.) Door den dood van het raadslid Mr. Johan van den Honaert viel sedert één van de Hollandsche plaatsen open. Dit was de vacature, die in 1667 vervuld moest worden. Met „defectueuse plaetsen" worden in ons journaal dus bedoeld de presidentsplaats, die van de twee Zeeuwsche leden en misschien ook de plaatsen, die Holland verlangde te hebben boven degeen, die het reeds had. Wanneer nu gesproken wordt van een „temperament met het suppleren van de defectueuse plaetsen", wil dit zeggen, dat men deze schikking zou kunnen treffen: Amsterdam moest nu goedvinden, dat Pieter de Groot benoemd werd, en zou dan later zijn candidaat gekozen zien, wanneer de ontbrekende plaatsen in het Hof werden aangevuld. — Het geschil over het Hof had verder dezen loop: bij het accoord tusschen Holland en Zeeland van 7 Juni 1669 (Gr. Pl. B. III p. 688—690) werd bepaald dat het Hof geen judicature meer zou hebben over Zeeuwsche zaken, en dat er geen raden meer vanwege Zeeland zitting in zouden hebben; de Hooge Raad bleef echter een gemeenschappelijk college van beide gewesten. Krachtens beslissing van Willem III werd op 22 Juli 1674 bepaald, dat het — toen weer gemeenschappelijk — Hof zou bestaan uit een president en 16 raden: 12 Hollandsche en 4 Zeeuwsche. De president zou de eerste en tweede maal voorgedragen worden door Holland, de derde door Zeeland, de vierde, vijfde en zesde door Holland, de zevende door Zeeland enz. (Groot Pl. B. III p. 695 en 697.) Op 22 Januari 1687 kwamen Holland en Zeeland ten slotte overeen, het aantal raden te laten uitsterven tot 8 Hollandsche en 3 Zeeuwsche, behalve den president. (Gr. Pl. B. IV p. 563 en 564.)

van tere speculatie sijnde, geen temperament geadmitteert konde werden; ende dat de heeren van Amsterdam vooral niet wilden vertrouwen, dat de ridderschap daertoe soude helpen coöpereren ende een brugh helpen leggen, dat het eene lidt hem soude aenmatigen de kennis van de domestique saecken van het ander, ende dat de regenten, in dier voegen, d'een d'anderen tot spot souden stellen. Waerop vervolgens gedupliceert is dat sijn Ed. die reden wel konde begrijpen, ende, als de saecke op die gront genomen soude werden, daerin niet en wilde tremperen; dat daerover met den heer raedpensionares soude corresponderen en op middelen dencken om alles in gevoegelijcheyt te schicken; seggende oock, dat de Groot hem geseyt hadde, dat borgemeesteren haer die saeck niet aentrocken, maer dat het alleen een particuliere onlust en ijver was van twee borgemeesteren [1]). Waerop vervolgens met een generael compliment sijn gescheyden.

Des avonts op Den Hage. Den heere raedpensionares van huys, de heer van Wimmenum van gelijcken, dogh aldaer aengetroffen den borgemeester de Wit, van Dordrecht, ende de commissie voorgehouden; waerop met grote koeligheyt tot antwoort ontfangen, datter maer één plaets open was, en dat men elckeen niet konden helpen; dat die van Dordrecht oock een bequaem man hadden, Mr. Cornelis Bane; dat niet en wisten, wat vervolgh die soude doen; dat wel een brieffje van Amsterdam had ontfangen, dogh dat geen gereguleerde daghvaert soude sijn als in Julio [2]), ende dat die brieffjes verleyt wierden; Borgemeester de Wit, van Dordrecht.

1) Waarschijnlijk worden de regeerende burgem. Andries de Graef en de oudburgem. Hooft bedoeld (vgl. hiervoor, p. 80 en 81), misschien ook de oudburgem. Valckenier, aan wien Reinier Heemskerck, de opvolger van de Groot als pensionaris, zijn ambt dankte (hiervóór, p. 84.) Over de vijandige gezindheid van Valckenier ten opzichte van de Groot vgl. ook de Wicquefort (ed. Chais van Buren) IV p. 510.

2) De eerstvolgende dagvaarten waren buitengewone, en duurden resp. van 14—17 Juni en van 1—2 Juli. De eerste „gereguleerde" dagvaart — waarvoor niet alleen een beschrijvingsbrief, maar ook de „poincten van deliberatie" of „poincten van beschrijvinge" werden toegezonden — begon 13 Juli 1667.

dat wij oock de moeyten wel moghten sparen om daerover tot Dordrecht te komen; dat hij de commissie hield voor afgeleyt, ende dat wij ons daermede konden genoegen, terwijl dogh op sodanige commissiën geen oudraed wierd beroepen; spreeckende evenwel van het suppleren van de defectueuse Seeusche plaetsen, ende dat men de saecke dan beetter soude konnen schicken. Ende sijn, naer wisselingh van enige ijverige raisonnementen, soo op de saecke in 't generael als op de personen, in consideratie komende, in 't particulier, ende wat qualiteyten in deselve combinatiën werden gerequireert, ende hoe onredelijck dat het soude sijn dat Amsterdam altijdt uytgeslootten ende een ander tegen de borst van Amsterdam ingedrongen soude werden, van malkanderen gescheyden.

Nota: de borgemeester Houttuyn [1], ons tot Haerlem bejegenende, seyde, dat de Groot hem hadde aengesproocken ende verseeckert, dat hij de toesegginge hadde van de Ridderschap, Dordrecht, Haerlem, Delft, Leyden, Gouda, Rotterdam, Alckmaer en Hoorn, ende dat hij, Houttuyn, daerover met de borgemeester Osdorp spreeckende, deselve borgemeester hem geseyt had, dat het in reguard van Haerlem niet vast ginck [2].

Nota: dat Noortwijck seyde, dat het een sanglante offencie aen Seelant soude geven, dat een raedsheer in het Hoff gevoert ende aldaer met een Hollantsche commissie alleen soude sitten, sonder commissie van Zeelant, ende dat men derhalven, sonder bekommernis van verder offencie te geven, vrijelijck moght procederen tot het suppleren van de Seeusche plaetsen [3].

---

1) Uit hetgeen volgt — bij Purmerend — zou men opmaken dat Houttuyn daar burgemeester was. In de Resol. Holl. van 1667 vond ik echter eenige malen genoemd Jan Teunisz. Houttuyn, burgemeester van Edam.

2) Op 23 Mei 1667 besloot de vroedschap van Haarlem Mr. Johan van der Camer voor de vacature in het Hof aan te bevelen. (Mededeeling van den archivaris van Haarlem.)

3) Deze woorden vereischen eenige toelichting. De leden van het

Sondags, den 8sten dito, ons vervoeght bij den heer van Wimmenum ende credentiael overgelevert, met voorhoudinge van de commissie; dewelcke van selve seyde, geoordeelt te hebben, dat van weynigh gratie was dat een minister het credit, dat hij met het employ van sijn meesters had geacquireert, tegens deselve sijn meesters inspande; dat het oock voor de stadt niet lijdelijck was, dat aen te sien; dat hij wel niet tegen de goede maximen was, maer van sulcke maxime niet en hield; dat hem wel bewust was, dat veele luyden hoge tael voerde; dat de Groot oock selve hardy en onvoorsightigh was ende hem vertrouwde op twee, drie parsonen; dat andere met barmhartigheyt waren bewogen; dat de Groot oock bij hem was geweest, dogh dat hij sijn stem had willen vrij houden ende de Groot afgevraegt, off het ampt hem wel soude dienen, terwijl hij niet anders gewoon was als wat nieuws te horen, ende te gaen, daer hetselve verhandelt wierd, ende dat dan over te schrijven; dat hij hem niet gewent hadde te sitten ende selve in de vergaderingh (van de Staten van Holland) dickwils opgestaen hadde. Seyde echter, dat de raedsheerschappen begeven wierden aen degene, die de meeste stemmen had, ende dat hij hem voor den pensionares Boxtel [1]) had verklaert. Echter soude trachten met de stadt van Amsterdam alle goede correspondentie te onderhouden, ende te helpen weren met sijn stem, dat deselve stadt geen kleynachtinge aengedaen moght warden. Wimmenum.

Vervolgens gegaen bij d'heer van Maesdam ende deselve, Maesdam. als lidt van de Ridderschap ende eerste Raed van het

---

Hof kregen zoowel van Holland als van Zeeland een commissie. (Gr. Pl. B. II. p. 779 art. XXIV.) Het te benoemen lid zou thans echter geen commissie van Zeeland kunnen bekomen, wegens het hangende geschil (hiervóór, p. 415, noot 1). Zeeland — zoo zegt de heer van Noordwijk — zal het zeer kwalijk nemen, als het nieuwe lid zitting nemen en recht spreken zal op een enkele commissie van Holland. Holland kan daarna gerust een stap verder gaan en de vaceerende Zeeuwsche plaatsen door Hollanders bezetten: Zeeland zal zich dan wel finaal afscheiden en een eigen Hof oprichten.

1) Mr. Hugo Boxel, pensionaris van Gorkum.

Hoff [1]), de saecke ernstigh gerecommandeert ende gerepresenteert, ende tot antwoort bekomen, dat seer wel konde begrijpen, dat de stadt daeraen gelegen was, dat haer geen kleynachtinge aengedaen wierd; dat veele heeren met barmhartigheyt waren gemoveert, ende andere door het interest van de gesamentlijcke pensionarisen [2]); dat de huyssaecken van de Groot oock wel enigh employ vereyschten. Echter oordeelde, dat hij bequamer was tot een commissie buytens landts, daer goede Rinsche wijn valt, als tot het raedsheerschap [3]), hebbende de Groot selve sulx voorgehouden; dat hij echter, ter gedaghtenis van oude vrientschap, van de ouders genootten, (zich) niet tegen de Groot wilde stellen in andere gelegentheden, alhoewel hij geen reden had de Groot dienst te doen, ten aensien dat die hem somwijlen de voet dwars hadde geset. Echter beloofde met sijn stem alles te contribueren ten dienst ende welgevallen van de stadt van Amsterdam, soo tot voorkominge van ongelijck, als tot voortsettinge van Mr. Hendrick Cloeck, als oordelende, dat de stadt van Amsterdam en de justitie daeraen gelegen, ende de persoon daertoe ten vollen capabel was, spreeckende incidentelijck van het temperament met het supleren van de vacante plaetsen; dogh is bij ons daerop geantwoort, dat wij niet gelast waren naer enigh voorslagh van temperament te luysteren; dat het respect van de stadt moest bewaert blijven, ende het point van de Seeusche raden tot vrije deliberatie (moest blijven,) waerontrent wij, voor ons particulier, seyden te geloven, dat de heeren van Amsterdam het gemeyne best souden helpen betrachten, sooals haer Achtbaerheden souden verstaen te behoren. Sijnde daerop gescheyden, met toesegginge, dat sijn Ed. den heere raedpensionaris daerover soude spreecken, ende bij de

---

1) Vgl. hiervóór, p. 415, noot 1.

2) Hiermede zal wel bedoeld worden dat alle pensionarissen er belang bij hadden, dat aan een hunner het gepretendeerd onrecht, door de regeering van zijne stad jegens hem begaan, werd goedgemaakt.

3) Het geringschattend oordeel van den heer van Maasdam over het ambt van ambassadeur stemt overeen met wat Prof. Krämer schrijft in zijne Lettres de Pierre de Groot, Introd. p. XIV.

ordre (van de ridderschap) alle officiën contribueren, alle 't welcke wij aengenomen hebben te refereren.

Sijn vorder vandaer gegaen bij den heere van Wassenaer, alwaer beleefdelijck gerecipieert (zijn), ende met een generale betuygingh van wel te sullen defereren aen de recommandatie van de heeren van Amsterdam, gedimitteert. Wassenaer.

Vandaer bij den heere van Asperen, dewelcke rontuyt verklaerden sijn Ed[ts]. woort aen den heere de Groot gegeven te hebben, ende daeraen gebonden te sijn, dogh de saecke sodanigh niet te hebben begrepen, dat de stadt van Amsterdam daerdoor kleynachtinge soude geschieden; dat hij in die stadt veel eer had genootten, ende sijn broeder aldaer nogh wonaghtigh was, ende apparent al sijn leven soude wonen; dat hij alles in nader deliberatie soude nemen ende sien, hoe dat de saecke haer tot genoegen van Amsterdam soude konnen schicken. Asperen.

Vandaer successivelijck bij de heeren van Mathenes en Moermoent [1]), die beyde alle soorten van beleeftheyt hebben bethoont ende gesecht, dat haer Ed. onlangs eerst aengekomen [2]) ende van geen groot gewight waren, dogh dat naer haer vermogen alles ten dienste en welbehagen van de stadt souden soecken te contribueren. Mathenes. Moermont.

Eyndelijck mede bij de heer van Slydrecht (sijnde den heere van Duyvenvoorde buyten Den Hage), dewelcke hem rontuyt verklaert heeft voor de stadt van Amsterdam. Slydrecht. Duyvenvoorde.

---

1) Daniel van Wijngaarden van Werkendam, gehuwd met de erfgename van Renesse—Moermond. Hij wordt gewoonlijk van Werkendam genoemd.

2) Nl. zitting hadden gekregen in de ridderschap van Holland. Op 17 November 1666 werd de eed als „nieuwe comparanten ende noyt ter dachvaert gheweest zijnde" afgelegd door de heeren van Sliedrecht, van Matenesse, van Wassenaar, van Sevender en van Werkendam, uit de ridderschap, en door enkele gedeputeerden uit de steden. (Resol. Holl. 17 November 1666.)

Gouda: Verboom, Emmerseel, Groenendijck, Cant.

Desselven naermiddaghs gereden naer Der Goude, alwaer des volgende morgens eerst in 't particulier hebben gesproocken met de borgemeester Verboom, als president, die ons beloofden ten 10 uyren audientie te sullen doen hebben. Vervolgens bij de borgemeester Emmerseel, die in sijn particulier verklaerden genegen te sijn met de stadt van Amsterdam wel te corresponderen, ende daertoe sijn beste te sullen helpen contribueren; gelijck mede gedaen heeft de borgemeester Groenendijck, seggende van niemant nogh aangesproocken te sijn, ende dat wel konde verstaen, dat de stadt van Amsterdam grootte reden had, ende daer gaerne aen soude defereren. Hebbende de borgemeester Cant mede wel een generale inclinatie gethoont, dogh seyde voor de heer Boxtel ende secretaris van der Dussen [1]) aengesproocken te sijn, ende sloegh voor van het suppleren van de Seeusche plaetsen, seggende mede, dat de particuliere disguste van de heer de Groot hem niet behoorde te obsteren in sijn publicq avancement, thonende denselven seer genegen te sijn. Waerop naderhandt audientie gehadt hebbende in de kamer van borgemeesteren, is ons geantwoort dat Borgemeesteren de redenen van Amsterdam wel konden begrijpen ende oordeelden van gewight te sijn; dat sijluyden deselve t' sijner tijdt aen haere vroetschappen souden referen, ende de saecke daerhenen helpen dirigeren, dat de stadt van Amsterdam sijn genoegen soude mogen erlangen.

Schoonhoven: van der Croef, van Arckel.

Vandaer ten selven dage naer Schoonhoven, alwaer de borgemeesteren van der Croef en Arckel een grootte resoluytheyt hebben gethoont met het geven van haer stem aen de stadt van Amsterdam, ende het drincken van een goet glas wijn op het succes.

Gornichem: Praem, de Jongh.

Vandaer tsavonds naer Gornichem, alwaer door den heere van der Does wel sijn gerecipieert, ende bij de borgemeesteren Praem ende de Jonge getracteert, dewelcke in haer particulier, ende tegelijck oock voor antwoort op

1) Mr. Cornelis van der Dussen, secretaris van Schiedam.

de propositie, in de kamer van borgemeesteren gedaen (neffens den president), hebben geantwoort, dat den pensionares Boxtel hem hadde geopenbaert, dewelcke al enige malen nominatie heeft gehadt, ende dat bij ontstentenis van dien alles wilden helpen contribueren voor de stadt van Amsterdam.

Dordrecht: Mr. Cornelis de Wit.

's Anderen daegs den 10den dito vertrocken naer Dordrecht, ende aldaer met den borgemeester de Wit gesproocken, ter presentie van de borgemeester Hallingh, dogh geen andere uytslagh bekomen als dat Mr. Cornelis Bane hem hadde geopenbaert, ende dat niet wist hoe het gaen soude; dat, selve bequame luyden hebbende, de stadt van Amsterdam niet konden believen. Dogh sijn ten respecte van de stadt van Amsterdam geregaleert met des stadts kannen.

Rotterdam: Verschuyr, Vroese, Goeree, Prins.

Des naermiddags op Rotterdam, alwaer des avonts met den borgemeester Verschuyr hebben gesproocken ende toesegginge van audientie tegen des anderen daegs ontfangen, als wanneer oock gesproocken hebben met den borgemeester Vroese, die voor sijn particulier een absolute toesegginge heeft gedaen (sijnde de heeren Goeree en Prins absent.) Waerop vervolgens in de kamer van borgemeesteren audientie hebben gehadt, die ons tot antwoort hebben gevoeght, dat sij oordeelde, dat de stadt Amsterdam grootte reden had; dat sij deselve aen de vroetschap souden refereren, ende alles trachten te dirigeren tot intentie van de stadt van Amsterdam. Gelijck mede belooft heeft te doen de secretaris van der A(a), soo in de particuliere aenspraecke in sijn huys, als op het afscheyt van borgemeesteren. Behalven dat den heer Hogendorp, Paets, Pesser, Sonmans en anderen belooft hebben het haere mede te sullen helpen contribueren.

Schiedam: Jonass., van der Vecht, van Cleef.

Vandaer des naermiddaghs op Schiedam ende aldaer gesproocken met den borgemeester Jonass. en van Cleef, die beyde seer goede hope, ja genoeghsame toesegginge hebben gegeven, in cas den secretaris van der Dussen, die hem geopenbaert had, niet quam te reüsseren; sijnde

de borgemeester van der Vecht absent. Behalven dat den secretaris van der Dussen selve (in cas sijn eygen saecke geen succes quam te nemen) alle goede officiën voor de stadt van Amsterdam heeft belooft.

Briel: van der Hiele, Aelmonde.

Vandaer vervolgens naer den Briele, alwaer van beyde de borgemeesteren, als van der Hielen en Aelmonde, satisfactoir antwoort hebben bekomen, dat in alle manieren souden trachten de stadt van Amsterdam tegemoet te gaen ende voor een particulier te prefereren.

Delft: Bleyswijck, van de Graef, Beresteyn, Onderwater.

Den 11den dito 's morgens naer Delft, alwaer eerst met de heer borgemeester Bleyswijck hebben gesproocken, daernaer met van de Graeff ende vervolgens met de heeren Beresteyn, Hofdijck en Onderwater hebben gesproocken, die ons yder apart hope gegeven hebben van te sullen defereren aen de recommandatie van Amsterdam, ende insonderheyt de borgemeester van de Graeff, gelijck haer Ed. mede gedaen hebben bij antwoort op de publique audientie, seggende alles aen de vroetschap te sullen refereren, ende de stadt van Amsterdam in alles te sullen trachten te complaceren.

Raedpensionares.

Vandaer naer Den Hage, alwaer eerst uyt den heer Hasselaer [1]) hebben verstaen, dat sijn Ed. met den raedpensionares over het voorschreven subject had gesproocken, ende weynigh uytslagh tot genoegen had bekomen; dat dien heer geseyt had, dat de Groot een man was van bekende goede maxime; dat hij niet wiste wat Hendrick Cloeck was; dat de vader over het accoort met Amsterdam had gestaen [2]), en diergelijcke. Waerop wij vervolgens

---

1) Zie hiervóór, p. 413.

2) De gedachtengang schijnt te zijn: de Groot is een man van „bekende goede maxime", d. w. z. een aanhanger van de regentenpartij; of Hendrick Cloeck dit ook is, weet ik niet, maar ik twijfel er aan, want zijn vader, Pieter Cloeck, heeft „over het accoort met Amsterdam" gestaan. Pieter Cloeck was nl. een van de heeren, die in 1650 afgevaardigd werden om met Willem II te onderhandelen (Wagenaar, Amsterdam, I p. 565), en die mede het verdrag onderteekende, waarbij

bij den heere raedpensionares sijn gegaen ende hebben met alle mogelijcke middelen getracht dien heer te disponeren om door sijn Ed.[ts] directie de saecke tusschen de vrienden van den heere de Groot en de stadt van Amsterdam buyten extremiteyten te houden; ende dat sijn Ed. alsnu wilde plaets geven aen de reden, ons iteratievelijck voorgehouden, dat niemant van alle de leden aen het Hoff van justitie meerder interest had als de stadt van Amsterdam; dat de meeste en grootste processen uyt die stadt quamen, ende meer als $^1/_3$ part van al de processen quamen te bedragen. Doch naer verscheyde propoosten: dat de ampten gegeven wierden aen degenen, die de meeste gunst en stemmen hadden; dat de Groot wel geen persoon was van studie in rechten off practique, oock niet sedentair off laborieus, maer dat hij was van goede maxime en natuyrlijck oordeel, die, gevoeght met de andere raden, sijn dingen nogh al redelijck soude konnen doen, besluytende [1]), dat sijn Ed[t]. de stadt van Amsterdam soude raden, de saeck tot geen extremiteyt te laten komen. Ende belangende het versoeck, om sijn

---

Andries en Cornelis Bicker — de ooms van de vrouw van Jan de Witt — uit de regeering van Amsterdam werden gezet. Uit de woorden van de Witt is dus af te leiden, dat hij de handelwijze van de afgevaardigden van Amsterdam, althans van Cloeck, in 1650, afkeurt. In verband hiermede verwijs ik naar de plaats bij Wicquefort (ed. Lenting) I p. 315, waar gezegd wordt dat de vroedschap van Amsterdam de gebroeders Bicker niet zou hebben opgeofferd aan den toorn van den Prins „sans les artifices de quelques uns, qui ont bien sçeu occuper le poste des disgraciés, et s'y maintenir tant qu'ils ont vescu" etc., en naar de ook door Lenting geciteerde plaats bij Aitzema, III p. 447, waar deze verhaalt dat „het advys van den raedt niet was om (de exclusie van de Bickers) toe te staen, maer naeder instantie te doen, om de exclusie te declineren", doch dat sommige heeren de bevestiging van het accoord met den Prins doordreven, hoewel Cornelis Bicker „seyde, den raedt hadde beslooten, men soude eerst naerder instantie doen om de exclusie te beletten." Nauwelijks waren de afgevaardigden naar den prins vertrokken, om het accoord te teekenen, of de tijding kwam, dat de Staten-Generaal den prins zouden verzoeken naar den Haag terug te keeren, „diensvolgens dat de exclusie niet noodigh was." Vgl. ook de Wicquefort I p. 316.

1) De zin loopt rond, als men in plaats van „besluytende" leest: „besloot de raadpensionaris."

directie daer toe te brengen, seyde niet anders, als dat sijn best wel wilde doen om alles in vrientschap te doen toegaen; daer bijvoegende, dat de stadt van Amsterdam, in cas van quade uytslagh, haer met geen discourse van de luyden moest fascheren; dat deselve in veertien dagen ophouden, en diergelijcke.

Leyden: Swanenborgh, van Willigen, Schuyl, van Stavoren.

Den 12den dito vertrocken naer Leyden, alwaer (mits de indispositie van de heeren van Willigen en van Stavoren) gesproken (hebben) met de heeren Swanenborgh ende Schuyl, ende van deselve beleefde bejegeningh ende satisfactoir antwoort, ende insonderheyt van den heere Schuyl ontfangen, ende naer gehoude publique audientie tot antwoort bekomen, dat haere Ed. de saecke, naer haer vermogen, tot intentie van de heeren borgemeesteren van Amsterdam souden dirigeren, ende, sooveel als doenlijck was, de goede correspondentie soecken te houden, met expressie van grootte genegenheyt ende goede inclinatie [1]).

Monnekendam: Graft, Baen, van Sanen, Jonge Baen.

Vandaer 's avonts tot Amsterdam gekomen ende aen de heer president[2]) Witsen sommier rapport gedaen hebbende, sijn 's anderen daegs 's morgens gegaen naer Monnekendam, ende aldaer eerst van de borgemeesteren Graft, Baen, van Sanen ende Jonge Baen genoeghsaeme toesegginge bekomen, ende daermede vervolgens, naer gehoude publique audientie, met toewenschinge van goet succes gedimitteert.

Edam: Piteys, Teengs, Pont, tHoen.

Voorts vertrocken naer Edam, alwaer ons de heeren Piteys, Teengs, Pont en tHoen yder apart genoeghsame toesegginge hebben gedaen, met wenschinge als voren.

Purmereynde: Lourens Ysbrants, Houttuyn, Melcknap.

Vandaer naer Purmereynt ende, vermits de absentie van Houttuyn en Melcknap, gesproocken met den president Lourens Ysbrants, dewelcke alle goede officiën heeft belooft ende geseght niet te twijffelen, off de stadt van Amsterdam soude haer contentement ontfangen. Waertoe

---

1) Op wien Leiden zijne stem bij de benoeming uitbracht, blijkt uit de noot bij pag. 407.

2) Nl. president-burgemeester.

de borgemeester Roothooft oock belooft heeft alles te contribueren, seggende in borgemeesteren van Amsterdam gehouden te sijn [1]), ende dat de stadt van Purmereynt haer allesints wel bevonden hadde bij de goede correspondentie met de stadt van Amsterdam.

Vandaer naer Hoorn ende aldaer, vermits d'absentie van de heeren de Groot en van Neck, gesproocken met Langewagen en Minnes, waervan de eerste in generale termen wel heeft geseyt de stadt van Amsterdam genegen te sijn, dogh genoeghsaem gethoont voor den heer de Groot te wesen, ende de laetste voor sijn particulier geseyt alle devoiren te sullen toebrengen om de recommandatie van de stadt van Amsterdam effect te doen sorteren. Ende hebben hare Ed. ons geregaleert met des stadts kannen.

Hoorn: de Groot, van Neck, Minnes, Langewagen.

Den 14den dito vertrocken op Enchuysen ende aldaer eerst van borgemeesteren Wits, Cant, Ham en Jongknecht in 't particulier, ende vervolgens in de kamer van borgemeesteren, alle soorten van beleefde rencontren ontfangen, met beloften van te sullen defereren aen 't versoeck van de stadt van Amsterdam, ende onderhoudinge van alle goede correspondentie; daer bijvoegende, dat gaerne souden sien, dat de stadt van Amsterdam met de leden van 't Noorderquartier geliefden te corresponderen, in vertrouwen dat de stadt daermede meerder gedient soude werden als met de andere, die sooveel correspondentie met Amsterdam niet en hebben.

Enchuysen: Wits, Cant, Ham, Jonghknecht.

Vandaer vertrocken naer Medenblick, alwaer de borgemeesteren Hauwert, Verwer en de Zee yder in 't particulier resoluyte ende volkomen toesegginge hebben gedaen en goet succes gewenscht [2]).

Medenblick: Hauwert, Verwer, de Zee.

---

1) In burgem. van Amsterdam gehouden te zijn = aan burgem. van Amsterdam verplicht te zijn.

2) Op het laatste blad van het journaal staat: „Den 18den dito heeft Stellinghwerff mij in de vergadering geseyt, dat die van Medenblicq hadden geresolveert voor Amsterdam te zijn." Dit vertelde Stellingwerf op de vergadering van de Staten van Holland, waar Hop en hij tegenwoordig waren als pensionaris, resp. van Amsterdam en Medemblik.

Alckmaer: van der Nieuborgh, van de Graef, Baert, Fladeracq.

Den 15[den] dito vertrocken naer Alckmaer, alwaer in absentie van de heeren J[r]. Thomas van der Nieuborgh, Baert ende Fladeracq, met den borgemeester van de Graef hebben gesproocken, ende van deselve alle goede bejegeningh ontfangen, met toeseggïnge sijn best voor de stadt van Amsterdam te sullen doen; versoeckende bij die occasie mede, uyt de naem van borgemeesteren en regeerders van Alckmaer, dat borgemeesteren van Amsterdam haer veerschip wilde ontslaen [1]), gevende ons ten dien eynde een voorschrijven aen borgemeesteren van Amsterdam, ons versoeckende daerbeneffens ons particulier officie te willen contribueren; 't welck wij op ons rapport [2]),

---

1) Dit verzoek wordt nader toegelicht door de volgende missive van burgem. van Alkmaar aan burgem. van Amsterdam, d.d. 16 Mei 1667, die ik vond in Groot Memor. V fol. 197 v°.

„Edele, grootachtbare, wijse, voorsienige, seer discrete Heeren,

Wij hebben door 't bericht van d'heere Jan Witsen, U.Ed. secretaris, aen onsen waerde medebroeder in officio Arent van der Graef perticulierlijk gedaen, met groot ongenoegen verstaen, dat de voorn. heer Witsen, met noch een ander heer door onse stad passerende ende een jachtschip gehuert hebbende, om sijn vrijheyt te hebben, ende dat oock elders in de Schermer onderwege aen moste wesen, op den 12[den] deser in hare reise niet behoorlijk sijn getracteert, maer onfatsoenlijk bejegent door eene van onse ordinaris veerschippers op UEd. stad, genaemt Leendert Nocvis (?). Wij bedancken bij dese serieuselijk den voorn. heer Witsen voor sijne tijdelijke gedane notificatie, hebben mede den voors. schipper, voor ons comparerende, ernstelijk bestraft ende gedreigt, dewelke serieuselijk voor ons heeft verclaert, dat alle 't selve door sijne knecht, buyten sijne kennisse ende toedoen, was geschiet; dat hij ook deselve sijne knecht daerover effective hadde gecasseert ende uyt sijne dienst geset, biddende, dat wij 't voorn. gepasseerde favorabel bij UEd. wilden excuseren, versoekende derhalven seer gedienstelijk, dat UEd. 't gene voornoemt is, nae hare gewone discretie ende goedertierenheit, voor dese reis vruntnaebuerlijk gelieven over 't hooft te sien, ende den voorn. schipper sijn gearresteerde schip gratieuselijk te ontslaen ende vrijelijk te laten passeren, vertrouwende dat voor 't toecomende bij ons soodanige ordre sal werden gestelt, UEd. noyt gene sodanighe rechtmatige clachten wederom sullen voorcomen", enz.

2) Hop en Hulft hebben dus rapport van hunne reis uitgebracht aan burgemeesteren; in geen der registers uit het jaar 1667 vond ik iets daarover medegedeeld.

neffens de overleveringh van de voorseyde brieff, met effect en succes hebben gedaen."

De wijze van „recommandeeren", die men uit het voorgaande journaal van Hop heeft leeren kennen, was, volgens Bontemantel, tien jaren vóór 1667 nog niet gebruikelijk te Amsterdam, blijkens deze aanteekening in Resol. Raad I, 2, p. 444:

„1657, den 27sten Februarij, heeft van der Horst, Raet tot Rotterdam, jegenwoordich gecommitteert in de Generalityts reeckencamer, ende Gijsberti Rudolphi, pensionares derselver stadt, gehadt audientie bij Burgemeesteren, te weeten Vlooswijck ende Huydecooper, wegens den vroetschap, ende versocht dat, alsoo den baillieuw van Den Briel en Voorn was overleeden, dat geliefde van stadts weegen ter vergaederinge van H.Ed. Gr. Mog. den parsoon van den Heer Ewout Willemsz. Couwenhoeven, regeerende schepen der meer gesyde stadt, en soon van den Heer Burgemeester Willem van Couwenhoeven, tot de voors. vacante plaets te stemmen, alsoo, volgens de pointen van beschrijvinge, ter aenstaende vergaederinge 't selfde offitie sal begeeven warden. De voors. twee Heeren hebben, volgens haere commissie van de vroetschappen der gesyde stadt Rotterdam, geweest bij alle de steede, stemmen ter vergaederinge hebbende, over deselfde recommandatie, tot coste van den solicitant, die overal meederysde en nae de audientie sijn persoon in 't parteculier bij Burgemeesteren ging soliciteeren. — 'T voors. is wat nieuws, want dat steeden besendinge doen, tot solicitatie van een offitie, is in deese stadt, noch tot Rotterdam, noyt gepractiseert. Den Briel heeft besendinge gedaen wegens het voors. offitie, maer dat was, alsoo sustineeren haer de nominatie te competeeren, ende dat het een vroetschap uyt Den Briel moet weesen. — Almonde, burgemeester in Den Briel, heeft het ballieuwschap gekregen [1])."

---

1) Op 21 Maart 1657 werd Pieter van Almonde benoemd tot baljuw en dijkgraaf van den Briel en den lande van Voorne. Couwenhoeven kwam niet voor op het drietal. (Resol. Holl.)

Wel was het vóór 1657 reeds gebruikelijk, brieven van recommandatie te laten afgaan (hiervóór, Eerste deel, p. 156), maar de „personeele recommandatie" was toen te Amsterdam nog niet in zwang. Wij hebben echter gezien, dat in 1663 Hop en Hulft van burgemeesteren vergunning verzochten en verkregen, hun zwager Cloeck persoonlijk te gaan recommandeeren. Zij hadden geen succes, en daaraan is vermoedelijk het besluit van burgemeesteren toe te schrijven om „sulcke versoeken niet meer toe te staen" (hiervóór, Eerste deel, p. 157.) Dit besluit [1]) houdt niet in, dat burgemeesteren nooit meer leden van de regeering zouden afvaardigen, om de brieven van recommandatie met de „personeele recommandatie te vergeselschappen", maar moet waarschijnlijk aldus uitgelegd worden, dat, wanneer de regeering van Amsterdam besloten had een candidaat te recommandeeren, aan vrienden of bloedverwanten van den candidaat, die aan burgemeesteren kwamen verzoeken, op eigen kosten de „personeele recommandatie" te mogen doen, dit verzoek zou worden geweigerd.

Dat in Holland deze personeele recommandatie juist omstreeks 1663 hoe langer hoe meer in praktijk werd gebracht, blijkt uit het volgende. In den beschrijvingsbrief, waarbij de Staten van Holland tegen 27 Februari 1663 werden samengeroepen, stond als derde punt van behandeling: het vervullen van een vacature in het Hof van Holland (zie hiervóór, p. 408), en daaraan werd het volgende toegevoegd: „ende naerdemael de sollicitatiën naer soodanige rechterampten, voor desen hier te lande onbekent geweest zijnde, zedert eenige jaren herwaerts meer ende meer hebben beginnen toe te nemen, soo werden de leden midts desen in bedencken gegeven, of niet, tot vermijdinge van sulcks voor 't toekomende, bij goede wetten en praecautiën behoorlijck dient te wer-

1) Alleen door Bontemantel wordt dit besluit medegedeeld. In het notulenboek van den oudraad (van burgem. en oudburgem.) — waarin men juist verwachten mocht, dat een dergelijk besluit was opgeteekend — wordt er geen gewag van gemaakt. De „dagelijksche notulen" van burgemeesteren beginnen eerst in 1665.

den voorsien, met versoeck omme hunne gedeputeerden, daertoe ten volle gheauthoriseert, tijdelijck te willen herwaerts schicken." Op 2 Maart daaraanvolgende werd — zooals reeds medegedeeld is — Mr. van den Honaert tot raadsheer in het Hof benoemd, en den 9den van dezelfde maand gaven de Staten aan een commissie, samengesteld uit de heeren van de ridderschap, die van Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Alkmaar, Enkhuizen en Medemblik, met den raadpensionaris, de opdracht om H.Ed. Gr. Mog. van advies te dienen, door welke maatregelen „sollicitatiën naer Raedsplaetsen in de Hoven van Justitie en andere rechterambten, voor desen hier te lande onbekent geweest zijnde," konden worden tegengegaan. Van dit advies vernemen wij voorloopig niets, doch op 7 December 1663 vermelden de Resol. Holl., dat de werkkring der commissie wordt uitgebreid en haar oordeel gevraagd „of ende door hoedanige wetten, praecautiën ende reglementen, alle inordentelijcke sollicitatiën ende brigues na de magistrature ende andere ampten ende digniteyten in de steden, mitsgaders over ampten, officiën ende beneficiën, bij dese vergaderinge en subalterne collegiën vergeven wordende, en in specie mede van diegene, waervan ter Generaliteyt werdt ghedisponeert, voor 't toekomende soude konnen ende behooren geprevenieert of gerefreneert te werden." Reeds den 15den December 1663 bracht de commissie, bij monde van den raadpensionaris, voor haar advies uit, dat „bij provisie, tot wechneminge van de tastelijckste excessen", behoorde te worden bepaald: 1°. dat niemand, die wil solliciteeren naar eenige bediening in politie, justitie, militie of anderszins, „vermogen sal tot dien fine in de steden om te reysen, ofte voor sich door anderen te doen omreysen," op straffe van ineligibel te zijn; 2°. dat noch de heeren van de ridderschap, noch burgemeesteren van eenige steden, voortaan elkander zullen mogen bezenden om iemand tot eenig ambt te recommandeeren; 3°. dat noch de heeren van de ridderschap, noch de gedeputeerden van de steden, in Den Haag, aan de huizen en logementen van de edelen en steden, uit naam van hun college of van de steden, iemand mogen gaan recom-

mandeeren tot eenig ambt. Verschillende leden verzochten copie van dit advies, om er de meening van hunne lastgevers op te vragen, zoodat geen finale resolutie werd genomen. Daarna rust de zaak weder tot den 7[den] Augustus 1664, toen door de Staten werd besloten, het door de commissie uitgebrachte advies onder de punten van den beschrijvingsbrief voor de volgende vergadering op te nemen. Aldus geschiedde, maar in deze vergadering, die 17 September 1664 begon, kwam het punt niet aan de orde, en nadat het nog éénmaal op den beschrijvingsbrief was gebracht (voor de vergadering, die 26 November 1664 aanving), en — voor zoover men dit uit de Resol. Holl. kan opmaken — niet in behandeling genomen, verdwijnt het ook van de convocatie.

De „personeele recommandatie" werd dus niet verboden door de Staten van Holland, en bleef in zwang. Van Amsterdam weten wij immers, dat het in 1667 Hop en Hulft uitzond om voor de candidatuur van Cloeck te ijveren, en hiervóór, Eerste deel, p. 158 sqq., kan men lezen hoe in 1670, toen een president in het Hof van Holland moest worden benoemd, niet alleen „circulaire messives afgingen", maar bovendien Geelvinck, Hudde en Hop, van stads wegen, bij de ridderschap en de stemmende steden rondreisden, om Hendrik Hudde, raadsheer in den Hoogen Raad, voor de presidentsplaats in het Hof aan te bevelen, en hoe zij deze commissie, „op stadts costen, aensienelijk aflyden", terwijl later de gedeputeerden van Amsterdam ter dagvaart, voor hetzelfde doel, „in twee huerkoetsen de visite deden" aan alle leden van de Statenvergadering, die in Den Haag waren.

BIJLAGE VII.

OPBRENGST VAN DEN GROOTEN ACCIJNS IN DE JAREN 1636—1662.

In het tijdvak 1636—1662 verstaat men onder grooten accijns: den accijns van de bieren en azijnen, die binnen de fortificatie der stad geconsumeerd werden, en van het graan, dat in de stad werd gebracht. Hij werd niet verpacht, maar door accijnsmeesteren ontvangen [1]).

Oudtijds verstond men onder grooten accijns den accijns op wijn en bier, die reeds in het midden der 14de eeuw geheven werd en die, toen in de 15de eeuw nieuwe accijnsen werden ingesteld, den naam „groote excijs" kreeg, omdat hij het meest opbracht. Ook de korenaccijns wordt er later toe gerekend [2]). Nog in het laatst der 16de eeuw behoort de wijnaccijns tot den grooten accijns en wordt door accijnsmeesteren geind [3]); in het

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 130. Onder de kleine accijnsen, die verpacht werden, komt voor: een accijns op „granen in sacken ende tonnen hier gebracht werdende" (Tweede deel, p. 350), d. i. op het graan, dat niet uit het buitenland te scheep werd aangevoerd, maar bij kleine hoeveelheden, in zakken en tonnen, uit de naburige dorpen. (Vgl. Handvesten I p. 205, keur van 6 Aug. 1582 over den accijs van „'t koren, 't welck hier ter stede van buyten te marckt gebracht wert met sacken ende andersints"). De opbrengst van dezen accijns is dan ook zeer gering. Tot de kleine accijnsen behoort eveneens de „coorn-excijs off 't gemael", ook wel molengeld genoemd (Tweede deel, p. 350; wel te onderscheiden van den accijns, die bij den invoer van graan moest betaald worden) en een accijns op buiten-bieren en -azijnen, d. w. z. die buiten de fortificatie geconsumeerd werden. (ibid.)

2) Ter Gouw, Amsterdam III p. 410, 412 sqq., V p. 356.

3) Mr. H. J. Koenen, Voorlezingen over de geschiedenis der finantiën van Amsterdam, p. 115.

midden der 17de eeuw komt hij voor onder de kleine accijnsen en wordt verpacht [1]).

De accijns op bieren en granen, vooral de eerste, is altijd een voorname bron van inkomsten voor Amsterdam geweest [2]). Ook in het midden der zeventiende eeuw is dit het geval. In 1653 bv. bracht de groote accijns meer op dan alle kleine accijnsen tezamen [3]).

In Bontemantels Resol. Raad II, 1, p. 47 sqq. vond ik een statistiek van den „ontfang door de heeren axcijsmeesters over stats bieren, asijn ende graenen", in de jaren 1636—1662. Toen ik echter de getallen van Bontemantel vergeleek met de getallen, die men in de stadsrekeningen vindt onder het hoofd „opbrengst van den grooten accijns", bleek er een aanmerkelijk verschil te zijn. Ik laat die getallen daarom hier volgen, zooals de lijst van Bontemantel en zooals de stadsrekeningen ze hebben [4]); de eerste vermeldt afzonderlijk de opbrengst van bier- en azijnaccijns en korenaccijns en, te beginnen met 1653, ook de opbrengst van het armengeld der bieren, waarover straks; de stadsrekeningen geven alleen het totaalbedrag van den grooten accijns.

		Bontemantel.	Stadsrekening.
1636.	bier en azijn. . .	f 258.871-19- 0	
	koren	„ 35.937- 7- 3	
	totaal. . .	f 294.809- 6- 3	f 265.835- 6- 0
1637.	bier en azijn. . .	f 269.522- 9- 0	
	koren	„ 27.455- 9- 8	
	totaal. . .	f 296.977-18- 8	„ 265.141- 6- 8
1638.	bier en azijn. . .	f 270.443-16- 8	
	koren	„ 34.262- 5- 0	
	totaal. . .	f 304.706- 1- 8	„ 263.925-17- 3

1) Tweede deel, p. 350.

2) Ter Gouw, Amsterdam III p. 87, 406, IV p. 15, V p. 325, 356.

3) Vgl. Bijlage IV, p. 361.

4) De rekening van het jaar 1650 ontbreekt; daarom heb ik voor dat jaar de opbrengst van den grooten accijns aan het rapiamus ontleend. Enkele fouten in Bontemantels optellingen zijn verbeterd.

			Bontemantel.	Stadsrekening.
1639.	bier en azijn	. .	f 271.032-17-10	
	koren	. . . . . .	„ 28.728-19-14	
	totaal	. .	f 299.761-17- 8	f 269.553-12- 2
1640.	bier en azijn	. .	f 273.885-15- 4	
	koren	. . . . . .	„ 33.290-13-12	
	totaal	. .	f 307.176- 9- 0	„ 267.273-11-10
1641.	bier en azijn	. .	f 304.437-11- 6	
	koren	. . . . . .	„ 43.610- 4-10	
	totaal	. .	f 348.047-16- 0	„ 310.578- 2- 8
1642.	bier en azijn	. .	f 316.315- 9- 0	
	koren	. . . . . .	„ 35.111- 8- 0	
	totaal	. .	f 351.426-17- 0	„ 332.142-16- 8
1643.	bier en azijn	. .	f 333.945- 0- 6	
	koren	. . . . . .	„ 44.083- 3-10	
	totaal	. .	f 378.028- 4- 0	„ 356.000- 0- 0
1644.	bier en azijn	. .	f 332.705-13- 8	
	koren	. . . . . .	„ 39.954-16- 8	
	totaal	. .	f 372.660-10- 0	„ 334.014-17-11
1645.	bier en azijn	. .	f 324.564-15-12	
	koren	. . . . . .	„ 28.185- 0- 0	
	totaal	. .	f 352.749-15-12	„ 329.958- 3- 4
1646.	bier en azijn	. .	f 324.313-11-10	
	koren	. . . . . .	„ 28.599-11- 6	
	totaal	. .	f 352.913- 3- 0	„ 325.910-11- 4
1647.	bier en azijn	. .	f 317.823-19-14	
	koren	. . . . . .	„ 34.576-10- 2	
	totaal	. .	f 352.400-10- 0	„ 356.955- 3- 8
1648.	bier en azijn	. .	f 305.448- 6-12	
	koren	. . . . . .	„ 44.563- 1-12	
	totaal	. .	f 350.011- 8- 8	„ 317.680- 7-11
1649.	bier en azijn	. .	f 298.810-16-12	
	koren	. . . . . .	„ 53.268-13- 4	
	totaal	. .	f 352.079-10- 0	„ 323.631- 3- 5

		Bontemantel.	Stadsrekening.
1650.	bier en azijn. . .	*f* 291.761- 1-14	
	koren	„ 44.581-18- 2	
	totaal. . .	*f* 336.343- 0- 0	„ 315.065- 3- 7
1651.	bier en azijn. . .	*f* 289.438-12- 4	
	koren	„ 40.230- 0- 0	
	totaal. . .	*f* 329.668-12- 4	„ 301.568- 1- 8
1652.	bier en azijn. . .	*f* 270.299-11-12	
	koren	„ 39.197-16- 0	
	totaal. . .	*f* 309.497- 7-12	„ 283.939-10-12
1653.	bier en azijn. . .	*f* 250.395-16- 4	
	koren	„ 19.913- 4-12	
	armengeld v/d bieren	„ 19.384- 1- 8	
	totaal. . .	*f* 289.693- 2- 8	„ 238.470- 5- 5
1654.	bier en azijn. . .	*f* 259.625- 6- 0	
	koren	„ 41.628-17- 0	
	armengeld v/d bieren	„ 22.591-17- 0	
	totaal. . .	*f* 323.846- 0- 0	„ 272.895-17- 0
1655.	bier en azijn. . .	*f* 257.440-16-12	
	koren	„ 37.194- 5- 4	
	armengeld v/d bieren	„ 20.179- 7- 8	
	totaal. . .	*f* 314.814- 9- 8	„ 295.118-13- 8
1656.	bier en azijn. . .	*f* 245.210-17-12	
	koren	„ 44.724- 4-12	
	armengeld v/d bieren	„ 19.047-13- 0	
	totaal. . .	*f* 308.982-15- 8	„ 280.536- 6-12
1657.	bier en azijn. . .	*f* 228.230-14-10	
	koren	„ 22.312-15- 0	
	armengeld v/d bieren	„ 18.000-10- 8	
	totaal. . .	*f* 268.544- 0- 2	„ 287.716-17- 3
1658.	bier en azijn. . .	*f* 228.955- 0- 0	
	koren	„ 24.997-11- 0	
	armengeld v/d bieren	„ 18.461-10- 8	
	totaal. . .	*f* 272.414- 1- 8	„ 282.953- 3-12

		Bontemantel.	Stadsrekening.
1659.	bier en azijn. . .	f 221.422- 1- 8	
	koren	„ 18.196- 9- 0	
	armengeld v/d bieren	„ 17.783- 9- 8	
	totaal. . .	f 257.402- 0- 0	„ 250.174-15- 2
1660.	bier en azijn. . .	f 244.985- 5- 0	
	koren	„ 18.214-17- 0	
	armengeld v/d bieren	„ 19.614- 1-12	
	totaal. . .	f 282.814- 3-12	„ 278.987-19- 3
1661.	bier en azijn. . .	f 236.706-13-12	
	koren	„ 20.901-17- 0	
	armengeld v/d bieren	„ 18.790-15- 0	
	totaal. . .	f 276.399- 5-12	„ 266.181-11-11
1662.	bier en azijn. . .	f 204.760-12-12	
	koren	„ 23.665-14- 0	
	armengeld v/d bieren	„ 16.344- 1- 4	
	totaal. . .	f 244.770- 8- 0	„ 230.985-10- 2

Vergelijkt men de eindgetallen van Bontemantels lijst met die van de stadsrekeningen, dan bespeurt men een aanmerkelijk verschil. Bijna altijd zijn de eerste veel hooger, alleen in de jaren 1647, 1657 en 1658 lager; het verschil is bovendien zeer afwisselend in verschillende jaren.

Het ligt voor de hand, dat ik het eerst getracht heb de verklaring van dit verschil te vinden door de boeken van accijnsmeesteren uit het tijdvak 1636—1662 te raadplegen. Hiervan is echter geen enkel meer over [1]). Nu deze weg dus niet open staat, kan ik slechts laten zien op welke wijze ik beproefd heb tot een oplossing van de moeielijkheid te geraken.

Van ouds werden uit de opbrengst van den grooten

1) In Scheltema's Inventaris van het Amst. archief, dl. 2, p. 2, i. v. accijns, wordt vermeld een „notitie der boeken van den grooten accijns, vroeger berust hebbende op de oude wapenkamer ten stadhuize, 1498—1723". Van de daar opgesomde boeken is geen enkel bewaard gebleven.

accijns de „rentiers" van de stad betaald, d. w. z. zij, die rentebrieven ten laste van de stad hadden [1]). Ook in de rekening van 1594 komt als eerste post der uitgaven voor: „de renthe, door afschrijving van Tresorieren betaelt bij exchijsmeesteren van den grooten exchijs" [2]). Duidelijker nog wordt de toedracht der zaak, als men de stadsrekening van 1607 opslaat. Als eerste grossa van ontvangst wordt daar genoemd de opbrengst van den grooten accijns. Na de laatste grossa van ontvangst en vóór de eerste grossa der uitgaven wordt dan vermeld het bedrag, dat door accijnsmeesteren aan houders van rentebrieven is uitbetaald; dit bedrag, vermeerderd met de wedde van accijnsmeesteren en de overige onkosten van het accijnshuis, wordt dan afgetrokken van de opbrengst van den grooten accijns, en de resteerende som opgeteekend als: „ergo meer ontfangen als uytgegeven", welk bedrag door Tresorieren van het volgende jaar als ontvangpost wordt geboekt.

Na het jaar 1607 is de toedracht der zaak waarschijnlijk dezelfde gebleven, maar zij blijkt niet meer zoo duidelijk uit de rekening. Immers, in de rekening van 1608 wordt niet meer, zooals in die van het vorige jaar, eerst de bruto opbrengst van den grooten accijns genoemd en later daarvan afgetrokken het bedrag van de uitbetaalde rente, vermeerderd met de wedde van de accijnsmeesteren en de onkosten van het accijnshuis, maar men vindt daar, als 13[de] grossa van ontvangst, den „ontfang van den grooten excijse", bestaande uit: een restant van de opbrengst van 1607 + wat in 1608 *„meer* (is) *ontfangen dan uytgegeven"*. Hoewel in deze rekening de uitbetaalde rente, wedde en onkosten niet uitdrukkelijk genoemd worden [3]), meen ik toch te moeten aannemen, krachtens de uitdrukking „meer ontfangen als uytgegeven", dat zij

1) Ter Gouw, Amsterdam III p. 414.

2) Koenen, Voorlezingen enz. p. 118.

3) Wel komt in deze rekening, onder de uitgaven, een post voor: „aflossing van renten", maar men vindt dezen post ook reeds in de rekening van 1607 en voorgaande jaren, en hij heeft geen betrekking op de jaarlijksche uitbetaling van rente, maar op de aflossing van rentebrieven.

ook hier van de opbrengst van den grooten accijns zijn afgetrokken.

Komen wij thans tot de jaren, waarmede de boven afgedrukte statistiek van den grooten accijns aanvangt. In de stadsrekeningen van 1636, 1637 en 1638 vindt men nog de woorden: „van den excijsmeesteren van den grooten excijs ontfangen over zooveel bij henluyden *meer is ontfangen als uytgegeven*". Te beginnen met 1639 verandert dit echter in „van den excijsmeesteren van den grooten excijs ontfangen over collecte van denzelven excijs", en deze uitdrukking vindt men verder steeds in de rekeningen van de jaren 1639—1662.

De mogelijkheid bestaat nu, dat, al zijn de woorden in de stadsrekening anders geworden, de toedracht der zaak dezelfde is gebleven, en dat nog altijd van de opbrengst van den accijns afgetrokken worden de bekende uitgaven. Neemt men deze veronderstelling aan, dan heeft men de verklaring van het verschil tusschen Bontemantels lijst en de lijst volgens de stadsrekeningen: de eerste vermeldt dan de bruto opbrengst van den accijns, de laatste heeft dit bedrag verminderd met de aan houders van rentebrieven uitbetaalde rente, met de jaarwedde van accijnsmeesteren [1]) en overige onkosten van het accijnshuis.

Tegen deze verklaring moet ik zelf echter eenige bedenkingen inbrengen. In de eerste plaats blijft thans nog onverklaard, waardoor in het verschil tusschen de beide lijsten een zoo groote schommeling valt waar te nemen. De wedden van accijnsmeesteren en de onkosten van het accijnshuis zullen een vrij constant bedrag geweest zijn; de aan rente uitbetaalde som behoeft niet constant geweest te zijn, maar kan grooter of kleiner worden naarmate meer rentebrieven worden uitgegeven of afgelost. Toch zou ik aarzelen aan te nemen, dat de aan rente uitbetaalde sommen telken jare zoozeer verschilden, dat daaruit alle schommelingen in het verschil van beide lijsten worden verklaard. Maar al ware dit ook aan te

---

1) Voor deze onderstelling pleit ook de omstandigheid, dat bv. in het rapiamus van 1653 de wedde van accijnsmeesteren niet genoemd wordt in het hoofdstuk „ordinaris-wedden" en wel die van de overige bezoldigde magistraten. Vgl. Tweede deel, p. 367.

nemen, er blijft één hoofdbezwaar over, en tot de oplossing daarvan zie ik geen kans. Het is dit. Er zijn drie jaren, nl. 1647, 1657 en 1658, waarin de opbrengst der accijnsen volgens de stadsrekeningen meer heeft bedragen dan volgens Bontemantels lijst, en wel resp. omstreeks *f* 4500, *f* 19000 en *f* 10000 meer. Hierdoor wordt mijne verklaring onmogelijk gemaakt; ik heb haar dan ook alleen voorgedragen om te laten zien, dat ik mij moeite heb gegeven om het vraagstuk op te lossen, en omdat zij misschien voor iemand anders aanleiding kan zijn tot een beter verklaring.

Toch komt het mij voor dat wij, al is het verschil tusschen Bontemantels statistiek en die, welke ontleend is aan de stadrekeningen, onverklaard gebleven, niet er toe behoeven te komen om aan de eerste alle waarde te ontzeggen. Voor de juistheid van de eerste pleit de omstandigheid, dat zij niet slechts de totaal-opbrengst van den grooten accijns vermeldt, zooals de stadsrekeningen uit de jaren 1638—1662, maar specificeert hoeveel de opbrengst was van den accijns op bieren en azijnen, van dien op het graan, en, sinds 1653, van het armengeld op de bieren. Verder was Bontemantel in staat zich juiste gegevens te verschaffen, daar hij zes maal het ambt van president van accijnsmeesteren heeft bekleed, nl. in de jaren 1658 en 1660—1664, en dus toegang gehad heeft tot de boeken van het college [1]). Eindelijk zou — voor het geval dat de stadsrekeningen niet de eigenlijke opbrengst van den accijns vermelden, maar dit bedrag, verminderd met verschillende onkosten — Bontemantels lijst ook daarom de voorkeur verdienen, omdat zij de bruto opbrengst van den accijns vermeldt; voor de conclusies omtrent toeneming van bevolking of vermeerdering van welvaart, die men bv. uit een statistiek van den accijns op bier zou willen trekken — waarover straks — heeft een statistiek van de bruto opbrengst de meeste waarde.

Nemen wij dus voorloopig — tot het tegendeel gebleken

---

1) Na 1664 had Bontemantel nooit meer zitting in het college van accijnsmeesteren. Hij vermeldt nog ergens (zie Eerste deel, p. 114, noot 2) de opbrengst van den grooten accijns in het jaar 1667, en noemt dan hetzelfde bedrag als de stadsrekening.

is — de juistheid van Bontemantels lijst aan, en onderzoeken wij verder of er in het tijdvak 1636–1662 ook veranderingen zijn gebracht in het bedrag van den accijns op bier, azijn en graan. Men zou zich vergissen, wanneer men meende voor dit onderzoek te kunnen volstaan met het raadplegen van de gedrukte keuren en ordonnantiën, b.v. van Noordkerk's Handvesten. Daarin worden op verre na niet alle veranderingen in den accijns vermeld, o. a. niet de straks te noemen wijziging van 18 Januari 1653. Voor alle zekerheid zou men dus de vroedschapsresolutiën van het bedoelde tijdvak moeten nagaan, omdat alleen de vroedschap tot wijziging van den accijns mocht besluiten. Ik heb echter gemeend dit te mogen nalaten, omdat ik, op het Amsterdamsche archief, onder de manuscripten van Jacobus Noordkerk [1]) een „memorie van de stadsaccijnsen, die gecollecteert werden" vond, door hem opgemaakt voor Thesaurieren-ordinaris van het jaar 1746. In deze memorie handelt hij ook over den bier- en graanaccijns, van de oudste tijden af. Zoo dikwijls ik de resultaten van Noordkerks onderzoek over andere onderwerpen heb gecontroleerd, is mij altijd de juistheid er van gebleken, en ook in dit geval durf ik er op vertrouwen; de vroedschapsresoluties, die hij aanhaalt, heb ik steeds gecontroleerd en accoord bevonden. Volgens Noordkerk dan is er in het tijdvak 1636—1662 slechts eenmaal verandering gebracht in den accijns op bieren en azijnen, en eenmaal in dien op de granen. Na 22 April 1604 is de bieraccijns niet verhoogd vóór 18 Januari 1653. Toen werd besloten dat alle bieren, in Holland gebrouwen en binnen Amsterdam geconsumeerd, voortaan, ten behoeve van de armen, in den stadsaccijns bezwaard zouden worden, de dunne met een stuiver, de zware met twee stuivers per ton; ook werd de accijns op de „vreemde" bieren een weinig verhoogd, daarentegen de accijns, geheven van de slijters van „kleine" bieren, een weinig verlaagd. De geheele meerdere opbrengst, welke er ten gevolge van deze resolutie zou komen, zou door burgemeesteren worden gegeven „aen soodanige arme comptoiren, als hare E. zullen oordeelen behoeftigst te

1) Vgl. hiervóór, Tweede deel, p. 89 noot 1.

zijn". Zoo zien wij dan ook sinds 1653 in Bontemantels statistiek melding gemaakt van een „armengelt van de bieren" [1]).

In den accijns op de granen [2]) kwam in het tijdvak 1636—1662 slechts deze verandering, dat op 3 Maart 1656 besloten werd voortaan ook accijns te heffen van boekweit, die tot dien datum vrij was [3]).

De eenige reden, waarom ik het onderzoek, waarvan tot dusverre verslag werd gedaan, heb ingesteld, is deze: gewoonlijk wordt aangenomen dat de statistiek van de opbrengst van een accijns op een artikel van algemeen gebruik in zekere mate tevens dienst kan doen als bevolkingsstatistiek [4]).

Over de bevolking van Amsterdam in de 17de eeuw

1) Eerste deel, p. 130, heeft Bontemantel abusievelijk geschreven „armengelt der granen" in plaats van „armengelt der bieren". Dit armengeld is, blijkens Bontemantels lijst, althans tot 1662 geheven. Later schijnt het tijdelijk weer in onbruik geweest te zijn, want er is een vroedschapsresolutie van 12 Juni 1673, waarbij besloten wordt de resolutie van 18 Januari 1653 weer ten profijte van de godshuizen „in train" te brengen.

2) Deze accijns is 22 April 1604 voor de eerste maal door de vroedschap „begroot", d. w. z. op een vasten prijs gesteld. Bij de keur van 17 Mei 1618 werd deze accijns voor het eerst gepubliceerd. (Noordkerks Handvesten I p. 204).

3) „Op het vertoog ende de remonstrantie, door commissarissen van den grooten excijns aen den Heeren Burgermeesteren gedaen, van dat de bouckweyt tot noch toe van alle stadts impositiën was exemt, om redenen dat het vertier van deselve cleyn was geweest, doch dat de consumtie tsedert eenighe jaren van tijdt tot tijd diermate was toenemende, dat de voors. boeckweyt, tot groot proffijt van dese stadt ende zonder oogschijnlijck nadeel der commercie, alsnu mede zoude connen werden belast met 8 stuyvers op yeder last, gelijck als de garst, in welckers plaetse deselve bouckweyt bij de brouwers begint gebruyct te worden, is, na deliberatie, verstaen dat men voortaen van de bouckweyt 8 stuyvers van yeder last voor excijs sal heffen". (Vroedsch. Resol. 3 Maart 1656).

4) Zoo noemt bv. Ter Gouw (Amsterdam V p. 83) de accijnsen op koren en bier — benevens het huizental — de beste grondslagen van berekening der bevolking.

hebben wij slechts enkele vertrouwbare gegevens [1]). Een statistiek als de boven afgedrukte, die over een tijdvak van bijna dertig jaren loopt, moest, zoo meende ik, eenige waarde hebben voor de bevolkingsstatistiek van Amsterdam. De accijns op granen kan echter niet worden gebruikt om er conclusies uit te trekken aangaande de vermeerdering der bevolking. Immers, deze accijns werd geheven bij den invoer van graan [2]); en in jaren waarin het graan goedkoop was, werd natuurlijk meer ingeslagen dan voor de consumptie noodig was. De accijns op het gemaal was een accijns op de consumptie [3]); stond ons daarvan een statistiek ten dienste voor de jaren 1636—1662, dan zou deze een bijdrage vormen voor de statistiek van de toeneming der bevolking. Nu dit het geval niet is, blijft ons alleen de accijns op de bieren over. Deze accijns werd geheven van de consumptie [4]), en bier werd in het midden der 17de eeuw algemeen gedronken.

Aan Bontemantels lijst wil ik daarom ontleenen de opbrengst van den bieraccijns in de jaren 1636—1662, en deze nog eens afzonderlijk laten afdrukken; om het overzicht gemakkelijker te maken, neem ik telkens ronde getallen. Na 1653 neem ik alleen de opbrengst van den accijns, zonder er de in dat jaar ingestelde verhooging of armengeld bij te tellen; voor de gevolgtrekkingen omtrent de toeneming van de bevolking is het immers noodzakelijk de opbrengst te kennen van den accijns over een aantal jaren, waarin die accijns niet veranderde, en Bontemantels gespecificeerde lijst stelt ons in staat ook na 1653 te weten, hoeveel de opbrengst van den accijns zonder de verhooging zou hebben bedragen [5]).

---

1) Zie bv. het artikel van Ter Gouw over de bevolking van Amsterdam in Amstelodamiana II p. 279—285. Vóór 1795 zijn de inwoners van Amsterdam slechts tweemaal geteld, nl. in 1622 en 1630.

2) en 4) Vgl. Eerste deel, p. 130. Nog duidelijker heeft het de „Clatversamelinge", i. v. accijnsmeesteren: „axcijsmeesters ontvangen de stadts accijs der bieren en asijnen, die geconsumeert werden binnen de fortificatie, ende de excijs der granen, die in de stadt werden gebracht."

3) Vgl. de keur van 5 Mei 1579 (Handvesten I p. 198 en 199).

5) Geheel juist is dit niet, want, zooals boven, p. 441, werd medegedeeld, is in 1653 niet alleen een verhooging van den accijns bepaald,

1636	1637	1638	1639	1640
f 259.000	*f* 270.000	*f* 270.000	*f* 271.000	*f* 274.000
1641	1642	1643	1644	1645
f 304.000	*f* 316.000	*f* 334.000	*f* 333.000	*f* 325.000
1646	1647	1648	1649	1650
f 324.000	*f* 318.000	*f* 305.000	*f* 299.000	*f* 292.000
1651	1652	1653	1654	1655
f 289.000	*f* 270.000	*f* 250.000	*f* 260.000	*f* 260.000
1656	1657	1658	1659	1660
f 245.000	*f* 228.000	*f* 229.000	*f* 221.000	*f* 245.000
1661	1662			
f 237.000	*f* 205.000			

Ook al neemt men aan, dat een statistiek van den bieraccijns in hoofdzaak dezelfde rijzingen en dalingen moet vertoonen als een statistiek van de bevolking, dan behoeft men nog niet te veronderstellen, dat elke geringe vermeerdering of vermindering van den accijns het recht geeft tot een gelijke vermeerdering of vermindering van de bevolking te concludeeren. Wanneer bv. de consumptie van sommige bieren, waarop een hooge accijns stond, afnam en daarentegen de consumptie van bieren, waarvan slechts een geringe accijns werd geheven, vermeerderde, dan kan, ook bij een langzaam toenemen van de bevolking, de opbrengst van den accijns iets minder worden. Men zal dus voorzichtig handelen door alleen uit aanzienlijke vermeerdering of vermindering van den accijns tot een toenemen of afnemen van de bevolking te besluiten.

De statistiek van den accijns vertoont een gestadige toeneming in de jaren 1636—1643, daarna een langzame daling van 1644—1653, zóó, dat in 1653 de opbrengst minder is dan in 1636. In de beide volgende jaren is de opbrengst van den accijns weer iets hooger, in 1656 en 1657 daalt zij, en, na een kleine rijzing in 1658, daalt zij in 1659, neemt in 1660 weer sterk toe en daalt in 1661 en 1662 zoozeer, dat de opbrengst van het jaar 1662 ongeveer $^1/_5$ minder is dan die van het jaar 1636.

---

maar tevens de accijns, die van de slijters van kleine bieren werd geheven, een weinig verlaagd. In werkelijkheid zou dus, na 1653, de accijns op het bier, wanneer er geen verandering in was gebracht, iets meer hebben bedragen dan volgens de lijst op p. 444. Dit verschil kan echter niet groot zijn geweest.

Wanneer men nu een zeer nauw verband tusschen de statistiek van den accijns en die van de bevolking aannam, dan zou men — om slechts een enkel voorbeeld te noemen — moeten concludeeren, dat in 1655 de bevolking van Amsterdam even groot was als in 1654. Wij weten echter dat in 1655 het sterftecijfer bizonder groot was: van den zomer van 1655 tot den daaropvolgenden zomer heerschte de pest, en in de zes eerste maanden alleen stierven 13508 menschen [1]). Ook al nemen wij een minder nauw verband aan, dan toch komen wij tot gevolgtrekkingen, die in strijd zijn met andere gegevens. Gaan wij bv. alleen uit van de volgende redeneering: van 1636 tot 1643 zien wij de opbrengst van den accijns toenemen en van 1644 tot 1662 verminderen, derhalve moet in de genoemde tijdvakken ook de bevolking van Amsterdam zijn toe- en afgenomen — ook dan is er bezwaar tegen het aanvaarden van deze conclusie.

In 1657 werd tot de vierde uitlegging van de stad besloten, „want den aanwas der inwoonders en toeloop der vreemden", zegt Domselaer [2]), wiens Beschrijving van Amsterdam in 1665 verscheen, „was zodanigh vermeerdert, dat 't begrijp der stad te kleyn wiert om die te konnen besluyten". In 1658 begon men met den aanleg van den nieuwen stadsmuur, en in 1662 — het laatste jaar van onze statistiek — was men druk bezig met het afperken van de nieuwe straten, het graven van grachten en bouwen van bruggen [3]). In 1632 bedroeg het aantal huizen in de stad 14.440 en in de voorsteden 1122 [4]); in 1666 stonden er 22.000 huizen in het register der verponding [5]). Uit deze gegevens heeft men dus het volste recht te besluiten, dat in de jaren 1644—1662 de bevolking van de stad niet zal zijn verminderd, maar eerder sterk toegenomen.

Ik kan één getuige aanhalen, die deze conclusie tegenspreekt.

---

1) Wagenaar, Amsterdam I p. 593.

2) Derde boek, p. 268. Zie ook Boek VI, p. 446.

3) Zie het artikel van den heer D. C. Meyer Jr. in Amsterd. Jaarboekje 1888 p. 137—165.

4) Wagenaar, Amsterdam I p. 51.

5) Eerste deel, p. 121.

In de vergadering van 30 Januari 1662 keurde de vroedschap het plan voor de uitlegging van de stad goed, volgens de kaart, haar door een commissie uit den raad voorgelegd. „Bontemantel alleen was van advys, dat, aengesien 't voorleeden jaer merckelijck veel huysen, soo van merite als gemeene, waeren 't geheele jaer leech blijven staen, wel can gesien warden datter meer huysen in de stadt dan familie(n) sijn, ende oversulx de uytlegginge der stadt niet anders can veroorsaecken dan een slapte in de huysen ende erven; dat (hij) oversulx commissarissen was bedanckende, ende de caert voor eenige jaeren best sal sijn aen een cant te leggen [1])".

Wij mogen Bontemantel niet strikt aan zijne woorden houden: hij bedoelt natuurlijk niet, dat het aantal huizen in Amsterdam grooter was dan het aantal huisgezinnen, maar dat er meer huizen zijn dan voor de bevolking noodig is, zoodat er verscheidene leeg staan. Daarom is hij tegen de uitlegging.

Ik zou echter niet gaarne alleen op grond van deze uitspraak het resultaat van de statistiek, nl. een vermindering van de bevolking in het tijdvak 1644—1662, aanvaarden. Bij elke uitlegging zullen er wel benauwde zielen geweest zijn, die het een gewaagde onderneming vonden. Misschien ook was Bontemantel eigenaar van verschillende perceelen in de oude stad, en vreesde hij daarom voor een „slapte in de huysen ende erven", die natuurlijk in waarde zouden dalen. Ook Gillis Valckenier zei later, dat „het vergrooten van de stadt de ruine (was) van de vaste goederen", ook van de „finantie" van de stad [2]).

Zoowel uit de getallen van Bontemantel als uit die van de stadsrekeningen blijkt een toeneming van den accijns in de jaren 1636—1643, een vermindering in de jaren 1644—1662; jaar voor jaar vergeleken, vertoonen beide lijsten wel afwijkingen, maar hierin komen zij overeen: in 1643 wordt het hoogste getal bereikt, in 1662 daalt de lijst tot het laagste. Zoowel volgens Bontemantel als volgens de stadsrekeningen is de opbrengst van den accijns in 1662 veel lager dan in 1636.

1) Resol. Raad II, 1, p. 537.
2) Tweede deel, p. 154.

Daar er nu alle reden is om aan te nemen, dat in 1662 de bevolking van Amsterdam grooter was dan in 1636, mag ten slotte uit het bovenstaande onderzoek deze conclusie getrokken worden: in het tijdvak 1636—1662 is de opbrengst van den bieraccijns geen betrouwbare maatstaf voor de vermeerdering of vermindering van de bevolking. Men kan dit dan verklaren door aan te nemen, dat het bierverbruik in het bedoelde tijdvak minder werd en het wijnverbruik toenam, en misschien moet men er ook bij in aanmerking nemen — zooals boven reeds gezegd is — dat het gebruik van bieren, waarop een hooge accijns stond, kan zijn verminderd en de consumptie van bieren, waarvan een lage accijns werd geheven, toegenomen.

BIJLAGE VIII.

INSTRUCTIE VOOR Mr. CORNELIS HOP ALS PENSIONARIS [1]).

„De Heeren Burgermeesteren ende vroedschap hebben aengenomen Mr. Cornelis Hop [2]), omme, als raed en pensionaris, dese stad getrouwelijck te dienen, na zijn beste vermogen ende verstand; tot welcken einde hij zal compareren in Schepenencamer [3]), ende deselve in alle saken, zoo civile als criminele, aldaer voorvallende, van advys dienen, ende zonderlinge daerop helpen letten, dat de ordre, op de manier van procederen ende dienen van de rollen, voor desen geraemt, ofte noch te beramen, achtervolght, midsgaders alle gepretendeerde costuymen, corruptelen ende misbruycken van de suppoosten gecorrigeert ende geweert mogen werden; gelijck hij, versocht sijnde, oock de Heeren Burgermeesteren ende andere

1) In de noten zal aangegeven worden, waarin deze instructie verschilt van die, waarop van Beuningen in 1650 tot pensionaris is aangenomen. Men vindt de laatstgenoemde in het Groot Memoriaal III fol. 289 v°—291. Den 28sten November 1650 benoemde de raad Mr. Pieter Vogelesangh tot tweeden pensionaris. Noch in de vroedschapsresolutiën, noch in het groot-memoriaal vindt men zijne instructie. Waarschijnlijk is hij op dezelfde instructie aangesteld als van Beuningen. Pieter de Groot heeft in 1660 ook den eed afgelegd op dezelfde instructie als van Beuningen, blijkens een aanteekening in margine, Groot Mem. III fol. 289 v°.

2) In de instructie van van Beuningen staat: „De Heeren Burgermeesteren hebben den voors. Mr. Coenraed van Beuningen aengenomen voor den tijt van vier eerstcomende jaren, omme" enz.

3) „Tot welcken eynde hij gehouden zal wesen ordinarie te compareren in Schepenencamer". (Instructie van van Beuningen).

collegiën als weescamer, asseurantie ende diergelijcke, zal assisteren en dienen.

Zal mede gehouden wesen alle dezes stads privilegiën, handvesten ende regten te helpen voorstaen ende mainteneren ende, bevindende daerjegens yts voorgenomen, gedaen off geattenteert te zijn, binnen off buyten de voorszegde stad, off dat tot zijn kennisse yetwes comt, twelck deselve prejudiciabel ofte nadeelig zoude mogen wesen, zal hij den Heeren Burgermeesteren in der tijd tselve terstond te kennen geven ende hem na derselver ordre reguleren.

Insgelijx zal hij gehouden wesen alle de processen, dese stad ten principalen aengaende, ofte daerin deselve haer zal hebben gevoeght, waer te nemen, te bevorderen, recommanderen [1]) ende alle instructiën, daertoe van noden zijnde, te geven, midsgaders de procureurs van de stadt, zoo alhier als in Den Haghe, alle drie maenden aff te vorderen staet van de processen, zoo voor den geregte dezer stede als voor den Hove hangende, ende daervan den Heeren Burgemeesteren in der tijd te adverteren omme, na gelegentheit, daerin gedaen ende geresolveert te mogen werden; behoudelijck nochtans, dat de voornoemde Mr. Cornelis Hop wel zal mogen consuleren in alle zaecken [2]), den geregte alhier niet aenhangig zijnde, nochte apparent voor denzelven geregte te zullen comen, waeronder egter niet verstaen werden begrepen te sijn de zaecken, waerin hy albereits als advocaet heeft geadviseert, ofte die hem, in het toecomende, in zijn privé, off wegens zijn bloed- ofte aengetrouwde vrienden, tot achterskinderen toe inclusive, zoude mogen overkomen [3]).

Zal oock voornoemde Mr. Cornelis Hop waernemen ende vorderen alle zaken, dewelcke hem bij den Heeren Burgemeesteren in der tijd van stadts wegen [4]) zullen werden bevolen; ende, ter dagvaert van de Heeren Staten

1) In plaats van recommanderen: „solliciteren". (ibid.)

2) „Behoudelijck nochtans, dat de voorn. Mr. Coenraed van Beuningen tusschen partijen zal mogen consuleren in civile zaecken". (ibid.)

3) „Waeronder egter niet verstaen werden .... zoude mogen overkomen" staat niet in de instructie van van Beuningen.

4) „Van stadtswegen" staat niet in de instructie van van Beuningen.

van Hollandt en Westvriesland gecommitteert en gesonden werdende, zal hij goed ende pertinent register houden van alle zaken van importantie, dewelcke op de voorszegde dagvaert gedaen, gebesoigneert ende affgehandelt zullen werden; ende, wederom thuys comende van de voorszegde dagvaert, overleveren in handen van den Heeren Burgemeesteren alle de stucken ende papieren, bij hem op dezelve dagvaert gebruyct ende gelicht, midsgaders, nevens zijn rapport, memorie van de poincten, waerop bedencken is genomen ofte prompte resolutie vereyscht werdt; ende zal voorts alle des lands ende deses stads zaecken, dewelcke behoren niet gedivulgeert te werden, secreet houden, zoowel gedurende zijn dienst als daerna.

Item, zoo wanneer de voorszegde Mr. Cornelis Hop van stadts wegen in eenige andere zaecken buyten dese stad ende binnen de geunieerde provinciën werd gesonden ofte als voren op de vergaderingh van de voornoemde Heeren Staten gecommitteert, zal hij voor sijn persoon voor vacatiën hebben ende genieten vier gulden ende thien stuyvers sdaegs [1]), ende, reysende met een dienaer, vijff gulden vijftien stuyvers [2]), behalvens wagenhuyr, schuytvraght ende andere oncosten. Ende bijaldien hij buyten de Nederlanden oostwaerts over de Eems, off elders, als voren gesonden moght werden, zal met hem daeraff in redelijckheyt ende na gelegentheit van der zaecke gehandelt werden, zonder dat hij hem in eenige commissiën zal mogen laten gebruycken [3]) dan bij expres consent van de voornoemde Heeren Burgemeesteren; ende van eenige commissiën, tsij binnen off van buyten de provincie, wedergecomen sijnde, zal hij terstond het wedervaren den Heeren Burgemeesteren rapporteeren, ende hetgene daerop bij vervolg zoude moeten gedaen werden, bij memorie overleveren.

Ende off 't gebeurde (dat God verhoede) dat de voornoemde Mr. Cornelis Hop, als voren van deser stede wegen reysende, in eenige commissiën, op eenige wegen

---

1) „Vier guldens 's daeghs". (Instructie van van Beuningen).

2) „Vijff guldens, vijff stuyvers". (ibid.)

3) „'T zij van den Heeren Staten off yemand anders" volgt nog in de instructie van van Beuningen.

off passagiën bij den gemeynen vijand off anderen zoude mogen werden gevangen, vervoert, gearresteert', ofte eenigsints aen lijff ofte goed beschadight ofte gerançonneert, zal de gemelte Mr. Cornelis Hop, volgens de resolutie van den Heeren XXXVI Raden, op 't reysen in deser stede zaecken genomen, in dato 5 Mey A° 1600 [1]), van deser stede wegen wederom werden gelost ende vrijgemaeckt; gelijck mede aen hem, midsgaders zijn weduwe, kinderen ende andere erffgenamen van stadts wegen vergoedinge gedaen zal moeten werden van alle schaden ende interessen, die hij, uyt zaecke van 's stadts dienst, in betrachtinge van zijne commissie binnen ofte buyten de stad off provincie in eeniger hande wijse zal comen te lijden [2]).

Voor alle welcke voorszegde diensten de voornoemde Mr. Cornelis Hop hebben ende genieten zal jaerlijx, denselven dienst gedurende, de somme van vierduijsend Caroli gulden [3]), te betalen bij de vierendelen jaers, ingaende den 1en Maij A° 1663 [4]), midsgaders vijftigh guldens [5]) tot een nieuw cleed; ende zal voorts de voornoemde Mr. Cornelis Hop zijn verblijven ontlast van alle deser stede personele lasten, als waken, bijten, schutterije, soldaten ofte hovelingen te logeren, ende wat des meerder zoude mogen zijn.

Des zal de voornoemde Mr. Cornelis Hop, bij solemnelen eede, aen handen van den Heeren Burgermeesteren beloven ende sweren de voorszegde instructie, na haer form ende inhouden, behoorlijck te achtervolgen ende na te comen". (Resol. Vroedschap 29 April 1666).

In margine is hierbij aangeteekend: „desen eed is bij

---

1) „15 Mey 1600" heeft de instr. van van Beuningen; maar het moet zijn 5 Mei 1600, blijkens Resol. vroedschap dl. 8 en 9, p. 598 en 599.

2) „Gelijck mede aen hem, mitsgaders zijn weduwe, kinderen ..... zal comen te lijden", staat niet in de instructie van van Beuningen.

3) „De voorn. Mr. Coenraed van Beuningen hebben ende genieten zal jaerlix, geduyrende den tijt van de voors. jaren, de somme van twee duysendt guldens". (Instructie van van Beuningen).

4) „Den eersten Februarij lestleden". (ibid.)

5) „Jaerlix" wordt hier in de instructie van van Beuningen nog eens herhaald.

Mr. Cornelis Hop gepresteert den 30en April A° 1666, blijckende bij 't Groot Memoriaal, f° 185".

---

9 December 1668 legde Mr. Reinier van Heemskerk [1]) den eed af op een instructie, gelijk aan die van Hop. Alleen werd hij voor vier jaar benoemd en kreeg *f* 1200 salaris. Ook staat bij zijne instructie in margine aangeteekend: „Op het gemoveerde van Mr. Reinier van Heemskerk is bij de Heeren Burgem. goedgevonden ende verstaen, dat hij niet doorgaens sal gehouden sijn in de kamer van Heeren Schepenen te compareren, maar alleenlijck soo wanneer hij bij de gemelte Heeren specialijck aldaer ontboden sal wesen" [2]). Feitelijk was de toestand reeds lang zoo als nu werd bepaald: de stoel van den pensionaris in schepenkamer stond meestal leeg [3]). — Den 13den September 1672 werd Mr. Gerard Hooft tot tweeden pensionaris benoemd, op dezelfde instructie als Heemskerk. (Vroedsch. Resol. 13 Sept. 1672).

1) Vgl. Tweede deel, p. 83 en 84.
2) Groot Memor. V fol. 238.
3) Vgl. Eerste deel, p. 295.

BIJLAGE IX.

COMMISSARISSEN VAN KLEINE ZAKEN.

„Anno 1598, 7 November, is gemaeckt, tot verlichtinge van de vierschaere, bij Schout ende Schepenen, met advijs van Burgemeesteren, een collegie, genaemt Vredemaeckers, daer alle civile saecken, voor en aleer deselfde ter vierschaer wierde gepresenteert, voor moste coemen om te veraccordeeren, oock van arresten op parsoonen of goederen, de Schout sijn civile actiën en van pachters- en buerquestiën, daer buyten partijen te coemen sonder advocaeten of andere hulpe; spraecken vonnissen doer accomodatiën ende tusschenspreecken, 't sij te betaelen op termijnen ofte anders, nae exigentie der saecken. Het collegie bestont uyt een Burgermeester, die bij beurte yder dry maenden daertoe most vaceeren, ende twee van de Schepenen, oock bij beurte daertoe gecommitteert; saeten Maendaech en Vrijdaegs nae de middaegh; partijen niet connende veraccordeeren, sullen haer renvoyeeren nae ordenares justitie. De banck wierd bijgevoegt een clerck, tot anotatiën van alles" [1]).

---

1) Bontemantel laat dit bericht over het college der vredemakers voorafgaan aan zijne verhandeling over het college van kleine zaken, omdat men het eerste als den voorlooper van het laatste kan beschouwen; ook werden commissarissen van kleine zaken aanvankelijk vredemakers genoemd. (hierna, p. 456). In geen der mij bekende beschrijvingen van den regeeringsvorm van Amsterdam wordt van het college van vredemakers gewag gemaakt.

„Alsoo [1]) de respective collegie(n) van Schout, Burgemeesteren en Schepenen deser stadt daegelijx seer beswaert ende overvallen werden met menichfuldige processen en differenten, die partije den een den anderen sijn moeverende, ende oock met verschyden andre questiën ende crackelen van clynder waerden, die bequaemer bij andre weegen afgedaen ende getermineert soude connen worden, waerdeur saecken van meerder importantie dickwils opgehouden ende niet getermineert en conden worden, tot groote interesten ende prejuditie deser stadt en goede ingesetenen van dien, ende oock tot excessive costen, tijtverlies ende vexatiën van partijen contendenten, soo is 't, dat mijne heeren van de gerechte, omme daerinne te voorsien, sooveele doenelijck is, bij provisie hebben, tot haerlieder wederseggen, geordonneert, gestatueert ende gewillekeurt op den 20sten October 1611, ende op den 10den December 1611 gepubliceert, van alle jaeren op den 14den Februarij bij Burgemeesteren en Schepenen gesaementlijck te verkiesen ende te beëedigen vier commissarissen, die genaemt sullen warden van clyne saecken, die, ten minsten twee in getalle, gehouden sullen weesen recht te houden op alsulcke daegen ende euren, als Schepenen gewoon sijn te doen, en wierde daertoe gekoesen Jan Thomesen [2]), Jacob Backer, Jan Willemsen Bogaert ende Anthoni Oetgens.

Doch alsoo de saecken vermenichfuldighde ende commissarissen somwijle door sieckte en andre noodige besoignes niet altijt conden vaceeren van de vier twee te compareeren, soo is het getal anno 1639 [3]) met noch een commissaris gesupleert, ende in den jaere 1650, den 15den Februarij, noch twee, maeckende tesaemen seven commissarissen, waervan bij het meeste getal doen geor-

---

1) In deze verhandeling lascht Bontemantel telkens artikelen in van keuren, betrekking hebbende op het college van kleine zaken. De 15 regels, volgende op „Alsoo de respective collegiën van Schout" enz. vormen den aanhef van de keur van 10 December 1611. (Handvesten II p. 671).

2) Bij Wagenaar, Amsterdam III p. 446 heet hij Jan Thomasz. Croonenburg.

3) Wagenaar, Amsterdam III p. 445 heeft 1641. Uit de regeeringslijsten blijkt dat het jaartal bij Wagenaar juist is.

donneert is justitie te administreeren, dat is vier in getalle. De verkiesinge is anno 1653 gestelt van den 14den Februarij op den 4den derselver maent, uyt oorsaecke, dat nae de verkiesinge van de magistraeten, als: Raeden, Schepenen en Burgemeesteren, den jongsten Burgemeester meest genootsaeckt is naer den dachvaert, neffens eenige gecommitteerden, te vertrecken, ende de gemelde Burgemeesteren en Schepenen gewoon sijn compleet op de verkiesinge van alle subalterne bancken te weesen [1]).

In den eersten aenvang deeden commissarissen recht over alle saecken, niet behoorende uyt haer natuer tot andre collegie(n) van judicature, ende arresten, uytgesondert tot veertich gulden incluys, twelck bij willekeuren van den 5den Januarij 1624 [2]) vermeerdert is tot tsestich gulden ende daer beneeden, hetsij deselve in gelden geëyst worden ofte in goederen, notoirlijck de voorseyde somme niet excederende, ende anno 1641 [3]) tot hondert gulden. Doch alsoo de heeren van den gerechte ondervonden, dat door de menichfuldichyt van processen, daegelijx ontstaende, de vierschaeren ende rollen dierwijsen wierden overlast ende verachtert, dat, om de justitie met behoorlijcke spoet ende expedientie te moegen administreeren ende de goede gemeente te soulageeren van de verdritige moyte ende groote oncosten, die de langwijlige rechtvorderinge met haer sleepen, ten hoogsten noodich is, de rechtbanck van de gemelde heeren Schepenen seer merckelijck te ontlasten ende subleveeren [4]), soo is anno 1650, den 15den Februarij, de gemelde somme van 100 gulden tot seshondert gulden toe vermeerdert.

Dat niemant hem vervorderen soude soodanige saecken van seshondert gulden ende daer beneden onder eenich pretexst, 't sij van detentie, onthaelinge ofte anders, dan alleenlijck uyt cracht van wettich arrest, ter eerster aenvang te betrecken voor de heeren Schepenen, op pene, dat de presentatie, tot dien eynde ter rolle geschiedende,

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 255.

2) Handvesten II p. 672.

3) Handvesten II p. 672.

4) „Alsoo de heeren van den gerechte ..... subleveeren" is de aanhef van de keur van 15 Februari 1650. (Handvesten II p. 672).

geroyeert ende degene, die deselve heeft laeten aentyckenen, indien hij practiseert voor den gerechte, gemulcteert sal worden in een amande van dry gulden, ten behoeven van de armen.

Alle vonnissen, interlocutoire, provisionele ofte definitive, bij de gemelde commissarissen geweesen, sijn van soodanich effect ende gevolg, alsof deselfde bij Schepenen gepronuncieert waeren ende worde in derselfde forme ter excecutie gestelt, uytgesyt, dat van alle definitive vonnessen mach worden geappelleert aen de heeren Schepenen, sonder dat d'appellant gehouden sij de penningen, daerinne hij gecondemneert is, in handen van commissarissen vooraf te consigneeren [1]); welcke consignatie op geappelleerde vonnissen bij de eerste instructie van de gemelde commissarissen, volgens 't artyckel 9, vooraf moste geschieden; maer bij de ampliatie, in date den 15den Februarij 1650, in manieren als vooren is gealtereert.

De appellatie [2]) moet geschieden en door den secretares aengetyckent sijn binnen den tijt van tien daegen, ende vervollicht worden ter eerster vierschaer, ofte bij requeste binnen den tijt van twintich daegen nae de pronunciatie van de sententie; ende in appèl ontfangen sijnde, consigneeren dry gulden, die den appellant worden gerestitueert, indien bij Schepenen wort gealtereert het voorgaende vonnes [3]).

Ter eerste instellinge hebben commissarissen meede gehadt de judicature van injuriën (daerover deselfde genaemt wierde vreedemaeckers), verschillen van woorden tusschen heer ende meester ende knecht, vrouw ende myt, overluyden en gildebroeders ende andre diergelijcke; item alle civile actiën, bestaende in feyten, dryginge, vechtinge ende quetsingen, volgens de eerste instructie, artyckel 3.

Doch opdat door de veelhyt van de saecken, die door

---

1) „Dat niemant hem vervorderen soude ..... consigneeren" = art. 2 en 3 van de keur van 15 Februari 1650.

2) De zin, aanvangende met „de appellatie" is ontleend aan art. 9 van de keur van 10 December 1611.

3) In margine staat: „Volgens de ordonnantie van procedeeren 1654 gemaeckt, sijn de maniere van appèl verandert". Over deze ordonnantie van procedeeren vgl. Eerste deel, p. 272—274.

de augmentatie van de 100 gulden tot 600 gulden aen de banck is coemen te devolveeren, de expeditie niet soude werden verhindert, soo is bij de ampliatie, in date den 15den Februarij 1650, goetgevonden, dat alle questiën, die tot noch toe ter eerster instantie voor deselve gedient hadden, ontstaen over injuriën, item alle civile actiën, bestaende in drygingen, vechtinge ende quetsinge, alsmeede alle verschillen, rijssende tusschen meester ofte vrouw tegens dienstmaecht ofte knecht ende reciproquelijck, ter eerster instantie sullen bericht warden bij commissarissen van de zeesaecken, met soodanige macht ende op soodanige voet als de commissarissen van clyne saecken hadden gehat ende bij instructie was voorgeschreven [1]). Ende opdat bij erreur de saecken niet werden gebracht op de rollen van commissarissen, soo sullen de gerechtsbooden, die versocht worden partijen te dachvaerden, alvooren vernemen of de saecke in questie oock van natueren tot andre bancken van judicature behoeren, op peine van haer boodeloon en een boeten van thien stuyvers voor de armen, en de saecke de nove op de rechte rol te presenteeren, op haerer costen.

Die ymant voor commissarissen willen doen dachvaerden, sijn gehouden 't selve te doen daechs te voeren, door een ordenares roedragende boede [2]).

De contendenten sijn gehouden te compareeren in persoon; moegen met geen advocaet, procureur, notares, soliciteurs of andre, die haer met de praktijck sijn bemoeijende, geassisteert coemen; uytgenoemen vrouwen moegen sijn geassisteert met een vooght; degene die sieck, uyt te stadt ofte om andre nootsaeckelijcke reedenen niet connen coemen, is toegelaeten een andre in sijn plaetse, met volcoemen procuratie versien, te senden, met dien verstande, dat het geen practiseerende noch dies verstaende persoon is, ofte loon is nemende [3]).

Commissarissen spreecken bij vonnissen recht tusschen partijen, voir hunlieden compareerende, bij provisie van

---

1) In margine staat: „Volgens de ordonnantie van procedeeren sijn de injuriën en questie(n) van dienstboeden gestelt aan commissarissen van houwelijxse saecken". Vgl. hierna p. 464.

2) en 3) Art. 4 van de keur van 10 December 1611.

namtissement, diffinitive condemnatie ofte absolutie, sullix sijlieden nae gelegentheyt der saecken bevinden te behooren; doch sijn gewoon, soo het doenelijck is, partijen tot accomodatiën te brengen en, nae verblijf, de questie te siviligeeren, ende, nae verblijf van partijen, doen alsdan als goede mannen [1]) uytspraeck, nae exigentiën van saecken.

---

1) „Goede mannen" beteekent hier: scheidsrechters; commissarissen van kleine zaken vellen in dit geval geen vonnis, maar brengen een schikking tot stand. In Amsterdam heeft dit woord ook nog een andere beteekenis. In Bontemantels aanteekeningen over de rechtspraak van commissarissen van kleine zaken vond ik o. a. het volgende geval: het college had te beslissen of een paard bedriegelijk als zonder gebreken was verkocht. Commissarissen renvoyeeren de zaak naar „goede mannen", die het paard onderzoeken en constateeren, dat het dampig is. (Merkw. Stukken II p. 24). Deze „goede mannen" of experts werden, op verzoek van schepenbank, door de aanzienlijkste personen uit elk bedrijf aangewezen. Op het Amsterdamsche archief zijn eenige „Registers van goede mannen" bewaard; het oudste is van 1677. Het bestaat uit een aantal gedrukte formulieren, luidende:

„Uyt den naem van de Heeren Schepenen deser stad word ...... versogt omme met den eersten in dit billet onderaen op te stellen de namen van een goed getal personen, die men oordeelt te wesen de voornaemste ende gequalificeerste .... binnen dese stad wonende, beginnende van de oudtste af; ende na gedane opstellinge 't selve billet te doen brengen ter secretarie der voorschreve stede, in handen van Jacob van Cosen, eerste stadsklerk aldaer. Actum in Amstelredamme den 20sten Octobris A° 1677.

Ter ordonnantie van de Heeren Schepenen voornoemt:
(was get.) Wouter Valckenier".

In de eerste opengelaten ruimte werd de naam ingevuld van hem, tot wien het verzoek gericht werd, in de tweede de naam van zijn bedrijf. De geadresseerde schreef er dan een aantal namen van vakgenooten, dikwijls ook zijn eigen, onder, en stuurde het formulier terug naar de secretarie, waar het met de overige in één register werd gebonden. Een enkele maal wordt het verzoek niet aan één persoon, maar aan de overlieden van een gild gericht.

In het register van 1677 zijn de namen van „goede mannen" te vinden uit de volgende bedrijven: „apothequers, asseuradeurs, broodbackers, balancemakers, bierbeschoyers, blokmakers, boekhouders, boekedruckers en boekvercopers, bottercoopers en factoors, chirurgijns, comenijhouders, cooperslagers, Caribische handelaers, cruydeniers, drogisten, doctoren, Engelsche handelaers, erwten-, bonen- en gortvercopers, ebbenhoutwerkers, France handelaers, geelgieters, grofsmits, hoedecramers, houtcopers, huystimmerluyden, juweliers, kuypers, kaescopers, koorn-

Commissarissen sijn gewoon haer te regueleeren nae de wetten, coustume en usantiën van Hollant en voornaementlijck van deese stadt ende de willekeuren van dien en voorts nae de beschreven rechten.

Tot dien eynde worden gewoonelijck tot commissarissen gestelt ten minsten twee Outschepenen, eenige rechtsgeleerden, en die de coopmanschap sijn verstaende, out ten minsten vijf en twintich jaren, volgens de wetten. Is het somwijlen anders gepractiseert, als in den jaere 1646 bij twee te gelijck, dat is apparent bijgecoemen of door onkunt der ouderdom of uytsteeckende capasityt.

Den gedaechde behoorelijck geciteert sijnde, in parsoon, als vooren niet en compareert, soo wart verleent het eerste defaut ende is volgens de eerste instructie op 't tweede defaut gediscerneert namptissement, tot den jaere 1651, den 14den April, toe, als wanneer bij willekeure, geteeckent in 't Willekeurbouck M [1]), hetselfde is geëmplieeert, dat voortaen geene namptissementen bij defauten sullen werden gediscerneert als op het derde defaut, ende dat de roedraegende booden, om het tweede defaut te

---

molenaers, houtsagersmolenaers, lakencoopers, leercopers, lootgieters, lijwaethandelaers, makelaers, metselaers, Neurenburgiers, notecoopers, ossenweyers, Oosterse handelaers, paerdecopers, papiercoopers, rekeningenopnemers, reders, scheepstimmerluyden, schuytemakers, seepsieders, seylemakers, smits en slotemakers, steencoopers, steenhouwers, soutcoopers, Straetse handelaers of handelaers op Italiën, sijdehandelaers, sijdelakenfabricqueurs en sijdelakencoopers, touslagers, tabakcopers, taxateurs, verwcoopers, vlascoopers, veercoopers, walvischvangstreeders en traencoopers, wisselaers of handelaers in wissel, wolcoopers en Spaence handelaers, wijncoopers, ijsercoopers en ijsercramers".

Op deze wijze beschikte de schepenbank over de namen van de voornaamste personen uit elk bedrijf, die dan, hetzij voor schepenbank, hetzij voor de lagere rechtsbanken, als experts uitspraak konden doen in zaken, waarin schepenen incompetent waren te beslissen. Zooals gezegd is, dagteekent het oudste register van 1677; het is moeielijk te zeggen of er nog oudere zijn geweest, dan wel of in 1677 voor het eerst op de aangegeven wijze „goede mannen" zijn benoemd. In elk geval vindt men de „goede mannen" als experts reeds lang vóór 1677, zooals uit het bovenaangehaalde geval uit Bontemantels Merkw. Stukken blijkt, dat voorviel in 1651, 1652 of 1655 (de jaren, waarin Bontemantel zitting had in het college van kleine zaken), en waarschijnlijk zal het gebruik nog wel tot veel ouder tijden opklimmen.

1) Handvesten II p. 673.

purgeeren, partijen citerende, gehouden sullen sijn tot des gedaechdes huyse te laeten een billet, vervattende van wien, waer en tot wat tijt hij wort geciteert.

Volgens de boevengesyde ampliatie, in date 14 April 1651, is meede gewillekeurt, dat den gecondemneerde tot namtissement sijn partye gedachvaert hebbende wettelijck als vooren ten principaelen, ende de gelden tot de consignatie is brengende in consignatie, ende de partij, tot wiens behoeven het namtissement gegaen is, niet en compareert, dat op 't derde defaut verleent sal werden comparuit, ende voor 't proffijt van dien absolutie van de instantie, ende geparmitteert sijn geconsigneerde gelden weederom nae hem te nemen ofte te doen restitueeren, indien deselfde gelden door den origineele eyscher, onder cautie de restituendo ofte anders, nae inhout van 't vonnis, alreede gelicht zijn.

Den eyscher het derde defaut becoemen hebbende, wert gedecerneert namtissement, met lichtinge onder cautie de restituendo, indien naemaels bevonden wert sullickx te behooren, soo de saecke daertoe sijn gedisponeert. Den gedaechde op het derde defaut weederom geciteert weesende om 't selfde te purgeeren ofte vonnisse te hooren, ende noch niet compareerende, soo wart het namtissement geconverteert in definitive condemnatie, soo de saeck daertoe gedisponeert is.

De consignatie wert waergenoemen door de twee jongste in eede commissarissen, die daervan houden een bouck, daer de tijt van consigneeren, de somme, wie het brengt ende licht, partinentelijck aengetyckent wart, ende de borgtochte, die voor Schepenen gedaen wort of de documenten, uyt wiens cracht de geconsigneerde gelden gelicht worden, warden gereegen aen een liasse ende, het jaer om sijnde, in doosen of laeden bewaert.

De defauten werden geinnet, soodrae den defaillant binnencomt, door de laest sittende commissaris, 't welck hem aengedient wort door den secretaris, die syt: „heeren, deesen heeft een, twee ofte dry defauten begaen", ende wart hem niet toegelaeten sijn saeck te defendeeren, tensij de defauten betaelt en bij den secretaris geroyeert sijn. De defauten van de non-comparanten worden door den roedraegende booden alle vierendeel jaers

opgehaelt, daervan sij trecken een groot gedeelte voor haer moyte.

De defautgelden werden geëmployeert tot soulagement van behouftige lieden, die door armoede worden geconvenieert ende gecondemneert, ende de rest wort gehouden tot het ende van 't jaer, wanneer commissarissen gewoon sijn een maeltijt toe te stellen, bij forme van schymael (alsoo gewoonelijck alle jaeren een gedeelte van commissarissen tot Schepenen ofte tot andre collegie(n) beroepen worden), waer de vrouwen meede compareeren, neffens haer gewoonelijcke secretares en sijn vrouw, en wart genoemt het commissarismael. Alsoo de Schout is representeerende de graeffelijckhyt, soo wart hij en sijn vrouw meede op de maeltijt genoodicht, te meer, alsoo eenige pretensie meent op de defautgelden te hebben, als spruytende uyt contumatie.

De outste in eede van Schepenen presideert en soo vervolgens, dan de raetspersoonen, waernae vollicht de outste in eede commissares, te weeten, van de commissarissen in 't generael, dat is: indien N. N. is anno 1650 commissares geweest van de wisselbanck, banck van leeninge ofte andre collegie ende wort anno 1652 commissares van clyne saecken, soo sit deselfde vóór de commissares, die anno 1651 commissares in de clyne banck geworden is, indien (deze) vóór 1650 in geen andre collegie geweest heeft; indien byde tegelijck aengecoomen sijn, sit de outste van jaeren vóór de jonger van jaeren.

Den president stelt ordre dat de banck op sijn tijt in competent getal gespannen wordt, dat alles in goede ordre, stilte en bequaemhyt toegaet, ende in sijn absentie is de naest daeraenvollegende presideerende; spreeckt alleen tegen partije, haer examineerende ofte afvraegende 't geen hem dunckt tot esclairsisement van de saecke te dienen; de andre commissarissen, vindende eenige donckerhyt in partije haer seggen, waervan wenschen contentement te hebben, sijn haer adresseerende aen den president ofte voorsittende, die op 't selfde versouck alsdan partije daerop vraecht ende aenspreeckt, nae de gelegenthyt van de saecken. Partije, gehoort weesende, worden door de president gesyt buyten te staen, die alsdan de banck voorstelt de gehoorde saecke ende wat

in deselfde te considereeren is, en vraecht aen de naest hem sittende commissares, wat dienstichst in de saeck dient gedaen; dewelcke syt, het advys van den president eerst te sullen hooren. Den president alsdan sijn gevoelen gesyt hebbende, vollicht elck sijn beurte, seggende sijn advys met ongedecte hoofde, en de conclusie van de uytspraeck (wordt) bij de merendeel van stemmen genoemen. Partije binnengecoemen wesende, syt den president: „heer commissaris N. N., ick recommandeere het vonnes van s' heeren weegen" of „vermaene het vonnisse van s' heeren wegen"; waerop de naest aen hem sittende het vonnes prononcieert conform de resolutie, meede ongedeckt, 't welck bij den secretares aengetyckent wort.

De eerste sessie is den president gewoon de banck bij maniere van inlydinge voor te draegen veel saecken, dienende tot goedre ordre volgens de gewoonte, in deselfde banck geobserveert, te weeten: dat, indien den presiderende commissares partije laet binnenstaen, alvooren het gebet door hem geleesen is, te weeten eens daechs, als voor den middach, en, 's morgens niet geseeten hebbende, 's naemiddaechs, soo verbeurt hij de pos, dat is een maeltijt voor de confraters.

Ingevallen de vies-president ofte de tweede commissaris vonnes ofte verblijf prononceert voor ende aleer 't selfde hem van de president vermaent is; indien een der commissarissen absenteert buyten kennis van den president, sonder wettige oorsaecke; die de sleutel in de consignati-cas laet steecken ofte de cas laet aen- of open staen, vervallen alle in de pos, oock om meerder oorsaecke, dienende alles tot goede ordre.

Worden jaerlijx van stats weegen vereert met vijftich guldens tot een mantel, een stuck ofte moote van een Camper steur [1]), omtrent St. Marten met een levende swaen [2]) ende een recognietie van clyne importantie.

De banck van commissarissen van clyne saecken wert bedient door een secretaris, die van de secretary tot dien eynde gesonden wort, van twee roedragende booden,

---

1) Vgl. Eerste deel, p. 296.
2) Vgl. Tweede deel, p. 85.

van dewelcke den eenen partije inroept en d'ander sit buyten de caemer om de defautcitatiën aen te tyckenen, welcke alle daegen veranderen, en bij beurte van alle de booden waergenoomen wort, ende een caemerbewaerder, die de caemer open- en toesluyt en schoon hout". (Civ. en Judic. Aant. I. p. 270—279).

BIJLAGE X.

COMMISSARISSEN VAN HUWELIJKSCHE ZAKEN.

„De voorseyde commissarissen berichten de houwelijxse saecken, volgens derselver instructie ende ordonnantie [1]) geëxpresseert; bestaen uyt vijf heeren, daeronder gewoonelijck eenige Schepenen; worden op den 4den Februari neffens alle andere subalterne collegie(n) gekooren.

't Voorseyde collegie is door de ordonnantie van procedeeren, in den jaere 1654, den 30sten November, gemaeckt, toegevoegt de questiën van injuriën ende civile axtie, bestaende in drygingen, vechtingen of quetsinge, alsmeede alle verschillen tusschen meester en knecht, vrouw en dienstmaegt ende diergelijcken, volgens het 3de artyckel in 't eerste capitel van de voorseyde ordonnantie [2]).

Ende alsoo 't gemelde subalterne collegie 't ouste is, als opgerecht wesende in den jaere 1578, ende noyt eenich tractement genoeten hebben, en nu met de voor-

---

1) Keuren van 28 Aug. 1586 en 25 Maart 1588 (Handvesten II p. 648). Bij deze keuren werden de „huwelijksche zaken" geregeld. Bontemantel handelt in het bovenstaande alleen over de berechting van injuriën enz.

2) Bij keur van 31 Januari 1679 (Handvesten II p. 652) werd uitdrukkelijk bepaald dat „alle questiën ende differentiën, spruytende alleen uyt daghuur en arbeydsloon, van gelijken alle questiën en differentiën tussen overluyden en gildebroeders mitsgaders onvrije luyden, soo over breuken en jaarsangen *a*) alsmede over alimentatie, uytdeelinge van de bos en diergelijke" in eerste instantie zouden komen voor commissarissen van huwelijksche zaken.

---

a) Jaarzangen = contributies voor de gilden. Voor de verklaring van dit woord vgl. A. J. M. Brouwer Ancher, De gilden p. 90.

seyde saecken beswaert warden, soo is bij den raet geresolveert, den 25sten November 1654, dat de commissarissen sal jaerlijx toegevoegt warden mantelgelt ende een recompense als andere commissarissen, te weten twee hondert gulden jaerlijx en vijftich gulden mantelgelt.

De besoignes, concernerende de matrimoniale saecken, worden, volgens ordonnantie ende instructie, berecht in de sacristie van de Oude kerck.

Warden bedient van een secretares, volgens derselve instructie, daertoe geëxpresseert; welcke secretares niet anders heeft bedient als 't selfde collegie, ende was gehouden alle jaeren, naedat commissarissen gemaeckt waeren, aen de heeren van den gerechte te versoucken de continuatie van haere charge [1]). Maer in den jaere 1656 is bij Burgermeesteren goetgevonden de secretares [2]) meede te stellen op de secretarye, neffens de andere secretarissen, ende te besoigneeren daegelijx neffens de andere, doch specialijck op de voorseyde commissarissen te passen.

De boeden van de houwelijxse saecken sijn de costers van de Oude- ende Nieuwe kerck, volgens de instructie, haer daertoe gestelt; ende sijn gehouden jaerlijx, nae het maecken van de commissarissen, continuatie aen de heeren van de gerechte te versoucken [3]).

De questiën van injuriën en dienstboeden en daeraen dependeerende saecken warden bericht op 't stadthuys, in een camer, daertoe bequaem gemaeckt. Doen recht bij het meerendeel der commissarissen. Warden bedient door de ordenares roedraegende boeden, dewelcke de citatie doen wegens de injuriën en dienstboeden.

De verschillen [4]) van injuriën in woorden ofte feyten soucken commissarissen tusschen partijen neder te leggen, ende indien niet accordeeren connen, warden gerenvoyeert aen de heeren Schepenen; ende leggen commissarissen ondertusschen vreede, op de correctie deeser steede.

---

1) en 3) Vgl. Eerste deel, p. 256.

2) In margine: „was Otte Bas." Vgl. ook Tweede deel, p. 233.

4) Het volgende is gedeeltelijk ontleend aan de keur van 10 December 1611 voor het college van kleine zaken, dat toen nog de rechtspraak had over injuriën enz.

De partije niet compareerende, vermogen commissarissen de geabsenteerde te ontbieden op de peene van een, twee, ende voor de darde ryse op peene van vier gulden, de vierde ryse op ses gulden; die dan niet compareert, warden gerenvoyeert aen Schepenen.

Over geleeden schaede door quetsure, meesterloon, versuymde tijt, ende de verschillen van meester en knecht en andere dienstbooden- ende daeraen dependeerende saecken, wart recht gedaen, bij faute van accoort, nae exigentie van saecken ende willekeuren, daerop gestatueert.

Ende warde op het tweede defaut namtissement gedicerneert en moegen de penningen gelicht warden onder cautie de restituendo, indien naemaels verstaen wart sulx te behooren.

Ende daernae de saecke tegens de gedaegde ter rolle gepresenteert sijnde om sijn derde te purgeeren ofte sententie te hooren, sullen de voorschreeven commissarissen den gedaegde, alsnoch niet comparerende, het voorseyde namptissement converteeren in definitive comdemnatie, soo de saecke daertoe gedisponeert is.

Vermoegen de voorseyde commissarissen tusschen partijen, voor henlieden compareerende, dicerneeren provisie van namptissement, diffinitive condemnatie ofte absolutie, sulx sijlieden nae gelegentheyt der saecken bevinden sullen te behooren.

Van alle diffinitive sententiën vermoegen partijen, hun daerbij beswaert vindende, appelleeren aen de heeren Schepenen, in maniere als in 't 8ste capitel, art. 31, van de ordonnantie van procedeeren staet geëxpresseert, mits dat deselve partije eerst ende alvoeren gehouden sal weesen de penningen, in de voorseyde sententie begreepen, te consigneeren.

De sententiën warden ter excecutie gestelt sulx en in der voegen d'excecutie van Schepenen-sententiën gedaen wart.

De voorseyde commissarissen hebben, sedert het oprechten van 't collegie, haer sitplaetse gehadt in de sacristie van de Oude kerck, gaende de lieden van fatsoen door de coster sijn huys ende de gemeene luyden door de kerck en choor, genaemt . . . ., wesende de deur, eer

in de sacristie coomen, root geschildert, waeruyt het spreeckwoort was (als soude gaen de geboeden te laeten inteeckenen) „wij gaen voor de roô deur".

Doen de injuriën (aan) commissarissen, volgens de nieuwe ordonnantie, opgelyt sijn, hebben om deselfde af te doen haer sitplaetse gehadt in de cortegarde van 't stadthuys, onder het vertreck van Burgemeesteren, ende doen de camers meest gereet sijn geweest, soo sijn geordonneert op de eerste caemers aen de Noortsijde, tegen de Oudekerck aen, boven de camers van assurantie en desolate boedels, alwaer den 20sten October [1]) 1656 sessie hebben genoemen". (Civ. en Judic. Aant. I p. 350—353).

---

[1]) 28 October 1656, volgens Civ. en Mil. Reg. I, op een los papier tusschen p. 307 en 308.

BIJLAGE XI.

PERSONALIA.

„Vremt kint van Margriete Bas ende Jan Ansloo".

„In April 1661 heeft Margriet Bas, dochter van Jacob Bas, in sijn leeven Raed en Schepen, welcke Margriet getrout was met Jan Ansloo, commissares van de Camer der desolate boedels, haer gevynst swanger te weesen, en door belyt van een vroemoer, genaemt ....., een jong gebooren kint tot haeren buyse doen brengen, haer gelaetende alsof schielijck was verlost, eer de vrindinne en moeye conde coomen en oock haer man, alle welcke comende, vonden de craemvrouw al op het bet. Het kint is gedoopt, de pillegaeven ontfangen, op gewoonelijcke tijt het besoeck en de vantijt [1]) gehouden, somtijts verhaelende aen de vrouwen, dat een corte, doch swaere verlossinge had gehadt, soodat nimand achterdocht had. Eens ten eeten sijnde in geselschap van de huysvrouw van Willem Blaeuw, naederhant Schepen, en aen tafel sittende, klaechde, dat een ongemaeckelijcke draecht had, en het kint leefde soo hard, dat het tafelbort daerdoor beweechde. De huysvrouw van Schepen Bontemantel [2]) haer besoeckende in de craem, alwaer onder meerder getal juffrouwen oock was de weduwe van Burgemeester

---

1) Volgens het Middelned. Wdb. van Oudemans is vanden = een kraambezoek afleggen; vandetijt, vandtijt of vantijt = de tijd waarop kraambezoeken worden verwacht.

2) „Mijn huysvrouw, als nicht van de gevynsde craemvrouw", schrijft Bontemantel in Resol. Raad II, 1, p. 492 en 493, waar men dezelfde anecdote vindt. — In Aant. v. versch. zaken I p. 433 en 434 wordt nog een dergelijk geval van een ondergeschoven kind medegedeeld.

Corver, ende het kint crijtende, syde (de vrouw van Ansloo): „ja, laet hem wat crijten en lijden, ick heb veel meer om hem geleeden". Nae de craem is het kint gestorven ende volgens de nieuwe manier gedompelt, dat is: in stillicheyt begraven.

Onderwijlen sijn eenige vrouwen, die kennisse hadde in de buert, dat de rechte moeder verlost was, ongerust geweest en (hebben) willen weeten, waer sij het kint gelaeten had; 't welck nae harde drygementen syde, waer het kint was. Waerop de vrouwen liepen nae het huys van Ansloo, bij de Princestraet, op de Kysersgraft, daer de Dry Coningen in de geevel staen. Dewelcke tevreede wierde gestelt ende alsoo geen gelt bij de cas was, gaf haer een goude ring, welcke buyt sij niet connende deelen, is de saecke ruchtbaer geworden". (Aant. v. versch. zaken I p. 432—433).

Koenraad van Beuningen.

„Omtrent dese tijt, in Mey 1670, heeft den heer Coenraet van Beuninge, Out-burgemeester en Raed, in presentie van Bontemantel bij discours verhaelt, dat met den ouden heer Burgemeester Oetgens seer familiaer was geweest en (dat deze hem) voorsyt hadde, dat hij, van Beuningen, noch door beulshande soude sterven. Anna van Hoorn, vrouw van Vlooswijck, Burgemeester, syde daernae: „of een hoer trouwe".

Op een duplicaat van deze aanteekening luidt het slot aldus:

„De spotvogels voegen daerbij: en met een hoer trouwen, alsoo met madame Jeanne ..... [1]) huyshout in Den Haech, die men syt van het beste gerucht niet en is". (Civ. en Mil. Reg. I p. 129).

„In den jaere 1685, omtrent Corstijt, den ..... December, heeft den heer Coenraet van Beuningen, Raed en Out-burgemeester, in Burgemeesteren-camer met veel reedenen Burgemeesteren instantelijck versocht, dat hem mocht(en) verschoonen van het Out-burgemeesterschap,

---

1) Madame Jeanne zal wel madame d'Alonne zijn, waarover zie: Fruin, Aant. op Coenraet Droste, Overblijfsels van geheugchenis, ad vs. 4469

van den eet, als Raed gedaen, en van 't Commissareschap-poletiq in den kerkenraet. Waerop een dilatoir antwoort heeft becoomen, ende soude Burgemeesteren den 5den Januarij 1686 t' selfde gebracht hebben in den raet, waerop het wierd gestelt ter examinatie van vijf heeren ofte meer heeren. Welck raport is verschoove. Doch (van Beuningen is) van alle verdere stadts-, outburgemeesters- en subalterne diensten van den jaere 1686 op versoeck geëxcuseert, als oock 1687 [1])".

„1686, 24 Mey, out sijnde omtrent 64 jaeren, is (van Beuningen) geweest voor Commissaressen van houwelijxse saecken met Jacoba Barthelotti, out omtrent 47 jaeren. Sijn getrout den 11den Juni" [2]). (Resol. Raad III, 2 p. 457).

Alida Bicker contra Mr. Johan Roeters. Proces wegens trouwbelofte.

„Cornelis Bicker, Heer van Swieten, wonende tot Amsterdam, voor hem selven ende als vaeder ende voogt van Alida Bickers, sijne dochter, mitsgaeders, voor sooveel des noet sij, de voornoemde Alida Bickers selver, impetranten in rauw-actie, ter eenre,

ende

Meester Johan Roeters, advocaet, mede woonende aldaer, gedaegde, ter andere sijde.

T Hof, gehoort 't rapport van de commissarissen etc. condemneert den gedaegde hem, met soo mondelinge als schriftelijcke trouwbeloften, breder in den processe geroert, tegens d'impetranten niet te behelpen, maer deselve, als van onwaerde sijnde omme de voors. Alida Bickers, uyt crachte van dien, tegens wille van haer ende haere ouders, tot voltreckinge van de voors. trouwbeloften te constringeeren, te laeten vaeren; ontsyt de impetranten haeren vorderen eysch ende conclusie, in desen gedaen ende genoemen, ende compenseert de costen, omme reedenen, den Hove daertoe moeverende. Actum den VIIIsten December 1642". (Civ. en Jud. Aant. II p. 160 en Merkw. Stukken II p. 10).

---

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 691.

2) 12 Juni, volgens Fruin t. a. p.

Gerard Bicker contra Alida Conincx. Proces wegens trouwbelofte [1]).

Vonnis van het Hof van 3 Juni 1650. „In der saecke, hangende voor den Hove van Hollant tusschen Gerardt Bicker, Drost van Muyden, ende Andries Bicker, Burgemeester der stede Amsterdam, voor hen selven, mitsgaders als man ende voocht van sijne huysvrouwe ende, voor sooveel des noot, procuratie van deselve hebbende, eyschers in rau-actie ende verweerders in reconventie,

contra

Alida Conincks, verweerster ende eyscheresse.

't Hof enz., doende recht in reconventie, condemneert den verweerder in 't selve cas, op eerlijcke ende redelijcke voorwaerden, tot discretie van den Hove, tot voltreckinge van de troubeloften mette eyschersse in 't selve cas, voorts te procederen tot het trouwen in facie ecclesie, volgens de placaten ende costuymen deser landen; condemneert insgelijcx de voorn. gevoechdens 't selve te gehengen ende gedogen enz. Gedaen in Den Hage, den 3den Junij 1650".

Vonnis van den Hoogen Raad van 27 Mei 1651. „'t Hoff enz., doet te niet de sententie van den Hove Provintiael in questie, ende, doende van nieus recht, interdiceert de gedaegde (Alida Conincx) haer mette troubeloften, soo mondelingh als schriftelijck, breder in den processe vermelt, tegens den impetrant tot sulcken effecte te behelpen, omme uyt crachte van dien hem te constringeren tegens sijnen ende sijner ouderen danck met haer, gedaegde, te moeten trouwen" enz.

Interpretatie van den Hoogen Raad van 23 Maart 1652. „'t Hoff, doende recht enz., interpreterende de sententie van desen Rade in date den 27 Mey ll., verclaert dat, de ouders van den voorn. Drossaert tot haren overlijden toe persisterende in haer dessadveu ende oppositie tegen des-

---

1) Toespelingen op dit proces vindt men in de pamfletten „Borgemeester Bickers Laurecrans of Victorywaghen" (Tiele N° 3758), „Bikkers Grillen" (Tiele N° 3754), en „'t Muyder Spoockje" (Tiele N° 3756).

selffs huywelijck met Alida Conincx voornoempt, ende hij, Drossaert, selffs tot het voors. overlijden toe ende oock nae dode van beyde sijn ouders, persisterende in sijn respect ende gehoorsaemheyt aen deselve, niet en sal bij Alida Conincx, uyt crachte van de mondelinge off schriftelijcke troubelofte, breder in den principalen processe vermelt, connen ofte mogen werden geconstringeert, 't sij bij 't leven, 't sij oock bij de doot van sijne ouders, omme mette voorn. Alida Conincx te moeten trouwen in facie ecclesie; verclaert wijders dat den voorn. Drossaert, 't sij bij 't leven, 't sij naer doode van sijne ouders, sich willende begeven in huywelijck met yemant anders, ofte willende als nu noch sustineren dat Alida Conincx hem niet sal mogen beletten met een ander te trouwen, sij, Alida Conincx, soo bij desen als voorige sententie onverlet blijft ende in haer geheel omme haer voor desen Rade daertegens te mogen opposeren, behoudens den Drossaert ende sijne ouders haerluyden defencie ende sustinue ter contrarie".

Vonnis van den Hoogen Raad van 24 Februari 1656. „Gesien bij den Hoogen Rade in Hollant ende de naer beschreven adjuncten, van wegen de Hoge Overheyt daertoe gecommitteert, het proces in materie van propositie van erreur tusschen Alida Conincx enz., impetrante in cas van revisie ter eenre, ende Gerart Bicker, Drossaert van Muyden enz., gedaechde in 't selve cas ter anderen sijde, doende recht enz. verclaren in de sententie, in date den 27sten Mey 1651, mitsgaders in de interpretatie van deselve sententie, daerop gevolcht in date 23 Martij 1652, beyde in questie erreur te wesen, doet te niet deselve sententie enz., ende verclaren den gedaechde bij de sententie van den Rade Provintiael, in date den 3den Junij 1650, te wesen niet beswaert enz. Aldus gedaen bij den Hoogen Rade ende bij de Heeren ende Mr.s Willem van der Goes, Jacob van der Graef ende Adriaen van Almonde, Raden in den Hove Provintiael, Arent van der Dussen, Raed ende Pensionaris der stadt Delff, Johan van Wevelinckhoven, Raed ende Pensionaris van Leyden, Cornelis van Dussen, Secretaris der stede Schiedam, ende Nicolaes de Raet, Burgemeester der steede Hoorn". (Civ. en Jud. Aant. II p. 163 sqq.).

Franciscus Joseph Borri [1]).

„In deese tijt (Januari 1665) is bij Schepenen gepronuncieert een vonnis ten lasten van Françoys Joseph Borri. Denselfde Borri, soon van Brando Borri, Melanois, was van een vlugge geest, sich begeevende tot de geestelijcke studie, en wierde van een vreemde gevoelen, woonende te Romen, meenende eenige luyden veel wijs te maecken, waerover in den jaere 1662, den 2den Januarij [2]), par contumatie door de Inquisitie is verklaert een ketter te sijn, de boecken verbrant, gehangen in effigie etc.

Is gecomen in deese landen en sich nedergestelt alhier tot Amsterdam, hem gelaetende groote kennisse in de medecyne te hebben, voor de groote staet niet anders als bij de aensienlijckste verkeerende, was seer liberael in geschencken en had correspondentie in Duytslant met ...., daer veel gelden door machtich werd. Deselfde correspondent comende te sterven, heeft sich begeeven in de negotie van juweelen en eenige weeten te induceeren, dat conde gout maecken, onder anderen eenen Geraerd Demmer, die lange jaeren was geweest in Oost Indiën ende groot gelt vandaer meedegebracht had, dewelcke (hij) soo heeft weeten te beleesen, dat (hij) hem over de hondert duysent guldens afhandich maeckte, daervoor geevende de wonderlijcke volgende obligatie:

„Over seeckere groote en secreete saecke (alhoewel van een onseeckeren uytslach) welcke d'heer Geraerd Demmer aen mij alleen, soo hij verseeckerde, heeft gecommuniceert, belove ick, ondergeschreve, met dit jegenwoordige geschrift, door sijne beede grootelijckx bewogen sijnde, aen hem, tot vergeldinge van sijne goede genegenthyt, door geenich contract ofte recht daertoe gedwongen sijnde, uyt mijn suyvre mildadichyt, nae twee verloopene jaeren te sullen vereeren de somme van hondert duysent Hollanse guldens, met haeren ordinaresen intrest, van desen

---

1) Vgl. vooral over dezen avonturier: K. O. Meinsma, Spinoza en zijn kring, p. 199—202.

2) 3 Januari 1661, volgens Meinsma, t. a. p. p. 200, waar ook het vonnis eenigszins anders wordt medegedeeld.

dach af te reeckenen. Doch met deese conditie, dat ick nochte van hem nochte van sijne erfgenamen niet sal connen ofte behoore voor die twee jaeren tot de betaelinge van de gesyde *f* 100.000 in eenigerly maniere geadstringeert ofte tot het geeven van eenigerly verseeckeringe geurgeert te werden, niet anders dan of ick voor den gesyden tijt niets belooft hadde. Ende opdat deese mijne weldaet mij selfs niet schaedelijck sij, soo doe ick er daerenboven noch dees conditie bij, indien in dit mijn, hoewel gepremediteert, concept eenige dubbelsinnicheyt mochte comen te occureeren, welcke van den geseyde heer Demmer ofte sijn erfgenamen niet soude mogen verstaen cunnen werden, dat d'uytlegginge van soodanige dubbelsinnicheyt niet min aen mijne genereusheyt sal verblijven, ende nae dat ick het sal uytleggen voor de waerheyt gehouden moeten werden, als dese gifte van mijn simpele liberalityt is voortgecomen. Ende in kennisse van dese mijne munificentie, welcke ick gaerne op deesen goeden man conferere, hebbe ick dat geschrift met mijne eygene handt geschreeven ende met mijn naem geteikent, den 28sten dach van April 1662.

Was onderteeckent:
Franciscus Joseph Borry."

Demmer comt te sterven en werd sijn boedel beswaert gevonden met veel gelden, die op intrest had gelicht, en is gevonde de voorschreeven obligatie en geen boecken dan eenige saecken, geteeckent in een almanacq. De crediteuren hebben proces gemoveert uyt cracht van de gesyde obligatie teegen Borri. Schepenen wickte de saecke swaer, alsoo men syde den voorseyden Demmer uytgesoopen was, en Borry gehoort werdende, wierde gelyt in deliberatie van achter af te lyden. Burgemeester Hooft, die merckelijcke gelden op intrest had gegeven aen Demmer, ijverde seer.

Den ... Januarius 1665 is gecondemneert te betalen vijf duysent guldens, ingevalle bij eede wil verklaren, de hondert duysent guldens niet op intrest of a deposito van den gesyde Demmer heeft genooten, en, bij refues van den eet, condemneeren de hondert duysent guldens

te betaelen met den intrest van dien, met compensatie van costen.

Eenige tijt met juweliers gehandelt hebbende ende 't crediet verswackende, is vertrocken, in Duytslant gevangen, nae Rome gevoert en den laesten Sondach van October 1672 door de Inquisitie gecondemneert een eet te doen van sijn dwalinge, in de kerck van Minerve, met een waskaers in de hand, geknielt; opstaende, bedanckte het Hylige Collegie voor haer goedertierenhyt en dat meerder had gemeriteert. De ceremonie gedaen sijnde, is gebracht tot Lorette en geset in een eeuwige gevanckenisse, omdat inventeur was geweest van een nieuwe ketterij, en te dragen tot penitentie, sijn leven lang gedurende, het kleet van Inquisitie met een root cruys op de borst en op de rug, als te leesen in de France Mercurius van den jaere 1672, gedruckt bij Hendrick Boom, beschreven door (Abraham de) Vicquevoort fol. 464, 465" [1]). (Civ. en Mil. Reg. I p. 351—534. Enkele verbeteringen van den tekst zijn ontleend aan Civ. en Jud. Aant. II p. 282).

Raadsheer Brederode.

„Den 7den November 1668, op een maeltijt tot Schepen Jacob van Neck Jacobsen, verhaelden den pensionares Hop, dat den Raetsheer Brederode, in den jaere 1618, als remonstrants sijnde, gecasseert, sich had begeeven tot de pracktijck van waetermoolens, die voornaementlijck geprobeert wierde in de Bijlemermeer, om het waeter door pompe op te haelen en uyt te smijten, waermeede sich

1) Bedoeld wordt: „Le Mercure hollandois, contenant les choses les plus remarquables de toute la terre, arrivées en l'an 1672 jusqu' à l'an 1673, et surtout dans les guerres de France, Angleterre et Hollande. Avec figures; à Amsterdam, chez Henry et Theodore Boom, l'an 1673". (Aanwezig in de Leidsche Univ. Bibl.). De naam van den auteur, dien Bontemantel mededeelt, wordt in den Mercure niet genoemd. In Lenting's uitgave van de Wicquefort's Histoire des Provinces-Unies, Tome I p. XXIV, vindt men den Mercure niet vermeld in de lijst van de Wicquefort's werken. Dat hij echter verschillende werkjes van dezen aard naamloos, waarschijnlijk voor den broode, in het licht heeft gezonden, werd mij door Prof. Fruin verzekerd.

had geruineert, door quaet succes. Was gestorven in dit voorjaer, tot welckers begraffenisse de Staeten van Hollant hadde bij resolutie gegeeven seshondert guldens". (Civ. en Mil. Reg. I. p. 690).

Jan van Erpecum [1]).

„Dese Erpecum, eenige jaeren geleeden [2]) in Zeelant sijnde, wegens de West Indische Compagnie, en getracteert werdende door de Bewinthebberen aldaer, wilde op de gesonthyt van de Prins niet drincken, dat groote ontsteltenisse gaf, soodat Gerret Bartring het was genootsaekt op te nemen en het glas uyt te drincken, sijnde wegens de hooftpartisipanten meede derwers gecommitteert. Is naederhant van maxime verandert, volgende het spoor van sijn oom Pancras en den raetpensionares Fagel, wiens laeste nichte (hij) vrijde. Doch heeft sich seer moderaet gedragen, doen van de oproermaekers op de Doele wiert versocht te comen, alsoo meest alle de capitynen scheen te trosseeren [3]); en doen 14 April in de krijsraet werd geresolveert eenich volck uyt te sende, soo was niet willich ten opsicht sijner negotie [4]), waerover in de pasquillen wiert gesyt: „De burgerij stonde stom, maer nimant soo verbaest als neef van Erpecom". (Aant. v. versch. zaken I p. 104, waar deze mededeeling volgt op het verhaal, afgedrukt door den heer J. F. Gebhard Jr. in Bijdr. N. R. X p. 188—191).

Jacob de Graeff.

(Na de begrafenis van Schout Witsen, 16 Maart 1669)

---

1) Vgl. over hem: Tweede deel, p. 199.

2) Bontemantel schreef dit in 1672.

3) Ik geloof dat men dit aldus moet opvatten: toen van Erpecum door de „oproermakers" verzocht werd op den Doelen te komen, heeft hij zijn kolonel daarover geraadpleegd (vgl. Tweede deel, p. 199) en zich „seer moderaet" daarin gedragen, daar hij, op raad van den kolonel, er niet heen ging, wat niet van hem te verwachten was, daar hij vroeger had gehandeld in strijd met de meening van de overige kapiteins en het eerst had geijverd voor de verheffing van den Prins, en zijne compagnie schutters de Oranjekleur had laten dragen. (Gebhard t. a. p. p. 188).

4) Vgl. Eerste deel, p. 211.

„wierde verhaelt, dat Jacob Graef, commissares [1]), getrout met Symen Verdoessoons dochter, dat een eenich kint was, doen (zij) begost sieck te werden, haer (bij) testament afparste hondert duysent guldens, doen siecker wiert, hondert en vijfftich duysent guldens, en doen heel sieck was, al haer goet, soodat, sij stervende, en (toen zij) omtrent dry maenden waeren getrout geweest, (hij) erfde omtrent vier tonnen gouts". (Resol. Raad III, 1, p. 127).

Tweede huwelijk van burgemeester Hendrik Hooft.

„Den heer Outburgemeester Hooft, naer het afsterven van sijn huysvrouw Aechje Hasselaers, dochter van den mayoir Dirck Hasselaer, is getrout met sijn tweede vrouw Maria van Walenburch, vrouwe van Outcaspel etc., weduwe van . . . . [2]) Schooterbosch, die haer bequaemelijck conde vaynsen, hoewel tamelijck bejaert, alsof noch bequaem was kint of kindren te gecrijgen, ende dat veel meer middelen had, als wel inderdaet. Getrouwt sijnde ende byde saecke anders uytvallende, is groote onlust tusschen haer geweest, die soo hooch liepen, dat sij voor de tweede mael is vertrocken naer Rotterdam en nae eenige weecken wederom gecoomen. Hooft, in (de) schuyt en op waegens, heeft de onlusten niet gesweegen en voornaementlijck in de commissie van de reeckeninge van 't Muyder santpadt en de reeckeninge van 't Haerlemer santpadt. Onder anderen syde (hij) geconsipieert te hebben een grafschrift:

„Ici gist une femme, ha qui est bien!
C'est pour son repos et pour le mien",

dat sommige aldus in Duyts stelde:

„Hier lyt mijn vrouw, ha, dat gaet wel!
'k Was haer een plaech, sij mijn een hel".

---

1) Nl. van de desolate boedelkamer. Deze Jacob de Graeff was de zoon van Cornelis de Graeff van Zuidpolsbroek.

2) Hier moet ingevuld worden de naam van Johan Overrijn van Schoterbosch, Schepen van Haarlem. (Alberdingk Thijm en Vorsterman van Oyen, Het geslacht Hooft, p. 21).

Een ander stelde 't volgende:

„O sarck, soo yemant u comt vraegen,
Segt, dat hier onder lyt begraeven
Een heer, getreeden in den tweeden trouw,
Daervan wel haest had groot berouw.
Want hij meende haer te connen paeyen
Met praeten en soenen en dicht te naeyen,
Maer omdat 't laest niet veel en quam
Is sij vertrocken nae Rotterdam.
Hij rust hier vergenoecht in vreede,
Gelijck men hoopt, dat sij doet meede".

(Civ. en Mil. Reg. I p. 667 en 668; het laatste gedeelte van deze aanteekening is er uit gescheurd en ligt in den bundel losse stukken, getiteld: Aant. v. versch. zaken I).

Klaasje Hooft.

„Omtrent deze tijt (Juni 1668) heeft Claesje Hooft, huysvrouw van Burgemeester Cornelis de Vlaming van Outshoorn, haer begeeven in de gemeente van de publique kercke, daer gewoon was bij de Remonstrante te voegen, seggende, met haer suster oneens sijnde, met haer niet conde ter predicatie gaen; en alsoo Burgemeester Hooft, die plach bij de Remonstranten te nachtmael te gaen, meede seedert eenige tijt bij de groote kerck of France kerck ginck, soo syde men: de hoofde moeten niet hoofdich weesen, want verandren licht". (Resol. Raad. III. 1. p. 27).

Hulft, secretaris, en Junius, predikant.

„Den 2den Augusti 1653 d'heeren Tint, van Haerlem, en Burgemeester van Swieten, Gecommitteerde Raeden wegens de steeden respective, over eenige saecken in de stadt sijnde en getracteert werdende in het Heerelogement door Burgemeesteren, van wiens wegen ter tafel waeren Burgemeester Pol, de Heer van Polsbroeck, Spiegel, Valckenier, Pater, Roelof Bicker en Bontemantel. Over de maeltijt vielen eenige ceerieuse discoursen, als het ongelijck, dat de Oost-Indische Compagnie meende aen-

gedaen te werden over het lossen haerder scheepen en dien ten oorlooch te gebruycken; dat den admirael Tromp een dapper crijsman is, doch het huys van Nassouw te veel toegedaen; dat den predicant Junius, staende in deese stadt, had, op sijn presentatie, van Haere Hoochmoogende commissie becoomen om ten dienst van 't lant op de vloot te gaen, hoopende een wel besylt vaertuych te becomen, om, den crijsraet vergaederende, het gebet te doen ende te connen aen- en afvaeren aan de scheepen, om de offeciers en matroosen ende soldaeten soo door predicatiën als vermaeninge tot haer debvoir te vermaenen; dat deesen morgen voor Burgemeesteren was geweest, die hem daertoe gelicentieerd hadden. Dat den secretares Gerret Hulft, uyt een drift, ten dienste van 't vaederlant, met den vies-admirael Witte Corneliss. de Wit sal in zee gaen met vier en twintich man, op sijn selfs costen, daeronder den Schout Outshoorn dry sal hebben. Dat aen den gemelden secretares, sonder te weeten van wien, thuys gesonden was een sack, daerin .... guldens, om ten dienste van het lant aen de vloot te gebruycken. Dat sijn volck dry maenden op de hand had gegeeven en soolang sullen moeten tot sijnen dienste staen als persoenelijck uyt sal weesen ofte op de vloot vaeren, en ingevallen eer de dienst verlaet, de dry maenden gagie sullen behouden". (Civ. en Mil. Reg. I p. 96 en 97).

In deesen jaere 1654 is secretaris Gerard Hulft vertrocke nae Oost-Indiën, in qualityt van Eerste Raet en Directeur Generael [1]); is geschoote voor Chilon; was secretares op secretary en van den raet; hadt in 't neeme van een Straetse vloot door de Engelse groot verlies; waerop sich begaf op 's lants vloot, tot eygen costen, met (24) matroose, op 't schip van den viceadmirael Witte Wittesen.

Syde bij discourse tegen Bontemantel (leggende tesame speculeeren over de leuning van de hooftbruch in 't Y), dat om twee oorsaecke sich begaf nae Oost Indiën: de eerste, dat den Staet door de Admiralityt had geschreeven

1) Vgl. Tweede deel, p. 52 en 53.

aen de veer van daen te comen scheepen, dat het convoy en 's lants vloot tegen seeckere tijt souden weese en cruyse bij Hysant, om op haer te passe; waerop de vloot tegen den bestemde tijt afquam en wierde door de Engelse genoome, alsoo de vloot niet gereet was [1]). Ten tweede, dat de resolutie van den raet stelde in conscientie, soo die geconcludeert waeren, en dat op een tijt Burgemeesteren begeerde die anders gestelt te hebbe, waerin sich beswaert had gevonde en niet had conne obedieeren. Cort voor sijn vertreck gaf aen de meesterknecht van sijn moeder Balichje Hasselaers, weduwe van Jan Eeverse Hulft, brouster in 't Haentje (die begon te brouwe in de Dry Schulpe op de Princegraft) op intrest twintich duysent guldens, waervoor passeerden een Schepenekennisse, geteeckent bij de gesyde Bontemantel en ...., Schepenen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 198).

Frans Banning Kok, heer van Purmerland.

Copye voor commissarissen om te trouwe.

„Den 4den April 1630 ingeteeckent: Frans Banninck Kock, van Amsterdam, docter, op de Breestraet, geassisteert met Jan Cock, sijn vader, ende Maria Overlander van Purmerlant, van Amsterdam, geassisteert met Volckert Overlander, Outburgemeester, Heer van Purmerlant, haer vaeder, en Geertruyt Hooft, haer moeder.

Den 22sten April 1630 getrout van Ds. Otte Badius".

„Den eersten Januarij 1655 sterf Dr. Frans Benning Cock, Ridder, Heer van Purmerlant en Ilpendam. Was in den jaere 1636 worden Raed, 1637 Schepen [2]), en 1648 van den Coninck van Vranckrijck Ridder gemaeckt van de ordre van St. Michiel, waervan den collier door den ambassadeur [3]) Henry Brasset, volgens de missive, date

1) Waarom deze gebeurtenis een van de redenen was, waardoor Hulft naar Indië ging, zal wel aldus moeten worden opgevat: door het nemen van deze vloot leed Hulft „groot verlies" (zie boven) en zoo ging hij naar Indië om weer fortuin te maken.

2) In 1650 werd hij voor de eerste maal Burgemeester.

3) Deze titel komt Brasset niet toe. Hij was resident van Frankrijk hier te lande.

3 November, van den Coninck aen Sijn Eedelhyt is overgelevert, volgens attestatie der gesyde Brasset, in date 26 derselver maent November 1648". (Civ. en Mil. Reg. I p. 201).

Jacob van Neck en Dirk Tholinx.

„Oock is Jacob van Neck, Raed, gecomen sijnde, gelijck men syt, uyt te droogen, gefailleert [1]). Had in sijn ionckeyt goede negotie in Italiën gedaen en hier te lande sich begeeven tot assurantie, ende commissares der assurantie geworden sijnde, heeft, volgens instructie [2]), niet meer moogen assureeren. Heeft naederhant cessie gedaen [3]). Bij mijn tijt heb Dirck Teuling, Raed, Outschepen en Bewinthebber der Oost Indische Compagnie (zien) fallieeren, en is naederhant ritmeester geworden van 't lant".

Bij het bericht omtrent van Neck staat in margine: „Was bij de tachentich jaeren out, en vroom en goedertieren. „Ach, waer ik vroeger gestorven", syt Juvenalis van Nestor". (Aant. van versch. zaken I p. 399).

Proces Papenbroek-Schrijver.

„Juffrouw Wendel Graef, de suster van Andries de Graef en Cornelis Graef, is getrout met Pieter Papenbroeck, die naegelaeten hebben een dochter, genaemt Alida Papenbroeck, welke Alida Papenbroek is getrout met de heer

---

1) Dit moet gebeurd zijn in het voorjaar van 1673, daar een mededeeling, die hierop volgt, betrekking heeft op een gebeurtenis in April 1673.

2) Art. 30 van de instructie van 31 Januari 1598 (Handvesten II p. 655 en 656) bepaalde: „Sullen oock d'officiers, de gecommitteerde van de camere van asseurantie, haer secretares, sijn gesworen klerck, de tollenaers ofte makelaers van de asseurantie geene versekeringe mogen doen ofte laten doen, directelick noch indirectelick". In Februari 1600 en 1601 werd echter door de Heeren van den gerechte verstaan, dat de commissarissen en de secretaris zichzelven (hunne eigen goederen nl.) wel mochten laten verzekeren. (Handvesten II p. 656).

3) Jacob van Neck had van 1648—1673 zitting in het college van assurantiemeesters, en was sinds 1652 lid van de vroedschap. Na zijn faillissement legde hij zijne regeeringsposten neer. (Vgl. ook Tweede deel, p. 105, noot 8). Wagenaar, Amsterdam III p. 441, noemt Jacob van Neck onder de assurantiemeesters van het jaar 1673 en voegt daar bij „sterft den 20 Julij". Dit zal wel moeten wezen. doet cessie".

Gerard Bicker, Heer van Swieten, die naegelaeten heeft een dochter, genaemt Wendela Bickers van Swieten. Deese Wendela Bickers is gestorven, jong sijnde, soodat questie is ontstaen tusschen Willem Schrijver den jonge, als sijnde een soon van Wendel Graef en haer tweede man Willem Schrijver, ende de suster en broeders van Pieter Paepenbroeck, wiens goederen, van sijn ouders gecomen, waeren beswaert met fidecomies, sijnde een merckelijcke groote somme.

Over dit kint, Willem Schrijver de jonge, waeren voochden Willem Schrijver de oude, Cornelis en Andries Graef ende Jan Duyts.

Gerret van Paepenbroeck, die wel het proces waernam, is geworden Bewinthebber van de Oost Ind. Compagnie, door Cornelis de Graef, nietteegenstaende in proces waeren, en heeft nimant connen bedencken, hoe tot soo een profitabel amp is gecomen, *ende hebben het huys van dien Paepenbroeck en Cornelis de Graef samen groote vrintschap gehouden* [1]).

Endelijck is de saecke gebracht aen de Hoogen Raet, bij compromis, met consent en toestemmen van Weesmeesteren, onder renunciatie van revisie etc.; en alhoewel eenige jaeren is sleepende gehouden, soo is Cornelis de Graef in den jaere 1664 comen te sterven, ende doen de saecke door Gerret Paepenbroeck met meerder ernst vervolgt sijnde, is het compromis in den jaere 1668 uytgesproocken, 't welck merckelijck tot naedeel van Willem Schrijver is uytgevallen, soodat d'heer Andries Graef en Duyts, nae veel overlech, request hebben gepresenteert aen de Staeten van Hollant [2]), die 't selfde request hebben gestelt, volgens gewoonte, in handen van den Hoogen Raet, en is 't selfde advys [3]), op naerder request, gestelt ter examen van Haerlem, Lyden, Amsterdam, Gouda, Alckmaer ende Enckhuysen.

En heeft den pensionares Casper Fagel den 2^{den} [4]) Au-

1) De gecursiveerde woorden zijn in het HS. doorgeschrapt.

2) „Versoeckende aen H. Ed. Gr. Mog., dat mochten ontfangen werden in revisie over de uytspraeck van den Hoogen Raede". (Resol Raad III, 1, p. 373).

3) „Seer naedeelich sijnde voor de suplianten" (ibid.).

4) Het HS. heeft 3 Aug. Zie echter Resol. Holl. 2 Aug. 1670.

gusti 1670 rapport gedaen, sustinueerende, volgens advys van den Hoogen Raet, dat geen revisie behoorde toegestaen te werden". (Resol. Raad III, 2, p 368—369).

Op een andere plaats bericht Bontemantel nog, dat de Staten het rapport goedkeurden; „op de resumptie is deese resolutie niet geleesen, soodat op het request moet geappostilleert sijn". — „Alsoo Haerlem de eerste in de commissie" (de bovengenoemde commissie uit de Staten van Holland) „was, soo heeft Burgemeester Graef, een der voochden, den pensionaris Fagel de saecke veelmaelen gerecommandeert, welcke Fagel — alsoo (hij) sijn broeder recommandeerde tot Raetsheer in den Hoogen Raet [1]) — altijt (aan de Graeff) goede woorde heeft gegeeven, tot soolang sijn broeder Raetsheer is geworden; ende in de besoigne is hart teegen het versouck geweest en in het rapport seer ijverende, dat sulx noyt behoorde toegestaen te werden, en bij resolutie daertegen behoorde te werden voorsien. Den pensionares Hop, wegens Amsterdam op die besoigne sijnde, toonde sich faciel en (zei) dat het versouck conde toegestaen werden, hoewel (hij) anders bij sich selfs gevoelde. Alckmaer, van wiens weegen Snellius aldaer was, was seer ijverich voor de suplianten; en, om Burgemeester Graef te flatteeren, syden veel leeden in het particulier, dat het vonnisse van den Hoogen Raet seer onrechtmaetich was geweesen, doch (dat), alsoo van revisie was gerenuncieert, daer geen helpen aen en was". (Resol. Raad III, 1, p. 373 en 374).

„Het schijnt dat Andries de Graef sich" (over de houding van Fagel in deze zaak) „niet en bedanckte, ende heeft daerover Fagel, die quam yts bij de heeren van Amsterdam soliciteeren . . . . [2]). (Resol. Raad III, 2, p. 369).

Proces Anna Pauw contra Hendrik van Hoven.

Over dit proces heeft Bontemantel uitvoerige aanteeke-

1) Vgl. Tweede deel, p. 410 en 411.

2) Hier breekt het verhaal af, daar de volgende bladz. in het HS. ontbreekt. Uit Tweede deel, p. 190, zou men afleiden, dat er moet volgen „qualijck bejegent". Dat het boven verhaalde proces aanleiding tot verwijdering gaf tusschen Andries de Graeff en Fagel, blijkt ook uit wat Bontemantel in margine er naast schreef, nl. „Graef en Fagel's questie".

ningen in Civ. en Jud. Aant. II p. 178, III, 1, p. 21, 22, 33—40, 186, III, 2, p. 41—45, 80—82. Ik ontleen daaraan het volgende:

„Juffrouw Anna Pauw, dochter van de heer Nieuwerkerck en . . . . [1]), hebbende haer laeten beslaepen van Hendrick van Hooven, ende een soon daerdoor verweckt [2]), heeft, naer jaeren, geraeden gevonden proces tegen van Hoven te voeren en (hem) te roepen, in den jaere 1669, in Maert, op de gepreviligeerde rol, en eenige tijt daernae versocht een precysen dach, 't welck haer teegen den 14den Mey 1669 is toegestaen, sijnde den precysen dach versocht bij request, en parteculier aen alle de Schepenen, met recommandatie van de heeren Pauw, Heer van Bennebroeck, Raetsheer in het Hof van Hollant, Gerret Pauw, Heer van Heemstee, Reeckenmeester van de graeffelijcks domynen, ende Cornelis de Vlaming van Outshoorn, Heer van Outshoorn etc., Outburgemeester ende Raed. Den 7den Mey 1669 heeft den heer Outshoorn, uyt den naem van de voorseyde heeren, door versouck van de yssersche versocht, alsoo den bestemde precyse dach was naeckende, dat den procureur Molegraef, die de gedaechde dient, mach gelast werden en aengesyt, om gereet teegen den gestelden precysen dach te weesen; dat de playdoye mach gedaen werden met besloote camer, dat is met de practesijns, maer de foele der gemeente buyten de camer gehouden werden; dat Schepenen gelieven in competente getaele ter audientie te weesen, ende den pensionares aengedient op de playdoye te weesen om Schepenen, des versocht, te dienen van advys. Dese vier versoucken, gedaen sijnde in het perteculier aen de presidenten, sijn, op voorstel van de presidenten, in Schepenebanck toegestaen" [3]).

---

1) De moeder van Anna Pauw was een juffrouw Jonckheyn. Vgl. Alberdingk Thijm, Het patriciaat van Amsterdam, fol. 24.

2) Deze zoon, Hendrik, was in Juni 1655 geboren.

3) In Bontemantels Aant. v. versch. zaken II, bundel 5, getiteld: „Brieven van notabele personen" ligt een origineele missive van den pensionaris Hop aan de schepenbank van Amsterdam, d.d. Den Haag 9 Mei 1669. Hij bericht daarin o. a de ontvangst van hun missive van 8 Mei, waarbij zij hem verzochten tegenwoordig te zijn bij het aanstaande pleidooi in de zaak van Anna Pauw contra Hendrik van

De Amsterdamsche advocaat Lamine pleitte voor Anna Pauw en eischte namens haar, dat Hendrik van Hoven, die met haar gelijk van middelen en geslacht was, en bij haar, na trouwbelofte, een zoon verwekt had, met haar zou trouwen. De advocaat van Tongeren, uit Den Haag, pleitte voor van Hoven; hij ontkende, dat trouwbelofte was gegeven en zei, dat zijn client bij eede wilde verklaren Anna Pauw nooit te hebben beslapen; ook al was echter dat feit gepleegd en trouwbelofte gegeven, dan nog zou die belofte niet bindend zijn, want van Hoven was onmondig, en beloften van onmondigen zijn nul. Na afloop van de pleidooien, die $1^1/_2$ dag duurden, verklaarde van Hoven aan Schepenen dat hij geen trouwbelofte had gegeven en daarop een eed wilde doen; maar, wat den bijslaap betreft, zeide hij, zijn advocaat geen last te hebben gegeven daarop den eed te presenteeren.

17 Mei 1669 viel de uitspraak van schepenbank. Alleen Bontemantel wilde de eischeres haar eisch ontzeggen; de overige schepenen gaven voor vonnis: zoo Anna Pauw bij eede wil verklaren, dat zij door Hendrik van Hove, na trouwbelofte, is beslapen en een zoon van hem heeft gekregen, dan moet hij haar trouwen „in facie ecclesiae aut coram judice"; weigert zij den eed, dan wordt haar eisch ontzegd en zij in de kosten veroordeeld. „Staet te considereeren, dat in dit vonnis wat menschelijcheyt of cortesie heeft onder gespeelt, gelijck naerderhandt is gebleecken, en waeren den advocaet Lamine en procureurs Meerhout (en Hardenbergh [1])) heel swaerhoofdich in de saeck, en den advocaat Buys had het afgeraeden, alsoo (hij) de beschyde te swack oordeelde; en alle de practisijns, die de playdoye gehoort had(den), conden niet begrijpen hoe Schepenen soo een vonnis hadde connen uytspreecken". — „Den 21en Mey sijn voor Schepenen ge-

Hoven, en geeft hun in overweging, dat hij, om opspraak te vermijden, van het bijwonen van dit pleidooi worde gedispenseerd, daar hij „al over vele jaren, ende oock nogh onlangs, als advocaet voor het recht ende gesustineerde van de voorn. Juffr. Anna Paeuw (heeft) geadviseert", en dus niet als geheel onpartijdig kan worden beschouwd.

1) Deze naam is door mij toegevoegd, daar, blijkens Civ. en Jud. Aant. III, 2, p. 80, Meerhout en Hardenbergh de procureurs van de eischeres waren.

compareert Anna Pauw, vergeselschapt met haer swaeger Vincent van Bronckhorst[1]), en heeft den eet gepresenteert, in welcke presentatie seer was gealtereert en huylde".

Hendrik van Hoven kwam van de uitspraak der Amsterdamsche schepenbank in appèl voor het Hof, dat hem echter, bij vonnis van 20 December 1669, niet bezwaard verklaarde door het vonnis van het gerecht van Amsterdam. „In de maend Maert (1670) sijn door den Hoogen Raet houwelijxse voorwaerde gemaeckt: dat (Anna Pauw) duysent rijxdalers sal hebben jaerlijx in de mesnage; de educatie van de soon is opengelaeten, soo van voortijden als hiernae, en het arrest is op al sijn goederen (nl. de goederen van van Hoven) gebleeven. Den 14[den] Maert sijn de gebooden gegaen, soo in Den Haech als hier tot Amsterdam, en den griffier Coenen geordonneert den gedaechde te representeeren. Den 20[sten] Maert heeft den advocaat Buys mijn gesyt, dat van Hoven een mandement van revisie heeft, die al ses maenden out is, dat hij sal exploiteeren op 't derde gebot; doch dat de saecke soo hebben belyt dat, soodra het derde gebot hier en in Den Haech sal gegaen weesen, van wedersijden par post nae Hillegom sullen afsenden, en dat sij, Anna Pauw en den griffier Coenen, dien Sondach sullen bedecktelijck maecken daer te weesen, en soodra de actens, soo uyt Den Haech als van hier, daer sullen gecomen weesen, aenstonts sullen trouwen[2]); dat diergelijcken noch eens is gepleecht door eenen Savry ofte Ravesteyn, die tselfde door sulck belyt deede halfweegen Utrecht".

„Deese juffrouw Anna Pauw is in den jaere 1673, in 't voorjaer, seer ongeluckich met een slee in 't Spae(rne)

---

1) Deze was in dit jaar vice-president van de schepenbank.

2) Bontemantel vermeldt niet, of dit huwelijk te Hillegom gesloten is, dan wel of van Hoven nog bijtijds gebruik heeft kunnen maken van zijn mandement van revisie. Het geval kwam mij zoo curieus voor, dat ik den gemeentesecretaris van Hillegom verzocht in de huwelijksregisters van 1670 te willen nazien, of Anna Pauw daar getrouwd is. Deze heer was zoo vriendelijk mij te antwoorden, dat de oudste registers van den burgerlijken stand, die te Hillegom bewaard zijn, van 1811 dagteekenen. Vermoedelijk is het huwelijk echter gesloten, daar Bontemantel anders wel den verderen gang van het geding zou hebben medegedeeld.

bij Heemstede in 't ijs verdroncken, neffens de huysvrouw van den Schout van Heemstede. Was een fraye, welspreeckende en in geselschap vroolijcke dame, doch ten opsicht van het ongeluck en proces en dat van haer moeder straf wierde gehouden (als hebbende moeten bij een moeye woonen), alleenich sijnde, swaermoedich".

Proces Isaäc Pauw contra Barbara Johanna van Hoven.

„Isaäc Pauw, Heere van Achtienhoven, pensionares van Enckhuysen ende voor deesen geweest Schepen tot Amsterdam, getrouwt wesende met Barbara Johanna van Hove, en woenende in Den Haeg, heeft den gemelde vrouw (zich) met houden van salet, (dat is: conversatie van jonge luyden) met den jonge Graef van Hoorn wat gemeen gemaeckt, waerover den voorseyde heer, haer man, wat jalours wordende, op een nacht, als sij bij den anderen in haer slaepcamer waeren, met geweer (hem vynsende van huys gegaen te sijn) soucken te atrapeeren, en alsoo de knechs van den jongen heer sulx sochten te beletten, is het gedruys hoorende, door een venster uyt den huyse geraeckt. Waerover (Pauw) de vrouw beschuldichde overspel begaen te hebben, versouckende bij den Hove van Hollant geschyden te warden. Dees saecken eenigen tijt getrayneert hebbende, is gevollicht het hier onderstaende (vonnis):

Barbara Johanna van Hove, Vrouwe van Achtienhoven, impetrante omme actie geinstitueert te hebben in rouwactie,

contra

Isaäc Pauw, Heere van Achtienhoven, gedaegde.

'T Hof, al gehoort in advys aen het Collegie van Rade op 't advys (sic), gesien de acte, bij den gedaechde onder sijn hant, cachet en signature gepasseert ende gestelt achter de copye authentyck van den requirante, bij den impetrante aen desen Hove gepresenteert, daerbij hij, gedaechde, verclaert heeft ter saecke in de voors. requeste (geen actie tegen de impetrante?) te hebben nochte te pretendeeren ende deselve te kennen en te houden voor een eerlijcke vrouw, verclaert den gedaechde ter saecke, breeder in 't veniencour vermelt, geene actie tot laste van

den voorn. impetrante te competeeren ende compenseert de costen van dese differente, om reedene, den Hove daertoe moverende. Actum in den Rade ende gepronuncieert den XXsten Julij 1656". (Civ. en Jud. Aant. II p. 179).

Blijkens een margin. aanteekening bij Civ. en Jud. Aant. II p. 178 was Isäac Pauw een neef van de boven genoemde Anna Pauw, en Hendrik van Hoven een broeder van Barbara van Hoven.

Proces van Theodorus van der Perre.

Op 16 Januari 1670 werd door het gerecht van Amsterdam ter dood veroordeeld Theodorus van der Perre, oud 28 jaar, van Amsterdam, destijds wonende te Breukelen. Hij had herhaaldelijk valschheid in geschrifte gepleegd en o. a. voor een aanzienlijk bedrag aan valsche obligaties laten maken.

Bij de beschrijving van zijne executie teekent Bontemantel aan: „En alsoo is uyt deese weerelt geschyden Theodore van der Perre, Heere van der Aa, sijnde van sijner sijde van de aensienelijxste geslachten uyt Zeelant, en van sijn vrouw, Anna Maria Muylmans, van burgemeesterlijcke geslachte, alsoo haer moeder was een dochter van Pieter de Vlaming, Burgemeester. Tulp, Outburgemeester, en den ontfanger Spiegel sijn sijn vrous omen, als hebbende yder getrout een dochter van de voors. Pieter de Vlaming. Die staet, siet dat hij niet en valt (1 Corinte 10) en Godt sij sijner sielen genadich".

Uitvoerige mededeelingen over dit proces vindt men in Civ. en Judic. Aant. III, Eerste stuk, passim, en in twee bundels processtukken, voorkomende in Aant. v. versch. zaken I.

Gerrit Schaep Simonsz., heer van Kortenhoef [1]).

„Burgemeester Gerrit Schaep, Heer van Cortenhouf, is gestorven 2 Julij 1666; had eenige tijt voor sijn sterven door meester Brederode, stadts metselaer, laeten maecken een bequaeme plaets onder sijn ledecant, daar ordenares

1) Vgl. over hem: Amsterd. Jaarb. 1889 p. 214—217.

op sliep, en daerin gelyt aen ducaten en gout en eenich wynich silvergelt tot omtrent de dartich duysent guldens, ende had een, genaemt Bazuyen, klerck op de secretary, en, soo ik meen, secretares op 's Gravenlant, die sijn knecht was geweest en met levry plach te gaen, daer veel werck van maeckte, ende had nimant het secreet derven vertrouwen dan alleen dien Bazuyen. Gestorven sijnde, wierde het bekent, en stont geschreven:

„dit is het secreet,
daer Basuyen van weet".

Hij was een out man, doen hij sterf, sonder kindren, seer rijck van middelen; heeft naegelaeten, soo van sijn als sijn vrouws goet, omtrent de negen tonnen gouts; was seer suynich en girich [1]), soo wel in stadts- als eygen saecken, oversulx cost nimant met hem overwech; was wel gestudeert, maer niet gauw van verstant en gants niet wel bespraeckt". (Resol. Raad III, 1. p. 129).

Dirk Tulp.

„Omtrent deese tijt (November 1659) heeft Dirck Tulp, Outschepen, qualijck opgenomen de discourse, die gedivulgeert wierde, alsof een os op sijn hofsteede, genaemt Tulpenburch, soude geslacht hebben sonder den accijs te betaelen; waerover voor Schepenen, geassisteert met sijn swager Coenraet Burch en neef Gerret Hasselaer, meede Outschepenen, sijn geweest, sich beklaeghende over sulcke uytgestroide discourse, te kennen geevende, waer het vandaen quam.

Pancras [2]) heeft door sijn swager Elias, advocaet en een groot liefhebber van paerden, verklaringe door den impostmeester voor twee Schepenen doen beleggen, om bij

---

1) Een trek, dien hij van zijn vader kan gehad hebben. Deze schreef na den dood van zijne dochter aan een familielid: „al valt het sterven van een beminde dochter zeer hardt, men moet met wijsheid patientie nemen. Ick hebt aen mijn schoone beminde Grietgen Schaep met patientie besocht, daer ik wel negenhondert gulden jaerlijx lijffrenten optte stad Amsterdam ende de Heeren Staten van Hollandt bij heb verlooren. Het verlies van mijn lieve dochter was in geen comparatie bij de schade te rekenen". (Amsterd. Jaarboekje 1889, p. 214).

2) Deze had dus waarschijnlijk het gerucht verspreid.

naerder beschuldi(gin)ge gereet te sijn sich te connen met de waerheyt verdedigen. Doch sijn daer slecht afgecomen, want het is geweest geen os, maer een koe, die al voor een jaer was geslacht geweest; doch daerop betrapt sijnde, (had Tulp het) voor 24 guldens met den impostmeester afgemaeckt en een rijxdaelder voor de deurwaerder. En daermeede is de saecke blijven steecken". (Civ. en Mil. Reg. I p 374.)

Nicolaas Tulp [1]).

„Burgemeester Nicolaes Pieterss. Tulp is geweest van goeden huyse, als te mercken, dat in dien tijt de kinderen niet in studie opgebracht sijn, dan door die middelen hadden; den broeder, gestudeert tot een leeraer, is geweest predicant tot Slooten, en Nicolaes docter medicine. Is in den jaere 1622 geworden Schepen en Raed. Troude voor sijn tweede vrouw de dochter van Pieter de Vlaming van Outshoorn, Burgemeester en Raed [2]).

Was van groote studie en bequam de meeste practijc, soodat vernootsaeckt was in een koets te rijden, getrocken door een paert, hebbende onder sijn huys op de Kysersgraeft, Westsijde, bij de Westerkerk, in de kelder plaets daertoe geprepareert. Doch eenige jaeren daermeede gereeden hebbende, heeft dat rijden naegelaeten, al veel jaeren voor het verbieden der caeressen, 't welck was geweest in den jaer 1663 [3]).

Is anno 1654, 1 Februarij, geworden Burgemeester, 1663 Gecommitteerde Raed, 1672 de maeltijt [4]), 1673 in 't selfde collegie, alwaer den 12den September 1674 is gestorven.

Was een heer van vrindelijcke en minnelijcke aen-

---

1) De volgende mededeeling is reeds door Dr. Scheltema afgedrukt in Aemstel's Oudheid VI p. 92 en 93. Vgl. over Tulp het artikel van Prof. Rogge in Gids, Juli 1880.

2) Hierop volgen deze doorgehaalde woorden: „Soodat in den raet geseeten heeft met sijn schoonvaeder tot 10 Augusti 1628, als wanneer den Burgemeester Outshoorn is gestorven, sijnde Burgemeester".

3) Keur van 7 April 1663. Handvesten II p. 739.

4) Bontemantel herinnert aan den maaltijd, door Tulp gegeven toen hij 50 jaar lid van de vroedschap was. Zie Tweede deel, p. 63—68.

spraeck en burgelijcke huyshoudinge en tot groote rijckdomme gecomen. Pleech sich niet anders als Claes Pieterss. te laeten noemen, oock onder [1]) de glaesen, daer in 't waepen een tulp stont. Welck als in de sacristie van de Oude kerck, daer naederhant de commissaressen van houwelijxse saecken haer sitplaetse pleegen te hebben, te sien is geweest tot wynich jaeren voor sijn sterven, als wanneer (op) dat glas, gebacken 1625, en meede op eenige andre oude plaetse, heeft laeten stellen: Nicolaes Pieterss. Tulp.

Was een godtlievend heer [2]), doch wat te veel predicants gesint in de vervolginge der Remonstrante van den jaere 1625—1628, dat veroorsaeckte (dat hij) soo haest niet, als (hij) wel bequaem was, Burgemeester is geworden. Naedat naest sijn deur noch een huys had getimmert, daer Dr. Aernoult Tholing, commissaris, getrout met de dochter van den gemelden heer, (ging wonen), deed boven sijn deur stellen: „Wandelt met Godt", en boven de andere deur: „Soeckt het eeuwich leeven". Boven sijn E. deur

---

1) Op?

2) Een eigenaardig staaltje van Tulp's rechtzinnigheid geeft Bontemantel in de volgende aanteekening. In de vroedschapsvergadering van 28 Mei 1660 werd den raad een missive medegedeeld van de gedeputeerden ter dagvaart, die o. a. behelsde: „dat de Princesse Royale met haer soon, den Prins van Orange, nae eenige daegen geresolveert is te rysen nae Breda, en haer wech te neemen over deese stadt en voors haer moeder in Vranckrijck te gaen besoecken, en dat (zij) van verre te kenne geeft, soo in deese stadt werd gepresenteert het defroyement, dat het niet onaengenaem sal sijn". Burgemeesteren werden daarop geauthoriseerd „de behoorelijcke ordre te stellen tot de onthaelinge. Tulp versocht, dat Burgemeesteren geliefden sulcke hydense goden en godinnen op triumpwaegens, als in den voorleeden jaere op de festoyeringe vant huys van Nassouw door de stadt reeden, te excuseeren en niet wederom te laeten toestellen, waerop Burgemeesteren antwoorden, dat van meeninge sijn de onthaelinge te doen in manieren als in den voorleden jaere is gedaen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 398 en 399). Een beschrijving van de „zinrijke vertooningen, door den poëet Jan Vos bedacht en toegestelt", die Tulp geërgerd hadden bij het vorstelijk bezoek in 1659 (zie daarover Eerste deel, p. 283) vindt men bij Dapper, Beschr. v. Amst. p. 253—255. Dat Tulp in 1660 gelijke reden tot ergernis kreeg, blijkt ibid. p. 255—257. — Een ander staaltje van Tulp's kerkelijke gezindheid vindt men in de volgende bijlage, onder het hoofd: „Tweede Luthersche kerk gebouwd".

pleech uyt te steecken een tulp (daer, gelijck veel maelen gebeurt, den toenaem van heeft becomen) doch heeft die wech genome". (Aant. v. versch. zaken I).

Tulp en Valckenier.

„In October (1673) Burgemeester Tulp, gecommitteert in de Gecommitteerde Raeden, in deese stadt sijnde en Burgemeester Gillis Valckenier gaende begroeten, aparent om sijn soon of swaegers te recommandeeren om op de veertienen te setten, is Tulp ten huyse van Valckenier met een overval bevangen, soodat soo ontroert is thuysgebracht en ly tot sijn swaeger [1]) Dr. Toling (in) een swaere perickeleuse sieckte. [Doen ick dit hoorde, quam mijn in gedachten, dat in den jaere 1650 Burgemeesters waeren Anthoni Oetgens van Waveren, Wouter Valckenier, Cornelis Bicker en Nicolaes Corver; dat Oetgens bij discourse somtijts had gesyt, dat Valckenier een goet man was, wat belaede sijnde met humeuren ende (dat hij), als (hij) wilde, (hem) een alteratie of populsy conde op den hals jaegen; waerop is gevolcht dat byde, in burgemeesterscamer sijnde, seer harde woorden tesamen hadde, nae dat de boode of camerbewaerder syde, en quam Oetgens uyt de camer en syde aen de boode: „gaet binnen, den heer Valckenier is niet wel te pas;" en de boode, binne comende, bevond Valckenier door alterati ofte overval nederleggen en wierde becommerlijck thuysgebracht ende eenige tijt sieck geweest hebbende, sterf].

Eenige daegen daernae, doen Tulp tot Valckenier was geweest, geresolveert sijnde bij de Oost Indische Compagnie om ter vergaederinge van XVII^en^ te recommandeeren tot hooger employ in Oost Indiën eenen, genaemt Bitter, soo scheen of de soon van Burgemeester Tulp, gecommitteert op de vergaederinge der XVII^en^, de last van sijn camer maer taemelijck achtervolchde, als gevende van ter sijde te kennen, de bequaemste niet te weesen om verder in Indiën geavanceert te werden, soodat de voorstellinge van deese camer bij de andere camers niet

1) Swaeger is hier = schoonzoon.

smaeckelijk was en oversulx niet op geresolveert wierd. Twelk Valckenier seer qualijk nam en syde in de Amsterdamse vergaederinge van de Oost Indische Compagnie, dat hij, Tulp, maer een bewinthebber d'honneur was, alsoo wynich compareert, en wel ordre soude connen gestelt werden tegen die haeren last niet getrouwelijck uyt en voeren, en wel verder tegen connen gegaen werden. Waerteegen Tulp wederom heevich uytvoer en tot conclusie syde: „soo ghij cont, soo sent mijn meede een briefje thuys, gelijck ghij veel anderen hebt onlangs gedaen" [1]). (Resol. Raad III, 2, p. 410 en 411).

Cornelis van Vlooswijck.

„Cornelis van Vlooswijck, getrout met Anna van Hoorn, Out-Burgemeester en Raed, en nu (December 1667) Tresorier, en onlang geworden Bewinthebber der Oost Ind. Comp., een goet en vroom heer, door eenige bedijckinge in Vlaenderen ende al te splendit huyshoudinge en opvoedinge sijner kinderen genootsaeckt sijnde veel gelden op intrest te lichten, ende, hoewel seer rijck was, en de contante gelden verteert ende van de lantgoederen wynich intrest becomende, is het capitael soodanich vermindert dat de depositairesen haer gelden begonden in te trecken, 't welck int laeste haperde, soodat Michiel Popta, die seedert eenige jaeren al omtrent 30000 gld. had ingetrocken, en seedert dry jaeren sijn rest, sijnde 25000 gld., niet connende becoomen, den gemelde Vlooswijck op de vierschaer (heeft) geroepen, dat geoordeelt wiert wynich respect voor deese stadt te weesen [2]).

Omtrent 10 à 12 jaeren geleeden is Burgemeester Outgens van Waveren meede geroepen op de vierschaer wegens ..... Bicker, door de boode, Moses genaemt;

1) Wordt met „briefje" een briefje van ontslag bedoeld, dan is dit een zinspeling op de verandering der regeering in 1672, waarin, naar men meende, Valckenier de hand had. Vgl. Tweede deel, p. 226.

2) Over den „beslommerden" boedel van Vlooswijck vgl. ook Eerste deel, p. 9, noot 1 en Tweede deel, p. 168, noot 1. Uit Civ. en Mil. Reg. I p. 630 blijkt nog, dat Vlooswijck, toen hij door Popta op de vierschaar geroepen werd, „gecondemneert is, salve purge tot de eerste vierschaer".

maer het is een groot verscheel of, rijck sijnde, geroepen te werden, ofte, sijn rijckdom verteert hebbende, soo gemaent te worden". (Resol. Raad II, 2, p. 839).

Anna van Hoorn, Vrouwe van Vlooswijck.

„Den 30sten October 1668 is bij avond begraeven Anna van Hoorn, huysvrouw van Burgemeester Vlooswijck; was een gauwe en wel doorleese dame, meer geneegen met de grootste van het lant en ambassadeurs der vremde potentaten, dan met haers gelijck te spreecken en om te gaen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 690). „Had een staet gehouden, veer boven vermoogen, soodat yder syde, dat den Burgemeester geluckich soude geweest hebben, waer sij vier en twintich jaeren eer gestorven". (Resol. Raad III, 1, p. 59).

Jan Oetgens van Waveren.

„Den 20sten Februarij 1670 is begraeven Burgemeester Jan Oetgens, Heer van Waeveren, sijnde gestorven den 14den deeser, snachs omtrent twaelf euren, hebbende veertien daegen Burgemeester geweest.

Was 1643 Schepen geworden en noch eenige maelen Schepen geweest hebbende, heeft 1653 Schepen geweest en gerust tot den jaere 1667, en was president 1668 [1]). Had sich altijt gehouden aen de kant van Joores Backer en Spiegel, en in 't jaer 1666 teegen Graef, Valckenier en die bande hart geoposeert, willende, met de sijde van Spiegel, Hasselaer Burgemeester maecken [2]), niettegenstaende Pancras alle debvoir aenwende om met Graef te stemme. Niettegenstaende is door Pancras Burgemeester geworden, seggende, dat het sijn susterling was, als getrout hebbende een dochter van J. M. Blaeuw, en (dat hij) doen [3]) door de Backers was verlyt en opgemaeckt.

---

1) In 1659 werd hij lid van de vroedschap.
2) Vgl. Tweede deel, p. 134—142.
3) Nl. in 1666.

Soo gaet het: die in den jaere 1667 het meest verkurven hadden, wierden daernae het meeste geavanceert. Van Waeveren was een sacht, goedertieren man van een seer eerlijck inborst, doch in saecken van importantie was vrij verleegen" [1]). (Resol. Raad III, 1, p. 253).

Cornelis Witsen.

Op 16 Maart 1669, toen Schout Witsen begraven werd, teekende Bontemantel aan: „Was een heer, wat te veel geneegen tot groote glaesen; gedurende sijn schoutsampt niet bemint, alsoo wat te veel schraepte onder de gemeente en de substituten en dinaers, daer nochtans in de mont had, dat het hem om geen gelt was te doen, maer het schoutsampt te weesen opgedrongen [2])". (Resol. Raad III, 1, p. 127).

Toen Witsen Schout was, werd hij zelf, in een civiele zaak, door Schepenen veroordeeld, blijkens de volgende aanteekening:

„Lijsbeth Jansz., weduwe van Jannes Pax, welcke Pax veel jaeren hadde gelevert de coolen, om op de baeckens te gebruycken tot vieren, aen de Heer van Swieten en, nae sijn doot, aen Burgemeester Witsen, als baeckenmeester [3]), en oock altijt haer gelt tot ditto baeckenmeesters ontfangen. Welcke weduwe par rest noch most hebben *f* 2248—1, alsoo *f* 831—12 st. op de laeste partij was betaelt.

Den Burgemeester Witsen, Schout wordende, door den Engelschen oorlooch wynich gelt incomende, heeft gedificulteert om te betaelen, seggende de coolen had gecoft ten dienst van het lant, en (dat zij) daerom bij het lant (betaling) most soucken, en dat (hij) selfs noch veel, par reste in 't verschot sijnde, van 't lant moet hebben.

Schepenen condemneeren den gedachden te betaelen *f* 2248—1, en intrest a more en de costen. Presentibus:

---

1) Een karakteristiek van zijn vader Antoni Oetgens van Waveren vindt men: Tweede deel, p. 109.

2) Vgl. Eerste deel, p. 5, noot 1.

3) Over het bakenmeesterschap vgl. Tweede deel, p. 213, noot 3.

van Waveren, Cappelle, Bontemantel, Hulft en Corver, Schepenen. Advocaet Listing voor de yssersche en advocaet de Linge voor den Schout Witsen". (Civ. en Jud. Aant. II. p. 458). Blijkens Eerste deel, p. 29, kwam Witsen van dit vonnis, dat in Juli of Augustus 1668 geveld werd, in appèl voor het Hof van Holland, maar verloor ook daar zijne zaak.

BIJLAGE XII.

VARIA.

A. Handel en Nijverheid.

Scheepstimmerwerven op Kattenburg.

6 Januari 1654. — „Op 't versoeck eeniger scheepstimmerlieden, die aengenoomen hebben een gedeelte der dartich oorloochscheepen, bij het lant aenbesteet, te maecken, sijn Tresoriers (door den raad) geauthoriseert met haer te handelen over werven op Cattenburch, yder van de breete 200 voeten en 193 voeten diep, en dat op billeken conditie, om daerdoor meer scheepstimmerlieden hier te locken". (Civ. en Mil. Reg. I p. 124).

Marken bebouwd.

8 Januari 1654. — „Op 't rapport der commissarissen is (door den raad) geresolveert, dat op 't ylant Marcken (voor deesen uytgegeven tot scheepstimmerwerven en mastemaeckerserven) sullen packhuysen en huysen geset of bebout moogen werden, alsoo het ylant Cattenburch tot werven sal verdeelt en uytgegeven werden [1]). Ende alsoo de erven daerdoor waerdiger werden, dat de melioratie nae discreetie sal gevordert werden". (Civ. en Mil. Reg. I p. 128).

Zaagmolens.

3 Maart 1655. — „Alsoo de saegmolens buyten de Haerlemmerpoort ende aen den Amstel soo sijn vermeerdert,

---

1) Vgl. Scheltema, Aemstels Oudheid VI p. 79.

dat bijnae geen bequaeme plaets meer is om meer te setten, soo geven Burgemeesteren in bedencken, of aen de nieuwe gegraeven vaert langs de St. Antonesdijck geen erven daertoe soude connen uytgegeeven werden, ende daerdoor de Noorse lastagie aldaer meede te stabileeren, waeruyt de oncosten tot het graeven van deselve vaert eenichsints soude connen gevonden werden, ende de houtstapel van Hoorn derwaers getrocken worden. Waerop gedelibereert sijnde, sijn Burgemeesteren en Tresoriers (door den raad) geauthoriseert het voordeel van stadts weegen daerin te soecken". (Civ. en Mil. Reg I p. 214).

Suikerraffinaderij van de Joden.

„Den 31sten December 1655 is den raet door Burgemeesteren voorgedraegen een versoeck van de Joodsche natie, bij requeste gedaen aen haere E. en oock aen Schepenen, van te moogen oprechten rafinaederij of suyckerbackerije, dat seggen wel gevoecht sijn te moogen doen, alsoo inwoonders ende veel poorters sijn, ende hetselfde geen ope neeringe maer coopmanschappen sijn; doch evenwel versoecken apostil op haer request. Dat daerneffens hebben overgeeven een advys der voornaemste advocaten, die seggen 't versoeck niet can noch behoorde gewygert te werden. Waerteegen de rafinadeurs ofte suyckerbackers een request hebben ingegeven, daerbij sustineeren haer doen een neeringe te weesen en bijgevolch door de Joodsche natie niet mach gedaen werden, volgens de keure van den jaere 1632 [1]). Waerop is geresolveert de Joodsche natie haer versoeck toe te staen, alsoo geen keure daerteegen sijn, mits niet minder sullen moogen vercoopen dan duysent ponden teffens ofte een vat ciroop.

Den 7den Januarij 1656 is bij resolutie [2]) haer toegestaen om minder ponden te moogen vercoopen, te weeten hondert brooden [3])"). (Civ. en Mil. Reg. I p. 277 en 278).

---

1) Vgl. Tweede deel, p. 90, noot 1.
2) Handvesten I p. 138.
3) Vgl. Wagenaar, Amsterdam II p. 484.

Suikerbakkerij van Nuyts.

15 Januari 1660. — „De bueren op de Heeregraft hebben ingeleevert aen Burgemeesteren een request, versoeckende, alsoo de suyckerbackerij van Nuyts [1]), staende over de Groene Burchwal, is tot aen de gront afgebrant, ende, volgens de resolutie van deesen raet, date 27 Januarij 1652, en de willekeuren, date 27 derselve maend [2]), op de Heeregraft en Oostsijde van de Kysersgraeft geen suyckerbackerijen mogen gemaeckt werden, dat deselve niet wederom mach opgetimmert werden. Welck request is gestelt ter exame van de heeren Witsen, Pol, Blaeuw ende van Waveren.

Den 23sten Januarius de voorstaende request meede sijnde overgelevert aen Schepenen, ende een request van Nuyts, soo hebben Schepenen, nae examinatie, ende ten dienste en schouwen der peryckelen, verstaen, de suyckerbackerij niet te laeten wederom optimmeren, en dat bij meerderheyt van stemme, alsoo van Loon en Hartochvelt waren van contrari oppinie. De recommandatie der aensienelijcke bueren (daeronder de Vrouw van Polsbroeck, die syde seer schrickich voor brant te weesen, meede was) en de peryckel bij sooveel costelijcke gebouwe en rijckdom, hebben het meeste tot het verbot gedaen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 390).

Admiraliteitswerf op Kattenburg.

16 Juli 1655. — „Is (door den raad) geresolveert de Admiralityt te geeven een groote werf op Cattenburch tot bouw van scheepen, waervoor haer oude werf, schut en ballastwerf sullen aen de stadt geeven, met dien verstande de werf op Cattenburch niet anders sullen gebruycken dan tot haer behoef" [3]). (Civ. en Mil. Reg. I p. 237).

---

1) Genaamd: de koning van Polen. Vgl. Wagenaar, Amsterdam II p. 483.

2) Handvesten II p. 998. Bij deze keur was aangewezen op welke plaatsen alleen suikerbakkerijen, zeepziederijen, brouwerijen en glasblazerijen nieuw gebouwd mochten worden.

3) Vgl. Scheltema, Aemstel's Oudheid VII p. 53 sqq.

Houtmolen voor het tuchthuis.

25 November 1656. — „Burgemeesteren sijn geauthoriseert door de regenten van het tuchthuys een moolen te doen maecken om het hout te breecken, dat niet door het raspen can gebroocken werden [1]), twelck bij accoort door een wintmoolen tot Sardam is gedaen, welck nu ingetrocken sal warden; en vorders het octroy, aen het rapshuys verleent, van dat nimant gebroocken verfhout in de stadt mach brengen, nauwer te observeeren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 311—312).

Request van Engelsche manufactuurwerkers.

11 Maart 1661. — „Is geleesen een request, overgelevert aen Burgemeesteren door eenige Engelse manifactuerwerckers, woonende in Engelant, te kennen gevende, dat den Coninck van Engelant door placcaeten heeft verbooden veel soorten van godtsdiensten, ende alsoo sij, versouckers, sijn van gevoelen als de Anabatisten, oversulx haer conscientie in den godtsdienst niet connen excerseeren, soo versoucken of sij in deese stadt, wesende omtrent de veertich huysgesinnen, souden moegen haer te needer stellen, niet twijffelende of sullen een grooter gevolch hebben, en dat eenige vrijicheeden moegen genieten, (belovende) haer te draegen als eerlijcke ingesetenen.

Waerop gedelibereert wesende, is (door den raad) verstaen, dat haer door Burgemeesteren sal worden aengedient, dat alle laeckemaeckers, van buyten incomende ende haer neering eenige tijt gedaen hebbende, soo sij hetselve versoucken, het poorterrecht wart geschoncken, ende alsoo haer hantwercken meede uyt wolle bestaet, dat alle, die hier van buyten comen, hetselfde sal gedaen warden, hetsij Vlaeminge, France, Engelse of andere natie, sonder onderschyt; welcke laeste woorden wierden gestelt om geen poetentaeten te offenceeren, alsof men arbyde om een anders naetie tot sich te trecken". (Resol. Raad II, 1, p. 480).

---

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam II p. 251.

Huizen gebouwd voor manufactuurwerkers [1]).

14 April 1670. — „Burgemeesteren sijn (door den raad) geauthoriseert omtrent 400 huysen, bequaem tot de manifactuerwerkersneeringe, te laeten bouwen ende de erven daertoe te geeven, ende met de regenten van de goodtshuysen, als gast- wees- en leproosenhuys, te confereeren, wat landen ofte gelden, die wynich opbrengen, daertoe sullen gebruycken; op wat civile huer en conditie die te sullen laeten bewoonen, om de buytenlanse manfacturewerkers in deese stadt te locken, die stellende niet hooger in huer, voor den tijt van 12 jaeren, als de huer der landen, en een vierde part hooger voor de reparatie". (Resol. Raad III, 1. p. 298).

13 Februari 1671. — „Volgens de resolutie, date 14 April 1670, hebben het gast-, wees- ende leproosenhuys getimmert een groot getal huysen, bequaem tot manifactuerwerckers; ende alsoo die ofte een groote gedeelte in corte tijt staen voltimmert te sijn, soo sijn de Regenten bij Burgemeesteren geweest en versocht wat vorder daermeede sullen doen, alsoo de verhuertijt verloopt, ende bemercken, dat de intentie, waerom die gebout sijn, soo goede succes niet schijnt te hebben als wel was gehoopt. Waerop gedelibereert sijnde, sijn Bontemantel, Blauw, Cornelis Backer ende Ranst versocht de resolutie, deesen aengaende, nae te sien, ende de gelegenthyt en tegenwoordige toestant der saecke te examineeren, en dén raet aenstaende weeck, soo het doenelijck is, te dienen van haer consideratie en advys". (Civ. en Mil. Reg. II p. 40—41).

20 Februari 1671. — „Bontemantel en andere Commissarissen, versocht den 13den deeser maend om te examineeren hoe en op wat wijse de nieuwe getimmeren, door de goedtshuysen gedaen, gebeneficeert soude connen werden, opdat de manifactuerwerkers herwaers aen werden gelockt, hebben gerapporteert, dat de regenten der goedtshuysen behoorde te werden bedanckt voor haer vigilantie van dat in wynich maenden soo een aensienelijcke getal

1) Vgl. hierbij Wagenaar, Amsterdam I p. 620 en Ter Gouw, Amstelodamiana I p. 201 en 202.

van 220 huysen hebben doen bouwen, volgens d'authorisatie aen Burgemeesteren bij deesen raet, den 14[den] April 1670, gegeeven; dat die soude door de regenten respective verhuert werden voor een civile prijs van 90 guldens, met de kelders, de houckhuysen uytgesondert, voor den tijt van dry ofte vier jaeren; dat in den tijt van 14 daegen de buyteluyden sullen geprefereert werden, ende daernae die in deese stadt woonen ende nieuwe getouwen opsetten; ende dat dienstich soude weesen een hal op te rechten, met bequaeme keure op de stoffe. De Commissaressen sijn bedanckt, met versoeck op de ordre der halle in andere plaetse te informeeren ende waer de hal bequaemelijck soude connen gehoude ofte gestelt werden". (Civ. en Mil. Reg. II p. 45).

Spiegelblazerij.

1 November 1668. — „Burgemeesteren, door inductie van van Beuningen, hebben een spiegelblaeser [1]), gecoomen van Venetië met sijn volck [2]), aengeweesen een plaets op den Nieuwe Binnenamstel, om soo schoone spiegels te blaesen als tot Venetiën werd gedaen.

Den gesyde spiegelblaser, alsoo tot het stellen der ovens veel gelt noodich is, versoeckt dat vijftien hondert guldens mach geleent werden om een begin te maecken. Waerop is geresolveert, alsoo van Beuningen syde, het werck goet te sullen weesen, deselfde somme bij leeninge ter hande te stelle.

Sijn in April 1669 wederom vertrocken, met slechte reputatie, en een Engelsche spiegelblaeser heeft hem in de plaets neergeset, meede met kranck succes". (Civ. en Mil. Reg. I. p. 691).

Lintmolens.

17 November 1668. — „Is den raed voorgedragen de discrepantie tusschen de passementwerkers ter eenre, mits-

---

1) Jean de Hennezel, blijkens de officieele vroedsch. resol.

2) „Sich met seven andere persoonen hier ter stede komende ternedersetten" (ibid.).

gaders de coopluyden en winckeliers, in sijde ende linten handelende, ter andere sijde, over het placcaet, voormaels tegens de instrumenten van lindmolens gemaekt, werdende bij de eerste gesustineert, dat hetselve placcaet tegen de voorsz. lindmolens behoord te werden gerenoveert en stricktelijk ter executie gestelt, of dat anders wel ses hondert meesters binnen dese stad, met het voetgetouw werckende en die elk wel aen tien getouwen werck kunnen geven, met hare familie en alle die haer bedienen souden tot armoede vervallen ende tot laste van de aelmoescomtoiren moeten komen; doch ter contrarie bij de anderen gedreven, dat het scherp verbieden van de meergeseide lintmolens de sijdehandel ende lintneeringe soude doen verloopen en buytens lands diverteren, vermits alomme even buyten dese landen deselve lindmolens konnen werden opgestelt, behalven dat men bij conniventie in de executie van soodanige placcaten malcanderen ook soekt te verkloeken, sooals de ervarentheyt tot nadeel van dese stad albereits wel hadde geleert, ende dat sonder het verbod van de molens de voetgetouwen echter genoech geëmployeert stonden te werden tot het maken van veele wercken, daer de molens niet bequaem toe sijn. Waerop gedelibereert sijnde, is goetgevonden ende verstaen, dat vanwegen dese stad alle mochelijk beleyt zal werden bijgebracht ten eynde geen placcaet tegens de instrumenten van lindmolens moge werden vernieuwt, maer liever de voorige geannulleert ofte ten minsten bij oogluykinge sonder executie gelaten". (Vroedsch. Resol. 17 November 1668 [1])).

Goudslagers. Goud- en Zilverdraadtrekkers.

December 1669. — „In Amsterdam sijn 10 goutslagers en den een door den anderen slaet 's weeckx dry oncen gout; en de ons gereeckent teegen 40 gl., comt in 't jaer in deese stadt 60.000 gl. aen gout verslaegen te

---

1) Bovenstaande mededeeling heb ik niet ontleend aan Bontemantel, die in Resol. Raad III, 1, p. 68 en 69 over deze zaak handelt, maar aan de officieele vroedschapsresolutiën, die er uitvoeriger over zijn.

werden". (Resol. Raad III, 1. p. 222 en Civ. en Mil. Reg. I p. 763).

„Gout- en silverdraettreckers in dit lant vertrecken 's jaers omtrent 250 duysent guldens. 100 once silver en daeronder een once gout wart het goutdraet van gemaeckt, en dan wart het op sij gesponnen en gebruyckt tot canten en andere dingen, en nae alle quartieren gesonden en hier te lande gebruyckt". (Resol. Raad III, 1. p. 237).

Klein-schuitevoerdersgild.

1669. — „In 't opneemen van de reeckeninge, die de overluyden doen ten overstaen van een secretares, die deselfde aen Burgemeesteren communiceert en tyckent, is bevonden in deesen jaere 1669 het clyne schuytevoerdersgilt capitael sestien duysent guldens, en ontfang der jaersangen en ander incoomen omtrent vier duysent guldens". (Civ. en Mil. Reg. I p. 758).

Markt voor vleeschverkoopers van buiten de stad.

1670. — „Volgens de willekeuren, dato 24 April 1463, sijn de vremde vleesvercoopers toegestaen des Maendaechs haer vlees te moogen vercoopen, ende den 8sten Julij 1596 des Saterdaechs, Sondaechs en Maendaechs, opdat de burgers tot beeter coop haar lijftocht mogen coopen; ende in den jaere 1652, den 5den Februarij, is, op beloften der vleeshouwers dat haer vlees soo goetcoop sullen leveren als de vremde, verstaen dat de buytenluy alleen des Maendaechs haer vlees sullen mogen marckten; dat met advys van de ses en dartich Raeden alsoo is verstaen. Door hart aenloopen der gildebroeders is den 12den September 1669 bij de Heeren van den Gerechte op haer requeste gewillekeurt ende den 18den deselver maendt gepubliceert, op 't seggen haer vlees soo goetcoop te leveren als de Alckmaerders ofte vremde, dat deselfde buyteluyden niet meer sullen mogen marckte, voor den tijt van een jaer, om een proef daervan te neemen. De rapporteurs waeren Cornelis Backer en Graeflant, Schepenen; den laesten tilde daer niet hart aen, doch Bonte-

mantel oordeelde tselfde seer naedelich voor de gemeente te sijn, en dat het alsoo over de hondert jaeren was gepractiseert geweest, dat de vremde het pont vlees een halve stuyver blanck en somtijts een stuyver beeter coop geeven, en dat het gemeen behoorde voor het particulier te gaen; doch alsoo geen ossewayer was en bij gevolch de vleeshouwers niet van doen had, heeft dat advys geen ingressie genoomen.

Het jaer om sijnde, hebben de Alckmaerders wederom begonnen haer te prepareeren om te marckten, 't welck de gildebroeders verneemende, hebben haer wederom geaddresseert aan de Heeren van den gerechte en voornaementlijck aen Burgemeesteren. Pancras en Munter, boven sijnde, hebben de presidenten [1]) Roeters en Geelvinck bij haere E. E. ontbooden en daervan gesproocken; en alsoo Geelvinck aen die saecke niet veel liet geleegen sijn, ende Pancras een groot osseweyer (was), soo sijn eenige woorden gevallen. Pancras syde: „omdat u heerlijckeyt van Castricum dicht bij Alckmaer ligt, soo wilt ghij de vremde favoriseeren," waerop Geelvinck ernstich antwoorde en daerop door Pancras gevraecht wierde, of hij wel wist, waer dat was, die dupliceerde: „voor Burgemeesteren, alwaer in qualityt als tweede president van Schepenen versocht ben te comen", ende dat Burgemeesteren niet gequalificeert sijn eenige alteratie in de willekeuren te maecken, als met advys van den Schout en Schepenen". (Civ. en Mil. Reg. I. p. 803—804).

Aantal brandewijnbranders en consumptie van Franschen brandewijn in Amsterdam.

Februari 1663. — „De brandewijnbranders, volgens haer seggen, waeren binnen de stadt van Amsterdam in den jaere 1663, Februarij, omtrent vier hondert sterck; en dat in Amsterdam geconsumeert werden dry duysent stucken france brandewijnen". (Civ. en Judic. Aant. I p. 155).

---

1) Nl. van de schepenbank.

In- en uitvoer van wijn.

October 1671. — In een advies, uitgebracht in de vroedschapsvergadering van 7 October 1671 „verhaelde van Beuningen, dat in 't lant sjaers coomen 216 duysent oxhoofde wijn, waervan in deese stadt comen 108 duysent oxhoofde, volgens opgeeving der convoyen; ende wert geoordeelt wel een vierde part daerenboven werd geslooc-ken; ende werden omtrent 12 duysent oxhoofde versonden buytens lant". (Resol. Raad III, 2 p. 22).

Lijnbanen.

1677. — „Binnen deese stad sijn 16 lijnbanen ende touslagers." (Register van goede mannen, 1677, i. v. touslagers).

B. Verschillende onderwerpen.

Schouw Hondsbosch.

„Den 28sten Julij 1653, weesende Maendach, sijn Burgemeester Pol en Bontemantel, op ordre van Burgemeesteren, geryst nae Petten, op de schouw van 't Hontbos, over Purmerent en Alckmaer, en savonds omtrent seven euren tot Petten gecomen sijnde, (hebben) het logement genomen in 't gemeenlantshuys, alwaer dienselven dach meede quaemen den dijckgraef Sonnevelt, Out-Burgemeester tot Alckmaer en Raed ter Admiralityt, Burgemeester Olican, van Haerlem, Pol en Bontemantel, van Amsterdam, Niburch, Burgemeester tot Alckmaer (deese quam smorgens daer aen) de Groot, van Hoorn, Hardebol, van Enckhuysen, Verwer, van Medenblick, alle òf Burgemeesteren òf Out-burgemeesteren òf magistraetspersoonen in de steeden respective, de gedeputeerde van de duyncavel [1]), de cavel van Waterlant, Geestmerambacht, Schagen en

---

1) Kavel = een (bij het lot bepaald) deel van een stuk land of een polder.

Nidorpel-coeg, 't Rechterlant-cavels en die van de Noorderpolder.

Den 29sten Julij sijn yder op sijn waegen, in ordre als boven, gereeden op de schouw, om op te neemen de wercken, of die waeren gestelt, gerepareert ofte gemaeckt in conformité der resolutiën, bij de hooftingelanden daerover genoomen. De schouw gedaen sijnde, sijn gereeden wederom nae het gemeenelanthuys, alwaer ter maeltijt saeten in ordre alsvooren.

Voor die noyt in commissie aldaer is geweest, is een gewoonte, dat die moet verhenssen, dat is, dat moet uytdrincken een silvere hensbeecker [1]), daerin gaet een kanne wijn, sijnde achtcantich, besneeden met de waepens van de steeden en cavels; ende wierde deselve gedroncken bij de heeren van de Pol, Bontemantel, Hardebol en eenige cavelaers. Yder geselschap had volgens gewoonte sijn waegen versien met vrouwen, kindren en ander geselschap, soodat omtrent tsestich menschen aen tafel saeten.

Op de schouw rijdende, sylde de Engelsche vloot, omtrent hondert sylen sterck, in 't gesicht, dicht langs de zeestrant, die een Zeeuws schip, comende van Bayoenne de France, met wijnen, aen strant joegen, die met een France vloot voor Tessel sijnde gecomen, langs de wal meende nae Zeelant te sylen, doch voor 't Ooch comende tusschen Petten en Tessel, was vernootsaeckt het tegen de wal aen te setten en verlieten het schip, 't welck door een sloep van de Engelsche in brant wierd gesteecken.

Den 30[sten] Julij sijn over Alckmaer, daer snachs logeerden in het Moriaenshooft, vertrocken en door de Beemster wederom tot Amsterdam gecoomen.

Het Honsbos is geweest een dijck, leggende voor het dorp Petten, lang omtrent een half mijl, die (alsoo daer geen duynen leggen) met extreeme swaere costen van steenen, soo blauwe als anderen, die men uit Luyckerlant

---

1) Over hensbeker of verhensglas, zooals het hierna, op p. 509, genoemd wordt, en verhensen of verhansen vgl. van Alkemade en van der Schelling, Nederlands Displegtigheden II p. 225 sqq.

haelde, houtwerck en andre materialen (die of in 't sant welde of door de zee, bij storm, gedurich wierde wechgesmeeten) jaerlijx moste onderhouden werden, waervan het spreeckwoort is gecoomen: „ghij werckt aen 't Honsbos", dat was sooveel gesyt: „ghij werckt te vergeefs". Eyndelijck is achter het Honsbos gelyt een santdijck, wat diep lantwaert in, welcke santdijck, met helm en stroo besteecken, soo van 't opwerpen van 't sant bestoof, dat het bijnae als duynen wierde, welcke mettertijt suffisant gegroyt sijnde om de zee te keeren, soo is het Honsbos verlaeten. Het gesyde Hontsbosdijck was diep in zee, en het seggen was: „die de zee wijckt, verliest land", en daernae, als men bevond de zantdijck goet was, die veer achterwaers was gelyt, doen syde men: „die de zee wijckt, die is sijn meester".

Den secretaris van Egmont en castelyn te Petten versochten eenige alimentatie voor de dorpen, ten opsicht niet conde in zee gaen om te vissen, door den oorlooch. Doch alsoo de trommels in de zeedorpen hadden geslaegen en daerdoor achtien a twintich guldens conden winnen, ende liever wilden thuys blijven en honger lijden, soo is op het versoeck niet geresolveert, dan alleen yder 't selfde soude rapporteeren aen haere principaelen en favorabel voordraegen, alsoo sonder last uyt des Honsbos ommeslaegen niet connen geeven, hoewel het versoeck maer was van hondert daelders voor de weduwen en kindren". (Civ. en Mil. Reg. I p. 93—95).

Maaltijd bij de afrekening van het Haarlemmer zandpad.

„Den 21sten Juni 1668 is aen halfweegen Haerlem, op 't huys, genaemt Ter Hart, volgens jaerlijckxse gewoonte de reeckening opgenoomen ten overstaen van Haerlem.

(Namens Haarlem waren tegenwoordig:) van der Horn, Burgemeester; Styn, Coninck, Telfke, Duyverse, Lefebre, Schoute, Outburgemeesteren; Everswijn, Veen, Sillius, Gerards, Swaen, Schepenen; Duyverse, penningmeester; Ackersloot, secretares.

(Namens Amsterdam waren tegenwoordig:) Vlooswijck, Tulp, Hooft, Pancras, den eersten regeerende en de andre Outburgemeesteren van Amsterdam; Jan van Waveren,

van de Cappelle, Bontemantel, Schepenen; secretares de Vries en Hartman, klerck.

Haerlem.		Amsterdam.	
In Februarij en Maert geen of wynich schuiten, door de vorst. De thien andere maenden:		Februari en Maert vorst.	
5146 schuyten . . .	*f* 11383-14-00	10 maenden: 6401 schuyten.	*f* 12023- 1-00
Wagens en voetgangers	„ 4721- 3-00	Voetgangers en wagens.	„ 3364-11- 8
Visserijen	„ 46-10-00	Ander ontfang . . .	„ 146-00-00
	f 16151- 7-00		*f* 15533-12- 8
Uitgift	„ 3130-14- 3	Uitgift	„ 5730- 4-14
	f 13020-12-13		*f* 9803- 7-10

Comt yder stadt de helft = *f* 11412- 0- 3 avance.

De reeckeninge werd gedaen op de groote sael; de heeren van Haerlem aen het hooge ent van de tafel en voort aen de rechterhant, en de heeren van Amsterdam aen de andere sijde van de tafel.

De reeckeninge gedaen sijnde, wert het middachmael beryt en sitten in maniere als voorschreeven ter tafel. De maeltijt omtrent half gedaen sijnde, werd dengeenen, die noyt op die comparitie is geweest, door de boode een slab om den hals gebonden en een tinne com met rijstenbrij op sijn tafelbort geset, die daer sooveel uyt eet als te raede werd [1]). Het servet en com wechgenoomen, werd het verhensglas, groot omtrent een mingele wijn, gebracht en werd aen alle die nieuwelingen voort gebracht, die doch in tijts genoch werd uytgedroncken en werd desbegeerende van de gesontheeden verschoont. Burgemeester Vlooswijck, siende dat Bontemantel swack viel in den dronck, was hem seer behulpsaem. Naer de maeltijt sijn omtrent ses euren geschyden en wierde de heeren

1) Vgl. van Alkemade en van der Schelling t. a. p. II p. 230.

van Amsterdam uytgelyt tot onder de galderij door de heeren van Haerlem. (Civ. en Mil. Reg. I. p. 666 en 667).

Predikantenmaal.

„Den 6den Januarius 1669 is geweest het predicantenmael, dat jaerlijx, tot goede correspondentie, door Burgemeesteren gegeeven werd. Den Schout sit bovenaen, daer Burgemeesteren aen wedersijde op volgen; Schepenen, Tresoriers en commissaressen-politiq en predikanten werden aen wedersijde door den anderen geplaest. Is gewoonelijck een vroolijcke maeltijt en geeven de heeren aen de predicanten al het banquet meede voor haer vrouwen en kindren. Als twee schoorsteenen in de camer sijn, siet men yder, van tafel sijnde, bij sijn soorte schoolen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 762).

Maaltijd, aangeboden aan den Deenschen admiraal Curt Adler.

„Den 11den Februarij 1669 is den rijxadmirael Coert Adelaer, van Denemarcken, door Burgemeesteren getracteert op de Cleveniersdoelen. Boven aen de tafel sat de genoemden admirael, aen de rechtersijde den admirael Michiel de Ruyter, aen de slinckersijde den heer van Ameronge; Vlooswijck, Pancras en van Beuningen, Burgemeesteren, aen wedersijden; Bontemantel, Corver en Roeters, Schepenen, aen de rechtersijde; Pol, Tulp en Hooft, Outburgemeesteren, aen de slinckersijde. Van Waveren en Hudde, Outschepenen, en (de) Deensche commissares volchden. De maeltijt was vroolijck, doch wierde wat te sterck gedroncken, soodat, door de gulharticheyt van den Deenschen admirael, (deze) seer beschoncken in een koetsslee wierde thuysgebracht. Waerover, in Denemarcken sijnde, dickmaele heeft gewenscht den heer Vlooswijck alsoo te moogen aldaer tracteeren. Was een heer van groote beleeftheyt en discretie, hebbende de Seignorie van Venetiën tegen den Turck gedient. Deese maeltijt heeft gecost vijfhondert tachentich guldens". (Civ. en Mil. Reg. I p. 711 en 712).

Nieuwe Werkhuis [1]).

24 Februari 1653. — „Graef dee rapport over en weegens het oprechten van een arbytshuys, om aldaer alle leegloopende gesellen en vagebonden en kindren te doen maecken eenige stoffe, die lichtelijck en sonder groote weetenschap te wercken sijn, als fylen, douck- en cattoenspinnen, en, nae gelegenthyt, beeter en swaerder manifacturen; en wierde de West-Indische packhuysen, staende op haer scheepstimmerwerf, daertoe 't bequaemste geacht, volgens de schetsen, op pampier getyckent. En wierde bij Burgemeesteren en den raet, volgens 't rapport van commissarissen, daerop geresolveert 't selfde in 't werck te stellen". (Resol. Raad I, 1, p. 22—23).

16 Januari 1654 — „Burgemeesteren hebben den raet bekent gemaeckt dat, in comformité van de resolutie, date 24 Februarij 1653, het werckhuys, begreepen in 't packhuys van de West-Indische Compaigni, staende op haer timmerwerf, geprepareert en bequaem is gemaeckt om groove canefassen en andre lichte wercken stoffen door de luye en beedelende lieden te doen wercken, om deselfde alsoe bequaem te maecken haer cost te connen winnen ende van straet te houden; weesende haer E. verder van consideratie, dat hetselfde huys bequaemelijck door de regenten van het vrouwetuchthuys, anders genaemt spinhuys, wiens regente van dry tot ses sijn door Burgemeesteren vermeerdert, gegouverneert sal werden, ende het tecort uyt haer incoomen gesuppleert, aengesien omtrent vijftien duysent guldens jaerlijckx opleggen, soodat alreede omtrent t'seventich duysent guldens in voorraet hebben. Welck incoomen bestaet uyt eene klyne last, gestelt op de herberchiers en tappers, alle vierendeel jaers betaelende. Waerop gedelibereert sijnde, heeft den raet de consideratie van Burgemeesteren haer wel laten gevallen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 136).

Onderhandelingen met de Admiraliteit over den verkoop van het Prinsenhof.

20 December 1655. — „Voors is den raet gecommuni-

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 591 en II p. 259.

ceert, dat de Heeren Raeden ter Admiralityt seer verwondert waeren dat voor het Princenhof en omleggende huysen, daer haer residentie sijn houdende, geeyscht wert een somme van seventich duysent guldens; dat soodanige somme niet soude connen in reeckeninge brengen, te meer Rotterdam en Noorderquartier de collegiën op stadts costen hebben getimmert en haer toegevoecht, en alleen tot lasten van de collegiën werden onderhouden. Doch alsoo het collegie alhier heeft een obligatie van vijf en twintich duysent guldens [1]) sjaers tot laste van deese stadt, welcke jaerlijx is betaelt tot anno 1647, spruytende uyt de gelden, aen den Brandenburger verstreckt en betaelt, door den ontfanger Hoefijsser specialijck daertoe genegotieert; welck verbant der obligatie, volgens resolutie van deesen raet, date 18 Februarij, den 3den en lesten Julij 1640 en den 23sten November desselven jaers, door Burgemeesteren is gepasseert tot verseeckeringe der intresten van *f* 2.480.000, door den gefallieerden ontfanger Hoefijsser, als boven, gelicht ten behoeve van den Brandenburger, op de tollen van Cleef; welcke jaerlijxse intresten eenige jaeren sijn gecort door de Tresoriers-extreordinares en seedert den jaere, als gesyt, 1647, sijn blijven staen. Soodat Burgemeesteren den raet in bedencken geven, of met de Raeden ter Admiralityt niet soude connen getracteert werden om te sien of de obligatie soude connen uyt haer handen gecrijgen voor de huysen en erven van het Princenhof en aankleeven van dien. Waerop gediscoureert sijnde, sijn Burgemeesteren geauthoriseert op het profytabelste met de Admiralityt te handelen" [2]). (Civ. en Mil. Reg. I p. 275 en 276).

Stichting van het Diaconie-weeshuis [3]).

„Den 6den Januarius 1656 is aen de diaconie toegestaen een erf, bij leeninge, op de Binnen Amstel, tot bouwinge van een huys tot opvoedinge haerder kinderen, die nu

1) In margine staat: *f* 25.359-15.

2) Vgl. Scheltema, Aemstels Oudheid VII p. 15 sqq.; over de Hoefijzersche schuld ibid. p. 27.

3) Vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 596 en II p. 321.

bij dees en geene besteet werden, die alleen op 't gewin en niet op de opvoedinge letten, daer ter contrary bequaemer en cristelijker geleert en in ambochten onderweesen werdende, bequamer sullen sijn haer cost te connen winnen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 281).

„Het diaconieweeshuys, volgens resolutie van deesen raet te bouwen, in date den 6den en 26sten Januarij 1656, op den Binnen-Amstel bij Swanenburchsbruch, is ingewijt den 15den December 1657 door domine Wittewrongel, ter presentie van Burgemeester Courtenhoef, het grootste gedeelte der kerckenraet, de suppoosten ende een groot getal kindren, die alreede in 't huys waeren ende andere toehoorders." (Civ. en Mil. Reg. I p. 337).

Resol. Raad I, 2. p. 540 voegt hieraan toe: „Nota: dit huys cost van bouwen, sonder de gront, 130 duysent guldens".

Stichting van het Aalmoezeniers-weeshuis [1]).

Den 17den November 1662 deelden Burgemeesteren aan den raad mede, dat „Regenten van Alemosseniers" hun een concept tot het bouwen van een huis ter hand hadden gesteld. Een commissie van onderzoek werd benoemd. Den 28sten Januari 1663 stelden de heer Tulp en overige commissarissen, benoemd „tot examen van te bouwen een Alemosseniershuys tot bequame opvoedinge der jeucht", voor, het verzoek van regenten toe te staan; tevens deden zij eenige voorslagen tot subsidie, „alsoo (genoemde regenten) jaerlijx omtrent uytgeven 110 à 120.000 gld. en maer ontfangen omtrent 70.000 gld." De raad besloot tot het bouwen van het huis, maar de voorslagen tot subsidie en de concepten van de architecten zouden door dezelfde commissarissen nog eens onderzocht worden.

26 October 1663. — „De Heer Rijnst en andere heeren, gesteld tot naeder examen, op 't voorstel der Regenten van het Alemosseniers huys, om een huys te stichten, waarin alle de kinderen in goede godtsdienst, discipline ende ambachten moogen opgebracht warden, hebben gedaen rapport, bestaande in substantie: dat het comptoir

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 603.

jaerlijx, soo van haer selven als uyt de gemeente, incoomen hebben omtrent de 70.000 gld. ende uytgeeven omtrent de 103.000 gld., welcke surplus door Burgemeesteren in payen wart uytgekeert"; de raad zal „de plaets ofte erf" voor het huis geven; 't best zal wezen „aen de Westsijde der Nieuwe Princegraft, tusschen de Lytsche straet en Lytsche graft, opdat de ambachtskinderen nae de bewoonde stadt souden sijn om naer (hun) werck te gaen. Dat tot bouwinge, soo aen obligatie als rentebrieven, hebben omtrent de 80.000 gld, ende haer jegenwoordige huys en eenige huysen, daer haer suppoosten in woonen, soude connen vercoft warden. En om te vinden de te cort comende gelden ende dat jaerlijx te cort coomen, bij octroy verpacht can warden te moogen stellen een gulden op het voedervat rijnse wijn, op een oxhooft france wijn een stuyver, den 80sten penning van de collaterale successie ende 4 stuyvers op een stuck brandewijn; dat de predicanten diende gelast in 't recommandeeren der alemossen daerbij te voegen: tot bouwinge van 't noodige en dienstige huys. Ende alsoo de Luytersche een groot gedeelte der behouftige sijn, met haer kerck soude connen een accoort aengegaen warden van jaerlijx daertoe te contribueeren, of andersins geen allemosse aen haer uyt te rycken, alsoo de lasten veel grooter sijn dan de gelden, die uyt de Luyterschen wart gehaelt ofte ontfangen". Tot dit alles wordt door den raad besloten.

19 September 1665. — „De Alemosseniers, getimmert hebbende het huys voor haer arme kindren, ende consent van den raet hebbende, den 26sten October 1653, 100.000 gld. op intrest te lichten, om, met gelegentheyt, (tegen) haer huysen en obligatie te verwisselen, hebben geremonstreert aen Burgemeesteren, dat noch omtrent 40.000 gld. van noode hebben om 't selfde huys voort in bequaemheyt te brengen. Waerop (door den raad) is verstaen 't selfde haer toe te staen". (Resol. Raad II, 1. p. 578, 592, 653—655, 661 en Resol. Raad II, 2 p. 508).

Twee schuren op het Bickerseiland en op Rapenburg tot kerk ingericht.

27 Maart 1659. — „Burgemeesteren hebben den raet

gecommuniceert, dat de gedeputeerden van den kerckenraet haer E. hebben diverse maele geremonstreert, dat door de vermeenichfuldinge der gemeente en wynich kercken, deselfde niet bequaemelijck connen comen tot het gehoor der predicatie; waerop al voor deesen bij deesen raet is geresolveert een kerck te bouwen op Bickerseylant, daer, om de groote der costen, niet op is gevolcht, ende alsoo den kerckenraet wederom ernstich heeft aengemaent tot meerder kercken, soo hebben Burgemeesteren en Tresoriers de novo speculatie daerop gehadt, ende geoordeelt tot de minste coste bequaem souden connen gemaeckt warden twee groote schueren, een op Bickerseylant en den anderen aen het ent van Raepenburg.

Waerop gedelibereert wesende, is verstaen ende bij de meeste stemme (alsoo Cloeck, Burg en Valckenier oordeelde 't soo noedich niet te weesen) geresolveert de twee schueren te laeten maecken, te meer Burgemeesteren syden, dat met den kerckenraet soo waeren versproecken, dat tselfde geen oorsaecke soude weese tot meerder predicanten te maecken" [1]). (Resol. Raad II, 1. p. 277—278).

Kerk op Wittenburg (*Oosterkerk*).

11 Juli 1669. — „Is geresolveert een kerck te bouwen op Wittenburch, en de kerckmeesters daertoe te authoriseeren, en de gelden, daertoe noodich, op intrest te lichten teegen 3 ten hondert, en 't geen van de graeven comen sal wederom af te leggen, voo sooveel het can strecken, en de rest te brengen tot lasten van de stadt. Burgemeesteren hebben tot kerckmeesteren gestelt Gilles Wijbrants, Dirck Blom, Abram Tobias en Louys Trip" [2]). (Resol. Raad III, 1. p. 200).

---

1) Zie echter Wagenaar, Amsterdam I p. 600: „het sterk toenemen der Gereformeerde gemeente bewoog den kerkeraad om der Regeeringe te verzoeken, dat het getal der predikanten met twee mogt vermeerderd worden; waarin eerlang bewillig werdt". (1659)

2) Vgl. hierbij Wagenaar, Amsterdam I p. 600, 619 en II p. 135, 136 en 137. Volgens Wagenaar werd Abraham Tobias in 1670 en

Tweede Luthersche kerk gebouwd [1]).

8 December 1659. — „De gemeente der Luytersche, de comfessie van Augsburg toegedaen, versoucken bij request dat, alsoo haer gemeente seer is toeneemende ende een bequaem packhuys gecoft hebben op de Brouwersgraft, dat hetselfde moegen bequaemen om te connen prediken. Waerop gedelibereert weesende ende 't selfde al hadde begonnen te prepareeren buyten kennisse, soo hebben Burgemeesteren sulx verbooden, omdat sonder kennisse niet gedaen behoorde te warden, en is gestelt ter examen van Valckenier, Hooft, Cornelis Backer en .... om te examineeren". (Resol. Raad II, 1. p. 368 en 369).

17 December 1659. — „Valckenier en de andere commissarissen, gestelt den 8sten deser om te examineeren het request der gemeente, toegedaen de Augsburgsche comfessie, aen Burgemeesteren overgeleevert, daerin versoucken, alsoo haer gemeente merckelijc vermeerdert, haer kerck te clyn is, oock peryckel loopt door de groote toeloop van uyt te spatten, dat noch een bequaeme plaets mogen timmeren, hebben gedaen rapport dat, naedat geëxamineert hebben, niet connen vinden, dat het gewygert can warden, alsoo haer gemeente getollereert wart, mits die stellende daer Burgemeesteren oordeelen bequaemst te sullen sijn.

Den raet, met eendracht van stemme, hebben het advys van commissarissen geëmplacteert, uytgenomen Tulp alleen, die met exempelen uyt het Nieuwe Testament daertegen ging en concludeerde het niet toegestaen behoorde te warden, doch ingevallen haer kerck wilden vergrooten, dat daer wel toe conde verstaen". (Resol. Raad II, 1. p. 370 en 371).

Louis Trip in 1671 kerkmeester, terwijl Gillis Wijbrandts het reeds in 1662 was geworden. — De houten loods op het Bickers-eiland werd eerst in 1736 door een steenen kerk, de Eilandskerk, vervangen. De houten loods op Rapenburg, de Oosterkerk, moest afgebroken worden wegens het leggen van de nieuwe Rapenburgersluis. Daarom werd besloten (zie boven) tot het bouwen van de steenen Oosterkerk op Wittenburg, die nog voor het einde van 1671 voltooid was.

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 600.

Bruinistenkerk [1]).

10 Maart 1663. — „Is geleesen een request, gepresenteert aen Burgemeesteren, van twee aensienelijcke Engelse predicanten, te kennen gevende dat, alsoo den Coninck van Engelant wederom invoert de bisschoppelijcke regeeringe, twelk haer conscientie niet can toelaeten te leeren, soodat met gevolch eeniger huysgesinnen in deese stadt sijn en haer ter needer hebben gestelt, en haer predickplaets, alsoo veel toehoorders crijgen, te clyn valt, soo versoucken dat haer mach aengeweesen werden een bequaeme grooter plaets tot haer godtsdienst, alsoo, alhier ter steede wel ontfangen wordende, noch een groot getal tegen Mey staen te volgen, ingevalle in Engelant geen veranderinge in de regeeringe comt der bisschoppen; dat Rotterdam gaeren sach, dat daer needersetten, gelijck eenige daer gebleeven sijn; dat haer sullen draegen als onderdanige onderdaenen. Waerop gedelibereert weesende, is 't selfde gestelt ter examen van Witsen en Blauw". (Resol. Raad II, 1, p. 603).

8 Juni 1663. — „Witsen en Blaeuw, voor eenige tijt gestelt ter examine op 't versouck eeniger Engelse, genaemt Independenten ofte Bruynnisten, om te moogen aengeweesen warden een plaets tot bouwinge van een kerck, hebben voor advys ingebracht, alsoo door 't selfde groote toevloeding uyt Engelant en andere plaetsen staet te coomen, dat haer behoorde een bequame plaets van den Burgemeesteren aengeweesen te warden. Burgemeesteren waeren van 't selfde advys, neffens Jooris Backer, Rynst, Valckenier, Bontemantel en Helmont, doch Cortehouf, Rendorp, Hooft, Cornelis Backer, Riael, van de Cappelle, Hartochvelt, Hinloopen ende Roeters maeckten daer swarichyt in, soodat met één stem geconcludeert wiert dat Burgemeesteren haer souden een plaets aenwijsen, met dien verstande, dat sij een goet getal alreede waerdich wesende en suffisant genoch sijn om een kerck te connen bouwen". (Resol. Raad II, 1, p. 616).

---

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 604. — Over de komst van Engelsche werklieden in Amsterdam, zie ook hiervóór, p. 500.

Balliuage van Amstelland.

„In den jare 1651 sterf Boudewijn van Lockhorst, een out Amsterdammer, een coopman, sijnde naemaechschap van Burgemeester Dirck Bas sijn tweede vrouw, door wiens recommandatie geworden was ballieuw van Amstellant. De Reeckencamer der graeffelijxce domainen hebben Rynier Pauw, soon van Adriaen Pauw, Heer van Heemstede, gemaeckt ballieuw van Amstellant, en alvoren den eet te doen in handen van Burgemeesteren, volgens de previlegie van hartoch Albrecht van Byeren, in den jare 1387 gegeven, heeft den degen gedrage en de justitie geadministreert in het ballieuageschap. Burgemeesteren, geen speculatie in de Pauwen seedert den jare 1618 hebbende, ende voornaementlijck den Heer van Polsbroeck, soon van Jacob Graef, sijn te raede geworden den nieuwen ballieuw te ontbieden en den degen te doen afleggen, te meer buyten voorstel of recommandatie van Burgemeesteren was gemaeckt. Boven comende, vont (Pauw) den Heer van Purmerlant alleen in 't thorentje (alsoo genaemt, alsoo daer haer ordenaris vergaederinge hebben) en terwijl wygerde het sijdgeweer neer te legge, wierd den substituyt Vlasvat binnen geschelt, die deselfde afbont. Burgemeesteren, voelende maer tamelijck gefondeert te wesen, hebben 't selfde gebracht in den raet om te laeten examineeren. Welcke commissaressen hebben gerapporteert en voors is geresolveert het volgende

Extract uyt de Resolutiën van de Vroetschap der stadt Amsterdam.

Den 22sten Juni 1651.

„De heeren uyt den raet, gestelt tot examinatie van de stucken en de saecken van 't ballieuage van Amstelant, rapport gedaen hebbende, is geresolveert ende verstaen, om geen naedeelige uytcomst af te wachten ende de saecke op de gevoechelijxste wijse uyt de weg te nemen, dat dese stadts gedeputeerdens den Heer van Heemstede in sijn privee sullen sonderen of doen sonderen, of hij te bewegen soude sijn, dat hij de saecke in de Camer van reeckeninge dervoegen helpt belyden, dat op de recom-

mandatie van dese hare E. E. de commissie op Rynier Pauw (soon van den Heer van Heemstede) decerneeren, denwelcken de heeren Burgemeesteren alsdan voor gerecommandeert houden. Ende sulx comende te ontstaen, dat de heeren gedeputeerdens aen de Reeckenmeesteren sullen denuncieeren, dat de heeren Burgemeesteren beryt sijn, om den behoorelijcken eet, vermogens deser stede previlegiën, van den ballieuw Rynier Pauw te ontfangen".

De voornoemde Rynier Pauw anno 1652 in December overleeden sijnde, hebben Burgemeesteren door besloten messive aen de Reeckencamer gerecommandeert tot het ballieuschap .... [1]) de Vlaming van Outshoorn, broeder van den Schout Outshoorn, en heeft de Reeckencamer den 14den Januarij 1653 het offitie aen hem gegeven". (Aant. v. versch. zaken I p. 46).

Weeskinderen mogen niet studeeren.

3 Januarij 1652. — „Verstaen hebbende, dat de Regenten van 't weeshuys dezer stede eenige weeskinderen hielden op de Latijnsche school om te laten studeeren, is geresolveert dat men de Regenten sal aenseggen, dat zij geen jongens meer op de Latijnsche school of tot de studie sullen hebben op te trekken, maer deselve voortaen sullen houden tot bequaeme ambachten, naer haer capaciteyt". (Uittreksel uit het Resolutieboek van Burgem. en Oud-Burgem. van Amsterdam, voorkomende in Bontemantel's Aant. v. versch. zaken II bundel N° 12).

Verkoop van de afbraak van de huizen, gesloopt voor den bouw van het Stadhuis [2]).

N° 1	*f*	260-0	
„ 2	„	690-0	
„ 3	„	354-0	Schilt van Vranckrijck, gedeelte.
„ 4	„	405-0	
	f	1709-0	Over te brengen.

1) De voornaam is Dirk, blijkens Alberdingk Thijm, Het patriciaat van Amsterdam, fol. 37.

2) Vgl. A. W. Kroon, Het Amsterdamsche Stadhuis p. 10—13.

	f 1709-0	Overgebracht.
„ 5	„ 785-0	de Prins.
„ 6, „ 7	„ 312-0	
„ 8, „ 9	„ 205-0	
„ 10	„ 99-0	
„ 11	„ 425-0	
„ 12	„ 380-0	
	f 3915-0	

A° 1654, 12 Mey, vercoft het afbreuck van de huysen voor 't Stathuys, van de Vogelsteeg tot de Kercksteech". (Civ. en Jud. Aant. I p. 370).

Schilderijen op het Stadhuis [1]).

„In Burgemeesterencamer voor de schoorsteen, door Jan Lievesen, cost . . . . *f* 1250
In 't vertreck van Burgemeesteren, voor de schoorsteen, de sijde nae haer camer, gedaen door Fardinant Bol . . . . „ 1500
In 't vertreck van Burgemeesteren, voor de schoorsteen, tegen de tresory aen, door Govert Flinck . . . . „ 1500
Op tresory ordenares, voor de schoorsteen, door Stocade [2]). . . . . „ 600
(Civ. en Mil. Reg. I p. 304).

Gebruik van sleden bij het trouwen [3]).

„In Maert 1654 Hendrick Dircks. Spiegel, Outschepen, sijn dochter sullende trouwen met Jacob Vogelaer (naederhant secretares), was het soo gestadich reegenende, dat

---

1) Deze aanteekening staat tusschen een bericht, gedateerd 11 Juli 1656, en een bericht, gedateerd 12 September 1656. Vgl. verder hierbij Scheltema, Aemstel's Oudheid I p. 134.

2) „Nicolaas de Helt, alias Stokkade". (Oud. Holland VIII p. 304).

3) Uit de volgende aanteekening van Bontemantel blijkt dat dit gebruik eerder in zwang kwam dan Dr. Scheltema meende (Aemstel's Oudheid I p. 106). Vgl. ook de Roever, Uit onze oude Amstelstad IV p. 48.

(hij) de vrinden, die meede te trouwen souden gaen, liet weeten, dat thuys souden blijven; en liet een slee comen, die men doen Amsterdamse carosse noemde, en ree alsoo nae de Nieuwe kerck om te trouwen, hetwelck daernae van yder wiert gevolcht. Soodat Spiegel, als de eerste sijnde, een spiegel daervan was". (Civ. en Mil. Reg. I p. 152).

Pest 1655 [1]).

5 Augustus 1655. — „Alsoo de sterfte in deese stadt toeneemt en deese weeck alreede dry hondert en ses en dartich menschen sijn gestorven, soo sijn Burgemeesteren geauthoriseert ordre op de doctooren, meesters en medecijnen, tot dienst der gemeente, te stellen; de barbiers te geeven jaerlijx hondert vijftich guldens en, soolang de sterfte duert, hondert guldens s'maens". (Civ. en Mil. Reg. I p. 249).

12 Augustus 1655. — „Burgemeesteren hebben den raet voorgehouden, dat kerckmeesters van de Westerkerck haere Achtbaerheeden aengedient hadden, dat het kerckhof door de meenichfuldige dooden, die daerin begraeven werden, door de sterfte, soo werd vervult, dat in 't openen der kuylen een groote stanck sich opgeeft, die selfs tot in de vleeshal schaedelijck is. Soodat haere Achtbaerheeden het ooch hebben laeten gaen op een bolwerck aen het eynde van de Roosegraft, twelck met klyne costen tot een kerckhof ofte begraeftplaets can gemaeckt werden. Den raet oordeelt die plaets bequaem te weesen". (Civ. en Mil. Reg I p. 250).

4 September 1655. — „Is, op de voorstel der kerckenraet, goetgevonden alle Woensdach savons ten vijf euren beededach te houden om de straffe der sterfte af te bidden, die dien weeck is geweest seeven hondert vijftich menschen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 252).

4 September 1655. — „Den raet heeft Burgemeesteren (op versoeck van geauthoriseert te werden) gevolmachticht, sooveel pestbarbiers tot dienst der onvermoogende aen te neemen als sullen dienstich oordeelen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 253).

---

1) Vgl. Wagenaar, Amsterdam I p. 593.

11 September 1655. — „Burgemeesteren sijn geauthoriseert noch dry siecketroosters aen te neemen" [1]).

„Men vint in 't Groot Memoriael van Outburgemeesteren [2]) hoe de siecketroosters gemaeckt werden; doch het getal sullende werden vermeerdert, soo werd het eerst gebracht in den raet, alsoo het belastinge sijn". (Civ. en Mil. Reg. I p. 253-254).

Inkomsten van den schouwburg.

„Den 28sten December 1658 op 't schouburg wesende om te sien de tragedie van Gijsbert van Amstel, gerijmt door Joost van Vondelen, is mijn bij discours verhaelt door twee der hoofden [3]), te weeten Jan Vos ende Serewouters, dat het gemelde schouburg het voorleeden jaer haer reeckeninge doende aen de Regenten van het Weeshuys en Oudemannenhuys, hadt opgebracht omtrent de twee en twintich duysent guldens, soodat suyver boven de oncosten omtrent de tien duysent guldens hadden overgelevert, bedraegende de ongelden omtrent de twaelf duysent guldens" [4]). (Aant. over verschillende zaken I).

Inkomsten van de diaconie.

29 November 1662. — „Twee diaconen der publique kerck hebben mijn omtrent deesen tijt gesyt, dat haer ontfang jaerlijx is omtrent 170 à 180 duysent guldens" [5]). (Resol. Raad II, 1, p. 583).

---

1) Vgl. hierbij Eerste deel, p. 140.

2) Een afzonderlijk groot-memoriaal van Oudburgemeesteren is op het Amst. archief niet meer aanwezig.

3) De oude naam van de regenten van den Schouwburg. Zie Domselaer IV p. 204.

4) Domselaer IV p. 205 heeft: „D'inkomst brengt nu" (d. i. 1665) „jaerlyx op, boven alle onkosten, meer als elf duyzent guldens, tot onderhoudt van 't Godtshuys der weezen voor twee derde deelen, en oude mannen voor een derde deel".

5) Dit zal wel moeten zijn 270 à 280 duizend guldens. Zie bij Domselaer IV p. 90—93 de „Rekening van de ontfang en uytgift, gehouden bij Diakonen van de Gereformeerde Nederduytsche kerken binnen Amsterdam", van 1578 tot 1663. De ontvangst in 1661 is daar *f* 286.655-3, die van het jaar 1662 *f* 285.362-3-14.

„In den jaere 1663 hadden Diaconen jaers incoomen omtrent 250 duysent guldens.

In den jaere 1670 omtrent dry hondert duysent guldens.

In den jaere 1674 was de uytgift. . .	*f*	349.193- 0
Ontfang	„	345.708- 6
Meer uytgegeven dan ontfangen . . .	*f*	3.484-14" [1]).

(Resol. Raad III, 1, p. 130).

Post op Engeland [2]).

„Den 9den Mey 1661 . . . . . . is geleesen een accoort, gemaeckt tot Londen door den heer extraordinares ambassadeur Symen van Hoorn met eenen Bisschop, woonende aldaer, ende deese stadt, om een pacquetboot te houden tusschen Engelant (en Holland) en de brieven te brengen over Maeslantsluys a droiture tot Amsterdam, bestaende daerin dat hij, Bischop, en Hendrick Jacobsz. (van der Heyde [3])) elkander de brieven sullen toesenden; dat een derde sal weesen voor hem, Hendrick Jacobsz, der proffijten, die aen deese sijde ontfangen sullen werden, en twee derde aen de stadt". (Aant. v. versch. zaken I p. 435).

Posten op Tessel en het Vlie [4]).

19 November 1668. — „Den raet heeft behaegen genomen in een accoort van . . . . [5])

1) Bij Commelin I Boek IV p. 492 wordt de in noot 1 genoemde lijst van ontvangsten en uitgaven voortgezet tot het jaar 1687. In 1663 worden de ontvangsten daar opgegeven als *f* 316.259-14, in 1670 *f* 303.518-9, in 1674 de ontvangsten *f* 316.473-17 en de uitgaven *f* 348.089-6.

2) Vgl. bij de volgende berichten de bronnen, vermeld Eerste deel, p. 153, noot 1.

3) Vgl. Scheltema, Aemstel's Oudheid II p. 214 sqq.

4) Vgl. hierbij Dr. H. Brugmans, De notulen en munimenten van het Commercie College te Amsterdam (Bijdr. en Med. Hist. Gen. dl. XVIII p. 236 en 240), waaruit blijkt dat reeds vroeger door de kooplieden er op was aangedrongen, dat zij snel tijding zouden krijgen van het in- en uitloopen der schepen. Destijds (1664) was om verschillende redenen de zaak nog uitgesteld.

5) Roelof de Hulter heette hij, die het accoord met de regeering van

door van de Capelle en Graeflant geëxamineert, om alle vier en twintich euren tijdinge uyt Tessel te hebben van de incoomende en uytgaende scheepen, alsmeede uyt het Vlie; sullende tot verval der oncosten een tauxst gestelt werden op de scheepen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 965).

Desolate Boedelkamer.

Januari 1666. — „Jacobus Rynst, commissaris der desolate boedels, syde mijn omtrent deese tijt, dat deselfde camer aen de stadt ofte Tresoriers al hadden bijgeset 250.000 guldens uyt de gelden, die daer blijven leggen en niet gehaelt en werden, soo door gebreck van geen borg te connen stellen als anders". (Resol. Raad II, 2. p. 582).

Straatlantarens.

19 November 1668. — „Burgemeesteren en Tresoriers sijn (door den raad) geauthoriseert door de stadt nachtlantarens [1]) te doen stellen, sullende nae calculatie jaerlijx comen te costen omtrent thien a twaelf duysent guldens, tot verval van 't selve de oncosten te vinden nae proportie der achtste penninck op de huysen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 695).

Professoren Doorluchtige School.

1 November 1668. — „Den professer Singwardes gestorven ende Clinck in ongeleegentheyt geraeckt, sijn consideratiën gevallen, welcke in de plaets te stellen, en rapporteerden Burgemeesteren, dat den secretaris Slicher ten dien eynde nae Lyde was geweest om met den professer de Ray, in de philosophie, daerover te spreecken. Oock te spreecken met den professer Grenovus, welcke laeste, als out van jaeren sijnde, geen apparentie had gegeeven, maer gerecommandeert den professor Grevius, tot Utrecht.

Amsterdam sloot. De proef werd voor een jaar genomen. (Resol. Vroedsch. 19 November 1668).

1) De uitvinding van Jan van der Heide: vgl. Wagenaar, Amsterdam III p. 45.

Ende alsoo den eersten de voornaemste geëstimeert is in de philosophie, sijnde van gevoelen als Carthesius, volgens het seggen van den heer Hudde, die onder hem heeft gestudeert, ende den tweede de voornaemste in de eloquentie, sijn Burgemeesteren geauthoriseert de Ray aen te neemen tot professoor in de philosophie, op een tractement van vier a acht en twintich hondert guldens, ende Grevius daertoe aen te soecken in de eloquentie, ofte een ander van studie en renommé". (Civ. en Mil. Reg. I p. 691).

Huwelijksaanteekening. Huwelijk van Wouter Valckenier en Mejuffr. Trip.

„Jn Julij 1670 hebben Dirck Spiegel ende Abbas, commissaressen van houwelijckxse saecken, ingeschreven den secretares Wouter Valckenier, geassisteert met sijn vaeder Burgemeester Valckenier, ende joffrouw Trip, geassisteert met haer vaeder Louwis Trip, in een camer in de beneedegalderij, daer de burgers 's nachs waeken. Den stadtsarchiteckt Stalpert had de camer doen bestroeyen met groente en de tafel met een kleet belyt. Dit is vremt opgenomen, alsoo commissaressen het verly gewoon sijn te doen in de gewoonelijke sitcamer, die vóór het maecken van het nieuwe stadthuys is geweest in de sacristie van de Oudekerck, en syn geen exempelen ter contrary, als alleen, dat . . . . de Wael, die trouwen soude met de dochter van den heere van Anckeveen, dewelcke versoeckende op een extre-ordenares dach ingeschreeven te werden, waeren alle de commissaressen uyt de stadt, uytgenomen Abbas, die dan gewoon sijn een der regeerende Schepenen tot assistentie te laeten comen. De bruydegom en bruyt, comende voorbij de wooninge van den Schepen Hendrick Dircksz. Spiegel, worden in huys geroepen, en (Spiegel) laet den secretares, nae het verly afgenomen te hebben, tselfde opschrijven, met last in 't ordenares boeck te stellen. Twelck commissaressen aen Burgemeesteren hebben gecommuniceert, die belast hebben de gebooden (alsoo Rooms Catholyc sijn) vant stadthuys niet te laeten afleesen. Schepen Spiegel, op 't stadthuys comende (volgens de gewoonte als uyt de kerck gaen nae boven om te trouwen) hoorende, dat de geboode

opgehoude waeren, communiceerde het aen de andere Schepenen. Waerop hebben verstaen de clock te doen luyden (hoewel nimant tselfde vermach te doen dan door Burgemeesteren' ordre, soo men syt) ende de gebooden of houwelijxse proclamatie doen afleesen. Twelck van Burgemeesteren sijnde naederhant verstaen, is veel spels daerover geweest, ende endelijck verstaen, dat sulx niet meer sal mogen gedaen werden, maer dat de inschrijvinge naer ouder gewoonte sal moeten gedaen werden.

Burgemeester Rynier Pauw, in sijn tijt, heeft versocht aen commissaressen van te comen tot sijnen huyse, om sijn soon het verly af te neemen, dewelcke dat beleefdelijck hebben geëxcuseert. Twelck qualijck neemende, heeft de gebooden laeten aentyckenen in Den Haech, en alsoo het billjet gesonden aen commissaressen alhier, om de proclamatie te laeten in de kerck gaen.

De bruiloft ten huyse van Trip of de bruyt (sijnde een der aensienelijxste in de stadt) is groot ende costelijck geweest. Meenichte van vierwercken sijn snachs aengesteecken, die soo op 't waeter, in de lucht als op 't lant haer werck hebben gedaen. Het Oost-Indisch huys wiert met natte sylen ende dubbelde wacht en waeckers bewaeckt, om ongelucken van brant te verhoeden, ende den Bewinthebber Hendrick Scholten gecommitteert om dien nacht op 't voorschreven huys te blijven, met recommandatie van goede sorch te draegen.

Het verwonderde ydereen, dat Burgemeester Valckenier soo luytruchtige gedoen toelaet, aengesien de groote peryckelen en de willekeure [1]) sulx verbieden. Men heeft niet gehoort dat den Schout, substituyten noch anderen, die geauthoriseert sijn de bekeuringe te doen, eenige calange hebben gedaen". (Civ. en Mil. Reg. I p. 792 en 793).

Bijdragen tot de bevolkingsstatistiek.

„In den jaere 1656, dat is van den tweeden Februarij 1656 tot den jaere 1657, 3 Februarij, sijn door commissa-

1) O. a. bij de keur van 11 Augustus 1667 was verboden „eenige vuerpijlen, klapbossen ofte andere vuerwercken aen te steken, schieten ofte werpen". Handvesten II p. 860.

ressen der huwelijckxse saecken ingeschreeven twee duysent negen hondert en dartich bruyden" [1]). (Civ. en Mil. Reg. I p. 330).

„In deesen jaere 1664 sijn gestorve 24148 mensche in deese stadt" [2]). (Resol. Raad II, 2. p. 85).

Mei 1670. — „Kysers Graft aen wedersijde van de Lytse straet tot de Brouwers Graft heeft ontrent 350 huysen; Heere Graft westsijde van de Lijtse Graft tot de Brouwers Graft 176 huysen" [3]). (Resol. Raad III, 1. p. 311).

„Den 18den Januarij 1674, ter begraffenisse van Wilhelm Bartelothi van den Heuvel gaende met Cornelis Clinck, Raed, (zeide deze) dat in sijn wijck, sijnde de 51ste wijck [4]), heeft bevonden omtrent 1500 familiën nae de ordre der concepten van het familiegelt, daeronder omtrent 160, die op de cohieren van den 200sten penninck bekent staen". (Resol. Raad III, 2. p. 412).

---

1) In 1664, het pestjaar, trouwden 1977 paren. Domselaar, Boek VI p. 446.

2) Hetzelfde getal vindt men bij Domselaer, Boek VI p. 445.

3) Hiervóór, Eerste deel, p. 121, vindt men het aantal huizen in Amsterdam, die in 1666 in het verpondingsregister stonden.

4) De 51ste wijk was „een der populeuste wijken". (Eerste deel, p. 118).

REGISTERS.

REGISTER

DER PERSOONSNAMEN.

A.

B.

C: zie onder K.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

C. en K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Y.

Z.

REGISTER

DER VOORNAAMSTE ONDERWERPEN.

A.

B.

C.

D.

E.

overeenkomstige deelen van de Resol. Raad CX—CXVII; het tweede deel bevat een uittreksel uit de notulen van Vivien en Hop CXIV, CXV; uitvoerige beschrijving van den inhoud van het derde deel CLXXVI—CXCIV; „clatbeschrijvinge" van dit deel CXVII, CLXXV; wanneer het derde deel is opgesteld CLXXVI; een deel met notulen van de Statenverg. van Holland in 1670: CXVII, CXVIII; sommige deelen der collectie hebben een anderen titel gekregen CXVIII, CXIX; de deelen, bevattende aanteekeningen over rechtsgeleerde onderwerpen, en over zaken, behandeld in de lagere rechtbanken en de schepenbank CXX—CXXIV; de deelen en portefeuille's, bevattende aanteeken. over allerlei onderwerpen CXXIV—CLVII; een bundel met extracten uit de papieren van Bontemantel en den pensionaris Jacobus Hop CLVI, CLVII, CLXII; een portefeuille met stukken, geplaatst bij de collectie—Bontemantel, maar bestaande uit brieven van en aan den pensionaris Cornelis Hop of door dezen, op last van burgem., geschreven, uit zijn journaal „van de commissie tot vorderingh van mr. Hendrick Cloeck tot het raedsheerschap in den Hove van Holland", en door hem verzamelde stukken CLVII—CLXII; résumé van den inhoud der geheele collectie CLXII—CLXIV.

Hulpmiddelen, die B. ten dienste stonden bij het opstellen zijner aanteekeningen CLXV, CLXVI; doet persoonlijk onderzoek naar de gebeurtenissen van 1672: CLXVI.

Beoordeeling van de waarde der collectie CLXVI—CLXIX; gebruik, door geschiedschrijvers van B's aant. gemaakt CLXX—CLXXII.

Uitgave van B's aant.: waarom het derde deel der „Civ. en Mil. Reg." in zijn geheel is uitgegeven CLXXIII—CLXXV; toelichting van bijlage I (magistraatsverkiezingen) CXCVI—CXCIX, van bijlage II (het proces van Jacob Sijms) CCVII—CCXVIII, van bijlage III (ontvangsten en uitgaven van het schoutambt) CCXXVII, van bijlage IV (rapiamus van 1653) CCXIX—CCXXVII, van bijlage V (briefwisseling tusschen het Hof van Holland en het gerecht van Amsterdam over het appèl van een crimineel vonnis) CXCIX—CCVII, CCXXX, van bijlage VI (journaal van de commissie tot „vorderingh" van Hen-

H.

I.

J.

K.

L.

rang xxv—xxvii; blijft toch buiten de leiding der stedelijke politiek, zooals blijkt uit wat hem als gedeputeerde ter Statenvergadering wedervoer xxvii, xxviii; Bontemantel op regeeringsmaaltijden en op commissies buiten de stad xxviii—xxx; het overmanschap van een der doelens ontgaat hem xxix; zijn standpunt tegenover regeeringskuiperijen, in het bizonder bij de vroedschapsverkiezing van 1662 en de burgemeestersverkiezing van 1666: xxx—xxxviii; hij verzet zich tegen de poging van Valckenier om aan Hudde een acte uit te reiken, waarbij hem de terugkeer in de vroedschap wordt gewaarborgd xxxix—xlii; maakt aanmerking op de hooge inkomsten van den schout xlii, xliii.

Is een aanhanger van Jan de Witt xliii, xlv, xlvi; neemt het op voor den pensionaris Pieter de Groot xliii, xliv; wil, als afgev. ter dagvaart, geen tegenbezoek brengen aan den Prins xliv; wil in 1672 de verandering der regeering niet laten geschieden door Willem III: xlv; valt Nicolaas Tulp bij, als deze bezwaren oppert tegen het verleenen van audientie aan den Prins in de vroedschap xlv; ontvangt een bezoek van Jan de Witt xlvi, xlvii.

Bontemantel in 1672: biedt aan uit te trekken als kapitein der schutterij xlvii, xlviii; bezoekt met zijn zoon de IJsel-linie en wordt te Arnhem door Hop belast met het overbrengen van tijdingen omtrent het voortrukken van den vijand xlviii, xlix; wordt belast met de zorg voor de uitleggers in den Amstel xlix, l; verzet zich tegen onderhandelingen met den Franschen Koning l; neemt het schoutambt waar en wil gestreng optreden tegen oproerige burgers l, li; gelast aan den procureur Molengraaf bij het pleiten de sjerp af te leggen li; wordt daarom bedreigd li, lii; wordt ontslagen uit zijne regeeringsambten lii—liv; ontraadt aan zijne schutters verzoekschriften in te dienen om hun kapitein te mogen behouden liv; wordt nooit weer in de regeering opgenomen liv, lv.

Bontemantel als opsteller van gedenkschriften lv—lvii; stelt zich, als schepen, op de hoogte der rechtsgeleerde litteratuur lvii—lix; zijne belezenheid in his-

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Y.

Z.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

EERSTE DEEL.

Pag.

IV Bij het in noot 1) aangehaalde artikel van den heer de Roever over het geslacht de Vlaming van Oudshoorn dient vergeleken te worden dat van Jhr. M. P. Smissaert over hetzelfde geslacht in De Nederl. Heraut 1891.

CLXXXVII reg. 8 Cornelis de Graeff *lees* Andries de Graeff.

6 noot 2 Dat de hier bedoelde dochter van schout Pieter Hasselaar Agatha en niet Anna heette, wordt bevestigd door de aanteekeningen uit het doopboek en het communicantenboek der Remonstr. gemeente te Amsterdam, medegedeeld op pag. LXIV en LXVI van mijne Inleiding.

14 noot 2 Volgens een mededeeling van Jhr. M. P. Smissaert waren Jan ten Grotenhuys en Hendrik Hudde op de volgende wijze aan elkaar verwant:

Arent Hudde tr. Trijn Haring

Hendrik Hudde tr. Geertruy van Markel — 1588 schepen

Hendrik Hudde — 1622 schepen.

Rymerig Hudde tr. Jan ten Grotenhuys — schout 1621--1645.

188 noot 3 De laatste alinea van de noot (op pag. 190) moet vervallen. Dr. Hofstede de Groot deelde mij mede, dat „uythalen" de technische term is voor „restaureeren, vernissen, de dof geworden kleuren weer zichtbaar maken of ophalen". Ik zelf had echter uit het bedrag van de som, voor het „uythalen" betaald, moeten afleiden, dat het woord hier niet de beteekenis had, die ik eraan gaf.

TWEEDE DEEL.

Pag.

1 noot 3) Eerste deel, p. 294, noot 2 *lees* Eerste deel, p. 294 noot 2 en 3.

4 reg. 17 v. o. Van Neck, Jacobsen *lees* Van Neck Jacobsen.

5 » 3 v. o. Den 22sten November 1679 *lees* Den 22sten November 1678, *hoewel het hs. 1679 heeft.*

29 » 17 v. o. *Plaats aan 't einde dezer regel* een)

31 » 19 *De komma achter* sijn *moet wegvallen.*

53 » 3 v. o. 1665 *lees* 1670, *hoewel het hs. 1665 heeft.*

57 » 9 staeten drucker *lees* Staeten drucker.

108 » 7 Dirck de Vlaming van Outshoorn *lees* Cornelis de Vlaming van Outshoorn, *hoewel het hs. Dirck heeft.*

137 » 4 en 3 v. o. Admir. van Amsterdam *lees* Admir. van het Noorderkwartier.

148 » 1 v. o. waerover (hij) bij Rynst en Graef uyt het spel raeckte *lees* waerover hij, Rynst, en Graef uyt het spel raeckten.

163 noot 1 Dat Brechje Hooft getrouwd was met den secretaris Hermanus of Harmen van de Poll, wordt bevestigd door de aanteekening uit het doopboek van de Remonstr. gemeente te Amsterdam, medegedeeld op pag. LXV van mijne Inleiding.

164 reg. 9 *De komma achter* Burgemeesteren *moet wegvallen.*

272 » 12 Aant. van versch. zaken I *lees* Aant. van versch. zaken II.

278 noot 1 Ik heb hier Geelvinck en Vlooswijck genoemd als personen, die met N bedoeld kunnen zijn, maar geloof ten slotte, dat geen van deze twee, maar Andries de Graeff de man was, dien Valckenier in elk geval van de verzoening wilde uitsluiten.

280 reg. 4 v. o. 19den *lees* 17den.

343 » 4 tweede *lees* derde.

344 » 6 1532 *lees* 1542.

478 » 9 v. o. Tint *lees* van Tilt, *hoewel het hs.* Tint *heeft.*

487 *Voeg achter reg. 6:* (Aant. v. versch. zaken I).

527 reg. 11 Cornelis Clinck *lees* Coenraad Clinck, *hoewel het hs. Cornelis heeft.*

INHOUD.

DE REGEERINGE VAN AMSTERDAM,

SOO IN 'T CIVIEL ALS CRIMINEEL EN MILITAIRE.

BIJLAGEN.

REGISTERS.

WERKEN DOOR HET HISTORISCH GENOOTSCHAP UITGEGEVEN.

KRONIJK.

2e jaargang.(*)	f (5.—)	1.50.
3e jaargang.	- (2.70)	1.50.
4e jaargang.	f (3.70)	2.50.
5e jaargang.	- (6.—)	2.50.

(*) De eerste jaargang is niet in druk verschenen.

KRONIJK.

2e serie		
6e jaargang .	f (6.—)	2.—.
7e jaargang .	- (6.40)	3.—.
8e jaargang .	- (6.80)	3.—.
9e jaargang .	- (6.80)	3.—.
10e jaargang .	- (6.80)	3.—.
3e serie		
11e jaargang .	- (3.20)	1.—.
12e jaargang .	- (3.60)	1.—.
13e jaargang .	- (4.80)	1.50.
14e jaargang .	- (5.10)	1.50.
15e jaargang .	- (4.60)	1.50.
4e serie		
16e jaargang .	- (5.40)	1.50.
17e jaargang .	- (5.80)	1.50.
18e jaargang .	- (6.60)	1.50.
19e jaargang .	f (7.40)	2.—.
20e jaargang .	- (7.20)	2.—.
5e serie		
21e jaargang .	- (7.60)	2.—.
22e jaargang .	- (7.20)	2.—.
23e jaargang .	- (9.20)	2.50.
24e jaargang .	- (9.40)	2.50.
25e jaargang .	-(10.70)	3.—.
6e serie		
26e jaargang .	- (8.00)	2.50.
27e jaargang .	- (8.20)	2.50.
28e jaargang .	- (6.20)	2.50.
29e jaargang .	- (8.30)	2.50.
30e jaargang .	-(10.30)	3.—.
31e jaargang .	- (8.40)	2.50.

BERIGTEN.

1e deel. 1e stuk.	f (3.40)	1.50.
1e deel. 2e stuk.	- (2.20)	1.50.
2e deel. 1e stuk.	- (2.20)	1.50.
2e deel. 2e stuk. (Verhooren van Johan v. Oldenbarnevelt.)	- (3.80)	3.80.
3e deel. 1e stuk.	- (3.—)	1.50.
3e deel. 2e stuk.	- (3.—)	1.50.
4e deel. 1e stuk.	- (3.—)	2.—.
4e deel. 2e stuk.	- (2.50)	1.50.
5e deel. 1e stuk.	- (3.20)	1.50.
5e deel. 2e stuk.	- (2.50)	1.—.
6e deel. 1e stuk.	- (2.50)	1.—.
6e deel. 2e stuk.	- (2.10)	1.—.
7e deel. 1e stuk.	- (5.50)	1.50.
7e deel. 2e stuk.	- (6.50)	2.50.

CODEX DIPLOMATICUS in 4°. - (5.20) 5.20.

2e *serie* in 8°.

1e deel. 1e afd.	f (3.75)	2.50.
1e deel. 2e afd.	- (3.10)	2.50.
2e deel. 1e afd.	- (6.20)	3.50.
2e deel. 2e afd.	- (3.20)	2.—.
3e deel. 1e afd.	- (6.50)	2.—.
3e deel. 2e afd.	- (3.40)	1.50.
4e deel. 1e afd.	- (3.10)	1.50.
4e deel. 2e afd.	- (5.20)	1.50
5e deel . . .	-(12.00)	4.—.
6e deel . . .	- (1.20)	1.—.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN.

Ie Deel	. *f* (5.60) 2.50.	Xe Deel	. . . *f* 5.80.
IIe Deel	. - (5.20) 2.50.	XIe Deel	. . . . - 6.60.
IIIe Deel	. - (5.20) 2.50.	XIIe Deel	. . . . - 4.10.
IVe Deel	. - (8.80) 4.00.	XIIIe Deel	. . . . - 5.00.
Ve Deel	. - (5.40) 3.00.	XIVe Deel	. . . . - 3.80.
VIe Deel	. . . *f* 6.00.	XVe Deel	. . . . - 4.90.
VIIe Deel	. . . . - 5.00.	XVIe Deel	. . . . - 4.75.
VIIIe Deel	. . . . - 3.60.	XVIIe Deel	. . . . - 4.—.
IXe Deel	. . . . - 6.10.	XVIIIe Deel	. . . . - 5.75.

REGISTER op de onderwerpen, behandeld in de Kronijk, de Berichten en den Codex diplomaticus . . . . *f* (1.80) 1.50.

WERKEN.

1. Annales Egmundani . . . . *f* (1.20) 1.—.
2. Verbaal van de buitengewone ambassade naar Engeland in 1685 . . . . . . - (1.80) 1.—.
3. Memoriën van Roger Williams. Uitgeg. door J. T. Bodel Nyenhuis . . . . - (2.10) 1.—.
4. Kronijken van Emo en Menko. Uitgeg. door Feith en Acker Stratingh . . . . - (3.70) 1.50.
5. Hortensius, over de opkomst en den ondergang van Naarden. Uitgeg. door Peerlkamp en A. Perk . . . . - (4.50) 1.50.
6. Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke. (Gemeenlijk geheeten Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). - (2.30) 1.—.
7. Kronijk van Eggerik Egges Phebens van 1565—1594. Uitg. door H. O. Feith . . - (2.40) 1.—.
8. De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw. Uitg. door E. Verwijs . - (9.80) 2.50.
9. Verbaal van de ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den koning van Denemarken, den Neder-Saxischen kreits en den koning van Zweden. 1625 . . . . - (2.30) 1.—.
10. Verbaal van de ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. - (1.90) 1.—.
11. Brieven en onuitgegeven stukken van Johannes Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge. *Eerste deel.* 1584—1618 . . . - (4.00) 1.50.
12. Hetz. *Tweede deel, eerste afd.* 1618—1621. - (2.80) 1.—.

13.	Memorials and times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje. By Mrs. Davies . . .	*f* (4.00)	1.50.
14.	Verhooren en andere bescheiden betreffende het rechtsgeding van Hugo de Groot. Uitg. door R. Fruin	- (4.80)	2.—.
15.	Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge. *Tweede deel, tweede afdeeling.* 1621—1626	- (5.50)	2.—.
16.	Memoriën en adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft.	- (4.90)	2.—.
17.	Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge. *Derde deel, eerste afdeeling.* 1626, 1627	- (6.50)	2.—.
18.	Onderzoek van 's Konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567. Uitg. door J. van Vloten.	- (3.40)	1.50.
19.	Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge. *Derde deel, tweede afdeeling.* 1628, 1629.	- (8.20)	2.50.
20.	Hetz. *Derde deel, derde afdeeling.* 1630 .	- (6.10)	2.—.
21.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitg. door H. G. Hamaker. *Eerste deel.* . . .	- (5.80)	2.50.
22.	Brieven enz. van Joh. Wtenbogaert. Uitg. door H. C. Rogge. *Derde deel, vierde afdeeling* 1631—1644.	- (4.50)	1.50.
23.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon, van 21 October 1688 tot 2 September 1696. *Eerste deel.*	- (6.70)	6.70.
24.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitg. door H. G. Hamaker. *Tweede deel* . .	- (7.20)	2.50.
25.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon. *Tweede deel*	- (7.90)	7.90.
26.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitg. door H. G. Hamaker. *Derde deel.*	- (6.20)	2.50.
27.	Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Pol. Uitg. door W. H. de Beaufort	- (10.80)	3.—.
27*b*.	Brieven van en aan denz. Uitg. door J. A. Sillem. (Aanhangsel van de Brieven uitg. door Mr. W. H. de Beaufort.) Met twee registers	- (1.40)	1.—.
28.	Henricus Bomelius, Bellum Trajectinum .	- (1.40)	1.—.

29. De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Uitg. door H. G. Hamaker. *Eerste deel.* . . . *f* (6.80) 3.—.

30. Hetz. *Tweede deel* . . . . - (5.30) 3.—.

31. Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken, met opgave van bestaande handschriften en litteratuur. Door S. Muller Fz. . . . - (1.40) 1.—.

32. Journaal van Constantijn Huygens den zoon, gedurende de veldtochten der jaren 1673, 1675, 1676, 1677 en 1678 . . . - (3.50) 3.50.

33. Négociations de Monsieur le comte d'Avaux, ambassadeur-extraordinaire à la cour de Suède, pendant les années 1693, 1697, 1698. Publiées pour la première fois d'après le manuscrit, conservé à la Bibliothèque de l'Arsenal à Paris, par J. A. Wijnne. Tome premier. . . . . - (8.00) 2.50.

34. Hetz. Tome deuxième. . . . . - (5.40) 2.—.

35. Hetz. Tome troisième, première partie . - (5.60) 2.—.

36. Hetz. Tome troisième, deuxième partie . - (3.90) 1.50.

37. Brieven van Lionello en Suriano uit den Haag aan Doge en Senaat van Venetië in de jaren 1616, 1617 en 1618, benevens Verslag van Trevisano betreffende zijne zending naar Holland in 1620 . . . . . . - (6.10) 3.50.

38. Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. *Eerste deel* . . . . - (6.60) 3.50.

39. Dagverhaal van Jan van Riebeek, commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. *Eerste deel.* (1652—1655) . . . . . . - (7.80) 7.80.

40. Rijmkroniek van Melis Stoke. Uitg. door W. G. Brill. *Eerste deel*. . . . . . . - (5.00) 2.50.

41. De geschillen over de afdanking van 't krijgsvolk in de Vereenigde Nederlanden in de jaren 1649 en 1650 en de handelingen van Prins Willem II. Toegelicht door J. A. Wijnne. . . . . - (5.40) 2.50.

42. Rijmkroniek van Melis Stoke. Uitg. door W. G. Brill. *Tweede deel* . . . . . . - (4.80) 2.50.

43. Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. *Tweede deel.* - (4.60) 1.50.

44. Brieven en onuitgegeven stukken van Jonkheer Arend van Dorp, heer van Maasdam

	enz. Uitg. door J. B. J. N. Ridder De van der Schueren. *Eerste deel.*	*f* (6.60)	3.—.
45.	Memorien van Mr. Diderik van Bleyswijk, vrijheer van Eethe en Meeuwen, heer van Babylonienbroek, raad in de Vroedschap, burgemeester van Gorinchem enz. enz. 1734—1755. Uitg. met inleiding en aanteekeningen door Theod. Jorissen . . .	- (4.50)	3.—.
46.	Journalen van Constantijn Huygens den zoon. *Derde deel*	- (2.20)	2.20.
47.	Correspondentie van en betreffende Lodewijk van Nassau en andere onuitgegeven documenten. Verzameld door P. J. Blok . .	- (2.90)	2.90.
48.	De kroniek van Sicke Benninge 1e en 2e deel (kroniek van van Lemego). Uitg. en met kritische aanteekeningen voorzien door J. A. Feith; met eene inleiding van P. J. Blok.	- (2.40)	2.40.
49.	Quedam narracio de Groninghe, de Thrente, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Trajectensibus. Uitg. door C. Pijnacker Hordijk	- (2.10)	2.10.
50.	Brieven en onuitgegeven stukken van Jonkheer Arend van Dorp, heer van Maasdam enz. Uitg. door J. B. J. N. Ridder de van der Schueren. *Tweede deel*	- (7.80)	2.50.
51.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. (1576—1583). Publiés par P. L. Muller et Alph. Diegerick. *Tome I.* (1576—1578)	-	6.80.
52.	Resolutiën, genomen bij de Vroedschap van Utrecht betreffende de Illustre school en de Akademie in hare stad. Uitgegeven door J. A. Wijnne. 1e stuk. (1632—1699.). .	-	2.00.
53.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. Uitgegeven door S. Muller Fz. *Eerste deel*	-	7.30.
54.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. Uitgegeven door S. Muller Fz. *Tweede deel*	-	8.—.
55.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. (1576—1583). Publiés par P. L. Muller et Alph. Diegerick *Tome II.* (Troubles des Malcontents et des Gantois. Septembre 1578 — Février 1579.)	-	6.25.
56.	Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. *Derde deel.*	-	3.—.

57. Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. (1576—1583). Publiés par P. L. Muller et Alph. Diegerick *Tome III.* (Février 1579 — Janvier 1581.) *f* 8.90.

58. Dagverhaal van Jan van Riebeek, commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. *Tweede deel.* (1656—1658) . . . . . . - 8.—.

59. Hetz. *Derde deel.* (1659—1662) . . . . - 8.—.

DERDE SERIE.

1. Uittreksel uit Francisci Dusseldorpii Annales 1566—1616. Uitgegeven door R. Fruin . - 7.50.

2. De oudste stadsrekeningen van Dordrecht, 1284—1424. Uitgegeven door C. M. Dozy. - 2.40.

3. Het oudste cartularium van het sticht Utrecht. Uitgegeven door S. Muller Fz. . . . . . - 4.60.

4. Brieven van prins Willem V aan baron van Lijnden van Blitterswijk. Uitgegeven onder toezicht van F. de Bas . . . . - 3.50.

5. Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort, 1668—1674. Publiées par F. J. L. Krämer . . . . - 5.25.

6. Rekeningen van de gilden van Dordrecht, 1438—1600. Uitgegeven door J. C. Overvoorde . . . . - 2.80.

7. De regeeringe van Amsterdam, soo in 't civiel als crimineel en militaire (1653—1672), door Hans Bontemantel. Uitgegeven door G. W. Kernkamp. *Eerste deel*. . . - 5.50.

9. Rekeningen der stad Groningen uit de 16e eeuw. Uitgegeven door P. J. Blok. - 4.—.

Verslag van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap, ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het genootschap op 1 April 1895 . . . . *f* 0.60.

Verslag van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap, op 20 April 1897 . - 0.90.

